IOAN SLAVICI
OPERE

SCRIITORI ROMÂNI
IOAN SLAVICI
OPERE
Sub îngrijirea
III
SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA *Bucureşti* 1970
Text stabilit şi variante la volumul III:
TEOFIL TEAHA Note: D. *VATAMANJUC*
NUVELE
VOLUMUL III

SĂRĂCUŢA DE EA. GOGU ŞI GOGUŞOR. „HANUL CIORILOR”. UN OM DE-NCREDERE. DIN ŢIGĂNIE. LEU-PARALEU. SEPI. ILIE DURAC. FIUL CUIVA. O ÎNCURCĂTURĂ. CRUCILE ROŞII. NEGREA BĂTRÂNUL. PĂDUREANCA.

SĂRĂCUŢA DE EA

Preotul încheiase slujba-Nvierii, se albea de ziuă, şi lumea cobora-n sat întorcându-se de la biserica de pe coaste, fiecare cu lumânarea aprinsă-n mână.

Se nimerise ca anul acesta Paştile să cadă târziu, tocmai spre ziua de Sf. Gheorghe, şi-n crângul acum înverzit cântau privighetorile, lunca era presărată cu flori, oile ieşiseră dimpreună cu mieluşeii lor la păşune şi răcoarea primăvăratică te adimenea să ieşi şi să te duci departe prin livezi şi peste câmpii.

Curând a-nceput însă să cadă ici o picătură, colo alta, tot mai mari şi tot mai dese, în cele din urmă a dat bunul Dumnezeu o ploicică mănoasă, care s-a înteţit de-ţi venea să te temi c-o să le strice oamenilor toată veselia de Paşti.

Abia pe la amiazăzi s-a pornit un vânt, care a mai risipit norii, şi copiii mai mici şi mai mari, flăcăii şi fetele, până chiar şi babele şi moşnegii au început să iasă, ca să ciocnească ouăle roşii, să-şi petreacă-n fel de fel de chipuri

şi să mai stea de vorbă, după obiceiul păstrat din bătrâni.

Din sus de sat, la loc mai ridicat, de unde se deschide vedere largă, se-nalţă-n mijlocul unei grădini frumoase conacul boieresc, mai mult palat decât castel, case cu multe încăperi, încât te întrebai ceva fi făcândboierul cu atâta lărgime.

În partea despre sat, pe unde trecea drumul de ţară, se afla un larg cerdac cu geamlic, în care Lucica, fetiţa de vreo patru ani a boierului, îşi petrecea timpul când n-avea voie să iasă la plimbare.

Pe la două dup-amiazăzi se-nseninase, ce-i drept, dar mai rămăseseră pe ici, pe colo băltoace şi iarba era încă udă. Era umezeală-n aer, şi despre plimbare nici vorbă nu putea să fie. Boierul a ieşit dar în cerdac, ca să se încredinţeze dacă geamurile sunt ori nu bine închise, încât să nu poată trage din nicio parte.

Peste puţin a ieşit apoi Lucica, dimpreună cu nemţoaica ei, o fetişcană de vreo patrusprezece ani, care n-avea decât să-i ţie Lucichii de urât, îndrumind-o cum are să-şi petreacă timpul cu jucărelele ei, care erau de tot multe şi felurite.

A ieşit în urmă şi madama, o femeie mai bătriioară, care avea purtarea de grijă pentru bunăstarea trupească şi sufletească a copiliţei, priveghind ca nu cumva să mănânce ceea ce nu-i prieşte, să fie atinsă de vreun vânt mai aspru ori să ieie apucături nepotrivite cu rangul părinţilor ei.

E-nvederat că madama, femeie conştiincioasă, a examinat şi ea cu toată luarea-aminte geamurile, ca să fie bine închise.

Fericit copil Lucica I Ce n-avea dânsa acolo 1? Jucărele pentru zece şi mai mulţi copii, încât n-avea decât să-şi aleagă dintre ele după plac.

Erau acolo păpuşi mai mici, mai mari şi de tot mari, toate scumpe şi frumoase. Erau saloane cu mese, cu scaune şi cu canapele. Erau sufragerii cu fel de fel de tacâmuri şi de vase. Erau mai ales animale, şi elefanţi, şi cămile, şi girafe, ba lupi, ba lei, ba pisici, până chiar şi iepuri cu urechile mari, casă-şi aleagă după pofta inimii.

Şi gingaşă era Lucica, îmbrăcată numai în horbotă de cea scumpă, şi subţirică şi fragedă ca floarea de piersec, care se ofileşte când e atinsă de o adiere mai aspră şi nu-şi mai vine în fire.

Mai era Lucica, după toate aceste, şi o fire de tot duioasă şi atât de cuminte, încât te mirai cum se poate ca un copil, la urma urmelor mic, să fie atât de cuminte, atât de binecrescut şi de ascultător.

Nu doară că n-ar fi râvnit şi ea ca orişicare muritor să-şi facă acum o plăcere şi apoi alta.

Se pomenise însă-n lume stăpânită de gândul că nu are să se bucure de viaţă decât atunci când vreau purtătorii de grijă ai ei şi aşa cum lor le place.

— Madam, întreba ea când îi era sete, am voie să cer de la fraulain un pahar cu apă?

Dacă, din întâmplare, madama era de părere că nu are să-şi astâmpere setea, ea răbda, iar dacă nu-i trecea setea, mai întreba peste câtva timp, dar de băut nu bea decât atunci când i se dădea voie şi atât cât i se ierta.

Acum ea se uita pe fereastră la copiii care se jucau pe afară, la aer curat şi în bătaia vântului. Unii, desculţi, umblau prin băltoacele rămase în urma ploii, alţii alergau prin iarba încă udă, iar alţii scuturau pomii, ca să cadă stropii rămaşi pe ei, şi toţi ciocneau, cum se cuvine în ziua de Paşti, ouăle cele roşii, le curăţau şi le mâncau cu multă poftă, muşcând şi din cozonacul cu lapte.

Lucica ar fi ciocnit şi ea, dar n-avea cu cine, ar fi mâncat ou roşu şi ar fi muşcat din cozonacul cu lapte, dar n-avea voie, căci oul rece şi cozonacul sunt mâncare grea, care nu face pentru dânsa. Era în dulapul din sufragerie şi baclava, care îi plăcea mult, dar madama nu-i dădea decât o bucăţică, aşa numai ca s-o guste, şi ea-i ducea dorul.

Copiii se uitau şi ei spre geamlic şi o vedeau aşa, frumoasă şi gingaşă, parcă nici nu era fiinţă vieţuitoare.

„Ce răsfăţată şi cât de fericită el” suspinau ei, cuprinşi de uimire.

„Cât de fericiţi suntl” zicea însă şi ea.

O, ce n-ar fi dat dac-ar fi putut să se joace şi ea cu ei

la aer curat şi în bătaia vântului, chiar şi dacă n-ar fi umblat prin băltoace şi n-ar fi alergat prin iarba udă. Ştia însă prea bine că aşa ceva nu se poate, şi nici că mai întreba. Era mulţumită că poate să se uite pe fereastră şi să-i vadă pe copii fără ca să bage de seamă madama, care era pierdută în citirea unui roman interesant, căci altfel ar fi trimis pe vreuna dintre multele slugi boiereşti ca să-i alunge de acolo pe obrăznicii şi nespălaţii aceia de copii.

Dându-şi seama despre aceasta, Lucica şi-a luat una câte una păpuşile şi păpuşelele, saloanele şi sufrageriile, animalele de tot felul, jucărelele ei toate, şi le-a înşirat în faţa geamlâcului, ca să le vadă copiii şi să se bucure şi ei.

Acum, în ziua de Paşti, se cuvenea aşa ceva, fie chiar şi fără voia madamei, şi Lucica se simţea în adevăr fericită, atât de fericită, încât în cele din urmă şi-a luat inima în dinţi şi-a întrebat pe madama dacă are ori nu voie să ceară de la fraulain să-i ¿” ducă fonograful şi să-i cânte la el.

Un lucru mai lipsea pentru ca fericirea Luciei să fie deplină: să se deschidă fereastra ca să poată copiii să vadă şi să audă mai bine. Lucrul acesta era însă cu desăvârşire peste putinţă: chiar şi pentru ziua de Paşti ar fi fost prea mult deodată.

În vremea aceasta boierul îşi făcuse obicinuita plimbare călare, cu gândul mereu la mult iubita lui fetiţă, la care ţinea, precum se zice, ca la lumina ochilor săi.

Cum, Doamne, să nu ţie, când atât suflet mai avea şi el în lumea aceasta! Părinţii îi muriseră. Un frate mai mare al lui se prăpădise în urma unui duel. Cu sora sa se certase din cauza moştenirii rămase de la părinţi. Iar soţia sa, muma Luciei, îl părăsise.

Rămaseră numai ei amândoi, Lucica şi el, şi era lucru firesc ca, întors acasă, el, înainte de toate, la ea să alerge, ca să afle cum şi-a petrecut timpul acum în ziua de Paşti.

— Foarte bine! Foarte bine! răspunse ea. M-am jucat cu copiii.

Boierul se uita nedumerit în toate părţile, dar niciun copil nu vedea.

— Cu care copii? întrebă el.

— Cu aceia! răspunse Lucica, arătând la copiii adunaţi în faţa geamlâcului.

Madama sări ca înţepată de viespi în picioare. Abia acum îşi dete seamă despre infamia copiliţei, care abuzase de bunăvoinţa ei ca să-şi petreacă timpul cochetând cu acei copii desculţi, nespălaţi, ordinari şi obraznici.

„Se vede teapa! zise ea în gândul ei. Copil născut din părinţi cu adevărat nobili nu poate să prindă slăbiciune pentru asemenea lăpădături ale neamului omenesc”.

Sluga boierească s-a dus acum, se-nţelege, să-şi facă datoria, luându-i la goană pe copii, dar asta cam târziu, căci Lucica apucase să-şi dea seamă că e cu putinţă să se bucure de viaţă şi fără de voia madamei.

Cu gândul mereu la baclavaua cea dulce, ea a pândit prilejul să se furişeze în sufragerie, a pus un scaun lângă dulap, s-a urcat pe scaun şi a mâncat o bucăţică, apoi o bucată şi încă una, cât a putut, până ce s-a săturat ca în ziua de Paşti.

Nu prea era însă copila deprinsă a fi sătulă, şi peste noapte o supăra ceva la pântecele ei cel delicat şi n-o lăsa să doarmă. Ştiindu-se vinovată, ea se stăpânea şi nici nu gemea, nici nu plângea.

A doua zi de Paşti ea era cu ochii stinşi şi chiar mai palidă decât de obicei.

Dac-ar fi cercetat mai de aproape, madama s-ar fi încredinţat că are chiar fierbinţeli.

— La aer curat şi în bătaia vântului! zicea boierul, şi-a dat poruncă să pună caii la cupea.

Peste puţin s-a răzgândit însă. Prea era frumoasă ziua de primăvară; păcat ar fi fost s-o închidă în cuşca aceea. Lucica a ieşit în trăsură deschisă cu madama şi cu fraulain.

Era atât de bine şi de frumos, dar din când în când adierea vântului i se părea copilei prea aspră. Fiindcă bâltoacele secaseră şi iarba nu mai era udă, madama i-a dat voie să intre în livedea înflorită. Iar ea a cules o floare, două, nu mai multe, şi iar s-a urcat în trăsură.

Seara a fost chemat doctorul şi acesta era de părere

că e la mijloc o mică răceală. Ziua următoare acelaşi doctor s-a încredinţat că e la mijloc şi o mică indigestiune. Două zile în urmă au ţinut trei medici un consult şi au fost toţi trei de acord că e grav cazul, iar vineri, înainte de Duminica Tomii, Lucica s-a stins cum se stinge candela din care s-a istovit untdelemnul.

Prea de tot era delicată pentru lumea plină de nevoi în care ne petrecem noi viaţa.

GOGU ŞI GOGUŞOR

— Doi lei pe zi, de mâncare şi o litră de vin la masă: te mulţumeşti?

— Sărut mâna, coconiţă!

— Când vii să moi rufele?

— Când porunciţi, coconiţă.

— Să-ncepem de luni.

— Să trăiţi, coconiţă!

Şi luni, în zori de zi, Chiva era la albie, iar pe la zece, când cocoana Alina s-a sculat, fata din casă a înveselit-o cu ştirea că rufele sunt muiate.

Harnică spălătoreasă!

„Şi totodată femeie liniştită, care se mulţumeşte cu ceea ce-i dai şi nu se încurcă cu ceilalţi servitori”, îşi zise cocoana Alina marţi.

Miercuri seara Chiva aduse întâiul rând de spălătură: batiste, prosoape, şervete, camizoale, toate albe ca floarea de cireş şi călcate neted şi fără cute.

Cocoana Alina le petrecu uitându-se cu oarecare mulţumire la ele.

Nu-i spuse, ce-i drept, că e mulţumită, dar o spălătoreasă experimentată vede cu ochii dacă e ori nu mulţumită cocoana, şi Chiva-şi supse buzele.

Bine-a zis însă cine-a zis: n-ai să-i deu mojicului degetul cel mic, că-ţi ia mâna până la cot.

După ce cocoana Alina luă spălătura în primire, Chiva rămase cu inima îndoită în uşă.

— Mai vrei ceva? o întrebă cocoana.

— Sărut mâna, coconiţă, grăi Chiva, am un băiat de vreo şase anişori: n-aş putea să-l iau cu mine, ca să nu

rămâie singur acasă?

Cocoana Alina rămase o clipă pe gânduri.

Avuse Chiva şi mai nainte copilul acela şi ştia că-l are: de ce o spunea aceasta abia acum?!

Dar ce putea să-i facă? Lucru mare, la urma urmelor, nu era.

— Să-l aduci, grăi dânsa, dar gălăgie să nu-mi facă.

— Ferit-a Sfântul, coconiţă, zise Chiva: e băiat liniştit şi nu se depărtează de la mine.

Aşa a şi fost. Joi Goguşor a stat toată ziua la mă-sa, sfiicios şi liniştit, cuminte şi tăcut, încât ai fi crezut că nici nu ştie să vorbească.

Tot vorba cu mojicul însă: vineri pe la amiazăzi, Goguşor s-a dus până la uşa grajdului, ca să vadă caii; după-amiază a intrat în grajd, ca să pună mâna pe cai; iară sâmbătă dimineaţa a tras pe unul dintre ogarii boierului de coadă, de şi-a ridicat toată curtea în cap.

Norocul Chivei că era sâmbătă şi înspre seară a sfârşit spălătura, ca să poată pleca.

Peste două săptămâni n-a mai întrebat Chiva dacă poate ori nu să-l ia şi pe Goguşor cu dânsa: era lucru de sine înţeles că are să-l ia. Mai înainte însă de a fi plecat de acasă, l-a bătut bine, ca să ţie minte că n-are să intre în grajd, nici mai ales să tragă de coadă pe ogarii boierului.

Leacul a fost bun, şi dacă săptămâna n-ar fi atât de lungă, Goguşor ar fi rămas, cum zisese mă-sa, băiat liniştit, care şade frumos pe lângă mumă-sa. Mai încolo însă, pe joi, pe vineri, când Chiva călca şi nu putea să se depărteze de la fierul cald, Goguşor se simţea în largul lui şi se vira prin toate unghiurile, urca toate scările, ba sâmbătă Chiva se pomeni cu el în vârful coteţului.

Peste iar două săptămâni Chiva se simţea în dreptul ei să ia pe Goguşor cu dânsa, iară Goguşor mergea, venind cu cinci paşi înainte şi intră în curte ca la el acasă. Se obrăznicise băiatul de nu-ţi mai venea să crezi că e tot cel de mai-nainte: ştia di-aici n-are să-l:

bată mumă-sa, fiindcă se teme de cocoana, iar la cele ce vor fi urmând acasă nu se gândea el. Se temea de

cocoana? Şi adică de ce să se teamă I?

Cocoana Alina era şi nu era acasă, ştia şi nu prea ştia ce se petrece în curtea ei. Pentru ea casa nu era decât un fel de conac. Când stetea acasă, primea vizite şi n-avea răgaz să se mai preocupe şi de cele ce se petrec afară din salon; când prânzea acasă, avea societate, şi toate gândurile îi erau aci; când era dusă, nu mai era acasă, şi putea, dacă-i vorba, Goguşor să joace şi pe masă.

Nu trecuseră, ce-i drept, săptămânile fără ca să fi dat şi ea cu ochii de prichindelul de Goguşor, care începuse în cele din urmă să intre până prin salon, ca să vadă ce-i acolo.

— Ăsta ţi-e băiatul? o întrebă pe Chiva, uitându-se cu un fel de milă la copilul slab şi oarecum pipernicit.

— Sărut mâna, coconiţă.

— De câţi ani e?

— O să împlinească şapte după Sf. Dumitrul

Sărmanul copiii

Gogu, băiatul cocoanei, era cu vreo patru luni mai tânăr şi cu cel puţin trei degete mai înalt.

— Cum îl cheamă?

— Sărut mâna, coconiţă, Goguşor.

Coana Alina se roşi.

Auzi dumneata obrăznicie de mojic. Tot Gogu şi ăsta, ba mai are şi neruşinarea de a-i zice Goguşor I

Dar ce putea să-i facăl? Era, la urma urmelor, femeie harnică, spăla bine şi călca frumos.

Putea Goguşor să-şi facă cheful în curtea boierului, şi avea unde să şi-l facă, deoarece curtea era largă, ba mai era şi o grădină în fundul ei. Nu-i vorbă, rindaşul şi vizitiul, bucătăreasa şi femeia din casă se cam plângeau de năzdrăvăniile lui Goguşor. Dar Chiva era şi ea odată femeie. Cum adică I? Copilul e copil şi nu poţi cere să nu fie, şi dacă avea ea dreptul de a-şi aduce copilul, avea şi copilul dreptul de a fi în largul lui.

Iară Gogu se uita de la fereastră şi ochii i se umpleau de lacrămi când vedea cât de fericit e Goguşor, care putea să se joace cu nisip, să arunce cu pietre, să se caţere în

copaci…

Într-una din zile ploua, bătea vântul, tuna şi fulgera. Gogu n-avea voie nici măcar să stea la fereastră şi, Doamnei, tare ar fi dorit să vadă şi el.

Deodată – hurduci – un zgomot, de care răsună toată curtea. Vântul luase burlanul de la streaşina şopronului şi-l aruncase departe. Era peste putinţă să-l mai ţii pe Gogu, când madama alergă şi ea la fereastră, ca să vadă ce s-a întâmplat.

Ajuns în faţa ferestrii, băiatul rămase încremenit.

Goguşor, desculţ, cu pantalonaşii sumecaţi până la genunchi, în cămaşă şi cu capul gol, bălăcea sub streaşina rămasă fără burlan, încât apa-i cădea şiroaie în spinare, ca unui om mare, ca unui uriaş.

Madama voi să-l tragă pe Gogu de la fereastră, ca să nu vadă petrecerea atât de scandaloasă a băiatului de afară.

Dar nul Trebuia, din contra, să-l lase, ca să-l înspăimânte.

— Vezi, grăi dânsa, aşa fac băieţii proşti şi răucrescuţi. Are acum să se îmbolnăvească şi să moară.

Gogu se depărtă înfricat de la fereastră. Ochii lui însă erau mereu afară. Prea era frumos să stai aşa în ploaie, să bălăceşti în apă şi să nu-ţi pese de nimic.

Deodată el alergă din nou la fereastră.

— Madamă! – strigă ca ieşit din fire – ia vezi, madamă!

Goguşor găsise undeva o nuia şi dedea mereu cu ea în baltă, încât apa zbura, stropind, departe giur împregiur.

„Ah! ce bine e să fii copil de spălătoreasă”, zicea Gogu în gândul lui, în vreme ce madama îşi da silinţa să-l dumirească ce prost lucru e ceea ce făcea Goguşor.

Nu se mai îndoia Gogu că are Goguşor să se îmbolnăvească şi să moară, şi parcă-i venea să plângă; dar era frumos să dai aşa cu nuiaua în baltă, fie chiar şi riscând să te îmbolnăveşti şi să mori.

Seara Gogu era cu gândul la Goguşor şi-o întreba mereu pe madama cum are să se îmbolnăvească, ce are să-

l doară şi când o să moară; iar noaptea l-a visat, dar nu mort, ci bălăcind sub streaşină şi dând cu nuiaua în baltă.

Ziua următoare apoi, pe la nouă, când Goguaajun & iar la fereastră, Goguşor se afla în vârful dudului de lângă grajd şi culegea dude.

Ah! ce dude.

Nu-i vorba, Gogu putea şi el să mănânce dude, dar nu să culeagă, şi e mare lucru să le iai aşa, una câte una, pe ales, de pe rămurele.

— Madamol madamo 1 strigă el. Băiatul a-ţi murit, nici nu e bolnav măcar.

Madama, văzându-l pe Goguşor cocoţat în vârful dudului, era indignată de uşurinţa cocoanei Alina. Era lucru de necrezut cum a putut să-i dea spălătoresei voie de a aduce cu dânsa pe băiatul ei atât de răucrescut. În faţa unor asemenea exemple autoritatea ei de crescătoare suferea, prea mult suferea.

— Lasă-l, zise ea supărată; nu te uita la el. O să vezi tu că are odată să cadă şi să-şi frângă gâtul.

Şi mult ar fi dorit să-l vadă căzând şi frângându-şi cel puţin un picior.

N-a căzut însă Goguşor nici de astă dată, nici mai târziu, şi autoritatea madamei era din zi în zi mai zdruncinată.

Iar madama avea nevoie de autoritate.

Când cocoana Alina se afla în casă, ea citea romanţe şi de Dumas-tatăl, şi de Dumas-fiul, şi de Paul de Kock, şi de Zola; n-ar fi suferit însă odată cu capul ca madama să citească şi ea, căci slugilor nu li se cuvin distracţiunile stăpânei. Madama citea, dar numai când cocona nu era acasă, adică mai mult decât stăpâna ei.

Iar când madama citea, Gogu ar fi putut să se dea şi peste cap dacă n-ar fi fost băiat atât de afară din cale binecrescut. El însă ţinea la madamiţa lui şi de aceea şedea frumuşel lângă dânsa şi se juca, aşa singur, ca o maimuţă, mai cu o bucăţică de hârtie, mai cu mult lăudatele cuburi, mai cu vreo altă bazaconie iscodită anume spre a prosti copiii, ca să nu le facă prea multă

bătaie de cap celor însărcinaţi să poarte grijă de dânşii. Din când în când o mai întreba: „Madamiţo, ce să mai fac eu acum?” şi madama, femeie isteaţă, ştia totdeauna să-i dea de lucru.

Dacă timpul era frumos, madama-l scotea pe Gogu în grădină, ca să ia aer, şi-i dădea voie să adune flori, să sară peste coardă, ba chiar să alerge, ca să facă mişcare, se înţelege, fără ca să se înfierbânte prea tare, căci era plăpând băiatul.

Pe la patru, madama îşi lua, tot în grădină, ceaiul cu rom, iară Gogu căpăta o ceaşcă de cacao cu pesmeţi.

Trecând spre grădină, Gogu îl vedea pe Goguşor, deşi nu prea îndrăznea să se uite la el. Goguşor îl vedea şi el pe Gogu, dar, obraznic cum era, nu-l băga în seamă.

S-a zis însă de mult că adeseori n-aduce anul ce aduce ceasul.

Nu-l băga în seamă, ce-i drept, Goguşor pe Gogu, dar în faţa pesmeţilor nu putea nici el să rămâie nepăsător.

— Ce e ceea ce mănânci tu? întrebă el într-una din zile, uitându-se drept în faţa lui Gogu.

— Pesmeţi, răspunse Gogu sfiicios. Vrei şi tu?

— Nu-mi trebuie! zise Goguşor, uitându-se cu un fel de dispreţ la bucăţica ce-i mai rămăsese lui Gogu. De unde să-mi dai dacă nu ai nici tu!?

Gogu alergă la madama, ca să ceară pesmeţi pentru Goguşor. Pe drum însă el serăzgindi: dând cu socoteală că pentru băiatul cel răucrescut n-are să-i dea madama, el nu mai ceru, ci luă şi se întoarse tot în fugă cu ele.

Acesta a fost primul pas – făcut cu inima încleştată.

— Sunt buni? întrebă Gogu, privind cu mulţumire cum Goguşor mănâncă pesmeţi.

— Mai ai? îi răspunse Goguşor.

Gogu alergă din nou la madama, de astă dată cu gândul de a nu cere. Sosit însă în faţa madamei, el nu îndrăzni să ia.

— Madamă – zise el strâmtorat – îmi dai, te rog, voie, să mai iau pesmeţi?

Madama îşi ridică înveselită ochii spre el.

— Efectul picăturilor lui Fowler! exclamă ea.

Cum să nu-i dea!? Fericită era că poate, în sfârşit, şi el să mănânce mai mulţi pesmeţi deodată.

Acesta era al doilea pas, făcut cu inimă mai uşoară.

Şi pe când madama era foarte fericită că poate să citească în toată tihna, Gogu era fericit că poate să se joace cu un adevărat băiat, şi-a ajuns să cunoască o mulţime de unghiuri şi de chichiţe din curtea şi din grădina lor.

În amurgul serii, când madama, nemaiputând să citească, l-a chemat, el s-a întors cu faţa înviorată şi cu gura plină de vorbe.

„Da! zicea în gândul lui, am să-i spun madamei cât de bine ne-am jucat şi ce haz are băiatul acela”.

Nu i-a spus însă nimic. De ce să-i spună!?

Seara apoi Gogu n-a mâncat mai bine aecit de obicei, dar era lucru firesc după ce mâncase atât de mult la patru, şi cocoana Alina era foarte veselă şi stăruia ca Gogu să ia înainte picăturile şi să stea cât de mult în grădină, chiar şi dacă timpul n-ar fi de tot frumos.

Madama era şi ea de părerea cocoanei, iar Gogu ii-avea decât să facă ceea ce i se spune.

Astfel, pofta de mâncare a lui Gogu a devenit constantă. Mai ales la patru el totdeauna mânca bine, serile adormea curând, avea somn bun, ba peste câtva timp a început să mănânce bine şi la masă. Lucru curios însă, el parcă mai slăbise şi nu era nici atât de plin, nici atât de rumen la faţă ca mai înainte: soarele şi vântul îi făcuseră peliţa obrajilor mai ordinară.

Aceasta era deocamdată singura supărare a cocoanei Alina.

Dacă madama ar fi citit mai puţin şi cocoana ar fi stat mai mult acasă, ar fi ieşit în curând la iveală că s-a mai îngroşat peliţa obrajilor lui Gogu. Se făcuse băiatul mai îndrăzneţ, mai inimos, parcă ţi-ar veni să zici mai mojic, şi începuse a lua în bătaie de joc pe madamiţa lui, ba lipseau chiar o mulţime de lucruri din jucărelele lui. N-avea Goguşor decât să ceară, pentru ca Gogu să aducă, ba în

cele din urmă aducea Gogu şi fără ca să fi cerut Goguşor, şi plângea dacă Goguşor nu voia să primească. Cum, Doamne, să nu plângă, când ei se jucau atât de bine!?

Adevărul era că numai Goguşor se juca, iar Gogu, codiţa lui Goguşor, se uita: uitându-se însă, el petrecea foarte bine şi de aceea zicea că şi el se joacă. Când Goguşor se urca prin pomi, Gogu stetea frumuşel jos, dar se bucura că Goguşor ştie atât de bine să se urce şi nu cade. Mai bine încă era când Goguşor zidea cetate, căci atunci Gogu îi căra pietri şi nisip. De tot bine era când se jucau de-a secţia, căci atunci Goguşor îl aresta pe Gogu şi-l ducea în ghionturi la secţie şi-l punea la arest fie în dosul coteţului, fie în gura pivniţei, fie sub scară, tot locuri pe care Gogu nu le cunoscuse mai-nainte. Iar dacă ghionturile erau câteodată prea de tot îndesate, Gogu începea să miorlăie, dar răbda, fiindcă asta aşa trebuia să fie.

Dar când Goguşor făcea zmeul? Gogu putea să i-l ţină şi să se uite cum alerga cu el.

Ce păcat că sâmbătă seara se sfârşeau toate şi trebuiau să mai treacă două săptămâni până ce se încep din noul?

Şi aceste două săptămâni însă Gogu le petrecea mai bine decât mai-nainte.

Fiindcă nu mai era Goguşor, Gogu făcea el însuşi încercări din ce în ce mai îndrăzneţe de a se urca prin pomi, aduna pietri şi nisip, ca să-şi zidească el însuşi cetăţi, se vira prin toate unghiurile, ca şi când ar fi dus în arestul poliţiei, şi-şi făcea el însuşi, aşa cum da Dumnezeu, câte un zmeu cu coadă în fâşii de cârpă.

Era, parcă, chiar mai bine decât în zilele când Goguşor le făcea toate, căci atunci el stetea cu inima mereu încleştată. Au, asta o simţea, să se sfârşească toate când madama va prinde de veste că el se joacă cu Goguşor, atât de răucrescut, şi-i venea să plângă de câte ori se gândea cât de supărată are să fie mama lui când o afla aceasta.

Nici că se putea ca madama să nu prindă de veste.

Ea sări cuprinsă de spaimă când îl văzu într-una din

zile pe Gogu dus de Goguşor în ghionturi la secţie. Era însă tocmai la mijlocul unui pasagiu de tot interesant. Se stăpâni deci, ca să poată sfârşi capitolul în tignă, şi fiindcă era lung capitolul, ea avu timp să se răzgândească.

De ce adepă = a A-l supere pe băiat, dacă lui îi făcea plăcere – ăară; /dâaşa putea să citească înainte?

Nu era oare mai cuminte să nu vadă, să nu ştie nimic!?

Nu vedea madama, nu ştia nimic şi nu se supăra, ba îi era câteodată parcă Goguşor a fost trimis de Dumnezeu anume, ca să o scutească pe ea de o parte din sarcina atât de grea pe care avea s-o poarte în casa cocoanei Alinei.

Şi fiindcă madama nu se supăra, Gogu îşi lua din zi în zi tot mai mult avânt, încât l-ar fi întrecut în cele din urmă chiar şi pe Goguşor dacă lucrurile ar fi mers un timp oarecare tot aşa.

— Nu-i era însă dat lui Gogu să ajungă om deplin.

Într-una din zile madama grăbea, ca de obicei, să-şi sfârşească capitolul. În graba ei cea mare, nu băgasede seamă că pe cer se adună nouri din ce în ce mai grei. Din chioşcul acoperit cu tinichea şi incungiurat de verdeaţă deasă nici c-ar fi putut să vadă cele ce se petrec pe cer. Nu era dar ea vinovată dacă puhoiul i-a venit fără de veste.

Ea sări speriată în picioare.

Nu-i vorba, adăpostită cum era, puţin îi păsa de puhoi; băiatul însă? unde era băiatul?

Ea-l strigă.

Era o prostie, fiindcă Gogu, chiar şi dacă ar fi auzit-o, acum, prin ploaie, nu putea să vie la dânsa.

Nici ei însă nu i se putea cere să se ducă acum, prin ploaie, ca să-l caute. Era lucru de sine înţeles că se va fi adăpostit şi el undeva şi nu-i rămânea decât să stea acolo până ce nu se va fi oprit ploaia.

De ce să-l mai strige? de ce să se neliniştească?

Nu era oare cel mai cuminte lucru să-şi urmeze capitolul până la sfârşit?

Iară Gogu, văzând puhoiul cel frumos, şi-a adus. aminte de cele petrecute când cu furtuna de odinioară.

Ştia acum că poate cineva să bălăcească sub streaşină şi să dea cu nuiaua în baltă fără ca să moară, ba chiar fără ca să se îmbolnăvească, şi fiindcă nu intra în mintea lui gândul c-ar putea să i se întâmple lui Gogu ceea ce nu i s-a întâmplat lui Goguşor, el se bucură că madamiţa lui a rămas înfundată în chioşc, că bălăcea împreună cu Goguşor, ce-i drept, nu desculţ şi cu pantalonaşii ridicaţi până la genunchi, nici în cămaşă şi cu capul gol, dar bălăcea de s-a speriat toată curtea.

În zadar a alergat Mariţa, femeia din casă, în zadar a sărit Jean, feciorul, în zadar îl rugau rindaşul şi bucătăreasa, căci el ţinea morţiş că lui n-are să-i poruncească decât mama lui, care [nu] era acasă, şi madama, care nu-l oprise de la această petrecere atât de minunată.

Chiva era deznădăjduită, fiindcă ştia că toate în capul ei au să se spargă; în zadar alerga însă şi ea după Goguşor al ei, căci acesta, văzându-se alăturea cu stăpânul casei, se simţea călare pe armăsar şi nu voia să i se supună.

N-a rămas deci decât ca rindaşul să alerge, ca să o aducă pe madama din chioşc.

Madama rămase o clipă ca trăsnită din senin, apoi se ridică ca o furtună; ploaie-neploaie, nu-i rămânea decât să alerge şi ea.

Într-un singur gând i se înfăţişară toate urmările acestei nesocotinţe copilăreşti, de care numai dânsa era vinovată, şi îşi făcea mustrări, era supărată, încât îi venea să-şi smulgă perii din cap. Când însă ea dădu cu ochii de Goguşor, mânia i se îndreptă asupra lui. Dai nu s-ar fi întâmplat lucrul acesta dacă n-ar fi fost el la mijloc. Ea se duse dar drept spre el, ca să-şi verse veninul asupra lui.

— Madamo! strigă Chiva înţepată, să nu te pună păcatul să-mi atingi copilul, că păţi o ruşine pe care nu o s-o uiţi toată viaţa. N-ai altă treabă decât să-ţi păzeşti băiatul, şi dacă nu l-ai păzit, de vină nu e copilul meu, pe care eu n-am vreme să-l păzesc, fiindcă trebuie să fac altă treabă.

Madam se astâmpără.

E incalculabilă firea femeiască.

Aceeaşi madamă, care şezuse liniştită la cartea ei, apoi se ridicase parcă era să le facă toate valvirtej în calea ei, acum rămase o clipă tulburată, apoi începu să plângă.

— Ahl Gogule, ce mi-ai făcuţi? strigă ea deznădăjduită.

Asta-l muie pe Gogu.

Fără ca să mai stea câtuşi de puţin pe gânduri, el urcă scările, căit, blajin, supus, cel mai binecrescut copil.

Madama se duse după el, ca să-l dezbrace şi să-l premenească, fiindcă era ud, cum se zice, până la măduva oaselor şi tremura de frig.

Dezbrăcându-l, madama tremura şi ea, nu însă de frig, ci de frică.

Ah 1 ce o să fie după ce se întoarce cocoana? ce o să fie dacă se îmbolnăveşte copilul?!

— Cum te simţi? îl întrebă ea îngrijorată?

— Mi-e frig, răspunse el.

— Tare frig?

— Tare frig, zise el, clănţănind din dinţi.

— Vrei să te culci? întrebă ea.

— Da! zise el.

Era lucru grozav.

Ea îi aşternu patul şi îl culcă.

— Bine, îi zise apoi, nu ţi-am spus eu să nu te joci cu Goguşor?

— Nu, răspunse el, niciodată.

— Cum? urmă ea. N-am zis eu că e băiat rău şi cu creştere proastă, la care nu trebuie să te uiţi?

— Ba da, grăi Gogu, mi-ai zis.

— Ştiai dar că eu m-aş supăra dacă te-aş vedea jucându-te cu el.

— Ştiam.

— Atunci de ce te-ai jucat?

— M-am jucat, grăi băiatul strâmtorat.

— Ei bine! – zise dânsa – eu te iert şi n-am să-i spun mamei că te-ai jucat cu Goguşor şi că ai bălăcit sub streaşină. S-ar supăra prea tare, te-ar pedepsi şi nu i-ar

mai da voie spălătoresei să-l aducă pe Goguşor cu dânsa. Am să-i spun că ne-a prins ploaia în grădină şi fugind noi spre casă, tu ai căzut.

— Dar nu am căzut, grăi Gogu.

— Fără îndoială că n-ai căzut, întâmpină madama; trebuie însă să-i dăm mamei o explicaţiei, cum de ţi-ai udat hainele şi cum ai răcit.

Ea îl acoperi bine cu plapoma, ca să se încălzească.

Era lucru lămurit. Prea s-ar fi supărat cucoana dac-ar fi aflat adevărul. Şi Mariţa era de părerea aceasta.

Apoi Chiva, sărmana, ar fi fost dată fără de milă afară din curte dacă cocoana ar fi aflat că băiatul ei este adevăratul vinovat.

Jean, care era de felul lui ţigan şi astfel iubea copiii, stăruia cu tot dinadinsul să nu i se spună cocoanei nimic. A fost şi el băiat, a bălăcit prin ploaie şi n-a pierit: alerga, aşa ud, până ce nu se încălzea şi toate erau bine. El ţinea deci ca Gogu să nu stea în pat, ci să se îmbrace şi să alerge, iar hainele cele ude să fie puse la maşină, ca să se usuce, până ce se întoarce cocoana.

Aceasta ar fi şi fost cea mai bună idee, dar madama se temea şi nici Gogu nu mai voia să iasă de sub plapomă, unde, istovit cum era, se simţea foarte bine.

Apoi, scuturat o dată bine de frig, el a dat în fierbinţeli.

Acum era rău.

Madama ar fi voit să trimită după medic, dar nu îndrăznea. Ar fi trimis pe careva s-o vestească pe cocoana Alina că băiatul e cam indispus, dar nu ştia unde se află. Stetea ca pe spini; umbla neastâmpărată prin casă; ba îi venea câteodată să-şi adune lucrurile şi să plece fără de veste. E grozav lucru să stai la un stăpân care e dus toată ziua şi nu are nicio purtare de grijă pentru cele ce se petrec în casa lui!

Gogu, în cele din urmă, adormise.

Somnul acesta, la timp atât de neobicinuit, nu era a bine. În zadar! copilul era plăpând şi nu putea să suporte o atât de grea zguduitură.

Ea se îmbărbătă în cele din urmă şi-l trimise pe rindaş să cheme pe medicul casei.

Abia plecase rindaşul, când curtea răsuna de durduitura trăsurii.

Cocoana Alina se întorcea singură, deoarece coconu Costică se dusese la o întrunire, de unde n-avea să se întoarcă decât pe la şapte.

Poate orişicine să-şi închipuiască starea cocoanei Alina.

Gogu al ei bolnavi? Atât copil avea şi dânsă. Ea ştia cită bătaie de cap şi cită cheltuială a avut ca să-l scoată băiat de şapte ani; ea ştia prin ce chinuri îngrozitoare a trecut când l-a născut. Ar fi luat otravă dacă ar fi trebuit să mai treacă o dată prin asemenea chinuri şi să mai aibă atâta bătaie de cap. Iar Gogu al ei era bolnav, greu bolnav. Era deci lucru firesc dacă-i făcea madamei cele mai grele mustrări: ar fi trebuit să stea în chioşc până ce nu se opreşte ploaia; ar fi trebuit, dac-a plecat o dată, să fie cu băgare de seamă, ca să nu cadă copilul.

De ce adică îi dedea casă caldă, pat moale, hrană bună şi plată mare pe deasupra dacă nu putea nici măcar să fie sigură că n-are băiatul să-i cadă în baltă I?

Madama începu iar să plângă, dar atât de amarnic, încât Gogu se deşteptă.

— Dar nu am căzut, mamă, de loc nu am căzut, grăi băiatul, care ţinea ca lumea să nu-l socotească motolog, cum îi zicea Goguşor, şi ca mama lui să n-o învinovăţească pe nedrept pe madama.

— Cum n-ai căzut? întrebă cocoana Alina mirată, în vreme ce madama se răci în tot trupul.

— Am bălăcit, se lăudă el, cu Goguşor sub streşină şi am dat cu bâta în baltă.

Cocoana Alina se lăsă pe jumătate leşinată, pe jumătate moartă în jeţ.

Lucru nemaipomenit, de necrezut, înspăimântător: băiatul ei a bălăcit cu băiatul spălătoresei sub streaşină, şi toţi au minţit-o; n-avea în casa ei pe nimeni care să-i păzească băiatul şi să-i spună adevărul.

Nu 1 cu asemenea slugi ea nu mai putea să trăiască; asemenea oameni nu mai putea să sufere în casa ei; ea chemă pe Jean şi-l trimise la club, ca să cheme pe boierul.

Dar paharul amărăciunilor nu era încă plin.

Jean nu plecase bine, când sosi medicul, d. dr. Furcă, un fel de maniac, carerâse din toată inima când află cele petrecute, şi în loc de a-l mustra pe băiat, îi zise an: „Bravo, voinicel”.

El îi pipăi pulsul, i se uită în gât, 11 puse să-şi scoaţă limba, apoi constată că n-are cocoana Alina de ce să se neliniştească.

— Doctore, dar a tremurat I grăi cocoana, stinsă.

— A tremurat, răspunse medicul, fiindcă îi era frig, iar acum s-a încălzit şi nu mai tremură.

— Dar are fierbinţelil

— Cu atât mai bine, zise medicul. Asta dovedeşte că s-a produs reacţiunea firească. Nu cumva ai voi să tremure înainte 1?

— Dar a adormiţi?

— Parcă d-tanu adormi când eşti obosită 1? zise iar medicul. Lăsaţi băiatul în pace, că n-are nimic.

Nu are nimici?

Cocoana Alina se simţea atinsă în ceea ce îi era mai sfânt.

Băiatul ei a stat sub streaşină, a bălăcit, s-a udat leoarcă şi n-are nimic!

La un lucru ţinea în lumea aceasta: ca nimeni să nu simtă, nici mai ales să-i aducă aminte că e fată de brutar.

— Doctore – zise ea mâhnită – uiţi că Gogu nu e copil de ţigan: băiatul e plăpând, gingaş, de o constituţiune delicată.

D-l Furcă îşi trase seamă.

„Nu are, îşi zise el, copilul nimic, dar sufere muma lui de o boală sufletească şi prea s-ar simţi nenorocită dacă el nu ar fi bolnav”.

Trebuia să constate o boală şi să-i prescrie ceva, fie chiar şi numai o limonadă.

Pipăi dar din nou pulsul băiatului. Acesta ţinea însă

să nu fie bolnav şi se uita în ochii lui cu o înduioşare care îl muie pe dl. Furcă.

— Nu are nimic! grăi dl. Furcă îndărătnicit. Îl gingăşiţi dumneavoastră ca să pară delicat, şi-i faceţi mult rău. Lăsaţi băiatul în pace! Nu-i aşa, Gogule? Tu eşti băiat vânjos, român verde, oltean cu falcă tare!

Cocoana Alina începu să tremure ca varga. Nul Prea era mult! asta trecea peste puterile ei!

— Cum crezi dumneata... zise ea, hotărâtă de a chema alt medic, mai puţin insolent.

După ce d-rul Furcă plecă, ea se lăsă istovită pe canapea. Grozav se simţea de nenorocită. Ar fi voit să poată leşina!

Cum adică 1? Ea îi plătea pe toţi, şi nu era între dânşii nimeni care n-o minte, nimeni care ţine seamă de slăbiciunile ei.

Din norocire se întoarse şi boierul, care ţinea mult la soţia sa şi plecase într-o răsuflare de la club.

— Să-i dai afară pe toţii zise el hotărât.

Nu-i vorba, era el de părerea medicului şi s-ar fi bucurat dacă Gogu ar fi fost mai puţin gingăşit, dar ţinea la soţia lui, care îi adusese zestre mare şi-l lăsa să facă ce vrea, şi nu avea răgaz să se mai preocupe şi de cele ce se petreceau în casa lui. Apoi, creşterea copilului nu-l privea, la urma urmelor, pe el.

— Îi dai afară, repetă el, şi ai scăpat de lichele.

— Dar ce să fac fără slugi? întâmpină ea.

— Îţi cauţi altele 1 răspunse el. Slugi câte vrei!

Dai E uşor s-o zici, dar greu s-o faci.

Trebuie să ai o oarecare energie pentru ca să te lipseşti aşa, odată, de slugile care-ţi cunosc rostul casei. Nici c-avea cocoana Alina timp ca să alerge după slugi; iar boierul avea tocmai acum foarte importante discuţiuni la club şi nu putea, când ţara-l chema, să se preocupe de micile mizerii ale casei sale.

Rămas-au cu toţii, şi madama, şi Jean, şi Mariţa, tot mari şi tari ca mai-nainte; singură Chiva a fost dată, dimpreună cu răucrescutul ei băiat, afară din curte, iar

aceasta pentru ca madama să-şi poată citi capitolele mai în tignă.

Au trecut ani şi iar ani de zile la mijloc: Gogu, păzit ca lumina ochilor şi ferit de societatea rea, s-a făcut tânăr voinic şi distins.

După ce şi-a luat la vârsta de şasesprezece ani bacalaureatul, s-a înscris la Facultatea de drept, şi la vârsta de douăzeci de ani era om făcut. Nu-i mai rămânea decât să-şi facă cele şase luni în armată, pentru ca să se ducă apoi la Paris şi să-şi completeze studiile.

Cocoana Alina era acum mai puţin tânără, dar tot frumoasă, tot plină de graţii şi mândră de băiatul ei, atât de mândră şi de mulţumită, încât nu s-ar mai fi înspăimântat de gândul că el ar putea să aibă şi frate. Era însă parcă prea târziu.

Gogu a intrat, se înţelege, la roşiori, şi a potrivit lucrurile aşa, ca manevrele de toamnă să intre şi ele în cele şase luni, pentru ca îndată după manevre să şi poată pleca din ţară.

Ahl ce frumos e la manevre! Oameni tineri, voie bună, chefuri, aventuri. Păcat numai că e şi multă alergătură şi că manevre fără de ploi nu sunt cu putinţă.

Într-una din zile ochii lui Gogu se opresc asupra unuia dintre soldaţii de la bateria nr. 8. Îi e parcă l-a mai văzut, parcă-l cunoştea, parcă îi este un vechi, bun, foarte iubit prieten.

— Goguşor! strigă el, cuprins de un fel de fiori. Nu eşti tu Goguşor al Chivei?

Goguşor se uită lung la el, îl recunoaşte şi uniforma militară acopere deosebirile de stare: în alte împregiurări Goguşor s-ar fi dat trei paşi înapoi; aici în tabără, însă, ei ajunseră iar de acelaşi rang cum fuseseră când erau copii amândoi.

Ahl ce frumoasă viaţă la manevre!

Ploile însă, ploile nu mai conteneau, serviciul era greu, şi Gogu pierduse deprinderea de a bălăci sub streaşină şi era obicinuit să se culce regulat şi să se odihnească în culcuş moale şi cald.

După manevre, Chiva spăla harnică înainte, ca să mai poată trimite câte ceva lui Goguşor, iar cocoana Alina umbla îmbrăcată în doliu.

Ah! ce bine o prindea negrul 1

Putea să-l poarte toată viaţa ei.

„HANUL CIORILOR”.

— Uite, e ceva! Ce-o fi, ce n-o fi, numai singur Dumnezeu ştie, dar ceva e, grăi Sfredeluş şi-şi mută neastâmpăratscaunul mai aproape. Umblând aşa singur, treci fără de grijă şi peste câmp deschis, şi prin pădure deasă, dar ţi-e urât când te afli pe vreun drum părăsit, şi al dracului om ar trebui să fie acela care ar putea să stea noaptea adăpostit în casă pustie.

Taşcă, orzar de la obor şi om cu care ai putea să spargi ziduri, se uită zâmbind la el. Nu-şi aducea, ce-i drept, aminte să fi umblat vreodată pe drum părăsit, ori să se fi adăpostit în casă pustie, dar ştia că nu i-a fost urât niciodată şi simţea că nici nu poate să-i fie.

— Da, zise el, când ai bani la tine: atunci da, te temi, însă nu de ceva, ci de cineva, care ar putea să-ţi iasă în cale ori să te strâmtoreze într-un colţ, ca să-i ia. Asta o cunosc şi eu şi de aceea umblu numai pe drumuri umblate şi de alţii şi mai numai în case pline.

— De, aşa crezi tu, dar lucrul e, în adevăr, cu totul altfel, întâmpină Sfredeluş, care ştia mai multe, fiindcă era dulgher şi lucrase şi la case părăsite. Banul, măi, e unealta Dracului. Numai aşa din senin nu-ţi vine frica. De undepoţitu să ştiiprincefei demâni a trecut banul pe care-l ai la tine!? Ştii însă cu câtă sete aleargă omul după el şi cu câtă îndârjire îl păstrează. Tu l-ai luat, dar poate că acela de la care l-ai luat nu ţi l-a dat cu toată inima: sunt şi bani legaţi, ca jaf să fie cu ei şi praf să se facă. Când pui mâna pe asemenea bani, ţi-e frică, fără ca să-ţi dai seama de ce, şi tocmai frica te duce acolo unde prai se alege de ei. Să fie în ceas bun, dar nu trece nimic peste râvna omului îndârjit: moare, măi, şi tot n-are odihnă, ci umblă mereu să neliniştească pe cei ce umblă cu bani legaţi de dânsul.

— Ei lasă, că-i dezleg eu, răspunse Taşcă, şi mai

deşertă încă un pahar. Atâta răul la mine cum vin, aşa se duc.

Sfredeluş se uită cu un fel de milă la el.

— Se duc, de dus, zise el, dar vorba e cum se duc: de banul legat n-ai noroc. Dacă-ţi cumperi vite cu elr dai de pagubă; dacă-ţi zideşti casă, îţi merg toate de-a-ndoaselea. De aceea vorbesc eu de drumuri părăsite şi de case pustii: nu-i a bine când un drum a fost părăsit ori o casă a rămas pustiei

— Aşi grăi Taşcă şi mai ceru un litru de vin.

Cu toate aceste, nu-i venea să bage-n pungă ban luat mai înainte de a-l fi scuipat.

— Scuipă-l – aşa zicea Sfredeluş – şi zi cu toată râvna ca orice ar fi să piară, şi n-ai apoi să te temi de nimic.

Taşcă nu credea în asemenea fleacuri, dar scuipa şi zicea, fiindcă asta nu putea să-i strice nimic.

Aşa e omul. Dacă ai apucat o dată să te închini mai-nainte de a te culca, nu-ţi mai prieşte somnul când uiţi, din întâmplare, a te închina; Taşcă nu putea nici el să umble liniştit cu bani nescuipaţi şi nedescântaţi.

Dar fără de bani?

Puţin îi păsa.

Cumpărase de la Alexandria şaizeci şi patru de chile de ovăz şi se întorcea acum, ca să vie cu carele să-l ia.

Călare pe buiestraşul lui, cu biciul atârnat de şea şi cu cuţitul la brâu, el trecea de-a lungul şoselei largi ca pe Podul Târgului, lăsând mereu carele drumeţilor în urma lui. Făcuse treabă bună şi era voios; timpul era însă şi el de te-ar fi înveselit chiar şi dac. -ui fi avut cuvinte de a fi trist.

Dimineaţa, când plecase de la Alexandria, era, ce-i drept, negură şi frunzele duzilor se scuturau. În curând însă negurile s-au risipit şi soarele strălucea pe cerul senin de-ţi era drag să treci călare peste şesul întins.

A bine nu era însă acest timp frumos.

După prinz s-a pornit crivăţul, domol la început şi apoi din ce în ce mai aspru. Taşcă-şi îmbărbătă buiestraşul. Lasă, că pişcă vântul, dar şi şoseaua se curăţise, parcă, deodată; cât era de lungă şi. -de largă, nu se mai vedea car

pe ea. Unul câte unul, drumeţii îşi căutaseră, care pe unde nimerise, adăpost; Taşcă ţinea să fie mine la Bucureşti şi nu putea să zăbovească pe drum, trebuia neapărat să sosească deseară la Circei, unde îi era conacul obicinuit. Nu-i vorba, crivăţul îl lovea tocmai în faţă şi, parcă era făcătură, nici buiestraşul nu mergea ca alte dăţi; dar făcuse el şi drum mai greu în viaţa lui şi prin gând nu-i trecea că n-are să petreacă noaptea la Circei.

Departe înaintea lui, spre stânga, pe şoseaua ce vine despre Piteşti, se vedeau plopii de la „Hanul Ciorilor”. N-a fost niciodată pe acolo; n-avuse ce să caute în partea aceea; ştia însă că acolo e „Hanul Ciorilor” fiindcă nu puteai să treci nici înainte, nici înapoi fără ca să vezi cale de jumătate de zi plopii şi casa cea mare de lângă ei.

Acum rotea un mare stol de ciori pe deasupra plopilor ce se înălţau negri spre apusul soarelui, şi era oarecum urât să te uiţi într-acolo.

N-avea el să treacă pe la „Hanul Ciorilor”, dar se înnoptase prea curând şi mare lucru n-ar fi fost dacă s-ar fi abătut din drum ca să miie acolo.

Nu-i trebuia lui nici jumătate de ceas până la plopii aceia, iar până la Circei tot mai avea vreo două ceasuri. Unde mai pui apoi că spre „Hanul Ciorilor” mergea cu crivăţul în spate I?

Ajuns la răspântie, el băgă mâna în buzunar şi scoase toţi banii ce-i mai rămăseseră.

Erau trei lei, o băncuţă şi patru gologani.

— Cu pereche, zise el şi se abătu spre stânga.

Ar fi făcut-o, poate, aceasta şi dacă banii ar fi fost fără pereche; ar fi făcut-o însă cu inima îndoită; acum ştia c-aşa i-e să facă şi-şi îmbărbăta calul cu toată nădejdea.

Nu era însă lucru curat.

Calul mergea şi mergea, dar „Hanul Ciorilor” nu stetea parcă nici el în loc, ci se ducea, încât lumina din ferestrele lui se vedea tot mai departe, ba deodată se pierdu, ca şi când ar fi stins-o cineva.

Taşcă îşi opri calul.

Urât lucru să dibuieşti aşa singur noaptea prin locuri

necunoscute.

Îi venea să se întoarcă, dar crivăţul îl izbi iar în faţă.

Ce era adică!? Cu lumină ori pe întuneric, n-avea decât să ţie drumul ca să deie peste han; el îşi îmbărbătă iar calul – înainte, tot înainte… dar trecuse de mult jumătatea lui de ceas şi drumul era tot pustiu.

Deodată el îşi opri din nou calul.

„Hanul Ciorilor” era în dosul lui, rămas departe înapoi, cu toate ferestrele lui bine luminate.

Citeşti câteodată asemenea lucruri, şi tot te apucă un fel de răcori: dar când te vezi tu însuţi pe tine purtat aşa de ici până colo!?

Înainte nu mai avea ce să caute, iar înapoi îi era urât să se mai întoarcă.

În câmp, însă, de asemenea nu putea să rămâie.

Dacă s-ar fi gândit în toată liniştea, el ar fi dat cu socoteală că „Hanul Ciorilor” nu e la marginea drumului, ca alte hanuri, şi că dincoace de han trebuie să mai fie vreo altă zidire care acopere lumina când te apropii şi pe care de dincolo, din cealaltă şosea, el n-o putuse vedea; te gândeşti însă în toată liniştea când stai tignit acasă, dar nu când crivăţul te bate în câmp deschis.

Taşcă îşi luă dar inima în dinţi când văzu că nu-i rămâne decât să se întoarcă şi rămase încremenit când se pomeni că iar nu mai vede ferestrele luminate.

Acum însă se dezmetici şi el, se întoarse puţin înapoi, ca să vadă iar lumina, apoi o luă peste arături drept spre ferestrile luminoase.

— Ce hanul păcatelor e ăsta, cale de două împuşcături de la drum? grăi el după ce se văzu, în sfârşit, la scara casei mari, pe care în atâtea rânduri o văzuse din depărtare.

— Că n-a fost han, domnule, ci casă bisericească, îi răspunse sluga ce ieşise în auzul tropotului de copite. Au făcut-o han ca să nu mai stea pustie.

Taşcă se uită la casă şi la cele din preajma ei.

Nu era casa cu două etaje pe care el o văzuse de pe şoseaua cealaltă; îşi dete însă în curând seama că se află în

dosul zidirii, care aici avea un singur etaj. Ceva mai departe, spre şosea, erau grajduri şi şoproane, zidirea ce-i acoperise lumina, iar printre amândouă zidurile trecea drumul pe care lumea venea din şosea.

Nu mai erau pustii, dar nici pline, şi tare semănau a pustiu, încât parcă nici nu-i mai venea să-şi lase calul în grija slugii şi să intre.

Dar ce alta ar fi putut să facă!?

El descălecă, îşi luă biciul, lăsă calul în seama slugii, apoi urcă cele două scări şi intră în cârciumă.

O singură ochire îi fu destul ca să vadă că aici a fost odată bucătărie. Cotlonul era şi acum în fiinţă, iar maşina fusese înlocuită cu alta mai mică.

La o masă de la stânga şedeau doi olteni, cu paharele pline în faţa lor; pe laviţă, într-un colţ, era un neamţ zdrănţăros, iar hangiul grec, bulgar ori albanez, ce-o fi fost, îşi rânduia dichisurile.

Nu eratârziu, dar păreau cu toţii obosiţi, somnuroşi şi tresăriră oarecum ca din somn când el intră.

E lucru deosebit în felul lui să dai aşa, deodată, faţă cu oameni pe care nu i-ai mai văzut şi care nu te-au mai văzut, ba să ştii că ai să petreci, departe de altă lume, toată noaptea cu dânşii. Taşcă, om umblat în multe drumuri, o mai păţise, ce-i drept, aceasta, dar acum nu era ca alte dăţi. Lasă că nu-i trecuse prin gând să mâie la „Hanul Ciorilor”, dar le mai păţise şi celelalte nepăţite. El se uită deci cu ochii scrutători mai întâi la cei doi olteni, apoi la neamţ şi în cele din urmă la hangiu, şi nu-i steteau, parcă, nici unuia bine ochii în cap.

Ceilalţi se uitară şi ei tot cu ochii scrutători la dânsul.

„Cine ori fi ăştia?” se întreba el.

„Cine o mai fi şi ăsta?” se întrebau ei.

Hangiul îşi lăsă dichisurile şi făcu un pas spre dânsul.

— Urâtă vreme pe aici, îi zise Taşcă, pentru ca să înceapă cu ceva.

— Mai frumoasă n-o fi nici p-aiurea, răspunse hangiul; Sf. Dimitrie nu vine cu primăvară.

Trei lei, o băncuţă şi patru gologani sunt bani cu

pereche, dar cam puţini pentru un om care-i şi flămând şi setos şi obosit de drum, ba mai are şi un cal în spinare.

Nu-i vorbă, fără de bani Taşcă se simţea mai în largul lui, dar tot i-ar fi părut bine dac-ar mai fi avut un leu.

N-avea nevoie. Cine-l vedea tot ştia că e om care poate să plătească, ba hangiul ar fi râs dacă i-ar fi spus că n-are la dânsul decât trei lei, o băncuţă şi patru gologani. Prea semăna a om bănos.

Aşa dădeau şi oltenii cu socoteală.

N-o zicea niciunul aceasta, dar Taşcă o vedea din ochii lor şi ar fi voit să le spună într-un fel oarecare că şi-a cheltuit toţi banii.

— O păţii şi eu, grăi dânsul. Plecasem de la Alexandria ca să sosesc deseară la Cârcei şi crivăţul m-a abătut din drum. Curat că vântul m-a adus pe aici!

Urma, după gândul lui Taşcă, că vreunul dintre cei patru să-l întrebe ce-a căutat la Alexandria, iară el să le spună, drept răspuns la întrebarea aceasta, că şi-a dat banii, ca să arvunească ovăz.

Niciunul însă nu-i nimeri gândul.

— De – grăi hangiul într-o românească stâlcită – dacă vii de la Alexandria şi te duci la Bucureşti, p-aici nu ţi-e drumul; dar niciodată omul, când pleacă de acasă, nu ştie unde are să ajungă.

— Aşa e! – strigă râzând neamţul din colţ – nu ştie nimeni unde are să ajungă, nici ce are să i se întâmple. Eu, bunăoară, am plecat de la Vârşeţ la Viena ca să caut pe un frate al tatii, şi am ajuns umblând pe urma lui pe aici, unde nu mi-a trecut niciodată prin minte să vin. Hâhâhî! poate că ai şi dumneata vreun unchi care a murit bogat şi-i umbli, fără ca să ştii, pe urmă.

Hangiul începu şi el să râdă.

— Mai ştii I? zise. Vorbeşti în glumă şi te pomeneşti că nu degeaba ţi-e vorba. Casele acestea sunt fără stăpân. Stăpânul lor, om foarte bogat, a murit fără copii şi a lăsat cu limbă de moarte ca averea lui să treacă la doi nepoţi ai săi, pe care nu echipsă-i găsească. Se iveşte, ce-i drept, pe fiecare săptămână câte unul, dar nu cel adevărat. Îi fi dtal

— Dac-am fi doi fraţi, răspunse neamţul, dar suntem numai opt. Hâhâhî 1

Oltenii începură şi ei să râdă.

Unul dintre dinşii se uitase la Taşcă dintru început ca la un vechi cunoscut.

— Îi fi dumneata, îi zise el acum. Sunteţi doi fraţi şi, dacă nu mă înşel, numai doi.

Taşcă se uită cam sperios la oltean.

Nu că se mira, poate, de-l cunoaşte olteanul, pe care el nu-şi aducea aminte să-l mai fi văzut vreodată. Putea să-l cunoască. Era însă curată făcătură ca tocmai acum şi aici să fie vorba de frate-său, care era mort de vreo trei ani. Lasă că răposatul îi fusese şi tovarăş de negoţătorie, dar mai lăsase şi o fetiţă, pe care Taşcă o ţinea, cum s-ar zice, aşa de pomană la casa lui. Sfredeluş, care scociorea toate lucrurile din temelie, ţinea strună că curată pomană nu e şi că Taşcă ar trebui să facă socoteală cinstită şi să despartă ceea ce era al lui de ceea ce i se cuvenea fetei; asta însă nu-l ierta pe Taşcă firea s-o facă, şi de aceea el se simţea strâmtorat când vorba venea la frate-său. Dar era la birt şi nu-i rămânea decât s-o ţie şi el pe coarda pe care o porniseră ceilalţi.

— De, zise el, tare mi-ar prinde bine, dar cât mai curând, fiindcă am arvunit la Alexandria nişte ovăz şi nu ştiu cum voi găsi bani ca să-l plătesc. Nu-mi aduc însă aminte să fi avut vreun unchi bogat.

— Hâhâhî! râse iar neamţul. N-ai nevoie să-l ştii pentru ca să-l cauţi. Fiecare om are norocul lui. Zgârcitul e om fără noroc, care adună pe norocul altuia şi păstrează pentru acesta fără ca să voiască. La noi a fost un măcelar bogat care a murit de foame îndată ce a venit nepotul, pe a căruia noroc adunase bogăţia. Dacă n-ar fi venit nepotul, el ar mai fi trăit, ca să mai adune. Ăstuia nu i-a venit, precum se vede, moştenitorul cu noroc, şi să ştiţi că n-are odihnă nici în mormânt până ce nu va fi venit. Ia adu-ţi bine aminte: poate că vântul te-a adus aici ca să scapi un suflet. Hâhihil

— Curat aşa-i cum zici, grăi hangiul, oarecum mirat.

Uite, eu stau de vreo trei ani aici şi ştiu multe. N-are odihnă I De câte ori se iveşte câte cineva care cere moştenirea, trosneşte nopţile şi tocăneşte de te trec fiorii şi-ţi vine să fugi.

— Prostii! grăi Taşcă supărat, apoi se aşează în faţa oltenilor la masă şi ceru vin şi ceva de mâncare.

Vor fi şi fost prostii, hangiul însă, care îşi petrecea viaţa în pustietatea aceasta, se potrivea de minune cu neamţul, care umbla de atâta timp pe urma unui mort şi ajunsese în cele din urmă să creadă că nu de bunăvoie umblă, ci e purtat de sufletul răposatului. Apoi şi locul era de aşa că te simţeai oarecum fărmecat în el, o încăpere largă şi scundă, cu păreţii pătaţi de muşte

Î

I gălbeniţi de fum, aproape goală şi luminată de o lampă proastă, care se afla în peretele de la teşghea. Întuneric aproape deplin era mai ales în colţul de unde râdea neamţul, o stârpitură de om spin, cu câteva fire de păr roşu drept barbă, cu glasul piţigăiat şi cu ochii mărunţi şi vii, curat cum Taşcă şi l-ar fi închipuit pe Satana.

Pe vrute, pe nevrute, ei urmară vorba înainte, şi cu cât Taşcă li se împotrivea, neamţul şi hangiul cu atât se înteţeau şi spuneau şi ce credeau, şi ce nu credeau ei înşişi, iară oltenii, care n-aveau altă treabă, ascultau bucuros, adăugând numai aşa, din când în când: „De! Dumnezeu ştie! Se poate! Tot ce se poate!”

Purtat astfel prin lumea fiinţelor nevăzute şi ostenit cum era, Taşcă ajunsese în cele din urmă să nu-şi mai poată da seamă dacă lucrurile se petrec în aievea ori le visezi numai. Mai ales în râsetul neamţului era ceva nefiresc, încât îi venea câteodată să se ducă să-l apuce de piept şi să-l zguduie.

Nu-i venea, cu toate acestea, să se ducă în odaia în care i se pregătise culcuşul. Ar fi stat mai bucuros noaptea toată de vorbă.

Se temea însă ca nu cumva să-l stăpânească somnul, şi nu doarme nimeni bucuros cu oameni pe care nu i-a mai văzut şi nu ştie cine sunt.

Te laşi, când adormi singur, în paza lui Dumnezeu; rămâi însă, când mai sunt şi alţii cu tine, în voia celor ce te încungiură.

N-avea, ce-i drept, bani la dânsul, ba le şi spusese că n-are; el însă nu putea să ştie ce e în inima lor. Te pomeneai că se înţeleg între dânşii: ori că fie neamţul, fie oltenii pleacă, şi aşa numai cu hangiul n-ar fi rămas bucuros.

E urât lucru să te ştii cu urma pierdută, ajuns unde nimănuia nu-i poate trece prin gând să te caute.

Spre miezul nopţii dar, când slHga aprinse lumânarea de ceară ca să-l ducă la odaie, el nu mai stete pe gânduri: tot era mai bine cu uşa încuiată, ca nimeni să nu se poată apropia fără de veste de dânsul.

Ieşind din birt, ei trecură prin o sală mare, apoi urcară nişte scări înguste.

Urâtă casă!

Lasă că paşii le sunau a gol, dar mai ţiuia şi huruia şi crivăţul prin hornuri şi se zgiţiiau uşi şi ferestre parcă te aflai într-o corabie purtată de valuri.

Odaia în care-l dusese sluga era şi ea mare şi goală, cu două ferestre şi trei uşi. Patul se afla într-un colţ. Între ferestre erau o masă şi un scaun. Atâta tot.

Sluga îi lăsă lumânărica de ceară lipită de masă, apoi se depărtă.

Rămas singur, Taşcă încuie uşa pe care intrase, apoi se duse să se încredinţeze dacă celelalte două uşi sunt ori nu şi ele încuiate.

Cea de la dreapta era încuiată, nu însă şi cea de la stânga, din care lipsea cheia.

Urât lucru!

Dacă i-ar fi povestit cineva c-a păţit-o cum o păţea el acum, Taşcă ar fi râs din toată inima. În starea în care se afla, însă, nu-i venea de loc să râdă.

El luă luminarea şi trecu în odaia de alături, ca să vadă ce-i acolo.

Era mare şi asta şi goală. Într-un colţ se aflau grămadă câteva chile de porumb.

El încercă cealaltă uşă, care ieşea la scară.

Era încuiată, dar cheia nu era în uşă, şi nu era lucru mai uşor decât ca cel ce avea cheia să o descuie şi să treacă la el.

Şi dacă era vorba, tot aşa putea să facă şi colo, unde cheia de asemenea nu se afla în uşă.

Îi venea să se întoarcă în birt, dar îi era greu s-o facă şi-i era urât să scoboare scările şi să treacă, aşa singur, prin sala cea mare.

— Ei, comedia dracului! zise el, şi-l vedea parcă pe Sfredeluş râzând cu neamţul în faţa lui. Dar ce ar fi putut, la urma urmelor, să i se întâmple!?

Omului primejdia tot numai de la om poate în lumea aceasta să-i vină, şi Dracul, aşa zicea şi Sfredeluş, tot prin oameni îşi face răutăţile; ca să se asigureze dar că om nu se poate apropia de el fără ca să-l deştepte din somn, luă masa şi o puse în faţa uşii de la stânga, aşa ca să se răstoarne când cineva ar deschide uşa. Tot aşa făcu apoi şi cu scaunul la uşa de la dreapta.

Acum era bine.

Nu rămânea decât să stingă luminarea şi să se culce – aşa îmbrăcat cum era.

Pe scări însă, prin sala cea mare şi prin odăile de alături pocănea şi troscănea, zăngăneau ferestrele şi se zgâlţâiau uşile parcă umbla cineva pe la ele ca să le scoată din ţâţâni; el lipi luminarea de colţul sobei, apoi se întinse pe pat.

„Să adorm odată, îşi zise, apoi nu-mi mai pasă dacă se isprăveşte luminarea”.

Da, însă nu-i mai venea somnul. Degeaba-şi închidea ochii, căci, aşa obosit cum era, el stetea treaz şi auzea mereu ţiuiturile crivăţului, tocăniturile şi pocăniturile, zăngănitul ferestrelor şi zgâlţâitura uşilor, nu putea să doarmă şi fel de fel de gânduri îi umblau prin cap.

Iar luminarea se făcea tot mai scurtă şi ardea cu flacără din ce în ce mai lungă.

O flacără mare, apoi un muc şi în sfârşit întuneric deplin, cum e întunericul când crivăţul aduce nori din

răsărit ca să le acopere toate cu polei.

Taşcă se ridică puţin din culcuşul lui, apoi iar se lăsă istovit în el.

Ce-i mai rămânea, la urma urmelor!?

Ajunsese de nu-şi mai putea da seamă dacă stă treaz ori visează şi vedea oarecum ceea ce gândeşte.

E fioroasă întunecimea mai ales când stai aşa singur într-o casă pustie.

Avea Sfredeluş dreptate!

Multe sunt în lumea asta cu putinţă.

Cum adică s-a nimerit să găsească aici pe neamţul acela şi ca olteanul să-i vorbească de răposatul lui frate!?

Parcă i-a pus cineva, parcă i-a adunat dinadins!

De! Se zice că de bani agonisiţi pe cale nedreaptă n-are omul noroc. El însă avea noroc. Toate îi mergeau bine: spor ieşea orişiunde-şi punea el mâna.

Una singură-i lipsea: era însurat de patru ani acum şi n-avea niciun copil.

„Aduni – parcă-i striga neamţul – pe norocul nepoatei tale: de aceea-ţi merg toate bine. Şi ai să mori după ce vei fi adunat destul, când lumea-ţi va fi mai dragă”.

Trecut de fiori reci, el se cutremură în tot trupul…

Umbla cineva la uşa de la dreapta, apoi la cea de la stânga şi iar zgiţiia pe cea despre scări, ca şi când ar voi să deschidă şi să intre.

Era crivăţul, care scutura casa întreagă din temelii. Nu mai încăpea îndoială că e crivăţul, dar Taşcă totuşi se cutremura din când în când.

Târziu, după miezul nopţii, el deodată tresări speriat şi se ridică.

— Cine-i? ce vrei!? strigă făcând un pas spre uşa de la stânga, unde se răsturnase masa cu un zgomot de care răsuna casa întreagă.

În uşa deschisă stetea frate-său, drept, nemişcat, aşa cum îl ştia el.

Acolo stetea, dar Taşcă nu mai tremura, nu se mai temea. Îi era parcă aşa trebuia să fie.

— Am – zise el încet – să fac socoteala şi să despart

cinstit al ei de al meu.

Făcând apoi încă un pas înainte, el se opri buimăcit.

Nu era nimeni, nimic nu era în uşa deschisă.

Vedea uşa dată înapoi, vedea masa răsturnată în faţa ei, auzise zgomotul ce-l făcuse masa în căderea ei; fusese o părere numai!

— Ce prostie! – zise el dezmeticit – am pus masa anume, ca să se răstoarne când uşa se mişcă, şi s-a răsturnat fiindcă vântul a mişcat uşa.

El se duse ca să ridice masa şi să închidă iar uşa, dar se opri din nou, cuprins acum de fiori reci.

Uşa era închisă, iar masa stetea rezemată de ea, aşa cum o pusese el.

El însuşi a văzut-o deschisă, el însuşi a văzut masa răsturnată, el însuşi a tresărit şi s-a coborât din pat în auzul zgomotului făcut de masă în căderea ei: şi uşa era închisă, masa nu se răsturnase.

A visat!? Nu! N-a putut să viseze, fiindcă nu dormise. Aşa ştia el, şi ar fi fost în stare să jure că nici o singură clipă n-a aţipit de când a intrat în casa aceasta.

Stăpânit de gândul că nu poate să fie la mijloc decât un joc al Necuratului, el luă hotărârea de a se depărta fără întârziere din afurisita aceasta de casă.

— Acum, în capul nopţii, aşa, fără veste, zise el, şi ieşi ca să coboare scările, să se ducă la grajd, să-şi încalece buiestraşul şi să plece mai departe.

În birt însă el rămase iar buimăcit.

Hangiul se afla tot la tejgheaua lui. Oltenii nu mai erau aici, iar neamţul mânca slănină la masă, unde îi lăsase pe olteni.

— Bine, zise el, aveţi de gând să staţi toată noaptea treji?

Hangiul se uită mirat la el, iară neamţul începu iar să râdă.

— Bine trebuie să fi dormit ca să zici că e noapte şi acum, grăi hangiul.

— Eu n-am închis ochii de când am plecat de aici, răspunse Taşcă. Afurisită casă!

Şi degeaba râdea neamţul, degeaba spunea bangiu) că se luminează de ziuă, căci el ţinea una, că n-a trecut nici două ceasuri de când s-a dus să se culce.

Abia târziu, când se afla sosit pe şoseaua Bucureştilor, a început să dea cu socoteală că el tot a dormit şi că nu era deştept nici când s-a sculat din culcuşul lui.

Şi totuşi era foarte neliniştit. Se luminase de ziuă şi el tot nu se simţea ca alte daţi.

E grozav lucru când are omul ceva pe sufletul lui.

Avea dreptate Sfredeluş: nu-i a bine să umble cu bani agonisiţi pe nedrept.

Sosit acasă, Taşcă s-a ţinut de vorbă: a făcut socoteala şi a despărţit cinstit ceea ce e al fetei de ceea ce e al lui.

UN OM DE-NCREDERE

I

Când ai pe cine să te razămi, poţi în toată tigna să-ţi cauţi de treabă, şi-n vreme ce oamenii lucrau la cele trei maşini de treierat de pe aria din vale, dl. Virlan, bătrânul, îşi înşira eprubetele şi retortele în laboratorul său din turnul castelului aşezat pe coaste. Asta îi era slăbiciunea, şi toate i se păreau înflorite când reuşea bine vreo analiză ori vreo combinaţiune.

De aceea ţinea atât de mult la Bughea, secretarul, cum îi zicea lumea.

Nu doară că l-ar fi ajutat Bughea la experimentele chimice, cu care atât de bucuros îşi petrecea timpul, dar pe-ntinsa moşie, la ferestraiele din pădure, la cele două mori, la lăptărie, la vii, în grădina de zarzavaturi, în pomăt şi în pepiniere lucrau în fiecare zi sute de oameni, în birouri, unde se concentra întreaga administraţiune, se îngrămădeau actele, şi el n-ar mai fi ajuns să-şi poată urma lucrarea la laboratoriu dacă n-ar fi fost şi Bughea, care toate le ştia şi le vedea.

Nu-i vorba, întreaga administraţiune era dată-n seama lui Raumer, un neamţ chiţibuşar, care le măsura toate cu milimetrul, şi dl. Virlan n-avea nicio răspundere

formală.

Sunt însă şi răspunderi mai grele decât cele formale.

Râul 1 Stolnicul, boierul, care plecase cu cocoana încă prin aprilie în străinătate, îi era ca şi când i-ar fi fost copil. Nu împlinise încă vârsta de opt ani când, orfan de tată, l-a luat, ca guvernor, sub purtarea lui de grijă, iar de atunci nu s-au mai despărţit. El l-a trecut prin liceu, el l-a însoţit în călătoriile lui prin străinătate, după îndemnul lui şi-a făcut studiile agronomice, în urma stăruinţelor lui s-a căsătorit şi s-a stabilit la moşie, amândoi împreună au zidit castelul şi au stabilit planul de exploatare.

Acum Vârlan, om de 56 de ani, era pensionar: avea toată întreţinerea şi lua 500 lei pe lună, putea dar să-şi facă în draga lui voie analizele şi combinaţiunile chimice, pentru care Stolnicu avea şi el slăbiciune! Când se aşeza însă-n jăţ şi-şi închidea ochii, el vedea-n gândul lui şi aria cu maşinile de treierat, şi carele încărcate cu snopi, şi ferestraiele, şi viile, şi grădinile de zarzavat, şi mulţimea de oameni, care nu trebuiau să-şi piardă timpul degeaba, şi nu mai putea să aibă destulă atenţiune pentru retortele lui.

Mai vedea prin lumea largă pe mult iubitul lui băiet, care plecase în sâlă, numai pentru că cocoana nu putea să sufere aerul din laborator şi viaţa de la moşie, nici gălăgia pe care o făcea Radu, copilul acum de trei ani al ei.

— Du-te, i-a zis, şi fii liniştit, căci rămân eu aici, şi grija mea e ca toate să meargă bine.

Dimineţile dar şi câteodată şi pe-nsărate încăleca şi făcea când ici, când colo câte o inspecţiune ori îl trimitea pe Bughea, ceea ce era tot ca şi când s-ar fi dus el însuşi, căci tot om al casei era şi Bughea. Zamfira, muma lui, fusese spălătoreasă în curte şi-şi ţinea şi băiatul la dânsa. Vârlan, văzându-l isteţ, silitor, sprinten şi cu deosebire supus, a stăruit să-l ţie la şcoală, iar după ce a trecut cele patru clase gimnaziale, i-a făcut un loc la şcoala de la Herăstrău, ca să-l aibă mai târziu mână dreaptă a stăpânului la moşie. îl şi avea şi era lucru de sine înţeles că Raumer, neamţul, stă în toate ediţiile: Sandu; modificat conform contextului.

numai până ce nu se va fi îndrumat Bughea îndestul, ca să-i poată lua locul.

Când? Asta atârna, cam ca toate la curtea lui Stolnicu, de la buna chibzuinţă a lui Virlan. De aceea Bughea se uita totdeauna-n ochii bătrânului şi era gata să sară-n foc ori să se arunce-n vuitoare ca să-i intre sub piele.

Îi şi intrase.

După masă, când sosea poşta, bătrânul a primit un plic mare de la Stolnicu şi-i era parcă-i trece un junghi mare prin inimă.

Plic mare!? De ce unul mare şi nu ca de obicei!?

El pipăi plicul şi se uită la ştampila poştei.

Erau în plic mai multe hârtii, parcă acte, iar expedierea fusese făcută de la Nisa.

Deschizând plicul, el găsi în el un proces-verbal redactat în franţuzeşte şi următoarea scrisoare:

„Iubite Domnule Virlan şi bunul meu părinte sufletesc.

Deodată cu scrisoarea aceasta am trimis la adresa primului preşedinte al tribunalului de Ilfov următorul:

TESTAMENT

Voiesc ca după moartea mea întreaga avere mişcătoare şi nemişcătoare să treacă ca moştenire dreaptă în stăpânirea singurului meu. băiet Radu şi rog pe dl. Alecu Virlan, educatorul meu, căruia îi datorez vecinica recunoştinţă, să-i fie şi fiului meu ceea ce mi-a fost mie şi să-i administreze averea cum m-a povăţuit pe mine să-mi administrez pe a mea.

Soţiei mele rânduiesc să i se numere din trei în trei luni câte 4.000 lei tot timpul cât va trăi, chiar dacă s-ar întâmpla să se remărite.

Dispun ca dânsa să poată vedea pe copilul nostru de două ori pe an, dacă o doreşte aceasta, şi să-l ţie la dânsa câte cel mult trei zile.

Rog pe dl. Alecu Virlan, scumpul meu părinte sufletesc, să primească sarcina de a stărui pentru împlinirea acestei ultime voinţe a mele”.

Pe Virlan îl podidiră lacrămile.

— Dar ce el? ce s-a întâmplat!? strigă el, apoi citi mai departe.

„Hotărârile mele sunt luate şi nu se mai pot schimba.

Procesul-verbal aci alăturat te va dumiri asupra celor petrecute. Te rog să-l păstrezi şi să te foloseşti de el dacă Lucia ar face vreo *pretenţiune în ceea ce priveşte educaţiunea copilului ori administraţiunea averii.*

Am informaţiuni pozitive că Leon a plecat ieri seară la Paris. Cu cel mai apropiat tren plec în urmărirea lui.

Dacă mi-ar fi rânduit ca acesta să fie cel din urmă drum pe care-l fac, te rog să mă ierţi pentru marea durere cu care te răsplătesc pentru tot binele ce mi-ai făcut şi să-i fii ocrotitor lui Radu.

Râul".

Bătrânul trecu repede peste procesul-verbal.

Se făcea într-însul constatarea oficială că d-na Lucia Stolnicu a fost surprinsă într-o situaţiune compromiţătoare cu dl. Leon Volbură, un amic al soţului ei.

— Poate că mai e timpi strigă bătrânul sărind în picioare şi trimise după Bughea, omul său de iusredere, ca să-i spună că trebuie să plece fără întârziere la Paris.

Bughea, un om scurt şi îndesat, cam spin şi cu faţa plină de buburuze, îşi deschise mari ochii spălăciţi şi se uită nedumerit la dânsul.

— De ce trebuie să pleci!? Ce s-a întâmplat!? întrebă el cam cu jumătate gură.

La aceste întrebări nu i se putea da răspuns.

— Grăbeşte, ca trăsura să fie cât mai curând gata, îi zise bătrânul, iar după plecarea mea, fii cu ochii în patru, ca toate să meargă bine.

Bughea a grăbit, dar, greu jignit, s-a mai uitat o dată înapoi, şoptind printre dinţi: „Asta n-am să ţi-o iert!"

II

Virlan n-a făcut degeaba călătoria la Paris: trebuia să fie cineva acolo, ca să ieie dispoziţiuni pentru aducerea în ţară a rămăşiţelor pământeşti.

Ştia acum şi Bughea ce s-antimplat, dar se simţea cu

atât mai jignit şi nici nu avea cuvinte de a nu-şi da pe faţă legitima indignaţiune, căci de aici înainte bătrânul nu mai avea în gândul lui niciun rost pe moşie şi putea să-şi caute de drum. Stăpânirea trecea la cocoană şi la rudele băietului, şi foarte uşor i se putea întâmpla să nu mai aibă, aşa, de pomană, întreţinerea şi cinci sute de lei pe lună.

Deocamdată însă lucrurile n-au venit tocmai aşa.

Era, ce-i drept, la mijloc o avere, care aducea un venit de peste trei sute de mii de lei pe an, şi dădeau năvală atât rudele băiatului, cât şi fraţii cocoanei, căci le venea şi lor apa la moară dacă se întâmpla ca băiatul să moară. Virlan avea însă şi el armele lui, şi cocoana s-a mulţumit cu cele hotărâte în testament, iar rudele din ambele părţi au rămas la pândă, ţiindu-l cald pe Bughea, care putea să le facă servicii preţioase.

Cel dintâi semn că nu-l mai creastă Bughea pe Virlan a fost că şi-a adus la casă femeia pe care mai-nainte o ţinea în sat, o mazurcă sulemenită ce-i ieşise-n cale vara trecută la Drăgaica.

De ce adică să se mai sfiască̆l?

Avea toată dreptatea.

Dac-ar fi fost om care vede asemenea lucruri ori lecredecind i se spun, Virlan încă de mult ar fi simţit că omul său de încredere, de când cu Drăgaica, pişcă şi de ici şi de colo câte ceva, sfănţuieşte azi pe unul, mine pe altul şi-şi face din toate parte, ca să-şi poată ţinea mazurca-n lărgime. Iar ceea ce n-a văzut mai-nainte nu putea să vadă acum, când toate-l apăsau.

Pe lângă toate celelalte, se mai socotea vinovat de a nu-şi fi făcut datoria.

Râul, tânăr de abia douăzeci şi doi de ani, se căsătorise din slăbiciune, deşi Lucia nu se potrivea cu dânsul nici ca stare, nici ca educaţiune, nici ca poziţiune socială. El n-ar fi făcut-o aceasta dacă Virlan n-ar fi fost om slab şi ar fi stăruit cu toată hotărârea. Mai târziu vedea, ba chiar ştia, că nu e căsnicia cum trebuia să fie şi că Râul ascunde ceva. El, pierdut în purtarea de grijă pentru frumoasa lui avere, se simţea bine numai la câmp, prin

grajduri, la pădure şi prin pepiniere, iară dânsa, doritoare de petreceri şi deprinsă cu luxul, nu putea suferi viaţa de la ţară. Se-ntâmpla din ce în ce mai des că treceau săptămâni de zile fără ca să se vadă amândoi, el la moşie ori umblând după daraveri, iară ea la Bucureşti, la Sinaia, la Constanţa, orişiunde se adună lume multă.

„Eu, om bătrân – îşi zicea acum Virlan – nu trebuia să las lucrurile aşa, trebuia să fac ceva".

O mângâiere avea şi el: Râul rămase curat în gândul tuturora.

Şi pe aceasta a trebuit însă s-o peardă.

Şase săptămâni după moartea lui Raul, s-a prezentat la el o femeie tânără, învăţătoare într-un sat în apropiere, cu un bilet scris de mâna răposatului în aceeaşi zi în care-şi făcuse testamentul.

„*Du-te la dl. Alecu Virlan – se zicea-n bilet – şi spune-i adevărul, căci el va păstra secretul şi va face tot. Dumnezeu să te aibă în paza* sa".

— Ce este domnişoară? întrebă dl. Virlan, cu inima încleştată.

Ea îi numără pe masă una după alta opt scrisori, care îi fuseseră adresate de răposatul.

Citind scrisorile cu răsuflarea oprită, suspinând din când în când şi schimbând la feţe, bătrânul îşi ridică în cele din urmă ochii plini de lacrămi şi se uita în faţa tinerei femei.

Era mai presus de toată îndoiala că Râul mai are un copil, o fetiţă de doi ani, care se afla în purtarea degrijă a Ursulinelor din Sibiu şi căreia făgăduise a-i asigura o zestre de 100.000 lei.

— Mai ştie cineva, domnişoară? întrebă el pe şoptite.

— Nu, îi răspunse ea, nimeni afară de mine. Precum aţi văzut din scrisori, mi-a mijlocit concediu pe timp de un an şi m-am întors numai după ce nu putea să bănuiască nimeni nimic.

— E interesul dumitale ca nici de azi înainte să nu afle nimeni nimic, grăi dânsul, apoi începu să se plimbe prin casă.

Se clătinau toate în jurul lui. Îi era greuafară din cale gândul că tot ar mai putea să afle cineva adevărul. Trebuia să-i asigureze cât mai curând copilei şi întreţinerea, şi zestrea făgăduită, pentru ca mama ei să nu aibă cuvinte de a se plânge.

Cum însă!? De unde să ieie banii fără ca să se simtă şi fără ca văduva şi rudele să cadă la bănuială?

Un gând ademenitor îi lumină în cele din urmă faţa.

— Domnişoară, grăi dânsul, eu sunt gata să adopt copila şi să iau faţă cu dinsa toate datoriile unui părinte adevărat.

Muma copilei dete din cap.

— Nu, domnule, îi răspunse. Am s-o adopt eu, însămi. Îmi cer transferarea departe de aici, şi acum după ce el nu mai trăieşte, puţin îmi pasă ce gânduri îşi va face lumea.

Nu-i rămânea bătrânului decât să-i asigureze suta de mii de lei, astfel ca din veniturile ei să fie întreţinută copila.

Cum însă? De unde lua el o sumă atât de mare, aşa, deodată, fără ca sărămiieurmă-n socotelile gospodăriei, şi cum se putea justifica fără ca să dea pe faţă adevărul?

— Am s-o fac, neapărat am s-o fac, dar te rog să-mi mai laşi răgaz de câteva zile, acestea i-au fost cele din urmă vorbe.

Tânăra femeie a plecat, nu cu mâna goală, căci trebuia să achite taxa pentru întreţinerea copilei, dar peste zece zile iar a venit.

D-l Virlan nu ajunsese nici până acum să fie dumirit.

Adunase din economiile lui 42.000 lei în scrisuri fonciare şi era gata să-i deie deocamdată pe aceştia. Putea să-şi mai facă vreo zece mii de lei dacă-şi vindea biblioteca şi aparatele din laborator. Tot mai lipseau însă vreo 50.000 lei, iar pe aceştia nu ştia încă de unde are să-i scoată.

A mai venit dar tânăra femeie şi alte dăţi, aşa, pensărate, când putea să scape de la şcoală, şi nu venea în silă, căci bătrânul, ca s-o mai mângâie, luase obiceiul de a n-o lăsa să plece cu mâna goală.

Bughea trăgea cu ochiul.

Dacă bătrânul o vedea pe mazurcă din când în când, aşa, din întâmplare, fără ca să mai întrebe cine este ea şi ce caută aici, omul lui de încredere nu mai întreba nici el cine e femeia tânără care vine atât de des pe la bătrânul şi stă închisă cu el, dar şoptea şi el dimpeună cu alţii că Virlan şi-a pierdut la vreme de bătrâneţe minţile şi s-a încurcat rău de tot.

Mai vârtos s-au pornit apoi şoaptele când s-a zvonit că bătrânul are de gând să vândă biblioteca şi aparatele din laborator, şi atât văduva, cât şi rudele din ambele părţi s-au pus în mişcare, căci nimeni mai bine decât Bughea nu putea să ştie că tot ceea ce e-n casă e avutul răposatului.

Când vrei însă să-l prinzi pe hoţ, îl laşi să săvârşească fapta; nimeni nu l-a împiedicat dar pe bătrânul, şi el a vândut şi aparatele, şi cărţile, la care ţinea atât de mult.

III

Gândul lui Vârlan nu era să deie suta de mii de lei dintr-al lui: aceasta ar fi fost o lipsă de pietate către răposatul, care lăsase destulă avere pentru ca din veniturile ei să se poată pune în timp de câţiva ani o sută de mii de lei pe nesimţite la o parte. Vorba era însă ca să scape cât mai curând de tânăra femeie depunând zestrea făgăduită la casa de depuneri, apoi îşi lua încetul cu încetul înapoi şi ceea ce depusese dintr-al lui. Chiar acum toamna punea în vânzare peste 2000 chile de griu, în urmă venea rândul vinului şi al lemnelor adunate peste vară în pădure, iar la primăvară vindea porumbul şi ţuica. Se putea stoarce din toate câte ceva. Cum? Aceasta n-o ştia deocamdată.

Pe la începutul lunii octombrie preţurile grâului s-au urcat în câteva zile de la 75 la 86 lei şi cumpărătorii au început să deie năvală.

Nu era greu să deie grâul cu 86 şi să-l treacă în socoteli ca fiind vândut câteva zile mai-nainte cu 74, ceea ce făcea dintr-un condei peste 20.000 lei pentru zestrea fetei.

Da! El nu era însă omul care poate să şi facă asemenea lucru. El să ieie înţelegere cu neguţătorul!?

Peste putinţă! Lucrul trebuia cu toate aceste să fie făcut şi anume cât mai curând.

După multă bătaie de cap şi după grele lupte sufleteşti, nu i-a rămas decât să-l cheme pe Bughea şi să-i spună din fir în păr cum stau lucrurile, ca să facă el operaţiunea şi să-i fie la nevoie mărturie.

Bughea stetea ruşinat şi nu îndrăznea să i se uite-n ochi. Ştia acum de ce a vândut biblioteca şi aparatele, ştia ce rost avea tânăra femeie, şi vorbea din inima curată când i-a făgăduit că nu va spune niciodată nimănuia nimic.

Nici n-a spus, şi în clipa aceea a rupt în gândul lui toate legăturile cu văduva şi cu rudele.

E însă grea ispita în care cade cel ce ştie un mare secret, căci un mare secret e o mare putere şi se cere oarecare virtute ca să nu abuzezi de această putere.

Om isteţ şi fără de sfială, Bughea făcea operaţiunile pe care i le cerea bătrânul, dar mai făcea şi altele.

Şi adică de ce să nu facă!? De cine şi de ce ar fi avut să se teamă I? Lasă că bătrânul nu prea vedea cele ce se făceau mai prin ascuns, dară chiar şi dacă ar fi văzut, era destul să-i şoptească la ureche: „Dacă nu taci, nici eu nu tac!” şi tăcea.

Nu mai erau acum timpurile de mai-nainte.

Când pleca la gară, ca să se ducă la Ploieşti ori poate chiar la Bucureşti, Bughea alegea din grajd cei mai frumoşi cai, îşi lua „cocoana” la dreapta şi treceau zile până ce se-ntorcea. De! erau concerte şi teatre şi şantanuri şi prieteni şi modiste şi croitori care te ţin în loc.

Mai dă-i apoi şi cu lanţurile de aur, cu inelele, cu brăţările, cu ceasornicele şi cu fel de fel de alte lucruri frumoase şi plăcute, care costă şi ele ceva şi de care un om şi mai ales o cocoană care se respectă nu poate să se lipsească.

A ieşit, în sfârşit, la iveală că „cocoana” are şi ea un copil fără tată şi trebuie, ca orişice mumă adevărată, să poarte grijă de el şi să-i asigure viitorul.

„De unde iese pentru unul – îşi zicea Bughea, care ţinea să aibă un trai bun – poate să iasă şi pentru altul”.

Bătrânul mai nu vedea, mai se făcea că nu vede, dar se zbătea din ce în ce mai rău, căci nu numai îşi făcea mustrări, ci mai simţea că văd alţii şi se temea-n fiecare clipă că lucrurile se dau pe faţă şi toate i se surpă-n cap.

După ce prin martie a ajuns, în sfârşit, să poată depune zestrea, el a răsuflat uşurat şi-a luat h. otărirea de a se opri, renunţând să mai scoată şi ceea ce deduse dintr-al său. Ce nevoie mai avea el de economiile lui, când era asigurat până la sfârşitul vieţii sale!?

Cum să-l oprească însă pe Bughea, care mergea înainte cu hotărârea omului care-şi face datoria!?

Chinuit de gândul că alţii văd şi tac, ca să facă şi ei ca Bughea, el nu mai avea nici tigna somnului, nici poftă de mâncare şi umbla buimac de ici până colo pe moşie, se lega de toate nimicurile şi simţea-n fiecare clipă că toţi îl iau peste umăr ca pe un trecător şi nimeni nu mai ţine seamă de dânsul.

Mai rămăsese însă unul, Raumer, care se încrunta când cineva îndrăznea să pună fie măcar şi numai printr-un gest la îndoială buna-credinţă a bătrânului şi curăţia gândurilor lui. Ştia şi el multe şi le avea notate în toată regula, dar adeseori îşi zicea: „O fi nevoit bătrânul să sufere pe moşie şi un om ca Bughea”.

Parcă Bughea ar fi fost om care-ntreabă pe cineva dacă-l sufere ori nu!

A fost grea de tot pentru Vârlan ziua când Raumer, nemaiiertindu-l firea să tacă, a venit să-i spună ce are pe inimă.

Ce putea să-i răspundă!?

Îşi ştergea năduşelile, tuşea-n sec şi-o scălda în şapte ape, rugându-l să fie cu răbdare, că toate se vor îndruma pe calea cea bună, apoi s-a îmbărbătat şi l-a chemat pe Bughea, ca să-l roage cu toată dragostea părintească să fie cu băgare de seamă, că lumea face caz mare şi de cele mai mici lucruri.

Bughea era cuprins de indignaţiunea legitimă a omului care n-are să se teamă de nimeni.

Auzi dtal? un neamţ, pripăşit de prin ţări depărtate,

să-l controleze pe el, care s-a pomenit aici şi a fost crescut anume pentru moşie!?

Un venetic să ducă vorbe-n lume şi să se atingă de numele unui om cinstit, care a executat ordine primite de la superiorul său!?

— Am să-i arăt cine sunt! strigă. Ori eu, ori el!

Era o nebunie ceea ce zicea Bughea, căci, după contract, Raumer avea să primească la concediare leafa pe doi ani, 24.000 lei, dar bătrânul tremura când se gândea că Bughea, voind să-şi apere „bunul nume”, ar putea să spună ceea ce ştia. Bucuros dar că poate scăpa cu obrazul curat, Raumer, şi-a luat banii şi a plecat, ca să-i facă lui Bughea loc.

„Bughea director şi mazurca mare şi tare! ziceau gurile rele. Acum o să meargă toate strună: un hoţ şi un pungaş fac împreună bună tovărăşie!”

Aşa şi era.

Radu se juca sub privegherea guvernantei sale prin curte, prin livezi, pe câmp ori prin pădure, după cum era timpul.

Văduva, remăritată, era mulţumită că-şi ia cele patru mii de lei regulat la trimestru.

Rudele băiatului îşi căutau de treburile lor, căci, la urma urmelor, interesele băiatului, iar nu ale lor erau în joc.

Bughea cunoştea bine lumea în care trăia şi n-avea cuvinte de a se teme: mergeau toate strună, ca într-o lume cu cea mai bună rânduială, şi-n vreme ce bătrânul pierea pe picioare, de-i tremura mâna când îi dedea subscrierea, Bughea se îndopa şi mazurca se înfoia în mătăsuri şi-n catifele.

Aşa ar fi mers până la sfârşit dacă Bughea n-ar fi avut şi-un păcat pe lângă marile lui virtuţi.

Ţinea ca lumea să se plece-n faţa lui, şi vai de cel ce se uita chiorâş la el, căci îl lovea ca pe Raumer, de unde nu-şi mai venea în fire.

Trebuia dar să se găsească între cei mulţi, în cele din urmă, unul care-şi ia inima în dinţi şi se duce să facă

denunţarea.

Lui Bughea puţin îi păsa, căci el avea pe cine să se descarce şi era sigur că bătrânul cu niciun preţ nu va spune adevărul; bătrânul era însă mai mult mort decât viu când s-a pomenit cu procurorul şi cu judecătorul de instrucţiune la castel şi-a fost poftit să le deie oarecare lămuriri.

IV

O grea vină-l apăsa pe Virlan şi-l făcea să umble adesea ori fără astâmpăr, încât mulţi nu-l mai socoteau în toată firea: a primit o sarcină, pe care nu era în stare s-o poarte, s-a răzemat pe un om de nimic şi a suferit şi acoperit cu numele lui o mulţime de mişelii.

S-a dovedit fapte neîndoioase şi cu acte-n toată regula că s-au săvârşit neregularităţi şi că moşia a fost păgubită în timp de aproape trei ani cu cel puţin 130.000 lei, dar Bughea stetea om cu obrazul curat, căci toate s-au făcut cu subscrierea dată de dl. Alecu Virlan.

Acesta se socotea dar şi singur el vinovat de a fi abuzat de încrederea testatorului şi, după lege, dator să deie cuvenita despăgubire şi vrednic de pedeapsa croită de lege pentru abuzul de încredere.

Virlan stetea cu capul plecat şi recunoştea şi el că a fost păgubit orfanul, că e la mijloc abuz de încredere, că trebuie neapărat să fie pedeapsă, că el însuşi e vinovat şi că are dreptate lumea care-l socoteşte mişel şi arată cu degetul asupra lui.

„Să vie orişice! îşi zicea dar. E vrednic fiecare de soarta pe care el însuşi şi-o face”.

Minţile i se tulburau însă şi întreaga fire i se răzvrătea când îşi dedea seamă că n-are voie să se deie biruit, ci trebuie cu orice preţ să poarte până-n sfârşit grijă de băiatul lui Raul şi de avutul lui.

De zece ori lua-n fiecare zi hotărârea de a se duce la judecător, ca să-i spună adevărul, să-i pună pe masă scrisorile primite de la tânăra femeie şi să arate dovada c-a depus 100.000 lei. Voia, dar nu-l ierta firea s-o facă.

Era peste putinţă ca el să spună că fetiţa e mai mică

decât băiatul, născută din adulter.

Osândit în prima instanţă, el a făcut apel, amăgindu-secu gândul că va putea să facă în faţa mai bătrânilor judecători de la curte ceea ce n-a făcut la tribunal.

El nu mai era însă-n stare să se îmbărbăteze: stetea ceasuri întregi ca tâmpit în jeţul lui ori se lungea pe divan şi-şi închidea ochii cuprins de simţământul că nu e cu putinţă să mai trăiască un om căruia nu i-a mai rămas decât să moară.

Nul chiar dacă ar fi putut lua hotărârea de a-l da pe Râul de gol, el nu era omul care, spre a se scăpa pe sine, poate să deie pe gura lumii o biată femeie amăgită într-o clipă de slăbiciune şi să dezvăluie pata urâtă pe care o copilă nevinovată o purta chiar din zămislire pe frunte.

Aşa a vrut şi Râul el însuşi, care a ţinut atât de mult să-şi ascundă păcatul, ca să nu adimenească prin fapta sa pe alţii.

Câteva zile înaintea termenului de înfăţişare el a primit un bilet prin care preşedintele curţii l-a poftit să treacăpeladinsul, ca să-i deie câteva lămuriri confidenţiale.

Fiind subliniată vorba „confidenţiale”, bătrânul a tresărit şi parcă i-a trecut un junghi prin inimă.

Ce „confidenţe” putea să aibă preşedintele curţii cu dânsull?

Aici nu putea să fie la mijloc decât o destăinuire făcută de Bughea, singurul care „ştia ceva.

„Şi eu tot îl mai sufăr în curtea aceasta!” îşi zise bătrânul ruşinat.

Mare i-a fost dar zăpăceala când, ducându-se la preşedinte, acesta i-a prezentat un proces-verbal, prin care dl. maior Aurel Marja, pensionar, de 62 ani, declară că pune la dispoziţiunea curţii recipisa pentru o sută de mii de lei, pe care dl. Alecu Virlan, în virtutea unei promisiuni făcute de răposatul Râul Stolnicu în ajunul căsătoriei sale, a depus-o la casa de depuneri ca zestre a copilei Elvira, acum fiica adoptivă a sa şi a soţiei sale Maria.

Bătrânul rămase cu ochii-nholbaţi.

— Care va să zică, ea s-a măritat şi-a adoptat

dimpreună cu soţul ei copila!? grăi dânsul ca într-un fel de aiurire.

— Da, zise preşedintele, şi s-a constatat că dumneata ai depus banii. Nu mai rămâne acum decât să ne prezenţi dovezi că ai făcut depunerea în virtutea unei dorinţe exprimate de răposatul ca ultimă a sa voinţă.

D-l Virlan stete câtva timp pe gânduri.

În suta de mii de lei erau economiile vieţii lui, biblioteca şi aparatele lui.

— Nu – grăi dânsul în cele din urmă – asta nu se poate. Poate la mare nevoie să abuzeze omul de încrederea celor vii, dar de încrederea celor morţi niciodată.

— Dar noi, curtea, urmă preşedintele, avem să motivăm sentinţa şi nu putem să te achităm dacă nu ne putem răzema pe dovezi neîndoioase.

— Mă condamnaţi, grăi bătrânul, căci vinovat sunt, dacă nu de rea-credinţă, de uşurinţa cu care am procedat.

Vina aceasta şi-o spăsise însă cu prisos, şi nu mai rămânea decât să se-mbărbăteze ca să deie la o parte pe mişelul care-l adusese aici, ceea ce în clipa aceasta era şi hotărât să facă.

— Scrisori de un caracter cu desăvârşire intim, urmă el, nu pot să fie puse la dispoziţiunea judecătorilor. Nu ca să mă apăr, ci pentru ca recipisa să fie restituită copilei, vă voi arăta, d-le preşedinte, dumneavoastră personal, între patru ochi, ca unui om de onoare, spre a vă forma convingerea, atât scrisoarea în care răposatul a făcut promisiunea, cât şi un bilet scris în ajunul morţii sale, dar din mână nu dau nimic. El însuşi a voit ca să rămâie o taină în veci ascunsă a vieţii lui.

Preşedintele s-a plecat, şi câteva zile-n urmă curtea a constatat că inculpatul a procedat cu bună-credinţă.

„Acum e vorba să sfârşesc cu Bugheal” îşi zise bătrânul după ce s-a întors acasă.

Chemându-l la sine, i le-a înşirat una câte una, apoi l-a poftit să strângă iute tot ceea ce a adunat şi să vadă că-n timp de patruzeci şi opt de ceasuri să nu-i mai rămâie nicio urmă prin partea locului.

— Şi Bă nu te pună păcatul să scapi vreo vorbă, a adăugat, că e destul să fac un semn ca să intri tu unde erai să mă bagi pe minei

Bughea s-a retras umilit, cu ochii în pământ şi târându-se de-a-ndoaselea, apoi, ieşit la aer, nu s-a mai uitat înapoi.

DIN ŢIGĂNIE

1. BUMBU ŢIGANUL

Eram în vara anului 1869 adjunct notarial vulgoscrietor la Curulăuş, un mare sat de pe Câmpie, nu departe de Arad, şi-l aveam pe Giurgiu Veşcan coleg mai bătrân şi mai priceput în ale notărăşiei.

Principalul nostru, acum răposatul G. Popovici, căruia prietenii îi ziceau şi Briha, era un fel de uriaş, înalt, spătos şi bine hrănit şi avea o voce de basso de zingăneau ferestrele bisericii când el, teolog absolut, cânta din strană heruvimul ori priceasna. Cu deosebire zelos şi cuprins de temerea ca nu cumva să i se îngrămădească „restanţele”, el se scula cu noaptea-n cap, umbla cu paşi greoi şi bombănind prin cancelarie, ca să-şi reguleze hârtiile, apoi muncea fără de răgaz, cu cana de apă rece în faţa lui, şi nu ne lăsa nici pe noi să mai răsuflăm stând de vorbă.

Cu totul alt om se făcea după ce mirosul de bucate pătrundea-n cancelarie. El se-nviora şi-şi descreţea sprâncenele. Mâncăcios n-ai fi putut să-i zici, dar îi plăcea să mănânce a-ndelete şi pe gustate, iar după ce-şi potolea foamea, i se deschidea inima, i se dezlega limba şi era nesecat în născocirea glumelor de tot felul, încât abia pe la trei-patru-l ierta firea să se scoale de la masă.

Când era vorba de aceasta, îl întrecea părintele satului, jupânul birău Petre Muscău, unul dintre cei mai înstăriţi săteni, om mărunt şi cam slab, oacheş, cu privirea scrutătoare, cu pletele totdeauna răsucite pe fus, curat şi la mini, şi la faţă, şi la îmbrăcăminte şi oarecum molatec atât la vorbă, cât şi în toate mişcările lui.

Avea gospodărie întinsă, dar o lăsa în grija nevestei sale, şi era mare minune să-l găseşti acasă, unde i se ura. Nu ne apucam dimineţile bine de lucru, şi ne pomeneam

cu el în cancelarie, unde nu prea avea treabă. Pornit a căuta în toate cele partea hăzoasă, el ne făcea să râdem pentru ca să râdă şi el, cum se zice, atât de dracul, cât şi de tămâie.

Principalul râdea şi el, dar adeseori îşi perdea răbdarea.

— Caută-ţi, omule, de treabă, îi zicea atunci, şi lasă-ne să lucrăm, că nu mai ştim unde ne stă capul.

Muscău ieşea, mai umbla căscând de ici până colo, apoi trecea în cârciuma de alături, unde găsea de cele mai multe ori oameni care ştiu unde le stă capul, şi cinstea mai pe unul, mai pe altul, care era gata să-i ţie de urât ori să râdă de glumele lui, mai ales vreunul dintre ţiganii care n-aveau nici ei altă treabă.

Era adică la Curulăuş şi-o ţigănie vestită, peste o sută de fumuri, nu corturari, nici lingurari, nici lăutari, nici golani ce caută oase, zdrenţe şi tinichele ruginite prin grămezile de gunoi, ci tot geambaşi de cai, oameni cu stare, unii chiar bogaţi, toţi fuduli, lăudăroşi şi guralivi.

Muscău avea o deosebită slăbiciune pentru ei. Îşi petrecuse copilăria în mijlocul lor şi vorbea ţigăneşte ca cel mai neaoş cioroi, le cunoştea firea şi apucăturile, ştia să umble cu dânşii şi cu dânşii îşi făcea cele mai multe treburi. Ţineau însă şi ţiganii la el, de s-ar fi făcut moarte de om la alegeri dacă ar fi voit curulăuşenii să-şi pună pe altul birău, iar nu pe „dumnezeul ţiganilor”, cum îi ziceau cei răi de gură.

Câte şi mai câte se petrec şi rămân îngropate într-o ţigănie I? Orişicât ar ţinea ţiganii unii la alţii şi orişicât de înrădăcinată li-ar fi neîncrederea, el le ştia toate şi-i băga în draci când le şoptea câte ceva la ureche.

Ştiindu-i limbuţi şi uşuratici, el îi zgândărea cu vorbe măgulitoare.

— Cine face cinste!? întreba intrând în cârciumă.

Geambaşii dădeau pe-ntrecute năvală, căci ţiganul primeşte bucuros ceea ce-i dai, dar îşi pierde capul de bucurie când te pui în rând cu el şi se poate lăuda c-ai primit de la dânsul.

— Ei, şi ce mai ştii? întreba iar după ce-nchina paharul. Ce mai e pe la voi? Pe unde ai mai umblat? Ce-ai mai păţit? Pe cine ai mai prostit?

Zicând apoi când: „Aş?”, când: „Se poate «?”, când: „Auzi dumneata?”, ori: „Ei, şi!?”, când: „Bravo ţie!”, el nu numai îşi petrecea timpul bine, ci mai şi scociorea multe, încât ţiganii erau în stare să jure că stă în legătură cu Bengu al lor, care le ştie toate şi i le şi spunea, şi tremurau în faţa lui.

Când nu găsea pe altul, se mulţumea cu Bumbu, un cioroi mărunt şi sprinten, de curând scăpat din cătănie, pe care-l şi făcuse chiş-birău, adică vătăşel.

— Măi – îi şoptea, ca să-i pună fitil, la ureche – tu ai ieşit acum din rândul ţiganilor şi ai trecut în partea noastră, făcându-te cel dintâi după mine. Noi amândoi stăpânim satul: tu pe ţigani, iară eu ciurucul celălalt.

Ca să-l încredinţeze mai bine, i-a dat un lung băţ de alun, pe care a pus pecetea satului.

Se şi simţea Bumbu. N-ar fi venit, Doamne fereşte, la casa oraşului desculţ ori în izmene, cum umblau chiar şi cei mai bogaţi dintre ţigani acum, în timpul căldurilor de vară. Era totdeauna îmbrăcat în nădragi strâmţi, încălţat în cizme cu turetci lungi şi cu călcâiul înalt, la pălărie purta un mare smoc de colilie, iar peste cămaşa cu mâneci largi avea un peptar de postav roşu ca floarea macului, cu două şiruri de bumbi de argint adevărat.

— Bine, Bumbule – îi zise într-un rând Muscău, uitându-se cu jind la peptar şi numărând din ochi bumbii cei mari şi deşi – dar cine o să ne vadă împreună n-o să mai ştie care dintre noi amândoi e birăul-Mare frumuseţe de peptar! Mare scumpete de bumbii

Bumbu se-nălţă ţanţoş din călcâie.

— De – îi răspunse înotând în fericire – peptarul mi l-a făcut, mânca-te-aş nevasta, iar bumbăria mi-au dat-o ai noştri.

— Fie! dar nici nu e pe toată Câmpia sat care se poate făli cu chiş-birău ca tine.

Cum să nu să simtă Bumbu? Cum să nu umble

călcând în călcâie, legănându-se din şolduri şi clătinându-şi capul?

„Huptail Firtig!” striga când îl chemai, şi nu mergea, ci zbura când îi ziceai: „Să te duci!”. I se-ntâmpla, ce-i drept, adeseori că iar se-ntorcea, ca să-ntrebe: „Dar unde să mă duc şi ce să fac?” dar, totdeauna deştept, şi atunci era încredinţat că prost eşti tu, care l-ai trimis fără ca să-i spui şi unde.

Deşi nu era dintre cei plătiţi, Bumbu ţinea mult la simbria lui de 15 florini pe lună, căci era-n gândul lui agonisită cu mare cinste şi se simţea în al şaptelea cer când putea să ţi-o arate celorlalţi ţigani şi să se cinstească din ea.

Nici nu era apoi simbria lui ca toate simbriile.

Intrase în slujbă la 20 ale lunii şi tot la 20 îşi lua şi simbria. Deoarece toţi ceilalţi şi-o luau pe a lor la 30, el, şi socru-său, şi cumnatu-său, şi verii săi, şi ceilalţi ce mai erau prin pregiurul lui dădeau cu socoteală că Muscău nu-l pune în rând cu orişicine, ci îi socoteşte luna numai din 20 de zile şi-l plăteşte cu 10 zile mai-nainte.

Când se apropia dar ziua de 20 ale lunii, întreaga ţigănie era cuprinsă de un fel de neastâmpăr, iară el dedea zor să-şi ia cei 15 florini, pentru ca nu cumva să i se mai lungească luna.

Într-una din zile şedeam la masă.

Aveam în faţa noastră un mare blid de raci, slăbiciunea principalului, care mâncase a-ndelete, cum îi era obiceiul, vreo cincisprezece şi abia începuse să mănânce. Giurgiu şi eu, sătui acum, îi ţineam de urât cam pe căscate şi ştergându-ne din când în când sudorile.

Bumbu dedea mereu, scăpărând din picioare, târcoale pe la uşă.

Zărindu-l, principalul începu să zâmbească. Deşi nu ştia ţigăneşte, îşi petrecea şi el, când n-avea altă treabă, bucuros timpul „cu ai noştri”.

— Ce e, Bumbule? întrebă el.

Bumbu-şi scoase pălăria cu colilie, se opri în prag şi se plecă smerit şi zâmbind dulceag.

— Uite, ţucu-te, grăi dânsul, leafa dregătoriei nu mi-a dat-o „preţitorul” şi trece ziua.

— Bine, măi, întâmpină notarul, dar mai avem zece zile pân’ la sfârşitul lunii.

Bumbu începu să tremure de i se scutura ca-n bătaia vântului colilia din pălărie.

Era în gândul lui un lucru învederat că nu ştie notarul taina. Să i-o spună ori să nu i-o spună? Să-l deie ori nu pe Muscău de gol??

El mai făcu tiptil un pas înainte.

— Mie – grăi apoi pe şoptite – nu mi-o dă ca la ceilalţi, ci cu zece zile mai-nainte. Îmi socoteşte luna – adăugă şi mai încet – din douăzeci de zile numai.

Noi bufnirăm de râs, dar principalul ne făctf semn să ne stăpânim.

— Care va să zică tot la douăzeci şi iar la douăzeci.

Notarul se uită cu un fel de tăinicie impregiur.

— Închide uşa, ca nu cumva să ne mai audă cineva, îi şopti apoi ţiganului.

Bumbu rămase zăpăcit. Nu-i venea de loc la socoteală să stea cu uşa-nchisă, şi-l răzbise temerea că s-a sfârşit acum cu luna socotită din numai douăzeci de zile.

— Închide uşa, ţigane, se răsti notarul, şi să nu te pună Benga să-ţi umble gura, că te cotonogesc în bătăi.

Cuprins de frică, Bumbu îşi luă inima-n dinţi şi-nchise uşa, apoi se opri stând smirna-n faţa mesei.

— Tare eşti prost, măi Bumbule! îi zise notarul. Nu vezi tu că Muscău al vostru e un hitru şi te înşală?

Bumbu dete îndărătnic din cap.

Nu intra în mintea lui gândul că poate Muscău să-l înşele pe el, nici că cineva în lumea aceasta poate să prostească o întreagă ţigănie.

— Bine! urmă notarul. Unul şi cu unul cât face?

— Doi face, răspunse ţiganul, chiar doi.

— Dar doi cu doi?

— Patru fac, să trăieşti.

— Dar zece cu zece?

— Douăzeci.

— Dar douăzeci cu douăzeci?

— Fac patruzeci.

— Ei bine, stărui notarul, dacă douăzeci şi cu douăzeci fac patruzeci şi el te plăteşte acum la douăzeci şi iar la douăzeci, din câte zile-ţi socoteşti luna? Nu din patruzeci?

Bumbu dete iar din cap şi se uită la noi zăpăcit, sperios şi scărpinându-se când la ureche, când în creştet.

Nu mai era în stare să-şi deie seama dacă fac ori nu patruzeci, şi nu-i era de bani, ci de ruşinea pe care o paté dacă iese la iveală c-a fost prostit. Iar prostit era fie de unul, fie de altul.

— Uite, stărui notarul, să-ţi spună şi d-lor, că sunt scriitori şi se pricep în ale socotelilor.

— De, grăi Giurgiu, ce să zic? Eu aşa ştiu, că douăzeci şi cu douăzeci în toate ţările fac patruzeci.

— Poţi să le numeri şi pe degete, adăugai eu.

Bumbu tot nu era convins. Orişicit de multă silinţă ne-am fi dat însă noi, nu puteam să ne stăpânim râsul, şi aceasta-l zăpăcea şi mai rău.

— Aşa să fie oare? grăi dânsul, fricos.

— Când mărturisim noi, toţi trei cărturari, stărui principalul. Nu vezi cum rid amândoi de prostia ta!? Dacă nu ne crezi pe noi, du-te şi-ntreabă pe ţiganii tăi. Auzi!? om ca tine!

Să-ntrebe el pe ţigani!? Dar tocmai de aceasta voia să scape. I-ar fi sărit cu toţii în cap, ca să-l ocărască pentru ruşinea ce le-a făcut, l-ar fi luat cu „huideo” purdeluşii şi l-ar fi lătrat toţi cinii.

— Aoleo! strigă trântindu-şi în cap pălăria cu colilie. O să văd cu care se prinde cu mine, cine vrea să-l prostească pe Bumbu al lui Farculea. Miş-fărămiş îl fac dacă-l prind cu minciuna! urmă încheindu-şi la piept bumbii de argint, apoi se-ntoarse în călcâiele cele înalte, deschise pe izbite uşa şi o porni nebunatic să-l caute pe Muscău.

Noi alergarăm la fereastră, ca să vedem cele ce aveau să urmeze.

Muscău se întorsese şi-şi făcea plictisit de lucru prin fundul largei curţi, unde se aflau grajdurile pentru armăsari şi pentru taurii de prăsilă ai satului. El începu să râdă cu toată pofta când îl văzu pe Bumbu venind ca ţapul gata de a se lua în coarne.

— Râzi, hai! râzi!? îi zise ţiganul rânjindu-se ca şi când ar fi muşcat în pară pădureaţă. Râde numai, râde, c-o să-ţi treacă pofta de râs când o să vezi cum îşi bat joc ăia de noi, de noi amândoi, de mine şi de tine.

Zărindu-ne şi pe noi la fereastră, Muscău îşi dete cu socoteala că e vreo şotie de a notarului la mijloc şi se-ncruntă la ţigan.

— Ce-i!? se răsti la el. Te-a apucat strechea!?

— Auzi!? stărui Bumbu. Zice că m-ai prostit şi m-ai înşelat. De câte zile-mi socoteşti luna?

Muscău iar începu să râdă.

— De treizeci, cioroiule, îi răspunse. Nu cumva la voi luna e mai lungă?

Bumbu se uită mânios la el.

Nu-i mai rămânea acum îndoială că are notarul dreptate. Dacă i-ar fi zis fie douăzeci, fie patruzeci, l-ar fi crezut: treizeci nu putea însă să fie când el lua leafa la douăzeci.

— Care va să zică, mă pălişi!? se tângui dânsul. Îmi turnaşi luna din patruzeci de zile şi mă făcuşi de râsul satului!? Jupâne birău, urmă scoţându-şi iar din cap pălăria şi rugându-se pe gemute. Gaură-n cer nu se face dacă mi-o laşi cum a fost vorba, de douăzeci. Fă-mi, mânca-ţi-aş ochii, dreptate şi nu mă lăsa de batjocură.

Abia acum se porni Muscău cu toată pofta pe râs. Râdeam însă şi noi la fereastră, ba principalul ieşi chiar în pridvor.

— Haid, se răsti Muscău, cară-te de aci, că-i pun pe ceilalţi să-ţi tragă o bătaie de crapă nădragii pe tine.

Bumbu rămase cu gura căscată, cel mai de plâns dintre oamenii de pe faţa pământului. Nu şi-ar fi

Închipuit niciodată că poate Muscău să-i vorbească lui aşa.

— Adică nu-mi faci dreptate!? grăi dânsul îndârjit. Au dreptate notarăşul şi scriitorii, care râd de noi amândoi!? Jupâne birău, bagă de seamă că se-ntâmplă o mare nenorocire de-o să ne meargă pomina.

— Piei, ţigane, să nu te mai văd în ochi! strigă Muscău ridicând băţul, ca să-l sperie.

— Mare nenorocire o să se-ntâmplel strigă iar Bumbu, ca ieşit din minţi. Îmi faci ori nu dreptate!? Spune: îmi faci ori nu!?

— Du-te dracului, smintitule! îi zise Muscău şi se întoarse ca să se depărteze.

Bumbu începu să scrâşnească din dinţi: măsura era plină, mai mult nu putea să rabde.

— Fugi, hai, fugi!? răcni. Las, că am să-ţi arăt eu ţie cine-i Bumbu Ţiganul!

Cuprins de un fel de tulburare, el rupse colilia de la pălărie în bucăţele, pe care i le aruncă lui Muscău în faţă, îşi trânti pălăria de pământ; apoi dezbrăcă peptarul cel cu bumbi de argint, îl luă în dinţi, îl sfâşie şi i-l aruncă lui Muscău la picioare.

— Aşa vezi, strigă, aşa-ţi trebuie ţie! Satură-te, calâule! Dă-i-o la bunica mă-tii să-şi facă din ea tichie îi caută-ţi, dacă mai găseşti, chiş-birău ca mine!

Mulţumit apoi de ceea ce făcuse, el se-ntoarse şi se depărtă, văicărindu-se: „Iacă ce mi-a făcut Muscău!”

Pe-nserate ne-am pomenit cu întreaga ţigănie în faţa primăriei. Ţigani de toate vârstele, ţigănci şi ţigăncuţe, purdei şi purdelaşi se-ndesuiau de-a valma şi făceau gură de ai fi crezut că au să răstoarne ceea ce le cade-n cale.

Când le-a ieşit însă Muscău în faţă şi s-a încruntat la ei, s-a făcut linişte ca-n biserică după ce popa a ieşit cu darurile.

Bircălău, cel mai cu rost dintre ţigani, s-a uitat odată cu strâşnicie împregiurul lui, apoi a înaintat spre Muscău.

— Jupânebirău, a grăit el. Se-ntâmplă. Del oameni suntem. Bumbu al nostru e copilaş nevinovat şi fără pricepere. Ştim că ţi-a făcut mare supărare, dar oameni suntem. Haid, să treacăşi de la noi: să nu fie douăzeci, dar

nici patruzeci. Pune-l şi pe el la treizeci, în rând cu ceilalţi, că tot om e şi ţiganul, şi dă-i peptarul, să i-l cârpească nevastă-sa, şi pălăria, ca să nu umble cu capul gol, ca la-nmormântare.

Aşa s-au şi-mpăcat lucrurile. Să nu-l mai fi pus însă pe nimeni păcatul să rostească în faţa lui Bumbu vorba douăzeci, că făcea spume la gură şi „ela-n stare să sară cu cuţitul.

2. JOIMĂRIŢA

Făceam, câtă vreme ţineau căldurile, adeseori călătoria de la Curulăuş până la Criş şi înapoi, iar acela care ne ducea şi ne aducea era mai ales Fercuş, o matahală de ţigan înalt, spătos şi cu fălcile late. Mai aveau şi alţii dintre ţigani cai buni şi căruţă ferecată, dar ţigănimea-l împingea înainte fiindcă era om inimos, iar el ţinea să-şi arate virtutea.

Fiindcă era în cancelarie mult de lucru, nu puteam să plecăm mai-nainte de şase, ba se făceau adeseori şi şapte fără ca noi să fim plecaţi.

Fercuş se-nfiinţa însă pe la patru, câteodată chiar pe la trei şi ne dedea zor să plecăm, că ne prinde noaptea. După ce ne vedea apoi urcaţi în căruţă, le dedea bici cailor şi ne ducea în săltate, ca să nu-l prindă noaptea la-ntoarcere.

Orişicât de inimos ar fi fost, cu umbrele nopţii nu se-ncurca ţiganul bucuros.

Babele, care dau cu bobii ori cu cărţile, ghicesc din ghioc ori din palmă şi se pricep la fel de fel de vrăji, îi spuseseră de atite ori că lumea e plină de duhuri, care ziua se potolesc şi stau pitite, dar nopţile ies la iveală, ca să-i încurce pe oameni, să-i ducă-n ispită şi să-i împingă spre rele ori să-i peardă dacă li se pun împotrivă. Omul cu minte îşi părăseşte doar treaba şi nu umblă noaptea, ci stă-n casa lui, afumată cu tămâie.

Orişice ar fi făcut însă Fercuş, noi tot pe întuneric ne întorceam, ba, ţinuţi de atâta timp în ham, nemâncaţi, neadăpaţi şi goniţi la ducere, caii nu mai mergeau la-ntoarcere decât în pas, şi ne prindea noaptea-n câmpul

pustiu, unde numai pe ici, pe colo se ivea prin depărtări câte o mogâldeaţă deşiratã, câte un salcâm ori câte o cumpănă de puţ.

Pe noi nu ne supăra încetineala cailor. Răcoarea înserării era plăcută, noaptea şi-n singurătate viaţa sufletească se desfăşura mai din plin şi vorbeam Giurgiu şi eu mai despre una, mai despre alta, iară Fercuş trăgea cu urechea, ne auzea vorbind şi se simţea bine-n pelea lui.

Se-ntâmpla însă câteodată ca numai unul dintre noi putea să plece. Atunci Fercuş se făcea de tot vorbăreţ. Spunea mereu câte-i treceau prin minte, iar după ce ajungea la fundul sacului cu minciuni, se punea pe-ntrebări. Tot i se-nfunda în cele din urmă şi cu-ntrebările. Atunci se uita cuprins de-ngrijare înapoi.

— Ei, de ce tot taci? zicea. Mai spune şi dumneata ceva.

Mult îi era fioroasă tăcerea-n singurătatea nopţii, şi dacă s-ar fi pomenit singur, şi-ar fi părăsit trăsura şi caii, ca să alerge după mine.

Nu mă ierta firea să-i bag în boală pe ţigan şi-i ţineam tot drumul de urât.

A păţit-o însă chiar şi la el acasă, în mijlocul ţigăniei, unde se petreceau adeseori cele mai fioroase lucruri.

Deşi om încă tânăr, Fercuş avea fată mare, nu ţigăncuşă frumuşică, ci ţigancă frumoasă, înaltă şi subţirică, uşoară şi mlădioasă, cu obrajii plini, rotunzi şi de o rumeneală arămie, cu dinţi curaţi între buze roşii, cu ochi mari şi cu un zâmbet oarecum drăcos în faţă. Ţinea Fercuş la ea şi o-mbrăca numai în mătăsuri, căci avea de unde, iar ţigănimea se fălea cu dânsa şi nici nu-i mai zicea Garofiţa, cum o chema, ci Grofiţa.

Fiindcă era trecută de cincisprezece ani şi cam prostuţă, ca toate fetele frumoase, Fercuş se temea ca nu cumva să i-o fure cineva, şi şi-a pus de gând s-o mărite cât mai curând după un băiat bun, care să-i fie ginere-n casă şi să poarte grijă de toate în timpul când el umbla cu caii pe la târguri.

Şi-a zidit dar Fercuş o casă noauă, casă cu lărgime,

cu trei încăperi mari, cu tindă mare şi cu cuptor de pâine, casă de cărămidă, ce-i drept, nearsă, dar acoperită cu ciripă roşie, de se vedea de la mari depărtări.

Era muruită casa pe dinlăuntru, şi tocurile ferestrelor se aflau puse la locurile lor. Uşile erau potrivite şi ele în uşchiori, fiecare cu broasca ei.

Rămânea doară numai să fie puse şi geamurile în cercevele, să se deie spoiala cu var şi să intre apoi cu toţii de nuntă în casa cea noauă.

Târgul de săptămână se ţine la Arad vinerile. Geambaşii pleacă însă joi dimineaţa, pentru ca să le odihnească marfa şi să aibă şi ei timp de a mai da o raită prin târg. Vineri e vineri. Sâmbătă se bea aldămaşul. Geambaşul adevărat abia sâmbătă seara ori duminică dimineaţa se-ntoarce dar acasă.

Fercuş, care plecase cu nevastă-sa şi cu cei doi copii mai mici ai săi, ştiind-o pe Garofiţa singură acasă, era cam îngrijat şi s-a întors sâmbătă seara.

Câte şi mai câte nu e-n stare să facă un copilaş nevinovat cum era Garofiţa când rămâne singuri?

De când cu zidirea casei, ţiganii dormeau nopţile care pe unde apuca, unul sub cerul lui Dumnezeu, altul sub şopronul căruţei, iar altul în grajdi, şi Garofiţa îşi muta de colo până colo lada cu hainele cele frumoase şi scumpe.

Sâmbătă după-amiazăzi s-a-ntunecat cerul, iar pe-nserate a dat o ploicică răcoritoare.

Garofiţa a luat iute lada şi-a dus-o în tindă, ca nu cumva s-o ude ploaia.

De! fată cuminte.

D e ce adică să-şi ţie dânsa hainele îndesuite în ladă după ce le-a adus o dată în casă!?

Era mai cuminte să bată cuie-n perete şi să le agaţe de ele.

Cuie-n perete încă nevăruit?

Lucru neobişnuit.

De ce adică nu!?

Cuie sunt destule prin preajma unei case noauă.

De ce însă în tindă şi nu în dosul cuptorului, unde

hainele stăteau mai la adăpost!?

Ea a bătut deci câteva cuie-n peretele din dosul cuptorului, a atârnat de ele un cearşaf, ca hainele cele scumpe să nu se atingă de muruiala peretelui, a aşezat pe cuie cingătoarea ei cu două cătărămi împodobite cu diamante şi-a atârnat hainele peste cearşaf.

Mai bine decât aşa nicio adevărată grofiţă n-ar fi putut să facă.

Vorba era numai că Fercuş şi nevastă-sa nu ştiau nimic despre aceasta.

Era-ntunerec şi tot mai ploua când s-au întors acasă.

Unde să se adăpostească? Unde să-şi petreacă noaptea?

— Auzi întrebare, când ai casă cu lărgime!? grăi Fercuş.

— Cum!? întâmpină ţiganca. S-a mai pomenit ca oameni în toată firea să doarmă-n casă nevăruită şi încă nesfinţită de popă!?

— Aş! îi răspunse Fercuş, [care] luă rogojina, o duse în casă, o întinse pe jos şi gata fu culcuşul.

Ţiganca, ce să facă?

Se cam temea, nu-i vorba, dar cu un bărbat inimos ca Fercuş al ei intri chiar şi pe poarta iadului.

Dacă se culcase Garofiţa ea singură-n tindă, puteau şi dânşii să se culce cu ceilalţi copii în tindă.

S-a culcat dar şi, ştiindu-l şi pe Fercuş în dosul ei, a şi adormit.

Fercuş însă nu putea să doarmă.

De! Şi ale muierii au câteodată rost.

Nu ştii ce cărări apucă Necuratul.

Casă nevăruită şi nesfinţită de popă!

Afară mai slăbise ploaia, dar bătea vântul şi trăgea rău de tot prin ferestrele fără de geamuri, încât rochiile cele frumoase ale Garofiţei mereu se mişcau fluturate de vânt. Din când în când norii se mai răreau şi o slabă zare de lumină se restrângea din cele doauă diamante cuprinse-n cătărămile-ncingătorii. Ici se zgâlţâia o uşă, colo pocnea ceva prin pod, peste puţin urla vântul prin hornul

cuptorului.

Fercuş stetea cu nasul la perete şi se zbătea în el.

— Thii! spurcată vreme! grăi dânsul în cele din urmă şi se-ntoarse cu ochii-nchişi în cealaltă parte.

Deodată rămase-ncremenit.

Deschizând ochii pe o clipă, el iar îi închise; acolo, în dosul cuptorului, se mişca ceva alb şi nu alb, o mogâldeaţă fioroasă, care se-nholba cu doi ochi mari la el – să-l mănânce, nu alta.

O singură pornire-l stăpânea: să se salteri” picioare, să fugă la fereastră şi să sară pe ea, căci uşa prea era aproape de cuptor. Era însă-nţepenit de nu se putea mişca.

— Dido! Dido! îi zise el cu glas înăbuşit ţigăncii. Uite-n dosul cuptorului, Marţolea! Uite! Se mişcă şi se-nhoalbă!

Speriată din somn, ţiganca se uită, aşa buimacă, şi văzu şi ea că se mişcă şi se-nhoalbă, dar pe dânsa, care era mai ştiutoare, nu putea el s-o prostească.

— Uliu! şopti tremurând în tot trupul. Nu-i Marţolea, nu-i! De unde Marţolea sâmbătă noaptea? Fuge Marţolea când vede cap de bărbat. E Joimăriţa! strigă şi-ntr-o clipă se săltă-n picioare şi nu sări, ci zbură pe fereastră.

Fercuş, văzându-se singur, se desţepeni şi, cât era de mare matahala, după ea.

Erau acum scăpaţi.

Cum rămânea însă cu copiii, care dormeau pe rogojină somnul lor cel dulce?

Te pomeneai că-i încalecă Joimăriţa şi le strâmbă gura până la urechi, le răstoarnă ochii-n cap ori le suceşte mâinile şi picioarele de-i face schilozi.

Dac-ar fi avut căngi cu coadă lungă, i-ar fi apucat Fercuş, om inimos cum era, şi i-ar fi scos cu ea unul câte unul pe fereastră.

N-avea însă Fercuş cange, şi hai la vecini.

Peste puţin, ţigănia era întreagă în picioare, adunată impregiurul casei încă netencuite şi nesfinţite de popă. Dar gură nufăceau, ci se sfătuiau pe şoptite şi umblând în vârful degetelor de la picioare, dându-se fiecare înapoi şi îmbrâncind pe alţii înainte. Câte unul mai îndrăzneţ se

apropia de fereastră, ca să se uite-n dosul cuptorului, şi vedea şi el pe Joimăriţa. Cum să n-ovadă, când se mişca şi se-nholba!?

Erau trecute zece şi Giurgiu şi eu jucam cu principalul o partidă de calabrias când ne-am pomenit cu ţigănia la primărie. Se pornise iar ploaia şi erau cu toţii udaţi leoarcă, dar nu mai vorbeau pe şoptit nici nu se dădeau îndărăt, ci strigau în gura mare şi dădeau îndârjiţi năvală.

— Ce e? întrebă notarul, care, deprins cu prăpăstiile lor dedea cu socoteală că e vreo poznă la mijloc. Cine dracul v-a pus acum, în cap de noapte, fitil? A luat foc vreo casă şi vă ard rablele în grajduri? V-aţi încăierat şi a rămas schilod vreunul dintre ai voştri?

Bărcălău cel gureş, şi de astă dată tot el, dete cu cotul şi ieşi printre ceilalţi în frunte.

— Mai rău, domnule notarăş, grăi, şi mai rău, de tot rău; a intrat Joimăriţa în casa cea nouă a lui Fercuş şi nu vrea să iasă.

Văzând cum li se năzărise ţiganilor de a intrat Bpaima-n ei, notarul se dete speriat, dragă Doamne, şi el trei paşi înapoi.

— Cum ai zis!? strigă. Joimăriţa!? Vi se va fi părut numai.

O gălăgie diavolească s-a stârnit acum. Care mai de care strigau ţiganii şi dădeau năvală să ne încredinţeze c-au văzut Joimăriţa cu ochii lor şi să ne spună cum stetea în dosul cuptorului, cum se mişca şi cât de înspăimântător se-nholba.

Noi ne stăpâneam râsul, iar principalul dedea din cap din ce în ce mai îngrozit. În cele din urmă el ridică amândouă minile şi le făcu ţiganilor semn să tacă.

— Careva să zică, aţi păţit-o! le zise. Bău de tot aţi păţit-o. Ei vezi! urmă apoi, întorcându-se spre Fercuş. Aşa vin lucrurile dacă nu sunt curaţi banii cu care-ţi zideşti casa. Mai zici acum că nu erau de furat caii din preţul cărora ţi-ai zidit casa!?

Fercuş trase capul între umerii cei laţi ai lui şi

rămase umilit şi plin de căinţă.

— Au fost, zise, de! şi mai de furat, au fost şi cam orbi, şi spetiţi au fost, dar copiii, bieţii de ei, şi Grofiţa, domnule notarăş, n-au niciun păcat. De ce să le strâmbe gura? De ce să le întoarcă ochii pe dos? De ce să-i schilodească de vii!?

Ţiganii se porniră pe o văicăreală de ai fi crezut că e vorba să-i jupoaie pe toţi devii!

— Să vie stăpânirea şi s-o scoată de acolo! strigă Bărcălău.

— Să vie cu puterea ei, că plătim după dreptate! adăugă Buţu.

— Plătim! – strigară iar toţi din toate părţile – şi ne ducem şi noi.

Principalul iar le făcu semn să tacă.

Afară de el şi de birău, mai era încă-nilomlăuş unul căruia îi plăcea să-şi petreacă timpul cu ţiganii, unul din cei doi preoţi: popa Costiţă, parohul lor, care-i boteza, îi cununa, îi înmormânta şi le citea la vreme de mare nevoie molitvele. Gândul de a-i trimite pe capul lui era prea de tot adimenitor.

— Tare mai sunteţi proşti, măi ţiganilor! le zise dar. Nu înţelegeţi voi că stăpânirea are putere numai asupra oamenilor? Pe duhuri, cum sunt Joimăriţele, strigoii, ielele, vârcolacii ori pricolicii, e stăpân numai popa. Cu sabia, cu suliţa, cu puşca şi cu tunul nu răzbeşti în casa lui Fercuş. Trebuie să vie popa cu crucea şi cu cădelniţa, ca s-o toace cu crucea-n cap, s-o-nece-n fum de tămâie şi s-o stropească cu aghiazmă.

Fercuş se uită dezmeticit la Bărcălău; Bărcălău se uită la Buţu; Buţu se uită la Ţepenuş: într-o clipă se dumiriră ţiganii şi-o porniră-n grabă spre casa popii, căci timp de pierdut nu aveau.

Giurgiu şi eu după ei, ca să-l vedem pe părintele Costiţă cum se descurcă.

Tot mai ploua, dar gloata înainta călcând voinicește prin bâltoace şi făcând gură de se strânseseră în calea noastră toţi cânii din sat.

Părintele Costiţă se culcase de mult şi-şi dormea somnul cel mai dulce când am sosit în faţa casei lui.

Speriat din somn, el a sărit buimăcit din pat, a alergat la fereastră şi a deschis-o, ca să vadă ce e.

Era peste putinţă să se dumirească din gălăgia făcută de ţigani. Auzea numai, fără de nicio legătură, vorbele Joimăriţă, Joimăriţă şi iar Joimăriţă, cruce, cădelniţă, tămâie, patrafir, aghiazmă. Îndată însă ce ne-a zărit şi pe noi râzând la o parte, a dat cu socoteală că iar e la mijloc o şotie a notarului, şi nu era popa Costiţă Popovici om care nu ştie să se descurce.

— N-am, zise, nici cruce, nici cădelniţă, nici patrafir, nici aghiazmă. Sunt toate la biserică, iar în biserică numai de Paşti se poate intra şi noaptea. Am să mă duc mâne să vă citesc molitva cea mare, să vă afum casele cu tămâie şi să le stropesc cu aghiazmă. Iar acum – urmă arătând asupra lui Giurgiu – să meargă el cu notarăşul. Le dau binecuvântare şi-o bucăţică de tămâie sfinţită. Să facă ei ce-or şti!

Ţiganii se mai potoliră şi se uitară iar unii la alţii, scărpinându-se-n cap.

— De! – grăi Bărcălău – dacă dă şi binecuvântare, şi tămâie.

— Dar să i le deie şi să nu ne prostească, adăugă Buţu.

— Vorba mea e vorbă de popă, îi încredinţă părintele Costiţă. Ba le mai dau şi-o lumânărică de ceară, luată de la icoana Maicii Domnului.

Acum erau mai împăcaţi ţiganii.

Giurgiu şi eu ţineam să vedem ce-au văzut ţiganii de le-a intrat atât de rău spaima-n oase; am pornit deci amândoi în fruntea gloatei, ca să-l luăm pe notar şi să dăm împreună năvală asupra Joimăriţei.

Ţiganii se codeau însă şi acum.

Se făcuse miezul nopţii, şi cocoşii începuseră să cânte pe ici, pe colo.

— Hait! le zise Giurgiu ţiganilor. Am păţit-o. Cântă cocoşii. N-o să mai putem pune mâna pe Joimăriţă.

Ţigănimea se-nvioră. Ştiau şi ei că toate duhurilentunericului o iau la fugă când aud cântatul cocoşilor. Mergeam deci cu toţii îmbărbătaţi în urma lui Giurgiu şi-am trecut fără de frică pragul după Giurgiu, care mergea cu lumânărică aprinsă în fruntea lor.

Cearşaful cel alb atârna şi acum din cuiele bătute-n perete, rochiile pestriţe ale Garofiţei se mişcau fluturate de vânt deasupra cearşafului, iar cele două diamante din catarame sclipeau în faţa luminării.

— Mă, dar proşti mai sunteţi! grăi Giurgiu. Nu vedeţi voi că aci erau podoabele Garofiţei!?

Ţiganii deteră din cap. Ei ştiau prea bine ce văzuseră fiecare cu ochii săi şi nu se lăsau să fie prostiţi.

— Cu ele s-a gătit – grăi Berea cea bătrână şi atoateştiutoare – şi-n dosul cearşafului e pitită Joimăriţa.

Nu era-n lumea aceasta popă care să le poată scoate din minte gândul că acolo a fost Joimăriţa şi că au văzut-o gătită în podoabele fetei nevinovate, iară Garofiţa nici tăiată n-ar fi fost în stare să pună pe trupul ei curat rochiile fermecate, orişicât de frumoase şi de scumpe ar fi fost ele.

Numai molitva, fumul de tămâie şi aghiazma puteau să alunge farmecele.

3. PEPENAŞ

— Uf! grăi colegul meu Giurgiu, aruncându-şi cât colo condeiul, ca să-şi şteargă sudorile din ochi. Mă ustură, mă arde şi-o să orbesc de tot dacă mai ţin afurisitele aceste de călduri. Îi este uşor principalului să ne ţie toată ziua înhămaţi: pune caii la trăsură, îşi încarcă copiii şi se duce ca o paşa de se răcoreşte c-o baie bună-n apa Crişului, în vreme ce noi muncim ca nişte câni.

Nu puteam decât să-i dau dreptate. Lasă că era om mai vechi decât mine şi ştia să-mi dea îndrumări, dar căldurile erau în adevăr nesuferite. Nu puteam, cu toate aceste, nici să-mi stăpânesc râsul când vedeam strâmbăturile ce făcea ştergându-şi sudorile.

— Câniii nu prea muncesc, întâmpinai, zâmbind cu oarecare răutate.

— Dar gâfâie şi scot limba, răspunse el îndârjit. Auzi, sat ca Curulăuşul. Numai dobitoace ca curulăuşenii au putut să-şi aşeze satul în pustietatea aceasta, unde cale de trei zile giur impregiur nu dai de râu, ba nici de o baltă măcar.

Eu iar zâmbii.

Adevărul era că făceam şi noi, deşi mai rar, ca principalul, şi cu cai buni eram într-un ceas şi jumătate la Criş.

— Trei zile dusul şi trei zile-ntorsul, zisei, dar peste o săptămână tot o să se-ntoarcă şi principalul, şi apoi plecăm noi.

Else-ncruntă la mine.

— Îţi mai vine poftă de glume serbede! se răsti. Trei zile n-or fi, dar trei ceasuri sunt, şi te strâmbi şi tu când îţi vine rândul să-i plăteşti ţiganului chiria căruţei.

— Fie, că face! întâmpinai. Dai un florin, dar te şi scutură pe hodorogite pentru zece, de ţi se zguduie măruntaiele-n pântece.

— Şi tot te căciuleşti la Bumbu ţiganul, adăugă el, ca să aibă bunăvoinţa de a-ţi căuta printre ai lor pe vreunul care se-ndură a-nhăma caii, faci peri cărunţi aşteptând şi sări într-un picior de bucurie când vine, în sfârşit, căruţa – dacă vine.

— Ce să-i faci ţiganului!? Câtă vreme mai are rămăşiţe de mâncare printre dinţi, se pune pe boierie şi nu se urneşte din loc.

— Să fiu eu notar ori birău, strigă Giurgiu, li-aş lua pofta de boierie: porunci să-i dai şi să-l pişti odată cu biciul, că se face sprinten.

Muscău, birăul, şedea-n pridvor, unde adia vântul, şi ne auzea. El se ivi acum în prag.

— Nu e asta – grăi dânsul zâmbind pe sub mustaţă – dar dumneavoastră plecaţi pe-nserate şi vă întoarceţi după ce s-a-ntunecat, iar ţiganii sunt fricoşi şi se sperie de gândul că o să treacă noaptea printre lanurile pustii.

— Li-aş scoate eu, dac-aş fi în locul dumitale, frica din piele, grăi Giurgiu.

— Las, că e bună şi frica de ceva, întâmpină Muscău. Deştepţi să fiţi. Ia-ncercaţi a-i băga-n draci pe geambaşii ce vin să-şi ieie bilete pentru cai, şi să vedeţi cum sar cu toţii. Stau ziua-ntreagă tolăniţi la umbră, iar caii le fac zimbre la păşune ori prin grajduri: puţin lucru le este să-nhămeze dacă ştii să-i iei.

Cel însărcinat cu facerea biletelor era Giurgiu.

— De! îşi zise el. E şi asta ceva.

Umblând de la bilei la bilei, geambaşii adunau ce găseau, şi cai frumoşi, şi cai mai cu cusur, pe care îi ţineau un timp oarecare ca să-i „dreagă”, un lucru la care se pricepeau cu toţii.

Ba-i ţesălau şi-i ungeau cu fel de fel de alifii, ba-i hrăneau cu ovăz şi-i dădeau la coardă, ba-i îndopau cu arsenic, ca să le scapere ochii scântei.

Mai cu anevoie se dregeau caii care aveau cusurul de-a fi de furat.

Geambaşii mai hirşiţi se pricepeau şi la asta.

Mai-nainte de a pleca cu caii la târg, ca să-i vândă, ei trebuiau să vie la primărie şi să ieie pentru fiecare dintre cai un „păşuş”, drept dovadă că-l stăpânesc cu dreptate. Acest „păşuş” se dedea-n virtutea biletului primit de la stăpânitorul de mai-nainte.

Pentru caii de furat n-aveau geambaşii asemenea bilete.

E însă şi la cai viaţă şi moarte, şi tot ţiganii erau cei ce jupuiau caii morţi. Nu le era dar geambaşilor greu să-şi adune bilete de cai morţi şi să aleagă dintre acestea unul pentru calul de furat.

Prea mult timp ar fi trebuit să piardă Giurgiu şi prea mare bătaie de cap şi-ar fi făcut dac-ar fi voit să se-ncredinţeze că biletul ce i se prezenta e în adevăr al calului pe care ţiganul umbla să-l vândă.

Se mulţumea dar ca biletul să-i fie prezentat de un om bine cunoscut, care la nevoie să poată fi urmărit.

— Stai! – zise el acum – că vă frec eu pe voi.

Cel dintâi care i-a căzut pe mână a fost ginerele lui Bărcălău, Pepenaş, un ţigan voinic, cam gros, cu

obrajii plini şi cu ochii mărunţi, unul dintre cei ce plecau la târg cu cinci, câteodată chiar cu zece cai.

El avea de data aceasta două bilete pentru o pereche de cai cumpăraţi la Giula.

Giurgiu luă biletele, le examină cu multă băgare de seamă şi pe faţă, şi pe dos, apoi le-mpătură frumuşel şi le aşează-n sertarul mesei.

— Să vii, îi zise, mai târziu. Acum n-am vreme.

Pepenaş, care umbla totdeauna cu capul ridicat, rămase oarecum mirat.

Notarul şi birăul plecaseră la Arad şi ne aflam în cancelarie numai Giurgiu şi eu, stăpâni în toată lărgimea.

Pepenaş începu să se neliniştească, îşi mai plecă puţin capul şi se uită cu coada ochiului la sertarul mesei.

Cumpărase caii cu bani buni de la un şvab, care îi deduse şi biletele. Omul deprins a umbla cu minciuna nu are însă în nimeni încredere şi totdeauna se teme ca nu cumva să fie înşelat: te pomeneşti că şvabul a furat caii ori i-a cumpărat de la vreunul care i-a furat. De ce a pus Giurgiu biletele-n sertarul mesei? Lucru curat nu putea să fie.

— Dar de ce să viu mai târziu? întrebă el făcându-se mititel, încât Giurgiu şi eu abia ne mai puteam stăpâni râsul.

— Asta-i! răspunse Giurgiu. Parcă noi suntem aci numai ca să ne scobim în dinţi aşteptându-vă pe voi. Am acum atâta treabă. Vino peste vreun ceas; vino după-amiază zi; vino mâne.

Pepenaş nu plecă.

11 rodea rău de tot gândul că biletele rămân închise în sertar. Mai ştii ce era scriitorul în stare să facă cu ele!?

Erau ale lui şi ţinea să le aibă la dânsul, ca să le arate socrului său şi celorlalţi oameni mai pricepuţi.

— Dar „păşuşurile” să mi le dai, stărui dânsul foarte umilit. Cum să ţi le aduc când voi veni dacă nu le am la mine?

— Ba bine că nu-l? răspunse Giurgiu. Rămân aci, ca să le vadă şi dl. notarăş, ba şi jupânul birău. Şi – mai

adăugă uitându-se pe sub gene la el – cina vei veni, să aduci şi caii cu tine.

Pepenaş tresări şi se făcu verde la faţă.

— Dar decesă aduc şi caii? şopti el, cu inima încleştată.

— De ce! Ca să vedem dacă se potrivesc ori nu biletele pe cai. Aşa a venit acum poruncă de la stăpânireşi mira-m-aş foarte dacă azi-minenu s-ar petrece lucruri mari.

„Lucruri mari!? îşi zise Pepenaş. Ce fel de lucruri mari?!”

Nici legat n-ai mai fi putut acum să-l ţii: eram stare să se lepede şi de bilete, şi de cai. Singurul lui gând era să scape şi să ajungă cât mai curând la ai lui, ca să le spună că vin lucruri mari.

În vreme ce noi aşteptam cele ce aveau să urmeze, ţigănia s-a pus în picioare.

Pepenaş i-a spus, ce-i drept, socrului său-Jn mare tainã cum s-au petrecut lucrurile, dar acesta li-a vorbit altora tot în mare tainã. Tocmai tăinicia aceasta i-a pus însă pe toţi în fierbere. Slabi şi de înger, şi de gură, ţiganii vorbeau numai pe şoptite, dar peste puţin au pornit-o-n gura mare şi în curând s-a stârnit o furtună de ai fi crezut că are să se năpustească întreaga ţigănie asupra primăriei şi să le facă toate valvirtej.

Auzii să-nchidă „păşuşurile” în cutia mesei. Odată cu capul nu se-nvoiau geambaşii să-şi ducă şi caii la primărie. Nu mai era vorba de cei doi cai ai lui Pepenaş, ci de toţi caii cu oarecare cusur pe care-i străcori în vălmăşeala bâlciului, dar nu-ţi dă mâna să-i duci la primărie. Lucruri mari aveau să se petreacă: ce fel de lucruri mari!? Nu mai încăpea îndoială că vorba era ca stăpânirea să ieie pentru oştire cei mai frumoşi dintre cai. Mai bine morţii

— Staţi! Potoliţi-vă! strigă Bărcălău, care punea armăsari ca nişte zmei la căruţa cu arcuri, se cinstea cu baronii şi cu grofii şi era socotit drept cel mai cuminte şi mai pişicher dintre toţi ţiganii. Stăpânirea-i stăpânire şi porunca-i poruncă: dacă aşa-i porunca, s-a mântuit. Altfel avem s-o sucim şi s-o-nvirtim. Las pe mine! Scriitoraşii

aceia, urmă el mai pe şoptite, sunt, ce-i drept, nişte domnişori, dar dintre cei pârliţi, care ţiţiie când văd colţul bancnotei de zece zloţi. N-aţi înţeles vorba că se scobesc în dinţi aşteptându-ne pe noi? Puneţi-i pe masă câte un zlot, câte doi, fiecare după virtutea lui, şi staţi liniştiţi, că mă duc eu singur, cu capul meu, şi să mă mâncaţi fript dacă nu se dau pe brazdă.

Mai era însă, mult până la amiazăzi când ne-am pomenit în cancelarie cu el, ţanţoş ca totdeauna, călcând rar şi apăsat şi dându-şi aere de om cu mare greutate, care binevoieşte câteodată a sta de vorbă şi cu cei mici.

Giurgiu şi eu ne aruncarăm unul altuia câte o căutătură. Ne era amândurora-nvederat că el a venit să descurce daravera scumpului său ginere. Ţiganul nu umbla însă pe calea cea dreaptă, şi Bărcălău se făcu că nu ştie nimic despre cele petrecute, şi venea să ceară bilet pentru unul din caii săi.

El îşi dezbumbă dar peptarul, scoase din buzunar un portofel mare şi luă din el cu multă ceremonie biletul, în care pusese doauă hârtii de câte zece florini.

— Să-mi dai – zise rostind vorbele rar şi puind biletul pe masă – „păşuş” pentru o rablă de cal cumpărat de la groful din Şimand cu cinci sute de zloţi.

Giurgiu zâmbi pe sub mustaţă şi scrise înainte.

— Am acum altă treabă, îi răspunse fără ca să se uite la el. Vino mai târziu; vino mâne; vino zilele aceste.

Luă apoi biletul şi-l aruncă cu cele două hârtii cu tot în sertarul mesei.

Bărcălău rămase ca picat din cer.

Lasă că nu i se mai întâmplase ca până chiar şi el, Bărcălău, să fie amânat pe mâne, pe poimine, dar mai erau la mijloc şi cele două hârtii.

„Te pomeneşti, îşi zise, că dă peste ele după ce am plecat eu şi se face că nu le-a găsit”.

Se apropie dar, călcând în vârful degetelor, de masă şi se plecă spre Giurgiu.

— Dar să te uiţi, îi şopti, ca să vezi „păşuşul” luat de la grof, că nu-i ca toate „păşuşurile”. Ia să-l vezi, ieşiţi-ar

norocul în cale, şi să-mi spui ce zici.

Nu putea să-i treacă lui Giurgiu prin minte că biletul e garnisit, şi el ţinea să-l moaie pe Bărcălău făcându-l să aştepte.

— O să-l văd când voi avea timp şi-o să-ţi spun când vei mai veni, îi zise scriind înainte şi tot fără ca să se uite la el.

— Chiar acum, rogu-te, stărui ţiganul. Uite, eu stau şi aştept şi nu plec mai-nainte de a te fi uitat la el.

— Aşteaptă cât îţi place dacă n-ai altă treabă, grăi Giurgiu, iar eu am de lucru şi-o să ţi se urască aşteptând.

Bărcălău începu să se scarpine-n dosul urechii. Ţiganul, orişicit de ţanţoş ar fi, se pleacă dacă-l iei cu zorul.

— N-am, zise el de tot muiat, altă treabă. N-am, repetă şi rămase ca-nfipt în pământ, gata să aştepte fie chiar şi până seara.

Peste puţin se ivi însă la uşchiorul uşii deschise capul lui Buţu, care deduse şi el doi florini:

Vorba rămăsese, ce-i drept, că Bărcălău să se ducă el singur la primărie. Porniţi însă pe bănuieli şi nerăbdători, ţiganii deduseră cu socoteală că Bărcălău, al dracului cum îl ştiau, ar putea să-i înşele şi să bage banii-n buzunar. A rămas deci ca Buţu şi Crăcălea să se ducă şi ei şi să stea la pândă.

N-ar fi fost însă mare minune dacă Buţu şi Crăcălea, tot ai dracului şi ei, s-ar fi-nţeles cu Bărcălău, ca să-şi facă fiecare parte din bani.

S-au mai dus dar şi alţii ca să stea la pândă.

Pe când Bărcălău aştepta, s-a făcut pârtie de la ţigănie până la primărie şi din ce în ce mai mult ţiganii dădeau târcoale prin faţa primăriei, prin curtea ei şi-n cele din urmă pe la uşa deschisă a cancelariei, toţi umblând în vârful degetelor, toţi vorbind pe şoptite, dar şi din ce în ce mai nerăbdători.

Bărcălău îi vedea, scrâşnea pe-nfundate din dinţi şi le arunca câte o căutătură încruntată. Nu îi mai era acum de cei doauăzeci de florini, pe care era gata să-i deie de la

dânsul, căci avea de unde, dar îl rodea gândul că n-o să poată face nicio treabă şi-o să-l ia ţiganii-n răspăr.

Giurgiu şi eu vedeam şi noi şi râdeam tot pe înfundate.

— Dar voi ce căutaţi aici? întrebă-n cele din urmă Giurgiu, întorcându-se spre cei câţiva ţigani ce se aflau la uşă.

— Pe Dracul îl caută, chiar pe Dracul şi pe muma lui l răspunse Bărcălău. Ţigănime proastă şi ticăloasă I Haid-l Plecaţi de aici.

Ieşind apoi în prag, se puse cu gura pe ei şi începu să-i ocărască pe ţigăneşte.

Într-o clipă se adunară-n faţa lui toţi ţiganii şi începură să facă gură de-ai fi crezut că sunt gata să le facă toate miş-fărămiş, iar în fruntea lor a ieşit Pepenaş, care, acum de tot îndrăzneţ, striga într-una că nu-şi dă caii, că puţin îi pasă de porunca stăpânirii, că mai bucuros le dă cu toporul în cap decât să-i vadă încălecaţi de husari.

— Nu-i dăm! strigau şi alţii. Mai bine cu toporul în cap!

— De! grăi Bărcălău, întorcându-se spre mine. N-am zis eu să se uite la „păşuş” I? Dacă se uita, toate erau bine. Dacă nu vreai? Ţiganii sunt oameni primejdioşi, şi nu ştii ce sunt în stare să facă.

Acestea le zicea ca să ne bage-n răcori.

Noi mai văzuserăm însă asemenea furtuni şi ştiam că nu iese nimic din ele.

— Eu ce să le fac?! urmă Bărcălău. Dacă domnia sa nu are vreme. Ba vino mai târziu, ba vino după-prânz, ba vino mâne.

— Parcă voi grăbiţi când noi ne căutăm căruţă ca să ne ducem la Criş şi să facem baie? întâmpină Giurgiu. Umblă bietul de Bumbu cu limba scoasă şi-n cele din urmă rămânem acasă.

Bărcălău tresări ca speriat din somn.

— Aolică maică, măiculiţa mea! strigă dânsul. De asta e vorba!? Să nu ne faci, domnişorule, de ruşine. Cai avem spuză, tot zmei şi zmei, căruţele ne sunt ferecate, ba şi pe

arcuri, iar ţiganii n-au altă treabă decât să-şi dreagă caii puindu-i pe goană. De ce nu mi-aţi spus mie, că vă făcea Bărcălău vânt de vă duceaţi pe zburate şi de trei ori pe zi. Măi ţiganilor! urmă apoi, întorcându-se spre gloată. Care dintre voi îi duce pe domnişorii cu căruţa la Crişi?

— Eu, eu, eu! răsunară deodată zeci de glasuri, şi toţi se-mbulzeau, dându-şi coate, ca la pomană.

Şi acum tot Pepenaş era-n frunte.

— Daţi-vă la o partel strigă. Înapoi! – strigă iar – că voi nu aveţi „păşuş” în săltar.

— Nu da, pârlitule, năvală, striga altul, că nu merg domnişorii cu rable ca ale tale!

— Nu vă sfădiţi, că nu sunteţi corturari, îi înfruntă Bărcălău, că-i vine fiecăruia rândul.

— Azi unul, mâne altul, grăi Giurgiu. Noi nu avem să nedreptăţim pe nimeni şi primim pe orişicine care are cai buni şi căruţă pe arcuri.

Era pusă treaba la cale, şi pe când ţiganii săltau de bucurie că şi-au scăpat caii, Giurgiu şi eu râdeam în pumni, c-o să umblăm şi noi pe de-a fitea la scăldat.

Mai erau însă la mijloc şi cele două „bănctiţe” din săltarul mesei.

Ţiganii se strâmbau fel şi chip la Bărcălău şi-l întrebau din ochi din ce în ce mai stăruitor cum rămâne cu ele.

De! şi „băncuţe”, şi căruţe nu se prea putea.

Bărcălău iar se apropie oarecum târiş de masă şi iar se plecă spre Giurgiu.

— Dar acum, zise, tot o să te uiţi, mânca-ţi-aş ochii! în „păşuş”. Ba să mi-l şi dai, adăugă peste puţin, c-am uitat ceva în el.

Giurgiu, nemaiavând cuvinte de a-l zăbovi, scoase-n toată nevinovăţia biletul şi i-l dete, iar Bărcălău îl trecu, tot ca cel mai nevinovat om, în portofelul lui cel mare.

— Dumnezeu să te ţie! îi zise apoi, şi pe aci îi fu drumul.

Ţigănimea după el, ca să-şi ieie fiecare partea.

— Aolică, neicăneiculiţă! grăi Bărcălău, uitându-se-

ncruntat impregiurul său. Cine a mai pomenit împărţeală la bani de dăruială!?

Dai aldămaş, îi bei, şi pace bună!

S-a făcut deci la cârciuma de alături mare chef pe banii lui Giurgiu.

— Mare meşter e Bărcălău al nostru! – zicea apoi Buţu, seara târziu, când se-ntorceau acasă – el cu „păşuş" făcut la poruncă, el cu caii scăpaţi din primejdie şi tot el şi cu aldămaşul!

LEU-PARALEU

Nu era cale de o zi bună giur impregiur om de dai Doamne care nu-l ştia pe Bodor Zoltan, mândrul cavaler, şi puţini mai sunt azi cei ce ştiu ce era pe acele timpuri un donjuan de viţă nemeşească.

„În vremea nemţilor", pentru Podgoria Aradului centrul politic era în gura largei lunci a Crişului Alb, la Pincota, unde „domn de pământ" era un vestit liferant al armatei împărăteşti, bogatul Dietrich, care avea acolo un fel de castel, grajduri, grinare şi o sistematică administraţiune domenială. Sâmbăta se ţinea la Pincota târg de săptămână, la care se aduna multă lume din Podgorie, din lunca Crişului şi de pe Câmpie.

Tot acolo se stabilise dar şi administraţiunea politică, precum şi cea financiară, şi acolo se aflau farmacia şi medicul cercului.

Era dar la Pincota multă lume aleasă, mai ales nemţi şi boemi, cărora li se zicea „husarii lui Bach".

După ce împăratul a pus prin diploma din octombrie 1860 capăt regimului absolutist, au plecat încetul cu încetul aceşti „husari" şi iar au venit în locul lor solgăbiraiele, care pe timpul acela erau şi judecători în afaceri de mai puţină importanţă.

Zoltan era „jurat", adică ajutor al solgăbirăului de la Pincota mai ales în afaceri judecătoreşti. Îl însoţea-n plimbările ce făceau călare, jucau împreună cărţi, ieşeau la vânătoare, luau amândoi parte la petrecerile de tot felul şi treceau regulat pe la birou de câte două, ba adeseori chiar şi de câte trei ori pe săptămână ca să-i ţie de scurt pe

cancelarişti, care îi ştiau de frică.

Om de vreo douăzeci şi şase de ani, nu tocmai înalt, dar bine făcut şi chipeş, bălan, cu ochi albaştri şi cu părul blond şi totdeauna cam în plete, Zoltan ţinea să nu treacă nicăieri nebăgat în seamă, îşi alegea bine îmbrăcămintea, făcea curte la femei de toate vârstele şi de toate treptele şi conducea cotilionul la serate familiale şi la baluri de binefacere.

Se pornise mişcarea naţională şi era la modă cultul lui Garibaldi, care era înălţat în slava cerului alături de Kosuth şi de generalii Klapka şi Turr.

Domnişoarele purtau ca servitoarele părul în coadă lungă lăsată pe spate şi împodobită cu două panglici late, una tricolorul maghiar, iar cealaltă cel italian.

Tinerii eleganţi se-mbrăcau şi ei „naţional”. Zoltan purta cizme de carmajin roşu ca racul bine fiert, cu scârţâietoare la talpă şi cu pinteni mari la călcâie, nădragi şi giletcă de postav vişiniu, nădragii cu găitane verzi, iar giletca cu mari bumbi de argint, iar pe deasupra oatilă, o haină croită pe trup şi lungă până la genunchi, postavul verde, iar găitanele vişinii ca nădragii. La gât el avea o fundă mare, tot vişinie, cu lungi ciucuri de fir, care atârna peste bumbii de argint. În cap, în sfârşit, purta pălărie de herghelegii, înaltă şi cu bordurile mici, împodobită cu o mare pană de cocor. Mai puneţi-i şi pipa de spumă-n gură, daţi-i în mână focoşul, un băţ cu toporaş de argint ia vârv, şi-l aveţi întreg aşa cum trăia aievea încât nu mai rămâne decât să-i ungeţi mustaţa cu pomadă şi să i-o răsuciţi.

Mare minune n-ar fi fost dac-ar fi avut, cum se credea el, mari succese la sexul frumos, un lucru la care şi ţinea mai presus de toate.

Podgoria Aradului, câmpia din partea locului şi mai ales lunca Crişului sunt „lume românească”, şi văzându-l pe Zoltan atât de frumos gătit, românii mai îndrăciţi din partea locului şi-au născocit şi ei port naţional, haine de aba cu găitane albastre croite ici à la Avram Iancu, colo à la Mihai Viteazul. Se uitau deci Zoltan şi românii aceştia, când se-ntâlneau, cam chiorâş unii la alţii, şi n-ar fi fost

adevărat dacă s-ar fi zis că sunt vii simpatiile între dânşii.

D-l Botor Zoltan era cu toate aceste un bun prieten al românilor. Crescut într-un sat românesc, unde tatăl său avea un petec de moşie, el îi cunoştea bine pe români, vorbea şi înjura pe româneşte tot atât de bine ca-n limba maghiară şi ţinea ca românii să-i zică „domnişorul nostru”. Nesuferiţi îi erau numai cei ce purtau găitane albastre pe abaua cea albă ca zăpada din muntele Găina, la poalele căruia copilărise Avram Iancu. De aceştia se cam temea ca de nişte oameni ce-n toată clipa erau în stare să facă vreuna nefăcută.

Nu se răsfrângea însă această repulsiune şi asupra părţii mai gingaşe şi mai nevinovate a neamului românesc. Fetele, surorile şi nevestele găitănarilor îi erau lui Zoltan tot atât de dragi ca cele ce-şi purtau părul în lungi coade lăsate pe spate, ba parcă aveau pentru el chiar mai mult farmec.

I se opreau ochii mai ici, mai colo, şi ştia să treacă pe sub fereastră şi pe jos, şi călare, să ofere buchete, să tragă cu ochiul, să ofteze şi să şoptească vorbe dulci şi-n cea mai fermecătoare românească.

Orişicit de multe ar fi fost însă frumoasele care îi furau inima, era una care i-o robise cu desăvârşire. Doamna Călăceanu, soţia notarului dintr-un sat apropiat, femeie de curând măritată, o oacheşă subţirică şi înaltă, care ar fi scos din minţi şi pe cel mai nobil grof.

Se vedeau sâmbetele, când Călăceanu, aducându-şi nevasta-n plimbare la târg, trecea mai cu o treabă, mai cu alta şi pe la cancelaria solgăbirăului.

Tânăra femeie se simţea cu deosebire măgulită că-i dă atenţiune domnul cu nădragi vişinii şi cu tunică verde, şi se uita la el cam pe sub gene şi zâmbind cu tainic înţeles.

Încurajat, el a început să-şi prelungească plimbările până prin satele vecine.

Când l-a văzut trecând călare prin faţa ferestrii, doamna Călăceanu a tresărit şi a zâmbit cu înţeles mai desluşit, încât el, simţindu-se biruitor, nu s-ar fi dat nici pe

Garibaldi.

La întoarcere s-a oprit dar, ca să zică „bună ziua”.

Călăceanu, simţindu-se onorat că superiorul său îi face o vizită, l-a poftit în casă şi i-a oferit, după obiceiul locului, un pahar din vestitul vin de la Măderat.

Făcea în urmă Zoltan plimbări şi când era, şi când nu era Călăceanu acasă şi se oprea şi stătea de vorbă.

La primărie însă, unde-şi avea Călăceanu locuinţa, era totdeauna multă lume, care se uita cu coada ochiului la el.

Era însă mai ales Biri, femeia de casă, o ţigăncuşă durdulie, neastâmpărată şi cu ochi focoşi, care-i ieşea mereu în cale, se uita cu un fel de nesaţiu la pintenii, la bumbii de argint, la ciucurii de la fundă şi la mustăcioara lui răsucită, intra mai cu una, mai cu alta-n casă şi nu-l lăsa nici pe o clipă singur cu frumoasa ei stăpână.

Afară din cale supărătoare nu i-ar fi fost lui Zoltan aceste stăruinţe, căci el nu făcea deosebiri de rang şi pişcă câteodată şi slujnica curăţică dacă stăpâna ei era prea năzuroasă: ţinea însă ca doamna Călăceanu să nu simtă nimic. Aşa-n treacăt, prin ascuns, cu mare pază, a pişcat-o, ce-i drept, o dată, de două ori, dar tocmai prin aceasta a scos-o din sărite, încât era-n stare s-o strângă de gât pe stăpâna ei, care îi stetea în cale.

„Îşi închipuieşte, bufniţa de ea, că de dragul ei vine!” îşi zicea Biri, tare încredinţată că mai bucuros ar veni Zoltan dac-ar şti că nu e stăpâna acasă.

Lumea cea multă era însă de altă părere, şi Călăceanu fierbea-n el.

Ce ar fi putut însă, bietul de el, să facă? Nu putea să se pună-n duşmănie cu superiorul său.

Tocmai de aceea cei cu găitanele albastre erau din ce în ce mai îndrăjiţi şi-l păşteau pe Zoltan cel neruşinat.

Mult ar fi dat să-l înveţe minte, să-l facă de ruşine, ca să nu-i mai vie în viaţa lui pofta de a se lega de o romăncă.

Degeaba-şi frământau capetele „că nu ştiau cum să-l apuce.

N-aduce însă anul ce aduce câteodată ceasul.

Mai era-n afară de Zoltan şi Pârvu, o cătană scăpată din oaste, care intrase vătaf la primărie şi ţinea s-o păstreze pe Biri pentru sine şi numai pentru sine.

Chiar şi dacă ar fi fost cu putinţă ca el să nu bănuiască nimic, Biri era fata căreia îi plăcea să se laude, şi atât era destul pentru ca bucătăreasa, inimă neagră, să-i şoptească şi azi, şi mine lui Pârvu câte ceva la ureche.

Era dar şi Pârvu încredinţat că nu pentru stăpână vine Zoltan, şi ardea de dorinţa de a-l strânge de gât pe împintenatul cu pană de cocor.

— Fă-o! îi zise Cărăbuş, scriitorul domnului Călăceanu, un tânăr cu capul plin de drăcii.

S-o facă; dar cum?

Se apropiase toamna, strugurii începuseră a se coace şi, după obiceiurile locului, cine are vie îşi petrece plăcutul timp de toamnă mai ales la cramă.

— Ne mutăm la vie – îi şopti într-una din zile Biri lui Zoltan la plecare – şi eu plec azi să dereticesc. O să dorm la noapte acolo, eu singură – adăugă apăsat.

Zoltan era destul de deştept ca s-o înţeleagă, şi lucrurile s-ar fi desfăşurat după gândul amândurora dacă Biri n-ar fi fost prea de tot lăudăroasă. Iar a scăpat-o însă gura, iar i-a şoptit bucătăreasa lui Pârvu la ureche, şi s-au petrecut lucruri la care dl. Bodor Zoltan de loc nu s-a aşteptat.

Ziua următoare el n-a mai trecut pe la birou. Se zicea c-a fost înaintat tocmai la Kecskemet, iar peste câteva zile Găgălină, lăutarul de la Pincota, se răţoia îmbrăcat în nădragi vişinii, în giletcă cu bumbi, de ai fi crezut că e vreun donjuan de viţă nemeşească.

Cărăbuşul le spunea tuturor a, aşa, mai pe şoptite, c-a stat la pândă cu Veregan, învăţătorul, şi cu Doardă, teologul „absolut”, şi l-au văzut pe dl. Bodor Zoltan când a scăpat desculţ, în cămaşă şi cu capul gol din mâinile afurisitului de Pârvu.

— I-am râs, zicea el, în nas, l-am petrecut în chiote, şi era de toată frumuseţea cum se ducea, fără ca să se mai uite înapoi şi fără ca să ne mai întrebe cine suntem şi ce

voim.

SEPI

Era băiat leneş, dar deştept şi parcă prea vioi pentru un şvab ca dânsul. În catalogul clasei era trecut sub numele de Wieser Ioszef, dar acasă, la St. Ana, îi ziceau Sept, iară noi făcuserăm din Sept, Sepi.

Gavra, unul dintre colegii şi bunii mei prieteni, care era de la Curulăuş, îl ştia bine încă de acasă, şi chiar în prima clasă gimnazială ştrengăriserăm toţi trei împreună, umblând hoinari, mai prin păduricea oraşului, mai pe la morminţi, mai prin zăvoiul de pe malul Mureşului.

Neamţ de baştină şi crescut alături cu românii de la Gumlăuş, el ţinea mai mult cu noi decât cu băieţii de domni şi vorbea mai bucuros româneşte decât în limba maghiară, pe care o rostea foarte prost.

Deşi ne potriveam însă şi la fire, şi la apucături, nu eram deopotrivă la stare, căci tatăl său era om bogat şi nu mai avea afară de dânsul decât o fată, Rezi.

El s-a dat dar încetul cu încetul cu băieţi mai de seama lui, şi prin clasa a treia eram, ce-i drept, tot prieteni, dar nu mai umblam pe aceleaşi căi. În clasa a patra el purta atilă, nădragi strâmţi şi cizme de Gordovan, iar în clasa a cincea n-a mai urmat.

Rezi se măritase după un notar, şi bătrânul Wieser îşi luase băietul acasă pentru ca să-l îndrumeze în ale gospodăriei şi să-l aibă mână dreaptă.

Nici nu avuse el de gând să scoată domn din Sepi, ci ţinea numai să trăiască un timp oarecare la oraş şi să-nveţe ceva, ca să se deosebească de ceilalţi şvabi.

Abia patru ani în urmă, după ce-mi trecusem examenul de maturitate, l-am întâlnit iar.

Era mai pe toamnă, după culesul porumbului, şi ieşisem cu un prieten al meu, vânător pasionat, la pusta Birnozel, care se-ntinde până spre Sf. Ana, el la vânătoare de iepuri, iară eu mai mult la plimbare.

Bătrânul Wieser, deşi avea trei sesiuni de pământ în hotarul Sf. Anei şi vie frumoasă în dealul de la Galşa, mai luase şi la Birnozel în arendă vreo patruzeci de jugâre, pe

care pusese parte porumb, parte nutreţ, căci avea mare slăbiciune pentru caii frumoşi şi făcea prăsilă cu armăsari de la Mezohegyes.

Mă aflam de doauă zile acum la conacul pustei, când Sepi a venit într-o cabrioletă trasă de doi zmei cu nările umflate şi cu ochii plini de văpaie, ca să-i achite administratorului arenda.

Ne era viuă bucuria revederii, dar ne uitam cu un fel de mirare unul la altul.

Eu rămăsesem om mărunt, iară el se făcuse de tot înalt, lat în umeri, cu obrajii plini şi rumeni, om de o rară frumuseţe. Nu mai era însă şvab, cum mi l-aş fi închipuit eu, ci parcă un pui de centri de prin Cumania.

N-avuse bătrânul Wieser de gând să facă domn din el, dar tot domn a ieşit, băiet de bani gata, care-şi petrecea zilele şi câteodată şi nopţile după plac, în vreme ce tatăl său alerga-n treburi, cum era deprins din tinereţele lui.

Şi adică de ce nu?

Atâta băiat avea şi el şi se simţea mângâiat în sufletul lui când îl vedea în rând cu domnişorii, ba mai şi mai decât mulţi dintre dânşii. Munca vieţii lui n-ar fi avut, la urma urmelor, niciun rost dacă n-ar fi fost cine să se bucure de roadele ei.

Era apoi şi firească slăbiciunea pe care o avea bătrânul pentru feciorul său, că-ţi râdeau ochii când te uitai la el, dar tot mai rămăsese şi ceva nemţesc în fiinţa lui. În timpul pe care l-am petrecut în gimnaziu, Sepi era băiet cu deosebire duios, care plângea pentru toate nimicurile şi lua parte la durerile tuturora. Acum duioşia aceasta ieşea la iveală cu atât mai vârtos cu cât nu se potrivea cu vigoarea lui trupească. Era-n el ceva a fată mare.

Când se-ntâlnesc prieteni vechi, care nu s-au văzut de mult, e multă sămânţă de vorbă şi se dau toate celelalte la o parte.

Stând de vorbă cu mine, cu administratorul, om tânăr şi el, şi cu prietenul meu Ferco, Sepi a uitat şi gândul cu care venise, şi pe cei doi zmei, care-şi muşcau zăbalele şi

săpau groapă bătând cu copitele-n pământ.

Pe puste, cărora nu din senin li se zice puste7 oaspeţii, chiar şi dacă n-ar fi ca Sepi, sunt totdeauna bine văzuţi, ba adeseori sunt opriţi cu dea sila la masă.

Peste câtva timp dar cei doi zmei au fost deshămaţi şi trecuţi la grajdi, iar cabrioleta a fost trasă sub şopron.

Am luat cu toţii o masă frugală, ca la pustă, rachiu de drojdii, ca să se deschidă pofta demâncare, câteva felii de şuncă, tocană de berbec, tăiţei cu brânză dulce, cu smântână şi cu jumere, spinare de iepure şi clapon fript la tavă, iar printre toate, din când în când, câte un pahar de vin de Măderat, să-l tot bei de dimineaţa până seara şi de seara până dimineaţa, că te-nveseleşti, dar nici nu te moi, nici de dureri de cap nu te plângi.

Ce faci, te rog, la pustă, când ţi-a trecut pofta de vânătoare?

Ceea ce face toată lumea: te pui să joci cărţi, şi joci, ca jocul să fie mai interesant, pe bani, mai întâi cu miza nycă, apoi cum vine norocul. Prietenul meu, Ferco, cu vreo patru ani mai mare decât mine, era băiat bun, dar cam ţanţoş, nu prea avea bani la dânsul, şi de voie, şi de nevoie, nu se avânta la mize mari. Sepi câştiga întruna, administratorul împingea spre mize mari, şi Ferco se simţea din ce în ce mai strâmtorat. Fecior de proprietar cu nume bine cunoscut şi student în drept, el nu putea să se dea de ruşine faţă cu un biet de administrator de moşie, ba chiar şi faţă cu un fecior de plugar de rând. Dacă n-avea bani, avea credit.

— Stai, şvabule, că te regulez eu pe tine! grăi dânsul, luându-şi avânt.

Obrajii cei rumeni ai lui Sepi se făcură roşii ca bujorul dogorit.

Era o glumă, poate cam proastă, dar glumă, de care nu trebuia să se împiedice Sepi, căci el nu numai se ştia şvab, dar ţinea să fie socotit tot şvab, ca tatăl său şi ca bunicul său şi ca toţi cei demai-nainte ai săi. Era însă în felul cum Ferco rostise vorba ceva ce-l jignea adânc pe Sepi. Îi intrase-n minte gândul că tatăl său, care era şvab

şi mumă-sa, care era şvăboaică, sunt oameni foarte cumsecade, religioşi, curaţi la suflet şi la trup, cu bună rânduială în toate ale lor, harnici şi buni chivernisitori, oameni despre care n-are să vorbească nimeni cu dispreţ.

Lui i se umplea gura când rostea vorba şvab: de ce s-o rostească alţii cu dispreţ!?

Dac-ar fi fost alt om, s-ar fi uitat o dată în ochii lui Ferco, s-ar fi ridicat de la masă, i-ar fi trântit una, ori şi-ar fi arătat puterea; el însă a rămas mâhnit şi-ndurerat şi a-nceput să peardă.

Ferco nu-l mai slăbea din „şvab” acum, pentru că-l vedea pierzând.

Sepi râdea şi perdea, iar mie îmi venea să plâng, căci îi înţelegeam starea sufletească. În zadar îi trăgeam cu ochiul, în zadar făceam semne dându-i cu cotul ori călcându-l pe picior, în zadar îi şopteam pe furiş vorba: „Lasă-l în ştirea Domnului”, căci el schimba mereu la feţe, râdea şi perdea, pinăce a pierdut tot, şi ceea ce avusese la dinsu], şi banii pe care îi primise de la tată] său ca să plătească – arenda.

Acum nu-i mai erau rumeni obrajii, ci albi ca varul.

Mie-mi era parcă mi se prăbuşeşte casa-n cap.

— Ei! nu-ţi face inimă rea, îi zisei după ce ne scularăm de la masă. O să treacă şi asta!

— Nu mi-e mie de bani, răspunse el. Ce-o să simtă însă tata şi mama când vor afla adevărul!? De zis n-o să-mi zică nimic, dar mare o să le fie durerea.

Se-nserase când Sepi şi-a chemat argatul şi i-a spus să pună caii.

Administratorul nu voia să-l lase să plece, căci mai ales aici, departe de satele de dimprejur, era lucru riscat a umbla noaptea pe puste.

Dincolo de Birnozel, până-n drumul ce duce de la Sf. Ana la Arad, e pusta Feldioara, de tot întinsă, peste cinci mii de pogoane, iară în cealaltă parte, până-n drumul ce duce de la Şiria la Arad, sunt pământurile Cladovenilor.

Cladova e un sat mic şi înfundat, din sus de Cuvin, în văi. Deoarece giur împregiur sunt numai păduri, când s-a

făcut împroprietărirea, cladovenii au căpătat pământuri aici, la depărtare de vreo trei ceasuri de la satul lor. Când se porneşte munca câmpului, ei vin aici cu toate ale lor şi nu se-ntorc până ce nu mântuiesc. Şi-au făcut dar sălaşuri, care partea cea mai mare a anului stau deşerte.

Aci se adăposteau aşa-zişii „băieţi săraci”, dezertori şi fel de fel de alţi oameni urmăriţi, care-şi petrec viaţa pe puste, unde nu pot să fie surprinşi de prigonitorii lor, pe care-i văd de la mari depărtări.

Administratorul îi ştia foarte bine, căci, spre a se şti sigur, le dădea regulat slănină, pine, şi, în genere, de ale mâncării. Dacă nu le-ar fi dat destul, ar fi luat ei mai mult, ba, dându-le, mai avea folosul că-i păzeau moşia.

Sepi, care n-avea asemenea legături cu dânşii, făcea mai bine dacă rămânea la conac peste noapte.

Strivit însă de gândul că mare lucru n-ar fi dacă s-ar prăpădi un om căruia poate să i se întâmple ceea ce i s-a întâmplat lui, ţinea cu orice preţ să plece, ba era oarecum ademenit de gândul c-ar mai putea să-i iasă şi tâlharii în cale, ca să-l scape de muncile sufleteşti.

— Ai tu vreo treabă? mă întrebă el. N-ai putea să vii cu mine? Te aduc mine înapoi, ori te duc acasă, cum vrei. Mi-e parcă frică să umblu singur, frică nu de tâlhari, ci de mine însumi.

O făceam bucuros aceasta; mi-am luat dar puşca şi am încărcat, ca la drum, amândouă ţevile.

— Mine viu să-ţi aduc arânda, îi zise Sepi administratorului.

Acesta dete din cap.

Îl cunoştea bine pe bătrânul Wieser.

— Ba lucrul acesta să nu-l faci, răspunse el. De ce să-l mai amărăşti pe bătrân!?

Acum se făcu Ferco alb ca varul la faţă.

Îi părea rău c-a câştigat în jocul de cărţi.

— Îţi dau eu chiar acum chitanţa, ca să i-o arăţi, şi-o să-mi dai banii când îţi va veni la îndemână.

— Aida-deel zise el strâmtorat. Plătesc eu arinda şi-mi rămâne Sepi mie dator.

— Mie ori ţie, tot acolo vine, întâmpină administratorul.

— Nu, grăi dânsul, noi, şvabii, suntem oameni simpli, dar corecţi: pierdut e pierdutl Eu n-am jucat pe credit, cinbani număraţi pe masă, şi dac-am făcut-o, trebuie să am şi curajul de a o mărturisi. Ai câştigat şi rămâi cu banii şi cu fala, iară eu, care am pierdut, rămân cu paguba şi cu ruşinea.

Era o situaţiune penibilă, încât steteam toţi patru uitându-ne unul la altul.

Nu mai era vorba numai de arinda pe care Sepi n-o plătise, ci şi de amorul propriu al jucătorilor, care ţineau să arate că nu pun preţ pe bani, ci pe onoare.

Îndeosebi administratorul era nemângâiat că lucrurile s-au petrecut la masa lui şi n-ar fi voit odată cu capul să meargă vestea că la casa lui se joacă pe bani şi se perd sume mari.

Aceasta a şi fost lucru hotărâtor pentru Sepi.

Nu-i intra la început în minte gândul că s-ar putea să nu le spună părinţilor săi adevărul ori ca să primească banii pe care Ferco îi aruncase pe masă. Văzând însă strâmtorarea în care se afla administratorul, care-l ospătase cu atâta bunăvoinţă, încetul cu încetul s-a muiat. Era cestiune de onoare să primească chitanţa şi să făgăduiască în faţa tuturor ci că nu-i va vorbi nimănuia despre cele petrecute.

A făcut-o, dar cu gândul de a achita cât mai curând suma pentru care luase chitanţă.

Înnoptase când am plecat, şi caii, amândoi puşi abia de câteva luni la ham, sperioşi şi nedeprinşi cuntunecimea, se aruncau din când în când sforăind mai la dreapta, mai la stânga. Sepi îi ţinea însă de scurt şi stetea cu ochii aţintiţi la drumul îngust, băgând de seamă să nu deie în vreo groapă ori în vreun şanţ.

Eu şedeam pe capră la stânga lui, ţiind puşca înaintea mea, cu ţeava în sus.

Vom fi mers vreo jumătate de ceas aşa tăcuţi, el frământat de gândul cum are să scoată banii ca să achite

arinda, iară eu cu inima încleştată şi neîndrăznind să vorbesc.

Deodată argatul, care şedea în dosul nostru, se plecă puţin spre noi şi-l trase pe Sepi de mânecă.

— Mină încet, grăi dânsul. Pare-mi-se că de la stânga, despre Feldioara, ne iese cineva în cale.

În adevăr, la depărtare de vreo cinci sute de paşi înainte, se mişcau nişte negreţe spre drum, mai întâi doauă, apoi încă una.

Eu ridicai puşca şi trăsei cocoşul.

— Să nu te pună păcatul, îmi zise Sepi în limba maghiară, ca să nu înţeleagă argatul, care era pădurean. Caii sunt ai mei, iar nu ai tatii. Un adevărat noroc ar fi să ni-i ieie: aş zice că mi-au luat şi banii. Noauă tot nu ne fac nimic dacă nu ne-mpotrivim. Ar trebui să ne urmăm drumul pe jos: atâta tot.

Dacă e vorba să spună o minciună, tot ermai uşor să spună una mai mică şi mai puţin urâtă, şi nu mai avea nici să-şi bată capul cum are să scoată banii, iară eu îi eram mărturie.

— Să fie şi aşa! îi răspunsei cu părere de rău, deşi tare mă îndoiesc că, ajuns în faţa tâlharilor, aş fi fost în stare să descarc. Viteaz ca cei de felul meu, tremuram în tot trupul, şi dac-ar fi atârnat de mine, le dădeam cailor bici şi ne-ntorceam de unde-am venit.

Nu era însă nevoie de aşa ceva, căci nu erau „băieţii săraci” atât de primejdioşi cum le mersese vestea.

Unul singur dintre cei trei, un omuleţ mărunt, ne aştepta la marginea drumului. Ceilalţi doi rămăseseră la depărtare de vreo treizeci de paşi.

Omuleţul îşi scoase pălăria foarte umilit, ne zise-n limba maghiară: „Bună seara!” şi-ntrebă cam sfiicios câte ceasuri sunt.

Erau abia opt de curând trecute.

— Ceva de mâncare nu se nimereşte să aveţi? întrebă el iar.

— Îmi pare rău, îi răspunse Sepi, dar nu venim de acasă.

— Ceva mărunţiş de cheltuială? stărui omuleţul mai dezgheţat, dar cu ochii la puşcă.

Sepi se uită la mine.

— La vânătoare oamenii ca mine nu pleacă cu punga plină.

— Uite, prietene, îi zise. Ia caii şi cabrioleta.

— Aş! răspunse omuleţul, acum îndrăzneţ. Ca să mă prindă persecutorii cu ei!? Uite – adăugă peste puţin – puşca aia să mi-o daţi, că ceilalţi doi le au pe ale lor încărcate.

Eu să-i dau puşca încărcată din mâna mea? Dar dac-o-întoarce spre mine!?

Nu ştiu ce-aş fi făcut dacă n-armai fi fost şi ceilalţi doi, care nu rămăseseră degeaba la oarecare depărtare.

I-am dat puşca, şi eram mulţumit că ne lasă să ne urmăm drumul.

Era pe la noauă când am sosit la Sf. Ana, dar bătrânii nu-şi mai aşteptau feciorul.

Dând cu socoteala că nu-l va fi găsit la conac pe administrator şi-l va fi aşteptat, erau încredinţaţi că nu se întoarce-n timp de noapte, ci rămâne până dimineaţa la Birnozel.

Cu atât mai mare li-a fost spaima când le-am spus ce-am păţit pe drum. Mai ales jupâneasa Gretl, mama lui Sepi, era încredinţată că lucrurile s-ar fi petrecut cu totul altfel dacă n-aş fi fost şi eu în cabrioletă, şi nu mai ştia unde să mă pună şi cum să mă ospăteze.

Eram, cu toate aceste, foarte strâmtorat, căci Sepi umbla ca pe spini şi nu-ndrăznea să ridice ochii.

Dacă n-ar fi fost cu noi argatul, care le-a văzut şi le ştia toate, Sepi n-ar mai fi dat chitanţa, ci ar fi spus că nu l-a găsit pe administrator şi a fost nevoit, la-ntoarcere, să le deie tâlharilor banii. Aşa însă tremura în fiecare clipă gândindu-se că tatăl său, om cu rânduială, îi va cere chitanţa, ca s-o treacă la socoteală.

Era peste putinţă să nu i-o deie după ce făgăduise că nu va spune nimic despre cele întâmplate la Birnozel.

I-a şi dat-o, numai el ştia cu cilă greutate.

Acum ar fi putut să răsufle mai uşor.

Era însă în felul lui ceva – cel puţin pentru mine – nesuferit: le ascundea toate în ei. Pornit o dată pe minciună, minţea în fiecare clipă, în fiecare vorbă şi-n fiecare gest, ceea ce mă jignea.

Orişicare faptă rea îl înjoseşte pe cel ce a săvârşit-o şi-l umple de dispreţ faţă cu sine însuşi. Voind să nu simtă şi alţii dispreţul acesta, el e făţarnic şi se înjoseşte cu atât mai vârtos ori săvârşind altă faptă şi mai rea. Se dă însă de gol ca omul beat, care, voind să-şi ascundă beţia, trece de-a lungul străzii cu capul ridicat, ţeapăn şi călcând apăsat, parcă n-ar fi în lume om mai treaz decât dânsul.

Îşi făcuse Sepi datoria faţă cu administratorul, care-l primise prieteneşte la masa lui, dar şi-o făcuse nesocotind datoriile sale către părinţii săi.

Gândul acesta-l apăsa de tot greu.

Mai rău însă îl apăsa gândul că Ferco îşi va fi bătând joc de şvabul care a pierdut în joc de cărţi bani ce nu erau ai lui şi nu e în stare să-şi achite la timp datoria.

M-aş fi aşteptat să aibă inima deschisă cel puţin faţă cu mine, care îi dădusem destule dovezi de prietenie. El mă luă însă şi pe mine drept om pentru dânsul străin, ţinea ca nici în faţa mea să nu se deie de gol, şi nu-mi spunea nimic.

Toată noaptea s-a zbătut în culcuşul lui, iar ziua următoare m-a purtat prin întinsa lor gospodărie, pe la iepelecu mânji, pe la lăptărie, pe la prăsila de porci, pe la oborul mânjilor, pe la grinar şi pe la hambare şi mi-a vorbit despre toate, numai despre gândurile care-l frământau n-a scăpat nicio vorbă.

Abia după-amiazăzi, când am început să mă pregătesc de plecare, s-a uitat lung în ochii mei.

— De ce să pleci? mi-a zis. Ai vreo treabă care nu poate să fie amânată pe mine? Nu mă lăsa singur, că nu ştiu ce mi se poate întâmpla dacă n-am pe nimeni în apropierea mea.

„Acasă la părinţii lui şi cuprins de simţământul că n-are pe nimeni prin apropiere”, mi-am zis, viu mişcat, şi am

mai rămas.

Nu mi-a spus însă nici acum nimic, şi ziua următoare, în curând după masă, am plecat acasă, tot cu cabrioleta trasă de cei doi zmei cu nările umflate şi cu ochii plini de văpaie, dar astă dată fără de argat.

— De ce să-l mai iau cu mine, mi-a zis, dacă pe drum n-am nevoie de el, iar acasă la voi se va fi găsind cineva care să poarte grijă de cai până la întoarcerea mea.

Tot tăcuţi am făcut şi drumul acesta, puţin am vorbit şi acasă la noi, iar la despărţire mi-am luat ziua bună fără ca eu să fi ajuns a-mi putea da seamă cum are el de gând să-şi facă bani ca să achite arânda.

Câteva zile în urmă am citit prin ziarele din Arad ştirea că tânărul Wieser de la Sf. Ana, întorcându-se de la Bârnozel, a fost oprit în drum de nişte tâlhari, care au luat de la dânsul caii şi cabrioleta.

Era un lucru pe timpul acela obicinuit, care se petrecea azi ici, mâne colo, dar în fiecare zi. Pustele de pe întinsul şes al Ţării Ungureşti erau pline de oameni fără de căpătâi, care se însoţeau pe ici pe colo şi formau, sub conducerea vreunei căpetenii vestite, bande adeseori primejdioase. Mulţi dintre păzitorii ordinii, aşa-numiţii persecutori, erau luaţi dintre aceşti făcători de rele, şi nu o dată persecutorii ascundeau ceea ce foştii lor tovarăşi furau. Erau pretutindeni notari ori scriitori de ai lor care dădeau bilete pentru cai ori pentru vite de furat, şi nu puţini dintre oamenii cu stare erau, de voie, de nevoie, ocrotitori, dacă nu chiar gazde de hoţi.

Îmi aduc aminte de un om cu stare frumoasă, primar în satul lui, care într-o bună dimineaţă s-a pomei cu doi boi frumoşi în grajdul lui, unde nu îndrăznea nimeni să-i caute. Dedea el cu socoteala ce fel de oair mi sunt cei ce i-au furişat peste noapte în curtea lui: ce-ar fi putut însă să facă!? A tăcut şi-a aşteptat să p-ce persecutorii, care le căutau urma.

Caii însă, care pot să fie goniţi, treceau din mână i? mână, încât într-o singură noapte li se perdea urma.

Nu se îndoia dar nimeni că şi-a pierdut Sepi caii şi că

nici nu mai are să-i găsească.

Mie-mi era însă mai apropiat gândul că el şi-a vândut prin ascuns caii şi cabrioleta ca să-şi achite datoria de onoare, şi-a minţit nu numai pe toată lumea, ci şi pe părinţii săi îndeosebi.

Peste vreo zece zile am întâlnit pe prietenul meu de la Bârnozel, care mi-a spus că Sepi în adevăr şi-a achitat datoria, şi nu mai aveam nicio îndoială.

— Vorbeşti prostii, îmi zise el. A venit seara aceea pe jos la mine şi-a petrecut noaptea la conac-La mare nevoie, aş putea să-ţi spun chiar anume pe cei ce l-au jâfuit, argaţii mei îi ştiu pe toţi cei de prin împregiurimi.

Eram zăpăcit, dar tot nu puteam să cred.

„Nu cumva!? – mi-am zis – nu cumva a intrat în tovărăşie cu hoţii, dându-le caii să-i ducă departe şi să-i vândă!?”

Mi se părea prea fantastic lucrul pentru ca să-l pot crede, şi a şi trecut mult timp mai-nainte de a fi ajuns să mă dumiresc.

Mai trăiesc încă şi azi unii dintre cei ce l-au cunoscut şi l-au ştiut de frică pe nemilosul Ráday, care luase asupra sa greaua sarcină de a curăţi pustele de făcătorii de rele.

Înzestrat cu puteri discreţionare, el a primit la dispoziţiunea sa cetatea de la Seghidin, a constituit un tribunal extraordinar, a organizat poliţia după buna sa chibzuinţă şi a pornit o straşnică goană nu numai pe puste, ci şi prin sate şi prin oraşe.

Nu trecea zi fără de surprinderi senzaţionale, căci Ráday scotea la iveală lucruri vechi şi de mult uitate, punea pe ocrotitori şi pe gazde în rând cu complicii, nu ţinea seamă de stare, de rang ori de sex, şi în fiecare zi te puteai aştepta ca persoane care se bucurau de multă consideraţiune să fie duse sub escortă la Seghidin.

Sepi era şi el dintre cei ce tremurau de frică şi-n timp de câteva săptămâni de zile i-a perit tot sângele din obraji şi s-a făcut om şubred şi cu faţa suptă.

Într-una din zile a fost chemat la poliţie, ca să spună ce fel erau oamenii care au luat de la dânsul caii şi

cabrioleta, dacă erau oacheşi ori bălani, mărunţi ori înalţi, în ce limbă i-au vorbit şi cum erau îmbrăcaţi.

El a răspuns că lucrurile s-au petrecut de mult şi nu-şi mai aduce aminte amănuntele, dar a spus ceea ce ştia, că nu este adevărat, ca să-i zăpăcească.

L-au luat apoi la întrebare şi pe bătrânul Wieser, care era consilier comunal, şi l-au ispitit, ca să afle de la el dacă cei doi cai erau cumpăraţi, ori din prăsila lui, care era vârsta, cum erau după păr, după mărime şi după port, dacă erau ori nu înfieraţi, dacă scosese ori nu bilete pentru ei.

Bătrânul îşi aducea aminte de toate amănuntele şi-a spus numai ceea ce ştia că este adevărat.

Câteva zile-n urmă iar a fost chemat Sepi la poliţie.

Fuseseră găsiţi caii descrişi de bătrânul. Se aflau la un bogătan de la Jászberény, care Şi cumpărase cu bilete-n toată regula în târgul de la Nyíregyháza. L-a-ntrebat dar poliţia şi pe Sepi cum îi erau caii, ca să se încredinţeze dacă caii găsiţi sunt în adevăr cei luaţi de la dânsul.

Nici astă dată însă nu-şi mai aducea Sepi aminte de amănunte, şi descrierea făcută de dânsul nu se potrivea de loc cu cea făcută de tatăl său.

Aici era la mijloc un fel de mister, pe care oamenii ca Ráday nu-l lasă nedesluşit. Mai trebuiau să fie luaţi la întrebare şi alţii care cunoscuseră caii, deci, înainte de toate, argaţii de la grajdul lui Wieser şi mai ales acela care purta grijă de cei doi cai şi umbla cu Sepi când acesta se ducea undeva.

L-au găsit şi pe acesta tocmai la un şvab de la Aletea, şi de la el au aflat cum atunci, seara, când ne-ntorceam de la Birnozel. un omuleţ mărunt ni-a ieşit în cale şi a luat puşca încărcată de la mine.

— Un omuleţ mărunţi? grăi agentul de urmărire, care umblase pe la Sf. Ana. E şi între argaţii lui Wieser un omuleţ mărunt: nu cumva poate el să ne spună mai multei?

O-ncercare nu putea să strice, şi omuleţul a fost pus şi el la întrebare.

El nu ştia nimic, nu cunoştea caii şi nu putea da nicio desluşire, căci intrase mai târziu slugă la Wieser. Schimbă

însă faţa când i s-a pus întrebarea dacă n-a auzit cumva despre cele petrecute-n seara când Sepi se întorcea din Birnozel. Văzându-l dar cam încurcat, agentul l-a luat cu dânsul la Seghidin, deocamdată ca informator ce are să fie luat mai de scurt.

Acum i-a îngheţat lui Sepi tot sângele-n vine.

Ráday îşi făcuse-n timp scurt reputaţiunea de om care le descoase şi le desluşeşte toate, încât nu putea să rămâie nimic ascuns.

N-avea decât să urmeze înainte pe calea ce”-a apucat şi să-l ieie la-ntrebare şi pe administratorul de la Bârnozel, ca să deie pe faţă şi cele petrecute la conacul pustei, să afle cum s-a dat chitanţă pentru banii pierduţi în joc de cărţi şi cum câteva zile în urmă a fost achitată arinda.

Dus apoi o dată la Seghidin, Ghiuriş, omuleţul, nu mai scapă, şi-n fiecare zi putea să mărturisească că el a fost acela care a dus caii la Nyíregyháza şi i-a vândut cu bilete primite de la stăpânul lor unui geambaş şi că în timpul cât a stat la casa lui Wieser, unde nu îndrăznea nimeni să-l caute, nu o dată a dosit cai de furat pentru o zi, doauă în grajdul stăpânului său când acesta lipsea-n multele lui treburi de acasă.

S-ar fi putut ca toate aceste să nu iasă la iveală, dar Sepi le ştia, se temea, nu îndrăznea să se razăme pe virtutea lui Ghiuriş şi-şi punea mereu mâinile amândouă în cap.

Nu era vorba numai de el, ci şi de cei ce într-un fel ori într-altul aveau legături cu dânsul şi mai ales de părinţii lui, oameni cuvioşi, muncitori şi curaţi la suflet, care o viaţă întreagă-şi păstraseră numele cel bun, ca să rămâie la bătrâneţele lor, fără deniei o vină, de batjocura lumii.

El se cutremura şi iar se cutremura, se speria de cel mai mic zgomot, rămânea cu răsuflarea oprită şi cu inima strânsă când citea prin gazete câte o ştire despre isprăvile lui Ráday, se aştepta-n fiecare clipă să fie arestat şi adus la Seghidin, şi somnul lui nu mai era somn, mâncarea lui nu mai era mâncare, viaţa lui era numai o tânjire chinuită.

S-ar fi mai uşurat, poate, dac-ar fi avut pe cineva mai apropiat de suflet, căruia ar fi putut să-şi spună gândurile, ca să ieie îmbărbătare. Tot tăcut era însă şi acum. De tinerii de seama lui, unii rude, alţii prieteni din copilărie, se-nstrăinase, iar ceilalţi îi erau străini fie nepăsători, fie porniţi în fiecare clipă să zică „prostul de şvab” ori „ticălosul de şvab”.

Sunt afară din cale multe şi mari mizeriile vieţii omeneşti; în gândul lui Sepi însă cea mai mare din toate era ruşinea.

Şi tocmai de aceasta era ameninţat.

El umbla buimac de ici până colo fără de nicio treabă, începuse să beie, ca să se mai ameţească, încăleca din când în când pe cel mai sirep dintre armăsarii din grajdul tatălui său şi gonea ceasuri întregi peste câmpul întins.

Orişiunde însă el îl vedea, parcă, pe Ferco stând la o parte, rânjindu-se batjocoritor şi rostind printre dinţi vorbele: „Prostul de şvab! Ticălosul de şvab!” fără el nu era singur aşa. Putea el s-o ducă o viaţă întreagă în felul acesta 1?

O, dacă n-ar fi fost durerea cea mare a părinţilor săi, ar fi ştiut el cum să spăsească vina de a fi minţit cu stăruinţă până chiar şi pe părinţii săi.

— Numai păcatele sunt ale omului, i-a zis mama lui într-una din zile; norocul şi nenorocirea vin de la Dumnezeu, şi dacă primim norocul cu umilită recunoştinţă, cu încă mai umilită supunere avem să primim şi nenorocirea, orişicit de mare ar fi ea, căci bine ne este noauă tot ceea ce de la Dumnezeu ne vine.

Sepi a răsuflat uşurat.

„Da! – şi-a zis în gândul lui – cel ce astfel gândeşte nu sufere, ci se simte înălţat când e lovit de mari nenorociri”.

Doauă zile în urmă apoi, ieşind cu nişte prieteni la vânătoare, a uitat cocoşul puşcii ridicat când s-a urcat în cabrioletă şi-a ţinut puşca, din nenorocire, aşa, că ea s-a descărcat sub bărbiile lui, încât el a rămas mort fulgerat.

— Săracul de Wieserl zicea lumea.

— Bietul de Sepi! zicea şi Ferco. Era om foarte cumsecade. Păcat de el.

ILIE DURAC

— Bagă de seamă, să nu te încurci, nene Ilie, că are un copil dat la doică, îi şopti una dintre vecine la ureche.

— Ei şi!? răspunse Durac uitându-i-se râzând în faţă. Parcă eu sunt băiat nevinovat!? N-o mai fi având nici ea mult până la treizeci de ani, şi i-ar şedea rău s-o-nceapă abia de aci înainte.

— Bagă de seamă, că e ofticoasă, îi şoptea alta la cealaltă ureche. N-o vezi că e şubredă, încât abia-şi mai ţine răsuflarea?

— Ei şi!? îi răspunse şi ei. Nu cumva o să mă molipsesc şi eu!?

Om chiabur, voinic, bine hrănit şi voios, Ilie Durac nu se temea de nimeni şi de nimic şi ţinea să şi le facă toate pe plac.

Îi mergea de minune magazia de lemne, pe care o avea în gura Oborului, căci ştia să caute şi să aleagă lemnul şi pentru construcţiuni, şi pentru tâmplărie, şi pentru rotari, şi-i bătea pe alţii şi la calitate, şi la preţuri.

Adunase dar bani frumoşi şi-şi ridicase casă mare, vopsită şi pe dinafară, cu geamlâcuri în fel de fel de feţe, iar pe dinlăuntru plină de oglinzi mari.

Cea mai mare dintre slăbiciunile lui era să aibă cal mare şi frumos, unul singur, dar iute, ca să-i ducă-n goană mare cabrioleta uşoară, încât trecătorii să se oprească şi să se uite după el.

Îl şi avea calul şi-l schimba des, ca toţi oamenii cărora le place să gonească.

Mai ţinea să aibă puşcă bună şi uşoară, şi frumoasă, şi bine potrivită, ca să-şi facă cheful când ieşea pe la păduri, ca să-şi caute şi să-şi aleagă lemnul după plac.

Puşca fără de cini nu se poate. Avea dar Ilie Durac şi câni, cel puţin câte patru, toţi de vânătoare şi nu de acelaşi fel.

Mai avea Ilie Durac slăbiciunea să mănііice bine, mai ales fleică şi caracudă friptă la grătar, şi să bea vin, nu

mult, dar bun.

Câteodată, când era-n voia lui cea bună, chefuia, nu însă cu prieteni, ci cu golani. Atunci punea şi lăutari, şi vinul curgea, iară el stetea la o parte, gusta niţel câte niţel din pahar şi striga din când în când: „Beţi, băieţii! Unul e Ilie Durac!”

Pentru femei n-a avut Ilie Durac slăbiciune. Nu doară c-ar fi fugit de ele: nu! se oprea-n loc când le vedea alergând după dânsul. Le cam schimba însă cum îşi schimba şi calul şi nu înţelegea cum poate să fie cineva atât de prost ca să i se dea rob legat uneia singure.

Acum deodată, om trecut de patruzeci şi şase de ani, şi-a pus mintea cu Firica, pe care o ştia cel puţin de zece ani.

Nu doară că ar fi avut vreo mare slăbiciune pentru ea ori c-ar fi simţit că are ea slăbiciune pentru dânsul. I-a plăcut totdeauna pentru că era subţirică şi avea ceva ager şi-n ochi, şi-n zâmbet, şi-n mişcările ei, dar ea n-a alergat niciodată după el, iară el avea obiceiul de [nu] alerga după femei, şi astfel treceau unul pe lângă altul fără ca să se împiedice ea de el ori el de ea.

În timpul din urmă au mai venit însă şi altele.

Gonind mereu cu cabrioleta şi umblând prin păduri, mâncând bine şi bând vinuri bune, el a-nceput să facă burtă. I s-au rotunjit obrajii, i s-au lăsat bărbiile, i s-a ngroşat ceafa, a-nceput să cam gâfâie când cobora din cabrioletă, şi l-a cuprins durerosul simţământ că nu mai aleargă femeile după el, ci parcă se feresc din calea lui.

Înţelegea acum că tot nu sunt atât de proşti cum i se păreau lui cei ce se leagă ca să [soţ lege, şi nu mai cerceta dacă are ori nu Firica copil la doică şi dacă e ori nu ofticoasă.

Era păcat de casa lui cea frumoasă ca numai ei singur să se vadă din când în când în multele ei oglinzi.

Şi-a luat dar şi soacra la dânsul, ca să fie casa mai plină, iar după vreun an şi jumătate, părându-i-se şi aşa goală, şi-a luat inima-n dinţi şi-a întrebat-o pe Firica dacă e ori nu adevărat că ea are copil la doică.

— Păcat ar fi, adăugă, să-l mai ţii la ea când e atâta lărgime şi atâta belşug în casa noastră.

Firica se uită înduioşată la el.

— Şi tu crezi c-aş fi aşteptat să mă întrebi tu/ pentru ca să-ţi spun dacă l-aş avea!?

— Care va să zică tot minciună e şi asta!? grăi dânsul îndurerat. Nu-i, nu-i nici atât!

Ce mai putea să-şi facă dacă s-a deşteptat prea târziu!

FIUL CUIVA

Treceam cu vaporul legănat de valuri verzi despre Lindau la Constanţa, de unde aveam să iau calea ferată, ca peste Zürich, Berna şi Geneva să ies în Italia.

Puţin după plecare, ochii mi s-au oprit asupra unui om de vreo treizeci de ani, înalt şi mlădios, oacheş şi cu faţa cam posomorâtă, bărbat de o rară frumuseţe, care, deşi îmbrăcat în bluză de pânză şi cu şapcă de muncitor în cap, avea în ţinuta, în căutătura, în mişcările, în întreaga lui înfăţişare ceva aristocratic.

Văzând că-l caut mereu cu ochii, el s-a apropiat de mine şi în curând am făcut cunoştinţă.

— Jules Guidal, chimist asociat al casei „Baraque” din Paris, mi s-a prezentat el în o nemţească foarte corectă, dar rostită cu un accent pentru mine cam ciudat.

Peste puţin m-am încredinţat că era om de o inteligenţă superioară şi cu o foarte largă cultură, dar socialist oarecum exaltat.

Citisem pe ici, pe colea câte ceva despre socialism şi discutasem adeseori cu socialiştii, dar stăruiam în gândul că vederile socialiste sunt greşite, ca să nu zic chiar primejdioase, şi nu se putea să nu intrăm, noaua mea cunoştinţă şi eu, în conflict de vederi. Am petrecut cele vreo trei ceasuri, cât am mai călătorit impre 106 una, în discuţiuni din ce în ce mai animate şi mai sugestive şi am răscolit întreaga viaţă socială.

El tăgăduia raţionalitatea vieţii religioase, lua căsătoria legitimă drept un fel de robie, în care omul intră de bunăvoie drept pedeapsă pentru prostia sa, era

răzvrătit împotriva celor ce îngrămădesc bogăţii ca să le treacă prin moştenire la urmaşii lor imbecili şi-şi dedea silinţa să mă convingă că aşezămintele omeneşti toate au să fie refăcute din temelii.

Eu dădeam mereu din cap şi-l încredinţam că aşezămintele toate sunt bune, un rezultat firesc al dezvoltării istorice, dar sunt răi oamenii, care le strică şi abuzează de ele fiecare potrivit cu slăbiciunile lui, şi că nu aşezămintele avem să le refacem, ci pe oameni trebuie să-i înfrânăm.

El zicea: „Nu!”, dar în ochii lui era ceva cemă făcea să simt că-i sunt plăcute vederile mele şi că mă ascultă bucuros.

— Orişicare suferinţă omenească, i-am zis dar, izvorăşte din păcatul cuiva, şi n-ar mai suferi nimeni dacă toţi oamenii ar fi în adevăr religioşi, dacă toţi soţii şi-ar îndeplini datoria, dacă cei ce dispun de averi mari s-ar socoti numai chivernisitori ale lor şi s-ar folosi de ele ca să uşureze soarta nevoiaşilor.

El se cutremură şi se uită la mine lung şi încruntat, parcă l-aş fi atins pe el personal.

— Dacă, dacă, dacă l strigă scos din răbdare. Tocmai acest „dacă” e dovadă că nu rămâne decât să iei biciul, sabia şi făclia aprinsă ca să stârpeşti tot ceea ce a mai rămas din trecutul urgisit.

Nu mai era acum vorba de deosebiri de vederi, ci de repulsiuni neînvinse, şi am dat discuţiunilor altă îndrumare.

La Constanţa, unde el a luat drumul spre Colonia, ne-am despărţit ca buni prieteni.

— Dacă te opreşti la Genova – îmi zise stăpânindu-şi glasul – vizitează şi palatul Galliera. E unul din cele mai frumoase şi sunt adunate-n el multe opere de artă. Apoi – adăugă mai mult pentru sine – vei afla, poate, şi lucruri care-ţi vor schimba părerile.

Mi-a rămas viu întipărită figura interesantului meu tovarăş de călătorie, dar m-am oprit trei zile la Zürich, am petrecut trei la Berna, m-am plimbat timp de vreo zece zile

pe lacul de Geneva şi prin împrejurimile lui, am mai zăbovit şi prin Ponente şi-l uitasem pe parizian când am sosit la Genova. Aici am început să fac băi la Bagni di Strega şi aş fi uitat şi palatul Galliera dacă n-ar fi fost la mijloc un lucru care mi se părea din ce în ce mai ciudat.

Deoarece italieneşte nu prea ştiam, vorbeam cu genovezii, pe cât era cu putinţă, nemţeşte, „ţi aceştia poceau nemţeasca tocmai ca parizianul meu de pe lacul de Constanţa.

Nu puteam să-mi dau seamă cum a ajuns el să aibă în nemţeşte accentul genovez, dar mi-am adus aminte şi de palatul Galliera şi am hotărât să-l caut şi să-l vizitez.

— A! Palatul ducilor de Galliera! îmi zise chelnerul. E unul din cele mai mari şi mai frumoase între palatele de marmură. Trebuie neapărat să-l vedeţi. Numai aci la Genova îl puteţi vedea. Sunaţi, vă daţi biletul de vizită şi, dacă e acasă şi-i faceţi o bună impresiune, Luigi, acum bătrânul camerist al ducesei, vă conduce. Aceasta e plăcerea lui. Să nu-i daţi însă nimic, decât, poate, o ţigară, că se supără.

Ciudat lucru mi se părea şi un italian care se supără dacă în asemenea împregiurări îi dai ceva, dar cu atât mai vârtos mi-am dat silinţa să-i produc o bună impresiune.

I-am şi produs-o, şi el m-a condus cu multă bunăvoinţă.

Palatele de marmură de la Genova sunt în ceea ce priveşte înfăţişarea externă mai prejos de palatele din Veneţia ori cele din Florenţa ori din Roma, ele sunt însă mari şi au curţi şi scări de o frumuseţe uimitoare, colonade, galerii, terase şi arcade combinate în fel de fel de chipuri. Am stat dar timp îndelungat în curtea oarecum pustie, pe care bătrânul Luigi, om de vreo şaptezeci de ani, ţinea să mi-o arate în toate amănuntele ei mai-nainte de a fi urcat scările, ca să văd comoara despre care-mi vorbise Guidal.

Ce aveam să văd? Locuinţa particulară a unei familii bogate, care timp de patru sute de ani a adunat mereu pentru împodobirea casei sale tot ceea ce-i incinta

vederea, mobile lucrate cu măiestrie, opere de pictură ori de sculptură, gobelinuri, covoare, vase, argintării, scule de tot felul. Ar fi trebuit să stau zile întregi de-a rândul ca să le pot vedea pe toate şi ascultam cuprins de un fel de ameţeală lămuririle pe care mi le dădea neobositul bătrân.

Intraţi în cabinetul de lucru al ducelui, el se opri cu un fel de religiozitate în faţa unui bust de marmură albă, care era aşezat la stânga biroului pe un piedestal de abanos.

— *II Signorino*! Fiul ducesei, grăi dânsul într-un ton sărbătoresc.

Era portretul unui băietan de vreo patrusprezece ani, figură de o rară frumuseţe, mie, parcă, cunoscută.

— A murit? întrebai uitându-mă în ochii lui umezi.

— Cum!? întrebă el mirat. Dumneavoastră nu ştiţi? nu cunoaşteţi nespus de dureroasele întâmplări!?

Îl încredinţai că n-am auzit niciodată despre familia ducală şi despre minunatul ei palat.

— Atunci n-au pentru dumneavoastră niciun înţeles cele ce aţi văzut ori veţi mai vedea aici, întâmpină adunându-şi gândurile, ca să spună trista poveste, pe care de atâtea ori o mai spusese. Aţi văzut în sala de ceremonii portretul şi bustul ducelui?

— Da, îi răspunsei, acel bătrân înalt şi cu privirea plină de mândrie.

— Era un cavaler din timpurile cele frumoase, cum azi cu anevoia se va mai fi găsind pe ici, pe colo câte unul, mă-ncredinţă dânsul. Aţi văzut şi portretele ducesei?

— O adevărată minune de frumuseţe! îi răspunsei.

— O adevărată minune, stărui dânsul, şi vă spun eu, nu numai de frumuseţe, ci şi ca îndrumare sufletească.

Ducele era în al doilearind văduv şi trecutacum de cincizeci şi opt de ani când, orbit de farmecele ei, a luat-o, fată de abia douăzeci şi trei de ani, în căsătorie. Ţiind mai mult la numele său decât la marile sale bogăţii, el îi făcea toate plăcerile. Ţinea seamă chiar şi de cele mai excentrice capricii ale ei, zâmbea cu mulţumire când ea risipea aurul cu pumnii, dar o păzea cu multă grijă, ca nu cumva să

aducă vreo pată numelui său ducal, şi nu se depărta niciodată de dânsa, ci o avea mereu sub ochii săi pânditori.

Nu pot, domnule, să vă descriu bucuria de care noi, slugile vechi ale casei, am fost cuprinse când, anul al cincilea al noii căsătorii, ne-am încredinţat că tânăra noastră stăpână se află în stare binecuvântată. Generosul nostru stăpân era încă mai darnic şi-şi înteţea silinţele de a-i face frumoasei sale soţii plăcută viaţa.

Ca să scape de privirile scrutătoare ale lumii şi s-o ferească pe ducesă de zgomote şi de emoţiuni, a plecat cu ea, însoţit numai de o cameristă, de mine şi de Raoul, bărbierul său, un tânăr din Marsilia, la feericul castel pe care-l avea din sus de Luca, pe ţărmul mării, în mijlocul livezilor de măslini.

Acolo am stat în retragere liniştită timp de peste patru luni, până la naşterea copilului, băiatul acesta, adăugă arătând iar spre bust.

Vreo patru săptămâni în urmă, după ce tânăra mumă a ajuns iar să umble pe ţărmurile stâncoşi, a fost botezat copilul şi i s-a dat numele Giulio.

Bătrânul suspină o dată adânc:

— Vă spun – urmă apoi cu oarecare tăinicie – lucruri pe care le-am aflat peste douăzeci de ani în urmă de la stăpâna mea.

A doua zi după botez, bătrânul duce a potrivit lucrurile să rămâie singur cu soţia sa.

„Doamnă, i-a zis, am, precum ştii, cuvinte hotărâtoare de a nu mă socoti părinte al copilului născut de dumneata. După lege îi sunt însă tată şi am dreptul de a-l creşte după gândul meu, ca să-l fac vrednic de a-mi purta numele şi de a-mi stăpâni averile. Îmi eşti destul de scumpă pentru ca să-ţi trec cu vederea marele păcat şi între toţi oamenii eu prefer pe copilul dumitale. Numele meu însă are să rămâie curat cum l-am primit de la părinţii mei, şi mi se răzvrăteşte întreaga fiinţă când mă gândesc că e cineva care ştie că nu sunt adevăratul lui părinte şi că ar putea să-mi pună şi alţii la îndoială paternitatea. Vreau dar să ştiu cine e tatăl copilului: ori mi-l spui şi mă ai legat

cu parola mea de onoare, ori ruptă e între noi orişice legătură şi cu ruşine ai să-mi părăseşti casa. Eşti femeie încă tânără şi muma unui copil plin de viaţă: alege! Nu cer spăsire, ci numai căinţă şi mărturisire”.

Cunoscându-i generozitatea, ducesa s-a plecat, a căzut în genunchi şi a făcut depline măiturisiri.

Puţin timp în urmă, ducele m-a însărcinat să plec cu doica, cu copilul şi cu camerista la Genova, unde avea să se întoarcă peste câteva zile şi el după ce o va fi însoţit pe ducesa la Florenţa. După plecarea noastră, ducele şi ducesa au ieşit însoţiţi de Raoul deasupra unei stânci de la marginea mării, ca să admire apusul de soare. Ajunşi deasupra stâncii, bătrânul duce l-a apucat pe Raoul de piept, i s-a uitat drept în ochi şi i-a zis: „Eşti un mizerabil, care a abuzat de încrederea stăpânului şi de slăbiciunea firească a unei femei nobile!!” înfigându-i apoi un pumnal în piept, l-a îmbrâncit în valurile spume gânde ale mării.

Ducesa a rămas înmărmurită şi mută, şi timp de cincisprezece ani, cât a mai trăit ducele, niciodată nu s-a mai vorbit despre acel fioros amurg de seară, nimic n-a mai tulburat viaţa lor casnică, nimeni n-a pus la îndoială paternitatea ducelui, care şi-a petrecut viaţa purtând grijă de copilul său până la vârsta de zece ani aici în Genova, iar în urmă călătorind cu el prin Elveţia, prin Franţa, prin Germania şi prin Englitera.

După moartea tatălui său, Giulio, tânărul duce de Gailliera, a stat cu muma sa mai ales la Paris, unde-şi urma studiile în rând cu alţi tineri. Abia la vârsta de douăzeci şi doi de ani a aflat de la mama sa adevărul asupra naşterii sale.

El a ascultat ca fiind într-aiurea şi a stat timp îndelungat înmărmurit şi mut ca odinioară muma lui deasupra stâncii, aşa cum îl vezi aici.

„*Giammai*! a strigat apoi. *Tu non sei mia madre*! [1]Nu poate să fie mama mea femeia care a putut să trăiască în căsnicie cu omorâtorul celui ce mi-a urzit viaţa! M-ai născut fără de voia ta şi sunt dator ca să te cruţez: nu voi

1 Tu nu eşti mama mea! (It.)

spune nimănuia ceea ce am aflat, dar eu din clipa aceasta nu mă mai socotesc nici fiu al tău, nici duce de Gailliera”.

— E dl. Jules Guidal, chimist la Paris, zisei, viu emoţionat.

— Da, *signore*, răspunse bătrânul. Ziua următoare a făcut la tribunal declaraţiunea că, fiind împotriva convingerilor sale să poarte un titlu de nobleţă şi să stăpânească averi pe care nu le-a agonisit, renunţă la moştenirea rămasă de la ducele de Gailliera în favorul mumei sale.

— Şi dânsa a primit? întrebai.

— Numai pentru ca să constituie din avere, patruzeci de milioane, un fond pentru acte de caritate publică, răspunse bătrânul. Ea a murit săracă.

M-am închinat adânc, ca în faţa unui altar şi am plecat mai departe.

O ÎNCURCĂTURĂ

D-l Gogu Bondoc, profesor de aritmetică şi de geometrie, era om nervos şi distrat ca toţi matematicienii cu adevărată vocaţiune, deci şi iute la fire şi cam zăpăcit.

— Ai să faci o cură hidroterapică în toată regula, îi zise doctorul său curant, care îi mai era şi bun prieten.

— Neapărat, Gogule, stărui cocoana Eliza, care, trăind de vreo noauă ani acum cu un matematician şi mai având şi doi draci de copii, se făcuse şi ea nervoasă.

— De! grăi Gogu, luându-şi timp să-şi facă socotelile. La urma urmelor, de ce nu!? urmă iar, după ce-şi răsuci de câteva ori mustaţa.

Câteva zile de-a rândul au tot chibzuit apoi el şi ea unde să se ducă, au făcut studii aprofundate asupra tuturor atlasurilor şi au hotărât în cele din urmă că se duc la Grăfenberg în Silesia, unde li se părealocul mai la o parte şi astfel mai potrivit pentru oameni nervoşi.

Nici c-ar fi fost cu putinţă să facă o mai bună alegere. După vreo trei săptămâni, Goguţă, băietul, şi Mimiţa, fetiţa, se făcuseră nişte roşcovani plini de viaţă, cocoana Eliza alerga ca o căprioară sprintenă prin pădurile de brad, iar dl. Bondoc pierduse opt kilograme din greutate şi

se făcuse cel mai flegmatic şi mai bine cumpănit om.

Ai fi jurat că nici neam de neamul lui n-a fost matematician. Nici bondoc, nici distrat, nici zăpăcit.

— Aşa! îi zise dar medicul la plecare. De aici înainte poţi să mănânci orişice cu măsură dar vin să bei puţin, cafea să iei una singură pe zi, iară de ceai să te fereşti pe cât se poate.

— Am înţeles! răspunse dl. Bondocşi-şi luă rămas bun de la salvatorul său.

El luase pentru sine şi pentru a-i săi bilet de drum încă de la Bucureşti, dus şi întors, nu mai avea dar nicio bătaie de cap. Ştiind cum a venit, ştia şi cum are să se-ntoarcă.

Dacă s-ar fi uitat însă bine în cărticelele lui de drum, s-ar fi dumirit că a venit via Viena-Prerau-Brun-Viena.

El nu mai era însă acum omul zăpăcit care are nevoie să le examineze toate în amănunt. Sosit dar la Prerau, undese-ncrucişau drumurile, s-a mulţumit să-l întrebe pe conductorul atoateştiutor când pleacă trenul mai departe.

— La unu şi treizeci, răspunse conductorul după ce se uită la cărticică.

Erau douăsprezece fără zece.

— Bravo ţie! grăi dl. Bondoc. Avem soro, mai bine de un ceas şi jumătate şi putem să prânzim în toată tigna.

Sau şi dat jos din tren, au prânzit nesupăraţi, dar când dl. Bondoc şi-a comandat cafeaua, portarul a anunţat plecarea trenului la Viena.

Cocoana Eliza a sărit ca-nţepată de viespi şi-a luat iute pe Mimiţa, ca nu cumva să scape trenul.

D-l Bondoc se uită la ceasornic.

Erau abia unu fără douăzeci.

— Stai, soro, nu te enervai zise el foarte liniştit. Asta a fost abia întâia oară. Mai avem încă treisferturi de ceas. Cafeaua, pe care mi-a prescris-o doctorul, trebuie s-o iau.

— Ei bine – răspunse cocoana Eliza cu oarecare nervozitate – mai liniştită aştept în tren.

A rămas dar dl. Bondoc el singur cu Goguţă, să-şi ieie în toată tigna cafeaua. N-a sorbit însă o dată, de doauă ori,

şi trenul s-a pus în mişcare.

Orişicit de flegmatic, dl. Bondoc a sărit în picioare, s-a repezit la tren, l-a aruncat pe Goguţă în cel mai apropiat vagon şi a sărit cu toate protestările conductorului după el.

Urât lucru ar fi fost dacă dânsa ar fi plecat cu fata înainte, iar el să fi rămas cu băiatul la Prerau.

„Afurisiţi de nemţii îşi zise el. Li-a mers vestea că au regulă: asta regulă!? Cum rămâneam eu acum dacă n-aveam destulă prezenţă de spirit!?”

Ga om cu multă prezenţă de spirit, el l-a lăsat pe Goguţă la locul lui şi s-a dus să caute, trecând din vagon în vagon, pe cocoana Eliza.

Nu-i însă, nu-i nicăiri.

Întreabă ici pe un călător, colo pe altul, mai departe pe conductor.

— A! domnule – i se răspunse, în sfârşit – o doamnă, cum zici dumneata, a trecut în trenul ce trece la Brun.

— Aoleol strigă dl. Bondoc. A apucat un drum greşit şi se pomâneşte la Praga fără bilete şi fără para chioară la dinsa1

Ar fi fost în stare să oprească trenul, să-l răstoirne şi să ieie la goană pe toţi nemţii dar locomotiva pufăia înainte şi-l ducea cu o iuţeală de noauăzeci de kilometri pe oră.

Vine conductorul să ceară biletele.

— Domnule, îi zice într-o nemţească foarte desluşită, dumneata ai apucat un drum greşit: trenul acesta trece pe la Gaenzemdorf.

D-l Bondoc a rămas ca trăsnit din senin.

Drum greşit şi el? Ce ţară e aceasta, la care toate trenurile umblă pe drumuri greşitei?

Dac-ar fi fost în ţara lui, ar fi protestat cu cea mâinire energie împotriva unei asemenea răsturnări a toată ordinea; aici însă nu-i rămânea decât să-şi dea pe faţă legitimi indignaţiune. Nu era nici acum nervos, lici zipicit, dar îi venea să turbe, şi conductorul numai în multă greutate a putut să-l stăpânească până la proxima staţiune, unde trebuia să-l dea jos ca pe unul care a pornit pe drum greşit şi tulbură ordinea.

— Asta e culmea culmilorl strigă el. Care va să zică tot eu cel cu pricina!?

Se înţelege că s-a dat jos la staţiune, ca să-l reclame pe insolentul conductor. Nici n-a dat însă bine faţa cu şeful staţiunii, când trenul a pornit înainte, ducând pe Goguliţă.

— Aoleo! strigă iar. Acum şi asta!?

El aici, nevasta cu Mimiţa spre Praga, iar Goguliţă spre Gaenzemdorf: i se spulbera familia de nu mai putea nimeni s-o adune la un loc; i se sfâşia parcă trupul bucăţi-bucăţi.

— Opriţi! strigă iar ca ieşit din minţi şi alergând după tren, ca să-l apuce de vreo roată şi să-l ţie în loc. Goguliţă!

— Stai, domnule, nu-ţi pierde răbdarea, stăpâneşte-ţi nervii, nu te zăpăci, păstrează-ţi bunul cumpăt, că toate se regulează, grăi şeful de staţiune, un neamţ potolit, care făcea, precum se vede, în fiecare an cură hidroterapică. Examinând apoi orarul trenurilor, el dete afacerii o rezolvare rezonabilă: Soţia dumitale, îi zise, peste câteva minute soseşte în gara Vikau: îi dăm o depeşă să se oprească şi să te aştepte acolo. Băiatul soseşte peste cincisprezece minute la Lukau: îi dăm o depeşă să se oprească şi să se-ntoarcă cu primul tren aici. Vă întoarceţi apoi la Prerau, luaţi drumul prevăzut în bilet şi o găsiţi pe doamna la Vikau. Dumneata plăteşti o depeşă la Vikau, alta la Lukau, un bilet pentru băiat Prerau-Lukau dus şi întors, un bilet dus şi întors pentru dumneata, amenda reglementară pentru doauă persoane plecate fără bilet şi toate sunt regulate.

În clipa aceea se prezenta şi comisarul de poliţie cu o depeşă de la Prerau, prin care era însărcinat să aresteze pe dl. care luase-n restaurantul gării o masă copioasă, împreună cu soţia şi cu doi copii, şi spălase puţina fără ca să plătească.

D-l Bondoc sta-ntr-un fel de aiurire şi se uita sperios impregiurul lui.

El să se mai întoarcă I? Ferit-a Sfântul! Se pomenea tocmai la Petersburg.

— Plătesc, domnilor, răspunse el, toate le plătesc, şi

depeşa, şi biletele de drum, şi amenzi de orice fel, şi mâncarea, chiar şi afurisita de cafea, dar de-ntors nu mă mai întorc şi nici nu mă mai opresc. Faceţi-mi socoteala, ce mă costă ca să pe întâlnim cu toţii în gara de la Viena, şi plătesc cu vârf şi îndesat, ca să ştiu c-am făcut şi eu o călătorie de plăcere prin ţări depărtate.

Aşa au şi rămas apoi lucrurile, şi poate orişicine să-şi închipuiască lacrămile de bucurie cu care Gogu şi Eliza, Goguliţă şi Mimiţa s-au îmbrăţişat în Gara de Nord de la Viena.

— Dar Gogule dragă, grăi cocoana Eliza, dacă e vorba să mai facem cură hidroterapică, o facem la noi în ţară.

CRUCILE ROŞII

În toate părţile se făceau pregătiri zgomotoase, întregul oraş era în vie mişcare. Aceeaşi pornire sufletească scotea pe bogatul proprietar din monotonia vieţii sale şi da colibioarei din marginea oraşului o înfăţişare sărbătorească. Funcţionarii mici şi mari, băcani şi ciobotari, ostaşi şi servitori, toţi deopotrivă erau stăpâniţi de acelaşi gând.

Pentru un moment se uitară toate deosebirile sociale; oamenii se simţeau frate cu frate.

Ziua întreagă uliţele erau pline ca desfundăturile unui furnicar. Toţi fiind grăbiţi, oamenii nu umblau decât în goană pe uliţa largă; ei îşi dădeau brânci pe la cotiturile uliţii, ei se loveau unii de alţii; prin băcănii, prin lipscănii şi mai ales prin spiţării ei se îndesuiau căutând care mai de care să-şi facă el cel dintâi treaba, să fie cel dintâi gata şi să fie el cel dintâi la locul de întâlnire. În această grabă oîmenii se aprindeau, îşi spuneau vorbe supărătoare şi erau gata să se certe; dar pe dată îşi aduceau aminte de însemnătatea zilei, îşi cereau iertare, se bucurau unii de treaba altora şi se despărţeau mulţumiţi.

Ziua era de însemnătate naţională. Pregătirile se făceau pentru seară. Înspre amurgul serii uliţele se deşertară. Numai pe ici, pe colea se ivea trecător din când în când câte un suflet rătăcit, câte un cm aspru în tăcerea

sa şi aşezat în umbletul său, privind în dreapta şi în stânga ca şi când l-ar supăra toată această mişcare.

În vremea aceasta ferestrele erau luminate şi lumea petrecea înaintea oglinzilor. Babe, neveste, fete şi fetiţe, toate voiau să fie frumoase în această seară. Şi nu mai puţin stăruia partea bărbătească a orăşenimii ca astă-seară să poată sta alături cu orişicine. Scriitorii aleseră cele mai bune mănuşi din magazine, croitorii îmbrăcară cele mai noi modele de fason; cizmarii risipiră o mulţime de săpun, bărbierii îşi deşertară magazinele de mirodenii, iară oştenii îşi puseră toate rămăşiţele unturii pe mustăţi. Fiecare îşi da silinţa să se arate cel dintâi în felul său.

Înspre şase ceasuri întregul oraş sta gătit ca pentru ziua de Paşti.

Dar nimeni nu ieşea din casă. Fiecare aşteaptă ca altul să facă începutul. Unii trimiteau în vecini ca să vadă dacă e devreme; alţii priveau furişat şi nerăbdător pe fereastră, sperând să zărească pe cineva care, în sfârşit, după atâta tărăgănare, să-l i plecat odată.

Toate ceasornicele parcă se îndărătniciseră, oprind înaintarea timpului; toată lumea era în starea sufletească de care sufăr femeile înainte de a fi poftite la joc.

Într-un târziu, începutul se făcu de către calfele cizmarilor, bobul ostăşimii din loc şi servitoarele de pe la casele mai depărtate.

Bărbierii şi croitorii urmară îndată după acestea.

În sfârşit ieşiră maisterii din deosebitele tagme, negustorii, funcţionarii mici şi mari şi, tocmai în coadă, fruntea societăţii, în grabă mare.

Una după alta luminile se stinseră; numai pe ici, pe colea mai rămâne câte o fereastră prin care razele posomorâte străbăteau în noaptea senină.

Uliţile iarăşi se umplură. Acum însă ele se asemănau unui câmp peste care florile par plimbându-se legănate de vânt. Oameni, femei şi copii, în veşminte de sărbătoare, nu se mai grăbesc, nu se mai supără unii pe alţii, ci merg cu paşi aşezaţi, îşi spun cuvinte curtenitoare şi se roagă unii pe alţii a pofti înainte. Bucuria era generală…

El însuşi, Féleky Zoltán, merge înainte cu capul ridicat, fiecare pas, lung întins şi lat măsurat, iar mâinile mişcate în vânt ca doauă pendule lungi: trei oameni ar putea merge alăturea pe drumul pe care îl cuprindea el singur.

În urma lui, cu paşii mărunţei, ca o ciocârlie, merge *ea*, chipul netăgăduit al frăgezimii, Iulcea, soţie şi mumă.

Borcea e fată mare. Alăturea cu mumă-sa, ea merge ca purtată pe un fir de aţă, pe vârful degetelor, ca nu cumva haina ei noauă şi părul aşezat cu atâta îngrijire să i se deranjeze mai-nainte de a fi sosit la vederea lumii.

Pişta vine, şchiopătând în urma lor. Bietul de el: îi sunt cam strâmte cizmele.

Sosiţi la intrare, Féleky Zoltán, ca om binecrescut, se opreşte, ridică capul, îşi umflă pieptul, pune mâna stângă în şold, iară cu dreapta îşi răsuceşte mustăţile. Ochii îi strălucesc de bucurie; buzele îi tremură de nerăbdare; dar el, ca om binecrescut, nu intră decât în urma familiei sale.

Sunt şapte ceasuri. Sala cea mare a hotelului este plină, ticsită, încât un ac subţire, căzând de sus n-ar putea străbate printre oameni. Hainele se boţesc, pălăriile se turtesc, oamenii se îndesuie; dar mulţumirea devine cu atât mai mare şi aşteptarea cu atât mai încordată.

Era seara aceasta cea dintâi reprezentaţiunea piesei *Sobri*, hoţul pustelor, o întâmplare de cea mai mare însemnătate într-un oraş mic în care nu maghiarii fac partea cea mare a locuitorilor…

De opt zile, corifeii patrioţi sunt în neobosită lucrare. Astăzi ei vor să culeagă rodul muncii lor, bucurându-se de mulţumirea ce vor fi procurat orăşenilor bine simţitori. Ei sunt mândri. Pe feţele lor este tipărit acelaşi gând:

„Noi suntem noii Tot noi suntem noii”.

Directorul companiei de artişti, Kósza Bandi, nu mai puţin e la înălţimea misiunii sale şi nu mai puţin este mândru.

Entuziasmul publicului desfăşură puterea artiştilor. Cortina din faţă cârpită, culisele erau din nou boite; în faţa scenei ardeau trei luminări mai mult decât altă dată, ba

chiar şi un foc be «gal era pregătit spre a produce un efect final acestei seri neobicinuite. Trupa e compusă cu prea multă îngrijire. Lukács Marcia, primadona, în rolurile ei este o artistă în toată puterea cuvântului. Atât înfăţişarea elegantă, cât şi vocea ei plăcută dau un farmec oarecare scenei. Marcia era puţin răguşită, dar tocmai aceasta o face interesantă. De altminteri, Lukács Marcia era o achiziţiune proaspătă. Astă-toamnă, în Seghedin, plimbându-se într-o noapte pe o ulicioară strâmtă, dl. director Kósza Bandi se opri deodată locului şi rămase uimit ascultând o melodie de care răsuna uliţa. El se hotărî, el cuteză, şi în aceeaşi noapte el a şi angajat pe frumoasa cântăreală.

Tot atât de strălucită achiziţiune s-a făcut în persoana primului-amorez Furcea Peti, altă dată bărbier de profesiune. Villám Laczi, cel mai vestit măcelar din Dobriţin joacă rolurile de erou. Palier Miska, iscusitul zidar, face pe intrigantul, iar Lógó Marczi, fost portărel vreo zece ani la tribunalul din Kecichemet, este neîntrecut în rolurile de mijlocitor, având totodată şi funcţiunea de purtător de afişe.

Ceilalţi şi celelalte sunt născuţi şi crescuţi în artă: fii, fiice, gineri ori nurori ale domnului director Kósza Bandi.

Este negreşit cea mai bună dintre toate trupele ambulante.

D-l director a jucat odată cu o trupă din Seghedin.

Clopoţelul sună. Prin public trece un fior dezmierdător. Opt ţigani îşi apucă instrumentele, încordează, descoardă, dreg, potrivesc şi… una, doauă, trei, ei cântă uvertura din opera *Bank-bán*. Sufletele se aprind.

Clopoţelul sună încă o dată; muzica încetează; cortina se mişcă, se ridică; publicul crumpe în aplauze frenetice. S-a început!…

Arta e senină; frumosul consistă în armonie; plăcerile gustate din privirea acestei armonii sunt nespuse: stăm cuprinşi de uimire şi nu ne vine a mai zice nimic.

După reprezentaţiune, oamenii ies şi pleacă fiecare

spre casă. La ieşire, la despărţire, la întâlnire, unde se văd, ei îşi strâng mâinile şi-şi poftesc visuri plăcute, se despart toţi veseli, toţi mulţumiţi.

Zoltán iese, se opreşte şi aşteaptă pe ai săi. Oamenii trec în dreapta şi-n stânga pe lângă dânsul: el strânge o mână în dreapta, pofteşte noapte bună în stânga; cunoscuţi, necunoscuţi, astăzi toţi sunt prieteni. Din ce în ce însă faţa lui se întunecă mai mult. Ochii lui caută ceva şi parcă nu găsesc ceea ce caută. Aceasta îi umple sufletul de amărăciune.

— A fost de minune, grăi amicul său Árpád, seringindu-i mâna.

— Apoi de la fost de minune, răspunse Zoltán ca trezit din somn.

Amicii îşi priviră în faţă.

— Tu eşti însă nemulţumit, zise Árpád, văzând norul de pe fruntea amicului şi compatriotului său.

— Sunt şi nu sunt, îi răspunse Zoltán după o pauză; dar aş avea motive să fiu, şi fiindcă am motive, eu sunt. Da, sunt mâhnit, sunt necăjit, dacă doreşti, sunt amărât, iubitul meu prieten!

Árpád mişcă din umeri întrebător.

— Nu vezi tu nimic? nu observi? nu te supără nimic? nu-ţi lipseşte ţie nimic? îl întreabă Zoltán.

Faţa prietenului se întunecă.

— Da, te pricep, răspunse el mâhnit.

Abia vreo doi, treijromâni…

— Şase au fost! strigă Zoltán aprins. Nu mai mult şi nu mai puţin. Mi s-a stricat bucuria de astă seară! Aş fi dorit să vadă şi dânşii, şi apoi să văd ce vor mai zice!

— Oamenii ne urăsc pe noi din toată inima 1

— Aşa e, vezi, aşa e! Românii ne urăsc… înţelegi acum?!

În clipa aceasta directorul Kósza Bandi se ivi la ieşire şi făcu o închinăciune adâncă înaintea prietenilor. Toţi trei erau mândri de a-şi putea strânge mâinile, de a-şi putea face complimente şi de a fi văzuţi de către trecători în această apropiată relaţiune.

— Sunt încântat de această primire, strigă directorul destul de tare pentru a putea fi auzit şi de către cei mai depărtaţi.

— Cu atât mai încântaţi suntem noi! zise Árpád.

— Cu atât mai încântaţi, repetă Zoltán, apăsând vorba.

— Dar nu înţeleg, grăi directorul mai încet, o mulţime dintre casele cărora li s-au trimis afişe n-au venit.

— Nu ţi-am spus, prietene? nu ţi-am spus? Domnul director a simţit numaidecât că o mulţime de case n-au venit şi – urmă Zoltán aprinzându-se – nici nu vor veni, pentru că sunt case româneşti.

— Tristă treabă, dar aşa este, grăi Árpád.

— Atunci nici n-o să le mai trimit afişe, zise directorul cam supărat. Şi e bine că ştiu. Mine Lógó Marczi, un băiat minunat în asemenea trebi, are să plece la Bălgrad spre a pregăti cele trebuincioase: îi voi spune că nici acolo să nu mai împartă afişe pe la români. Vor veni ei! da, eu vă spun, vor veni!

Zoltán era chiar să-i răspundă, când ai săi coborâră treptele. El, ca om binecrescut, numaidecât strânse mâna directorului, îi pofti şi lui visuri plăcute şi grăbi în urma familiei sale. În acelaşi chip şi amicul său.

Familiile amândurora mergeau alăturea vorbind despre ale casei: fetele mergeau la braţ. Un scriitoraş se învârtea pe lângă dânsele, apreciind seara de astăzi; altul venea tăcut în urma lor, încât nici nu puteai pricepe dacă face ori nu face parte din societate. Pişta şchiopăta somnoros când în dreapta, când în stânga.

Prietenii mergeau încet în urma lor, convorbind despre greutăţile vieţii şi despre impresiile serii de astăzi.

IV

Nimic mai amărâtor decât când oamenii care locuiesc împreună nu se împărtăşesc de aceleaşi bucurii şi de aceleaşi mâhniri: vecinii nu se mai simt vecini, şi concetăţenii nu se mai simt concetăţeni. În această zi atât de frumoasă românii nici n-au luat în seamă pe vecinii şi concetăţenii lor maghiari; aceasta umplea sufletul

prietenilor de amărăciune. Mergând spre casă, ei nu mai puteau vorbi decât despre îndărătnicia românilor. În şirul câtorva cugetări, toate cele petrecute în ziua de astăzi fură uitate, impresiunea rămasă după ele era că românii au dispreţuit teatrul unguresc, şi aceasta fie pentru că nu înţeleg ce va să zică teatru, fie, în sfârşit, pentru că nu vor să ştie de cefa ce fac maghiarii. Orişicum îşi tălmăceau prietenii lucrul, aceasta îi necăjea, îi mâhnea, îi amăra, le umplea sufletul de îngrijare şi de mânie.

Niciodată nu s-a simţit atât de vie înstrăinare între maghiari şi concetăţenii lor români. Ură era de atâta vreme şi tot ură se arăta să fie şi pe viitor parola zilei.

Prietenii începură să cerceteze intenţiunile românilor. Ei îşi înfăţişară ideea „daco-românismului” cu toate primejdiile atârnătoare de ea. Suflete viforoase şi dispuse la viziuni, din vorbă în vorbă ajunseră a-şi aduce aminte de întâmplările din revoluţiune. Prigonitori şi prigoniţi au fost în acele vremi: sângeau vărsat, şi sângele lor a curs în luptă.

Zoltán zugrăvea cu cuvinte energice acest timp, care i se părea revenit; el simţea deodată frică, ură, mânie şi desperare. El se vedea fugind pe căi ascunse cu copilul său în braţe şi cu soţia desperată în urma sa; el se vedea scăpând la ai săi şi apoi îşi înfăţişa lupta, vărsarea de sânge, risipa de suflete şi de averi. Moţii şi mocanii pretutindenea aspri şi nemiloşi…

D-apoi în vremea lui Horia şi Cloşca?!…

Prietenii, încă de pe când erau băieţi nevârstnici, au auzit povestea din gura dădacei, povestea turbării, a lipsei de îndurare şi a grozăviilor… „Vine moţul!” le era spaima în întuneric şi: „Te dau moţului” era cuvântul care îi îndemna la supunere. Şi aceşti *moţi* se mişcau pretutindenea ca un roi care-şi căuta matca: pe coastele munţilor, pe văi, prin înfundături, cale de-o zi, în toate părţile, numai moţi şi chiar în oraş partea cea mai mare, moţi.

— Da, iubitul meu prieten, grăi Árpád, suntem aruncaţi aici între dânşii. Şi astăzi ne-am putut încredinţa

că ei nu ne urăsc mai puţin decât în trecut.

— Aşa este. Eu nu ştiu ce o să fie. Zic nu ştiu, dar o să fie ceva. Ţi-o spun eu. Şi-ţi spun că o să fie mai grozav decât oricând altă dată. Mă înţelegi? Grozav are să fie.

Zoltán grăi aceste cuvinte cu siguranţa cu care vorbeşte un om care şi-a dat îndestul seama de cele ce spune.

În vremea aceasta prietenii sosiră la casa unuia dintre dânşii, la casa lui Zoltán. Femeile se sărutară, îşi poftiră visuri plăcute şi se despărţiră. Amicii rămaseră vorbind în uliţă.

Trecătorii, unul după altul, se opriră, prinseră vorbă şi se amestecară şi ei în convorbire. Peste puţin, un număr de vreo zece, doisprezece inşi se aflau adunaţi la poartă. Toţi ştiau despre ce e vorba, toţi îl înţelegeau pe Zoltán, şi fiecare îşi reamintea câte-o survenire din trecut. Ei se convingeau unii pe alţii şi se lăsau a fi convinşi. Dar se apropia miezul nopţii I Era vremea de a se despărţi.

Când Zoltán strânse mâna prietenilor săi şi intră în curte, el era obosit sufleteşte. Mişcările şi cugetările ce îl frământaseră parcă-i consumaseră toată puterea; nu mai gândea şi nu mai simţea nimic, el era ca sărbezit.

Fără ca să-şi dea bine seama despre ceea ce face, numai fiindcă astfel era deprins, el întoarse cheia în portiţă, scutură o dată zăvorul ca să vadă dacă este încuiat, apoi apucă spre scări.

La capătul scărilor se opri şi aruncă „privirea de stăpân” impregiur: era linişte în toate părţile. În momentul când era să intre, auzi un zgomot, ca şi când ar scutura cineva o uşă din ţâţâni.

Zoltán tresări şi cu o săritură se văzu peste scări.

Zgomotul sună şi mai tare.

— Fire-ar al dracului de porc! grăi el liniştindu-se. Era să mă sperii.

După ce intră în casă, Zoltán rămase puţin nehotărât în mijlocul odăii. Era deplin întuneric şi deplină linişte; numai răsuflarea uşoară a celor ce dormeau se auzea. Întunericul, liniştea şi răsuflarea tărăgănată făceau asupra

lui o impresie înstrăinătoare. Parcă se îndoia dacă într-adevăr se află acasă şi dacă cei ce răsuflă cu atâta nepăsare sunt iubiţii săi. Dacă un şoarece ar fi zgâriat peretele ori podelele, el ar fi tresărit; dacă un motan ar fi făcut o săritură, el ar fi fugit afară. Dar nimic nu se mişca, nimic decât dânsul. Încet, pe vârful degetelor, el se apropie de patul Iulcei şi-şi pipăi pe iubita lui soţie. Ea oftă, dar nu se trezi. Zoltán îşi pipăi fiica şi apoi trecu la mândria vieţii sale, la fiul său, Pişta. Aceste pipăituri îl înălţară din lumea de idei în care petrecuse, dar numai spre a-l lăsa să cadă şi mai adânc în ea.

El trecu în iatacul de alăturiea, se aşeză pe patul aşternut şi începu să se dezbrace încet, ferindu-se de a face zgomot. Oricât de neplăcute îi păreau liniştea şi întunericul, ele se înfăţişau ca garanţii de siguritate pentru sine şi pentru a-i săi.

El se culcă şi se acoperi. Sus pe tavan se păreau mişcându-se cete întregi de năluci fără chip determinat. El închise ochii.

Tavanul părea a se deschide, şi în fundu-i se arătau scene, o palidă lumină de foc bengal şi o mulţime cuprinsă în mişcare zgomotoasă.

În vremsa aceasta uliţile se deşertară. În turnul bisericii ciocanul bate în dunga clopotului. Zoltán tresare, deschide ochii şi numiră mecaniceşte una, două, trei, până la douăsprezece. Sunetul se pierde, şi noaptea rămâne iarăşi ascunsă şi tăcută.

Pe uliţa cea mire trei oameni înveliţi în mantale negre străbat cu paşi mari înainte.

Luna iese din dosul unui nour zdrenţuros şi aruncă raze gânditoare asupra lor.

— Aici! grăieşte unul dintr-înşii, oprindu-se în faţa casei lui Zoltán.

— Eşti sigur?

— Da, este cel mai înfocat ungur.

— Prea bine! zise celălalt, apoi se opreşte, face trei paşi înainte, ridică mâna dreaptă şi tocmai între ferestre trage cu o cretă roşie trei cruci mari pe părete.

Crucile roşii rămân pe perete, iară tainicii călători ai nopţii pleacă înainte.

Zoltán aţipise. Deodată aude paşi şi tresare, aude zgomotul şi se ridică din pat. Ascultă…

Nu mai aude nimic. Poate nu era decât o închipuire. Şi totuşi… a auzit. Se uită impregiur. Pe peretele din fund se vede de sus până jos o dungă de raze. Zoltán tresare, tremură şi rămâne încremenit.

Sunt razele lunii străbătute prin crăpătura perdelei. Zoltán îşi dă seama despre aceasta, însă dunga de raze, cu toate acestea, nu încetează de a-l supăra. Parcă pe unde se vede dunga, peretele ar începe a crăpa în doauă şi în fundul crăpăturii ar lumina un foc bengal… Ar dori să se ridice, dar se teme că va face zgomot. El se întoarce… şi vede dunga la spatele său… o vede… şi o înfăţişează… şi se întoarce iarăşi repede spre ea, pentru a nu fi surprins.

În acel moment un nou zgomot îi atinge auzul. Zoltán ascultă. Zgomotul se apropie. El se ridică în pat. Atunci aude paşi şi glasuri. Sare din pat şi se face numai ureche. Uliţa răsună. Zoltán s-apropie de fereastră, împinge perdelele în lături şi se uită afară. Pe dinaintea casei lui trecea o grupă de vreo zece oameni, între care şi trei preoţi. Ce caută ei pe timpul acesta?

Zoltán îşi aduce aminte că, trecând pe lângă şcoala românească, a văzut mai mulţi preoţi şi săteni grămădiţi în curtea şcolii.

O idee îi trecu prin minte: dar el nu ţine socoteală de ce. Ideea însă rămâne îndărătnică. Dacă nu acum, dar o dată – chiar în curând – e cu putinţă…

„Ce am face noi? Ce s-ar alege de noi? – îşi zise el în gândul lui – dacă aceşti oameni ar năvăli într-o loapte asupra noastră? Ar fi o nebunie să mă expun: u familia mea, aruncându-mă aici între dânşii”.

Zgomotul se linişti, dar impresia lui rămâne vie în sufletul lui Zoltán. El se culcă din nou, dar nu mai psate aţipi.

Mâne, numaidecât mâne trebuie să se înţeleagă cu prietenii şi compatrioţii săi. Ori să se aducă o garnizoană

destul de mare în oraş, ori de unde nu, ei nu mai pot să expună primejdiei viaţa familiilor lor. Zoltán îşi dă seama în gândul său despre modul şi numărul înmulţirii garnizoanei pentru asigurarea liniştii publice, el vede lupta între români şi honvezi. Imaginile iau chip vieţuitor în gândul lui şi din ce în ce el s-alină, privind la viitor cu mai multă siguranţă.

Într-un târziu i se păru că iarăşi aude un zgomot depărtat. Ca şi când mii şi mii de oameni ar năvăli din toate părţile spre oraş, încât de mulţi ce erau, parcă nici nu se mişcau din loc, ci numai pământul se clătina sub picioarele lor… Şi această mulţime părea că se află pe o scenă mare; feţele par luminate de un foc bengal. S-aprindea culisa… Arde o casă. Zoltán apucă pe iubitul său Pişta în braţe şi fuge afară din oraş. El vede casa arzând. Priveşte îndărăt; oraşul întreg arde; oamenii se gonesc unii pe alţii. Atunci o ceată de români înfuriaţi i se iveşte în cale. Zoltán fuge, străbate printre dânşii şi scapă; dar fiica sa Borcea nu ştie cum a căzut în mâinile lor. Soţia sa strigă desperată şi îl cheamă la sine. El o vede pe culmea unui deal, aleargă spre ea; este aproape să-i întindă mâna… în acel moment însă el se vede încungiurat de oameni înarmaţi; din pământ începe să iasă un fum pucios, lungi stâlpi de flăcări se ridică din toate părţile spre cer; pământul trosneşte şi se cutremură sub picioarele lui. Ar vrea să strige, dar graiul parcă i-a pierit; ar vrea să fugă, dar nu se poate mişca din loc. Pişta nu mai e lângă dânsul. îl vede înhăţat de câţiva oameni. Patul se zgâlţâie… Zoltán dă un ţipet înăbuşit şi se trezeşte.

Deschizând ochii, se uită buimăcit împregiur, dar nu e în stare să-şi dea seama unde se află. Lumina zorilor străbate în casă. Zoltán se şterge de sudori, se pipăie şi iar se şterge. Lucrurile dimpregiur, atât de cunoscute, îl încredinţă că se află acasă la dânsul.

Dar nu-şi aduce aminte de ziua de ieri… Da… a fost teatru, da… ieri seară la poartă, da… românii, cari treceau în taina nopţii pe sub ferestrele lui…

„A fost un vis grozav? Este el o presimţire?

«Memento»?”

Zoltán îşi urmă cugetările, cu care a fost adormit. Cu toate că se revărsaseră zorile, el nu mai putea să adoarmă. Se zvârcolea în pat fără a dormi şi chiar fără a cuteza să adoarmă.

De jos, din strade, se auzea un zuruit de trăsură. Peste puţină vreme trecură una după alta trei trăsuri pe sub fereastra lui. El se ridică în pat şi ascultă oamenii vorbind, dar nu putea înţelege ce vorbeau… Din ce în ce zgomotul se depărtă, până când nu se mai auzea nimic. Atunci îl cuprinse acelaşi simţământ care îl cuprinsese astă-noapte, când se întorsese cu spatele spre dunga de raze; nu mai putea să stea în casă; trebuia să iasă la larg. Şi se hotărî să deşteptepe vreunul din amicii săi. Dar pentru ce? Singur nu-şi putea da seamă; simţea însă cea mai vie trebuinţă de a nu mai fi singur şi de a-şi împărtăşi cugetările spre a găsi un reazem moral.

Încet precum se dezbrăcase, el se îmbrăcă; şi încet precum intrase, el ieşi.

Afară în curte se pregătea de ziuă. Cocoşii cântau; găinile se scuturau de pene; gâştele stăteau de vorbă; vrăbiile începuseră a cârti; porcii sughiţau printre dinţi. Din fundul foişorului se ridică un motan şi veni torcând şi frecându-se de părete spre stăpânul său. Toate aceste înrâuriră într-un mod binefăcător asupra lui Zoltán: era o lume deschisă şi pacinică.

El coborî treptele şi aruncă şi de astă dată o „privire de stăpân” Impregiur. Toate erau după cum trebuiau să fie.

VI

Câtva timp Zoltán se învârti somnoros pe la capul scării. Deodată însă aude un nou uruit de trăsuri şi nişte glasuri zgomotoase. Atunci pleacă spre poartă, deschide şi iese, oprindu-se înaintea ei.

Din vale se urcau cinci trăsuri pline de oameni, în cea dintâi şi în cea de-a treia şedeau câte doi popi.

Zoltán privi la ei numai cu coada ochiului, arătându-se a nu-i băga de seamă; după ce însă trecură, el privi îndelungat în urma lor, cercând a-şi da seamă de scopul ce

vor fi având aceşti oameni tocmai astăzi, duminică, în oraş. Starea sufletească în care petrecuse ca de opt ceasuri şi agitaţiunea în care trăise de opt zile îl puneau în neputinţă să nu-i aducă pe aceşti oameni în legătură cu ideile ce-l frământau. El nu se mai îndoia că românii au întâlniri tăinuite şi că lucrează în societăţi secrete. Acesta era un lucru firesc, cel mai firesc între toate câte se potriveau cu soiul de idei ce-l cuprinsese.

Preocupat de asemenea gânduri, el face câţiva paşi înainte şi începe să se plimbe pe dinaintea casei, aşteptând cu nerăbdare să vadă pe vreunul din prietenii săi ieşind pe stradă.

În acel moment vede pe peretele alb al casei sale, chiar între ferestre, trei cruci roşii, iacă aşa:

t t t

Zoltán rămâne uimit la această vedere. Nu îşi aduce aminte să fi văzut ieri aceste cruci... El nu se mai îndoieşte că aceste au fost făcute astă-noapte... Dar ce înseamnă ele?... Ce sunt aceste?!... Cine a făcut aceste cruci şi pentru ce le-a făcut? La aceste întrebări ce-şi face îl cuprinde o îngrijare, o nelinişte pe care o simte omul în faţa unui lucru de care nu-şi poate da seamă. El îşi caută explicarea în capul său, şi îngrijirea se încordează până la spăimântare.

Apucat de o gândire nehotărâtă, Zoltán pleacă spre vale.

Pe casa vecinului său Bányi Béla, o cruce roşie...

Merge mai departe.

Pe casa amicului său László Antal, două cruci roşii...

Mai merge câţiva paşi şi se opreşte încremenit înaintea unei case mici, dar curate... Dai el nu se înşală. Aici locuieşte Munteanu: pe casa acestuia nicio cruce...

În capul său s-aprinde o lumină înfricoşătoare; începe să înţeleagă ce vor grămezile ce văzuse ieri şi pentru ce românii nu veniseră la teatru; începe să înţeleagă zgomotul de astă-noapte, carele încărcate de oameni... să înţeleagă, în fine, ce înseamnă *crucile roşii*.

Ca gonit de un vrăjmaş neîmpăcat, el străbate uliţa în

jos şi în sus… Pretutindenea casele locuite de maghiari sunt însemnate cu cruci roşii.

Deodată se opreşte înaintea unei case mari. Este a lui Paveleanu. Un român, dar şi el are trei cruci roşii. Al… el a fost aseară la teatru. Este un trădător în ochii românilor…

Nu trecură mai mult de zece minute, şi Féleky Zoltán îşi îndreaptă paşii spre locuinţa amicului său Bátor Férenez, pe care îl ştia mai hotărât şi mai îndărătnic între toţi amicii şi compatrioţii săi.

VII

Domnul Bátor era din fire om cumpătat şi mai puţin dispus la visătorie decât amicul său Zoltán. Deşi luase parte la convorbirea de aseară şi împărtăşise şi el îngrijirile şi supărarea prietenilor săi, i se părea totuşi că amicul său este prea exagerat, şi îndată la început el îi surâse îndoielnic.

— Iubitul meu prieten, zise el cu glas aşezat, asemenea lucruri nu se întâmplă fără veste şi fără pregătiri.

— Aceasta este ceea ce mă îngrijeşte, răspunse Zoltán, pierzându-şi răbdarea. Ei sunt pregătiţi şi acum vor să ne surprindă. Prietene, cerul a voit ca eu să vă previu: urmaţi-mă, zic eul Vino singur şi vezi crucile.

— Ştii că mă supără stăruinţa ta? replică Bátor cam aprins. Dacă ei ar voi să ne surprindă, nu ne-ar face cruci.

— Dar voiesc a năvăli asupra noastră într-unul şi acelaşi moment; pentru aceasta ne-au însemnat casele. Mă înţelegi acum?…

Bátor înţelegea combinaţiunea; cu toate acestea, ea nu putea de loc să intre în şirul său de idei, şi aceasta îl despera pe Zoltán. El începu a-i povesti dar cu de-amănuntul toate cele petrecute astă-noapte, de carele încărcate, de visul său rămas atât de clar în aducereaaminte a sa, şi îi zise:

— Te rog, prietene, de dragul lui Dumnezeul spune-mi pentru ce numai casele noastre sunt însemnate cu cruci? Te rog…

În şirul convorbirii, Bátor devenea din ce în ce mai

serios. Oricât de curios i se părea lucrul, impregiurările coincideau mult mai mult decât să poată fi luat în glumă.

— Şi-apoi ce crezi tu? zise el serios. Ce vor românii?

— Ce vor? Ce cred!? Nimic nu cred. Eu ştiu, eu sunt convins, eu nu mă mai îndoiesc. Românii vor o vesperă siciliană. Te asigur: astăzi seara, când vom fi cu toţii în teatru, românii vor năvăli asupra noastră şi în aceeaşi vreme şi asupra caselor noastre.

Bátor stete o clipă nehotărât.

— Cu toate acestea, eu cred că crucile sunt făcute de primărie, observă el gânditor. În tot cazul, trebuie să ne lămurim, dar fără zgomot.

— Asta o voi şi eul răspunse Zoltán mulţumit. Ziua de astăzi este a noastră. Acum, că ştim totul, nu mai putem să fim surprinşi.

— Negreşit, trebuie îndată să mergem la primărie. Eu sunt convins... Şi, cu toate aceste, nu înţeleg de ce numai pe casele noastre... ş-apoi Paveleanu... E lucru curios, foarte curios...

Bátor deveni din ce în ce mai gânditor. Cuvântul „curios” se repetă de mai multe ori pe buzele lui în vreme ce se pregăti să iasă.

Pe când ieşiră în uliţă, iar se urcau la deal doauă care încărcate.

Zoltán nu zise nimic; se uită însă aspru la prietenul său.

— Negreşit, zise acesta, trebuie să aflăm pe dată totul: ce caută aceşti oameni aci şi cine a făcut crucile?

— Pretexte vor găsi ei, iubitul meu amic.

— Ai dreptate, răspunse Bátor. Este mai bine să păstrăm tăcerea.

Mergând spre primărie, prietenii se încredinţară încă odată cu ochii lor despre crucile roşii. Cu atât mai vârtos simţeau îndemnul de a se grăbi.

Dar unde, atât de dimineaţă? Pe cine vor găsi acum la primărie? Nu erau decât servitorii şi gardiştii. Cu aceştia nu puteau vorbi.

Ei o luară de-a dreptul spre casa domnului primar

Király Gyözö.

D-l Király îi primi în halat şi îi pofti la cafea.

Cafelele însă au rămas pe masă şi s-au răcit.

Din ce în ce mai mult frunţile se încreţeau, şi lucrul luă o faţă serioasă. D-l primar nu ştia nimic despre crucile roşii, şi nimenea fără ştirea lui nu avea dreptul să facă cruci roşii pe case.

La moment trimise după secretarul său, poruncind numaidecât să vină.

Secretarul veni.

El nu ştia nimic despre crucile roşii.

— Şaptezeci şi şapte de care de bolovani! strigă primarul mânios. Cine cutează şi cine poate să mânjească pereţii oraşului fără ştirea mea? Ei bine, o să aflu eu, ş-atunci…

Secretarul fu trimis la dl. căpitan al poliţiei, Vitéz Adám.

D-l căpitan veni.

El nu ştia nimic despre crucile roşii.

În această strâmtorare secretarul crezu că a dat de urma făcătorului de cruci.

— Poate dl. colonel o fi voind să încuartireze, zise el cu sfială.

— Fără ştirea primăriei? Cum? Ş-apoi pentru ce numai la casele unora?

Domnul primar era să continue; dar în acel moment Zoltán se sculă, necăjit de atâta trăgănare.

— Domnule primar, zise el hotărât, eu am auzit cu urechile mele pe acei oameni trecând pe sub fereastra mea, i-am văzut cu ochii mei. Eu nu mă mai pot îndoi că ei au făcut crucile!

Bátor dete din cap: nici el nu se mai îndoia.

Căpitanul era de părerea că lucrul cel mai simplu ar fi a li se cere o aspră socoteală despre faptele lor. El era furios, căci îşi vedea serviciul compromis şi nu avea dorinţă mai fierbinte decât să poată pune mâna pe toţi cei bănuiţi şi să-i aresteze.

Ceilalţi erau însă de părerea că afacerea are un

caracter cu desăvârşire local şi că astfel face parte din cercul de activitate al primăriei.

Primarul, colonelul şi preşedintele tribunalului care veniră în urmă şi ei, căzură de acordcă toată sarcina cădea asupra primarului; cu toate acestea, el era mândru oarecum de situaţiune. El simţea că acum are şi dânsul un rol. Cu atât mai mândru era colonelul.

— Domnilor, zise el după o pauză, în oraş sunt două batalioane de linie, care fac în total 750 de soldaţi, un escadron de husari şi cadrul batalionului de linie. Vă garantez că pacea este asigurată.

— Trebuie însă numaidecât să depeşăm guvernului, adăugă primarul serios.

Toţi recunoscură că acesta este cel dintâi pas de făcut.

— Deocamdată, replică colonelul, eu voi da ordin ca toată garnizoana să stea la dispoziţia, domnului primar. Eu garantez discreţiunea. Nimeni nu va şti de ce şi pentru ce. Numai ofiţerii vor fi iniţiaţi puţin, spre orientare. Prin oraş nu vor circula decât doauă caraule, după cum se face obişnuit în toate duminicile.

Colonelul privi la cei dimpregiurul său, să vadă din feţele lor dacă sunt mulţumiţi.

Preşedintele era pregătit să plece. Avea să meargă la Sibiu pentru câteva zile.

— După toate aceste, zise el tulburat, eu nu mai am, cred, nimic de făcut în această afacere. Eram de mult hotărât să…

— E peste putinţă, d-le preşedinte, îl întrerupse primarul, dacă până la trei ore trebile nu s-ar lămuri, eu am să arestez pe toţi străinii aflători în oraş. Ş-apoi, mai-nainte de toate, depeşa trebuie s-o semnăm câteşipatru.

Primarul luă hârtia şi în grabă scrise următoarea depeşă:

„Având destule motive de a bănui că, din cauze necunoscute, liniştea publică va fi tulburată de populaţiunea română din acest ţinut, vă rugăm, cu supunere, să binevoiţi a dispune să ne vină îndată un

ajutor suficient pentru suprimarea revoluţiunii eventuale. Administraţiunea locală a luat toate măsurile spre a împiedica izbucnirea în seara de astăzi".

VIII

Expediind depeşa, primarul luă imediat cele mai necesare dispoziţiuni spre a se informa despre mişcările românilor.

Mai-nainte de toate se informă de localul unde au să se adune românii, luă cunoştinţă de scopul adunării şi de numărul celor adunaţi, ordonând să i se facă o listă de numele celor mai notabili dintre dinşii. După toate aceste, luă dispoziţiuni să se ţină în vedere şi să se observe toate mişcările lor.

Patru oameni de încredere se porniră pe dată călare să străbată împregiurimile oraşului până la satele megieşe şi să raporteze despre tot ce vor fi întâlnit, despre tot ce vor fi văzut.

Căpitanul primi ordinul să aresteze, dar fără zgomot, pe toţi cei ce vor fi purtind arme în localuri publice.

Însuşi primarul încălecă şi făcu o revistă de-a lungul stradelor mai însemnate ale oraşului.

Nimic neobişnuit. Cu toate acestea, nu ţinea minte să mai fi văzut o mişcare atât de zgomotoasă în oraş. Nu întâlnea un om în cale-i fără să-l preocupe. Mai ales pe uliţa mare, în apropierea bisericii şi a şcolii româneşti, se simţea tulburat.

Din cele ce aflase din lista proprietarilor şi mai ales de cele cuprinse în raportul căpitanului, bănuielile domnului Feleki i se înfăţişau atât de fireşti, încât nu se mai putea îndoi. Tocmai pentru aceea însă înfăţişarea destul de obicinuită a oraşului şi aerul atât de nevinovat cu care 11 salutau românii adăugau la îngrijările sale. Negreşit, gindea el, dintre români nu sunt iniţiaţi în complot decât fruntaşii, de la care atârnă voinţa celorlalţi. În curtea şcolii nu văzuse decât vreo treizeci de oameni, între care câţiva preoţi şi dascăli.

Toţiaceştia erau dinsateledeprinpregiur, şi fiecare din ei dispunea de o parte a satului; cu toate aceste, trebuie să

afle ceva urme şi dovezi. Planul este urzit cu atâta dibăcie – credea el – incit era cu neputinţă a străbate printr-însul. Aceasta-l dispera. În această stare sufletească se întoarse la primărie, unde îl aşteptau mai multe raporturi şi un ofiţer de ordonanţă.

IX

Între noauă şi zece ore înainte de amiazi toţi proprietarii caselor însemnate cu cruci roşii primiră următoarea adresă secretă:

„Salutare patriotică!

Astăzi dimineaţa s-a constatat că pe casa dumneavoastră, ca şi pe toate casele nelocuite de români, o mână necunoscută a făcut cruci cu cretă roşie. Atât aceste cruci roşii, cât şi alte impregiurări ajunse la cunoştinţa acestui oficiu justifică bănuiala că populaţia română din oraş şi dimpregiur, agitată şi amăgită de oameni ambiţioşi şi răuvoitori, are de gând să *tulbure astă-seară liniştea publică.*

Administraţia locală a luat toate măsurile cuvenite pentru asigurarea liniştii, făcând arătarea cuvenită înaltului guvern regesc al trebilor dinlăuntru şi cerând ajutorul armatei.

Vă comunic aceste spre a vă scuti de orice grijă şi a vă cere concursul patriotic în ceea ce priveşte susţinerea ordinii I

Primăria a găsit de cuviinţă a lua următoarele măsuri şi a vă invita să *le respectaţi şi* să *faceţi ca ele* să *fie respectate de toţi* căsnicii *dumneavoastră*:

*1) Să păstraţi cea mai adâncă tăcere despre toate cele privi*toare *la prezenta adresă, fiind încredinţaţi de privegherea administraţiunii asupra tuturor mişcărilor din oraş şi dimpregiurul oraşului;*

2) Să vă păziţi de orice atitudine bătătoare la ochi şi să staţi cu toţi căsnicii d-voasire acasă; de altminteri, puteţi să ieşiţi la plimbare, ca în alte duminici, căci în cursul zilei securitatea nu va fi câtuşi de puţin periclitată;

3) Să consideraţi de datoria dumneavoastră cetăţenească a nu ieşi şi a nu permite casnicilor

dumneavoastră să iasă din oraş, spre a nu da prin aceasta motive de bănuială, cu atât mai mult cu cât administraţia nu garantează securitatea decât înlăuntrul barierelor oraşului;

4) *Astă-seară veţi lipsi de la reprezentaţiunea teatrală atât dumneavoastră, cât şi căsnicii dumneavoastră, fără să lipsiţi însă a vă face pregătirile şi fără să spuneţi cuiva că nu veţi merge*.

Pe deplin încredinţaţi de cumpătul patriotic al dumneavoastră, subsemnatul oficiu nu se îndoieşte câtuşi de puţin că va avea acest concurs al dumneavoastră".

Îndată după trimiterea acestei adrese, d. primar primi următoarea telegramă, din Pesta:

„*S-a dat ordin domnului comandant din Sibiu, generalul baron de Lauffen teich, să se pună înînţe legere* cu *dumneavoastră, consignind, deocamdată, un regiment de infanterie şi o baterie de artilerie. Vă cer imediat un raport detailat despre situaţiune*".

Primind depeşa, primarul trimise îndată pe ofiţerul de ordonanţă la dl. colonel comandant şi pe secretar la dl. preşedinte, spre a-i invita la consiliu.

Până la sosirea lor, primarul se aşează la masă şi începu să citească raporturile intrate în absenţa sa, spre a-şi aduna elementele raportului ce trebuia să înainteze guvernului.

„*Noauă persoane au fost arestate pentru că s-au găsit arme asupra lor, doauă în oraş, patru în apropierea oraşului, doauă s-au găsit într-un sat megieş şi una în curtea perceptorului Constantin Bocesan. Toate aceste arestări s-au făcut fără niciun zgomot şi aducându-se respectivii la primărie sub diferite pretexte, fără a bănui că vor fi arestaţi*".

Primarul era mulţumit.

„*În curtea bisericii s-au numărat peste trei sute de oameni, iar în curtea şcolii, treizeci şi opt. Între aceştia erau noauăsprezece preoţi şi două Azeci şi trei oameni cu haine negre, dascăli negreşit*.

În uliţa Ptriul-de-Jos a fost o încăierare: *cinci oameni*

din satul Gropile au bătut pe doi gardişti care intraseră la dânşii. Unul din gardişti s-a transportat la spital, iar cei cinci oameni s-au arestat”.

— Nimici nimic deosebit, zise primarul supărat. Dar să vedem pe celelalte.

Luă o altă hârtie. O coală întreagă scrisă I O desface şi citeşte:

„*Domnule primar, în urma unui incident regretabil, petrecut astăzi între opt şi noauă ceasuri în uliţa Ptriul-de-Jos, cinci persoane au fost arestate de poliţia locală, şi anume*: *Petrea Vrănuţ, Eftimie Cornuleţ, Ştefan Repede*; *afară de aceştia, un fiu şi o slugă ai acestui din urmă, toţi cinci din comuna Gropile. Această arestare a produs cea mai tristă impresiune asupra tuturor celor ce cunosc pe arestaţi, nu numai pentru că toţi aceştia sunt oameni cu avere şi capi de familie, veniţi în oraş ca reprezentanţi ai consătenilor lor, ci şi pentru că ei au fost provocaţi prin insulte de către agenţii poliţiei, ceea ce naşte bănuiala că dinadins s-a căutat pretext pentru arestarea lor. Stând ca oamenipacinici lângă trăsurile lor, ei au fost întâmpinaţi cu vorbe necuviincioase de către gardistul Kecskés Mátyás, care a mers cu insultele până a le atribui intenţiuni revoluţionare, ameninţându-i că vor fi împuşcaţi cu toţii ca nişte câni de români ce sunt.11*

Primarul, aprins de mânie, se opri un moment.

— Suntem trădaţi! exclamă el, sculându-se desperat. Apoi citi mai departe:

„*Veţi înţelege, d-le primar, că asemenea vorbe necumpănite puteau prea uşor să provoace un răspuns tot atât de primejdios. Cu toate că arestaţii nu şi-au pierdut cumpătul decât numai atunci când gardistul voia să pună mâna pe dânşii şi când, durere, în înfierbântarea momentstului, au trecut peste marginile în care ar mai putea fi dezvinovăţiţi. Vă rugăm însă să binevoiţi a-i pune în libertate pe garanţia noastră, a celor subsemnaţi*; *vă rugăm cu atât mai mult că, din protivă, s-ar justifica bănuiala că arestarea lor n-a fost decât o manoperă pentru împiedicarea reuşitei Partidului Naţional, ceea ce ar agita*

spiritele şi ar umplea populaţiunea de indignaţiune.11

Primarul puse hârtia pe masă şi se aşează obosit.

În acel moment intră colonelul.

X

În vremea această oraşul îşi schimbă faţa. Îndată dimineaţa, colonelul întruni pe toţi ofiţerii garnizoanei în cazarma cea mare.

— Domnilor!... Dai Domnilor – zise el adresându-se către corpul ofiţerilor şi oprindu-se un moment pe gânduri – este de prisos să vă vorbesc mai departe. Astăzi cazarma va sta ca în timp de asediu: *ye*\\ sta cu toţii în cazarmă, fiecare la compania sa; nu veţi comunica cu nimeni în oraş şi veţi sta gata în fiecare moment să ieşiţi la semnalul de alarmă. Cred că ne-am înţeles!

Ofiţerii înţelegeau – după regulament. Colonelul le vorbise cu atâta răceală, încât nimeni nu bănuia nimic. Credeau că este vorba de vreo manevră de cazarmă. Dar tocmai pentru aceasta ofiţerii erau supăraţi, căci, ziceau ei în gândul lor, pentru asemenea distracţiuni dl. colonel putea să-şi aleagă o altă zi, nu chiar duminica. Nimeni însă nu cuteza să zică o vorbă, ci fiecare îşi înghiţea necazul.

Peste puţin timp s-adunară companiile şi li se citi ordinul de zi.

În acest ordin însă erau doauă puncte foarte supărătoare: întâi, că numărul gardelor trebuia îndoit, ş-al doilea, că nimeni nu putea să iasă. ori să intre fără voia ofiţerului. Cazarma era închisă. Soldaţii vedeau în acest ordin o pedeapsă disciplinară. Ei erau supăraţi pe superiorii lor şi mai ales pe sergenţi, căci, după credinţa lor, aceştia vor fi urzit această măsură. Sergenţii erau supăraţi pe ofiţeri, şi ofiţerii, după cum văzurăm, erau supăraţi pe comandant. Astfel, în întreaga populaţie a cazărmilor era o fierbere tăinuită.

După trimiterea însă a ofiţerului de ordonanţă la primărie, tăcerea încetă. Această măsură neobişnuită îi făcea pe oameni să se întrebe ce o să iasă din toate acestea? Ce vrea ofiţerul de ordonanţă?

Oamenii se uitau cu aer de curiozitate unii la alţii,

dădeau din cap, dădeau din umeri şi, în fine”, începură a şopti în taină, adunându-se grămezi-grămezi, agitându-se din ce în ce mai tare.

Ce este aceasta? Ce o să fie? Pentru ce toate acestea? …

XI

Orăşenii nu ştiau ninnc de toate cele ce se petreceau în cazarmă. Ei erau ocupaţi cu pregătirile pentru teatru, încât nu le rămânea vreme să se gândească la cele ce se petreceau impregiurul lor. Unii alergau în dreapta, alţii în stânga; uliţile erau pline; piaţa bijbăia ca un stup; prăvăliile erau indesuite. Nu era numai duminică, ci şi o zi de serbare neobişnuită.

După noauă ceasuri dimineaţa, proprietarii de case primesc adresele secrete.

Ca printr-un ordin de comandă, uliţile se deşertară. Porţile şi prăvăliile se închid una după alta. Pe la zece ore uliţile erau părăsite. Numai pe ici, pe colea se mai zărea câte un slujbaş al primăriei, câte un om care nu ştia nimic de cele ce se petreceau, ori câte unul care se grăbea în fuga mare a sosi cu o clipă mai curând acasă.

Înfăţişarea oraşului era ca în ziua de Paşti, când toată lumea e la biserică.

Adresa secretă a primarului a avut drept efect tocmai ceea ce voia să înlăture: ea a produs o panică în tot oraşul.

Bărbaţii erau serioşi, îngrijaţi, furioşi sau exaltaţi. Femeile plângeau, şi multe din ele leşinau. Toată lumea îşi ieşise din fire. Nu mai ştiau ce să facă, cum să scape, unde să fugă, unde să-şi ascundă comorile. Se certau, se acuzau unii pe alţii, învinovăţeau administraţiunea, osândeau guvernul şi blăstămau pe români; prea puţini aveau încredere în ocrotirea puterii publice; cu atât mai mic era numărul acelora care, citind şi recitind adresa secretă, nu puteau de loc s-o înţeleagă şi se îndoiau că pericolul ar fi atât de iminent. Cu toate acestea, ei aveau dinainte-le adresa primăriei, vedeau crucile roşii şi mintea li se oprea în loc. Cei mai mulţi nu făceau nimic; unii, mai şireţi, ieşeau în uliţă, priveau în dreapta şi în stânga, şi când

credeau că nu-i vede nimeni, ştergeau crucile roşii de pe pereţii lor. În scurtă vreme mare parte din crucile roşii erau rase cu cuţitul ori spoite cu var.

Cei mai fricoşi se hotărârâră să fugă. Pe drumul despre Sibiu, în interval de o oră, ieşiră noauă trăsuri încărcate; oamenii mai serioşi însă alergară îndată la primărie, spre a se încredinţa înşişi despre situaţiune; iar alţii se grupau cu amicii lor la locuri anumite, spre a se sfătui.

Pe cât de părăsite erau însă uliţile, pe atât de mare era îmbulzeala la biserica cea românească şi la şcoala de băieţi.

Nu era suflet de om care să fi lipsit azi de la biserică.

De câteva zile se făcuseră pregătiri pentru ziua de astăzi.

Încă de ieri după-amiazăzi sosise comisarul consistorial, părintele asesor metropolitan, dimpreună cu alte persoane mai însemnate din Sibiu, căci azi avea să fie alegere de protopop.

Mare parte din delegaţii satelor au venit de ieri seara; ceilalţi au sosit astăzi dimineaţa: numai preoţi, dascăli, notari şi săteni de frunte.

Erau doi candidaţi, dintre care unul administrator protopopesc. La sfânta liturghie aveau să slujească împreună, să-i vadă poporenii şi să-i cunoască pe amândoi. Afară de aceasta, la „chemarea Duhului sfânt” avea să pontifice părintele asesor metropolitan, va să zică trei protopopi, asistaţi de noauă preoţi, adică în total doisprezece duhovnici. În fine, şcolarii aveau să ţină corul şi cei mai vestiţi cântăreţi dimpregiur să ţină strana. Avea să fie o zi cum n-a mai fost, cum nu s-a mai pomenit în acest oraş.

Încă de dimineaţă erau pline nu numai biserica, ci şi curtea bisericii.

Oamenii stăteau de vorbă şi, ca totdeauna la asemenea ocaziuni, se împărţeau în doauă cete. Unii erau pentru un protopop, alţii pentru altul. Cei mai mulţi însă stăteau nehotărâţi, aşteptând să-i vadă pe amândoi la altar.

Dară partea cea mai luminată şi mai ales delegaţii şi-

au luat poziţie faţă de candidaţi. Ieri seara & e ţinuse la şcoală o întrunire în care însă oamenii nu s-au putut înţelege. Toţi admiteau că părintele administrator cântă şi vorbeşte mai frumos, dar se bănuia că el ar fi având relaţii cu maghiarii. Aşa fiind, partida naţională îl considera drept renegat şi lupta din răsputeri, pe faţă, contra lui.

Cu cât se apropia alegerea, cu atât creştea şi agitaţia, în cursul sfintei liturghii oamenii şi intrau, şi ieşeau din biserică; vorbeau încet; p-afară se şi certau; fiecare se silea să întărească poziţiunea candidatului său. De când au intrat însă în sfânta liturghie, partida părintelui administrator părea că creşte. Glasul părintelui străbătea ca un fior prin mulţime; pe lângă aceste, era om înalt şi frumos, pe când concurentul lui părea un popă de la sate pe lângă dânsul… Partida naţională se agita cu atât mai mult în faţa criticei poziţiuni a candidatului său.

Deodată, unul câte unul, oamenii încep să iasă din biserică… Şoapte, zgomot… vorbe aprinse… într-o clipă se răspândi vestea că poliţia ar fi arestat pe trei dintre delegaţii Partidului Naţional.

Câţiva inşi alergară la primărie şi se întorc tulburaţi înapoi. Agitaţia creşte ca un roi, şi în scurtă vreme nimeni nu se mai îndoieşte că părintele administrator s-a pus în înţelegere cu maghiarii. Atunci partida lui se reduce abia la vreo zece oameni, care îl cunoşteau mai de aproape. Aceştia, simţind pe dată greutatea situaţiunii, se hotărăsc şi adresează acea petiţiune primarului prin care cereau libertatea arestaţilor pe garanţia lor.

Purtătorii petiţiei se întorc fără rezultat, căci primarul nu era la primărie. Dânşii însă asigurau că arestaţii vor fi liberaţi pe dată.

Acum însă nici libertatea arestaţilor nu mai putea domoli spiritele. În altar preoţii scurtau textul liturghiei; în strană dascălii schimbau tipicul; toate mergeau numai de-a valma.

Mai-nainte de zece ceasuri liturghia se sfârşi şi lumea ieşi toată în curtea bisericii. Bărbaţi, femei, copii, cu totul ca trei mii de suflete, se mişcau în amestec agitat prin

curtea cea mare; bărbaţii discutau înfierbântaţi, femeile steteau timide, iar copiii săltau şi ţipau, dezmierdaţi de acest zgomot. Unii voiau una, şi alţii voiau alta; unii propuneau, alţii nu primeau; era o fierbere grozavă, în care nu puteau ajunge la nicio hotărâre. Unii ziceau că ar fi bine să meargă cu toţii la primărie şi să nu se mişte din loc până nu vor izbuti să libereze pe cei arestaţi; dar acum nu mai era vorba de arestaţi; vorba era de insulta ce li s-a făcut. Au fost numiţi „revoluţionari”, au fost numiţi „câni de români”. Toţi doreau o răzbunare.

În această învălmăşeală, un om de statură mai înaltă se iveşte pe treapta cea mai înaltă de la intrarea bisericii. Este avocatul Romulus Tiberian.

— Fraţilor 1 strigă el cu glas răsunător.

Într-un moment oamenii făcură roată impregiurul lui şi zgomotul amuţi.

Toţi ascultau, căci în această încurcătură toţi simţeau trebuinţa să audă o părere lămurită.

— Fraţilor, cuvântă din nou oratorul. Nu e nimeni între noi care să nu fie întristat văzând că în această zi, ce pentru noi constituie una din cele mai frumoase sărbători, niciunul măcar din cetăţenii maghiari n-a găsit de cuviinţă a se face părtaş la bucuria noastră. N e revoltă când ura lor merge până a ne insulta, numindu-ne „revoluţionari” şi „câni de români”, întărâtind astfel pe câţiva fraţi de ai noştri şi în urmă arestându-i. Toate aceste nu puteau şi nu pot avea alt scop decât să agiteze şi să tulbure armonia între noi şi să ne provoace la fapte nechibzuite. Ei caută pretext să împiedice alegerea de astăzi şi să ne compromită în faţa lumii.

Orbiţi de pasiune, ungurii nu prevăd urmările ce pot avea atari măsuri nechibzuite, nu vor să se gândească la răzbunarea ce poate cădea asupra lor întăritind pe pacinicii români. De aceea să ne arătăm mai tari decât dânşii, să nu ne lăsăm să ne amăgească şi să păstrăm cumpătul, căci numai astfel putea-vom păstra demnitatea noastră. Dar trebuie totodată, nu ne este permis să trecem cu vederea insulta ce am suferit în ziua de astăzi: să cerem

satisfacţie; dar să o cerem acolo unde ne este sigură speranţa să fim ascultaţi. Fraţilor, fiţi liniştiţi şi să urmăm a încheia4 n linişte ziua de astăzi… înălţatul împărat a fost totdeauna ocrotitorul nostru: îi vom aşterne şi de astă dată plângerea noastră prin o deputaţiune!…

Tiberian voia să-şi urmeze discursul, dar mulţimea începu să strige şi să se mişte exaltată. Oamenii îşi aruncau pălăriile în aer, cădeau în genunchi şi îşi făceau cruce, binecuvântând pe împăratul.

Cu toate aceste, spiritele continuau a se agita şi setea de răzbunare se aprindea din ce în ce mai mult.

XII §

Pe când românii parte stăteau tulburaţi în curtea bisericii, parte discutau serioşi în localul şcolii, oraşul tremura, cazărmile fierbeau în ascuns, primarul burguia tot în ascuns, indecis, în comisia permanentă, iară el, nenorocitul urzitor al acestei situaţiuni, Feleky Zoltán, umbla, ca ieşit din fire, pe strade.

După ieşirea sa de la primar, el deveni gânditor. Comunicând unui cerc mai larg ideile şi temerile sale, ele pierduseră o parte din farmecul lor. Traversând uliţile, el vedea trecând oameni ca de comun pe lângă dânsul, şi oricâtă osteneală îşi dădea, nu mai putea citi în feţele lor prevestirea unei zile de grozăvii. Toate păreau ca alte a Aţi.

Sosind acasă, Zoltán întreprinse o plimbare pe podeala casei, gânditor, neliniştit, frământându-se în lupta cu cugetările sale. Parcă nu putea înţelege de unde şi până unde un pericol atât de iminenţi Mintea îi sta pe loc, şi el nu se putea nici într-un fel decide. Se lăsă dar în voia întâmplării.

El primi adresa secretă a primarului şi, citind-o, tremura ca o frunză de plop. I se părea prea serioasă această adresă, prea plină de prevestiri şi oarecum prea afară de orice asemănare. Îşi înfăţişa efectul ce trebuia să producă în oraş, spaima, încurcătura, nenorocirile şi toate urmările ei…

— Dar nu e cu putinţă 1 strigă deodată, cuprins de

agitare. Este o încurcătură.

Şi zicând aceste, îşi luă pălăria şi ieşi, ca turbat, pe stradă, fără să ştie însă unde o să meargă. Vedea clar că nu poate să fie, şi totuşi nu înţelegea pentru ce nu ar putea fi; simţea însă, oarecum, că nu poate să fie…

„Nul îşi zise el din nou. Nu se poate”, şi se hotărî să meargă la primărie, să împărtăşească primarului această convingere a sa… Pe drum el se hotărî să meargă mai întâi la prietenul său, spre a se înţelege cu dânsul, şi pe urmă să meargă împreună la primărie. Se întoarce şi îşi schimbă direcţia. Dar când se apropie de casa prietenului, se opri pe loc.

„Ce să caut la el? Ce-mi poate spune el? Cu ce mă poate lumina el?…” şi cu aceste reflecţiuni se întoarse şi se hotărî să plece de-a dreptul la biserica românească.

„Da, îşi zise el, îi voi întreba pe ei înşişi, pe români, să-mi spună: pentru ce au făcut aceste cruci? ce vor? ce fac? ce gândesc?”

Astfel o porni spre biserică.

Vreo zece minute Zoltán străbătu cu paşi repezi stradele una după alta. Toate erau deşerte, casele închise, oamenii numai pe ici, pe colo, cu aerul îngrijării pe faţă; întreaga înfăţişare a oraşului îl tulbura, în sfârşit zări în depărtare o patrulă: patru soldaţi şi un sergent. Un fior rece trecu prin vinele lui. Ce vor aceşti oameni? Ce caută?

XIII

Era însă în oraş un grup de suflete care nu ştiau nimic de toată această încurcătură: actorii, dimpreună cu tot ce era în hotel… Dar… aci s-au fost îngrămădit alt fel de necazuri.

Deja des-de-dimineaţă directorul Kósza Bandi înghiţise la necaz, încât i se amărâse ziua chiar din revărsatul ei.

Lógó Marczi plecase la Bălgrad ca să pregătească localul, locuinţele şi publicul. Şi el a cerut să cheltuiască pe drum mai mult decât i se cuvenea.

După aceasta avu ceartă cu purtătorul de afişe. Dar se debarasase şi de acesta… Vorba era acum de repetiţie.

Dar aceasta nu se putea ţine până a se întoarcă băiatul trimis după actori. Erau noauă şi jumătate trecute. Băiatul nu mai venea.

În fine băiatul se întoarce. El spune că un actor e beat, altul s-a bătut astă-noapte şi i s-a spart capul etc… lucruri în urma cărora repetiţia era cu neputinţă.

— Să fiţi ai dracului cu toţii I strigă directorul desperat.

Peste puţin, însă, el se mângâie, zicându-şi „Mai este vreme până deseară”. În acel moment intră Peti, afişierul, sfiicios, cu afişele subţioară.

Amândoi, directorul şi afişierul, se uită îndelung unul la altul.

— Ce? cum? răcneşte directorul ca turbat. N-ai împărţit afişele?

— Stai, d-le director, stai, răspunde băiatul tremurând. Sunt închise toate casele la care aveam să duc afişele. În zadar am bătut la uşi… Nimeni nu era acasă, sau că nu voiau să-mi deschidă uşa.

— Eşti un dobitoc şi jumătate 1, răcni din nou directorul.

— Ba eşti dobitoc dtal, răspunse băiatul impertinent.

Şi apoi ceartă, şi apoi înjurături, până când Peti, băiatul, sfârşi prin a-şi cere cei 80 de creiţari, plata purtării afişelor. Directorul pretindea ca mai întâi de toate să împartă afişele. Vorbă din vorbă… una mai blândă, alta mai aspră.

În sfârşit băiatul iarăşi plecă să poarte afişele, iar directorul Kósza Bandi se aşează la o masă şi-şi ceru o litră de vin…

Împărţitorul luă iarăşi uliţa de-a lungul, cu afişele, şi, trecând din cotitură în cotitură, deodată zări mulţimea adunată în curtea bisericii româneşti, şi apucă într-acolo.

În aceeaşi vreme Zoltán venea din direcţia opusă, şi patrula, pe care el o pierduse din vedere, venea pe o ulicioară strâmtă de la deal la vale. Cam în acelaşi moment sosiră toţi trei din trei părţi înaintea bisericii.

Mulţimea se mai liniştise puţin după ce ascultă

cuvântarea oratorului Tiberian. Dar tot mai erau grupe de oameni ce păreau nemulţumiţi şi discutau cu foc între dânşii. Cea mai mare parte însă era mai mult decât mulţumită, era veselă, căci i s-a dat prilej să râdă de unguri.

— În ciuda lor, chiar în ciuda lor, vom face cum ne-o plăcea! suna din toate părţile şi între acestea pregăteau şedinţa.

În apropierea uliţii vreo doua Azeci de tineri stăteau grămadă.

Unul propunea să ia o muzică, să străbată cântând toate uliţile, până târziu noaptea. Altul propunea să cumpere masalale şi să facă o demonstraţie cu ele noului ales, noaptea târziu, când maghiarii se vor fi culcat. Ei discutau, dar nu se puteau decide nici într-un fel. Numai asupra unui punct se înţelegeau cu toţii: că trebuie făcut ceva. Atunci sosi şi Peti, afişierul, şi se opri înaintea oamenilor cu afişele subsuoară.

Unul dintre tineri se apropie de dânsul şi-l întreabă ce are subţioară?

— Afişe – răspunde el, dându-i o foaie – afişe pentru teatru.

— Bravo! zise acesta. Şi întorcându-se spre trupă: Teatru, strigă el, teatru maghiar! Astăzi searan e ducem cu toţii la teatru.

— Bravo! ne ducem la teatrul strigară mai mulţi.

— Mofturi! observă unul dintre ei, cu aerul mai serios. Credeţi că este ceva de acel teatru?

— Tocmai pentru aceea! Cu atât mai bine. Vom merge să-i necăjim pe unguri, să râdem de ei…

— Bravo! strigară toţi, şi într-o clipă năvăliră asupra afişierului, apucându-i toate afişele de subţioară.

Afişierul rămase tulburat privind la oameni, care făceau haz cetind afişele.

— Domnilor – zise el, în fine, sfiicios – sunt cruci roşii pe casele dumneavoastră?

Zoltán, care era şi el de faţă la toate acestea, îngălbeni, apoi roşi şi începu să tremure.

— Cruci roşii!? strigă el. Cum cruci roşii? Cruci făcute pe părete cu cretă roşie? Ce ştii dumneata despre ele?

Toată lumea se adună împregiurul lui.

— Da, cruci roşii! răspunse afişierul. Lógó Marczi, mai-nainte de a fi plecat la Bălgrad ca să pregătească cele de cuviinţă pentru trupă, mi-a însemnat toate casele la care am să duc afişe cu cruci roşii, cruci făcute cu cretă roşie.

Zoltán stete un moment încremenit. I se oprise respiraţia, era să cadă de pe picioare.

— Domnilorl, strigă el deodată. N-are să fie revoluţiei N-avem să fim ucişii Eu sunt un mizerabil! Să mergem la primărie… Şi zicând aceste, începu să fugă spre primărie, strigând neîncetat: „Trăiască patria! Trăiască libertatea 1 Trăiască frăţietatea!”

Toţi câţi îl vedeau şi îl auzeau alergau după dânsul, crezând că e nebun.

În câteva minute uliţile despre primărie erau pline. Era o învălmăşeală care avea înfăţişarea unui asalt asupra primăriei.

Deodată se aude o împuşcătură din curtea primăriei.

În acel moment tobele şi trâmbiţele dau semnalul de alarmă în cazarmă, şi din turnul bisericii ungureşti clopotele anunţă pericolul suprem.

— E foci e foc! s-aude din toate părţile, şi oamenii fug înspăimântaţi, fiecare încotro i se pare că poate fi focul. Cei mai mulţi îşi urmau pasul spre primărie.

XIV

Sosind la primărie, Zoltán găseşte porţile închise. Tobele, trâmbiţele, clopotele, strigătele oamenilor şi porţile închise îl desperau.

— Deschideţi porţile! strigă desperat. N-are să fie revoluţie. Actorii au făcut crucile roşii. Românii n-au să ne ucidă.

În zadar, porţile nu se deschid. Mulţimea, auzind şi ea tobe, trâmbiţe, clopote şi văzând porţile închise, începu şi ea să se aprindă. Auzea vorbindu-se de revoluţie, de

moarte şi de cruci roşii; auzea şi nu înţelegea nimic din ceea ce vedea, din ceea ce auzea.

Zoltán zbiară, ţipă, dar în zadar. În momentul acesta apare în celălalt capăt al străzii o trupă de soldaţi pe deplin armaţi. Sunt doauă companii, cu maiorul Vutkevich, călare, în frunte.

Lumea vede şi rămâne uimită.

Tot în această clipă se deschide o fereastră, şi primarul se iveşte, palid ca ceara, în faţa mulţimii.

— În numele legii – strigă el cu glas tremurător – vă provoc să vă depărtaţi, să vă duceţi fiecare pe la căminele voastre, ori dacă nu, ordon armatei să dea foc.

Uimirea mulţimei crescu şi mai mare.

— Domnule primar! strigă Zoltán răguşit. N-are să fie revoluţiei Crucile roşii sunt făcute de către actori 1

— Cum sunt făcute de actori? 1 strigă primarul încremenit.

Apoi roşeşte ca un bujor, acuşi iară îngălbeneşte ca ceara; stă nemişcat ca o stâncă şi nu mai poate spune un cuvânt; vede mulţimea adunată în faţa porţilor închise, vede armata apropiindu-se cu paşi măsuraţi, aude clopotele şi trâmbiţele, vede, aude şi nu ştie dacă toate acestea sunt realitate, ori este numai vis.

— Să se deschidă porţile! strigă deodată cu glas înăbuşit primarul, retrăgându-se de la fereastră.

Peste un ceas, uliţile erau pline ca stupul şi oraşul avea înfăţişarea unei case de nebuni.

De la primărie ieşea o ceată ca doauă mii de oameni înaintând de-a lungul stradei mari spre biserică. În frunte păşeau doi stegari cu stindarde naţionale triculore ce fluturau în aer; între ei, primarul, cu consilierii săi. După ei urmau arestaţii, orchestra cântând *Marşul lui Rákóczy*, şi mulţimea era entuziasmată. O altă ceată ieşea de la biserica românească.

Părintele administrator a fost ales prin aclamaţiune. El păşea în fruntea mulţimii, între doauă steaguri, urmat de o mulţime entuziasmată şi de o muzică ce cânta *Marşul lui Mihai Viteazul*.

În piaţa cea mare cetele se întâmpinară cu strigăte entuziaste.

Oamenii cântau, râdeau, plângeau, jucau, se îmbrăţişau, îşi cereau iertare, promiţând a nu mai trăi izolaţi unii de alţii, încredinţându-se că nu mai au de ce să se teamă unii de alţii şi de ce să se urască, şi astfel petrecură până seara împreună.

Seara se aprinseră masalalele şi oraşul răsună până la miezul nopţii.

Mai-nainte de a se culca, primarul adresă guvernului următoarea depeşă:

„Graţie patriotismului românilor, în oraş domneşte cea mai deplină armonie”.

NEGREA BĂTRÂNUL

Cap deschis şi fire-potolită I Lasă că era cu deosebire deştept, dar mai şi citise mult, ştia multe, îi erau ochii deschişi pentru toate şi avea darul de a spune cu toată cumpenirea ceea ce gândea, încât era o mare mulţumire să-ţi petreci timpul stând de vorbă cu el.

Făcuse doi ani la Universitatea din Paris, unde se înscrisese la Facultatea de medicină. În loc însă de a face studii de anatomie şi de fiziologie, el îşi îndulcea viaţa citind operele clasicilor francezi, vizitând teatrele, concertele şi galeriile de tot felul, asistând la conferinţe şi adâncindu-se în tainele botanicei, pentru care prinsese o mare slăbiciune. În cele din urmă s-a pătruns de convingerea că nu face nici el pentru medicină, nici medicina pentru el, şi a luat hotărârea de a se pregăti pentru vreo altă carieră, mai potrivită cu înclinările lui.

Era, ce-i drept, împotriva firii lui de a se silui pe sine însuşi, dar adevăratul adevăr era că el nu numai din capul lui luase hotărârea aceasta.

Tatăl său, toptangiu în braşovenia din Bucureşti, murise încă mai-nainte de a fi plecat el la Paris, iar mamă-sa, care nu mai avea alt copil, trăia, aşa-zicând, numai de dragul lui. Avea de ce, căci, pe lângă toate celelalte, mai era şi un tânăr chipeş şi bine făcut, totdeauna cuviincios şi bine cumpănit, cu deosebire curat în întreaga lui

înfăţişare, şi ţinea mult la mama lui. Aceasta era deci cuprinsă de o firească mâhnire când se gândea că vor trebui să mai treacă ani şi iar ani de zile până ce el va fi ajuns să-şi ia diploma de doctor şi să se aşeze ca om la casa lui.

Apoi Negrea mai era şi ca un fel de miel care suge la doauă [oi], şi anume mai avea o mătuşă bogată, sora tatălui său, văduvă fără copii, care-i şi alesese drept pereche potrivită o verişoară, nepoata răposatului ei soţ, care ţinea la el şi pentru care avea şi el oarecare slăbiciune, încât îi purta mereu portretul la sine.

Era deci şi-n gândul mătuşii că ar fi fost curată nebunie de a se mai canoni ani de zile de-a rândul spre a-şi lua diploma de doctor, când el era şi de altminteri om deştept, ştia multă carte şi moştenise, ba mai avea să moştenească destulă avere pentru ca să poată trăi în toată lărgimea.

El s-ar fi şi întors acasă dacă n-ar fi prins slăbiciune de botanică. S-a înscris deci, de dragul botanicei, la Universitatea din Viena, mai în apropiere de oraşul lui, iar aici s-a încurcat în geografie, apoi în geologie şi-n chimie. Muncea omul întins şi fără de răgaz, încât ţi-ar fi fost milă de el dacă nu te-ai fi încredinţat în fiece clipă că făcea aceasta numai pentru mulţumirea lui sufletească.

Nici că obosea vreodată. Noi îi ziceam „Bătrânul”, nu numai pentru că era mai în vârstă decât cei mai mulţi dintre noi, ci şi pentru că era bătrânicios şi chibzuit în toate ale lui. Ţinea să fie totdeauna bine îmbrăcat, să se hrănească bine, să-i fie locuinţa frumoasă, aerisită, curată şi bine mobilată şi să se împărtăşească din toate distracţiunile plăcute: ar fi fost împotriva firii lui să stăruie în vreo lucrare pe care n-o urma cu toată inima. Deşi era deci, după cum se zice, tare-n materiile pe care le studia, el nu se zorea să se prezinte la examene. Cu toate acestea, mulţi îl pizmuiau şi toţi erau de părere că el o să ajungă un om foarte însemnat.

Dar Bătrânul nostru nu era om fără slăbiciuni. Din când în când, simţindu-se-n apele lui, el scotea din buzunar

portretul „viitoarei” sale şi nu puteai să-i faci mângâiere mai mare decât încredinţându-l că dânsa era foarte simpatică şi că împărtăşeai, în toate amănuntele lor, părerile lui în ceea ce privea viaţa casnică.

Apoi, pornit o dată, el nu mai sfârşea: dedea uitării botanica şi geografia, geologia şi chimia şi-şi desfăşura toată ştiinţa enciclopedică spre a arăta că de căsnicie atârnă nu numai fericirea fiecărui om îndeosebi, ci totodată şi bunul mers al societăţii, şi că cea dintâi datorie a omului, atât faţă cu ţara sa, cât şi faţă cu părinţii săi, este să-şi întemeieze cât mai curând viaţa casnică şi să poarte grijă de soţie şi de copii.

— Omul necăsătorit – zicea el rostind vorbele rar şi răspicat şi bătând cu degetul în masă – orişicât de multe şi de mari i-ar fi vredniciile, e deopotrivă cu ramura stearpă în pomul plin de flori roditoare.

Nici c-ar fi putut să vorbească altfel un om cumpănit ca dânsul, care avea nu numai o mamă, ci şi o mătuşă bogată, ba chiar şi o verişoară foarte gentilă, care ţineau să-l vadă cât mai curând aşezat la casa lui.

El însă stăruia să arate că de aceeaşi părere au fost oamenii înţelepţi ai tuturor timpurilor, că atât Roma, cât şi alte state au crescut şi s-au întărit câtă vreme familia a fost bine aşezată, şi că până chiar şi Confuciu al chinezilor pune familia mai presus de toate. Ştia pe de rost legile prin care Iuliu Cezar punea sarcini grele asupra celor trecuţi de oarecare vârstă fără ca să se fi căsătorit şi era pe deplin dumirit asupra împregiurărilor în care s-a prăbuşit societatea romană după slăbirea legăturilor familiale.

Avea omul multă dreptate şi ştia să le spună toate, încât era o plăcere să-l asculţi. Steteam cu toate aceste câteodată pe gânduri, căci îmi dădeam seama că verişoara cea gentilă nu va fi având slăbiciune nici pentru botanică şi geografie, nici pentru geologie şi chimie.

— Ce-ar fi adică, i-am zis într-un rând, dacă ea şi-ar pierde în cele din urmă răbdarea şi s-ar mărita după altul?

Negrea se uită la mine aşa de sperios, încât nu-l mai cunoşteam. Era parcă cel mai pătimaş om, care ar fi fost în

stare să săvârşească faptele cele mai crunte.

— E oare cu putinţă I? grăi dânsul. Uiţi că mi-e verişoară. La noi în familie aşa ceva nu se poate. Mare nenorocire s-ar întâmpla, adaugă el încruntat.

După cele spuse de el îmi dădeam cu socoteala că verişoara cea gentilă era nepoata mătuşii bogate, care nu-i lăsa nepotului său moştenirea decât dacă el îi va lua nepoata în căsătorie. Era deci la mijloj; o daraveră în care el era neînduplecat şi nu-i intra-n minte gândul c-ar fi putut vreodată să fie nevoit să nu-şi urmeze în toată tigna viaţa după placul lui.

Şi a şi urmat-o, şi noi, care la Viena l-am găsit, tot acolo l-am şi lăsat când ne-am întors fiecare la ale sale.

II

Mult e cântată fericirea zilelor de copilărie, şi nici că mai încape îndoială că-n timpul copilăriei soarele e mai luminos, toate lucrurile din lumea aceasta fiind noi, par mai pline de farmec, simţămintele sunt mai vii şi mai năvalnice, întreaga viaţă se desfăşură cu mai deplin avânt. Cu toate acestea, nu-i mai puţin adevărat că ni se par fericite zilele copilăriei abia după ce au trecut, când ne aducem aminte de ele cu un fel de duioşie pornită din gândul c-au trecut şi n-au să se mai întoarcă.

Acelaşi fel de duioşie ne cuprinde când ne aducem aminte de timpul petrecut la universitate, de prietenii cu care steteam de vorbă, de iluziile ce ne făceam, de mulţumirile senine pe care le aveam din când în când, fie chiar şi de nevoile cu care aveam uneori să ne luptăm. Toate ni se-nfăţişează mărite şi fărmecătoare.

Alergând deci prin lume şi căutându-mi de treburi, îmi aduceam adeseori aminte de zilele petrecute cu colegii mei de la universitate, între care se ivea totdeauna şi Negrea, Bătrânul, care ştia atât de multe, era atât de cumpănit în toate ale sale, şi acum, după ani de zile, mi se părea mai presus de oamenii cu care aveam a face.

Mi-l închipuiam întors la Bucureşti, om aşezat la casa lui şi cu mare trecere între concetăţenii lui. Mă miram deci că nu-i găseam numele prin gazete, în coloanele cărora

sunt acoperite, fie cu laudă, fie cu ocară, atite secături nevrednice de a fi amintite.

Cum nu-l ştiam pe Negrea prea modest, îmi dădeam dar cu socoteala că era la mijloc vreo întâmplare care-l silise să-şi petreacă viaţa fie în străinătate, fie retras la vreo moşie, ceea ce de asemenea se potrivea cu firea lui.

— Aşi mi-a spus Margu, unul dintre foştii noştri colegi, pe care l-am întâlnit din întâmplare în timpul unei călătorii prin Bucovina. Se află la Bucureşti, tot voinic, rumen, potolit şi cu măsură, după cum îi ştii. Rar se întâmplă să nu-l vezi ziua, spre amiază zi ori pe însărate, făcându-şi plimbarea pe Podul Mogoşoaiei, aproape totdeauna singur, cu paşii rari şi apăsaţi şi fără ca să se uite la dreapta ori la stânga, încât treci pe lângă el fără ca să te bage-n seamă. Ne-ntâlnim câteodată şi stăm de vorbă, urmă el; ba într-un rând l-am însoţit până la el acasă, în Mahalaua Lucacilor. Are casă frumoasă, grădină mare, florărie pentru plantele exotice, bibliotecă bogată, o frumoasă colecţiune de minerale şi un laboratoriu chimic.

— Copii are? am întrebat eu.

— N-o ştiu asta, îmi răspunse el; se poate să aibă, eu însă nu m-am interesat de aşa ceva, şi după tot ceea ce am văzut, nu părea a fi om cu soţie şi cu copii.

Mie mi se părea, din contra, peste putinţă ca el să nu fie încă om căsătorit. Nu numai că aceasta nu se potrivea cu felul lui de a vedea lucrurile, dar mai era la mijloc şi moştenirea mătuşii celei bogate, la care nu putea renunţa cu una, cu doauă.

Mă-nşelasem.

Vreo doi ani în urmă l-am întâlnit la Constanţa, unde mă dusesem să fac băile de mare ce-mi fuseseră recomandate de medicul meu.

Era tot omul pe care-l ştiam, ceva mai matur, trecut acum de treizeci de ani, deşi nu pomădat şi sclivisit, îmbrăcat cu deosebită-ngrijire şi curat până-n cele mai mici amănunte, înmănuşat, purtând cu un fel de nepăsare bastonul cu miner de argint şi oarecum înţepat, încât mă sfiam să intru în vorbă cu el.

Deşi trecuseră noauă ani de zile de când nu ne mai văzuserăm, el m-a recunoscut şi, după toate semnele, se bucură că puteam să stăm iar de vorbă.

Chiar de la început a trebuit să-mi dau cu socoteală că Margu avuse dreptate când îl socotise necăsătorit. El m-a poftit adică să luăm masa împreună, & cea ce, fiind căsătorit, n-ar fi făcut fără să-mi spună că avea să mă prezente soţiei sale.

În timpul mesei m-am dumirit.

Aducându-şi adică aminte de cele ce-mi spusese odinioară, el se uită la mine zâmbind cu un fel de nepăsare ironică.

— Te vei fi mirând, îmi zise, că mă găseşti încă tot necăsătorit.

— Nevoile, răspunsei eu, care silesc pe om să facă ceea ce nu voieşte sunt aşa de multe, încât nu poţi să te miri aflând că el n-a făcut aceea ce ar fi dorit.

— Da! da! stărui dânsul. Cel mai nesuferit dintre toate gândurile este acela de a fi nevoit să faci ceea ce e împotriva firii tale. Acesta e lucrul de care m-am ferit întotdeauna mai mult decât de orice. De aceea – adaose cu tonul dăscălitor pe care îl ştiam – e aşa de bine să ai puţine slăbiciuni şi multe bogăţii, căci bogăţiile te scapă de multe nevoi. Dar lucrul acesta are un cântec, pe care o să-l desluşim după masă, la cafea, când o să putem vorbi în toată tigna, ca odinioară, când aveam mai puţine experienţe şi mai multe iluziuni. Deocamdată, adaose zâmbind iar, îţi spun numai că erau neîntemeiate îndoielile pe care le aveai în ceea ce priveşte pe verişoara mea. La mijloc sunt vederile mele asupra vieţii casnice, care nu se potrivesc de loc cu stările politice din ţara noastră.

Mă uitai mirat la el.

— Nu pot, grăi, să-mi dau seamă despre legătura ce-ar putea să fie între viaţa casnică şi stările politice.

— Mi-ai spus că eşti judecător, răspunse el. Tocmai fiindcă eşti judecător ai s-o înţelegi aceasta mai uşor decât oricine.

Dădeam din cap şi din umeri ca omul care nu e în

stare să se dumirească.

— Admiţi – stărui dânsul, cuprins de oarecare nerăbdare – că îndeosebi în ţara noastră n-aş putea să iau parte la viaţa politică fără ca să mă înscriu în vreun club?

— Să zicem că dai răspunsei eu.

— Nu să zicem că da, ci aşa este, stărui dânsul, încă mai nerăbdător. Omul care nu face parte din niciun club nu are la noi nicio trecere, nu este sprijinit de nimeni, e dat pretutindeni la o parte şi e pus în combinaţiunile politice numai în timpul alegerilor, când au şi unii, şi alţii nevoie de votul lui. Îmi vei da dreptate dacă-ţi voi spune că un om ca mine nu se poate împăca cu gândul că are să fie ţinut în colţ ori aruncat la o parte, în vreme ce alţii, care sunt în toate privinţele cu mult mai prejos de el, stau în fruntea mesei ori merg înainte.

— Dacă-i aşa, întâmpinai eu, atunci ai fără îndoială dreptate. Aceasta o spun nu numai ca judecător, dar şi ca om cu bun-simţ.

— Ei bine! – urmă el – intrând în vreunul dintre partidele politice, am să întreţin legături, să fac şi să primesc vizite, să iau parte la întrunirile de tot felul, la soarele, la nunţi şi la banchete. Toate acestea costă parale, chiar multe parale, mult mai multe decât ţi-ar veni să crezi, căci exigenţele societăţii noastre sunt foarte mari.

— Ei! mi se pare că-i oarecare exagerare la mijloc, i-am zis eu; omul într-adevăr vrednic şi cumpănit îşi urmează drumul fără ca să ţie seamă de aceste neajunsuri sociale.

El dete cu îndărătnicie din cap: nu mai era omul potolit pe care-l ştiam.

— Şi rămâne caraghios! strigă el. Poziţiunea ce ţi se creează în societate atârnă nu de la ceea ce eşti într-adevăr, nici numai de la ceea ce ai, ci de la felul cum te simţi şi te prezinţi în casele altora ori primeşti pe alţii în casa ta, de la luxul pe care-l desfăşuri în lărgimea locuinţei tale şi în mobilă, de la cheltuielile pe care le faci cu slugile, cu mesele, cu petrecerile de tot felul. E în această privinţă un fel de întrecere, şi cel ce nu ia parte la întrecere se

pune în inferioritate şi e socotit drept om de mâna a doua, *„om de casă”* al celor ce ţin să fie puşi în rândul *„elitei”*.

— Dă-mi voie să te încredinţez că pe mine nu m-ar supăra aşa ceva, întâmpinai eu.

— Pe mine însă mă supără, răspunse el, căci eu m-am deprins de mic copil a fi socotit cel puţin deopotrivă cu aceia care îmi stau în faţă. Sunt poftit la masa regelui, urmă el peste puţin. Mă simt foarte onorat. La masa unui om pe care-l socotesc deopotrivă cu mine mi-e însă greu să mă duc dacă nu pot să-l poftesc şi eu la masa mea. Chiar dacă eu însumi nu m-aş simţi umilit, alţii mă coboară în gândul lor şi mă umilesc. Aşa ori aşa, plăcerea de a fi mâncat la masa altora e plătită foarte scump. Eu, amice – urmă iar apăsând asupra vorbelor – sunt un om cu dare de mână, am putut toată viaţa mea şi pot şi acum să trăiesc în toată lărgimea, fără ca să fiu nevoit a-mi trage ceva de la gură, dar mă simt prea sărac pentru ca să pot lua parte la viaţa noastră socială.

— Mă iartă, îi zisei, dacă-ţi mărturisesc că n-o înţeleg asta. Sunt atât de mulţi oameni mai săraci care iau parte la ea.

— O fac, răspunse el, fie pentru că sunt nevoiţi s-o facă, fie pentru ca să scape de sărăcie agonisind averi prin mijloace neiertate. Acesta e lucrul asupra căruia îţi spuneam că abia după masă am să te dumiresc. Băiete, cafele! strigă apoi, luând poziţiunea prin care examinatorulnenduplecat îl bagă-n răcori pe candidat.

În faţa lui se oglindea atâta asprime, încât iar nu-l mai cunoşteam.

— Tocmai aceasta el stărui dânsul. Ca să poată răzbi, oamenii aceia aleargă, dau din mână şi din picioare, se fac luntre şi punte, umblă târâş-grăpiş după câştiguri necinstite, săvârşesc şi trec cu vederea fapte neiertate, încât la fiecare pas eşti nevoit să dai mâna cu nemernici pe care-i dispreţuieşti, ori să săruţi mâna unor femei care nu sunt vrednice să-ţi ridici pălăria-n faţa lor.

— O fi, am întâmpinat eu, şi oarecare exagerare la mijloc. Chiar însă, şi fiind toate adevărate, nu ai decât să

nu iei parte la viaţa politică pentru ca să scapi de neajunsurile împreunate cu ea.

— Te-nşelil răspunse el. Oamenii şi femeile de care-ţi vorbii îţi ies pretutindeni în cale şi nu numai au trecere, ci chiar şi stăpânesc în societate şi nu te sufăr în mijlocul lor, ci te fac urgisit dacă nu umbli-n căile lor. Iertare nu găsesc la dânşii decât cei fie umiliţi, fie destul de bogaţi ca să le poată impune. Vorbesc ca om păţit. Nu numai ştiu prin ce am trecut, dar am şi prieteni care, după un an petrecut în ţară, au fost nevoiţi să petreacă doi ani în străinătate, ca să facă economii. Oamenii săraci şi cu minte au la noi să trăiască-n umilită retragere, şi eu nu sunt destul de bogat pentru ca să mă-ncumăt a lua asupra mea răspunderea faptei de a-mi fi încurcat în societatea noastră soţia, ba, poate, în urmă, şi copiii. Eşti judecător: am ori nu dreptate?

Întrebarea mi-era pusă cu atâta hotărâre, încât nu-mi rămânea decât să-i dau dreptate. Steteam cu toate acestea pe gânduri când îmi dădeam seamă că verişoara cea gentilă nu va mai fi acum o fată de tot tânără.

— Şi domnişoara – întrebai deci cu oarecare sfială – e şi ea de aceeaşi părere?

El sări în picioare ca înţepat de un viespe şi-mi aruncă o căutătură parcă l-aş fi învinovăţit c-a ucis pe bunicul său.

— Verişoara mea!? grăi stăpânindu-şi glasul. Ea n-are să zică nimic, ci să aştepte moştenirea, fără de care nu putem să întemeiem o viaţă casnică potrivită cu felul nostru de a vieţui şi cu poziţiunea ce ni se cuvine în societate.

Îl înţelegeam acum şi nu mai aveam ce să-i zic: era tot omul care numai pentru mulţumirea sa le făcea toate.

Au trecut la mijloc câţiva ani, şi cu ocaziunea unui proces am făcut cunoştinţa avocatului Papavera, care, din întâmplare, era om de încredere al vechiului meu prieten Negrea.

Mă bucuram că pot să mai aflu câte ceva despre dânsul şi-am spus cele ce aflasem de la el când ne-am

întâlnit la Constanţa.

— Vorbă să fie! grăi avocatul cam în zeflemea. Te pomeneşti c-o fi crezut şi el însuşi ceea ce-trspunea-Adevărul e că prea mult ţine să se strecoare prin viaţă făcându-şi parte de toate mulţumirile şi se sperie chiar şi de cele mai mici greutăţi.

Moştenise – aşa-mi spunea avocatul – de la părinţii lui, pe lângă casele în care stetea, vreo doauă sute mii de lei în bonuri şi o casă cu prăvălii în piaţă, care-i aducea un venit de vreo cincisprezece mii de lei pe an. Cu toate acestea, se simţea mereu strâmtorat.

Dorind adică să se ţie-n curent cu progresele ştiinţei, cheltuia mult pentru cărţi şi reviste, precum şi pentru fel şi fel de aparate, ba mai avea şi slăbiciunea de tablouri şi de bronzuri.

Om cumpănit cum era, el nu cheltuia, ce-i drept, peste puterile lui, dar îşi petrecea timpul citind şi făcând fel de fel de experimente şi astfel îi era nesuferită purtarea de grijă pentru avutul lui. Se simţea nenorocit când era nevoit să-şi bată capul cu chiriaşii, cu reparaturile ori cu achitarea impozitelor de tot felul. Până chiar şi tăierea şi încasarea cupoanelor avea deci să i-o facă avocatul, ceea ce iar îl costa ceva.

Era deci strivit de greutăţile vieţii când a luat moştenirea de la mătuşă-sa, trei case mari şi doauă locuri virane.

După experienţele pe care le făcuse, răposata l-a şi lăsat, ce-i drept, singur moştenitor, dar pentru mai mare siguranţă i-a impus sarcina ca să deie verişoarei sale, toată viaţa ei, câte o mie de lei pe lună, bani pe care îi scotea dintr-un buzunar şi-i băga în celălalt dac-o lua de soţie.

Nu mai încăpea nicio îndoială că o va şi face aceasta îndată ce va fi trecut anul de doliu, deocamdată a făcut toate pregătirile: a vândut casele şi locurile virane, ca să nu mai aibă bătaie de cap cu ele; s-a înţeles cu un antreprenor ca să-i zidească grajd pentru doauă perechi de cai şi şopron pentru doauă trăsuri şi şi-a făcut socoteala ce are să-l coste caii şi trăsurile, mobila, vizitiul şi rândaşul,

bucătăreasa, feciorul şi femeile din casă, toaletele soţiei, primirile şi mesele, toate sarcinile împreunate cu viaţa casnică.

Era lucru firesc dacă tot mai stetea pe gânduri şi după trecerea anului de doliu. Îl cuprindeau un fel de fiori reci când se gândea la bătaia de cap pe care urma s-o aibă cu atâtea slugi şi cu o gospodărie atât de complicată. Ba mai era pe deasupra şi răspunderea pe care o lua asupra sa în ceea ce privea soarta soţiei şi a copiilor, care ajung aşa de uşor să încurce socotelile părinţilor.

Era parcă un demon care-i şoptea din când în când la ureche: „Omule! dai o mie de lei pe lună şi scapi de toate i”.

Nul Omul cumpănit numai după cea mai matură chibzuire poate să ieie asemenea hotărâri.

Mai trecut-au deci şi alţi ani, şi iarăşi alţii, fără ca Negrea să se fi pripit, şi el a ajuns cu adevărat bătrân, tot cum fusese-n timpul tinereţelor lui.

PĂDUREANCA

Fă trei cruci şi zi „Doamne-ajută!” când treci pragul casei, fie ca să ieşi, fie ca să întri, căci lumea din întâmplări se alcătuieşte, iar întâmplarea e noroc ori nenorocire, şi nimeni nu ştie dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-şi pune de gând.

Busuioc însă, bogătoiul, era om care ştie ce voieşte. Pe vrute, pe muncite, pe chibzuite, el ajunsese gospodar ce ară cu patru pluguri zece zile de-a rândul şi seamănă brazdele numai cu griu bob ales, şi de aceea se putea simţi destoinic a scoate la capăt lucruri pe care alţii nici măcar de gând a şi le pune nu se încumetau.

Se ivise holera-n ţară, iar Busuioc nu voia să ştie de ea. Holeră-n timpul secerişului?! La aceasta nu s-a gândit şi nici acum nu voia să se gândească. Avea patruzeci de jugăre de pământ acoperite cu griu, un singur Ian ce şovăie mereu sub sarcina de spicuri grele: holeră, neholeră, el trebuia să-şi adune rodul în timp de trei zile, căci puţin se scutură de la cei săraci, dar mult de la

dânsul.

Şi de la mulţi mult s-ar scutura în fieştecare an şi încă mai mult ani şi ani de-a rândul dacă n-ar fi braţul pădurenilor flămânzi.

Simţind apropierea timpului de secere, pădurile se pun în mişcare colibă cu colibă, sat cu sat se adună, văile pornesc întregi spre câmpia întinsă, şi în câteva zile cât ţine locul din Mureş până în părţile Orăzii şi

S

mă la izvoarele Crişurilor nu mai rămân prin sate ecit moşnegii neputincioşi, babele bătrâne şi copiii nevârstnici: setea de viaţă îi ia şi-i duce pe toţi la sărbătoarea cea mare ce se ţine în fieştecare an o dată pentru împărţirea pinei de toate zilele.

Acum stăpânirea oprise această serbare: se dăduse de ştire şi cu toba prin sat, şi în auzul oamenilor adunaţi la biserică precum că nimeni nu are voie să părăsească de seceriş hotarul satului său, nici să primească de seceriş oameni din alte sate.

— Să văd eu cine mă opreşte pe mine a-mi strânge rodul muncii mele! strigă Busuioc. Curată nebunie! De unde ia stăpânirea puterea de a ne opri pe noi pe toţi? La asta nu s-a gândit?! într-o mână e: „Măi, omule, vreai să mori de foame?”, iar în cealaltă: „Bagă de seamă ca nu cumva să dai de holeră!” Apoi tot mai bună e holera. Parcă dacă mi-a fi dat să mor de holeră, stăpânirea o să şteargă data mea de acolo unde s-o fi aflând! Ţi-e scris, ţi-e scris; nu ţi-e scris, nu ţi-e scris, şi sănătate bună.

Socoteala lui Busuioc era făcută: n-avea decât să pună caii la câteva căruţe, să plece la păduri ca să-şi aducă oameni, şi apoi ar fi vrut el să ştie care-i acela, un om din Curtici, care ar îndrăzni să facă gură.

— Măi taică, eu zic să mă duc eu, grăi Iorgovan, iar Iorgovan era feciorul tătine-său.

Busuioc nu prea stetea de vorbă cu oamenii, şi unul dintre oamenii cu care mai ales nu stetea de vorbă era fiul său, Iorgovan.

Iorgovan era, ce-i drept, mai tânăr decât taică-său,

însă tocmai fiindcă era mai tânăr şi fiindcă îl avea pe Busuioc bogătoiul tată, învăţase mai mult în viaţa lui şi era oarecum mai cuminte: asta o simţea Iorgovan, iar Busuioc o ştia, şi în fundul inimii se bucura de ceea ce ştie.

Iorgovan umblase cinci ani de zile la şcolile din Arad; era vorba să se facă „domn", fiindcă avea pe ce, şi Busuioc visa nopţi întregi la domnia feciorului său şi nici n-avea de ce să nu viseze, fiindcă feciorul său era bun şcolar. Într-o bună dimineaţă se pomeneşte însă cu el acasă.

— Taică, eu m-am gândit să mă dau şi eu la plugărie, îi zisese el atunci.

Busuioc s-a uitat lung la el, a mai stat pe gânduri, apoi l-a întrebat:

— Care va să zică rămâi plugar ca mine: de ce nu mi-ai spus-o tu asta mai-nainte?

— Pentru că-mi ziceam, a răspuns Iorgovan, dacă îl întreb, ştiu că n-are să voiască; dac-o fac, ştiu că are să-i pară rău odată, iar dacă aştept până ce s-o mai gândi şi el, mă tem că o să-mi treacă pofta.

„Aşa – îl – gândise Busuioc în el – tot mai bine plugar de frunte decât boier de rând".

Însă Busuioc era om însurat, el unul şi cu nevasta doi, iar nevasta lui îl avea frate pe popa din Socodor, o avea soră pe preuteasa din Otlaca, mai avea şi veri, şi verişoare, şi e greu lucru să ai neamuri multe şi să te temi de gura lor.

„Busuioc nu ştie să-şi ţie feciorul în frâu": asta n-ar fi voit Busuioc s-o zică neamurile nevestei sale despre dânsul, pentru că avea şi el neamuri, şi aceste se supărau când acelea îl grăiau de rău, şi apoi se supărau şi acelea când ştiau că aceste s-au supărat, încât Busuioc se bălăbănise câte un an de zile până ce ajungea să le împace.

El se duse dar la popa, fiindcă popa era cel mai cu minte dintre toţi.

— Lasă-l, frate 1 – a grăit popa – că el ştie mai bine la ce-l trage inima I

De atunci Iorgovan tace, face şi aşteaptă, ca taică-

său să se bucure, iar Busuioc e tată şi se bucură şi atunci când nu prea are de ce.

Cu toate aceste, acum Busuioc stete pe gânduri.

De mai cu minte era fiul său mai cu minte; acum însă nu era vorba de minte, ci de trecere, şi trecere tot el, tatăl, avea mai multă. Ştia pe toată lumea, şi toată lumea îl ştia pe el: nu intra în mintea lui gândul că i s-ar pune cineva în drum când îi zice: „Eu sunt

Busuioc de la Curtici”. Aşa erai lui nu i se punea nimeni în drum; însă Iorgovan era mai mult decât dânsul: feciorul lui Busuioc!

— Bine, băiete, dar bagă de seamă, răspunse tatăl.

Şi nici nu ar fi fost rău dacă Iorgovan, tot ca alte dăţi, ar fi fost povăţuit numai de gândul că-i va părea odată bine bătrânului.

Era cu minte Iorgovan; însă mintea este şi ea după timpuri şi împregiurări: băiatul era de doauăzeci de ani, şi mai ales în timpul secerişului ar fi slabă de tot mintea de doauăzeci de ani, prin care nu trece, fie chiar şi numai pe fulgerate, şi câte un gând zburdalnic.

Secerişul este o sărbătoare, şi Iorgovan voia ca pentru această sărbătoare el să-i aleagă pe oameni, şi cosaşi, şi legători, şi fete centrec de-a lungul brazdei s-adune în urma cosaşului mănunchii sub secere.

An, lucrul fusese minunat: erau flăcăi sprinteni şi la vorbă, şi la lucruri, un cimpoieş şi doi lăutari, era şi-o gură spartă, erau şi fetele tot una şi una, încât iarna toată Iorgovan numai seceriş a visat.

Iar în mijlocul secerătorilor i se ivea totdeauna Simina, fata crâşnicului de la Zimbru, şi îndată ce i se ivea Simina, el trecea cu gândul de la seceriş la trier şi de la trier la culesul viilor, fiindcă Simina nu a plecat decât abia pe la fiertul vinului. La casa lui Busuioc e totdeauna de lucru pentru o Simină, pentru tatăl ei şi pentru încă doi, trei oameni ce se ţin de dânşii.

Dar cu Simina n-ar fi voit Iorgovan să deie faţă; asta şi-o pusese el de mult în gând. Prea îşi ieşise din fire pe atuncea: era bine că s-a dus.

Nu-i vorba, de câte ori se gândea la dânsa, el îşi făcea mustrări că n-a sărutat-o nici măcar o dată.

Nu era băiat ruşinos de felul lui, şi chiar în cele dintâi zile a voit s-o facă.

— Tu ştii că eu te las de bunăvoie, îi zisese ea atunci; de ce vrei s-o faci cu de-a sila?

De acolo înainte el nu mai voia să o sărute, iar acum, cu un an mai bătrân, îi era ciudă că n-a voit, şi n-ar fi vrut să deie faţă cu dânsa, pentru ca nu cumva să-l împingă păcatul să-i arate că poate voi, dacă vrea, chiar şi mai mult.

Nu dar la Simina se gândea Iorgovan, ci numai la un fel de Simină, care vine şi trece şi nu lasă-n urma ei decât o scurtă părere de bine c-a fost.

Lui Busuioc însă nici măcar atât nu-i trecea prin minte, şi când Iorgovan şi-a făcut cele trei cruci şi a zis „Doamne ajută!”, tatăl se gândea la cele patruzeci de pogoane ale sale, iar feciorul la secerătoare.

— Doamne ajută! grăi şi Şofron, sluga, care nu se gândea decât să facă treaba în care-l trimisese stăpânul său.

II

Busuioc avuse dreptate.

N-avea stăpânirea destulă putere spre a-i opri pe oameni la casele lor. Serile de iarnă ei îşi petrecuseră timpul povestindu-şi unii altora cele ce văzuseră peste vară la câmpie, primăvara îi opreau mereu pe drumeţi în cale ca să afle de la dânşii cum stau semănăturile de pe şes, iar acum ştiau cu toţii că anul a fost mănos şi aşteptau cu nerăbdare să le vie vestea că spicul s-a îngălbenit.

Îndată dar ce le-a venit vestea, ei s-au pornit la vale.

Şi adică de ce să nu pornească?

Pe la dânşii nu era holeră. Porunca stăpânirii? Stăpânirea nu cerea nimic de la dânşii: îi oprise numai pentru că voia să le facă bine ferindu-i de primejdie, şi treaba lor era dacă voiesc ori nu să se împărtăşească de această binefacere.

Aşa-nţelegea toată lumea treaba, şi de aceea, când

oamenii au început să plece, slujbaşii satului, care erau şi ei tot oameni ca lumea, se făceau că nici nu ştiu, nici n-aud, nici nu văd, iar după ce drumurile s-au umplut, i s-a trimis stăpânirii răspuns precum 3 ă n-a fost cu putinţă să-i oprească pe oameni pe la casele lor.

Drumul de ţară de pe valea Crişului Alb, ajungând în apropierea şesului, la Maghierat, se despică-n doauă, şi o parte din cete o ia prin Pincota spre mijlocul şesului, iar alta apucă spre Şiria, ca să înainteze la Arad şi să treacă Mureşul în Banat.

Sosind la Şiria, cetele trec de-a curmezişa prin sat şi se opresc în bătătura de la marginea Câmpiei.

Aici e începutul.

Satul se-ntinde la poalele celui din urmă şir de dealuri. Din sus de sat locurile sunt presărate cu vii, şi mai sus coasta e acoperită cu târşi, pe culmea plaiului se vede marginea pădurilor, iar într-un vârf ieşit înspre Câmpie, cel mai înalt dintre toate, se ridică zidurile părăsite ale Vilagăşului, o cetate veche, de unde ochiul străbate toată Câmpia cât pătrunde zarea de lumină.

Iorgovan plecase de la Curtici înspre amurgul serii şi mâna drept spre ţuguiul Vilagăşului, şi mâna iute fiindcă-l mâna şi pe el ceva înainte.

Iar Şofron se necăjea că Iorgovan mâna aşa de iute şi [-şi] zicea mereu: „Ce-o fi având de-i aşa de neastâmpărat? 1”.

În curând apoi se înseră şi Iorgovan îl lăsă pe Şofron departe-n urma sa.

Dealurile se ridicau ca nişte ziduri întunecate în faţa lui; se iviră apoi unul câte unul şi focurile băieţilor ieşiţi cu vitele la păşune, şi iar se vedea cetatea, care acum stetea-n zarea roşiatică a unui foc mare ca o mogâldeaţă nemişcată.

Era înspre miezul nopţii când el ieşi dintre holdele din hotarul Şiriei şi apuca drumul cel mare.

Plecat cu gândul de lungă călătorie în treburi grele, el era dus cu gândul lui departe înainte, şi de câte ori vedea cetatea înaintea sa, îi era parcă n-a plecat încă şi iar

mai îndemna caii la pas iute. Însă om era şi el. În cele din urmă începu să moţăie, şi caii, obosiţi şi ei, simţind că li se slobod frânele, o deteră în pas domol de tot.

Apropiindu-se de sat, el deodată se trezi din oboseala lui.

De mult încă îi păruse că aude aşa, din când în când, cimpoi, şi ceteră, şi fluier, şi chiote zburdalnice: trecând acum un pod de piatră, i se iviră şi focurile de la marginea satului, dimpreună cu lumea ce se îndesuia prin zarea lor.

El sări în picioare, ca să vadă mai bine, apoi strânse frânele şi trase cu biciul între cai, iar aceştia, nedeprinşi cu biciul, îşi luară zăbalele în dinţi şi i se-ntinseră drumului, încât oamenii de pe la focuri, speriaţi de goana lor, grăbiră din toate părţile să li se pună în drum.

Oprind caii, Iorgovan se uita ameţit împregiur.

Lume, lume şi iar lume, sute-şi sute, mii de oameni, un bâlci întreg, şi tot nu era bilei, fiindcă la bâlci sunt şi care, sunt şi şetri, iar aici nu erau decât oameni vii, o oaste întreagă, şi tot nu era oaste, fiindcă aici erau pe câţi flăcăi, pe atâtea fete. Şi precum privea şi precum asculta din drum, el nu putea să înţeleagă nimic: pe ici, pe colo, câte un foc, şi oameni, grămezi-grămezi, unii întinşi pe jos, alţii îndesuindu-se, cei mai mulţi jucând – cimpoi, lăutari, fluieraşi, cântece, chiote şi vorbă, vorbă, vorbă, care le leagă toate şi le împreună în o singură bâjbâitură.

Iorgovan era foarte nenorocit.

Plecase în cale lungă şi, plecat abia, se simţea la sfârşitul călătoriei. Ştiuse el că va găsi pădureni la Şiria, dar că va găsi atât de mulţi încât să nu mai aibă nevoie de a merge mai departe, la asta nu s-a gândit.

Dar acum era vorba să vadă ce era de văzut.

El sări din căruţă, desprinse caii pe de lături şi plecă spre mulţime.

Oamenii erau veseli, şi Iorgovan îşi speriase somnul. Văzându-se dar în mijlocul gălăgiei repede-repede îi trecură prin minte trei gânduri deosebite.

„Bani ai?

Am.

Aici nu te cunoaşte nimeni şi nimeni nu te bagă în seamă.

Cine ştie dacă o să-ţi mai fie dat a vedea încă o dată un lucru ca şi acesta.

O să-l trimit pe Şofron cu căruţele la vreun birt din sat şi o să mă duc eu mai târziu”.

Căci erau aici multe pe care omul trebuie să le ştie şi să le vadă.

Câţiva paşi de la drum el dete peste o grămadă adunată impregiurul unui foc de vreascuri. Unii şedeau pe jos, iar alţii steteau în picioare, dar toţi ascultau neclintiţi cântecul unui moşneag ce şedea pe un fedeleş de lângă foc. Era cântecul lui Novac. Iorgovan îl mai auzise, par însă că nu tot astfel, şi se necăjea că nu poate să-l audă destul de bine în gălăjia cea mare.

În dosul lui un fluieraş şi un lăutar cântau *Ardeleana*, iar un flăcău de cei cu gura spartă luase cinci fete şi le juca. Lumea adunată impregiurul lor izbucnea la toată şotia lui în hohote şi iar se stăpânea, ca nu cumva să-i scape vreo vorbă pe neauzite.

Iorgovan, auzind chiotul şi hohotele, se-ntoarse în călcâi, apoi tresări, rămase o clipă nemişcat şi se dete câţiva paşi înapoi.

Îi trecuse ca o săgeată prin inimă: una dintre cele cinci fete era Simina.

Nu! nu era Simina; era numai o pădureancă, o fată, şi pădurencele şi fetele mai ales pe la miezul nopţii seamănă unele cu altele.

Dar dacă nu era Simina, putea să fie, era un lucru firesc să fie.

Trecuseră luni de zile de când n-o mai văzuse în gândul lui: ştia numai c-a văzut-o, ştia cum fusese, dar nu mai simţise acreala de care i-a fost cuprins tot sufletul în timpul cât a stat dânsa la Curtici; acum, dimpreună cu oamenii de la păduri i se ivi şi chipul Pădurencii, şi simţământul de acreală, nu amărăciune, acreală, ca şi acreala vinului stătut de fiert şi încă nelimpezit. Cât a stat dânsa la Curtici, zâmbet în faţa lui nu s-a ivit, mâncarea lui

n-a fost mâncare şi somnul lui n-a fost somn, şi totuşi de câte ori era vorba de plecarea ei, îi venea să răcnească şi-şi înfigea ghiarele în şolduri. Era grozav lucru când vrei să nu voieşti ce vrei şi simţi că nu poţi voi nimic, ci te duce altul după cum te poate. Şi lucrul ăsta grozav îl simţea Iorgovan şi acum.

Tremura în tot trupul.

N-ar fi voit să deie faţă cu dânsa, dar voia s-o vadă, s-o găsească, să afle dacă e aici ori nu, pentru ca nu cumva să-l zărească ea pe el şi să se lege de dânsul. Şi fiindcă sufletul îi era plin de dânsa, oriunde se uita, tot pe dânsa o vedea, şi de câte orise-ncredinţa că tot nu e dânsa, iar o vedea în altă parte.

Trecuse-n lung şi-n lat, în cruciş şi-n curmeziş, mergând la început îngrijat şi fricos şi apoi-mai iute şi tot mai iute, dând cu cotul la dreapta şi la stânga şi virindu-şi mereu capul printre oameni.

— Pe cine cauţi, câmpiene? îl întrebă un flăcău.

Iorgovan rămase încremenit.

— Eu? pe nimeni, răspunse el. Am venit şi eu să văd.

Se dăduse de gol, se făcuse de ruşine, îşi arătase slăbiciunea.

Dar de unde-l cunoştea pădureanul?

De unde? De pe porţi

— Dar prost mai sunt I strigă el.

Fieştecare sat are portul lui: n-avea decât să caute un zimbran, pentru ca să afle de la el dacă Simina este ori nu aici.

Nu era Simina şi nici nu era vorba să vie.

Nu era, ştia că nu poate să fie, dar el, cu toate aceste, o vedea mereu: se uitase parcă prea cu dinadins în soare şi îi scăpărau ochii.

În zadar I O Simină, o pădureancă era pe lumea aceasta, şi de aceasta el nu putea scăpa: se temuse că o va găsi aici, iar acum, după ce ştia că nu o poate găsi, era nemângâiat şi-i venea să plece drept la Zimbru.

Şofron, găsind căruţa-n drum, s-a năcăjit că Iorgovan a lăsat caii plini de spumă în răcoarea nopţii; a dus apoi

căruţele la birt, le-a dat cailor nutreţ şi s-a întors şi el în bătătura de la marginea satului.

— Ei, ce zicil? cum îţi place!? întrebă, trezit şi el din somn.

— Mai ştiu şi eu!? îi răspunse IorgovaD.

Prea îi păreau molateci pădurenii. Erau veseli, nu-i vorbă, jucau, chiuiau, râdeau, dar Iorgovan ar fi voit să-i vadă ieşiţi din fire, ca să-l ieie şi pe el din minte.

Degeaba! veselie adevărată fără de vin nu se poate.

— Haid1 să facem noi una, încât să-i meargă vestea! strigă el. Ad-o vadră de vini Tovarăşi o, să ne găsim noi.

O vadră, doauă, multe vedre putea feciorul lui Busuioc dacă voia. Iar tovarăşi – slavă Domnului! – se găsesc tovarăşi.

În amurgul zilei flăcăii frămintau pământul, iară Iorgovan şedea pe fedeluşul de lângă focul de vreascuri, bătea din palme şi striga mereu:

— Hupa-ţupa, hupa-ţupa, hop I

Abia o dată, de doauă ori atinsese bocala cu vin, era însă ameţit, rău ameţit.

Deodată ochii i se umplură de lacrămi.

— Nu mai vreau I strigă el îndârjit, apoi se ridică şi o luă spre sat.

III

Şofron, om ca de treizeci de ani, fusese cătană împărătească şi era de mai mulţi ani acum slugă cu simbrie, ştia dar ce este datoria şi porunca stăpânului.

Câtă vreme vedrele erau pline, şi-a făcut şi el parte cuvenită din ele, iară partea lui era mare. Tocmai mătăhală nu era Şofron; te uitai însă la el şi simţeai că nici cu parul, nici cu păharul nu-l poţi doborî. Înalt nu era afară din seamăn, era însăciolănos, lat în umeri şi greu în tot trupul, un om care duce la tăvăleală. Cu toate aceste, întorcându-se la birt, pământul i se legăna sub picioare şi drumul de ţară îi era prea îngust.

Ajuns la uşa grajdului, el se opri şi-şi adună toate puterile ca să stea drept.

„Sunt ameţit, nu-i vorbă, îşi zise el, rău. ameţiţi dar

beat nu sunt. Busuioc e om cinstit, Iorgovan e băiat de treabă, jupâneasa Vica e bună şi ea, de tot bună. Ei! şi ce-i mai departe!? Prea puţin îmi pasă! Tot mă-nsor la toamnă!”

Şi putea Şofron să se însoare. Avea bănişori daţi cu împrumutare, avea un loc de casă în Curtici. Intrase slugă la Busuioc pentru ca să şi-l câştige naş: toate erau gata; numai nevasta mai lipsea. Iar acum, nu era beat Şofron, era însă ameţit şi ar fi voit să aibă nevastă, ca să poată săruta pe cineva. Aşa era el când era ameţit: îi era dragă lumea toată.

— Bună dimineaţa! zise el intrând în grâjd.

— Bună să-ţi fie inima! răspunse tot el, deoarece caii, cărora le zisese „bună dimineaţa”, nu îi puteau răspunde.

— Dar fin mai aveţi dumneavoastră?

— Ia vino, mă rog, şi te uită!

— Bun! bun! zise el iar, încredinţându-se că este fin.

— Da, bun!

Însă Vulpoiu, unul dintre caii de la căruţa lui Iorgovan, stetea gânditor şi nu mânca.

Şofron îşi încreţi sprâncenele, îl apucă de urechi şi-l ţuţură, apoi se dete înapoi şi grăi:

— Şofroane! lasă! nu te necăjii culcă-te să tragi un pui de somn; dar bagă de seamă să nu te fure somnul, Şofroane, că e ziuă, Şofroane, şi ai treabă, Şofroane 1

Culcat apoi în uşa grajdului, cu capul pe prag, el în curând începu a zâmbi prin vis.

Când se albea de ziuă, el sări sprinten în picioare ca să adape caii şi să-i ţesele, iară când soarele se ivea din dosul dealurilor, el se-ntorcea în bătătura de la marginea satului, ca să vadă ce-i şi cum şi să-i poată da stăpânului său răspuns pe când se va scula.

Şofron, pădurean şi el, ştia să vorbească cu pădurenii, tocmai de aceea însă în curând simţi că anevoia se va înţelege cu dânşii.

Nici nu voiau pădurenii să stea de vorbă cu dânsul. Cei mai mulţi ziceau că nu rămân pe aici, ci trec în Bănat, unde ziua se plăteşte mai bine. Alţii îl amânau pe mine, pe

pomine, zicând că nu ştiu încă cum se vor hotărî preţurile. Iar puţinii care erau gata de a merge chiar de pe acum la lucru cereau nişte preţuri de te speriai de ele. Trebuia să le plăteşti zilele pierdute pe drum şi ostăneala drumului. Apoi anul era bun, şi dar din dar se face. Apoi veniseră mai puţini decât într-alţi ani. Apoi – şi mai ales – era holeră, şi degeaba omul în gura morţii nu intră.

Dar toate aceste calea-valea; vorba era că nu se găseau oameni pe placul lui Busuioc.

Busuioc îşi făcuse socoteala câţi cosaşi, câţi legători şi câţi mănuncheşi îi trebuiau pentru ca să-şi poată aduna rodul în timp de trei zile. Pădurenii aveau însă alte socoteli. Voind a pleca la seceriş, ei se adună în cete de câte cinci până la o sută de inşi. Fiecare din aceste cete are apoi un om al ei, care se învoieşte pentru ceata lui; oameni răzleţi nu se găsesc, deoarece pădureanul odată cu capul nu se desparte de ceata cu care a plecat. Degeaba se căznea dar Şofron să adune numărul poruncit de Busuioc: o dată erau prea mulţi legători; altă dată prea puţini cosaşi. Dar, ceea ce era mai rău, se nimereau totdeauna prea mulţi care nu fac nicio treabă. Fieştecare ceată de cel puţin opt inşi are câte un cimpoieş ori lăutar şi câte un băiat care poartă fedeleşul cu apă în urma secerătorilor, iar lăutarul e socotit drept cosaş şi băietul drept mănuncheş. Busuioc hotărâse un cimpoieş, un lăutar şi doi băieţi, iar lui Şofron i se nimereau câte patru lăutari, doi, trei cimpoieşi şi câte cinci, şase băieţi.

„Să facă Iorgovan ce voieşte cât” grăi Şofron şi să întoarse năcăjit la birt.

Mai rău se năcăji când află că Iorgovan tot nu s-a sculat încă, iar după ce se duse la grajd, el începu a se scărpina la ureche.

Vulpoiu stetea cu urechile dăbălate şi făcea zâmbre.

— Am zis eu, grăi Şofron. Are ceva Iorgovan, trebuie să aibă. Ziceam eu încă de ieri că omoară caii. Astă-noapte i-a lăsat asudaţi în mijlocul drumului, iar acum doarme că ne alte dăţi.

Îl ştia om care nu primeşte să fie purtat de slugile

tătine-său; dar Vulpoiu era bolnav, şi, năcăjit cum era, Şofron nu mai avea răbdare şi trebuia să-l trezească.

Iorgovan durmea şi nu durmea: nu ştia nici el singur ce face. Obicinuit a se scula de dimineaţă, el s-a trezit deodată cu Şofron, dar nu-i venea să se scoale. Îi era greu să mai deie faţă cu oamenii care-l văzuseră peste noapte şi închise iar ochii, pentru ca să fugă din lume şi să nu mai ştie nimic.

El se uită dar cam supărat la Şofron când acesta îl trezi.

— Ce-ţi pasăl? îi zise apoi. Nu cumva ai voi să-mi stric şi cheful ca să nu rămâi numai cu paguba? Lasă-l să piară dacă n-are zilei

Şi iar închise Iorgovan ochii: ar fi voit să doarmă mereu şi să nu se mai trezească tot el însuşi.

Dar el nu mai putea să doarmă.

Un cal!? Puţină treabă! Dar nu era a bine! Tot n-ar fi vrut Iorgovan să păgubească.

Însă el voia să-i arate lui Şofron că prea puţin îi pasă şi nu s-ar fi sculat – ferească Dumnezeu! – nici n-ar fi întrebat, după ce se sculă, despre Vulpoiu.

— Ce-i cu oamenii? întrebă el uitându-se aşa cam pe furiş în faţa lui Şofron.

— Să vii să vezil îi răspunse Şofron.

— Sunt ori nu sunt?

— Sunt şi nu sunt.

— Vorbeşte-mi cum se vorbeşte, grăi Iorgovan mai răstit. Ai fost? n-ai fost? ai găsit? n-ai găsit?

— Am găsit şi n-am găsit, îi răspunse Şofron. Aşa cum îi cere nenea Busuioc, n-ai putea să-i aduni decât în sat, din plin.

Atât îi mai trebuia şi lui Iorgovan. Dacă nu putea să doarmă, ar fi voit să meargă mereu înainte până ce nu va ieşi din lume.

— Atunci pune caii, ca să mergem mai departe, zise el hotărât şi se duse ca să facă socoteala conacului.

Şofron puse caii – la căruţa sa trei, iar la a lui Iorgovan numai doi…

Iorgovan se urca-n căruţa cu doi cai întocmai cum s-ar fi urcat când ar fi fost cu trei. Slavă Domnului, feciorul lui Busuioc n-avea nevoie să-şi piardă rostul pentru atâta treabă.

Dar omul om rămâne.

— Cu pielea cum rămâne? întrebă feciorul lui Busuioc.

— O s-o găsim aici, îi răspunse sluga.

— Mină tu înainte I

Şofron ieşi cel dintâi din curte, iară Iorgovan rămase-n urma slugii.

— Mare minune! grăi Şofron. Fire-ar să nu-i fie de diochi.

IV

Noaptea, pe la cântatul cocoşilor, Iorgovan – era la Cât şi se bălăbănea cu Iuţu, un om de acolea din sat, în vreme ce Şofron durmea la locul lui, în uşa grajdului, cu capul pe prag.

— Care va să zică mine dimineaţă eşti cu oamenii aici!

— Las pe mine, grăi Iuţu. Dacă nu găsesc în Cil, caut prin satele de dimpregiur. Am până dimineaţă timp să cutreier toate satele până în Dulcele şi Zimbru.

Iorgovan tresări.

— Nu e departe Zimbru de aici? întrebă el fricos.

— Cale de un ceas şi nici atâta, îi răspunse Iuţu. Ţiu mereu drumul de ţară până la Iosăşel, iar de aici apuc valea la stânga şi ies drept în Zimbru.

— Haid! pleacă! nu pierde timpul 1 grăi Iorgovan, cuprins de neastâmpăr.

Rămânând apoi singur, el începu să se plimbe prin curtea mare şi deşartă.

Avea destul timp până dimineaţă: putea să meargă şi să se întoarcă, fără ca să ştie Şofron în ce treburi a umblat. Însă caii erau obosiţi, păgubise o dată, şi Şofron durmea-n uşa grajdului.

Era o nebunie! De ce să se ducă? de ce s-o vadă? ce avea el cu dânsa!? Nimic, nimic, nimic! Era o mare

nenorocire pe capul lui pădureanca aceea; dar îi ieşise o dată primejdia-n cale şi nu se mai putea feri de ea, îl apucase o dată gândul de a se pune călare şi nu mai putea, nu mai putea, răcoarea nopţii, lumina lunii, umbrele copacilor, toate-l adimineau.

— Culcă-te şi dormi 1 zise el îndârjit, apoi seduse drept spre o claie de fân ce se afla în fundul curţii, îşi găti un culcuş şi se culcă şi închise ochii.

Somnul însă e câteodată primejdioasă scăpare.

S-a căznit cât s-a căznit, a şi adormit de la o vreme, dar îndată ce l-a răpus somnul, el a şi pornit la drum, iar în vis căile sunt scurte şi, pornit o dată, nu se mai opri decât acolo unde-l ducea gândul lui. În „Cele din urmă se trezi speriat din somn, se uită zăpăcit împregiurul său şi, dându-şi seamă că tot n-a plecat încă, sări în picioare şi se duse la grajd.

Nu era decât pe jumătate treaz, şi dacă s-ar fi culcat iar să doarmă, dimineaţa n-ar fi putut să-şi deie seamă, a visat oare lucrul acesta ori l-a făcut în aievea; cu toate acestea, el luă de la scară pe cel mai prost dintre cei cinci cai.

Şofron sări în picioare, gata de a-l umfla.

— Stăi pe pace, că eu sunt, grăi Iorgovan încet.

— Ce vrei să faci?

— Mă duc să caut secerători.

Şofron aşteptă să iasă cu calul, apoi se culcă iar cu capul pe prag şi durmi liniştit mai departe.

„N-o să mai fac eu în viaţa mea lucrul ăsta cu atâta poftă”, îşi zise Iorgovan după ce se văzu ieşit în drumul cel mare.

Drumul până la Ioşaşi e plăcut chiar şi ziua, dar încă în zori de zi, pe răcoare, la lumina lunii, şi Iorgovan îl trecea ca prin vis. Însă numai de la Ioşaşi înainte era, mai ales pentru el, omul crescut la Câmpie, ţara minunilor nespuse.

Aci drumul apucă pe o vale mai strâmtă, ţiindu-se mereu de ţărmurii unui râuleţ zgomotos, acum printre ţarini şi finanţe, mai departe printre livezi şi rarişti, şi iar

mai departe prin păduri dese ori pe sub stânci ce atârnă greu de coastea piezişă, presărată pe ici, pe colo cu câte un fir de mesteacăn. Se albea de ziuă, şi păsările începuseră a zbura din creangă în creangă: din când în când se auzea câte-o gaiţă ori câte un sturz, turturica gurăia, ciocănitoarea bătea-n scoarţa copacului, cocoşul-sălbatec cânta de zori, iar priveghitoarea, care-l însoţise pe Iorgovan în tot drumul lui, speriată parcă de lumina ce începuse a se revărsa peste culmile dealurilor în vale, îşi urma cântecul cu îndoită patimă.

Crescut la Câmpie, Iorgovan n-ar fi crezut niciodată că sunt cu putinţă atâtea frumuseţe îngrămădite la un loc. Însă el n-avea timp pentru ele. Ceasul lui Iuţu ieşise de tot lung, şi Iorgovan îşi îmbărbăta mereu calul, ca să nu-l apuce ziua pe drum.

Era ziua mare când valea se lărgi.

În fund se ridica Moma, un munte înalt, cu coastele piezişe şi acoperit de sus până jos cu pădure deasă, la dreapta un deal stâncos, iar la stânga alt deal mai prelungit, pe care se întinde satul cu biserica şi cu morminţii din sus de ea.

Iorgovan se opri, şi parcă-i venea să se întoarcă.

Aici era Simina.

Ce să-i zică? ce să-i facă? ce voia el cu dânsa?

Putea el, om în toată firea, să-i spună c-a venit atâta drum de dragul ei? 1 Ori putea să-i spună că numai din întâmplare a nimerit pe aici? I

Dar de unde ştia el ce poate şi ce nu poate 1?

Simina, fată harnică, se sculase des-de-dimineaţă, căci avea urzeală-n război, şi la război hărnicia se măsoară cu cotul.

Neacşu, tatăl ei, ieşise în pădure să caute lemn de juguri, şi ea şedea singură la războiul pus în o poiată din faţa casei.

La moarte s-ar fi gândit Simina, dar la Iorgovan nu. Nu-i vorba, era un timp când se gândea şi dânsa mult şi pe când se gândea, se pomenea că plânge. Însă fetele nu pot porni ca flăcăii pe urma gândului lor, ci stau şi se gândesc

şi aşteaptă şi plâng, iară gândul te părăseşte când vede că nu te iai după el, şi atunci se curmă şi plânsul. Era frumoasă-Simina şi se ştia frumoasă. Încă pe când era copilă simţea că toţi se uită după dânsa, iar de când se făcuse fată mare, îi spuneau alţii în fieştecare zi că e frumoasă, şi se vedea şi ea însăşi în ochii flăcăilor. Iar fetele frumoase pot să aleagă din plin. Cu toate acestea, Simina nu şi-a ales ea pe Iorgovan.

S-a nimerit aşa. Pe când alţi flăcăi se aţineau mereu. după dânsa, feciorul lui Busuioc stetea departe şi numai din când în când îi zicea câte-o vorbă, pe care numai dânsa putea s-o înţeleagă, şi nici aceasta nu era vorbă de dragoste, ci vorbă scurtă, a omului ce vrea să-şi ascundă durerea. Astfel a stat timp de trei luni aproape de dânsul, iar când era să plece dânsa, el trei zile de-a rândul n-a mai dat pe acasă, pentru ca nu cumva să deie faţă cu dânsa.

Văzându-l acum intrat pe portiţă, ea îşi curmă lucrul, aruncă ochii la el, puse încet suveica pe pânza întinsă, apoi se ridică şi-şi făcu cruce.

Un fior, unul singur, îi trecu tot trupul şi o aruncă cu un an în urmă: îi venea să închidă ochii şi să se repeadă la el.

El însă venea zâmbind şi liniştit, ca şi când abia ieri s-ar fi despărţit de dânsa.

— Aşa-i că te miri? zise el oprindu-se în faţa ei, însă fără de a privi drept la dânsa.

— Nu ştiu – îi răspunse ea, începând sătremure – ştiu însă că-mi pare bine.

— Am venit să te iau la seceriş.

— Mai ştiu şi eu?! zise ea. Taica n-avea de gând să meargă iestimp.

— Dar tu aveai? întrebă el.

— Nici eu! răspunse ea hotărât.

— Ei! atunci te-am văzut măcar, grăi el cu glasul înecat; poate că e mai bine aşa.

— Mai ştiu şi eu?! zise ea, şi lacrămile o năpădiră.

Iorgovan îşi muşca buzele şi se uita impregiurul său: ar fi voit să rumpă, să frângă, să spargă; nu cuteza să se

uite drept la ea; i se închideau ochii când o vedea; aci simţea că îndată ce o vede, îi vine s-o apuce şi s-o intringă în braţe, încât să-i pearăpofta de a mai plânge.

— Degeaba te uiţi, grăi dânsa, că nu-i nimeni acasă; şi chiar dac-ar fi, mie nu mi-e ruşine să plâng.

— Atunci de ce plângi? grăi el apropiindu-se de dânsa. Am venit eu ca să te văd plângând?!

— Mai ştiu şi eu de ce ai venit! răspunse ea aşezându-se şi întorcând faţă de la dânsul.

Iorgovan începu să-şi rumpă c-o mână unghiile de la cealaltă. În cele din urmă el o apucă cu vârful degetelor de mânecă şi-i zise:

— Simino! auzi tu, Simino?! Fii cuminte. Uite, zău că-mi pierd şi eu sărita. Şi de ce?!

Ea îşi şterse ochii şi se întoarse spre el.

— Tot am vrut să te întreb, zise apoi, şi nu ştiu de ce nu te-am întrebat: ce vrei tu cu mine?

El dete din umeri.

— Nimic! Ştiu numai că-mi eşti dragă de mi s-au urât zilele.

— Dragoste-n sec I zise ea. Eu dragă şi tot eu arsă de dor.

— Aşa-i – răspunse flăcăul – ştiu că-i aşa.

— Atunci dă-mi pace!

— Dar tu de ce nu-mi dai mie?!

Ea se uită lung la el, dar nu-i răspunse nimic.

— Aşa el grăi Iorgovan strâmtorat. Tu nu ai alergat după mine, dar m-ai făcut pe mine s-alerg. Dar cine ştie, poate că e mai bine aşa!

El ar mai fi voit să-i zică multe, şi multe ar mai fi avut ea să-l întrebe, dar mai departe urmau lucruri despre care el nu putea să vorbească şi pe care ea ar fi voit să le afle oarecum pe simţite. Rămaseră dar tăcuţi, ea şezând în război, iară el răzămat pe stâlpul şurii, şi cum steteau aşa, fieştecare simţea că este un lucru de sine înţeles să stea aşa şi să tacă.

Aşa i-a găsit Neacşu când s-a întors de la pădure.

„Adecăte cum vine lucrul ăsta!?” se întreba el

uitându-se nedumerit la Iorgovan. Nu ştia nici el, se bucură ori se năcăjeşte.

Dar de aceasta nici nu-l întreba nimeni: vorba era să-şi ieie fata şi s-o ducă la Câmpie.

El stete pe gânduri.

O singură fată avea: dacă nici pentru asta n-ar fi avut slăbiciune, ce mai de om era şi el 1?

Să plece el singur la drum atât de lung? Asta n-o mai făcuse niciodată în viaţa lui, şi nu putea parcă nici acum s-o facă. Cine ştie câte i se pot omului întâmpla!? Şi totuşi tocmai în drumul acesta el n-ar fi voit să aibă tovarăş om din satul lui.

El se uita împregiurul lui, la casă, la şura cu războiul şi cu sculele lui de dulgherie, la grădina cu pomi şi la portiţa curţii sale, se uita cu un fel de înduioşare, apoi grăi:

— Se înţelege c-o să mergem 1 Trebuie s-o facem şi asta, ca să nu zicem că n-am făcut-o, adăuga iar mai încet, aşa, pentru dânsul.

Iorgovan se simţea ca popa ce-a ajuns cu., chiu, cu vai să-şi puie patrafirul şi, când e vorba să înceapă slujba, nu ştie să citească.

Îi venea să le zică: „Uite! dar dac-aţi veni la anul?!”

Însă nici pentru asta n-avea destulă inimă.

El porni călare-nainte, iar pe dânsa o lăsă ca să vie-n urma lui pe jos, până la Cil, se-nţelege, numai până la Cil.

De la Zimbru până la Cil, Iorgovan îşi ţinea mereu calul în frâu, deoarece, cu cât mai mult se depărta, cu atât mai rău îi părea c-a plecat. Sosind, în sfârşit, la Cil, el se plimba neastâmpărat şi se uita mereu în drumul din care sosise, dar se uita pe furişate, hoţeşte, ca nu cumva să-l zăpsească Şofron.

Parcă lui Şofron îi treceau dalde-astea prin cap!?

Şofron, când o văzu pe Simina, se uita la ea aşa din întâmplare, apoi se uita mai cu dinadins, apoi rămase cu gura căscată şi în cele din urmă simţi parcă i s-ar fi stricat toată viaţa cită-i mai rămăsese, şi întregul suflet i se strânse într-un singur gând: s-o ascundă, ca numai el să

ştie de dânsa.

— Haid, soro! tu vii cu mine, îi zise el când oamenii începură a se urca în căruţe; sări apoi sprinten, îşi scoase sucmanul de subt sacul cu grăunţe şi-l întinse pe scândură, lângă dânsul.

Simina mai stete o clipă nedumerită, mai trase cu coada ochiului înspre Iorgovan, apoi se urcă şi se puse pe sucman lângă Şofron.

Iorgovan le vedea toate şi se necăjea, dar nu putea el să-şi deie înaintea slugii slăbiciunea pe faţă; apoi pe Simina n-o perdea el orişiunde ar fi lăsat-o; îi era destul c-o ştie aproape şi poate s-o vadă în tot minutul.

Simina ar fi voit cu toate aceste să fie singură, ca să poată plânge.

V

Busuioc moştenise de la taică-său o moară de vânt, şi e bună sculă moara de vânt, mai ales la Curtici, unde cale de o zi de giur împregiur apă curgătoare nu se pomeneşte. Bătută însă mereu de vânturi, moara lui Busuioc s-a hodorogit în cele din urmă, şi pe când el umbla s-o repareze din temelii, cumnatu-său, popa, i-a dovedit că-i vine mai bine să-şi cumpere o moară cu foc: acum Busuioc avea o locomobifă uşurică şi ieftină, care lucra cu foc de paie şi mâna vara o maşină de treierat, iară în alte timpuri moara cu doauă petri, pusă în grădina de la marginea satului, în locul celei de vânt.

Pupăză făcea focul la cazan.

Acest Pupăză, un om de vreo patruzeci de ani, era mai scurt decât toţi oamenii scurţi, cu capul de tot mare, cu fălcile ieşite şi cu ochii înfundaţi în cap şi îi ziceau Pupăză pentru că era cam tont de felul lui şi umbla crăcit, încât parcă şchiopăta de amândoauă picioarele.

El se trezise la moara lui Busuioc, unde-l lăsase maică-sa, o femeie fără de căpătâi, de care abia câte un bătrân îşi mai aducea aminte. Şi, precum e lumea, se vorbeau multe despre Pupăză: mai că-i este rudă, mai că frate din flori cu Busuioc. Destul că nu era slugă cu simbrie, ci om care se ştia la el acasă. Şi nici nu-i poruncea

nimeni lui Pupăză: el făcea numai ce-i plăcea lui. Se pomenise la moară, crescuse la moară şi acum nu-şi mai putea închipui el viaţa lui altfel decât la moară, întocmai precum nici Busuioc nu şi-ar fi putut închipui moara fără de Pupăză.

Cu toate aceste, tocmai Pupăză era omul care nu trebuia să stea la moară: mânca Pupăză ce apuca, durmea unde-l prindea somnul, dar ţinea la curăţenie de ţi se făcea milă de el, şi dacă Busuioc punea cioareci şi-l peptar de postav civit, Pupăză ţinea să aibă şi el cioareci şi peptar din tot acel postav. Altfel se ducea-n lume.

La moară însă şi la gura cazanului curăţenia veşmintelor nu se poate păstra: Pupăză era mereu plin de făină, de prav, de funingine şi de ulei, de te fereai să nu te atingi de el.

Nu-i vorbă, el avea treabă multă şi nu-i venea timp să-şi deie seamă despre aceasta; se găsea m-a A din când în când câte un om care, neavând altă treabă, se lega de el şi-l năcăjea.

Plecând Iorgovan, Busuioc făcu rânduială, ca să macine grâul ce mai era la moară, pentru ca după seceriş să poată pune maşina de treierat neîntârziat în lucrare. El puse oameni să cureţe locul de arie în mijlocul grădinii şi hotărî locurile pentru şirele oamenilor învoiţi să treiere cu maşina lui.

Era dar lume multă la moara lui Busuioc.

Pupăză crescuse la moară; la moară umblă mulţi oameni; mulţi oameni ştiu multe, şi multe învăţase Pupăză în viaţa lui: roata morii tot se mai oprea câteodată, dar gura lui nu. Spunea mereu şi spunea tot prostii, şi prostii puţine, câte învăţase el de la alţii, dar le spunea mereu la alţi oameni şi iar la alţii, încât morarului îi venea să fugă în lume, iară oamenii ziceau că nu e om mai de haz decât Pupăză.

Verigă, om de aci din sat, aştepta de doauă zile să-i vie rândul la moară: auzise o dată, de doauă ori prostiile lui Pupăză şi i se urâse de la o vreme cu ele. Ar fi voit să facă ceva ca să-i treacă de urât.

El se uită lung la Pupăză şi-i zise:

— Bine, măi Pupăză, cum ai ajuns tu?

Pupăză nu se supăra când îi ziceau Pupăză, fiindcă acesta-i era numele; el se uita însă la cămaşa de pe trupul său şi era foarte strâmtorat.

— Ce-i? întrebă el, uitându-se la ceilalţi oameni, ca să vadă dacă sunt ori nu şi ei de părere că nu e curată cămaşa lui.

Oamenii se siliră să nu ridă; dar nu era cu putinţă să-ţi stăpâneşti râsul când îl vedeai pe Pupăză uitin în text: pe du-se astfel, când la cămaşa de pe trupul său, când la oamenii ce o văd.

— Râdeţi! grăi Pupăză, apoi se scutură pe mini, ieşi din moară, se puse pe un buştean şi rămase buşumflat.

Îi era sărită ţandăra, şi când îi sărea lui ţandăra, era sărită şi pace bună.

Acum degeaba se trudeau oamenii să-l încredinţeze că Verigă vorbeşte secături, că n-au râs de dânsul şi că la moară nimeni nu poate să aibă cămaşă mai curată decât a lui: el era om cu minte, cu judecată şi vedea cu ochii lui. Muncea cât zece, iar Busuioc nici nu-l îmbrăca măcar cumsecade: asta era o nedreptate. Nu putea Pupăză suferi ca oamenii să-i spună că i s-a făcut nedreptatea aceasta.

În curând el se ridică şi se depărtă spre sat, ca să le spună altor oameni mai cu inimă că l-a părăsit pe Busuioc, că l-a lăsat pe el singur să facă dacă poate.

Aşa făcea Pupăză totdeauna când îi sărea ţandăra, şi fiindcă lumea ştia cum face, oriunde se ducea, toţi se mirau de curăţenia veşmintelor lui; iară copiii se luau droaie după dânsul şi-l întrebau mereu dacă este ori nu flămând. Flămând!? Vorba aceasta Pupăză nu o putea suferi în urechile lui: era mai bucuros să moară de foame decât să primească o bucată de pine de la cineva. Şi cu toate aceste, cutreierind uliţile şi colindind iute de la casă la casă, el îşi făcea poftă de mâncare, iar pofta de mâncare îl înduioşa pe Pupăză.

Înspre seară el începu a li se plânge oamenilor că Busuioc l-a alungat de la casa lui.

Iar Busuioc se plimba necăjit prin casă – nu, necăjit nu – mâhnit până în adâncul inimii lui. Cu toate aceste, acum, tocmai acum, nu s-ar fi legat, Doamne fereşte, de nimeni: îi era greu a ieşi din casă.

Nu! ştia el cine e Pupăză, dar ştia ce zicea lumea despre dânsul şi îi venea să deie cu toporul când se gândea la droaia de copii şi la oamenii ce rid de-a lungul uliţilor.

Iar el nu putea să facă nimic.

Îndărătnic din fire, Pupăză rămase noaptea întreagă pe uliţi, umblând de ici până colo şi vorbind mereu aşa singur, şi abia a doua zi pe la prânz, stăpânit, în sfârşit, de foame, el începu să deie târcoale pe la casa lui Busuioc.

Era târziu după amiazăzi când el deschise portiţa, intră fricos şi se opri la intrare.

— Du-te, frate, c-a veniţi grăi Busuioc, care nu putea să-l vadă.

Vica tăie un coltuc de pine şi ieşi cu el afară.

Când o văzu, Pupăză începu să plângă, să facă mătănii şi să sărute pământul; luând apoi coltucul din mâna ei, se-ntoarse şi se depărtă iute, vesel şi tot mai vesel spre moară.

Abia se-nchise portiţa în urma lui Pupăză, şi se deschise poarta cea mare, ca să intre Iorgovan, cu cele doauă care de secerători.

Şi n-ar fi putut Iorgovan să sosească în ceas mai potrivit decât acesta.

„Se-ntâmplă câteodată 1” grăi Busuioc în el când văzu că la căruţa lui Iorgovan sunt numai doi cai.

Un lucru de nimic!

Ar fi vrut să nu-l fi băgat de seamă.

Şi totuşi…

Îl ştia pe Iorgovan om cu socoteală şi nu se putea dumiri ce oare i se va fi întâmplat de şi-a pierdut rostul, căci numai aşa, din senin, paguba nu vine, ci omul trebuie să facă şi el ceva ca să şi-o aducă ori să-i deschidă măcar drumul.

Busuioc nu era acum dintre oamenii în curtea cărora poţi să intri fără ca să fii băgat în seamă de stăpânul casei,

şi nici Simina nu era femeia care poate să treacă pe nevăzute pe dinaintea cuiva.

Ieşind în calea celor sosiţi, el trecu odată cu privirea peste oameni şi ochii lui se opriră la dânsa.

Îl ardea parcă la inimă.

O ştia de tot bine şi-i era destul s-o vadă pentru ca să înţeleagă o mulţime de lucruri, căci iute se descurcă lucrurile în mintea omului când li se iveşte căpătâiul.

Încă anul trecut simţise Busuioc că-i plac feciorului său ochii Pădurencei, şi s-ar fi mâhnit, poate, dacă nu i-ar fi plăcut, fiindcă erau făcuţi pe plăcute, dar c-a trecut anul şi nu i-a uitat, dar că-i plac atât de mult încât îşi pierde rostul şi-şi omoară caii de dragul lor, asta îl punea pe gânduri.

Acesta era dar gândul care l-a făcut să meargă el după secerători?! Şi s-a dus cale de doauă zile ca s-o aducă pe dânsa?!

I se făcea lui Busuioc o mare nedreptate; chiar feciorul lui îi făcea o mare nedreptate.

Şi când i se făcea nedreptatea aceasta?

Acum, chiar acum, după ce i se/acuse o altă nedreptate tot atât de mare: abia ieşise Pupăză din curte, şi intră Simina în ea. Dar Iorgovan era feciorul lui. Busuioc îi făcu fetei semn să se apropie.

Simina îşi rândui prin o singură scuturătură hainele pe trup, apoi înaintă cu capul ridicat până la el, se plecă şi-i sărută mâna.

— Să fii sănătoasă! îi zise el. Bine-ai făcut c-ai venit. Du-te-n casă, că leichii-ţi o să-i pară bine. Vicol – strigă apoi, întorcându-se spre casă – ia vino de vezi şi tu ce oameni ne-au sosit la casă!

Dup-aceea el se duse la Neacşu, îi dete mâna şi-l întrebă de sănătate în vreme ce Simina se depărta cu pas liniştit spre casă.

Iorgovan îşi făcea de lucru la căruţă, iar Şofron stetea nemişcat şi se uita.

În şapte ani de zile, cât a muncit cu simbrie, şi-a adunat bănişori, frumoşi bani, şi i-a dat lui Busuioc, să-i

pună cu carnete bune pe la oameni, şi mai avea şi doauă jugăre de pământ cu grâu, iar altul cu porumb; aceasta era mulţumirea vieţii lui, începătura tuturor visurilor ce-şi făcea despre ziua de mâne; cum stetea acum şi se uita, ar fi vrut să-şi strângă-n o clipă tot ce are, să-şi cumpere paie, multe paie, şi să le deie foc paielor şi să râdă încât să se prăpădească.

— Să desprindem caii, îi zise Iorgovan, care se mira că trebuie să i-o zică.

Şofron se uita sperios la el.

— N-am poftă, îi răspunse. Să-i desprindă cine-i arel

Iorgovan rămase o clipă uimit, apoi se uită impregiurul său, ca să vadă dacă nu cumva a auzit cineva vorbele aceste.

— N-am acu timp de ceartă, îi zise; dup-aceea desprinse caii şi-i luă de căpăstru, ca să-i ducă în grajd.

— Ce faci cu caii?! strigă Şofron aspru şi sări de-i luă căpestrele din mână. Nu-i vezi că sunt înfierbântaţi de drum?!

Grăind aceste, el trase caii după el şi începu să-i plimbe prin curte.

Iorgovan era feciorul lui Busuioc şi putea să facă ce vrea el cu caii tătâne-său; însă sluga avea dreptate, sluga era mai cu băgare de seamă decât chiar fiul stăpânului. El se duse dar, desprinse caii de la căruţa slugii, îi luă de căpăstru şi începu şi el să-i plimbe.

Astfel se plimbau amândoi prin curte, privind mereu, când unul, când altul, la scările casei, ca să o vadă pe Simina ieşind. Iorgovan ar fi dorit să stea cât de mult în casă, pentru ca să nu-l găsească în curte când se întoarce, căci n-ar fi voit să deie faţă cu dânsa, iar Şofron ar fi fost gata să plimbe toată noaptea caii prin curte, pentru ca nu cumva, ducându-i la grajd, să-i ducă şi Iorgovan pe ai lui şi să meargă-n casă mai-nainte de a se fi întors Simina. De aceea, pe cât era de liniştit Şofron, pe atât de neliniştit Iorgovan. În cele din urmă el nu se mai putu stăpâni şi duse caii la grajd.

Şofron ar fi vrut să-i spună că nu i-a plimbat încă

destul, dar aceasta nu era adevărat, şi aşa nu-i rămânea decât să plece şi el în urma lui.

Din grajd ei nu puteau să vadă dacă Simina se întoarce ori nu: erau dar ca înţeleşi să-şi facă iute treburile şi să iasă cât mai degrab la lumină.

Busuioc avea slugi destule şi feciorul lui n-ar fi avut nevoie să desprindă caii, să-i plimbe prin curte şi să-i ducă la grajd, însă nimeni nu-l putea opri de a le face toate aceste dacă aşa era pofta lui. Iar acum, după ce le făcuse toate şi Simina tot nu-şi mai isprăvise vorba cu stăpâna casei, el mai putea să tragă şi căruţele în şopron, să vadă dacă boii au nutreţ, dacă sunt toate în bună rânduială. Multă treabă-şi poate face un om harnic în o gospodărie ca a lui Busuioc.

Dar, în cele din urmă, el era feciorul părinţilor săi şi se întorsese din drum: e bună hărnicia, dar tot nu te iartă să vii aşa ca din puşcă şi să-ţi cauţi de treburi fără de a fi schimbat mai-nainte o vorbă cu părinţii tăi. Voia, nu voia, n-avea încotro: el trebuia să se ducă în casă.

Şi-i era greu lui Iorgovan să deie faţă cu părinţii săi.

N-ar fi vrut, ferească Dumnezeu, ca ei să creadă că el umblă cu gândul de a şi-o lua de nevastă pe Simina, dar o iubea, şi încă mai puţin a vrut ca cineva să simtă că-i este dragă şi nu voieşte s-o ieie.

Mai bine ar fi fost dacă o lăsa unde a găsit-o.

Dar Iorgovan se ştia stăpân la casă şi, dacă era vorba, putea să deie faţă cu orişicine fără ca să i se încleşteze inima: el se depărtă cu pas hotărât.

Şofron se uită cât se uită în urma lui, cum te uiţi în faţa puhoiului ce vine de-a valma peste tine, şi apoi, când îl văzu intrând, se lăsă răzimat de uşchiorul de la uşa grajdului şi rămase ameţit. Îi era ca şi când i s-ar aprinde casa-n cap şi s-ar prăbuşi toată lumea peste dânsul.

„Rău m-ai bătut, Doamnei” zise el într-un târziu, apoi intră oarecum uşurat în grajd şi începu să-şi caute de treburi.

El însă nu mai putea să facă nimic.

Nenorocirea-i ajunsese năprasnic: era fărmecat şi nu

altă. El ieşi iar în curte, dar în zadar, căci nu putea să vadă nimic din cele ce se petreceau în casă, şi nu-i rămânea decât să aştepte şi să dorească, şi atât de tare îi era dorul, încât îi părea că el trebuie s-o ajungă, s-o ieie şi s-o aducă.

Şi cine ştie dacă nu cumva chiar dusă de dorul lui, Simina ieşi în cele din urmă din casă şi se uită peste curtea în care nu mai rămăsese niciunul din tovarăşii ei de drum.

Şofron o dorise pentru ca să n-o mai ştie aproape de Iorgovan, dar nu voia nici să o vadă, nici să deie faţă cu dânsa: văzuse destul, prea destul. El grăbi dar să-i spună că ceilalţi s-au pus la odihnă în şura cea mare, ce se afla pe aria din dosul grajdurilor, iară Simina şezuse tot drumul pe sucmanul lui şi acum îi era greu de dânsul.

Ea nu mai întrebă dar nimic, ci se duse încotro socotea că-i va afla, spre portiţa de la capătul dinspre case al grajdurilor.

Acum Şofron răsufla mai uşurat, dar el tot nu putea să se depărteze. Era-n amurgul serii: încetul cu încetul se însera de tot; în cele din urmă răsări şi luna, şi el stetea mereu la uşa grajdului, şi câtă vreme vedea lumină în case, îi era peste putinţă să-şi părăsească locul.

El trebuia să vadă când iese Iorgovan, dacă” ar trebui să iasă, şi să ştie unde se duce.

Şi precum stetea aşa, gândurile îl minau mereu nainte şi nu-l îngăduiau să se oprească la ziua în care se afla.

Putea el să împiedice pe Iorgovan de a se întâlni cu Simina?

Trebuie să-l poată? 1 De câte ori şi-i gândea pe dânşii singuri împreună, simţea că-şi iese din fire şi că trebuie să fie moarte de om. Şi, totuşi, Iorgovan era feciorul lui Busuioc, şi în casă, el, sluga lui Busuioc, nu putea să-l urmărească. Iar Simina îi spusese c-a stat trei luni de zile în casa lui Busuioc, şi dacă a stat o dată, mai putea să stea. Apoi, dacă Iorgovan voia să fie singur cu dânsa, putea să-l trimită pe el undeva.

„Trebuie să i-o spunt” grăi Şofron hotărât.

El auzi cheia în broasca de la uşa casei. Busuioc îşi

încuia, ca în toate sările, uşile de la casă mai-nainte de a se culca.

Acum se putea pune şi el la odihnă.

Nu se putea.

Stătuse toată seara în faţa casei şi-i văzuse pe toţi care au intrat ori au ieşit; cu toate aceste, acum, când văzu uşa încuiată, îl izbi gândul: „Dar dacă Simina ar fi şi ea în casă?!”

Trebuia s-o vadă el cu ochii lui, ori lua un tăciune şi-i dedea foc casei.

În şură era linişte. Oamenii-şi făcuseră culcuşuri de fin şi durmeau toţi, afară de trei, care steteau de vorbă impregiurul unui foc de la gura şurii. Între aceştia era şi Neacşu. Nu era om bătrân tatăl Siminei; însă vara toată suferise de friguri, şi boalele se întovărăşesc şi multe se adună unde s-a pus o dată una: el n-avea poftă de mâncare, tuşea cam des şi nu putea să doarmă. Iar omul care se simte o dată slăbănog mereu la boala lui se gândeşte: Neacşu vorbea cu ceilalţi de holeră şi le spunea că se teme de ea, fire-ar să n-o fi zis în ceas rău.

Tată unei fete frumoase, Neacşu era obicinuit cu oamenii duşi cu gândul la însurătoare, şi-i fusese destul să schimbe o vorbă cu Şofron, pentru ca să-l ştie unde bate. Îi spusese Şofron în de amănunt ce are şi ce nu are, ce poate şi ce nu poate, îşi dăduse toată silinţa să se puie bine cu dânsul, şi nici nu nimerise rău. Dar tocmai de aceea Neacşu ar fi voit să fie culcat când îl văzu pe Şofron: dacar fi fost un om ca toţi oamenii, treacă, ducă-se; nu era însă şi-i venea greu să-l vadă că degeaba vine, degeaba se duce.

Şofron simţi şi el că bătrânului nu-i prea pare bine de dânsul, şi după ce se încredinţă că Simina nu este în casă, se porni pe ducă. Dar una e s-o vrei, şi alta e s-o faci. Venind, el stricase vorba oamenilor, care mai steteră cât mai steteră, apoi începură să caşte şi în cele din urmă se duseră şi ei să se culce.

Şofron rămase singur cu Neacşu şi acum nu se mai putea depărta.

Steteau tăcuţi la foc, se uitau din când în când unul la altul şi, cum steteau aşa, ei se înţelegeau unul pe altul.

— Răuam ajuns, nene Neacşule, grăi Şofron într-un târziu; eu, om în anii mai N-aş fi crezut niciodată că se poate una ca asta.

— Ştiu! îi răspunse Neacşu, dus pe gânduri.

Mai departe ce să vorbească?! Aşa era cum zicea Şofron, şi aşa era cum zicea Neacşu; steteră dar cât mai steteră, apoi Şofron se ridică şi plecă fără ca să zică măcar o: „Noapte bună!”, iară Neacşu luă câteva surcele şi le aruncă una după alta în foc.

În vremea aceasta Busuioc se plimba prin casă uitându-se din când în când la Filip, feciorul lui mezin, un băiat de vreo optsprezece ani, care şedea la masă cu peana asupra hârtiei.

— Seriei grăi părintele, în sfârşit: „*Cumnate dragă* 1”.

— Dar de ce să nu-i scriu eu din partea mea? întrebă băiatul.

— Scrie aşa cum îţi zic eu 1 – grăi tatăl aşezat – că tot vine mai bine. „*Mine încep secerişul* – urmă el apoi dictând – *şi mi-au adus oameni de la pădure, cincizeci şi doi, câţi îmi trebuie. Tu ştii însă că e opreală din partea stăpânirii; te rog dar să pui caii şi să vii cât mai neîntârziat la mine, ca să ne sfătuim ce trebuie să fac. Nu cumva să întârzii, căci am mare trebuinţă de tine*”. Atât! zise el după aceea, apoi îşi scoase pecetea din saltarul mesei, dete cu ea în perna cu vopseală şi o puse sub scrisoare.

VI

Nopţile de vară sunt scurte, dar ele despart zilele lungi una de alta, căci multor bucurii, multor dureri şi necazuri, multor gânduri, şi bune, şi rele, li se pierde firul prin vis, şi dacă ţi se întunecă gândul, culcă-te şi dormi, că ori te vei deştepta înveselit, ori firea-ţi este posomorâtă şi întristarea îţi prieşte.

Pe la cântatul cocoşilor casa lui Busuioc era-n picioare, lăutarul îşi strunea coardele, cimpoieşul îşi potrivea piscoiul, iară oamenii se găteau de sărbătoare

luându-i şi flăcăii coasele pe umăr, iar fetele secerea la brâu. Ziua nu era încă dezvăluită de tot din noapte când ei erau strânşi cu toţii în faţa casei, aşteptând să iasă gazda, ca să-i ureze de secerătoare.

Îndată apoi ce cheia răsuna în broasca uşii de la casă, cimpoieşul îşi umflă cimpoile şi lăutarul începu să tragă cu arcuşul.

Vioară şi cimpoi cât îţi place, dar şi vioara, şi cimpoile sună a pustiu când nu sunt însoţite de glas omenesc, şi parcă nu erau zori de zi de vară, ci amurgul unei neguroase seri de toamnă.

Erau porniţi oamenii spre veselie, nu-i vorbă, dar la casa altuia omul aşteaptă să vie gazda să-i deschidă inima, iar aici gazdele erau toate puse pe gânduri.

Simina, dac-ai fi întrebat-o îi este inima bună ori nu, ar fi dat zâmbind din umeri. Îi era parcă-i venea să zboare ca pasărea ce se vede întoarsă la cuibul ei şi să cânte şi să facă toate nebuniile, şi totuşi umbla ca printre oauă şi cuţite şi-i era frică să vorbească, să se uite la unul ori la altul, se temea să se ducă de ici până colo, căci mulţi erau pe care îi putea supăra şi mulţi care puteau să-i strice voia bună. Dac-ai fi tăiat cu cuţitul în carnea ei, ea s-ar fi legat iute şi ar fi mers veselă mai departe, numai pe alţii să nu-i vadă posomorâţi. Ar fi voit dar să intre la învoială cu dânşii: mâne-i mâne, dar azi să le uităm toate, fiindcă nimeni nu ştie dacă sunt adevărate.

Şofron ştia un lucru: că e zi de seceriş. Şi omul care munceşte zi cu zi tot anul şi munceşte cu drag în ziua secerişului nu se mai târguieşte. La nuntă tot mai poţi sta pe gânduri şi la cumetrie, pentru că nunta şi cumetria sunt începuturi; dar la secerătoare niciodată. Însă *Şofron nu era vesel pentru că nu ştia să fie trist*: el se năcăjea, se mânia, îşi ieşea câteodată din fire, dar asta nu-l ţinea, şi cât dai în palme, iar îl vedeai cum îl ştii, aşa, nici zăr, nici smântână.

În timpul cât Şofron petrecuse pe drumuri, Petrea şi Matei, argaţi la carele cu boi, suciseră din paie de săcară legători de snopi şi le încărcaseră într-unul din care, ca să

le scoaţă la câmp. Erau multe, căci multe trebuie la patruzeci de jugăre de grâu, şi erau grele fiindcă le stropiseră cu apă, ca să fie jilave.

Ei se căzneau să întoarcă carul cu proţapul spre poartă, dar locul era strâmt şi nu puteau să-i vie de hac, iară Şofron, care se cobora din pod cu un sac de porumb, se opri la mijlocul scării şi privea zâmbind la cazna lor.

Femeile sunt cam fricoase din fire, şi văzând că scara le îndoaie cu Şofron, Simina simţi toată greutatea iacului şi se apropie cam cu frică de scară.

— Dă-te jos, că-mi vine rău, Îi zise ea lui Şofron. tfai bine te-ai duce să le ajuţi lor.

Şofron stete o clipă ruşinat, apoi cobori scara şi puse sacul jos.

Îi părea bine că des-de-dimineaţă Simina l-a văzut şi i-a vorbit şi i-a spus să facă ceva; trebuia să-i zică şi el o vorbă.

E însă greu s-o nimereşti precum o gândeşti.

El o apucă de amândoauă minile şi se uită nedumerit în faţa ei.

— Ştii că-mi vine să te sărut? 1 îi zise apoi.

Simina era fată de optsprezece ani şi crescuse în sărutări; o sărutare mai mult sau mai puţin, îl-o scotea din apele ei; însă Şofron era om de treizeci de ani, şi fetele tinere se simt în strâmtoare faţă de oamenii de treizeci de ani. Apoi Şofron nu era flecar.

— N-ai decât să voieşti pentru ca să o faci, îi răspunse ea, fiindcă eşti mai tare decât mine, dar sărutatul cu de-a sila nu are nicio noimă.

— Asta n-o ştii tu, grăi el, apoi îi luă capul între mini şi-o sărută drept pe buze.

Simina îşi strânse buzele.

Aşa nu voia Şofron, aşa nu era mulţumit; când e uscat de sete, omul nu se satură cu roua de pe frunze.

El îşi lăsă braţul peste umerii ei şi o strânse la pieptul lui, apoi îi sărută gâtul şi ochii şi iar gura, şi cu cât ea îşi strângea buzele, cu atât sărutările lui erau mai lungi.

Ea-şi puse mâna pe obrazul lui, ca să-l depărteze de

la dânsa.

— Lasă-mă – îi şopti ea înecată – că mi-e ruşine şi-mi vine greu.

— Sărută-mă şi tu – îi răspunse el – că nu te las până ce nu mă săruţi.

Simina îşi închise ochii şi-şi întinse buzele.

O sărutare, dată de sâlă, de bunăvoie, dar o sărutare.

— Dumnezeu să ţi-o răsplătească, grăi Şofron, dându-i drumul.

— Om în toată firea – zise ea tulburată – şi fără toate minţile 1 Du-te acum şi le dă ajutor.

Şofron se aruncă din o săritură la car, îl apucă de inimă, între roatele de dinapoi, îl ridică şi-l suci. incit ceilalţi n-aveau decât să-l cirraească din proţap pentru ca să-l întoarcă spre poartă.

„Ce să-mi fac dacă-i aşa de tare, zise Simina în ea. Şi la urma urmelor, gaură-n cer pentru o sărutare nu se face”.

Însă Iorgovan le văzuse toate. Stetea şi se uita, dar se făcea că nu vede ori că prea puţin îi pasă. Şi mult nici că îi păsa lui Iorgovan. Ştia el că Simina nu s-a lăsat de bunăvoie şi că ea s-a supărat de sila ce-i făcuse, şi atât îi era destul. Un lucru nu ştia dânsul: că Simina, de silă, bucuros l-a sărutat şi ea pe Şofron. Şi orişicine i-ar fi spus-o aceasta, el i-ar fi răspuns că minte. Simina însă o ştia şi aceasta, şi de aceea începu să tremure în tot trupul când dete cu ochii de Iorgovan.

Ea însă nu era supărată pe Şofron, nu-şi făcea sie înseşi mustrări, ci se întorcea cu pas hotărât spre casă uitându-se drept în ochii lui Iorgovan, ca şi când ar fi voit să-i zică: „Tu ar trebui să faci ca alţii să nu îndrăznească a mă săruta”. Iorgovan îi înţelegea privirea şi fiindcă se simţea vinovat, se făcea că n-o înţelege şi se arăta vesel.

Un singur om era care s-ar fi mâniat rău dac-ar fi văzut cele petrecute: acesta era Busuioc. Să-l puie păcatul pe un slugoi să sărute fata de dragul căreia feciorul îşi omoară calul: n-ar fi avut ochi să vadă feciorul, nici inimă să o mai poată răbda pe sluga aceea un ceas măcar în

preajma casei lui.

Dar el nu ştia nimic.

Ştia numai că e zi de secerătoare şi că satul vede când ies oamenii lui în câmp.

— Voioşi, băieţii nu vă lăsaţi, fetei le strigă el închinând păharul. Siminol Şofroane, şi tu, măi Iorgovane, daţi nainte, voi sunteţi de casă 1

Flăcăii prinseră fetele-n joc şi începură să chiuiască, apoi ieşi Vica, stăpâna casei, ieşi Filip cu puşca-n spinare, ieşiră şi copiii mai mici, şi după ce se întremă veselia, fetele începură să cânte şi secerătorii plecară cântând şi jucând la câmp.

Iar veselia-i bună şi plăcută, şi când o găseşte omul, cu una cu două n-o părăseşte.

Atât erau de veseli oamenii, încât Şofron uitase că trebuie să se simtă nenorocit când Iorgovan se află în apropierea Siminei. El nu cânta, pentru că nu ştia să cânte, nu făcea glume, pentru că nu ştia să lenimerească, nu spunea minciuni, pentru că n-avea de unde să le scoaţă; le ţinea însă celor ce cântau isonul, mormăind şi el din când în când, râdea de se prăpădea când făceau alţii glume şi asculta cu gura căscată minciunile altora. Treaba lui era să adune snopii şi să-i aşeze în cruci bine încheiate, ca nici vântul să nu le răstoarne şi nici ploaia să nu strice bobul. Şi de câte ori lua câte un snop în furcă şi-l simţea că e greu, inima îi râdea de bucurie, şi pentru ca bucuria să-i fie mai mare, lua câte doi şi trei snopi deodată şi se ducea cu ei ţinând furca-n sus ca un steag. Iară când se nimerea să scormonească vreo prepeliţă adăpostită sub snop, el se lua după ea şi mare îi era mirarea că n-a prins-o din zbor.

Simina şi Iorgovan nici ison nu le ţineau celor ce cântau, nici de glume nu râdeau, nici la minciuni nu ascultau, nici prepeliţele din zbor nu alergau să le prindă: ei îşi trăiau ziua lor albă.

Cosaşii mergeau înainte, pas cu pas, culcând lanul greu în brazde lungi şi groase şi oprindu-se din când în când, ca să-şi scoată cutea din teacă şi să tragă cu ea de-a lungul coasei ce răsună departe sub bătaia pietrei. În urma

lor fetele sprintene adună cu secerea harnică brazdele în mănunchi. Vin apoi flăcăii cu braţele vânjoase, întind legătoarea, adună mănunchiii pe ea şi o strâng sub genunchele lor greu, ca ţeapăn să fie snopul. Tocmai în coadă sunt cimpoieşul, lăutarul, băieţii cu fedeluşul şi Şofron cu furca-n trei coarne de fier.

Şi merg mereu înainte, şi precum merg, lanul se culcă-n calea lor şi crucile li se ridică pe urmă.

Iorgovan merge şi el cu dânşii, mai leagă ici un snop, mai colo altul, mai stă fără de nicio treabă, mai se uită dacă crucile sunt bine clădite, e stăpân, şi stăpânul trebuie să-şi puie mâna la toate.

Ca din întâmplare se duce să strângă-n snop mănunchii adunaţi de Simina, şi mai cu drag îi adună decât alţii, pentru că din mâna ei trece în a lui. Ea se uită din când în când peste secere la el, şi el din când în când peste snop la dânsa, şi aşa vorbesc pe neauzite şi se înţeleg unul pe altul.

— Nu te-ai supărat? îi zice ea în cele din urmă.

— Şofron e un nătărău! îi răspunde el şi se depărtează, pentru ca peste câtva timp iar să se întoarcă.

Simina îl urmăreşte cu ochii, şi-l cheamă, şi-l aduce, şi-l ţine aproape de dânsa. Iar tac şi iar îşi trec de la mână la mână mănunchii cu spicuri grele.

— Dar vezi – îi zice ea, tot ea cea dintâi – obraznicul mănâncă praznicul.

Iorgovan scăpă legătoarea din mână şi rămase privind nedumerit la dânsa.

— Nu te înţeleg, îi zise el. Vrei să fac şi eu ca dânsul?

— Nu! îi răspunse ea râzând. Eu să fac.

Iorgovan se făcu roşu ca bujorul. Îi era ruşine, şi nici el însuşi nu putea să-şi deie seamă de ce: pentru că e atât de slăbănog, încât lasă ca o fată să-i zică vorbele aceste, ori pentru că-i este dragă fata care le zice. Destul că-i era ruşine şi nu-l mai ţinea locul. Mai legă un snop, apoi se depărtă.

Simina se făcu acum şi ea roşie. Era fată mare şi se mustra că a grăit vorbele acelea, şi era mâhnită că el a

îmbrâncit-o la ele. De aceea faţa i se întunecă din ce în ce mai mult, şi ea nu-l mai căuta cu ochii, ci se apropia pe-ncetul de celelalte fete şi intră în vorbă cu ele.

Iorgovan trase de câteva ori cu ochiul spre dânsa şi văzând că nu mai întâlneşte ochii ei, iar nu-l mai ţinea locul.

Fata ştia că iar trec mănunchii din minile ei în ale lui şi se depărtă cu totul de celelalte fete; ea însă nu mai îndrăznea să se uite la el, nici să-i vorbească.

— Lesne te superi, îi zise el într-un târziu.

Simina se îndreptă spre el şi se uită liniştită în faţa lui.

— Eu? îi răspunse apoi. Un lucru să ştii: poţi să mă nenoroceşti pe toată viaţa, dar gând rău n-am să-ţi port niciodată.

— Nu ştie omul care o să-i fie gândul de mâne, grăi flăcăul tulburat.

— Ba ştiel îi întâmpină fata, adunând un nou mănunchi. Ştie – zise iar după ce-şi ridică secerea de pe brazdă – fiindcă simte ceea ce nu poate şti.

Nu-i mai păsa acum dacă cei de dimpregiur îi aud vorbele ori nu, căci toate le răbda, afară de una: ca Iorgovan să-i pună dragostea la îndoială.

— Ştiu – urmă ea liniştită – o văd, o simţ în tot ceasul că ţi-e ruşine de dragostea ce o ai către mine şi te fereşti ca nu cumva lumea să afle despre ea: dacă nu mă pot supăra de asta, Iorgovane, n-o să mă supăr de nimic în viaţa mea.

Lui Iorgovan îi venea să răcnească.

— Nu-mi mai zice vorba aceasta – îi zise el înecat

— Că mă omor. Lasă! haid* să tăcem 1 Uite, mie mi-e destul să ştiu că-mi eşti în apropiere, fără ca să te văd, fără ca să-ţi aud glasul, şi pământul pe care l-ai călcat tu îmi saltă sub picioare când 11 ating, şi spicul care a fost în mâna ta, spicul ăsta mă farmecă. Doamnei cât de tristă e viaţa mea, şi tot aş fi gata să sufăr muncile iadului de dragul unei singure zile din ea.

— Şi eu, Iorgovane, grăi Simina mişcată.

— Atunci, haid să tăcem, zise el iar, că vorbele sunt făcute ca oamenii să-şi ceară cu ele pâinea de toate zilele; pentru aceasta nu s-au făcut încă vorbe „şi nici nu-i nevoie de ele. Uită-te-n ochii mei precum mă uit şi eu într-ai tăi, şi dacă nu mă înţelegi, atunci n-ai în tine aceea ce-ţi dă înţelegerea.

— Te înţeleg, Iorgovane, răspunse ea, dar uite

— Adăugă arătând spre Şofron, care alerga tocmai după o prepeliţă – aş voi să te văd şi pe tine alergând să prinzi pasărea din zbor.

Iorgovan se uită lung după Şofron.

— E nebun, grăi el zâmbind. Eu aş fi umblat s-o prind din cuibul ei când rădicam snopul; dacă a început o dată să zboare, ori n-o mai prinzi, ori o striveşti când pui mâna pe ea.

— Unde dai şi unde crapă 1 zise ea. Eu cu gândurile mele şi tu cu ale tale. Aş voi să te văd şi pe tine vesel ca pe dânsul.

— Se vede că are de ce să fie vesel, îi răspunse Iorgovan.

Simina se uită în faţa lui şi se încredinţă că el n-a grăit acele vorbe ca să o mustre pe dânsa, şi nu se gândea Iorgovan la cele ce se petrecuseră dimineaţa, dar se gândea dânsa, şi obrajii iar i se roşiră.

— Nu are – zise dar – ci crede numai.

— Are cine crede că are, nu cine are numai, grăi Iorgovan.

— Atunci crede şi tu!

Iorgovan se întristă şi rămase pierdut în gânduri.

— Lesne e nădejdea când ţi-e puţină dorinţa – zise el în cele din urmă – dorinţa mea e mare, Simină, şi mă tem de nădejde.

Astfel, din vorbă-n vorbă, iar ajunseră acolo de unde nu puteau să meargă mai departe.

Şofron? el îi vedea schimbând din când în când câte-o vorbă, dar ce-i păsa lui de-un papă-lapte ca Iorgovan.

El i-ar fi crăpat lui Iorgovan în doauă capul dacă l-ar fi văzut sărutând pe Simina, iar Iorgovan nici nu era măcar

supărat.

Tot aşa zicea şi Neacşu. Pentru că dragostea e dragoste, şi dacă ţi-e dragă o femeie, nu prea te pricepi la glume.

Ei! e frumoasă fata şi e deşteaptă; îi place să petreacă cu dânsa. Şi nici dânsa nu prea ţine la el, căci altfel s-ar fi supărat pe Şofron.

Aşa zicea Neacşu, aşa credea el, şi fiindcă aşa credea, era vesel, tuşea din când în când, îl treceau într-una sudorile, se obosea la tot pasul, dar era vesel toată ziua.

Seara târziu, după ce oamenii începură să se aline, el îşi căută rost să fie singur cu fiică-sa.

O iubea şi el pe Simina, ar fi iubit-o chiar şi dacă nu ar fi fost frumoasă, iar aşa cum era, ar fi iubit-o chiar şi dacă nu i-ar fi fost fată.

Niciodată însă el n-a simţit atât de viu că o iubeşte ca acum, după ce se întorsese de la secere obosit de-l dureau toate încheieturile. Seara toată el a şezut la o parte pe un petroi de la colţul şurii, răzămindu-şi spatele de stâlpul cel mare. Era dus în gânduri, dar ochii lui nu se depărtau de la fiică-sa.

Îl apucase deodată dorul de casă, de satul lui, de oamenii cu care şi-a petrecut viaţa, de biserica în care s-a cuminecat atât de adeseori, de morminţii în care atât de des a aprins de ziua morţilor lumânările de ceară galbenă, topită din fagurii stupilor săi. Mulţi şi lungi ani trecuseră de când s-a spart cea din urmă oală de pragul casei lui, şi numai ca din poveste-şi mai aducea aminte de părinţii şi de fraţii săi, de soţia şi de copiii săi, dar cum se uita acum la fiică-sa şi cum se gândea la dânsa, morţii lui unul câte unul înviau.

„Taica, fie iertatul, taica întreg”, îşi zise el oprindu-şi privirea asupra ochilor ei. Nu erau tot acei ochi, nu tot acele gene, dar din o singură căutătură a lor se intrăma întregul om aşa cum el fusese odinioară.

„Maică, fie iertată, maică-ntreagă”, îşi zise apoi, când privi la buzele ei.

„Şi totuşi – urmă el iar – parcă o văd pe Saveta când mă uit la dânsa: aşa îşi dedea fie iertata părul din faţă, aşa îşi sugea buzele, ăsta îi era glasul în tinereţe şi tot ca dânsa rostea vorba”, zise el iar.

Toţi erau, în sfârşit, rămaşi într-însa, dar niciunul mai mult decât el însuşi. Pe sine însuşi nu se vedea Neacşu în fiică-sa: el îşi simţea sufletul trecut în trupul ei cel tânăr şi plin de viaţă. Plecări bune şi rele, slăbiciuni şi apucături, firea cea aşezată şi îndărătnică, toate erau rupte din el şi de aceea toate mângâieri pentru sufletul lui.

El îi făcu Siminei semn să se apropie.

— Ce-i, taică dragă? îl întrebă ea, cuprinsă de îngrijare.

— Nimic, Simina tatii – îi zise el, făcându-i loc pe piatră – şezi aci lângă mine, aproape, de tot aproape. Sunt obosit şi mi se intramă puterile când mi te simt aproape.

Simina ar fi vrut să-şi puie capul pe umărul lui, dar ăsta nu era obicei la dânşii.

— Nu mai lucra dacă te simţi slab, îi zise ea, nustrindu-se în inima ei că l-a făcut să plece de acasă.

— Nu-i aşa, fata mea, îi răspunse el. E de mult de când n-am lucrat, şi de aceea obosesc atât de lesne; simt însă că munca-mi prinde bine, nu mor eu aşa de lesne.

— Nu vorbi de moarte, grăi ea cu inima încleştată.

— Zic numai aşa, întâmpină el, şi timp îndelungat rămaseră tăcuţi.

Nu-i vorba, mai curând ori mai târziu trebuia să moară şi el şi să rămâie dânsa singură.

Ei nu vorbiseră niciodată despre Iorgovan; aşa, pe nesimţite, luaseră înţelegere între dânşii ca lucrul acesta să-l lase neatins. Acum el o prinse de mână şi se uită lung în faţa ei.

— Crezi tu – îi zise apoi – că Iorgovan o să te ieie de nevastă?

Simina îşi opri răsuflarea, şi bătăile inimii îi slăbiră: îi era greu să răspundă, dar îi părea bine că e cineva în lume căruia poate să-i vorbească şi despre aceasta.

— Nu cred, răspunse ea.

— Eşti cuminte, fata mea, grăi tatăl. Rău ar fi dac-ai crede, şi mai rău ar fi dacă s-ar întâmpla una ca aceasta.

— De ce, taică? îl întrebă ea uimită.

— Pentru că însoţirea făcută fără de voie nu-i pentru oamenii plămădiţi ca noi, îi răspunse el.

— Cum fără de voie? cine să-l silească?

— Slăbiciunea lui – grăi bătrânul – şi asta nu ţine toată viaţa, nici n-o au cu toţii pentru tine. Nu te face, fata mea, pui de cuc în cuib de cioară – urmă el peste puţin – că nu-ţi este firea pentru aceasta. Tu ai durmit astă-noapte aici, întinsă pe un braţ de fin, şi ai durmit bine, dar ei au durmit în paturi cu perini de puf şi n-au să uite niciodată c-ai durmit în şura lor.

— Nu-mi pasă, taică!

— Poate că nu-ţi pasă acum, zise el, dar o să vie vremea când o să-ţi pese. Tu nu ştii să şezi la masa lor, nici să mănânci cu lingura lor, nici nu ştii să te îmbraci în portul lor, nici să vorbeşti în limba lor.

N-a crezut Simina niciodată că Iorgovan o va lua de nevastă, cel puţin aşa zicea, că nu crede; acum însă, când îl vedea pe părintele ei atât de îngrijat, ea începu a se teme că tot o va lua Iorgovan şi ar fi voit să-i arete bătrânului că n-ar fi o nenorocire pentru dânsul, nici pentru dânsa.

— Taică, îi zise ea, m-am gândit şi eu la toate; dar, vezi, slujnică să-i fiu, tot m-aş simţi fericită: e om cuminte şi cu inimă bună.

— Dar e slab de înger, îi răspunse bătrânul. Dac-ar fi om ca Şofron, ai putea să treci şi prin foc şi prin apă alăturea cu dânsul; dar grea e tovărăşia cu un om care nu se uită mereu înainte, ci caută la tot pasul în dreapta şi în stânga, ca să vadă cum vor alţii să-l ducă. Dar ce vorbesc eu!? adăugă peste puţin. Cum ţi-a fi data, aşa-ţi va fi norocul. Dar tot aş vrea să ştiu cum o să-ţi fie!

Ce să vorbească mai departe?!

Ştiau ei oare care este şi care nu este adevărul, ca să stăruiască asupra lui?!

Neacşu ar fi voit să nu mai.fi grăit vorbele pe care le-

a scăpat, iar Simina ar fi voit să plângă şi nu putea.

— Dumnezeu să te poarte-n căile tale! zise el în cele din urmă şi se ridică.

— Mai rămâi, taică, îl rugă, cine ştie când ne-o mai veni să stăm aşa împreună.

El se aşeză din nou lângă dânsa şi-o întrebă ce voieşte.

— Nimic, taică, răspunse ea, apoi îşi puse capul pe umărul lui şi începu să plângă.

— Fata mea, draga mea fată! plângi, că e bun plânsul, grăi el mişcat, uitându-se mereu în faţa ei.

VII

Cumnatul lui Busuioc era popa Furtună de la Socodor.

Nu-l chema Furtună pe părintele Ioan, dar aşa-i zicea lumea şi lumea ştia ce zice.

Primind scrisoarea cumnatului său, el începu să zâmbească.

Unde l-o fi strângând opinca de-i este aşa de grabă? 1 Căci de holeră nici nu putea să fie vorba. Doctorii dovediseră că nu mor de holeră decât cei ce se îmbolnăvesc şi n-au în ei destulă putere pentru ca să se facă sănătoşi; de aceea stăpânirea îşi schimbase poruncile şi orânduise ca oamenii să nu mănânce castraveţi, nici; oapte, şi dacă, cu toate aceste.

pepeni, nici poame ne
ar muri, să li se facă

groapa c-o palmă mai adâncă decât la ceilalţi. Asta Busuioc trebuia s-o ştie, şi chiar dacă n-o ştia, n-avea el nevoie de barba lui popa Furtună pentru ca să se descurce cu holera.

Popa începu să-şi scarmene barba. Acesta era obiceiul lui când îi venea vreun gând bun.

Avea şi el vreo doauăzeci de jugăre semănate cu griu şi aştepta să-i vie secerători, ca să nu fie silit a se căciuli pe la poporeni. Era lucru minunat: n-avea decât să-i ieie pe cei de la Busuioc. Apoi era vorba să pună caii la căruţă, şi grozav îi plăcea lui popa Furtună să meargă şi să vie, să bată drumul şi câmpurile.

— Preuteasăl Preuteasăl striga el uitându-se prin casă spre a-şi alege cele ce-i făceau trebuinţă la drum, puşca, pătaşca, cornul cu prav, scăunelul în trei picioare, păhărelul de apă şi dichisul cu tacâm, căci fără aceste nu se putea.

Ieşea după prinz, cu gândul de a se întoarce-n amurg, însă el le lua toate cu dânsul, pentru că altfel nu-i pria vânătoarea. Dac-ar fi să cauţi cu de-amănunt, nu prea îi şedea bine popii puşca, dar dacă i-ar fi trecut cuiva prin minte să-l oprească de la vânătoare, el şi-ar fi ras barba şi ar fi făcut ca Iorgovan. Fără de cine şi fără de puşcă nu putea trăi popa Furtună.

— Ce-i, popă? s-a aprins casa? întrebă preuteasa ivită-n uşă.

El se uită sperios la ea.

— Aşa-i! te-am chemat, zise el iute. Foarte bine! lasă, că fac eu, nu mai am trebuinţă de tine. Stăil ce-mi mai trebuie? urmă apoi peste puţin, oprindu-se în mijlocul casei şi puindu-şi mâna pe frunte.

— Dar unde vrei să pleci? îl întrebă ea râzând.

— La Curtici, răspunse el adunându-şi boscirţele; o să aduc şi secerători. Uitel – urmă apoi dându-i scrisoarea – citeşte şi tu. E vreo treabă la mijloc. Acu mă duc şi acu mă-ntorc.

Grăindu-le aceste, el o apucă în semn de ziua bună de ureche şi ieşi, iar pe când preuteasa se ivi-n curte, el şedea-n căruţă, cu puşca la dreapta, cu traista la stânga şi cu prepelicarul la picioare.

— Haid-l – îi strigă apoi vizitiului – şinudurmi, dobitocule.

— Încotro, părinte?

— La Curtici I

Cât ţinu drumul prin sat, popa şedea popeşte la locul lui, uitându-se mereu la cai, ca să le vadă mersul; îndată însă ce ieşiră la câmp, el se ridică în picioare şi luă frânele din mâinile slugii, ca să-i arete cum se mână caii dacă vrei să-i înveţi la treapăt bun. Zboru, prepelicarul, sări şi el în locul popii şi se aşează ţeapăn, uitându-se drept înainte şi

tresărind mereu când se ivea câte o pasăre în calea lor.

Şi iar se aşeza popa şi se dedea jos prepelicarul, şi iar se ridica popa şi sărea prepelicarul în locul lui. Zboru ştia apucăturile stăpânului său, şi niciodată ei nu-şi steteau unul altuia-n cale.

Busuioc simţea că se apropie cumnatul său, îl vestiseră câniii satului, care se ţineau totdeauna haită de căruţa uşurică a lui popa Furtună, în vreme ce popa-l punea pe slugă să tragă mereu cu biciul între ei, supărat că nu poate să facă el însuşi treaba aceasta şi mulţumit de câte ori se nimerea ca sluga să pişte pe vreunul din ei.

— Ce-i, ce s-a întâmplat? întrebă el chiar mai-nainte de a se fi dat jos din căruţă.

— Toate la timpul lor, îi răspunse Busuioc. Acum îţi mulţămesc numai că nu ne-ai uitat.

Dar popa Furtună nu era omul care poate să aştepte; el voia să ştie acum, nentârziat, pentru ce l-a chemat Busuioc. Intrând în casă, el îi zise surorii sale: „Bună ziua l”, îşi dete mâna să i-o sărute nepoată-sa, Persida, apoi îl luă pe cumnatul său la o parte, ca să-l descoase.

Busuioc era om trecut de patruzeci de ani şi cu vreo zece ani mai bătrân decât cumnatul său, însă acesta era popă, ba chiar om de frunte între popi, şi de aceea neamurile nu făceau nimic fără de a-l fi întrebat mai-nainte pe dânsul. Şi nici nu era nevrednic părintele Ioan de trecerea pe care o avea la neamurile sale. Aşa iute şi furtunos cum era, el nu se pripea niciodată, ci-şi lăsa timp. Şi acum el asculta cu luare-aminte şi dedea mereu din cap şi zâmbea din când în când cu neîncredere.

— Pagubă de calul acela, zise el năcăjit. Nu-ţi spuneam eu să mi-l vinzi, că n-ai tu oameni care să ştie umbla cu el?

— Lasă-l în ştirea Domnului de cal! grăi Busuioc supărat. Ia spune-mi, ce să fac eu acum.

— Nimic! îi răspunse popa scurt. Tineretul să-şi facă el singur treburile.

— Stăi! grăi Busuioc aşezat. De când a venit fata aceea la casa mea, stau mereu ca pe spini, fiindcă nu ştiu

cum să mă port cu dânsa. Ce fac eu dacă băiatul îşi pune carul în pietri şi o ia de nevastă?

— Nu-ţi cunoşti feciorul, îi răspunse popa.

— Nu cunoşti tu fata, întâmpină Busuioc. N-aş voi de loc s-o am noră, dar aşa bătrân cum sunt, dacă aş fi văduv, m-aş face luntreşi punte s-o am nevastă. E deşteaptă, popă, şi bine făcută, şi e frumoasă mare minune.

— Apoi nu-l ştiu eu pe Iorgovan al nostru!? grăi popa râzând. Trebuie să fie ceva de dânsa dacă a făcut de dragul ei cale atât de lungă. Dar n-o ia, cumnate. Tu ai lua-o pentru că eşti bătrân, iar el n-o ia pentru că e tânăr şi n-are nevoie. Lasă-l, frate, lasă-l să-şi trăiască şi el traiul.

— N-am zis că nu-l las, răspunse Busuioc. Te gândeşte, numai, că greu mi-ar fi s-o am noră dac-ar trebui să-mi fie ruşine de ea. Vezi tu – adăugă el mai iute – nu ştiu, s-o pun la masă cu mine, ori să n-o pun?

— Să n-o pui dacă n-o vrei noră!

— Dar dacă mi-o voieşte băiatul?

— Nu te învoi!

— De asta nu poate să fie vorba, răspunse Busuioc hotărât; mi-e fecior şi nu pot, pentru că nu ştiu dacă fac bine ori rău. De aceea te rog pe tine să-l descoşi pe băiet, ca să ştiu ce să fac, unde-o pun, cum îi vorbesc.

— Cumnate, fii om cuminte, grăi popa nerăbdător; nu te speria de umbra ta. Lasă-l, că încetul cu încetul i se urăşte de dânsa.

Busuioc se uită lung la el şi dete de câteva ori din cap.

— Du-te de vezi fata, îi zise apoi, vorbeşte cu ea, şi vino să ne înţelegem dup-aceea.

Popa Furtună stătuse destul la un loc, «ra obosit de atâta linişte şi foarte mulţumit că se poate duce mai departe. El îşi adună dar boscirţele, luă pe Filip cu dânsul şi ieşiră, ei doi şi cu prepelicarul trei, la vânătoare.

Iorgovan era posomorât. Iar i se înăcrise viaţa. Simina fusese toată ziua tăcută şi nu se depărta de loc de tatăl său, încât el nu se apropia de dânsa.

Zărindu-l acum din depărtare pe unchiul său, el se

depărtă fără de veste din preajma Siminei. îl ştia pe popa, ţinea la el şi n-ar fi vrut, Doamne fereşte, ca să bănuiască ceva.

Părintele Ioan, sosind la secerători, le zise bun lucru şi începu să certe mai pe unul, mai pe altul dintre dânşii, pe o fată pentru că nu ţine bine secerea, pe un flăcău pentru că nu suceşte bine legătoarea ori nu o strânge din destul, pe un cosaş pentru că nu răstoarnă bine brazda: de toţi se lega popa, tuturor a le găsea pricină.

Iorgovan mergea pe urma lui şi aştepta la tot pasul să-i vie rândul.

— Dar tu cine eşti? o întreba el pe una dintre fete.

Fata-i sărută mâna, îşi spuse numele, şi satul, şi părinţii.

— Prea bine, grăi popa şi se duse la alta.

Simina-l ştia pe popa Furtună. O dată îl văzuse, dar atunci mai multe zile de-a rândul îşi făcuse de lucru cu el, întrebând mereu pe alţii ce-i şi cum şi de unde, iar despre popa Furtună oamenii ştiau multe şi mărunte. Dar îi era destul să-i audă glasul şi să-i vadă pasul, pentru ca să-i cunoască firea.

„Acesta-i om care se ceartă toată viaţa, dar nu se supără niciodată”, îşi zise ea; văzând că el vine pas cu pas spre dânsa, lăţi un măunchi ca să-i poată vedea spicele, alese apoi câteva dintre cele mai frumoase, le înnodă paiul potrivindu-le în chip de aripă şi rupse în cele din urmă paiele, o şchioapă din jos de nod.

Când se apropie popa, ea-l aştepta cu legături de spice în mână.

Iorgovan simţi că i se aprind obrajii.

— Ce-i asta? întrebă popa privind cam pierdut la dânsa.

— Seceriş, părinte, răspunse ea întinzându-i legătura de spice”.

Popa îşi luă pălăria din cap, ca să puie spiqele la ea, apoi o apucă pe fată de mână şi-o întrebă cu voiebună;

— Dar tu de unde-ai răsărit?

Simina îi sărută mâna.

— E-a noastră, părinte, îi răspunse Neacşu.

Părintele Ioan se-ntoarse şi se uită lung la bătrânul slăbănog şi uscat de boală şi de arşiţa. soarelui

— A ta e fata? – îi zise – şi de unde eşti tu?

— De la Zimbru suntem, părinte; suntem crâsnic la biserică.

— De la Zimbru? foarte bine! Ce mai face părintele Teodor?

— E bine, slavă Domnului – răspunse bătrânul – tocmai acum în postul Paştilor a vrut bunul Dumnezeu de i s-a nimerit noroc la casă.

Popa Furtună se duse mai departe la alt om şi iar la altul, el înainte ducând de-o mână pe Simina şi ţiindu-şi în ceealaltă pălăria, iar după el Iorgovan şi frate-său Filip.

Şi e lucru nu ştiu cum să te ieie cineva şi să te poarte aşa, trăgându-te după dânsul: Simina abia îşi mai putea stăpâni râsul, iar lui Iorgovan îi venea să intre în pământ de greu ce-i era.

În cele din urmă ei trecură toţi oamenii şi, ajungând la o cruce de griu, popa se opri.

— Dar tu ce mai zici? o întrebă 61 pe Simina.

— Eu, părinte? – răspunse ea zâmbind de-i ieşeau toţi dinţii mărunţi la iveală – eu zic să-ţi pui pălăria în cap, că te arde soarele.

Popa-şi puse pălăria, apoi lăsă mâna Siminei ca să se scarmene-n barbă.

— Prepeliţe sunt? întrebă el întorcându-se spre Iorgovan.

— Foarte multei îi răspunse flăcăul.

— Atunci haid-l ia-ţi şi tu puşca şi vino cu noi.

Îi plăcea grozav popii să împuşte prepeliţele din zbor.

Iorgovan ar fi voit să spuie că şi-a uitat puşca necurăţită, că nu-i prea ştie rândul, că trebuie să rămâie la secerători, dar cu popa Furtună multă vorbă nu se putea face: ori te lua cu sila, ori te lăsa în mijlocul drumului. Plecă dar popa, îi plecară şi nepoţii, şi Simina rămase singură la crucea de pe miriştea ţepoasă.

Iorgovan se uită o dată-napoi; nu mai ştia: să se

întoarcă ori să se ducă şi să n-o mai vadă.

— Haid, grăbeşte, îi zise popa. Pare-mi-se că-ţi umblă minţile într-altă parte, adăugă apoi peste puţin. Măi Iorgovane, bagă de seamă, că dai de dracul I Tu mă ştii pe mine: să nu te puie păcatul să te legi de fată I Dacă ţi-e de fete, are taică-tău destulă stare să te însoare şi destule neamuri să-ţi dea perechea potrivită. M-ai înţeles?! Fata nu-i slută şi-i mai vicleană decât o şerpoaică cu pui: să nu aflu că umbli după ştrengării.

Ce-ar fi putut el să zicăl? Nu ştia el oare că pe unchiul său nu poate să-l scoată din ale lui l? Asta o ştia. Dar nu ştia Iorgovan cum judecă unchiul său despre dânsul. Ştrengării 1? Asta era vorba!? El umblă după ştrengării: atât, numai atât? De alta nu le este bună Simina?!

„Parcă nu tot a mea e vina!” îşi zise el amărât şi se duse mai departe la vânătoare.

Erau trei inşi şi cu Zboru patru, dar numai Zboru era-n apele lui: popa dedea mereu greş, Iorgovan se trezea totdeauna prea târziu, iar Filip nici nu înţelegea cum e cu putinţă ca cineva să creadă că poate nimeri o pasăre care nu doarme pe creangă. Îi era lui popa Furtună destul să deie o dată greş pentru ca să-i întren cap gândul că n-a plecat cu noroc de acasă şi să nu mai poată nimeri.

— Mi-ai stricat tot cheful, îi zise el răstit lui Iorgovan, apoi îşi aruncă puşca-n spinare şi se întoarse în sat, certându-l mereu pe Filip că e papă-lapte, că e prinde-muşte, că e mămăligă nefeartă şi câte şi mai câte.

— Ce-i? întrebă Busuioc după ce se văzu singur cu dânsul.

Popa îşi aruncă puşca, şi cornul, şi păhărelul, şi pătaşca, şi dichisul cu tacâm, toate una peste alta, în pat.

— Ştie dracu’ ce să mai zic, zise apoi aprins. Şi adică de ce să le iau tot eu toate-n spinare? 1

— Nu ţi-am spust? grăi Busuioc aşezat.

Vorba aceasta popa Furtună nu putea să o sufere.

— Ce mi-ai spms? 1 îi întâmpină el tărăgănind vorbele. Aşa-i cum am zis eu. De undei? Nici vorbăl L-a

încurcat fata, atâta e toată treaba. Dar, vezi, l-a încurcat rău.

— Asta o zic şi eu – grăi Busuioc nedumerit – şi de aceea te-am pus pe tine să-l descoşi, fiindcă mie nu-mi venea bine.

— Lasă-l, frate, să se descurce cât strigă popa mânios; ce te amesteci în trebile lor? 1 Las-o să-şi spargă capul de zidi

— Şi dacă şi-l sparge şi el?

— Îmi rad barba 1 răspunse popa hotărât. Şi n-avea popa jurământ mai greu decât acesta, fiindcă nimic nu l-ar fi durut mai puţin decât să-şi radă barba.

Însă Busuioc nu era mulţumit cu barba cumnatului său.

„Nu s-a lămurit încă, îşi zise el; să-l mai las să se gândească”.

Şi-l vedeai pe popa că nu e lămurit, fiindcă se plimba mereu prin casă şi muta la tot pasul câte ceva din loc.

— Cine dracu’ a adus-o pe pădureanca aceasta aicea 1 strigă el în sfârşit, adunându-şi unul câte unul boscârţele.

— Eu am adus-o, cumnate – îi răspunse Busuioc cu inima îndoită – chiar eu, şi, uite, îmi aduc aminte că-mi părea bine când am găsit-o, fiindcă oamenii lucrează mai cu inimă când au de aceste în preajma vederii lor.

— Atunci nu te mai plânge, grăi popa şi plecă strigând să i se puie caii.

— Vii mine să te pui la cale cu oamenii I strigă Busuioc.

— Viul

— O să mai vorbim atunci.

— Eu nu mai am nicio vorbăl

Busuioc tot ca mai-nainte, căci – în zădar! – omul cu copii tot părinte rămâne, şi părintele, oricât de bătrân i-ar fi copiii, tot copii îi ştie şi nu poate crede că ei vor face ca oamenii cu minte. Îl chemase pe popa pentru ca acesta să-l facă s-o creadă aceasta şi acum nu putea să-l creadă pe popa.

„Eu în tânăreţele mele aş fi făcut prostia aceasta, îşi zicea el; iar feciorul meu e tânăr”.

Uită Busuioc că el era feciorul tătâne-său, iară Iorgovan era feciorul lui Busuioc.

Intorcându-se de la vânătoare, Iorgovan călca rar şi măsurat. Trăise în timp de câteva zile mai mult decât alte dăţi în luni întregi şi i se părea c-au trecut ani de zile de când a plecat după secerători. Noaptea petrecută-n bătătura de la Şiria, drumul făcut de la Cil la Zimbru, întâlnirea lui cu Simina, toate i se păreau depărtate şi despărţite prin multe şi însemnate întâmplări de clipa în care se afla. Şi trecute erau toate, toate.

Simina era mai tristă de cum fusese toată ziua: avea de ce să fie. El nu era trist: n-avea de ce să fie.

Alte dăţi îi era groază să se apropie de dânsa; acum nu-i păsa dacă-i este ori nu aproape, dacă o vede ori nu, dacă-i vorbeşte ori nu.

Simina se uita din când în când la el şi simţea că nu mai e omul cuprins în luptă cu neastâmpărul său.

— Iorgovane I vreau să vorbesc astăzi cu tine, îi grăi dânsa când secerătorii plecară spre sat.

— Astăzi e şi acum, răspunse Iorogvan.

— Acum nu pot, grăi dânsa.

— Cum vrei – zise el – când vrei: n-o să mai poţi zice că mi-e greu când mă vede lumea cu tine.

— Mi-e greu mie! şopti ea înecată, şi ei îşi urmară calea mergând tăcuţi unul lângă altul, Neacşu în urma lor, iară Şofron când trei paşi la dreapta, când trei paşi la stânga.

VIII

Seara, după ce oamenii au început a se alina, Simina umbla cuprinsă de neastâmpăr de ici până colo şi nu putea să se depărteze, pentru că bătrânul nu-şi mai lua ochii de pe dânsa.

— Taică! eu mă duc şi mă întorc! îi zise ea, voind să se depărteze.

El o apucă de mână şi o întrebă unde se duce.

— Am o vorbă cu Iorgovan, răspunse ea cu inima

deschisă.

Bătrânul îi strânse mâna mai tare, dar nu-i zise nici da, nici ba. Ea ştia mai bine ce-o duce. Ar fi voit s-o pună înaintea sa şi să se uite mereu la ea până ce nu i se vor fi strâns vederile: simţea totuşi că dacă ea voieşte, voieşte şi el, şi dacă ea nu poate rămânea, îi pare şi lui bine când o vede plecând.

Şi Simina o ştia aceasta: i-o spuse bătrânul nu cu graiul, nu cu ochii, ci cu mâna cea uscată. Ea se plecă asupra lui, îi sărută părul de pe frunte, apoi se depărtă, iar bătrânul rămase liniştit la locul său. Liniştit? nu, asta nu e vorba 1 Rămase cu viaţa oprită-n loc.

Iorgovan, da! el era liniştit. Aştepta şi el, dar aştepta ca omul care ştie că nu în zadar aşteaptă şi are timp să aştepte.

Îşi făcea băiatul de lucru prin curte.

Şofron stetea în uşa grajdului: acolo îi era locul. Aştepta şi el, el însă ca omul care ar dori ca zadarnică să-i fie aşteptarea. Când Simina se ivi în curte, el tuşi o dată.

Simina se dete cu inima încleştată înapoi. Nu ştia dacă el a zăpsit-o ori nu, dar odată cu capul n-ar mai fi ieşit.

Iorgovan plecă după dânsa.

Ea ridică minile şi-i făcu semn să se depărteze.

El se opri în loc şi privi împregiurul său.

Şofron ieşea în mână cu furca de fier din grajd: se ducea să coboare din pod o furcă de fin pentru cai.

Nul tot n-ar fi voit Iorgovan ca sluga tătâne-său să-l vadă stând noaptea de vorbă cu Simina. Trebuia să mai aştepte.

Şofron coborî finul şi-l duse-n grajd, iar Iorgovan se întoarse spre casă. Nu ştia ce să facă. Era supărat. Intră: te pomeneşti că Simina nu se mai-întoarce, crezând că el nu mai iese, ori se întoarce şi nu-l găseşte. Nu intră: ce-o fi gândind sluga? 1 Oamenii cinstiţi îşi fac treburile ziua, la lumina mare. Era supărat, supărat fie Simina, pe Şofron, pe sine însuşi, supărat pe toată uimea. Mai mare însă decât supărarea îi era ruşinea de lucrul pe care îl făcea şi

nu putea să-l facă.

Busuioc avea fecior şi n-avea astâmpăr. Nu i-a trecut niciodată prin minte să-l întrebe pe feciorul său unde se duce şi când se întoarce: asta era treaba lui. Acum însă tatăl nu-şi găsea locul: ar fi voit să ştie unde se află şi ce face, ar fi voit însă fără ca să întrebe pe cineva.

În cele din urmă el se ridică de la masă, unde steteau cu toţii de vorbă. Par însă că toţi ştiau de ce iese şi cu ce gând pleacă: în clipa când întinse mâna spre broasca uşii despre curte, el se întoarse, intră în casa cea mare, se duse la fereastră şi se uită în noaptea luminată de lună plină.

Şofron se cobora din pod cu o furcă de fân, Iorgovan se întorcea spre casă, iar la capătul grajdurilor Simina stetea înaltă şi nemişcată.

Îi era şi lui Busuioc ruşine de ceea ce făcea, dar nici el nu putea să nu o facă, avea datoria de a şti cele ce se petrec.

Acum tremura şi el, tremura şi Iorgovan, tremura II Şofron, tremurau cu toţii în trupurile lor, şi neastâmpărul pornit de la Simina îi cuprinsese pe toţi: dădeau toţi din prisosul vieţii lor.

Unul singur dedea din lipsă, şi tocmai acesta tremura mai tare, Neacşu, care nu mai avea timp să aştepte. El se ivi la colţul şurii, privind ţintă la fiică-sa, care înainta iar spre curte.

Şofron iar tuşi.

„Care va să zică, ăsta stă la pindăl?” grăi Iorgovan în el şi plecă hotărât spre Simina.

Şofron ieşi cu furca-n mână.

Iorgovan se făcu că nu-l bagă de seamă.

Acum Şofron aruncă furca cât colo şi o luă drept spre feciorul stăpânului său, care se opri în cale şi-l aşteptă.

Simina rămase încremenită, iar Neacşu plecă spre cei doi flăcăi.

— Ce vrei tu cu fata aceea? întrebă Şofron liniştit, de tot liniştit.

— Ce vrei tu? îl întrebă Iorgovan.

— Eu vreau s-o iau de nevastă! răspunse Şofron.

— Eu nu vreau s-o iau! grăi Iorgovan deschis.

— Atunci las-o-n pace!

— Nu mă lasă ea pe mine!

Şofron se dete un pas înapoi. Acum era acum: ce putea el să facă?

— Minţi – strigă el – minţi, minţi!

Simina, cuprinsă de frică, făcu un pas înainte şi se puse între amândoi.

— Nu minte, Şofroane, grăi dânsa ridicând mâna. De când e lumea nu s-a spus adevăr mai mare.

Şofron rămase cu ochii ţintiţi la pământ, şi pământul nu se deschidea ca să-l înghită.

Ridicându-şi apoi privirea, se uită lung şi la Iorgovan, şi la Simina: ar fi vrut să vadă ce este în el de ea îi iubeşte atât de mult şi ce lipseşte în ea de el nu este gata să intre în foc pentru dânsa.

— Nu s-a sfârşit încă! grăi el întorcându-se înapoi. O să vedem, o să mai păţim noi multe.

Neacşu rămase neclintit între Simina şi Iorgovan.

Era dus Şofron şi era parcă dus pentru vecie: Simina îl alungase, şi nimeni nu-i mai putea zice să se întoarcă.

Bătrânul se uita drept în faţa lui Iorgovan. Multe ar fi vrut să-i zică, dar cu o singură vorbă Simina îl dezvinovăţise.

— Şi dacă nu vrei, de ce nu vrei? întrebă el în cele din urmă.

Iorgovan ştia de ce nu voieşte, dar era bătrânul acela slăbănog căruia nu voia să i-o spună, pentru că îl durea grozav cuvântul său în urechile lui.

— De ce nu vrei dacă vrei, că de vrut vrei? întrebă Neacşu stăruitor.

— Pentru că nevasta mea nu are să-mi fie numai mie nevastă – îi răspunse Iorgovan – ci şi părinţilor mei noră şi rudelor mele om din casă, şi ar trebui să fie moarte de om.

Pe Simina o înecă plânsul.

Iară Busuioc, n-auzise nimic din toate aceste, şi era bine că n-a auzit, pentru că n-ar mai fi avut ochi să-şi mai

vadă feciorul care l-a osândit atât de greu.

Când îl văzuse pe Şofron mergând spre fiul său, deodată a şi înţeles ce-l duce pe slugă şi, cuprins de spaimă, începu să pipăie prin întuneric şi tot cu mâna goală ieşi.

Când s-a ivit în pragul casei, Şofron se întorcea înapoi, iar ceilalţi trei steteau la potrivite depărtări unul de altul.

El îi spuse lui Iorgovan să încuie uşa când se va întoarce în casă, apoi se duse să se culce.

Intrat abia, el auzi cheia în broască şi paşii lui Iorgovan prin tindă, dar tot nu putea să doarmă.

Feciorul lui şi sluga lui se certau asupra unei fete, şi feciorul lui n-avea destulă virtute în el ca să-şi rumpă gândul de la o fată după care umblă şi sluga.

Popa Furtună îmbă tot el cel mai cuminte.

— Nu ţi-am spus eu!? zise el după ce Busuioc îi spuse cele ce văzuse. Aşa e cum am zis: dea i-ar fi de-nsurătoare, nu s-ar ascunde când voieşte a sta de vorbă cu dânsa. Lasă-l, frate, să-şi trăiască şi eltinereţele.

— Ba nu-l las! grăi Busuioc scurt.

Îl vedea, parcă, pe Pupăză făcând mătănii şi sărutând pământul.

— Ia-o cu tine – îi zise apoi hotărâtşi grija mea e să nu se mai întoarcă.

Când popa ieşi la câmp să se tocmească cu secerătorii, plecă şi Busuioc cu el până în grădina de la marginea satului, ca să vadă cum stau treburile cu maşina de trierat.

Maşina era scoasă în mijlocul grădinii, şi oamenii se căzneau tocmai să mute şi locomobila, un lucru care nu se poate face fără gălăgie.

— Mai domol, mai domol! – strigă Busuioc – că nu vă gonesc tătarii.

Oamenii urmară a-şi face treaba cu mai puţină gălăgie, dar cu mai mult zor.

Şi nu e bun zorul când umbli cu lucruri primejdioase ca maşina de treierat.

Grăbit era mai ales Pupăză, care n-ar fi voit de loc să se mai supere Busuioc şi acum: el se uita mereu când la maşinist, când la Busuioc, gata să puie mâna la toate şi să sară de ici până colo, şi dacă i-ar fi zis Busuioc, el n-ar mai fi stat pe gânduri, ci s-ar fi aruncat cu paie cu tot în focul cazanului. Căci era bun om Busuioc, milos şi iertător.

După ce mutară locomobila şi o aşezară în dreptul maşinii, umplură cazanul ei de apă, îi deteră foc, şi pe când maşinistul o potrivea din aburi, Pupăză se uita ţintă la el.

— Trage chinga I îi strigă maşinistul.

Pupăză lucra de trei ani şi mai bine la moara cu foc, dar tot se mai temea de roate şi inima i se făcea cât un purice de câte ori se apropia de vreuna din ele. Voind dar să tragă chinga peste roata ce pune maşina în mişcare, el închise ochii, îşi ţinu trupul departe, potrivi iute chinga şi se dete iute înapoi.

Roata se învârti de câteva ori, apoi chinga scăpătă şi maşina se opri.

— Prostule! grăi Busuioc şi se duse el însuşi să potrivească mai bine chinga.

Asta Pupăză n-o putea suferi. Sări asupra chingii, o apucă şi-o potrivi mai bine pe roată, dar mâna lui rămase strivită subt chingă, şi precum se învârti, roata-l smânci şi pe el cu dânsa, îl ridică în aer şi-l aruncă în celelalte două roate, care-i sfărâmară într-o clipă oasele şi-l aruncară în ceealaltă parte.

Locomobila scoase un şuier de se sperie tot satul şi maşina se opri, iar Busuioc puse minile în cap şi-şi întoarse faţa, ca să nu vadă carnea de om ce se zbătea la picioarele lui.

— Opreşte-o! îi strigă el maşinistului. Afurisit să fie ceasul în care am adus-o în curtea mea.

Grăind aceste, el se întoarse iar şi se plecă asupra lui Pupăză.

Nu mai trăia, dar nici mort nu era încă: trupul lui tot se mai zbătea, buzele i se mişcau, răsuflarea nu i se oprise.

— O luminare! zise Busuioc. O luminare! strigă el iar, uitându-se în toate părţile, ca să vadă dacă tot nu i se mai

aduce luminarea.

O luminare?! Puţin lucru! însă tocmai fiindcă e puţin, oamenii nu se gândesc totdeauna la el: nu e clipă în care moartea să nu-l poată ajunge pe om, şi oamenii tot nu-şi poartă luminarea la dânşii.

Pupăză muri fără luminare, şi Busuioc se întoarse zguduit acasă.

Mort de moarte năprasnică, strivit de roatele maşinii de treierat: ăsta era un lucru nemaipomenit în Curtici, şi pe cât de iute se duse vestea despre el, pe atât de in grabă alergară şi oamenii la moara lui Busuioc.

Murind, omul încetează a mai trăi, dar nu piere din lume: sufletul lui rămâne şi petrece cu cei vii, umblând pribeag de la om la om, ca să-şi ceară de la fieştecare dreptatea, să mângâie pe cei ce i-au îndulcit viaţa şi să mustre pe cei ce i-au amărât-o, şi vai ţie dacă vei fi greşit de dânsul, căci pretutindenea unde se iveşte el stai şi tu, ca să fii judecat.

— Ce ţi-e omul – grăi Fustei – om cu minte ca Busuioc, să nu se gândească el că la treburi de aceste nu se pun oameni ca Pupăză!

— Dar bine a făcut, săracul, Dumnezeu să-l ierte!

Îi întâmpina Petrea lui Feregă, care ştia c-aşa i-o fi fost data şi ţinea ca lumea să nu arunce asupra lui Busuioc vina pentru cele petrecute.

Să-l ierte Dumnezeu?!

Adică de ce să-l ierte?!

Ce-a făcut el în viaţa lui?

Satul întreg, mic şi mare, toţi îl ştiau ca şi când le-ar fi fost om din casă, toţi simţeau că în viaţa lor nu-l vor uita, căci singur ei fusese în felul lui şi le plăcea tuturor să vorbească de dânsul, de mila pe care atât de adeseori a deşteptat-o în sufletele lor şi de hazul ce şi-au făcut cu el.

Iar Pupăză murise fără luminare.

Saveta lui Şoric ştia bine că-ntocmai ca în viaţă va cutreiră şi după moarte tot satul şi va da mereu târcoale prin preajma casei lui Busuioc, încât o să-ţi fie groază a mai ieşi noaptea la uliţă.

Aşa zicea şi Vica şi-l vedea mereu făcând mătănii şi sărutând pământul.

Şi fiindcă nici Busuioc nu zicea altfel, ţinea să-l îngroape cu toată cinstea: să-l întindă în casa lui, să-i facă toate pomenile.

Vica însă ţinea ca mortul să rămâie, după cum cere obiceiul, unde i s-a stins viaţa, iar Vica era stăpâna casei şi avea tot dreptul de a stărui să nu i se aducă strigoiul pe cap.

Aşa zicea şi popa.

Era năcăjit popa Furtună că nu s-a oprit şi el la moară, ca să fi putut vedea cu ochii lui cele petrecute, căci aşa lucru nu în toate zilele se poate vedea.

— Nu se poate! grăi el hotărât. Poţi să-l întinzi pe perini de mătase, să-i aprinzi o mie de luminări, dacă a murit fără luminare, n-o să-ţi vie oameni la priveghie şi popii n-au voie să-l prohodească, nici să-l îngroape în pământ sfinţit, poţi să-i dai pomeni peste pomeni, dar n-o să ţi le primească nimeni.

— Asta e treaba mea! îi răspunse Busuioc.

— La asta nu te pricepi tu, îi întâmpină popa. Dacă Dumnezeu ar fi voit să i se facă toate, l-ar fi lăsat să moară cu moarte firească.

— Se-ntâmplă câteodată şi lucruri pe care nu Le-o fi vrând Dumnezeu, grăi Busuioc şi-l lăsă pe popa cu soră-sa.

Era mojic Busuioc când îi sărea ţandăra.

Dar şi popa era îndărătnic când se supăra.

— Să-i facă ce vreai – grăi Vica – dar eu plec şi nici nu mă mai întorc până ce nu vor fi măturat casa-n urma mortului.

— Ba tu rămâi, zise popa, şi plecă şi el, să-i arate lui Busuioc că tot nu va face precum voieşte el.

Şi peste un ceas tot satul ştia că Busuioc s-a pus în pizmă cu Vica şi cu popa Furtună şi că popii nu vor nici să-l prohodească pe Pupăză, nici să-l îngroape în pământ sfinţit.

X

La câmp secerătorii culcau ca mai-nainte lanul în

brazde lungi, adunau brazdele, strângeau snopii, şi Şofron clădea crucile.

Veni apoi şi popa, să se puie la cale cu oamenii.

Iorgovan, care-n tot timpul fusese liniştit şi oarecum aspru, începu să râdă duşmăneşte când află că popa o ia şi pe Simina la Socodor.

Simina îşi ridică cu îndărătnicie capul.

Aşa-i găsi vestea despre cele petrecute la moară.

Maşina l-a frânt pe Pupăză de l-a făcut... mare minune cum l-a făcut I

— Eil şi? întrebă Iorgovan.

Nu înţelegea el că atât numai nu poate să fie destul spre a-l scoate pe om din ale lui.

Când el plecă dimpreună cu popa, ca să vadă cu ochii săi, Simina făcu o mişcare ca şi când ar fi voit să-l oprească. Îi era frică, singură nu ştia de ce: nu voia să-l ştie aproape de locul unde un om a murit cu moarte năprasnică, nu voia să-l ştie văzând roatele care l-au strivit pe acel om, nici omul, nici locul, şi parcă-l vedea mereu pe el în roate, şi simţea că dacă ea însăşi le-ar vedea, nu s-ar mai putea stăpâni, ci s-ar arunca orbiş în ele.

N-avea însă Simina de ce să se teamă.

Sosind la moară, el se uită la mort.

Era Pupăză, tot acel Pupăză pe care-l ştia din copilărie, care-l purtase-n circă, pe care atât de adeseori îl necăjise şi care pe el nu l-a năcăjit niciodată.

El se întoarse spre maşină.

Chinga, roatele şi dulapul erau pline de sânge: vedea că aici s-a petrecut lucrul. Dar nu înţelegea Iorgovan cum au putut roatele aceste să-l răsucească pe Pupăză incit să-i stoarcă viaţa din carne şi din oase. Căci grozav de ţeapăn îi părea lui intrată viaţa în carnea şi-n oasele omului.

Maşinistul îi arătă cum l-a apucat roata pe Pupăză, cum l-a aruncat în celelalte roate şi cum i-au sfărâmat aceste oasele.

Acum Iorgovan înţelegea, vedea cu ochii; se întoarse iar spre mort, ca să-l vadă şi-n aievea.

Era Pupăză şi era mort; dar era mort şi nu mai trăia:

asta să-ntâmplă-n toate zilele; asta o pot toţi oamenii!

El se mai uită o dată la roate, apoi se depărtă, dus ca să nu le mai vadă, şi tot le vedea mereu stând tăcute, nemişcate, pline de sânge şi ademenitoare în osiile lor de fier.

Simina se uita în calea lui.

Venea drept, cu capul sus, cu pasul uşor, iar ochii nu îi mai erau ascunşi sub genele dese, ci se aruncau îndrăzneţi în lume: acesta era feciorul lui Busuioc bogătoiul, omul mândru şi încrezut în el, care nu se sfieşte niciodată.

— Eu nu pot pleca, grăi Simina. Nu pot eu să-l văd aşa şi să mă depărtez.

O lovise greu acest om, dar simţea că dac-ar călca-o în picioare, ea ar săruta călcâiul ce-o apasă.

Ea se uită şi iar se uită la el, cum te uiţi la omul pe care ai voi să-l siluieşti a intră în voile tale.

— Iorgovane! – îi zise ea în cele din urmă încet – tu ai minţit aseară şi minţi şi acum.

— Eu? îi răspunse el zâmbind. Am o deosebită slăbiciune de a minţi, şi dacă i-ar veni Dracului pofta să mi se puie călare în spete, zău m-aş făli că eu l-am încălecat pe el. Pagubă numai, că Dracul nu are poftă 1

— Ba are Dracu’ poftă, mare poftă I întâmpină ea. Ştii tu că e vorba că eu plec mine de aici?

— Ştiu, răspunse el.

Simina tăcu. O durea nepăsarea cu care el rosti această vorbă şi-i venea să se depărteze iar de la dânsul.

— Iorgovane! îi zise apoi peste puţin cu amăriciune, dar liniştită ca totdeauna. Tu ştii ce faci şi-i fi având cuvintele tale, şi nu te mai întreb ce s-a întâmplat de te-ai făcut cum eşti. Nu crezi tu însă că lucrul ăsta trebuia să fie făcut altfel? nu simţi tu că ruşinea mea e mai mult decât toate?

— Aşa mi-e pofta I îi răspunse el, râzându-i în faţă.

— Şi dacă te-ai pomeni că eu nu voiesc să pleci? îi zise ea îndărătnic.

Iorgovan se uită speriat la dânsa.

— Şi dacă taică-tău zice să pleci? o întrebă el.

— Nu zice!

— Dar vrea!

— Tocmai pentru că voieşte, trebuie să fac după cum mă trage inima mea şi mă povăţuieşte gândul meu, zise ea. E vorba de viaţa mea, Iorgovane, de norocul meu, şi nu voiesc să blestem pe nimeni: mai bine să mă căiesc toată viaţa.

— Rămâi, soro! grăi el râzând iar. Eu te-am adus şi trebuie să te ţiu. Tot omul să poarte beleaua pe care şi-a luat-o din draga lui voie!

— Îân! grăi Simina şi se întoarse inscirbită de la dânsul.

Scârbă îi era Siminei, nu însă de el, ci de sine însăşi: de el îi era groază.

XI

Seara era priveghie la casa lui Busuioc, iar la priveghie se cere voie bună şi multă gălăgie.

Şi era gălăgie la casa lui Busuioc.

Ţinuse Busuioc să se ştie că moare cu cinste cine a trăit în casa lui şi să-i arate popii că poate el când vrea: casa era plină de oameni, popii erau gata să-l prohodească pe mort, iar de pomană, grija lui.

Însă nici popa nu stătuse cu minile în sân.

Mortul nu era întins în casa cea mare, ci jos, într-una din odăile slugilor; Vica, stăpâna casei, şedea înfundată într-un iatac şi nu voia să ştie de nimic; groapa nu se săpa înlăuntrul morminţilor, ci tocmai la şanţul de împrejmuire; popii ziceau c-o să-i facă prohod, dar prohodul nu era decât o molitfă de iertăciune; iar bocitoare nu găsise Busuioc, căci femeile sunt fricoase. Oamenii jucau cărţi, se băteau în palmă cu cârpa împletită, spuneau poveşti, râdeau din când în când; dar popa zisese că lucrul acesta nu poate s-aducă noroc, iar popa era popă: ei le făceau toate la porunceală şi cu frică, uitându-se mereu la uşă şi la ferestri, ca să vadă dacă nu cumva se iveşte fie Ucigă-l-Toaca, fie vreun strigoi, ca să le ceară socoteală pentru gălăgia ce o fac.

Nimeni însă mai mult decât Busuioc nu simţea că nu sunt a bine cele ce se petrec: era frânt şi muiat, atât de mâhnit, încât Neacşu se uita cu milă la el şi nu se îndoia în sufletul lui că Pupăză i-a fost frate.

Hotărându-se a intra 1 a mort, pădureanul îşi scutură picioarele, îşi netezi părul şi-şi puse pălăria jos lângă uşă; dar el se opri, cuprins de sfială, în prag.

Era singur mortul; nimeni nu şedea la dânsul, nimeni nu-l bocea.

— Să-i deie Dumnezeu odihnă I grăi Neacşu, făcându-şi cruce. Iartă-mă, Doamnei dacă-ţi calc voinţa, adaose apoi peste puţin şi intră, luă un scaun şi se aşează într-un colţ al casei.

Nu putea el să vadă casa pustie: mortul acesta îi era, parcă, lui frate şi cel mai apropiat om din lume.

Simina şedea pe un buştean de la capătul casei, dusă-n gânduri. Din când în când îi curgea câte-o lacrămă peste obraz: ea o lăsa să se usuce pe el.

Într-o casă era mortul, într-alta Busuioc, iar într-alta Vica, şi Iorgovan nu era nicăiri.

Întorcându-se de la câmp, el a stat cât a stat, apoi s-a dus. Era vorba că s-a dus la moară, ca să vadă cum stau lucrurile acolo. Îl aştepta Simina, îl aştepta mereu să se întoarcă, şi, precum îl aştepta, inima i se strângea tot mai tare şi pământul tot mai tare-i ardea sub picioare. Ce face el? unde se află? de ce nu se mai întoarce? nu cumva i s-a întâmplat ceva? Sfinte Doamne! nu cumva i s-au urât zilele? Trebuia să-l vadă şi să nu-l mai scape din preajma vederii sale.

Ea-şi şterse lacrămile şi se ridică.

Dar unde să plece şi cum aşa, fără de veste?

Bătrânul era la mort. Ea nu putea să intre la el, n-avea în ea destulă inimă să vadă acum un mort întins pe masă.

Şofron stetea-n uşa grajdului, răzemat de uşchior.

Ea se duse drept la el.

Şofron se cutremură când o văzu apropiindu-se de dânsul.

— Şofroane, îi zise ea, dacă ar fi să mă caute taica, spune-i că mă întorc în curând.

El o apucă de mână, o strânse şi o ţinu câtva, apoi întrebă:

— Unde vrei să te duci?

— Tu ştii. De ce mă mai întrebi? De ce mă sileşti să „*
îecată.
ţi-o spun: raspunse ea i
Şofron se uită lung la ea.

— Uite! zise el. Am fost obraznic cu tine, dar să nu mă crezi aşa. Nu ştiu de ce, dar atât de bine îmi pare că-ai venit acum la mine, încât grozav de bine îmi pare! Lasă, că mă duc eu şi ţi-l aduc. Ştiu eu ce-i asta, Simino! adăugă apoi depărtându-se.

Simina îşi acoperi faţa cu amândoauă minile şi intră înecată de plâns în grajd.

Şofron în fugă se duse şi în fugă se întoarse.

— Nu vrea să vie, grăi el amărât.

Simina-şi şterse lacrămile.

— Unde se află? întrebă ea.

— Aici la un loc.

— Unde?

— Nu poţi tu să te duci acolo.

— Unde?!

— La birt, îi răspunse el tulburat.

Simina se îndreptă, făcu o mişcare, ca şi când ar voi să se întoarcă, apoi întrebă cu sfială:

— Li este acesta un obicei?

Şofron nu era dintre oamenii care înţeleg şi ceea ce nu li se spune, dar era om cu multă inimă şi simţea când nu putea să înţeleagă.

„Dai dai îi este un obicei. Îi place să meargă la birt. Şi dacă intră o dată, nu mai e chip să-l scoţi”.

Acesta era răspunsul care-i dedeabrinci.

— Nu-i adevăraţi strigă el îndărătnic.

— Ce nu-i adevărat? îl întrebă ea mirată.

— De un an, de când sunt aici, o singură dată l-am văzut şi pe el la Gheţ, şi acu de a doua oară!

— Haide! haidel zise ea plecând înainte. Haid, ca să

nu mă duc singură!

Şofron plecă cu pas hotărât în urma ei.

Iorgovan petrecea.

Într-o odaie retrasă de la birtul cel mare şedeau cinci inşi impregiurul unei mese încărcate cu sticle şi cu pahare de tot felul unele pline, altele răsturnate. Iorgovan era singur pe o canapea din fund; la dreapta lui şedea Vasilică, scrietorul notarului, la stânga Şarica, o fată de aci din Curtici, pusă sus pe colţul mesei, între sticle şi păhare. La uşa odăii cântau cinci ţigani, iar Buczy Árpád, un prieten de şcoală a lui Iorgovan, juca în mijlocul odăii un ceardaş cu Borişca, o altă fată de aci din Curtici.

Iorgovan bătea mereu din palme, şuiera ceardaşul şi era vesel.

Un chelner veni să-i spuie la ureche c-a trimis taică-său sluga să-l cheme acasă.

— N-am vreme! răspunse el, şi-şi urmă a-şi petrece. Am spus că n-am vreme.

Chelnerul ieşi mulţumit de acest răspuns; dar peste puţin se ivi Şofron în uşă.

Iorgovan sări mânios în picioare, Şarica se dete jos de pe masă, iar Buczy dete o dată din pinteni şi se epri în loc.

— Spune-i că nu mă duc! strigă Iorgovan. Să nu-mi strice cheful, că le dau dracului toate.

— Să-ţi spun eu ţie o vorbă, şi rămâi cât îţi place, grăi Şofron, apoi se duse la el şi-i spuse încet că Simina e afară şi vrea să-l vadă.

Iorgovan stete o clipă cam scos din sărite.

— Ei! strigă apoi, dând cu pumnul în masă. Foarte bine! Să vie şi ea să petreacă cu noi. O aduc aici.

— Pe cine!? pe cine!? strigară ceilalţi.

— O să vedeţi voi le răspunse el şi ieşi.

Simina se dete un pas înapoi când îl văzu aprobăindu-se cu pas şovăitor de dânsa şi parcă-i era ruşine de a fi venit.

— Haid, fă! îi zise el apucând-o cu braţul. Acum e acum! Acum ca niciodată!

Fata se simţi cuprinsă de groază, dar nu încercă să i se pună improtivă, ci rămase sfiită înaintea lui ca prepeliţa ce se vede apucată fără de veste.

Şofron simţea că nu e de vorbit cu Iorgovan. E însă mare lucru când omul se ştie tare.

— Lasă fata – grăi el apăsând vorbele – că e pagubă de doi oameni ca noi. Nu e fata asta de seama ta.

— Nu e de seama mea!? întrebă Iorgovan întorcându-se spre el. Cum aşa?! Dar adică ce cauţi mereu lângă dânsa? Ce vrei, mă!? strigă apoi, punându-se drept în faţa lui Şofron. Ştii tu cine sunt eu!?

— Un ticălos eşti, un om de nimic! răspunse Şofron.

— Şofroane! strigă Simina aruncându-se între amândoi. Haid, Iorgovane! – urmă apoi stăruitor – haid să intrăm să petrecem. Nu-l vezi tu că nu ştie ce zice?

— Ticălos eu?! strigă Iorgovan voind s-o deie în lături. Stăi să vedem!

— Iorgovane!? – urmă ea – vrei tu să te pui aici la ceartă cu el? Haid, haid să intrăm.

— Care va să zică tu vrei să te duci cu el?! întrebă Şofron rece.

— Da! ea voieşte! răspunse Iorgovan şi o apucă iar cu braţul, ca să o ducă.

— Şofroane! – grăi Simina plecând – tu vezi că trebuie.

Sosită apoi în pragul odăii retrase, fata se opri uitându-se la masa-ncăreată, la ţigani, la cei doi tovarăşi, se uită la Iorgovan şi la cele doauă fete, apoi îşi trase cu vârful degetelor peste frunte. O apucase parcă un fel de ameţeală, se uita parcă de sus într-un mare adânc şi adâncul o trăgea spre el: grozavă îi părea plăcerea desfrâului ce-i răsărea din păhărele răsturnate, din feţele ţiganilor şi din părul încâlcit al celor doauă fete.

— Dacă ţie nu-ţi este scârbă de aceste, să rămânem – zise ea fricoasă – să rămânem şi să petrecem.

Iorgovan se uita şi el la masă, la cei doi tovarăşi, se uita 1 a Siminaşi la cele doauă fete, se uita 1 a Şofron, care stetea ca un stâlp de piatră în dosul Siminei.

— Nu vreau 1 zise el muiat, apoi se întoarse şi plecă şovăind mai departe.

Simina-l apucă de braţ, ca să-l sprijine, iar Şofron rămase-n urma lor, călcând pe vârful degetelor, ca să nu-i supere prin zgomotul paşilor săi.

Grozav se simţea de nenorocit, şi totuşi îi părea bine.

— Lasă-mă! grăi Iorgovan peste puţin, dându-se la o parte. Merg eu şi singur.

— Dacă te supără, îi răspunse ea.

— Mă supără 1 grăi el, apoi se desfăcu, se mai duse câţiva paşi şi începu în cele din urmă să plângă.

Simina îşi acoperi iar faţa cu amândouă minile şi se opri din drum, dar acum nu mai putea să plângă.

Iorgovan se opri şi el, se uită câtva timp la ea, apoi deodată, se lăsă căzut înaintea ei, ca şi când ar fi voit să sărute pământul de la picioarele ei.

Fata bătu îngrozită din palme şi rămase o clipă cu minile-ncleştate.

— Haid – grăi apoi plecându-se spre el – să-l ducem, să-l culcăm.

Iar Neacşu, ieşind într-un târziu de la mort, s-a uitat în toate părţile. Fata lui I unde era fata lui? ce s-a făcut fata lui? 1

Când Simina şi Şofron se apropiau cu Iorgovan, bătrânul stetea în portiţă.

Ei se opriră.

— E taica – grăi Simina – du-te şi-i spune să se uite prin curte, ca să nu ne vadă nimeni când intrăm cu el.

Şi Neacşu stetea de pândă, în vreme ce sluga şi Pădureanca îl furară pe feciorul lui Busuioc în grajd, ca să-l ascundă.

— Taică, grăi Simina după ce se văzu singură cu părintele ei. Tu vezi că mâne nu putem pleca de aici.

Neacşu dete din cap.

Nu mai putea el să-şi vadă fata în casa aceasta, unde mortul e părăsit, stăpâna casei se pune în pizmă cu stăpânul şi feciorul umblă rătăcit.

— Fata mea! grăi el cu blândeţe. Tu ştii că n-am vrut

niciodată să calc voinţa ta, dar acum trebuie să fie cum zic eu.

— Nu pot, răspunse ea; nu că nu vreau: nu pot. Mi-e frică, taică, mi-e frică, mă tem c-o să mă blestem toată viaţa. Nu-l vezi tu unde a ajuns?!

Vedea Neacşu. Dar ce-i păsa lui de feciorul lui Busuioc, bogătoiul din Curtici?! avea el însuşi o fată, una singură, ca puţine în lume, şi aceasta nu putea să rămâie aici.

— Haide! zise el hotărât, apucându-şi o şuviţă din părul cărunt, şi blestemă părul acesta.

— Rămâi tu! – îi răspunse ea – că tu poţi.

„Vine dacă mă vede pe mine plecând”, îşi zise el.

„Rămâne dacă vede că eu nu plec”, îşi zise ea.

S-au înţeles toată viaţa lor: cum să nu se înţeleagă acum, când se află în culmea vieţii!?

XII

Trebuie să se şi supere omul câteodată: altfel ori se cloceşte, ori prinde mucigai.

Aceasta era vorba cu care-şi sfârşea popa Furtună toate supărările.

Des-de-dimineaţă era la Curtici, şi nu venise ca să-şi ieie secerătorii: aceştia puteau să meargă şi singuri, căci era acasă preuteasa şi ea se pricepea la treburile gospodăriei mai bine decât dânsul. El era popă şi trebuia să-şi caute de popie: a venit cu patrahir, cu molitvelnic şi odăjdii, ca să slujească şi el mortul de la casa lui Busuioc, fiindcă Busuioc îi era cumnat şi casele lor erau una şi aceeaşi casă.

Busuioc îl ştia pe cumnatu-său şi n-avea de ce să se mire; simţi cu toate aceste că-l trece un fel de junghi prin inimă când îl văzu dându-se jos din căruţă.

Ca nealte dăţi, popa se dete aşezat, iar nu pe sărite, la pământ, apoi se scutură de prav şi-şi potrivi hainele pe trup, ba tropoti chiar cu picioarele, ca să-şi cureţe încălţămintea, ceea ce el nu făcea decât la scările vlădicului poate. Busuioc se uita îngrijat la el, dar nu numai că nu-l întrebă despre cele petrecute, ci ar fi voit să-

l roage ca deocamdată să nu-i spuie nimic. Avea destule pe capul lui.

Însă popa Furtună nu era omul care tace când are ceva de spus.

— Nu ţi-am spus eu?! grăi el cam răstit după ce se văzu în casă.

— Ce mi-ai spus, cumnate? întrebă Busuioc fricos.

— A intrat holera şi la noi, răspunse popa. Ieri au murit doi, şi astăzi o să mai moară câţiva.

Busuioc rămase câtva timp înlemnit.

Să pună caii la căruţă, să-i încarce pe oameni şi să-i ducă de unde-i luase: acesta era gândul care-l cuprinse mai-nainte de toate.

Însă ar fi trebuit să ieie o hotărâre ca să o poată face aceasta, şi acum, când îl avea pe Pupăză mort în casă şi aştepta s-o mai vadă şi pe Simina plecând, el nu mai putea lua nicio hotărâre. Şi chiar dacă ar fi putut, nu l-ar fi lăsat popa, care avea douăzeci de lanţuri de pământ, pe care voia să le secere cât mai curând, ca să nu-l apuce toiul holerei cu ele în câmp.

— Cum socoteşti tu; ce vrea Dumnezeu, grăi Busuioc, şi ei nu mai vorbiră despre aceasta.

Aveau şi ei alte treburi.

Văzându-l pe Busuioc de tot muiat, popa şi Vica se întreceau a umbla în voile lui: Vica stăruia să-l mute pe mort în casa cea mare, iar popa ţinea să-l prohodească şepte preoţi şi să-i sape groapa în mijlocul morminţilor. Însă Busuioc ridica mereu degetul şi zicea că toate trebuie să rămâie aşa precum sunt. Căci dacă nu face niciun rău, omul nu are de ce să se mustre.

Iară Iorgovan şedea înfundat în iatacul său.

Strivit de gândul celor petrecute, el nu mai avea în el destulă putere ca să deie faţă cu oamenii.

„Un ticălos, un nemernici” aşa-i zisese sluga, şi putea să i-o zică aceasta.

Aşa steteau lucrurile când Neacşu se gătea de plecare.

Oamenii porniseră încetul cu încetul la Socodor, şi el

îi vedea depărtându-se într-un şir lung spre marginea satului.

Trebuia să plece şi el, şi neapărat că pleca, însă parcă uitase ceva.

Simina şedea pe buşteanul de la colţul casei şi nu se mişca.

11 văzuse pe popa dându-se din căruţă, o văzuse pe Vica scoasă oarecum din ale ei, îl văzuse pe Busuioc de tot muiat cum era, îl văzuse şi pe Iorgovan întorcându-se cu ochii în pământ de la grajd, vedea întreagă această casă învrăjbită şi nu putea să se mişte din loc, nici să înţeleagă încăpăţânarea tătine-său.

Neacşu de mult acum îşi rupsese gândul de a o mai face să plece cu el, dar simţea că în curând ea va pleca în urma lui.

Şi dacă totuşi nu ar fi plecând?!

El nu putea totuşi să-şi ridice desagii de la pământ.

Şi totuşi el trebuia să plece cât mai neîntârziat, chiar acu să plece, pentru ca să nu să poată împăca cu omul ce-i desparte.

Şi dacă totuşi se împacă? I

„Atunci eu nu mai am fată!” răsună lung în sufletul lui.

Nul nul ei va avea fată, şi fata lui era a lui.

„Cum îi va fi datai” grăi el îndreptându-se. Ea are dreptate: când ştii că moartea poate să te ajungă în tot ceasul, nu trebuie să-ţi calci pe inimă. Şi asta o ştie omul.

El se depărtă spre casele slugilor, ca să-şi ieie ziua bună de la Şofron.

— Noroc să-ţi deie Dumnezeu, îi zise el întinzându-i mâna.

Şofron strânse mâna şi o ţinu lung în a sa, ca şi când ar fi voind să-l oprească, ca să-i mai spuie ceva.

Căci avea ce să-i spună, fiindcă sluga popii îi şoptise-n taină o vorbă.

— Care va să zică te duci la Socodor? întrebă el.

— Mă duc, răspunse Neacşu.

— Uitel – grăi Şofron, ţiindu-l mereu de mână – ştii că

la Socodor au murit mai mulţi oameni de holeră?

Neacşu îşi scoase mâna dintr-a lui şi rămase înaintea lui câtva timp drept, înalt şi cu faţa uscată.

— Mai dă-mi şi o luminare! grăi el apoi.

Şofron se-ntoarse în casă şi-i aduse un colac şi o luminare, căci colac şi luminare de ceară se dau de pomană la morţi, colacul pentru zilele vieţii şi luminarea pentru ceasul morţii.

— Dumnezeu să primească! îi răspunse Şofron.

— Dumnezeu să ierte! grăi bătrânul primind colacul.

Puindu-şi apoi luminarea-n sân, bătrânul se duse cu colacul în mână la fiică-sa.

— Eu mă duc, fata mea, îi zise el.

Simina se ridică, îi potrivi desagii pe umăr, apoi ieşiră împreună la uliţă mergând tăcuţi, el înainte, iară dânsa ceva mai în urma lui.

Când ea se plecă să-i sărute mâna, el îi sărută creştetul apoi îi luă capul între mână şi se uită fericit în faţa ei.

— Şi dacă s-ar întâmpla să-ţi fie greu de ceva, îi zise el, să-i spui băietului ăstuia şi să nu-ţi fie greu de dânsul.

— Ştiu, taică, îi răspunse ea.

Dup-aceea Neacşu se depărtă cu pas iute, ca să-i ajungă pe ceilalţi, iar Simina rămase privind în urma lui şi aşteptând ca el să se mai uite o dată înapoi; el însă se ducea drept în calea lui şi s-a dus până ce nu s-a pierdut din preajma vederilor ei, lăsând-o pe dânsa răzemată de stâlpul de la poarta casei lui Busuioc bogătoiul.

În drumul Aradului, la mijlocul pustei Lovisegyhâz, este o fântână largă şi adâncă, cu doauă cumpene, doauă jgheaburi lungi, unul aşezat pe picioare, pentru vite, altul pus jos pentru oi, şi doauă găleţi, una în fântână, iar ceealaltă atârnată-n aer, clătinându-se mereu şi scârţâind din când în când sub bătaia vântului.

E zi de duminică, grânele sunt strânse şi duse, pusta şi şesul în lung şi în lat e o pustie deşartă, închis din toate părţile între valuri de apă, ridicate de arşiţa soarelui de mează zi în văzduh. Pe ici, pe colo se ivesc, mai pe

aproape, mai pe departe, câte un copac, câte o cumpănă de puţ, câte o casă, câte un turn de biserică, năluciri neastâmpărate, cufundate acum în apă, întoarse apoi cu susul în jos şi aruncate iar în aer, după cum se schimbă vântul şi după cum se mută ochiul. Din când în când vântoasele se dau vârtej, adună paie şi frunze şi prav, le ridică volbură naltă în aer, şi se duce, se duce stâlpul frământându-se peste câmp şi de-a lungul pravului de pe drum până ce nu se sparge de-i zboară fărâmăturile în toate părţile. Apoi o nevăstuică îşi iese din gaura pusă-n margine de drum, se pune-n două labe, se uită ca o păpuşă isteaţă impregiur şi iar – vişcl – intră la adăpost.

În vârful cumpenei de la puţ şade o cioară pribegită şi cirăie din când în când a pustiu, iar în dreptul stâlpilor este un car cu doi boi legaţi la proţap.

Şi de mult trebuie să stea carul acesta aici, căci abia a mai rămas înaintea boilor câte o fărâmătură din cocenii de porumb, şi ei o adună cu limba, o risipesc iar şi iar privesc cu ochi mari când la cocenii din car, când la jgheabul cu apă clocită.

În car e culcat un om cu o doniţă lângă el: nu doarme, nu e mort, ci zace.

Busuioc se-ntoarce de la Arad, şi Iorgovan mână caii cei buni de le rămâne pravul cale de trei puşcături în urmă.

— Stăi! voieşte Busuioc să zică văzând bietele vite chinuite. Mină, Iorgovane, mână mai iute! zice el când vede şi omul.

Ce a văzut el în drumul lui să nu vadă nimeni, şi nimeni să nu simtă ce a simţit el.

E grozav lucru moartea, mai grozav e moartea năprasnică, şi mai grozav moartea între străini, dar moartea în margine de drum, la loc neumbrit, asta nu poate fi cu voia lui Dumnezeu.

Şi el, Busuioc, bogătoiul din Curtici, şi-a trimis feciorul cu doauă căruţe, cale de două zile, ca să i le aducă încărcate de oameni în drumul acesta. Era peste putinţă să nu-şi facă mustrări amarnice.

Sosind acasă, el îl găsi aici pe popa, care-l aştepta cu nerăbdare, ca să-l vestească despre moartea lui Neacşu.

Iorgovan rămase ca lovit de trăsnet.

— Nu se putea altfel, grăi Busuioc râzând. Asta de sine se înţelege! Ce holeră ar fi aceea care i-ar lăsa neatinşi pe oamenii mei?! Şi mai ales pe Neacşu. E bun Dumnezeu, grozav de milostiv!

Grăind aceste, el se plimba mereu în sus şi în jos şi iar în sus şi în jos, în vreme ce popa sta la o parte şi-l privea cu un fel de mulţumire, căci era mulţumit popa totdeauna când se petrecea vreun lucru deosebit.

— Bine! a murit şi o să-l îngropăm, grăi Busuioc în cele din urmă oprindu-se în faţa cumnatului său. Dar cu fata cum rămâne?

— Mai ştiu şi eu? îi răspunse popa. Te uiţi la mine parcă eu l-aş fi adus aici. Când l-ai trimis pe Iorgovan după secerători, ştiai prea bine că s-a ivit holera: nu ţi-a păsut atunci; nu-ţi pese nici acum. Moare cine n-are zile.

— Eu însă! – strigă Busuioc răstit – nu mai am zi bună în viaţa mea dacă fata rămâne pe drumuri.

— Tu ştii cum ţi-e – grăi popa – aici să nu mă pui pe mine judecător.

Şi iar se plimbă Busuioc în sus şi în jos.

Erau în casa aceea trei oameni, Busuioc, Iorgovan şi Şofron, şi unul singur dintre dânşii, Şofron, ştia ce voieşte, şi pe când acesta nu îndrăznea să facă ceea ce voia, ceilalţi doi se temeau ca nu cumva să facă din slăbiciune ceea ce în adevăr nu voiau.

Acum Busuioc era pornit s-o facă drept spăsire.

— Iorgovane 1 grăi apoi, oprindu-se în faţa feciorului său. Nu pentru că vrei tu, nici pentru că doresc eu, ci fiindcă aşa e rânduit de la Dumnezeu… M-ai înţeles?!

Iorgovan se cutremură în tot trupul.

— Nul – zise el umilit – s-o lăsăm aceasta.

Busuioc se depărtă fără ca să-i bage cuvintele în seamă şi se duse la Vica.

Peste puţin toată casa ştia că Neacşu a murit, dar nimeni n-avea voie să i-o spuie aceasta şi Siminei. Vica

ţinea ca fata să nu afle nimic şi să rămâie la Curtici, pentru ca nu cumva să se-mbolnăvească şi ea; popa îi spusese chiar că Neacşu e bine şi nu îndrăznea nimeni să mai spuie că nu este adevărat ceea ce a spus popa.

Simina se obicinuise a umbla ca-ntre oauă şi cuţite: de patru zile, de când se depărtase taică-său, era ca roabă în casa lui Busuioc. Umilită-n gândul ei prin ceea ce făcuse, câteva ceasuri după plecarea lui Neacşu îşi adunase trebuşoarele, ca să plece şi ea în urma lui, însă mai era şi Vica la mijloc. „Îmi alungă fata de la casă!” striga Vica de câte ori Simina voia să plece, „îmi nenoroceşte băiatul!” striga de câte ori îşi vedea feciorul mereu cu ochii în pământ. Iar Simina n-avea în ea destulă virtute ca să-şi calce pe inimă –, nu putea să plece cu gândul că-i rămâne o casă învrăjbită în urmă.

Era obicinuită Simina să umble ca-ntre oauă şi cuţite, dar acum viaţa îi părea totuşi prea nesuferită. Vedea că s-au schimbat toate feţele, că toţi o ocolesc, că ceilalţi vorbesc din când în când prin ascuns şi se frământa mereu să-şi deie seamă ce oare s-a petrecut. Un lucru ştia numai, că schimbarea în feţele şi în purtările oamenilor e de când a sosit popa la casă şi-şi aducea mereu aminte ziua în care a rămas ea singură la crucea de grâu, în mijlocul miriştii ţepoase.

Dar cu toată străşniciavichii, aceasta nu putea să ţie mult.

Era la casa lui Busuioc un om care le îndrăznea toate.

Aflând despre moartea lui Neacşu, Şofron îşi luă pălăria din cap, şi-o puse în cui, apoi se duse s-o caute pe Simina, acum, degrabă, fără întârziere.

El o găsi jos la spălătoare şi-i făcu semn să iasă, ca şi când o ar fi chemat Vica.

În mijlocul curţii el o opri din drum.

— Simino, îi zise, ce neamuri ai tu?

— Un văr şi o mătuşă la Zimbru – îi răspunse ea mirată – şi un alt unchi aici la Cherechi. Nu-l cunosc, dar taica vorbeşte adeseori de el. Dar de ce mă întrebi?

— A murit taică-tău, grăi Şofron aşezat.

— Taica 1 a murit?! şopti ea.

Înţelegea bine, nu se îndoia că e mort când i-o spunea Şofron, dar vorba aceasta, mort, îi suna a gol în ureche, nu putea să şi-l închipuiască mort pe tatăl ei, nu-l vedea, nu-l simţea mort.

— Şi cum a murit? întrebă ea fricoasă.

— De holeră.

— Şi, nu ştii, cum a murit de holeră?

— Nu ştiu, răspunse el; ştiu numai că luminare avea la dânsul.

Simina ridică mâna, şi-o trase peste frunte şi începu a se freca între sprâncene.

Nu era cu putinţă!

Aici la loc străin, aşa cum a plecat, singur şi părăsit, el nu putea să moară.

Şi totuşi era mort.

— Ce trebuie să fac eu acum? întrebă ea.

— Nu prea ştiu nici eu, răspunse el. O să întrebăm vreo babă. Acum du-te şi-ţi despleteşte părul, iară eu mă pun călare, mă duc la Cherechi şi până la miezul nopţii mă întorc cu unchiul tău la Socodor, ca să-l scalde şi să-l întindă de priveghie. Pân-atunci vino şi tu, ca să-l boceşti.

— E bine aşa?!

— Bine! îi răspunse Şofron şi grăbi spre casă pentru ca să-şi ceară bani şi un cal de la Busuioc.

Simina rămase privind în urma lui.

Scăldat! întins pe masă! privegheat! bocit tatăl ei! bocit de dânsa?!

Ea îl vedea, acum îl simţea mort.

— Şofroane! – strigă dânsa plecând în urma flăcăului – nu te duce! Să meargă vreun altul. Tu nu mă poţi lăsa pe mine singură.

Şofron se opri.

Aşa era: el nu putea s-o lase pe dânsa singură.

Ea înaintă spre el un pas, doi paşi, câţiva paşi, apoi se opri şi scoase un ţipet sfâşietor.

— Unde-l întindem pe taica?! unde-i-facem priveghea?!

— La mine în casă! îi răspunse popa, grăbind la dânsa.

Simina îi sărută minile, apoi începu să plângă şi urcă scările casei, despletindu-şi părul.

XIV

Noauă săptămâni de zile Simina nu şi-a împletit părul, noauă săptămâni de zile în toate serile ea şi-a încheiat rugăciunea cu vorbele: „Iartă, Doamne, greşelile mele şi-i dă lui odihna morţilor fericiţi!”

Popa l-a îngropat, i-a făcut pomenile, i-a citit iertările, i-a ţinut în casa lui fata. Popa? – nu 1 – preuteasa, căci popa era popă şi trebuia să-şi caute de popie.

Înzădarstăruiavica, înzădarunchiul delalherechi, în zădar mătuşa de la Zimbru: Simina nu putea să plece de la Socodor, nu putea să-l lase pe mortul ei singur. Nu plângea nici pe faţă, nici în ascuns, nu se ducea nici în cimitir, ca să-i ude mormântul cu lacrămi, dar stetea şi voia să stea în satul acesta. Şi de câte ori o ispitea gândul a se depărta, ea se trezea pe dealul din Zimbru, mai sus de biserică, între crucile mari vopsite în fel de feţe, şi-l vedea cu ochii, viu îl vedea, puindu-şi băţul pe ţelină, şi îl auzea grăind: „Vezi tu, aici, tocmai aci este înmormântat bunicu-tău, aici i-a fost groapa, s-a prăpădit, l-au călcat oamenii, dar aici a fost, şi colo al bunichi-ţi”. „Iar aici e înmormântat taica!” răsuna în sufletul ei, şi ea rămânea.

Şi dacă ar fi vrut să se ducă, n-ar fi lăsat-o preuteasa, căci era singură preuteasa şi mai-nainte de a fi venit Simina la casa ei, dar ea nu ştiuse cât e de rău de a fi singură.

Şi totuşi tot preuteasa i-a adus aminte c-a rămas pustie casa din Zimbru şi că trebuie să-şi caute alta.

Se peptena Simina şi preuteasa se uita la părul ei.

— Greu se descurcă! zise ea şi luă peptenul şi peptenă părul şi începu să-l împletească.

Simina simţea că o năpădesc lacrămile, dar nu zicea nimic: odată trebuia să fie împletit.

Apoi au început amândoauă să plângă şi au plâns şi au plâns până ce n-au încetat a mai plânge.

— Şi apoi, Simino! – grăi în cele am urmă preuteasa – de la Curtici la Socodor nu e cale lungă. Aşa, din duminică în duminică, tot o să ne mai vedem noi.

„Pui de cuc în cuib de cioară! Simino! fata mea!” răsuna în sufletul Siminei.

— Pin-atunci o să mai treacă multă vreme! – răspunse ea cuprinsă de frică – dac-o fi vreodată şi asta.

— Vine Busuioc duminică I

Simina-şi plecă ochii şi tăcu.

Duminică! acum, duminică?!

Ştia dânsa ce voieşte Busuioc şi se obicinuise cu gândul că aşa are să fie; el însă îi venea prea în curând. Trecură doauă luni de zile de când n-a mai avut timp de a se gândi la aceasta, şi acum nu mai putea parcă să-şi aducă aminte de cele petrecute.

Seara, mai-nainte de a fi adormit, ea stete mult timp trează şi dusă cu gândul în trecut şi în viitor.

Ea însăşi le-a făcut, le-a simţit şi le-a suferit toate, dar acum, privindu-le cu ochiul ei limpezit în durere, parcă nu le mai credea: gânduri şi simţiri se aşezaseră cu totul altfel de cum au fost în sufletul ei, şi de câte ori se gândea la Iorgovan, obrajii i se umpleau de sânge şi o pornire de neîndurare îi trecea prin suflet.

Precum puhoiul surpă, dărâmă, ia, duce şi nămoleşte, tot astfel şi durerea mare curăţă sufletul; precum după puhoi abia pe ici, pe colo se mai zăresc urmele celor foste, tot astfel şi după durerea covârşitoare depărtate ni se ivesc şi acoperite în uitare cele simţite mai-nainte; dar precum pe urma puhoiului de primăvară creşte iarbă verde, tot astfel şi durerea mistuitoare lasă în sufletul tânăr o noauă sete de viaţă.

Câtă nebunie, câte dureri pe urma ei I – şi totuşi, simţindu-se cuminţită, Simina începu să plângă. Era trezită din aiurirea ei, dar pierdut îi era şi farmecul vieţii, şi de câte ori ea încerca să reînceapă povestea curmată, îi răsunau şi iar îi răsunau în ureche vorbele:

„Pui de cuc în cuib de cioară I Siminol fata mea!”

Nul Prea era în curând.

Îi trebuia timp, ca să se mai gândească.

Şi totuşi ea nu se simţea destul de tare în ea ca să se pună improtiva voinţei lui Busuioc.

— Eu am o mătuşă, grăi dânsa, şi un unchi: să văd ce zic aceştia; să mă ceară de la dânşii.

XV

Popa Furtună se făcuse om aşezat.

Nu-i vorba, tot mai mergea la vânătoare, tot mai mâna caii, tot mai ţinea la prepelicarul lui, însă parcă nu-i mai pria nimic.

Mult ar fi dat să-l poată face viu pe Neacşu.

El nu era de vină c-a murit, dar tot ar fi fost mai bine să trăiască, ori, dacă-i era data să moară, să fi murit la el acasă.

Cu toate aceste, Simina, fiica mortului, era în casa lui, şi de câte ori o vedea, trebuia să-şi aducă aminte de răposatul ei părinte.

Şi orişiunde se duce, popa Furtună nu putea să scape de Neacşu, fiindcă Busuioc, cumnatu-său, era om ştiut de toată lumea: şi cine oare n-ar fi voit să ştie dacă este ori nu adevărat că Busuioc şi-a pus în cap să-şi ieie o pădureancă noră în casă?

Mai ales rudeniile cele multe ale lui Busuioc erau foarte nedumerite.

Unii erau de părere că bine face Busuioc, fiindcă e om cu stare, n-are nevoie de nevastă cu zestre, şi nu este pe lumea aceasta lucru mai bun decât dragostea între nevastă şi bărbat. Dar, mai presus de toate.

Simina era frumoasă, şi nora frumoasă e podoaba casei.

Alţii erau de părere că Busuioc nici nu voieşte în adevăr să-şi însoare feciorul, dar n-are-ncotro, fiindcă Iorgovan e stăpân în casă, el face tot ceea ce voieşte. Şi nici nu se putea să fie altfel. Iorgovan, ăsta, ce era el, dacă e vorba? Nici plugar, nici om de carte 1 Umblase cât umblase la şcoală până când n-a pierdut rostul plugăriei, apoi, când a văzut că e lucru greu cartea, iar s-a apucat de plugărit, adică la drept vorbind, a rămas de gură-cască pe

acasă.

Iar alţii ştiau că nici Iorgovan nu ţine s-o ieie pe Simina de nevastă: cum ar şi putea un om ca dânsul să se îndrăgească de o pădureancă? Ea însă l-a momit cu farmecele ei, îl ţine de scurt, i-a mai murit apoi şi părintele, şi Iorgovan, milos cum e, nu mai putea să scape de dânsa.

Popa Furtună ştia că toate aceste nu sunt adevărate; el însă dedea din umeri şi zicea că nu ştie nimic. Le dedea tuturor a dreptate ca să scape de dânşii.

Un singur lucru ştia el; că dacă n-ar fi murit Neacşu, Busuioc nu s-ar fi plecat la voinţa feciorului său şi că niciodată Iorgovan n-ar fi stăruit improtiva voinţei tătine-său.

De aceea, de când cu moartea lui Neacşu, popa Furtună se ferea de a vorbi fie cu Busuioc, fie cu Vica, fie cu Iorgovan despre Simina.

Busuioc o simţise aceasta şi, la început, parcă prea puţin îi păsa. El însă era deprins să ceară sfatul cumnatu-său în toate treburile şi încetul cu încetul se nedumeri.

— Ei 1 spune – grăi el în cele din urmă – vorbeşte şi tu o dată.: ce zici?

Popa se uită zâmbind la el.

— Ce mă mai întrebi? îi răspunse. Parcă tu poţi să faci altfel decât aşa precum te bate pe tine capul I Măcar o dată în viaţa ta, acum, când e vorba de însurătoarea feciorului tău, fă ce ştii.

— O iau în spinarea mea! grăi Busuioc, şi de aici înainte lucrul era hotărât.

Cât pentru Iorgovan, el trăia în aşteptare.

Era învrăjbit cu sine însuşi, şi firea şi dorinţele i se schimbau pe ceas, pe minut. Simţământul de strâmtorare însă care îl cuprinsese atunci la Zimbru, când Neacşu se învoise ca să plece cu Simina la Câmpie, mai ales acest simţământ îl stăpânea mereu. N-ar fi voit şi n-avea în el destulă virtute ca să voiască.

Îşi aducea aminte de cele petrecute, de vorbele ce grăise atunci noaptea, de mima lui Şofron, de mânia lui

Neacşu, de hotărârea Siminei, îşi aducea aminte de beţia sa şi de moartea lui Neacşu; era peste putinţă ca el să mai poată privi după toate aceste în ochii Siminei fără ca s-o urască.

Nul aceasta nu se putea!

Simţea în el că dacă Simina i-ar aduce aminte cu un singur semn măcar de cele petrecute, el ori s-ar tiri ca atunci noaptea la picioarele ei, ori ar trebui să închidă ochii şi s-o omoare.

Şi totuşi el nu putea altfel, îi era peste putinţă să-şi rumpă gândul de la dânsa.

Adeseori, când îl vedea pe Şofron căutându-şi liniştit de treabă, se pomenea că-l priveşte cu un fel de sfioasă uimire şi parcă-i era frică de dânsul.

Ştia c-o iubeşte pe Simina, ştia că dânsa nu-l iubeşte pe el, şi gândul că s-ar putea să-l iubească vreodată nici nu intra în mintea lui. Însă tot atât de bine ştia Iorgovan că Simina ţine la Şofron mai mult decât la un frate mai mare şi că Şofron le ştia toate. Era cu putinţă ca el să nu-i zică Siminei: „Fereşte-te de ticălosul care astăzi te-a batjocorit, iar mine e-n stare să-ţi sărute pământul de sub picioare”.

Şi totuşi el nu putea altfel.

Plecând dar la Socodor, Iorgovan nu era în voie de nuntă, iar Busuioc o simţea şi el aceasta şi-i venea să-l certe.

Intrând în curtea popii, Iorgovan începu să tremure în tot trupul, iar când dete faţă cu Simina, vederile i se împăingeniră şi-i venea parcă să ameţească.

Busuioc îl vedea şi numai cu anevoia se mai putea stăpâni.

Când apoi preuteasa-l apucă la o parte şi începu să-i vorbească despre neamurile Siminei, el se făcu rece ca sloiul de gheaţă.

Atât i-ar mai fi lipsit! N-avea oare el însuşi destule neamuri!?

Dar nu-i intra lui Busuioc în cap gândul că o fată rămasă pe drumuri ar mai putea să stea în chibzuiri când el o peţeşte pentru feciorul său.

Nazuri muiereşti!

— Zi-i să vie încoa! grăi el aspru şi începu a se plimba prin casă.

Lucrul ăsta trebuia s-ajungă odată la capăt.

Peste puţin Simina intră şi rămase cu capul plecat înaintea lui.

— Simino! îi zise el cumpenind vorbele, pentru ca nu cumva să pară prea de tot doritor de a-i fi socru. Cum rămâne cu tine? mai stai aici, te duci la unchiu-tău ori vii să stai viaţa toată la casa mea, unde atât de mult eşti dorită?

Simina îşi ridică capul, îşi trase mâna stângă peste frunte, apoi rămasă o clipă nemişcată.

Ştia cu cine vorbeşte: acum nu mai putea să rămâie aici şi-i era foarte greu să plece.

— Deocamdată – răspunse ea plecând iar ochii – o să mă duc la unchiul.

Busuioc rămase ca trăsnit din senin.

La asta nu s-a aşteptat.

Cum rămânea el faţă cu lumea, faţă cu rudele lui!?

Îi venea să-şi înfigă ghearele-n carne.

Simina-şi ridică iar ochii şi-l privi ca şi când ar fi voind să-l întrebe dacă mai are ceva de zis.

— Nimic, grăi el. Voiam numai să ştiu. Deocamdată voieşti aşa. O să ne vesteşti când vei fi voind altfel.

— Da! îi răspunse ea încet, apoi se plecă, îi sărută mâna şi ieşi cu pas domol.

Iorgovan o aştepta în pridvor.

Ea trecu repede înainte, ca omul ce n-are timp de a mai sta de vorbă.

El i se puse neclintit în cale, şi câtva timp ei rămaseră privind cu încordare unul la altul.

— Ce-i?! întrebă el.

— Nimic nu el îi răspunse ea strâmtorată.

— Ceva este, grăi el, ceva ce s-a pus între mine şi tine. Vorbeşte: fii cum ai fost odinioară; vorbeşte-mi fără milă, cum i-ai vorbit atunci lui Şofron. Dacă n-a perit el atunci, n-o să pier nici eu acum.

— Eu nu ştiu ce vrei tu să zici, îi zise dânsa tulburată.

— Voiesc să zic că atâta om ca Şofron sunt şi eu!

— Lasă-l pe Şofron 1

— Eu îl las – grăi el cu patimă – dar nu te lasă el pe tine!

Simina se îndreptă, se uită aspru în faţa lui, apoi începu să râdă.

— Ştii că mi-e frică de tine, zise ea încet. Spune-mi că te omori! – fă-ţi obiceiul! – tu ştii că cu aceasta mă poţi muia de mă târăsc la picioarele tale. N-ai decât să vrei, şi mă dau în placul tău.

Grăind aceste, ea se întoarse ca să se depărteze.

— Ce-ţi pasă ţie acum dacă mor sau nu! strigă el.

— Apoi da!? grăi dânsa întorcându-se iar spre el. Tu mori o dată ca să mă omori pe mine în fieştecare ceas, şi mie prea puţin îmi pasă. Tu vorbeşti de Şofron?! – adaose ea aspru – tu? l Şofron e om, Iorgovane 1

Ea se depărtă înspăimântată oarecum de vorbele ce grăise.

— O să vezi tu că şi eu sunt oml grăi Iorgovan într-un târziu, ca deşteptat din vis. Pot eu să trăiesc şi fără tine. Ba nu pot, nu pot 1 adaose apoi peste puţin şi căzu frânt pe o laviţă din apropierea lui.

XVI

Plecând Busuioc la Socodor, Curticiul întreg ştia în ce treabă o să-i fie umblarea.

Ştia şi Şofron.

El pusese caii la căruţă; chiar el cu mâna lui îi deduse lui Iorgovan biciul: i-a văzut plecând; le-a zis „noroc bun”; s-a uitat în urma lor.

La urma urmelor, ştia el de mult că aşa au să vie lucrurile, era obicinuit cu gândul acesta şi n-avea de ce să-şi facă inimă rea.

Şi totuşi, întorcându-se la grajdul lui, el nu mai vedea parcă cu ochii: fără de veste, se întoarseră toate cu susul în jos în capul şi în inima lui.

Una-i era să ştie şi să gândească numai, şi alta să vadă că se şi petrec lucrurile astfel.

Acum ar fi voit să-i oprească în loc şi să le zică: „Mai staţi, ca să mă mai gândesc şi eu!”

El se lăsă frânt pe un sac cu grăunţe şi stete mult timp aşa, cu mintea oprită în loc.

I se înfundaseră toate.

De multe ori îşi zisese el că nu e Simina fată de seama lui, şi-i era ruşine că s-a gândit vreodată, om ca dânsul, să o ieie de nevastă; acum însă iar simţea în el că tot nu e om pe lume care să-i fie potrivit ca dânsul. Fiindcă grozav îi era de dragă.

Dac-ar fi fost om mai iute în hotărârile lui, el n-ar mai fi stat pe gânduri, ci ar fi luat un cal din grajd, s-ar fi aruncat în spinarea lui şi s-ar fi întins drumului, ca să sosească la Socodor mai-nainte de Busuioc; numai însă unul câte unul se intrămau gândurile în mintea lui şi de câte ori voia să se ridice el îşi aducea aminte c-a păţit o dată ruşine, mare ruşine, şi rămânea înfipt la locul lui.

„Ţine la minei mult ţine!” îşi zise el, aducându-şi aminte de cele din urmă zile pe care le-a petrecut cu dânsa, de noaptea în care îl aduseseră pe Iorgovan de la birt, de ziua când ea-l rugase să nu o lase singură, de dragostea pe care i-o arătase în timpul înmormântării lui Neacşu. „Ţine la mine! – zise iar – dar asta e alta!”

Aşa era rânduit!

El însă, ce se făcea el?

Cum rămânea cu însurătoarea lui?!

Ce se alegea de locul lui de casă?!

Unde se ducea el? cum îşi urma viaţa mai departe? gândurile plăcute, pe care şi le făcuse el mai-nainte de a o fi văzut pe dânsa, erau ele pierdute, toate pierdute?!

„Nu se poate! asta nu se poate!” strigă el şi sări în picioare.

Uitându-se apoi impregiur, el ieşi din grajd, şi din curte, şi din sat, şi luă drumul Socodorului, pe jos, încet, dar întins şi cu pasul bine călcat, ca omul care ştie că n-are să sosească prea târziu. Şi cât ţine drumul de la Curtici la Socodor, peste bătături, peste mirişti şi ogoare, Şofron s-a dus mereu, dar mintea-i sta în loc, asupra gândului că asta

nu se poate.

Sosind la casa popii, el s-a oprit în loc şi parcă începuse a şovăi în gândul lui.

Mare ruşine a păţit el în viaţa lui!

Curtea era deşartă: Busuioc plecase de mult, iar slugile erau duse la joc.

Ce făcea el acum?

Cu ea singură voia să vorbească: cum s-o puie asta la cale?

El intră sfiicios în curte, înaintă spre casă, urcă scările, apoi iar se opri şi începu să tuşească, doară-l va auzi Simina şi-i va cunoaşte glasul şi va ieşi la el.

Simina era-nfundată în iatacul preutesei, unde-şi dedea silinţă să plângă, dar nu putea.

Era însă preuteasa prin apropiere.

Auzind tuşitul în pridvor, ea tresări, apoi ieşi spăriată din casă.

— Ce-i, Şofroane? întrebă ea, oprindu-şi răsuflarea.

— Nimic, îi răspunse el. Am venit eu aşa, de capul meu: nu Busuioc m-a trimis; am o vorbă cu Simina, dacă se poate.

Simina sări spăriată-n picioare când preuteasa intră la ea şi-i spuse că Şofron are să-i spuie o vorbă.

Dac-ar fi ştiut ce vrea Şofron, preuteasa ar fi lăsat-o pe Simina să se întoarcă singură la el; o vedea însă atât de scoasă din ale ei, şi parcă de sine se înţelegea că nu trebuie s-o părăsească.

Iară Şofron nu era nici el omul care le zice preuteselor chiar la ele acasă: „Te rog, ia mai fă bine să ne laşi singuri”.

Ei intrară toţi trei în casă; preuteasa şi Simina se aşezară, iar Şofron rămase stând la uşă, şi dacă mintea i-a stat vreodată în loc, acum i se înţelenise.

— Şezi, Şofroane, grăi Simina, ca să zică şi ea ceva.

El se aşează, apoi se uită la preuteasa şi la Simina şi iar la preuteasa.

— Uite! grăi, dar mai departe nu putea.

Ştia el ce voieşte, însă nu era încă dumirit şi ar mai fi

voit să se gândească, căci una era să-şi facă el lucrurile în capul lui cel sec, şi alta să stea faţă-n faţă cu Simina: uitându-se la ea, el nu mai cuteza să aibă gândul cu care venise, şi lacrămile începură a curge peste obrajii lui rumeniţi de vânt şi de arşiţa soarelui.

Şi nu e lucru de glumă să-l vezi muiat până la lacrămi pe un om ca Şofron, care stă ca un munte înaintea ta.

Simina rămase cu ochii pierduţi într-ai lui, cuprinsă de fiori la vederea focului ce ardea în ei, îşi strânse umerii şi se dete puţin înapoi: simţea că vine ce vine, c-o îneacă, c-o năbuşeşte plânsul.

Preuteasa se ridică şi rămase mirată între amândoi.

— Nu e nimic! zise el râzând. Uite, m-a apucat aşa fără de veste, dar trece. Voiam numai să-ţi spun că e bine – urmă el din greu – e prea bine aşa! Şi mie-mi pare bine că te măriţi după Iorgovan.

Pe Simina o înecă plânsul, şi câtva timp ei steteră toţi trei tăcuţi şi nemişcaţi.

— O, cât sunt eu de ticăloasă! strigă ea după ce se mai uşură. N-o să mă ierţi tu pe mine niciodată pentru cele ce ţi-am făcut!

— Eu? întrebă Şofron mirat şi se uită la preuteasa, doară-i va spune ea de ce să o ierte pe Simina.

— Nu, Şofroane, urmă Simina, luându-şi iar liniştea ei obicinuită. Asta a trecut pentru vecie! El m-a despărţit de taica în ziua morţii lui, m-a despărţit de tine acum, când viaţa îmi este mai grea: căile noastre s-au despărţit şi nu se mai pot întâlni în viaţa aceasta! Uite! adăugă apoi peste puţin. Nu pentru mine, căci eu sunt nevrednică, ci pentru că ai ţinut la fie iertatul şi a ţinut şi el latine. O! dac-ai şti cât a ţinut!? Uite! ţie totuna îţi este, tot n-o să mai rămâi la Busuioc: mută-te aici la Socodor, ca taica să nu rămână singur.

Grăind aceste, ea se depărtă.

— Apoi se înţelege că viu I s-ar putea oare să nu viu!? răspunse el şi, făcând un pas în urma ei, îi apucă mâneca de la cămaşă şi sărută pânza străvezie.

Şi era foarte fericit Şofron că are unde să se ducă şi

putea să stea cu Neacşu la Socodor.

XVII

Ar fi vrut Busuioc s-o poată lovi pe Simina şi simţea că nu se poate apropia de dânsa.

N-are în lumea aceasta averea niciun preţi

Era om bogat: ce folos avea de bogăţiile lui? 1

— E bine! grăi el când se văzu faţă în faţă cu Vica.

— Cum aşa? l strigă Vica. Eu vă văd pe amândoi parcă nu v-ar fi toate caprele acasă.

— E foarte bine! grăi Busuioc. Mai bine nici că se poate. Tu înţelegi că aşa trebuie să fel Adică te cum? l sunt eu dintre oamenii ce-şi adună casa de pe drumuri?! Are şi ea neamurile ei: să se pună la cale cu ele; să-şi gătească zestrea, ca să nu-mi fie ruşine când o voi primi în casa mea; îi dau şi eu de la mine, dar să ceară, să ceară, atât măcar.

Asta o înţelegea şi Vica: săracul, dacă-i sărac o dată, să-i facă bogatului măcar mulţumirea de a cere.

— Apoi, urmă Busuioc, trebuie să o peţesc cândva, să o cer de la cineva, să o iau de undeva: se duce dar deocamdată la unchiu-său la Cherechi. Aşa voiesc eul

Vica se mulţumi, şi în curând ştia tot satul cum s-au pus lucrurile la cale, ba peste câteva zile o ştiau şi cei de la Cherechi.

Simina începu să răsufle mai uşor.

Înţelegea de ce Busuioc nu i-a spus nici chiar nevestei sale adevărul.

Încetul cu încetul se uită toate, chiar şi ruşinea păţită de el parcă nici n-ar fi fost.

Acesta era gândul lui Busuioc, şi nici Simina nu avea altă dorinţă.

— Aşa este! le zicea dar celor ce-o supărau cu întrebări, şi ca să-i încredinţeze că în adevăr aşa a rămas vorba, ea se puse pe lucru, ca să-şi facă zestrea, însă numai aşa, azi un petec, mine altul şi peste câteva zile strica iar, ca să înceapă din nou. Iar dacă se găsea pe ici, pe colo câte cineva ca să-i dea zor, ea zicea că n-are grabă, că tot n-are să fie asta niciodată.

Şi parcă-i ştia gândul, şi Busuioc scăpa pe ici, pe colo vorba că n-are grabă, că cine ştie? 1 poate că şi Iorgovan se va mai răzgândi.

Peste câteva săptămâni ştia toată lumea că Busuioc nu vrea, iară Iorgovan nu prea se opinteşte nici el.

Şi – să stai şi să te miri! – tot astfel zicea şi Iorgovan.

Nu poate pentru că s-ar fi răzgândit, nu! cu una, cu doauă, omul în dragoste nu se răzgândeşte; el ştia însă în el, era pus într-un colţ tainic al sufletului său, că Simina se va răzgândi ea, şi dac-o va lăsa el pe ea, nu-l va lăsa ea pe el.

Şofron, în sfârşit, era frânt şi tâmpit, bunăoară, ca omul ce a stat toată noaptea pe drum, bătut de vânturi şi de ploaie.

Mulţi ziceau că e om prost Şofron, deşi nimeni nu-şi aducea aminte ca el să fi făcut vreodată vreo prostie. Era numai târziu la minte, atât de târziu, încât ar fi stat cu mintea oprită în loc dacă l-ar fi luat cineva repede şi l-ar fi întrebat dacă e bărbat ori femeie; şi-ar fi dat seamă de ce i se face întrebarea, cum trebuie s-o înţeleagă, ce trebuie să răspundă şi în cele din urmă tot ar fi răspuns: „Ia stai să mă mai gândesc”.

Atât de mult se temea ca nu cumva să zică ori să facă vreo prostie, încât ţinea capra de coarne şi tot nu-ndrăznea să spuie că nu e ciută.

Şi cu toate aceste, el făcuse o prostie, cea mai mare prostie, o ticăloşie nemaipomenită.

„Sunt un nemernic!” îşi zise el întorcându-se de la Socodor, şi dacă Şofron îşi făcea vreun gând, acesta, fie bun, fie rău, rămânea înfipt în el.

Nu era bine, nu-i părea bine că Simina se mărită după Iorgovan: el, cu toate aceste, a zis că e bine şi că-i pare şi lui bine.

S-a dus anume ca să-i spuie Siminei că nu se poate; cu toate aceste, i-a zis că e bine, că-i pare şi lui bine.

Dacă nu i-a lăsat timp să se gândească, ce să facă el, dacă l-a făcut Dumnezeu aşa de slab de-şi pierde minţile îndată ce se află în faţa Siminei?

Dar Simina a zis că n-are să fie lucrul acela niciodată.

A zis?! Ce mai ţinea el seamă de cele zise de dânsa!? El ştia ce-a zis el însuşi, ştia ce gândeşte, ştia cum şi-a pus în el lucrurile la cale şi-şi mai aduce aminte că trebuie să se mute la Socodor, pentru ca mortul să nu rămâie singur.

Sosind la Curtici, el nu-şi mai găsea locul.

Îi era groază să fie singur cu gândurile rele, care zile întregi nu-l mai părăseau dacă şi le făcea odată, şi îi era ruşine să deie faţă cu oameni.

Când îl vedea pe Busuioc, i se răcea tot sângele în vine, iar de Iorgovan se ferea, ca nu cumva să-l apuce fără de veste şi să-l strivească.

Ştia el, nu-i vorba, că Simina nu e de seama lui, dar şi Busuioc trebuia să ştie că nu-i Simina de noră-n casa lui, nici Iorgovan om pentru o fată ca Simina.

„Ei! şi ce le pasă lor?! merge cât merge!” îşi zicea el câteodată. Şi atunci îi venea să strige: „Feriţi-vă de mine! luaţi-mă şi mă legaţi! puneţi-vă cu ciomegele şi mă omorâţi ca pe un cine turbat”.

Dar lumea începu să vorbească despre biata Simină şi să spună că Busuioc nu vrea, iar Iorgovan nu stăruie.

Şofron parcă nu-nţelegea bine.

„Căile noastre s-au despărţit şi nu se mai pot întâlni în viaţa aceasta”.

Aşa zisese dânsa.

Care va să zică aşa este.

Îi era ruşine lui Şofron, dar nu putea să-şi deie seamă dacă-i este ruşine de ruşinea ei, ori de nedreptatea ce i-o făcuse lui Busuioc în gândul lui, nici dacă-i părea bine ori rău de ruşinea sa.

Simţea numai că acum poate să-l vadă pe Busuioc fără ca să i se mai răcească sângele în vine, că nu-i mai venea să-l apuce pe Iorgovan şi că Simina nu-i mai părea atât de straşnică. Sărmană copilă!

Acum parcă nu s-ar mai fi sfiit să vorbească cu dânsa şi să-i spună verde-n faţă ceea ce gândeşte, fiindcă el era mai în vârstă, mai aşezat decât dânsa şi ţinea la ea, mare minune cum ţinea.

Mai ales acum Şofron nici n-ar fi stat de vorbă cu omul care-ar fi zis că el nu sevamuta după Sf. Dumitru la Socodor. Acesta era un lucru care de sine se înţelegea.

Dar nici nu zicea nimeni că n-are să se mute. Ziceau toţi că se va muta, fiindcă aşa zicea şi el, şi asta era treaba lui, el ştia mai bine ce şi-a pus de gând.

Şi fiindcă de sine se înţelegea că are Şofron să plece de la Curtici, tot de sine se înţelegea şi că-i este de vânzare locul de casă. Aşa zicea şi el, şi asta iar tot el trebuia să o ştie mai bine.

Trecuseinsă un an şi jumătate de când îşi cumpărase acel loc, şi în timpul acesta se înfipsese în el gândul că locul acesta e al lui, că pe el are să-şi zidească o casă, că acolo are să-şi petreacă el viaţa cu nevasta şi cu copiii lui. Cu una, cu doauă nu putea să părăsească el acest loc, de care se legau toate gândurile plăcute ce-şi făcuse în timp de un an şi jumătate: el nu se putea gândi pe sine altfel decât avându-şi locul lui de casă, şi fără de acest loc el parcă nu mai era tot el.

Nu-i vorba, Şofron nu zicea că nu-şi vinde locul, dar când se găsea câte un cumpărător, îi spunea că vrea să se mai gândească.

Şi se tot gândea Şofron; Sf. Dimitrie era aproape, dar el nici pe departe nu se apropia de plecare.

Doauă săptămâni înainte de Sf. Dimitrie, întorcându-se de la târg pe la Socodor, din vorbă-n vorbă Busuioc află despre cele petrecute între Şofron şi Simina.

Pe drum, pin-acasă, şi acasă, plimbându-se de la uşă până la fereastră, el îşi răsucea mereu mustaţa: acum se putea apropia de Simina, şi vorba era numai cum s-o apuce ca să o ţie strânsă.

Banii lui Şofron erau în mâinile lui. Nu-i ţinea el, îi dăduse cu împrumutare pe la alţi oameni, însă de la el atârna când să-i înapoieze datornicii. Erau daţi, ce-i drept, până la Sf. Dimitrie, dar greu ar fi fost să-i capete mai-nainte. Mai târziu? nimic mai lesne!

El chemă pe Oanea lui Toader, unul dintre datornici, şi începu să-l strângă în chingi.

Datornicii se află-n strâmtorare totdeauna când le ceri banii, iară Oanea mai şi păgubise de cu primăvară cu un bou: el se rugă dar să-l îngăduie o lună, doauă măcar.

— Bucuros, chiar şi un an – îi răspunse Busuioc – dar tu ştii că banii nu sunt ai mei. Vorbiţi cu Şofron.

Îl ştia Busuioc pe Şofron că nu ştie stărui şi că nu se poate depărta fără de banii lui. Ţine la banii săi omul, care i-a câştigat în sudoarea feţii sale.

O ştia şi Şofron aceasta, şi tocmai de aceea îi dăduse lui Busuioc, la care nu putea să-i piardă, pentru că avea din ce să-i înapoieze şi avea destulă trecere ca să-i scoaţă de la datornici.

Şofron stete dar mult pe gânduri când datornicii veniră să-l roage ca să-i mai îngăduie.

— Eu n-am bani la voi, grăi el în cele din urmă; banii ce-am avut i-am dat lui Busuioc, la el am bani, şi nu e treaba mea ce a făcut cu ei.

Asta aşa era, dar dacă Şofron era om cu minte, nu erau nici datornicii mai proşti şi înţelegeau că Busuioc i-a trimis la Şofron fiindcă vrea să şi-l mai ţie slugă, să-l aibă legat, ceea ce le venea şi lor la socoteală.

— Dacă-i aşa, apoi sănătate bună, nici noi n-avem să-ţi dăm bani, ziseră ei şi se duseră în trebile lor.

Sosind ziua de Sf. Dimitrie, Şofron era hotărât, ca totdeauna, să plece, dar altfel toate erau ca mai-nainte.

El se duse la Busuioc, ca să-şi facă socoteala de simbrie.

Şi o şi făcu.

Busuioc îi numără până la cel din urmă ban ceea ce îi mai rămăsese, îi pofti noroc şi spor la toate, dar de bani nu-i pomeni nici c-o vorbă măcar.

„Se vede c-a uitatl” îşi zise Şofron şi mai aşteptă că doară-şi va aduce aminte.

Busuioc însă începu să-i vorbească de toate, numai de banii lui nu.

Şofron plecă în cele din urmă, se mai opri din drum mai-nainte de a ieşi din casă, se opri încă o dată după ce închise uşa în urma sa, stete cât stete şi începu să se

scarpine în dosul urechii.

„O să mă mai gândesc! zise el plecând. Se vede că tocmai acu nu-i are la îndemână”.

Şi iar începu Şofron să se gândească.

Trecu o zi, trecură doauă, trecu o săptămână, dar Busuioc nu-l mai chema să-i deie banii. Stetea aşa la casă, făcea treburile ca mai-nainte, dar nu mai era slugă cu simbrie şi parcă-i era ruşine să mai steie aşa fără de niciun rost la casa omului şi să-i mănânce pâinea. Nici nu trecea însă seară, făr’ ca el să-şi zică: „Mâne vorbesc cu el”. O zicea, dar nu o făcea. Era totdeauna ceva la mijloc: mai că Busuioc avea oameni la casă, mai că Vica se certase de dimineaţă, mai că o slujnică spărsese vreo oală.

Dar dacă nu se ducea Şofron, el se gândească se ducă, şi cu cât mai mult se gândea, cu atât mai îndărătnic se făcea în hotărârea lui de a se duce. De la o vreme ajunse de s-ar fi dus chiar dac-ar fi trebuit să treacă prin sabie şi foc.

Busuioc ştia de ce vine, se simţea cu toate aceste cam strâmtorat când îl văzu intrând în casă şi-i venea să-i zică să nu închidă uşa în urma sa. Parcă nu mai era tot omul pe care-l ştia el şi fără de voie-şi aduse aminte de noapteacând îl văzusemergând spre Iorgovan.

— Apoi, am venit şi eu, grăi Şofron, să văd ce mai e cu banii pe care ţi i-am dat astă-toamnă.

— Trage-ţi seamă, Şofroane, îi răspunse Busuioc. Mie nu mi-ai dat nimic. Tu ştii că eu n-am trebuinţă de banii tăi. Ţi-am căutat numai oameni care ţi i-au luat cu împrumutare.

— Ba nu! îi întâmpină sluga. Ţi-am dat banii. Când ne-am tocmit, am pus-o şi asta în simbrie. Eu ştiu cât am muncit până ce i-am adunat şi n-am vrut să-i dau orişicui, ci mi-am căutat un om cinstit şi bogat, care poate să mi-i deie orişicând. „Iacă – am zis – primeşte banii aceştia, ca să mi-i dai la anul cu carnetele lor: dac-o primeşti şi asta, mă bag slugă la dumneata, dacă nu, îmi caut alt om, care o primeşte şi asta”. N-a fost aşa vorba? I

Busuioc, ar fi voit să-l poată da afară, dar nu putea;

el, Busuioc bogătoiul, nu putea să-l deie afară pe sluga lui, care se obrăznicea.

— Aşa e, Şofroane, zise el, dar eu tot n-am luat banii tăi, tot nu m-am folosit de ei. Tu ştii că nu sunt la mine. Dacă vrei, ţi-i dau de la mine; dacă mai îngădui, o să ţi-i scot de la ei.

— Dă-mi-i! – răspunse Şofron – că dumneata poţi să-i scoţi când vrei de la dânşii.

Busuioc nu-l mai cunoştea pe Şofron.

— Chiar acum, neîntârziat? întrebă el râzând.

— Chiar acum! răspunse Şofron întunecat.

— Şi dacă s-ar întâmpla să nu vreau ori să nu pot? zise iar Busuioc.

— Văd eu că nu vrei ori că nu poţi, şi nu ştiu de ce, grăi Şofron tulburat.

La asta nu se gândise.

Aşa era! Cum rămâne dacă Busuioc nu vrea ori nu poate?

— Trebuie însă să mi-i dai, urmă el, nu se poate să nu mi-i dai. Eu m-am gândit bine mai-nainte de a ţi-i fi dat şi am zis: „Dacă îi dau lui Busuioc, n-am nicio grijă, el mi-i dă iar înapoi”.

— Ai dreptate, Şofroane! grăi Busuioc, îi puse mâna pe umăr şi se uită drept în ochii lui. Nicio grijă să n-ai. Banii tăi nu pot să fie puşi mai bine decât la mine. Am să ţi-i dau, dar nu astăzi, nicimine; trebuie să mai îngădui o zi, doauă, o săptămână, poate chiar şi doauă. Ia gândeşte-te tu cu capul tău. Mi-ai dat banii pentru că ştiai că eu pot să-i scot orişicând de la datornici, fiindcă sunt om cu trecere. Nu-i aşa?

— Aşa el răspunse Şofron.

— Oamenii însă nu prea pot să-i plătească acum şi mă roagă să-i mai îngădui, urmă Busuioc. Vrei tu să-i dau în judecată, să le vând casele? vrei tu să mă stric cu ei? Dac-aş face-o asta, nici într-un an nu ţi-ai mai vedea banii.

— Dă-mi de la dumneata – grăi iar Şofron – şi fă apoi ce vrei cu dânşii.

— Ba nu, Şofroane! – îi întâmpină iar Busuioc – căci

şi atunci tot acolo ar ajunge treaba. Acum ei se silesc să plătească fiindcă ştiu ca banii sunt ai tăi; dac-ar şti că sunt ai mei, ar zice că eu sunt bogat şi mai pot aştepta, şi nici că s-ar gândi să plătească. Nu e oare mai cuminte să mai aştepţi, să stărui tu însuţi ca să ţi-i plătească, iar dacă nu vor, le spun că mă strâmtorezi tu şi îi strâmtorez şi eu pe ei.

— O să mă mai gândesc, zise Şofron.

XVIII

Busuioc, bogătoiul de la Curtici, feciorul său, Iorgovan, Simina, fata crâşnicului din Zimbru, şi Şofron, care tot mai stetea la casa lui Busuioc, toţi patru erau foarte mâhniţi şi parcă se temeau de vreo primejdie.

Dacă l-ar fi întrebat cineva pe Busuioc până când o să-l ţie pe Şofron cu minciuna şi să-l amâne de pe o zi pe alta, el n-ar fi putut să-i răspundă. Nu ştia nici el. Îşi închipuia însă că pe Simina trebuie s-o doară când ştie că Şofron nu s-a mutat încă la Socodor, şi nu se putea lipsi de mulţumirea de a-i face această durere.

„O să-i dau în ziua când îl voi vedea gata de a pleca şi fără de ei, o să-i dau când nu-mi va mai rămânea alta”, îşi zicea el.

Era un fel de ştrengărie în ceea ce făcea el. Şi-o mărturisea chiar el însuşi aceasta şi adeseori îi era ruşine ori se temea, dar nu se putea stăpâni, nu putea să-şi calce pe inimă.

O vedea pe Simina scoţându-şi cu vârful degetelor cele câteva fire de păr din faţă, uitându-se drept în ochii lui: era peste putinţă s-o uite el aceasta!

Adeseori, dac-ar fi stat Simina înaintea lui şi i-ar fi poruncit să taie, să spânzure, să deie foc la casa lui el s-ar fi supus orbeşte: tocmai de aceea însă el nu putea să împlinească dorinţa ei; îi era ca şi când ar şti că dacă n-o va împlini, va veni ea însăşi la el să stăruiască.

Nu era răutate în Busuioc, era însă dacă omului zăcaş, care nu-şi prea dă nici el însuşi seamă despre supărarea sa.

Numai atunci se muia Busuioc, când îi trecea prin

minte gândul că se poate ca ei prea puţin să-i pese dacă Şofron se mută ori nu la Socodor.

Iar gândul acesta foarte adeseori îi venea lui Busuioc.

Căci un lucru era care nu putea să intre în mintea lui: că Simina ar putea să-l iubească pe Şofron.

Şi asupra acestui lucru Busuioc, Iorgovan şi Şofron el însuşi erau de aceeaşi părere.

Mai ales acum Iorgovan s-ar fi simţit foarte nenorocit dacă Simina ar fi putut să iubească pe un om ca dânsul, un ticălos, o gură-cască, un vai şi amar de el, care nu ştie să facă nimic.

Se mira Busuioc de ce nu mai vine Şofron să-şi ceară banii.

N-avea de ce să se mire.

Ce-i păsa lui acum de bani?!

S-a frământat o zi, doauă, apoi le-a lăsat toate.

Dară ce ar şi îl putut el să facă?

S-a gândit să-l deie-n judecată pe Busuioc.

El pe Busuioc? El să aibă judecată cu cineva, ba chiar cu Busuioc? Nebun ar fi trebuit să fie!

S-a gândit să se ducă şi să-i spuie satului întreg că Busuioc nu e om cinstit.

Nu putea s-o facă, fiindcă Busuioc tot om cinstit era, tot cu trecerea lui rămânea.

S-a gândit să-l ieie de scurt şi să-i spuie că-l omoară, că-i dă foc la casă dacă nu-i dă banii.

Asta, mai ales asta ar fi voit s-o facă.

„Nu pot! zise el. Dacă o zic şi el tot nu-mi dă banii, trebuie s-o fac şi nu vreau s-o fac. Să mă ferească Dumnezeu!”

E grozav lucru când omul se simte neputincios, însă mai grozav e când ştie că-l ştiu şi alţii.

Simina însă parcă le ştia toate. I-a spus că se mută la Socodor şi nu s-a mutat, pentru că n-avea în el destulă virtute să se mute, pentru că n-a putut să-şi vândă locul de casă şi să-şi scoaţă banii de la Busuioc, pentru că nu e om.

Nici nu mai voia să se mute, nu mai voia să deie faţă cu dânsa, nu mai voia să ştie de dânsa: nu mai voia nimic;

trăia aşa cum trăieşte, cu viaţa înfundată, fără ca să-i mai pese de ceva.

Şi adică de ce să facă el ceea ce zice dânsa? I Ce-i este el ei? ce-i este ea lui? De unde şi până unde să-şi schimbe el toate gândurile fiindcă ea voieşte aşa!?

Mare ruşine a păţit el în viaţa lui!

Şi cine ştie? 1 el acum se frământă ca un nebun, iară ei poate că prea puţin îi pasă dacă el se duce ori nu la Socodor, ea poate că nici nu ştie că el n-a plecat.

A zis-o atunci, cum a zis, că nu-l lasă pe Iorgovan I

De ce să-şi amărască el viaţa de dragul ei? 1

Şi aşa viaţa lui tot nu era viaţă.

Astfel, frământat mereu de gândurile sale, Şofron ajunse în cele din urmă să nu mai voiască a se muta la Socodor.

Îşi rupsese el de mult gândul de Simina; acum însă îl rupsese de tot. Ea ajunsese pentru dânsul o sarcină prea greal

„Şi cine ştie?! noi ne frământăm între noi – zicea şi Iorgovan – iară ei nici că-i pasă, ea poate că-şi petrece cu altul”.

Ar fi vrut Busuioc s-o vadă pe Simina şi să ştie ce mai zice şi ce mai gândeşte, ar fi vrut şi Şofron, dară mai mult decât toţi ar fi vru i-o Iorgovan.

O să-i pară ei rău de ceea ce a făcut şi o să vie căită la mine.

Aceasta era mângâierea lui Iorgovan.

„O să vadă ea că sunt om şi eu!” zicea el, şi oriunde se afla, de orişice se apuca, îşi dedea mereu seamă ce ar zice ea oare dacă l-ar vedea ce face, dac-ar şti ce gândeşte.

Dar ea nu-l vedea, nu ştia ce gândeşte el, ba poate că nici nu voia să-l vadă şi să-i ştie gândurile.

Asta-l muia pe Iorgovan şi-l făcea din zi în zi mai nerăbdător.

Ar fi voit să mai afle ceva, să se mai întâmple ceva, îi era şi lui înfundată viaţa.

Mai muiată însă decât toţi era Simina.

Pe ea o munceau ziua gândurile, iar noaptea visurile.

Simţea acum c-a rămas singură, singurică pe lumea aceasta.

Şofron a părăsit-o şi el.

Şi nici că se putea altfel.

Şi-a bătut joc de slăbiciunea lui.

Abia trecea noapte fără ca să-l vadă în vis şi pe el, şi pe Neacşu, acum desculţ, mineflămând, poimâine însetat şi totdeauna supărat şi făcându-i mustrări.

Dimineţile apoi stetea ceasuri întregi şi plângea, dedea în urmă de pomană şi pinea de la gură şi cea din urmă haină ce-i cădea în mână.

O ajunsese blestemul părintesc pentru că fusese oarbă şi nu ascultase de sfaturile lui, pentru că-l părăsise în ceasul morţii, pentru că şi-a bătut joc de slăbiciunea omului la care ţinea atât de mult răposatul.

Şedea, şedea singură, se gândea la cele petrecute şi cu totul altfel le vedea acum.

Îşi aducea aminte de ziua când l-a văzut întâia oară pe Şofron, când el a luat-o lângă el în căruţă şi i-a pus cojocul să şadă pe el, îşi aducea aminte de vorbele lui, pe care atunci nici nu le băga în seamă, iar acum şi le reamintea atât de bine şi cu o sete nespusă.

Şi cum a sărutat-o el, cum fugea să prindă prepeliţele din zbor şi cum l-a lovit ea fără de milă atunci noaptea, în faţa lui Iorgovan şi a lui Neacşu, şi cât de nenorocit era Neacşu!

Iară ea nu putea nici măcar să le ceară iertare, să cadă în genunchi, să le sărute minile, să sărute, ca Pupăză, pământul de la picioarele lor.

„Şi dacă ţi-a fi de ceva, spune-i băiatului ăstuia!”

Nu mai era băiatul! îl alungase ea însăşi de la dânsa.

Astfel zi cu zi şi noapte cu noapte.

Ea nu mai putea să poarte viaţa aceasta.

Toamna târziu, când abia mai era pe ici, pe colo câte o frunză pe copaci, într-o zi de duminică ea – şi aruncă o cârpă pe cap şi plecă drept spre morminţii din Socodor.

Cale de câteva ceasuri, cât merse pin-acolo, ea se ducea dusă şi ştergând din când în când câte o lacrămă.

Intrând apoi în morminţi, o înăbuşi un plâns zgomotos, ea se aruncă cu faţa la pământ, sărută ţărâna şi rămase timp îndelungat burguită, ca şi fără de simţiri.

Înspre amurgul serii ea sări în picioare.

O ceată de băieţi cânta: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pre noii” Se aducea un nou mort, ca să fie aşezat la vecinica odihnă.

Murise Stanca lui Martin, şi Martin, cei patru copii rămaşi fără de mumă, Floarea, sora Stâncii, Ana şi Marta, surorile lui Martin, ajalnicele, prietenele răposatei, toţi cu toţii începură să se vaiete în gură mare când sicriul fu aşezat la marginea mormântuui.

Simina rămase plângând şi ea la o parte.

Gropaşii sloboziră coşciugul în groapă, rude, prieteni şi oameni de casă aruncară toţi din toate părţile câte un pumn de ţărână peste el, preoţii cântară: „În veci pomenirea eil”, apoi lumea se risipi, jălitorii se depărtară încetul cu încetul.

Rămasă iar singură, Simina se uita lung în urma lor.

Îi pierise parcă deodată toată mâhnirea din suflet.

O cunoştea pe răposata. Era o femeie harnică şi bună de gură.

Îl cunoştea şi pe Martin. Un om de vreo patruzeci de ani, blând şi îngăduitor, dar slăbănog şi sfiicios.

Ce se făcea el acum cu gospodăria lui şi cu patru copii rămaşi pe capul lui ca vai şi amar de ei? 1

Ea fusese singură la taică-său, care n-avea stare, şi era om cu virtute ca puţini numai, şi totuşi mereu să plângea fie iertatul; dar nenorocitul acesta de om, cu patru copii şi cu avere frumoasă, ce se făcea el fără de femeie la casă?

Era parcă l-a scos Dumnezeu în calea ei şi a scos-o pe ea în calea lui.

Căci nu mai putea Simina să se depărteze de aici, unde se simţea acum atât de mângâiată.

Ea plecă încet pe urma jelitorilor.

Voia să vorbească cu Martin, să-l mângâie, să-i fie de ajutor, să-l roage ca s-o primească pe ea în casa lui, ca să-i

coacă pâne, să-i gătească bucate, să-i poarte grijă de casă şi de copii.

Dar ce o fi zicând lumea!?

Ce-i păsa ei?!

Cui îi păsa de dânsa?!

Martin o cunoştea pe Simina. Nu era cu putinţă ca ea să stea peste doauă luni de zile în sat fără ca toţi s-o ştie şi să vorbească despre ea. Nu ştia însă Martin cine e Simina. Îşi aducea numai aminte că murise tatăl ei, pe care-l înmormântase popa ca pe un văr, şi că după moartea bătrânului ea a rămas la casa popii şi preuteasa o ducea în toate duminicile cu ea la biserică.

Când dar una dintre vecine veni să-i spună, că Pădureanca are să-i spuie ceva, el, sfiicios cum era, începu să se învârtească zăpăcit în loc. Nu ştia ce să facă, unde s-o poftească, ce să-i zică.

Cele doauă case erau pline de oameni adunaţi la pomană, alte trei mese pentru tineret şi sărăcimea din sat erau în curte; iară Simina spusese că vrea să vorbească numai cu el singur.

Simina intrase în curte şi aştepta la portiţă, nerăbdătoare şi supărată de oamenii care-şi îndreptară cu toţii privirile spre dânsa.

În fundul curţii, mai spre grădină, era o căpiţă de fin.

Ce vrea? ce căuta? de ce-a venit? se întrebară cu toţii când Martin se duse la Simina şi o duse aşa oarecum fără de voie în dosul căpiţei, ca să nu steie cu ea în vederea tuturora.

Nu vorbise niciodată cu dânsa, n-aveau nimic de împărţit unul cu altul; credea dar că vine din partea preutesei.

Popa Furtună, care fusese şi el la înmormântare şi era acum în casă, venise să sfinţească bucatele; şi când Simina se depărta cu Martin spre căpiţă, el ieşi cu cartea şi cu patrahirul subsuoară ca să se întoarcă acasă; se opri în capul scării şi se uita nedumerit în urma ei.

O zărise, parcă, şi în morminţi, dar de unde ar fi putut să-i vie lui gândul de a se uita mai cu dinadinsul. Era

însă chiar ea; nu mai rămânea nicio îndoială că ea era.

El stete câtva timp nedumerit, apoi plecă şi el spre căpiţa de fân.

— Martine! grăi Simina; văd c-a murit fie iertata şi ai rămas cu copiii şi cu casa fără de femeie. Vei fi vrând să-ţi găseşti pe cineva să-ţi facă trebile casei şi să-ţi caute de copii.

— Numai dacă nu m-ar fura, zise el fricos şi smerit.

— Eu nu te fur, Martine! îi răspunse ea.

Martin era om înalt, uscat, bălan, cu faţa lungăreaţă, cu ochii albaştri şi cu un negel la aripa dreaptă a nărilor.

— D-TA! zise el dându-se un pas înapoi.

— Eu te rog să mă primeşti, grăi dânsa, şi să mă dai ca netrebnică din casă dacă te vei căi, ori copiii vor simţi vreodată că nu mai au mamă.

El se uită lung şi nedumerit la dânsa, apoi dete de câteva ori din cap.

— Asta nu se poate, zise el. N-am eu casă pentru dumneata, nici nu sunt om ca să pot purta cămăşi spălate ori să mănânc pâne frământată de mâna dumitale. N-aş mai avea tignă cât e ziua, nici odihnă cât e noaptea. Nu vezi dumneata că abia mai stai pe picioare? Ce te-ai făcut de când nu te-am văzut? Erai rumenă şi tare ca mărul copt, şi acum nici vântul să nu te atingă.

— Străinătatea, Martine, singurătatea m-au secat, îi răspunse ea. Chiar rudele mele mă chinuiesc, fiindcă nu pot să fac ceea cenumă iartă inima şi voia răposatului, a taichii, fie iertatul. Dar nu te uita lafaţamea. Braţele aceste ştiu să muncească. Fie-ţi milă de copiii tăi şi lasă-mă să-mi câştig mângâierea de a avea şi eu pe cineva aici aproape de mormântul taichii.

Acum sosi şi părintele Ioan la dânşii.

Martin şi Simina tresăriră amândoi, iar preotul rămase încremenit când o văzu pe Simina înaintea sa.

— Ce-i?! draga mea! întrebă el mişcat. Ce faci tu?

Pe Simina o năpădiră lacrămile. Ea se duse la el, îi luă mâna s-o sărute şi rămase înecată de plâns.

— M-au părăsit toţi, toţi m-au părăsit; m-a ajuns

blestemul tatii! strigă ea în cele din urmă.

Popa ar fi voit să trântească patrahir şi carte de pământ şi să frângă tot ceea ce-i cade la îndemână.

— Ei, păcatele mele! strigă el. Hai cu mine! haid la preuteasa! mai sunt şi oameni pe lumea aceasta!

Busuioc, bogătoiul din Curtici, feciorul său, Iorgovan, şi Şofron, care tot mai stetea şi acum la casa lui Busuioc, săriră toţi trei în picioare când aflară că Simina s-a mutat la Socodor, ca să-i frământe pine lui Martin şi să poarte grijă de copiii lui.

Busuioc peste puţin se domoli.

Era, ce-i drept, foarte neastâmpărat, îi era acum ca şi când s-ar teme de o primejdie, dar nu putea să-şi deie seamă dacă se bucură ori se necăjeşte mai mult. Îi părea bine că ea s-a întors la Socodor: era lovită şi simţea lovitura. Ar fi dat însă, mult ar fi dat s-o poată scoate din casa lui Martin. Şi totuşi era bine aşa! O vedea în gândul lui tăvălită, aruncată în uliţi şi întâia oară simţi lămurit că dac-ar găsi-o aşa, cum o vedea în gândul lui, ar ridica-o, ar curăţi-o şi şi-ar încărca toată bogăţia pe ea. Îi era ruşine de această simţire, dar nu se mai ferea de ea.

El se plimba prin casă când Şofron intră fără de veste şi se opri în faţa lui.

O clipă ei steteră nemişcaţi şi cuprinşi amândoi de o pornire îndărătnică.

— Eu mă duc, grăi Şofron, la Socodor şi mă întorc mine ori poimine să-mi iau banii. Ţi-o spun de acum pentru ca s-o ştii.

Busuioc ştia de e este duce 1 a Socodor, şi dacă umbla până acum să-l ţie cu minciuna la Curtici, acum ar fi fost în stare să-şi pună toată trecerea ca să-l oprească. Şi putea Busuioc să facă multe. N-avea decât să spună că l-a furat, c-a ridicat cuţitul asupra lui şi să ceară să-l închidă şi să-l judece.

— O să-i chem pe oameni, zise el, şi o să-i strâmtorez.

Şofron făcu un pas înainte şi se uită lung şi aspru la el.

— Să le lăsăm aceste, întâmpină. Eu sunt om prost şi

nu ştiu multe. Mi-am tras seama cu mine: nu mă împinge la păcat, că viaţa mea tot nu mai preţuieşte nimic, dar dumneata eşti om cu avere şi cu copii. Mă tem eu de mine însumi: teme-te şi dumneata!

Grăind aceste, el se întoarse şi ieşi, ca să nu şi-l mai simtă aproape pe omul de la care îi venea nenorocirea.

Busuioc rămase timp îndelungat stând ca un stâlp de piatră la locul unde-l lăsase Şofron.

Da, el avea stare şi copii.

Avea şi un fecior, care poate că şi el era gata să plece la Socodor.

Nu!

Iorgovan încărca sacii din hămbar, liniştit ca şi când nimic n-ar fi ştiind despre Simina.

Era joi, şi joile Busuioc îşi făcea socoteala la moară şi trimitea făina adunată peste săptămână la AraH.ca să fie pe târgul de vineri acolo şi să cumpere ceea ce mai face trebuinţă pentru casă şi moară.

După ce încărcă sacii, Iorgovan se duse la moară.

Moara lucra ca totdeauna şi oamenii steteau de vorbă. Unul încărca sacii, altul descărca grăunţele, iar altul îşi avea grăunţele în coş, şi vreo trei-patru aşteptau să le vie rândul.

Ca la moară.

Dar nu mai era Pupăză ca să-i facă să râdă.

Intrând în moară, într-un colţ de la stânga era meşcioara cu condica deschisă.

— A plecat Şofron? întrebă morarul, în vreme ce Iorgovan rânduia pe masă.

— Da! răspunse Iorgovan.

— Se vede că tot nu se lasă de Pădureanca.

Iorgovan începu să tremure. El se aşează, luă pana şi o încinse în călimară.

— O ticăloasă! grăi apoi şi începu să facă socoteală adunând numerii cu glas tare.

Făcea greşeli în adunare şi morarul trebuia mereu să-l îndrepteze.

Încheind socoteala, el se ridică, se mai învârti prin

moară, apoi se opri în faţa maşinii şi rămase uitându-se la fuga neastâmpărată a roatelor.

— Uită! – zise el – eu nici acum nu pot înţelege cum i s-a întâmplat lui Pupăză nenorocirea aceea.

— Apoi că nici nu era aici – răspunse morarul – ci la maşina de treierat.

— Aşa e, frate! strigă Iorgovan. Vorbesc şi eu alandala. Aici nici n-ar fi cu putinţă una ca aceea.

— Mai ales! grăi morarul, care ţinea să se ştie cât e de straşnică moara lui.

Începu dar să-i arate lui Iorgovan roatele cum se învârtesc, cum ar putea să-l apuce pe om, cum l-ar arunca una într-alta şi cum i-ar sfărâma într-o clipă oasele.

— Doamne fereşte! grăi Iorgovan şi să depărtă.

Avea grabă; trebuia să fie deseară la Arad.

În Arad el trăise timp de şase ani; avea aici prieteni şi cunoscuţi, pe care-i întâlnea tot la doauă-trei săptămâni şi care-l aşteptau cu oarecare dor fiindcă le venea totdeauna cu plin.

El trase ca de obicei la gazda frăţâne-său, lăsă pe argatul de la car să caute şi de cai şi se duse pe ici, pe colo, ca să se mai întâlnească cu lumea, să mai vadă, să mai audă, să mai steie de vorbă.

Trecuseră luni de zile de când cu noaptea petrecută în birtul de la Curtici. I se urca sângele la cap când îşi aducea aminte de acea noapte şi se ferea de oamenii cu care se obicinuise a-şi petrece. Nu voia să ştie de petreceri; îi era scârbă de ele.

Acum îi căuta parcă dinadins pe oamenii de viaţă; ceilalţi îi păreau prea sarbezi.

În cafeneaua din strada Domnească el întâlni pe proprietarul său, Virgiliu Bărgăuţ, un om de vreo doauăzeci şi trei de ani, scurt şi gros, neastâmpărat şi cam rău îmbrăcat, unul dintre tinerii uşuratici care trăiesc pe apucate, câştigându-şi pâinea ca scriitor, azi aici, mine colo şi poimâine nicăiri.

— Să mergem undeva, să facem ceva! ce stăm aici ca nişte ţapi umpluţi cu câlţi?! îi zise Bărgăuţ.

— Unde să mergem? ce să facem? întrebă Iorgovan, deşi ştia prea bine ce înţelege Bărgăuţ când zice că vrea să facă ceva.

— Ai fost vreodată la „Moara Dracului”?

— Ce-i aceea?

— Un birt cinstit, unde omul poate să facă ce vrea, fără ca lumea să-şi caşte gura la el. Se bea, se cântă, se joacă în cărţi.

— Nu mă duc, răspunse Iorgovan.

Şi totuşi, de ce să nu se ducă? de ce să nu-şi petreacă? de dragul cui?

Om domol şi aşezat, Iorgovan nu înţelegea petrecerea altfel decât aşa, ca el să privească, pe când alţii îşi petrec în socoteala lui.

El însuşi nu era beutor; un păhar, doauă de vin îl ameţeau şi-l făceau ursuz. Îi plăcea însă să-i vadă pe alţii bând până ce nu mai pot să se ţie pe picioare. El însuşi nu cânta, nici nu juca. Cântecul şi jocul îi păreau lucruri nepotrivite cu un om care ţine la sine. Îi „ ” „a vază pe alţii jucând.

iacea însă
El însuşi era

foarte cuviincios şi alegea atât în vorbe, cât şi în bucate. Îi plăcea însă să vadă pe alţii îmbălându-se.

Acum ar fi voit să aibă gălăgie, joc şi cântece, sticle sparte şi vin vărsat pe jos, certuri şi îmbrăţişări, să vadă oameni ce se dau orbiş desfrâului.

Îi era însă ruşine de ceea ce ar fi voit.

— Mai ai tu un rând de haine? îl întrebă el pe Bărgăuţ într-un târziu.

— De ce?

— Să le îmbrac, răspunse Iorgovan. Aşa cum sunt, mi-e greu să mă duc. Plugarului nu i se iartă ceea ce voi ăştialalţi faceţi în toate zilele.

XX

Popa Furtună era om iute ca piperul, dar nu se pripea niciodată.

Văzând-o pe Simina atât de pierdută, el îşi făcea mustrări, căci dac-ar fi fost el cum se cuvine atunci când

era vorba, Simina acum n-ar fi fost părăsită de toţi. El, cu toate aceste, simţea şi acum că e mai bine aşa. O ştia pe soră-sa Vica, îl ştia pe cumnatu-său Busuioc, îl ştia pe nepotu-său Iorgovan şi nu-şi putea închipui un trai bun între dânşii fiind şi Pădureanca la mijloc. De ce, n-a putut nici el s-o spună: simţea numai că nu poate să se împace cu gândul unei însoţiri ca aceasta.

Acum însă Simina îl luase pe dinainte, îl scosese oarecum din sărite, şi el ar fi fost gata să se ducă la Busuioc şi să-l silească a veni încă o dată să o peţească pe Simina.

— De ce n-ai voit tu să te măriţi după Iorgovan? o întrebă el după ce sosiră acasă şi mai stătură câtva timp cu preuteasa.

— Bine a făcut! grăi preuteasa.

— Eu n-am zis că nu voiesc, răspunse Simina, ci numai că ar fi bine să mai aşteptăm.

— Ei bine! vrei acum? o întrebă popa.

— Acum nu! – zise ea – mai puţin decât orişicând.

— De ce nu?

— Nu pot!

Preuteasa ştia de ce n-a voit şi nu voieşte, de ce nu poate; o văzuse stând faţă în faţă cu Şofron.

— Ce mai la deal, la vale, zise ea. Să nu mai umblăm cu minciuna, Simina se mărită cu Şofron.

Popa se uită mirat la amândoauă, iar Simina tresări.

— Ferească Dumnezeul strigă ea. Taica, fie iertatul, n-ar avea odihnă în mormânt dac-aş face una ca asta.

— Iar eu îţi spun că ai să te măriţi după Şofron! grăi preuteasa hotărât.

— Fereşte-l, Doamne! – zise iar Simina – şi nu ne pedepsi.

„Aici trebuie să fie ceva la mijloc, îşi zise popa. O să vedem!”

Iar preuteasa ştia hotărât că aşa are să fie, precum zice ea.

De asta se temea şi Simina.

Căci de ce n-a venit el la Socodor?

Îi era frică şi nu mai voia să se întâlnească cu dânsa, se ferea cum se fereşte omul de toată primejdia. A zis el că-i pare bine dacă ea se mărită după Iorgovan, dar ea a văzut şi lacrămile lui, a auzit şi glasul lui, ea a înţeles de ce vorbeşte aşa şi a simţit ce gândeşte el. Nu putea el să uite lovitura pe care i-a dat-o, întocmai precum Iorgovan nu putea să uite vorbele pe care i le-a zis la despărţirea lor, nici s-ar astâmpăra toată viaţa lui dacă ar şti-o măritată după Şofron.

Soarta ei era făcută: nu-i rămânea decât să umble singură pe cărările vieţii.

Sosind câteva zile în urmă la Socodor, Şofron o găsi la casa lui Martin.

Câtva timp steteră amândoi încremeniţi, cum stai în faţa potopului ce vine asupra ta.

Tot drumul cât a venit de la Curtici până la Socodor, el s-a gândit cum să-i spuie de ce n-a venit mai-nainte şi cum să-i ceară iertare.

Acum, dacă i-ar fi pus cineva cuţitul la gât, el tot n-ar fi făcut niciuna, nici alta. Nu putea, nu trebuia, n-avea de ce să le facă. De sine se înţelegea că n-a venit pentru că nu s-a putut să vie!

Altul era simţământul care îi stăpânea acum pe amândoi: vrei, nu vrei, n-ai încotro!

Erau stăpâniţi unul de altul: ea simţea că trebuie să facă ceea ce zice el, şi el că trebuie să facă ceea ce zice dânsa.

El îi întinse mâna lui cea aspră.

— Şi mie-mi pare bine că te găsesc, îi zise. Uite, credeam că o să-mi pară rău, şi-mi pare bine.

— Eu nu ştiu, răspunse ea. Ce mai face leica Vica, Busuioc, ce mai face Iorgovan?

— Sunt bine, zise el, toţi sunt bine. Să-i ţie Dumnezeu năravul, e foarte cuminte. Eu mă temeam c-o s-o apuce rău. Ştii tu atunci noaptea.

— Şi eu, Şofroane!

Doi dintre copii, o fetiţă de vreo trei şi un băiat de cinci ani, steteau lângă Simina şi se uitau cu ochi mari la

el.

— Aceştia sunt copiii? 1 grăi el. Uită! am uitat să le aduc câte ceva.

— O să le aduci altă dată! zise ea şi începu să-i spună cum sunt copiii, ce fac, ce zic, în ce fel îşi petrec, ce mai e pe la casă, care este firea lui Martin, care îi sunt apucăturile, în sfârşit, multe şi mărunte, cum e obiceiul femeilor.

Apoi ea urmă a-şi face treburile, ca şi când ar fi tot singură ca mai-nainte, iară el se aşează pe un butoieş din tindă şi rămase umblând cu ochii după ea şi vorbind mereu aşa singur.

— Nu te teme tu... O să vezi tu... Eu sunt om cu mintea întreagă. Ştiu eu ce se potriveşte şi ce nu se potriveşte. Eu n-am să te supăr... Simino! strigă el într-un târziu. Ai slăbit tu, ori numai îmi pare mie?

— Am slăbit, Şofroane! răspunse ea.

— Aşa – îl ai slăbiţi tare ai slăbit.

„Rău ai slăbit, urmă el iar pentru dânsul. Mă miram eu de ce-mi pare de tot altfel de cum fusese. Dai e mai frumoasă!”

— Tu, Siminol strigă iar. Şi când ai slăbit?

— De mult!

— De ce?

Ea se uită râzând la el.

— De amarul tău, Şofroane! răspunse ea aşa, cam în glumă. Nu ştii tu cât m-am frământat eu de când mi-am dat seamă că rău am făcut de te-am rugat să te muţi aici.

El se uită strâmtorat la pământ.

— Aşa – îl zise apoi. Mult a trebuit să te amărăşti. Dar, vezi tu, acum ştiu de ce n-am venit mai-nainte. Ce să fac eu aici? Ştiam că te afli la unchiu-tău. Acum, că te ştiu singură, m-a apucat deodată şi-aş fi venit, Simino, chiar dac-ar fi trebuit să-mi las pe taica neîngropat.

El se sculă apoi, se duse la dânsa, îi apucă mâna şi se uită în faţa ei.

— Rău ai slăbit, urmă apoi. Dar să nu crezi, Simino, că mai umblu cu gândurile pe care le-am avut odată. Mă

crezi tu, Simino?!

— Te cred, Şofroane I răspunse ea.

Deodată însă o năpădiră lacrămile.

El rămase strâmtorat înaintea ei.

— De ce plângi? o întrebă apoi, îi puse mâna pe umăr şi se uită în ochii ei.

— Parcă n-aş avea de ce să plâng?! întreabă-mă de ce nu plâng când nu plâng? Atât am plâns, Şofroane, încât mi s-a făcut obicei şi adeseori mă pomenesc că plâng fără de veste, aşa, din senin, numai fiindcă îmi sunt dedaţi ochii pe plâns.

— Aşa – îl grăi Şofron. Asta vine de sine.

— Îl iau eu pe răspunderea mea! strigă popa Furtună, care intră c-o falcă în cer, cu alta în pământ pe portiţă, cu doi jendarmi în urma lui.

— Se poate – răspunse unul dintre jendarmi – dar noi avem poruncă să-l ducem.

Şofron şi Simina se speriară amândoi.

— Ce e, Şofroane? ce s-a întâmplat?! întrebă popa răstit.

— Nu e nimic – răspunse Şofron întorcându-se spre Simina – nu-ţi face spaimă degeaba. Eu am fost cătană împărătească; mie nu mi se face nedreptate. I-am tras o dată căprarului o palmă de i-au sărit trei măsele din gură şi a zăcut doauă săptămâni; m-a pus căpitanul în fier scurt, dar a zis că bine am făcut. Mă duc, dacă e vorba, până la împăratul. O să mă închidă, dar o să-mi deie banii.

— Ce fel de bani? întrebă popa.

— Banii mei, noauă sute de zloţi de argint, răspunse Şofron, pe care i-am dat. Şi acum mă poartă cu minciuna.

— Ia haid să vedem, grăi popa, să vedem noi dacă ţi-i dă ori nu.

— Nu-ţi face inimă rea, Simino, zise Şofron, apoi plecă cu popa şi cu jendarmii.

Simina privi cuprinsă de spaimă în urma lor.

— Şi asta tot eu am făcut-o strigă ea deznădăjduită. Nu uită Busuioc, nu iartă! Dar Iorgovan?! – urmă peste puţin – lui când o să-i vie rândul, el unde o să mă

lovească?!

Busuioc rămase ca trăsnit din senin când văzu că popa, fratele nevestei sale, se pune între el şi Şofron.

Dar el nu putea să rămâie de ruşine!

— Nu-i dau pentru că nu-i dau! zise el când popa îl întrebă de ce nu-i dă lui Şofron banii. Să mi-i scoată cu judecată. O să-l învăţ eu pe el a-mi pune cuţitul în pept.

— fără eu îţi spun, şi s-o ştii, întâmpină Şofron, că n-am să umblu cu judecata: ori te înjunghi, ori îţi dau foc. Odată tot o să ies eu din închisoare.

— O să ieşi chiar astăzi, strigă popa, iar de bani, grija mea. Mi-i laşi mie să-i scot de la el, şi dacă ţi-e de bani, ţi-i număr mâne. O să vedem noi care pe care. Aici e alta la mijloci

— O să vedem I strigă şi Busuioc.

Era-ndârjit de ar fi fost gata să-şi pună-n joc toată averea.

Seara însă el aştepta ca fiu-său Iorgovan să se întoarcă de la Arad, cum se întorcea toate vinerile când umbla la Arad. Dar se înnoptă şi Iorgovan nu mai venea. Vica, prepuielnică şi fricoasă, ca toate femeile, ca toate mumele, începu să-şi facă fel de fel de închipuiri, mai că se va fi întârziat şi-l vor fi apucat oamenii răi pe drum, mai că va fi făcut ceva şi-l vor fi închis şi pe el ca pe Şofron.

Argatul se-ntorsese cu carul. Zicea c-a plecat joi seara, dar de atunci nu l-a mai văzut. Ştie numai că s-a dus, unde s-a dus, cu unul Bărgăuţ. A lăsat dar sacii acolo şi s-a întors.

Busuioc îl ştia pe Bărgăuţ.

— Nu e nimici îi zise el Vichii. S-a ticăloşit: asta e. Are să se întoarcă, dar mai bine ar fi să rămâie acolo.

Şi totuşi mult ar fi dat să poată pune pe cineva călare, ca să-l trimită la Arad, să-l caute şi să-l aducă. El însuşi nu putea să o facă. Era feciorul lui şi nu putea să-l facă de ruşine.

El se plimbă timp îndelungat neastâmpărat prin casă.

Deodată apoi ieşi deznădăjduit afară şi porunci ca sluga să se pună călare, să meargă la Socodor şi să-i spună

popei că-l roagă să vie des-de-dimineaţă la Curtici.

— Nu – zise apoi răzgândit – lasă, că mă duc eul

— Lasă-l – îi zise popa lui Busuioc – fă-te că nu vezi, n-auzi, nu bagi de seamă. Se întoarce el de sine; nu e făcut Iorgovan să poată umbla pe calea ce-a apucat.

Aşa a şi făcut Busuioc.

Sâmbătă dup-amiazăzi Iorgovan s-a întors acasă.

Îi era ruşine de slugi şi de vecini, ar fi vrut ca taică-său să-l certe şi-i venea să se spânzure când vedea că nici nu-l întreba măcar unde-a stat, ce-a făcut, ba nici nu era supărat.

El îi dete banii pentru sacii de făină, pe care-i vânduse a doua zi, şi spuse că l-a ţinut negoţătorul de făină cu vorba de n-a putut pleca la timp.

Minţea Iorgovan. Nu numai că nu l-a ţinut negoţătorul, dar banii nici că erau de la el: îi luase împrumut, căci preţul făinii îl cheltuise.

Întâia oară în viaţă se împrumutase şi el, cu puţin numai pentru un om ca dânsul, dar datoria îl apasă cu atât mai vârtos cu cât n-ar fi voit să afle cineva c-o are şi trebuia neapărat s-o plătească vinerea viitoare.

De unde?

Nu-i rămânea decât să-l înşele pe taică-său la socoteala morii.

N-ar fi avut decât să ceară, şi ştia că Busuioc îi dedea bucuros orişicât, dar tot îi părea rău. De ce să-l mai mâhnească? Aşa şi-aşa tot de la el ieşea.

Acum, o dată în viaţa lui, la strâmtorare, putea s-o facă.

Şi joia viitoare el înşelă pe taică-său la socoteala morii.

Busuioc începu să tremure când văzu că feciorusău iar vrea să plece tot el la Arad, dar el nu se simţea destul de tare ca să-l oprească.

Şi nici n-avea de ce.

Şi-ar fi pus Iorgovan viaţa că se întoarce la timp, că nu mai stă de vorbă cu nimeni, că nu mai face toată viaţa lui datorii.

Numai el ştia câte amare mustrări şi-a făcut în timp de opt zile.

Şi s-a întors Iorgovan la timp şi datorii n-a făcut.

El însă iar şi-a lăpădat portul ţărănesc, iar a petrecut toată noaptea, nu însă cu Bărgăuţ, ci cu nişte oameni pe care nu-i mai văzuse în viaţa lui, şi nu în oraş, ci peste Murăş, la Schelă, unde nu-i ştia nimeni.

Ba a cântat Iorgovan şi a jucat chiar şi el.

Şi totuşi el nu-şi făcea mustrări atât de amare ca-n rândul trecut.

A petrecut, dar la urma urmelor cu cine? Cu nişte oameni pe care nu-i mai văzuse şi care n-o să-l mai vadă în viaţa lor pe el. Nişte scirnăvenii! Ce-i păsa lui de ei? I

Busuioc se linişti când văzu că feciorul îi vine la timp şi nu mai catit de umilit în el cum fusese săptămâna trecută. Tot îi părea însă bine că s-a împăcat cu popa. Se temea că iar o să-i mai vie lui Iorgovan, şi nu era pe lume om să-l ţie în frâu afară de popa. Da! bucuros i-ar fi dat Busuioc acum lui Şofron şi banii îndoiţi numai să nu se strice cu popa. Căci a cui era vina dacă se ticăloşea Iorgovan?

„A mea e vina, numai a mea!” zicea Busuioc.

Aşa zicea şi Iorgovan.

Aşa zicea când îl înşela la socoteala morii, aşa când îşi petrecea, aşa când cânta, juca şi făcea lucruri de care mai-nainte îi fusese scârbă.

Din vinere în vinere el se dedea tot mai tare desfrâului. De la o vreme nici nu-şi mai lăpăda portul ţărănesc la petrecerile lui. În cele din urmă începu să umble la birtul din Curtici.

Busuioc se trezi acum şi fugi iar la popa.

— Însoară-l! zise popa. Fie cu orişicine, dar însoară-l.

— E oare ceva ce-aş face mai bucuros!? strigă Busuioc. Tu ştii c-am voit, dar n-am putut, şi vreau, dar nu pot.

— Ei, las-o pe mine! grăi popa. Tu n-ai vrut cum trebuie să voieşti. Aţi fost amândoi, şi tu şi el, nişte netrebnici: să vezi tu că vrea Pădureanca dacă-i vorbeşti

cum trebuie.

— Spune-mi ce să fac şi fac tot! îi răspunse Busuioc.

— Pleacă-te!

— Mă plec! zise Busuioc.

— Dar pleacă-te pe toată viaţa ta!

— Pe toată viaţa mea!

— Să-ţi aduci aminte de asta! grăi popa. Acum lasă-le pe mine.

Şi poate că popa Furtună ar fi putut să scoată lucrurile la capăt bun dacă s-ar fi nimerit toate aşa cum le ştia el.

Şofron se mutase la Socodor. Îşi cumpărase doi boi, un car şi un plug, luase pământuri în parte şi-şi făcea arăturile de toamnă.

Întâia oară în viaţa lui simţea şi el câtă dulceaţă este în munca pe care o faci în ogorul tău.

În Socodor nu-l ştia nimeni pe Şofron, era om venit în curând, o ştia însă pe Pădureanca, şi-l ştiau că se ţine de dânsa, îi este rudă ori om din sat, ştia că el umblă des la casa lui Martin, iară ea se duce adeseori de-i rânduieşte prin casă şi-i spală albitura, şi poartă grijă de el întocmai ca de Martin şi de copiii lui.

De aceea lumea îi zicea lui Şofron – Şofron al Pădurencii.

Iară Iorgovan îşi petrecea în birtul de la Curtici.

— Măi Iorgovane, grăi scrietorul, îţi mai aduci tu aminte de Pădureanca!? A dracului de frumoasă mai era!

Iorgovan se uită lung la el.

— Îmi aduc, zise, grozav îmi aduc aminte. Măi! ştii tu că fata aceea, aceea-i fată, măi! cum nu mai e alta pe lume.

— Ei, ştii c-acum să ţine cu Şofron?! urmă scrietorul. Al dracului e pădureanul acela!

Iorgovan se ridică în picioare, se uită câtva timp ţintă la el, apoi îşi trecu ochii peste masă, căutând să găsească ceva vârtos şi greu. Nu era decât sticla cu vin: el o apucă de gât, o ridică şi o aruncă drept în capul scrietorului, care stetea uimit în faţa lui.

— Se ţine!? Cum ai zis!? Simina se ţine!? răcni el

apoi şi se aruncă turbat asupra nenorocitului, care se răsturnă cu faţa plină de sânge la pământ.

Săriră toţi din toate părţile ca să-i despartă.

Iorgovan era feciorul lui Busuioc bogătoiul şi putea să spargă capul scrietorului fără ca să i se mai întâmple şi vreo altă nenorocire.

Şi aceasta îi era însă destulă.

Doi dintre oameni îl apucară şi-l scoaseră cu puterea din birt, ca să-l ducă acasă, şi peste puţin se adună lume multă, mai ales copiii, în faţa birtului, ca să afle ce s-a petrecut şi să vadă ce se petrece mai departe.

Văzând că oamenii se iau droaie după dânşii, Iorgovan îşi veni în fire, se opri în loc şi privi împregiurul său.

— A fost destul, zise el, nu mi-o mai faceţi şi asta; lăsaţi-mă, că mă duc eu singur, oriunde aţi voi să mă duceţi.

— Acasă! grăi unul dintre dânşii.

— Chiar şi acasă! îi răspunse Iorgovan.

Acum orişiunde ar fi mers mai bucuros decât acasă; dar trebuia să scape de ochii lumii, şi el plecă cu paşi iuţi înainte. Mergând, el nu se uita nici la dreapta, nici la stânga, nici înapoi; îi vedea cu toate aceste pe oameni venind în urma sa, îi auzea întrebându-se asupra celor petrecute şi ar fi voit ca prietenul lui să moară, pentru ca nimeni să nu afle de ce l-a lovit cu sticla în cap.

Sosit apoi acasă, el stete neclintit faţă în faţă cu taică-său, în vreme ce oamenii veniţi cu dânsul spuseră cele petrecute.

— Unde-ai ajuns?! ce-ai făcut, Iorgovane?! grăi Busuioc, mâhnit până în adâncul inimii, după ce se văzu singur cu dânsul.

— Eu n-am făcut nimic – îi răspunse feciorul – tu le-ai făcut toate!

Grăind aceste, el se depărtă, ca să nu-l mai simtă aproape de sine pe taică-său şi să poată înăbuşi pornirea ce izbucnise fără de veste în el cu atâta putere, încât îi venea să-şi ieie lumea în cap, să se ducă departe până ce

nu i se va fi pierdut urma.

Busuioc alergă iar la popa.

— Acum mai ales să-l lăsăm în pace, grăi popa, şi dacă nu-şi vine în fire, atunci e rău. Vorba e numai să punem lucrurile la cale şi să facem ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic.

Popa se duse dar la scrietorul care zăcea bolnav, îi împăcă, şi lucrurile se netezіră, iar Iorgovan rămase nesupărat de nimeni.

El avea însă destulă supărare în el însuşi.

I se tulburase toată firea şi în tulburarea lui nu mai găsea nicăieri odihnă.

Îl vedea mereu înaintea sa pe Şofron căutându-şi molcom de treabă, îl vedea pe scrietorul răsturnându-se cu faţa plină de sânge, se vedea pe sine lovind fără cruţare în Simina, bătându-şi joc de norocul său, tăvălindu-se prin birturi, furând pe taică-său şi auzea neîncetat cuvintele: „Şofron e om, Iorgovanel”.

Da! Şofron era om!

Dar una îl strivea pe Iorgovan mai presus de toate: încordarea dintre el şi taică-său.

„Tu le-ai făcut toate!”

Aceste vorbe, spuse aşa în pripa mâniei, Iorgovan nu putea să şi le ierte: trebuia să mai adauge ceva la ele, să le lămurească, să spună tot ceea ce avea pe inimă.

„Mai avem o vorbă!” îşi ziceau ei amândoi de câte ori ochii lor se întâlneau.

Niciunul nu avea însă destulă virtute în el ca să deschidă vorba.

Lui Busuioc îi era silă, iar fecioru-său se temea ca nu cumva să se întâmple un lucru de care s-ar îngrozi un întreg colţ de ţară.

Joi după-amiazăzi, cinci zile după cele petrecute la birt, Iorgovan îl întrebă pe taică-său dacă se duce el ori nu la Arad.

— O să mergem vinerea viitoare, îi răspunse bătrânul strâmtorat.

„De ce?!” ar fi voit Iorgovan să întrebe, el însă se

întoarse îndărătnic în călcâi, ieşi din casă şi plecă drept spre birt, aşa, din pornire îndărătnică, fără ca să-şi mai deie seamă despre ceea ce face. Voia să-l doară pe taică-său!

Intrând în birt, el simţi, că toţi se feresc de el.

Ceru vin, aşteaptă însă timp îndelungat şi nimeni nu-i aduse.

El începu să bată în masă.

— Vinei îi răspunse unul dintre băieţi, dar trecu iar timp la mijloc şi nimeni nu veni.

El începu să bată din nou în masă; văzând apoi că acum nici nu-i mai răspunde nimeni, se ridică mânios şi se duse în partea cealaltă a birtului, unde-l văzuse pe băiat.

Acesta stetea nedumerit într-un colţ.

— Ce-i!? grăi Iorgovan mânios.

Băiatul dete strâmtorat din umeri, iar cei patru oameni care erau la una dintre mesele despre uliţă rămaseră privind cu încordare când la unul, când la altul.

— Busuioc a lăsat vorbă să nu îi mai dăm, grăi băiatul întorcându-se spre ei.

Iorgovan începu să râdă.

— Aici, zise el, nu porunceşte Busuioc: poruncesc eu. Tu mă ştii că nu mă pricep la glumă. Adă vinul!

Grăind aceste, el se întoarse iar în partea retrasă a birtului şi se aşează din nou la locul lui.

— Dumneavoastră vedeţi că n-am încotro, le zise băiatul celor patru oameni şi se duse de-i dete vinul.

Râzând apoi aşa în el, Iorgovan îşi beu încetul cu încetul cele câteva pahare de vin, mai stete cât mai stete fără de nicio treabă, apoi plăti şi pe-nserate o luă drept spre moară, ca să-şi încheie socotelile.

Ca totdeauna, erau şi acum oameni la moară, şi câţiva dintre dânşii steteau de vorbă cu morarul la lumina unei lămpi ce era atârnată într-un cui deasupra mesciorii din colţ.

Ei se sculară când Iorgovan intră.

Iorgovan le zise: „Bună seara!”, se aşează cam posomorât la masă, apoi luă condica şi pana, ca să facă

socoteala.

Nu era beat, vedeau însă cu toţii că e cam ameţit.

— Nu e stricat nimic la moară? îl întrebă el pe morar.

— Nimic, răspunse acesta.

— Ia să vedem, grăi Iorgovan ridicându-se. Taica zice că n-o să ducem făina pe mâne la târg. Mă duc eu singur, şi dacă e ceva de trebuinţă, e bine să ştiu.

În moară se aflau trei lămpi: una deasupra coşului, alta în faţa locomobilei, unde lucra morarul, iar a treia, cea atârnată deasupra mescioarei. În partea dreaptă a morii, unde se aflau roatele cele primejdioase, era de tot întuneric.

Văzând că Iorgovan pleacă spre această parte, morarul luă lampa din perete şi plecă cu ea în urma lui, ca să-i lumineze.

Iorgovan cercetă cu de-amănuntul roate, şuruburi şi chingi, atingându-le mereu cu condeiul pe care-l avea în mână; la roate însă el lăsă condeiul să cadă fără de veste, apoi zise că e bine şi se întoarse iar la condica de pe masă.

Morarul atârnă iar lampa de cuiul ei.

Iorgovan începu să caute pe masă.

— Condeiul, zise el. Aşa-i! l-am uitat.

Morarul grăbi să-l caute.

— Lasă! că-mi aduc aminte unde l-am scăpat, îi zise Iorgovan şi se întoarse iar spre partea întunecată a morii.

Morarul sări din nou la lampa din cui, o luă şi plecă cu ea în urma lui.

Iorgovan se opri strâmtorat din drum.

La asta nu se gândise.

— Adă lampa! grăi el cu glas înăbuşit şi tremurând în tot trupul.

Luând însă lampa de la morar, el o apucă aşa, că tinicheaua strălucitoare rămase întoarsă spre faţa lui, şi nu numai că nu-i arunca lumina în cale, dar îi mai lua şi vederile cu strălucirea ei.

Câtva timp se făcu linişte, încât nu se mai auzea decât învârtirea roatelor neobosite, bătaia coşului şi paşii lui Iorgovan, care înainta oblu spre unul dintre stâlpii de la

dreapta locomobilei.

Deodată scoase un răcnet de se cutremură toată moara, hârburile de sticlă căzură sfărâmate peste fierăria locomobilei şi moara se umplu de lumină.

Grăbind să deie ajutor, oamenii-l găsiră pe Iorgovan sub stâlp, învăluit în flăcările care într-o clipită cuprinseseră hainele de pe el.

XXII

Fă trei cruci şi zi „Doamne-ajută”! când treci pragul casei, fie ca să ieşi, fie ca să întri, căci lumea din întâmplări se alcătuieşte, iar întâmplarea e noroc sau nenorocire, şi nimeni nu ştie dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-şi pune de gând.

Nenorocirea îl ajunsese straşnic pe Iorgovan: a dat în graba lui peste stâlp, s-a izbit de el, a spart lampa şi a căzut aprins la pământ.

Cine e oare acela care s-ar încumeta să se laude că nu i s-ar fi putut întâmpla şi lui una ca aceasta?! cine oare putea să nu fie cuprins de milă când îl vedea plin de arsuri, trupul o ranăl?

Satul întreg era adunat la casa lui Busuioc când oamenii îl aduseră pe Iorgovan, şi nimeni nu se mai gândea să alerge la focul ce ardea în marginea satului, mistuind şi moara, şi grâul din saci, şi făina din coş, şi condica cu socotelile morii.

— L-au frânt şi pe el roatele ca pe Pupăză! zicea unul.

Unii ştiau că e mort, alţii, că mai trăieşte, dar n-o s-o ducă pân-a doua zi, iar alţii, că n-are decât pe ici, pe colo câte-o arsură care o să-i treacă în câteva zile.

Când doctorul sosi la casă, se îndesuiră cu toţii în urma lui şi curtea lui Busuioc se umplu de lume.

Când doctorul intră, Iorgovan zăcea nemişcat şi ameţit de usturime.

Doctorul îl căută cu de-amănuntul, stete apoi pe gânduri şi dete din umeri.

— E rău de tot, zise el, dar omul e tânăr şi poate încă

să scape. O să facem tot ceea ce va fi cu putinţă.

— Averea mea toată ţi-o dau, strigă Busuioc, numai să-l mai văd încă mergând la birt!

Iorgovan îşi ridică ochii spre el.

— Nu mai vreau! grăi apoi încet. O să vezi tu că nu vreau.

Peste puţin el apucă mâna doctorului, o strânse cu deznădăjduire şi se uită lung şi stăruitor în ochii lui.

— Aibi răbdare – îi zise doctorul – că scapi.

— Am răbdare, mă vezi că nu mă vaiet, îi răspunse Iorgovan.

Şi avea Iorgovan răbdare. Ceasuri întregi el zăcea nemişcat în culcuşul lui, iar când se apropia cineva de dânsul, ochii lui râdeau.

Linişte, multă linişte cerea doctorul, şi liniştea îi intrase chiar şi în suflet, căci omoară durerea trupească orişice simţire din om şi rămâne ea singură stăpână pe el.

Primind vestea despre nenorocirea ce-l ajunsese pe Iorgovan, Simina sări în picioare.

„Nu-i adevărat! îşi zise ea. El minte şi acum! Şi-a făcut el însuşi nenorocirea”.

Apucată de gândul acesta, ea alergă la Şofron.

— Du-te, zise el, că o să-i fie bine dacă te vede şi te ştie aproape.

Simina îşi încleştă mâinile, rămase câtva timp cu ochii aţintiţi la el, apoi îşi acoperi faţa cu amândouă mâinile şi suspină adânc şi lung.

— Ce-i!? întrebă el apropiindu-se de dânsa.

— Şofroane! îi răspunse ea, luându-şi iar firea ei aşezată. Busuioc vrea, mi-a spus-o alaltăieri preuteasa, şi eu nu mai pot, nu mai vreau, nu mă iartă firea să-i zic ba. Am, Şofroane, slăbiciunea pentru Iorgovan! Ce să mă fac dacă am, cum aş avea pentru copilul meu, şi, Doamne fereşte, mi-e groază de gândul morţii lui mai mult decât de al morţii mele.

Şofron se dete puţin înapoi.

— Atunci nu te duce, zise el. Nu-l iubeşti tu pe el cât te iubesc eu pe tine.

— O ştiu! – strigă ea – asta e, c-o ştiu. Ca tine, Şofroane, nimeni nu poate, că tu eşti om, iar eu sunt o muiere ticăloasă, care nu poate nimic.

— Pot eu! – zise el – şi nu te las. Dacă te iubesc şi nu te vreau, e fiindcă văd că nu e bine nici pentru tine, nici pentru mine, iar nu pentru ca să te las să dai în nenorocirea pe care o văd, o simt, am trăit-o de atite ori stând de vorbă cu mine însumi. Viaţa ta e a ta, şi mie de a lui prea puţin îmi pasă!

— Şi ce vrei să-mi faci? îl întrebă ea îndărătnică.

— Ce vreau? răspunse el. M-am gândit eu şi la asta. Mult mă gândesc eu şi tot la tine mă gândesc. Am destul timp. Când port coarnele plugului şi potrivesc brazda ca să fie dreaptă şi potrivită-n adâncime, n-am altă treabă decât să gândesc, fiindcă lucrul ăsta îl fac eu şi prin întuneric, atât de bine îl ştiu, mi-l face mâna ea de ea, oarecum fără de ştirea mea. Apoi ştiu eu ce-i în mine şi nu se poate în lumea asta s-o ştii şi tu fără ca să ţii la mine, măcar cum ţin eu laloarneşul meu, fiindcă e al meu şi trage bine şi mă cunoaşte, mă simte, Simino, de departe, şi când mă duc să-l iau de la iarbă, se întoarce spre mine, îşi ridică ochii şi mă aşteaptă, uitându-se în calea mea. Şi dacă nu vrea Coarneş, un lucru, nu pot nici eu să-l fac cu toată inima. Tu fă ce vrei, dar ştiu că nu poţi. Iar dacă poţi, Simino, atunci e mai bine să fii dobitoc decât om.

Simina rămase câtva timp pierdută şi cu ochii la pământ înaintea lui, apoi începu să plângă, îi apucă mâna şi o sărută de mai multe ori.

— Nu pot, zise ea. Ce să fac dacă nu pot?! Şofroane, nu mă părăsi.

— Niciodată, răspunse el, tu ştii că niciodată n-o să te părăsesc.

Şi s-a dus Simina la Curtici, fiindcă nu mai putea să rămâie.

Busuioc era gata să-şi deie toată averea ca să-şi vadă încă o dată feciorul pus în picioare, dar nu i-a spus doctorului că a venit Simina, Pădureanca, să-l vadă şi să-l caute pe bolnav. Ce ştia doctorul?! Te pomeneşti c-ar fi zis

că nu e bine s-o vadă, nici ca ea să-l caute.

Când Simina intră în casă, Iorgovan zăcea pe spate, liniştit şi nemişcat ca de obicei.

Ea se apropie tremurând şi fără zgomot, apoi, când ochii lor se întâlniră, rămase neclintită în loc, sub farmecul ochilor lui mari.

— Vai, Doamne! Tu, Simino! Săracul de mine! şopti el, apoi îşi adună toate puterile, ridică amândoauă braţele spre ea, o apucă de umeri, o aduse spre el şi-i sărută gura, apoi un ochi, apoi celălalt, apoi o depărtă, ca să se poată uita drept în faţa ei.

Ea îi luă mâna şi o dete încetinel înapoi, se lăsă pe pat, lângă dânsul, şi câtva timp rămaseră aşa tăcuţi şi nemişcaţi.

— Şi Şofron ce mai face? întrebă el într-un târziu.

Ea tresări, se ridică puţin, apoi se întoarse asupra lui, îi luă capul între mini şi-i sărută fruntea.

— E bine, sănătos, răspunse.

Cuprins de fiori, Iorgovan îşi strânse încă o dată toate puterile, ridică din nou braţele, ca să o cuprindă cu ele, apoi dete un gemet lung, braţele îi căzură înapoi şi răsuflarea i se curmă.

Simina se îndreptă, stete câtva timp ca scoasă din fire, apoi se întoarse repede, să uită prin casă, se duse de deschisă uşa şi strigă tare, dar cu glasul aşezat şi deschis:

— O luminare!

BABA DANA

Orişicare om adevărat trebuie neapărat să fie cuprins de înduioşare când, mai ales pe-nsărate, aude vreun clopot care sună ca cel de la biserica la care umbla-n timpul copilăriei sale.

Îşi aduce aminte de viaţa trăită atunci în toate amănuntele ei şi simte din nou starea sufletească a zilelor de mult trecute.

Mie îndeosebi îmi este peste putinţă să nu mă gândesc în asemenea împrejurări şi la Baba Dana. Lumea îi zicea Prescurăreasa, fiindcă popa, socotind-o femeie iertată şi curată la suflet, primea drept bine plămădite

prescurile ieşite din mâinile ei.

Barbu, soţul ei, era crâşnic, trăgea clopotele, purta grijă pentru curăţenie şi buna rânduială în biserică şi-i ducea popii cădelniţa, şi noi, băieţii de la şcoală, ne simţeam foarte fericiţi când el ne dădea voie să tragem clopotele alăturea cu dânsul şi drept recunoştinţă măturam prin biserică ori îi dădeam într-altele ajutor.

Pe Baba Dana eu numai babă o ştiam. Chiar şi în timpul copilăriei mele dânsa era babă ştirbă, cu faţa zbârcită, cu părul cărunt şi cu ochii mărunţi şi pătrunzători. Tot babă a rămas şi după ce eu m-am făcut băietan, iar când am ajuns flăcău, ea mi se păreamai puţin bătrână de cum mi-o aduceam aminte din timpul copilăriei mele.

Ea nu era numai prescurărească. Îi mersese vestea şi ca descântătoare cu rost binecuvântat.

Cei ce sufereau de junghi în coaste, de friguri, de dureri de cap ori de inimă la dânsa alergau, şi mare minune ar fi fost dacă nu s-ar fi vindecat.

Mai presus de toate erau însă buruienile de leac, rădăcini, cotoare, frunze, flori, mai rar seminţe, pe care mai ales în timpul târgului de ţară le vindea într-un colţ al pieţei. Nu pot să mă gândesc la timpul copilăriei mele fără ca s-o văd înconjurată de lumea pe care o dumirea care dintre cele puse de dânsa-n vânzare pentru care anume boli este leac bun şi dându-le cumpărătorilor îndrumări cum au să se folosească de cele cumpărate de la dânsa.

Întâmplându-se într-un rând s-o găsesc singură, m-am oprit din drumul meu şi-am întrebat-o, după obicei, ce mai face.

— De! – mi-a răspunse dânsa – mă lupt şi eu ca toată lumea cu multe nevoi ale vieţii şi aştept să-mi vie rândul.

Era răspunsul obicinuit al bătrânilor la întrebări ca cea pusă de mine, şi eu îl găseam prea firesc după ce de atâta timp o ştiam babă.

— Ţi se va fi urât, că e cam de mult de când tot aştepţi, i-am zis eu.

Ea se uită zâmbind la mine.

— N-aş spune adevărul dac-aş zice că da, grăi dânsa. Orişicât de lungă ar fi viaţa şi orişicât de multe i-ar fi nevoile, câtă vreme ai parte de sănătate, nu te saturi de a-ţi înşira zilele.

Aşatrebuia să vorbească dânsa, care-şi trăia zilele purtând grijă de sănătatea altora.

— Te văd acum om în toată firea – urmă peste puţin – şi mi te aduc aminte ca copil şi sunt mari schimbările prin care-ai trecut făcându-te om. Nu sunt nici eu tot ceea ce eram atunci.

Deşi era lucru firesc ceea ce-mi spunea, mi se părea că-n cercul restrâns în care-şi petrecea viaţa ea nu putea decât să rămâie tot ceea ce a fost.

— Mie – i-am zis dar – îmi pari tot cum erai şi parcă nici n-ai fost vreodată altfel.

— Pentru că numai aşa m-ai văzut şi altfel nu mă ştii, întâmpină dânsa. Uite, urmă peste puţin, arătând asupra buruienilor ei. Mama, fie iertată, m-a învăţat cum se culeg buruieni de acestea şi cum să mă folosesc de ele pentru vindecarea boalelor. Nu era cu putinţă să mă opresc unde m-a lăsat dânsa. Orişicât de bune ar fi fost poveţele ce mi-a dat, am adăugat azi una, mâne alta la ele, şi azi ştiu cu mult mai multe de cum ştia dânsa. Toată buruiana e bună de ceva: vorba e numai să ştim la ce e bună şi cum avem să ne folosim de ea. Multe din ele sunt într-un fel hrană, într-altul leac şi iar într-altul otravă. De la una iei rădăcina, de la alta cotorul ori scoarţa, de la alta ramurile, mugurii, frunzele, florile, fructul ori seminţele. Unele le guşti crude, altele le fierbi, iar altele le opăreşti, ca să le bei zeama, le usuci şi le sfărâmi praf ori le pui pe foc, casă te afumi cu ele. Unele le pui pe rană, cu altele faci oblojeli, iar altele le fierbi, ca să te speli cu zeama lor. Mai rămâne apoi să ştii când şi cum ai să le aduni iarna, primăvara, vara ori toamna, mai-nainte de a fi înflorit ori după ce i s-a copt rodul, noaptea ori ziua, dimineaţa ori seara. Multe, foarte multe ai să ştii, multe încercări ai să faci pentru ca să te dumireşti, şi trăindu-mi zilele, eu am adăugat şi adaug mereu la puţinele pe care le ştiu din spusele mamei. Cum

ar fi cu putinţă să mi se fi urât a-mi aştepta sfârşitul, când mai sunt atâtea şi atâtea asupra cărora nu m-am dumirit încă?! Se zice că omul cât trăieşte mereu învaţă, deci cu atât mai mult trăieşte, cu atât mai multe ajunge să ştie. Apoi – adăugă luându-şi răsuflarea – mă întreb, în tot cazul: ce se alege, după ce voi fi murit, de întreaga trudă a vieţii mele? O să mai fie cumva de vreun folos ceea ce, trăind pe pământ, am adunat în sufletul meu?

— Mare întrebare, la care niciunul dintre muritori până acum nu s-a învrednicit să dea răspuns, îi zisei eu.

— Eu – stărui dânsa – dau cu socoteală că ceea ce în suflet s-a adunat nu rămâne în pământ, ci trece cu sufletul în lumea cealaltă, unde bobii nu se numără numai, ci se şi cântăresc, şi sămânţa seacă nu poate să fie deopotrivă cu cea miezoasă. Aşa mă taie capul, dar de ştiut nu pot să ştiu nimic şi de aceea durerea cea mare a bătrâneţelor mele e că n-am cui să las moştenire cele moştenite de la mama şi sporite din truda vieţii mele.

— E o lume întreagă care te-nconjură, îi zisei.

— E, răspunse ea. Am şi copii, atât băieţi, cât şi fete, ba şi nepoţi, precum şi nepoate. Băieţii şi nepoţii umblă însă fiecare în cărările sale, iar fetele şi nepoatele se leapădă de cele băbeşti. Lumea de azi e de tot nouă şi nu vrea să aibă nicio legătură cu cea veche, şi pe când mai-nainte femeile veneau la mine să le dau buruieni ca să aibă, azi dau năvală, cerând buruieni, ca să nu aibă copii. De ce adică să-i mai ai dacă cer atâta bătaie de cap şi atâtea jertfe şi pe urma lor nu te poţi aştepta nici măcar la mulţumirea de a şti că au să-ţi ducă mai departe gândul cel bun şi să scoată la capăt cele începute de tine?!

— Del – am adăugat aşa, mai în glumă – buruienile rămân şi de aci înainte tot cele ce au fost până acum şi nu se mai întreabă dacă mai ştiu ori nu oamenii când să le adune şi cum să se folosească de ele.

Au trecut ani şi iar ani de zile fără ca s-o mai fi văzut pe Baba Dana şi adesea ori îmi aduceam aminte de spusele ei.

„Ceva fi lăsat oare aici?! şi ceva fi luat cu dânsa?” m-

am întrebat apoi când am primit, în sfârşit, vestea despre moartea ei.

O RĂZBUNARE Nuvelă

— O, Doamne! Eu ce să-mi fac!? grăi Chiriac. Ţi-am dat şi iar ţi-am dat câtă vreme aveam de unde să-ţi dau. Îţi dau şi acum bucuros când şi cât mă iartă împrejurările. Un psalt ca mine, însă, puţin câştigă, căci de când cu războiul, nunţile sunt de tot rare, botezurile au scăzut, oameni mor, ce-i drept, dar nu aici, la Bucureşti, ci pe unde sunt îngropaţi fără prohod, iar înmormântările şi parastasele sunt sărăcăcioase. Mai ai şi tu răbdare. În vremuri ca cele de azi nu ne rămâne decât să se mulţumească fiecare cu ceea ce se poate.

— Dar nu cer nici eu ceea ce e peste putinţă, îi răspunse Caliopi, fiica lui. Azi-mine se împlinesc doi ani de când Iancu a plecat şi m-a lăsat cu doi copii în spinare. De atâta timp nu mai ştiu ce s-a ales de el. Mai trăieşte ori e mort de mult şi îngropat undeva în vreun şanţ de la marginea drumului.

— Asemenea gânduri să nu-ţi faci, o-ntrerupse Chiriac. Acum, după ce, cu voia lui Dumnezeu, s-a sfârşit războiul, azi-mine o să ne pomenim cu el ori cel puţin o să primim veste despre dânsul. Dac-ar fi murit, ni s-ar fi trimis cuvenita înştiinţare. Te pomeneşti c-a căzut prizonier şi l-au dus undeva de unde vestea străbate cu anevoie până la noi.

— Chiar şi dac-aşa ar fi intâmpină dânsa – deocamdată eu şi copiii umblăm iarna în haine de vară, căci cele ce ţin cald s-au învechit şi sunt purtate şi zdrănţuite de ţi-e greu să ieşi îmbrăcată în ele. A rămas, nu-i vorba, şi turcoaica, urmă ea, cu trei copii şi bine nu-i va fi mergând nici ei de când ai noştri i-au luat bărbatul şi l-au dus în Moldova, dar milă are să-ţi fie mai mult de noi, care-ţi suntem apropiaţi.

Chiriac, supărat, se uită la ea lung şi clătinând din cap.

— De milă nu e şi nici nu poate să fie vorba, îi zise. Aş fi în stare să-i scot măruntaiele şi să le pun în vânzare

dacă mi-ar da cineva pentru ele ceea ce am să iau de la dânsa. Ani şi iar ani de zile de-a rândul mi-am tras şi azi, şi mâine de la gură, ca să adun gologan cu gologan banii pe care i-am dat pentru cocioaba dărăpănată din Calea Moşilor. Mă adimenise gândul ca să-i dau o spoială şi-o să iau chirie bună pentru ea. M-am bucurat dar când a venit turcul să-mi spună c-o ia şi-n starea în care se află. Iată că au trecut însă doi ani şi mai bine fără ca să fi avut vreun câştig pe urma banilor băgaţi în acele ziduri mucegăite. Cum îţi mai poate trece prin gând că mi-e milă de turcoaică!? Tu ştii prea bine că am colea în sertarul mesei hotărârea judecătorească în virtutea căreia pot să scot în vânzare tot ceea ce găsesc în casă şi-n prăvălie. M-am şi dus s-o fac aceasta.

— Dar te-a răzbit mila când ai văzut-o plângând şi bocindu-şi cei trei copii, îl întrerupse Caliopi.

Chiriac mai vârtos se supără.

— Ba mai puţin îmi pasă ce se va alege de dânsa şi de copiii ei! întâmpină dânsul. Vorba e însă, cu ce m-am ales? Am să iau de la dânsa peste patru mii de lei, iar din cele ce am găsit în casă şi-n prăvălie nu pot să scot nici două mii. Nu e oare mai cuminte ca acum, după ce s-a sfârşit războiul şi azimâne poate să se-ntoarcă şi turcul, să-i laşi în pace, ca să-şi vândă mărfurile, mai cafea şi ceai, mai măsline şi lămâi, mai rahat şi zaharicale, mai scrobeală, săpun şi altele de felul acesta? Agonisise nu numai pentru sine şi pentru copii, ci şi pentru ca să-şi plătească încetul cu încetul chiria.

Caliopi era din ce în ce mai nerăbdătoare.

— Tot milă e, orişicum vrei s-o cocoleşeştil strigă dânsa. Cine ştie ce are să fie peste şase luni, peste un an, peste doi?! Ştiu însă că-n vremuri ca cele de azi suta preţuieşte mai mult decât peste un an, doi mia. Ai uitat, se vede – urmă ea aprinsă – prin câte am trecut noi după ce nemţii, ungurii, bulgarii şi turcii s-au năpustit asupra noastră şi s-au făcut aici stăpâni, de-au luat pentru sine tot ceea ce era bun şi şi-au bătut joc de noi, lăsându-ne numai ceea ce lor nu le mai trebuia. Nul milă de dânşii să nu ai

nici dacă i-ai vedea pe ai lor sângerând din toate mădularile ori murind de foame şi de frig. O mare mulţumire sufletească e să-i vezi umiliţi şi călcaţi în picioare!

Chiriac o ascultă plimbându-se în jos şi în sus prin casă, apoi se duse la masă, scoase hotărârea judecătorească din sertar şi i-o dete fiicei sale.

— Poftim, îi zise. Fă ce vrei şi ce poţi cu ea. Potoleşte-ţi focul. Dar să nu mai zici apoi că mi-e milă de una ca dânsa şi să mă laşi în pace. Al tău să fie tot ceea ce vei putea să scoţi, să vă îmbrăcaţi de iarnă tu şi copiii tăi, dar să ştii că nu mai am de unde să-ţi dau!

II

Fatma, singura soţie a lui Selim Ghiordun, era adevărată turcoaică, femeie cu frica lui Dumnezeu, tăcută şi sfiicioasă, gata-n toată clipa de a se pleca-n faţa acelora pe care-i socotea mai presus de dânsa. Rău de tot i-a mers deci numai în timpul când duşmanii erau pe la hotare. După ce turcii au intrat dimpreună cu ceilalţi în Bucureşti, dânsa a găsit între dânşii oameni cu suflet curat, care i-au venit într-ajutor. Tot a mai trecut însă timp până ce a ajuns să-şi deschidă iar prăvălioara şi să câştige şi din vrednicia ei câte ceva. Lasă că nu avea mărfuri, dar n-o ierta firea ei de musulmancă să stea cu faţa dezvelită în dosul teşghelei şi să-şi vândă marfa ca orişice creştină. Abia după câteva luni a ieşit de undeva un armean, care i-a dat şi marfă şi o fetişcană de vreo cincisprezece ani, care le dedea muşteriilor marfa şi lua de la dânşii gologanii. Nici acum însă câştigul nu prea era îmbelşugat, căci armeanul lua jumătate din el.

Mai era apoi şi că Selim nu câştiga numai din vânzarea mărfurilor, ci şi ca meşter iscusit, care făcea ori repara râşniţe de cafea.

Nădejdea ei era că turcii-l vor schimba pe bărbatul ei cu vreunul dintre românii prinşi de dânşii, ceea ce-i şi făgăduiseră, dară ei au fost nevoiţi să plece-n graba mare mai înainte de a o fi putut face aceasta.

Bine nu putea să-i meargă Fatmei nici după ce s-au

întors ai noştri.

Te miri c-a scăpat cu marfa şi cu boarfele ce mai avea.

Când dar Chiriac a venit să-i arate hotărârea judecătorească, ea s-a plecat umilită şi cu ochii în pământ.

— Iată, a zis, aceasta e tot ceea ce am. Fă ce vrei, căci orişice vei fi făcând, nu mi se cuvine şi nici nu am să mă plâng.

Cum o fi stat ea-n faţa lui, cum seva fi uitat la el şi cum va fi rostit vorbel e, aceasta nu se poate spune; destul că nu era om cu inima deschisă Chiriac când i-a spus fiicei sale că loc pentru milă în sufletul său nu-i… şi celelalte pe care le-a mai spus.

Om era şi el, slab de înger ca toţi cei de seama lui, fiinţă neajutorată.

— Bine, jupânească, i-a zis el. Uite, n-am să ţi-o fac. Am şi eu tată şi mamă, am fraţi şi surori, am soţie şi câţiva copii care au trecut în lumea cealaltă, de unde vor fi putând să-mi vadă faptele, şi nu vreau să-i supăr. N-aş face-o poate pentru dumneata, dar o fac pentru cei trei copii, al căror iată-i dus în drum pe care nu-l face de bunăvoie. Te mai păsuiesc, dar ai şi dumneata grijă, ca să nu mă căiesc de a o fi făcut aceasta, şi pune-n fiecare zi câte ceva la o parte, pentru ca să scapi în cele din urmă cu obrazul curat.

Aceasta o făcea Fatma şi fără ca să i-o fi spus el: aduna, sărmana de ea, şi azi, şi mine, dar puţin câte puţin, şi când nu pui mult, se cere mult timp pentru ca să aduni destul.

Acum case-nchină-n faţa lui, copleşită de simţământul că tot oameni cu inima curată şi cu gândul îndreptat spre cele bune sunt şi creştinii.

— Alahl Alah! Nu mă certa, dar eu nu mai înţeleg de ce le porunceşti tu celor ce ţi se-nchină să sângereze şi să moară luptându-se împotriva celor ce sunt deopotrivă cu dânşii.

Când s-a pomenit deci faţă-n faţă cu Caliopi, care a venit iar cu hotărârea judecătorească, Fatma a rămas

cuprinsă de îndoieli împreunate cu uimire.

Nu intra în capul ei cel strâmt gândul că un om în toată firea poate să zică azi una şi mâne să se dezică.

„Del îşi zise-n gândul ei. Ce nu e omul în stare să facă de dragul copiilor săi!? Se vede că ea l-a scos, săracul, din minţi”.

Caliopi nici nu era apoi bărbat, ci femeie, ca orişicare turcoaică. În faţa ei dar nu stetea Fatma tot atât de plecată.

— La aceasta nu mă aşteptam, grăi dânsa, dar de mirat nu mă mir, căci pe toate căile sunt oameni care azi zic una şi alta fac mine. Tatăl dumitale mi-a spus, ce-i drept, că-mi lasă timp de răsuflare, dar nu mi-a spus şi până când. E până astăzi, şi nu pot decât să-ţi zic ceea ce i-am zis şi lui: orişice vei fi făcând, nu mi se cuvine şi nici nu am să mă plâng.

Caliopi se simţea adânc jignită. Îi era greu că tatăl ei a grăit într-o clipă de slăbiciune o vorbă de care împrejurările nu-l iartă să se ţie.

— Te plângi, îi zise, chiar când mi-o spui aceasta. Vorba e însă că am şi eu copii, al cărora tată e dus de atâta timp şi nu ştie nimeni ce se va fi ales de el.

— Vei fi având ori nu, întâmpină Fatma, asta nu însemnează nimic: ai dreptate, şi atât e destul. Am şi eu copii, da’ tot îţi recunosc dreptatea, şi nu sunt în stare să ascund nimic din cele ce ţi se cuvin. Părintele care-şi iubeşte copiii nu face de dragul lor nimic ce nu trebuie să facă. Mai curând ori mai târziu tot are să-şi facă mustrări, şi atunci îi iubeşte mai puţin, ba chiar, îi pare rău de a-i fi avut. De aceea e rea şi fapta copilului care-şi înduplecă părintele să facă ceea ce nu se cuvine. Ia, cucoană, tot ceea ce este-n prăvălie şi-n casă; toate ţi se cuvin!

Caliopi se simţea strivită de gândul că-n adevăr nu trebuie să-l ispitească pe tatăl ei, dar tocmai aceasta o făcea şi mai îndârjită. Mai vârtos râvnea la mulţumirea sufletească de a o vedea pe turcoaică umilită şi călcată-n picioare.

— Nu cumva ai voi să răbdăm noi la foame şi la frig

pentru ca voi să aveţi mai puţine suferinţei? exclamă dânsa.

— Asemenea gânduri sunt departe de mine, îi răspunse cealaltă. Încă o dată îţi spun: ai dreptate şi atâta e destul. Turcii noştri n-au câtuşi de puţină milă de voi când le cădeţi în mână; de ce să aveţi voi milă de o turcoaică şi de copiii ei I?

Aceasta le-ntrecea toate şi-o scoase pe Caliopi din răbdare, încât sângele îi năvăli în obraji şi ea-ncepu să tremure în toate încheieturile.

— Să mă ierţi, strigă dânsa. Noi nu suntem turcii Niciodată şi nicăieri noi n-am siluit, n-am despuiat, n-am asuprit pe nimeni, nici ne-am dat silinţa să luăm pământul de sub picioare ori pinea de la gura altora.

— Nedreptăţi se fac şi aici, şi multe au şi-n mijlocul vostru străinii să sufere, întâmpină turcoaica.

— Nu I Nu I strigă iar Caliopi, care abia acum înţelegea slăbiciunea tatălui său. Vor fi suferind, dar nu de la românii cei adevăraţi, ci de la veneticii pripăşiţi printre dânşii, care ţin să pară mai şi mai decât chiar şi cei mai neaoşi români. Şi pentru ca să ştii că aşa este – adăugă dânsa cu hotărâre – mai bucuros mă lipsesc decât să fiu pusă în rând cu turcii. Poftim! urmă, aruncându-i în faţă hotărârea judecătorească.

Ce era, adică, dacă treceau ea şi copiii prin iarnă îmbrăcaţi în vechituri!?

Turcoaica i se uită cu îndrăzneală-n faţă.

— Şi mine ori poimine o să fii iar aici, cu altă hârtie! îi zise.

N-a mai venit Caliopi, dar nici Fatma n-a mai avut zi ţicnită şi somn liniştit până ce nu s-a nerednicit să se ducă ea ca să numere banii pe masă.

SÂN VASII

Era un vechi obicei al casei ca cea din urmă noapte a anului s-o petreacă adunaţi cu toţii la un loc, şi dl. Iorgovan Ceplac, căldărarul, ţinea să păstreze cu toată sfinţenia obiceiul acesta. Aşa se pomenise el şi cucoana Sofiţa, care era fată de căldărar, de fel din Braşov, şi nu-şi

puteau închipui sfârşitul anului altfel. Bolnavi dacă ar fi fost, de Sin Vasii s-ar fi sculat din pat şi-ar fi stat la masă cu calfele şi cu ucenicii, căci altfel Anul nou nu putea să le aducă noroc.

Încă la amiază zi se înceta cu lucrul, pentru ca oamenii să aibă timp de a se spăla şi premeni şi să iasă-n oraş, dacă voiau să-şi cumpere câte ceva. Treceau apoi unul câte unul pe la „cantor”, ca să fie socotiţi, şi patronul le număra simbria pe o lună pe deasupra, ca să se bucure şi să fie voioşi, iară la opt seara suna clopotul şi se adunau, cu mic, cu mare, la masa-ncăreată cu toate bunătăţile, totdeauna aceleaşi după rânduiala pe care cucoana Sofiţa o ştia din copilăria ei, ca la masa din ziua de Anul nou: sarmale, purcel fript în coaja lui, plăcintă cu bani şi cu bilete de noroc, iară vinul totdeauna negru.

Acum, o dată pe an, cei mici erau mari, iară cei mari se făceau mici: ucenicii şedeau în fruntea mesei, calfele se înşirau mai în coadă, cucoana Sofiţa servea, iară d. Ceplac turna vin în pahare.

Era lucru frumos, dar nu şi mare la început când patronul şi stăpâna casei n-aveau copii şi se lucra-n atelier cu câte trei-patru calfe şi tot atâţia ucenici. Au venit însă unul câte unul copiii şi-au crescut, iar atelierul a crescut şi el, de s-a făcut adevărată fabrică. Acum erau cinci copii, trei băieţi, Mitru, cel mai mare, absolvent al şcolii comerciale şi căldărar şi el, iar ceilalţi doi în liceu, şi două fete, dintre care Tinca, cea mai mare, trecută de optsprezece ani. Iar în atelier şi-n prăvălie lucrau totdeauna peste douăzeci, cu ucenici cu tot, cel puţin treizeci de oameni, dintre care unii căsătoriţi, şi ţineau patronul şi stăpâna casei ca de data aceasta nimeni să nu-şi strice rostul, ci să vie fiecare, ca în trecut, cu toţi ai săi, cu nevastă şi cu copii, dacă-i are.

Acum era dar nu numai frumos, ci totodată şi mare lucru seara de Sin Vasii, praznic împutereacuvântului, şi cucoana Sofiţa nu mai biruia cu fetele ei la masa cea de tot lungă, ci era nevoită să-şi ia şi ajutor.

Oamenii se simţeau la început cam strâmtoraţi, şi

ucenicii, ajunşi în cap de masă, steteau cu ochii în pământ şi ca pe spini. D. Ceplac însă şi Mitru lucrau la căldări şi la cazane în rând cu oamenii, iar cucoana Sofiţa şi fetele crescuseră în mijlocul lucrătorilor şi ştiau să vorbească cu ei; peste puţin se deschideau dar inimile, şi când venea rândul plăcintelor, erau cu toţii parcă-n adevăr nu era nimeni mai mic ori mai mare şi ucenicii îşi dădeau şi ei pe faţă bine ştiuta fire de ştrengari plini de drăcii.

După masă venea rândul sacilor cu nuci. Îşi lua fiecare suta bine numărată, apoi începeau, tot după vechiul obicei, să joace cărţi. Vai de capul celui ce-n seara de Sin Vasii îşi pierde nucile la cărţi, căci rid cu toţii de el, şi ţanţoş umblă cel ce a reuşit să adune nucile de la ceilalţi.

Dar lucrul cel mare, turnarea plumbului topit, urma înspre miezul nopţii, când se deschide cerul şi saltă banii din pământ.

Acum se alegea care cum o să-şi petreacă nu numai anul ce vine, ci toată viaţa, căci asta se arată desluşit în figurile pe care le face plumbul turnat în apa rece.

Mai ales fetelor mari şi flăcăilor li se lămureşte acum ursitul: vorba e numai să ştii tălmăci figurile de plumb, lucru la care nu se pricepea nimeni atât de bine ca cucoana Sofiţa.

În preajma miezului de noapte se umpleau paharele, iară când suna de miezul nopţii, se stingeau pe o clipă toate luminile, apoi, peste puţin, patronul aprindea o lumânărică de ceară, striga: „Ura!” şi-nchina paharul de Anul nou.

Ce era acum, Doamne!?

Chiuiau cu toţii, jucau, ciocneau paharele, zingăneau banii de argint, se-mbrăţişau, se sărutau şi-şi urau unii altora mulţi şi fericiţi ani – un huiet, o zarvă, o gălăgie şi-un avint furtunatec de ai fi crezut că se ridică cu casă cu tot în văzduh.

Aşa a fost ani de zile de-a rândul şi aşa şi trebuia să fie, de aceea îi mergeau lui Iorgovan Ceplac şi-n casă, şi-n atelier, şi-n prăvălie, şi-n lumea cea mare toate bine.

Anul acesta însă nu mai era ca de obicei.

Încă după amiazăzi patronul era îngândurat.

I se păruse că sunt cam plânşi ochii Tincuţei.

El se uita cu coada ochiului la cucoana Sofiţa; crangândurată şi ea, căci i se păruseră şi ei cam plânşi ochii fetei şi-l vedea pe patron cam trist.

Băieţii şi fata mai mică, văzându-şi părinţii îngânduraţi, de asemenea-şi pierduseră voia bună pe care trebuia să o aibă de Sin Vasii.

Ce faci cu ceilalţi când vedeai pe patron, pe stăpânii casei şi pe ai lor atinşi parcă de brumă!?

„Ce Sin Vasii o să iasă de aici!? Ce An nou? Ce viaţă I? Curat ca la priveghie!” îşi zicea d. Ceplac şi, marea bunătate de om blajin ce era, îi venea să ia un ciomag, să spargă căldări şi cazane şi să le facă toate valvirtej.

Şi dacă era vorba, el însuşi şi-o făcuse, numai el, cu încăpăţânarea lui.

Fusese la casă un om, Pantelemon, care se vira în toate fiindcă toţi îi dădeau nas. O mutră de nu puteai s-o vezi fără ca să râzi, dar iute ca veveriţa, isteţ de-ţi ghicea dintr-o căutătură gândurile şi hăzos, ca să fugi mereu după el.

Anul trecut, de San Vasii, când a turnat Tinca plumbul, îi ieşise ceva ce semăna mare minune a Pantelemón şi a măritiş. Asta tot ar fi trecut, dar şi lui Pantelemón i-a ieşit plumbul a însurătoare. Râdeau cu toţii, până chiar şi patronul, deşi gluma îi părea chiar şi de ajunul Anului nou cam groasă.

La miezul nopţii, însă, când s-au stins luminile, Pantelemón, îndrăzneţ şi din născare, şi din deprindere, n-a mai avut răbdare să aştepte până ce o porneşte patronul închinând paharul, ci a luat-o razna înainte şi, când s-a aprins lumânărica, l-au găsit sărutând-o pe Tincuţa, şi să sărutau parc-ar fi fost numai ei amândoi, aşa în glumă, dar cu o stăruinţă încât nu le mai lăsau rând şi altora.

Râdeau şi acum toţi chiar cu mai multă poftă. Patronul râdea şi el, dar mai în silă. De San Vasii se trec însă multe, şi el n-a zis nimic nici mai târziu, dar prin

februarie i-a căutat lui Pantelemón pricină şi i-a făcut vânt, după ce stătuse timp de doisprezece ani la casa lui.

Nu s-a mai vorbit apoi despre Pantelemón: era parcă n-ar fi fost niciodată. Chiar şi Tinca-şi aducea numai arareori aminte de el, şi-ar fi voit să nu-şi mai aducă, căci inima i se strângea când se gândea că din vina ei i s-a făcut lui nedreptate.

De! o dată pe an, şi numai atunci, sunt toţi deopotrivă şi pot pentru câteva ceasuri cei mici să se ridice-n rând cu cei mari.

Cum ar fi putut să-i treacă cuiva prin minte că râsul de atunci o să se mai prefacă vreodată-n plâns!?

Nici că s-ar fi prefăcut dacă patronul n-ar fi fost om sucit, care nu poate să vadă pe alţii îngânduraţi, nici mai ales cu ochii plânşi fără ca să-şi peardă sărita.

Nu se putea nimic mai firesc decât ca de San Vasii să-ţi aduci aminte de ceea ce s-a petrecut la alt sfârşit de an. El însă ţinea să-i vadă pe toţi voioşi cum se cuvine la zi mare şi nu se putea-mpăca cu gândul că fata lui chiar şi acum, după un an de zile, se mai gândeşte la cele de mult uitate.

— Bine, fată, se poate!? îi zise. Nici într-o zi ca cea de azi nu pot eu să am linişte!?

Ea se uită mirată la el. Nu-i luase niciodată liniştea vreunei zile.

— Dar eu n-am zis şi nu zic nimic, grăi.

— Tocmai asta e, întâmpină el, nu zici nimic, dar eşti şi acum după un an de zile-ngindurată, le ascunzi toate-n tine şi te văd c-ai plâns în vreun colţ.

— Eu!? răspunse ea speriată. Chiar dac-ar fi, o să-mi treacă îndată ce-i voi fi văzut pe ceilalţi voioşi.

— Cum să-i vezi voioşi când te uiţi la ei cu ochi plânşi!? o mustră el. Ai să râzi tu dacă e vorba să fim veseli noi ceilalţi.

— Uite, râd, grăi dânsa începând să zâmbească, dar în ochii ei zâmbitori străluceau picăturile de lacrămi.

— Nu vreau aşa! strigă el şi ieşi, ca nu cumva să-l vadă fiică-sa ştergându-şi lacrămile, că era om slab de

înger şi el.

Nu! aşa nu puteau să rămâie lucrurile. Îi venea să plece de acasă, pentru ca să nu se facă de râsul lumii petrecând seara de San Vasii ca la pomană.

„Dacă n-a uitat pân-acum, aşa o să te fiarbă toată viaţa, îi şoptea un glas la ureche. Degeaba! De ursita sa nu poate nimeni să scape: cum s-a arătat la plumb, aşa trebuie să fie!”

Peste vreun ceas el a chemat pe Chiriac, care făcuse anii de ucenicie deodată cu Pantelemón şi-i fusese acestuia totdeauna prieten bun.

— Să te duci, îi zise, şi să mi-l aduci pe Pantelemón, că seara de San Vasii fără de el nu se poate face.

Chiriac se uită la patron cuprins de-un fel de grijă, parc-ar fi stat la-ndoială dacă e ori nu-n toată firea.

Ştia foarte bine de ce a trebuit Pantelemón să plece şi înţelegea unde bate gândul patronului când vrea să-l aibă de San Vasii, dar nu-i venea să creadă.

— Pe Pantelemón să-l caut şi să-l aduc aici? Pe Pantelemón al nostru? întrebă el.

— Da, da, dai răspunse patronul. Pe îndrăzneţul acela. Ţi-am spus că fără de el nu-i seară de San Vasii.

Chiriac mai stete puţin, dete din umeri, se scărpină-n creştet, apoi plecă oarecum şovăind.

Unde putea el să-l găsească acum, aşa, deodată, pe Pantelemón, a căruia urmă o pierduse de mult?

„Păcatelemele! îşi zise. Îl scot şi din fundul pământului, şi n-au mai fost Sin Vasii cum au să fie azi!”

Afară viscolea şi zăpada era adunată troieni pe la adăposturi. Chiriac şi-a tras căciula peste urechi, şi-a vârât minele-n buzunări şi a pornit-o din atelier în atelier, ca să afle unde lucrează, să-i caute de la atelier locuinţa şi să-i prindă urma. E însă mai uşor să cauţi decât să găseşti pe un om, care, neavând niciun rost, umblă stingher prin lume şi nu ştie nici el unde-o să ajungă când pleacă singur singurel de la gazdă. Pe la opt, când masa era gata şi toţi erau adunaţi, Chiriac trecea prin viscol şi prin troieni din Dealul Spirii spre Calea Griviţei, unde aflase c-ar fi puţind

să-l găsească într-o cafenea pe Pantelemón.

Rânduiala e însă rânduială, şi d. Ceplac nu era omul care putea s-o strice: a mai aşteptat cât a mai putut, apoi a dat semn să sune clopotul şi s-au aşezat cu toţi la masă.

D-l ceplac şedea ca pe spini şi se uita mereu la uşă. Îl rodea rău de tot gândul că n-a trimis mai curând pe Chiriac. Se înşelase, însă, crezând că o să fie ca la pomană. Ce ştiau ceilalţi!? Ba chiar şi dac-ar fi ştiut, puteau ei să petreacă la o zi ca aceasta şi fără de Chiriac, şi fără de Pantelemón mai ales. Nu simţea nimeni că patronul e dus rău de tot cu gândul, că stăpâna casei nu e ca de obicei şi că se iveşte pe ici, pe colo câte o lacrimă în ochii rizători ai Tincuţei.

Abia când a venit rândul la turnarea plumbului şi-a adus pe ici, pe colo câte unul aminte de Pantelemón, care a turnat şi el odată plumbul topit şi i-a ieşit de tot anapoda.

— Minciunii ziceau unii.

— Mofturi! ziceau alţii.

Cine mai poate să pună vreun temei pe asemenea minciuni 1?

Mai ales Tincuţa nici nu mai voia să toarne ca de obicei plumbul. De ce să-l mai toarne, când atât de bine ştia că nu-i adevărat ceea ce iese din el?

„Uite I îşi zicea d. Ceplac. Aşa se slăbeşte credinţa în inimile oamenilor: vine câte un om hain ca mine, se pune împotrivă, şi nu mai crede nimeni”.

— Toarnă, fată, stărui, că nu ştii ce-o să iasă.

Tocmai acum s-a întors Chiriac, lihnit de foame şi istovit de multă umblătură prin viscol şi prin troieni, aducând cu el pe Pantelemón.

Au stat o clipă cu toţii uitându-se unii la alţii, apoi să vezi chiote şi gălăgie şi zarvă şi-mbrăţişări – în adevăr să ridice casa-n slava cerului.

Patronul stătea-n mijlocul lor zâmbind cu mulţumire, căci şi aceasta tot el le-o făcuse.

— Staţi, nebunilor, n-o luaţi şi voi razna înainte, că nu s-au stins încă luminările, grăi dânsul. He-he-he! Vedeţi că nu minte plumbul topit dacă-l torni cu rost în apă rece?! Să

facem logodna, şi numai după aceea stingem luminările. Chef apoi, chef să-i meargă pomina, până mine-n ziua mare, casă începem anul cu bine!

— Ura! ura! şi la anul trei din doi să fie! strigă unul mai gureş şi mai îndrăzneţ.

PASCAL, SĂRACUL

„Mulţumirile orişicui sunt şi ale mele, şi cu atât. mai vârtos sunt şi ale mele durerile orişicui”.

Încă din timpul tinereţelor sale învăţase Pascal de la cineva aceste vorbe frumoase, şi de aceea el era cu desăvârşire pătruns de gândul că durerile lui sunt ale tuturor a şi că orişicare e dator să-şi deie silinţa de a le alina.

El şi era însă în adevăr vrednic de compătimirea orişicui.

Nu-mplinise bine vârsta de cincisprezece anişori când naşul său, pe atunci vestitul comisar Pascal Riga, îl luase copist în cancelaria sa, şi pe când alţi băieţi de seama lui alergau după fel de fel de ştrengării, el stetea ici căscând, colo aţipind în dosul mesei stropită de cerneală, mai tras de unul, mai împins de altul, mângâiet azi cu câte un bacşiş şi mângâindu-se mine cu vreo sfănţuială mai mult ori mai puţin bună.

Ar fi dus-o, săracul de el, numai pe gâfâite, câteodată chiar pe gemute dacă n-ar mai fi fost în lumea aceasta şi ţuiculiţa, pelinaşul, fleica şi vrăbioara ori muşchiul la frigare, care-i maiuşurează omului sarcina vieţii.

Era om trecut de treizeci de ani când a ajuns, în sfârşit, să intre şi el în rândul celor pricopsiţi.

Murind adică naşul, i-a lăsat finului drept moştenire fără de sarcini căşcioara sa din Delea Veche, dimpreună cu locul ei, peste optzeci metri în faţă şi vreo patruzeci şi cinci de metri în adâncime, mare frumuseţe de pomăt, şi pruni, şi meri, şi peri, şi vişini, şi cireşi, şi caişi, de toate bunătăţile.

Tot atunci Pascal s-a făcut om aşezat, luând în căsătorie pe cocoana Profira, o prietenă a răposatului, fată mare în cea mai frumoasă vârstă, trecută abia de patruzeci

de ani.

Nu se poatespune dacă era ori nu vreo legătură între moştenire şi căsătorie. Un lucru stetea însă mai presus de toată-ndoiala: că Pascal o nimerise de astă dată bine, căci cocoana Profira, pe lângă vârsta ei frumoasă, mai avea şi tot ceea ce se cere pentru gospodărie – mobilă, albituri, vase de bucătărie şi de masă… şi, mai presus detoate, o purtare de grijă la care Pascal nici din partea celei mai adevărate mume n-ar fi putut să se aştepte.

Se pomenise orfan în lume şi pierduse acum şi pe naşul său, singurul razăm ce avea în lume: cocoana Profira îi era şi mumă, şi naşă, şi soţie, şi soacră, căreia trebuia să-i deie socoteală despre fiecare gologan ce-a cheltuit şi despre toată clipa petrecută departe de dânsa.

Celor căzuţi în păcatul de a le scruta toate din fir în păr le place să spună că noi oamenii avem două feluri de caracter, fie adevărat, cum suntem fiecare prin sine însuşi, lucrând după propriul său îndemn, fie empiric, cum nevoile de tot felul ale vieţii şi voinţa altora ne silesc să ne arătăm. Pascal, săracul de el, nu mai avea niciun fel de caracter: el era cum cocoana Profira ţinea să şi-l facă. Nu-i era însă rău să fie aşa, căci, ştiindu-se cum era, în orişice păcat ar fi căzut, el nu se simţea vinovat de fapta sa şi niciodată mustrări nu-şi făcea.

An după an, peste douăzeci de ani deplini şi lungi a trăit în starea aceasta de fericire tulburată numai de mustrările ce-i făcea dânsa când se întâmpla să se întoarcă prea târziu acasă. Pacinică şi liniştită, pe deplin fericită le era viaţa numai când o petreceau singuri, amândoi împreună. Ţiind deci să-l vadă mereu cu fruntea senină, mai ales verile, în timpul zădufurilor înăbuşitoare, ea făcea tot ce-i sta prin putinţă ca să-l scoată din Sodoma şi Gomora de Bucureşti şi să-l ducă undeva la aer curat şi la apă de izvor, unde-l avea mereu sub ochii ei.

Pascal, ţiind seamă că dorinţele ei au să fie şi ale lui, nu se dedea-ndărăt şi, ca să-i vie într-ajutor, vindea o părticică din locul şi de altminteri prea mare al casei, iar după ce se sfârşeau banii luaţi pe el, vindea o altă părticică

şi iar alta, căci – de! – cu el în groapă nu putea să-l ieie.

Deplină era fericirea câştigată cu preţul acesta, dar în acelaşi timp şi scurtă, căci iar urmau zilele în care, el trebuia să alerge-n treburile sale şi să vină pe ici, pe colo prea târziu. Dăinuitoare nu putea să le fie fericirea decât după ce dânsul, ieşit la „pensie”, putea să-şi petreacă timpul după pofta inimii lui, deci şi-a inimii ei, ceea ce era totuna.

Au venit, în sfârşit, şi aceste zile, mai presus de toate binecuvântate.

E lucru mare să fii om în putere şi în acelaşi timp şi pensionar. Abia acum îşi dedea Pascal seamă ce va să zică naş prevăzător, a căruia purtare de grijă se-ntinde departe, cu zeci de ani înainte.

El, om în floarea vieţii, iară ea, deşi ceva mai în vârstă, femeie matură, care ştie să se îngrijească incit fir de păr cărunt în capul ei şi zbârcitură-n obrazul ei rumen nu vedeai: abia acum se porneau pe trai bun.

Mai-nainte, când era nevoit să iasă-n fiecare zi la salahorie, cum îi plăcea să zică, ea-l peptena şi-i potrivea cărarea, îi încheia gulerul frumos călcat şi-i făcea funda cravatei, îl peria din toate părţile şi-l însoţea până la portiţă şi se uita lung după el. Când se-ntâmpla ca el să-şi pună fracul şi jobenul şi să-şi încingă eşarpa pentru vreo paradă, ea era cuprinsă de un fel de fierbinţeli şi se ducea şi ea la paradă, ca să-l vadă umblând de ici până colo ca un mare căpitan de oştiri.

Nu mai avea acum nevoie să-l pieptene nici să-i înnoade cravata, nici să-l perie, să-i scrobească gulerele şi să i le calce. îmbrăcat în halatul lui, cu fesul în cap şi cu tirlicii-n picioare, el umbla de ici până colo, ori, tolănit pe divan, trăgea fumul ca un tabla-paşa din ciubuc, în vreme ce dânsa, gătită-n capot, îşi bea ţigaretele subţirele. Căţeluşa Şerica stetea de pază la picioarele ei, iar motanul lui, Bursuc, şedea torcind pe umărul lui.

Dimineţile venea băietul de la băcănia din colţ, ca să-ntrebe ce are să le aducă de la grătar şi dintr-ale băcăniei, iar peste puţin trecea pe la dânşii olteanul cu coşurile, ca

să-şi aleagă trufandale.

Ea mai păstrase din timpul acum depărtatelor ei tinereţeobiceiul dea avea totdeauna-n dulap rahat, zaharicale, tablete de ciocolată, smochine, curmale şi stafide, iară el, ca să nu rămâie mai prejos, avea totdeauna pastramă, ghiudem, ţirişori, când era sezonul, ba chiar şi câte-o cutie de sardele.

Halatul lui şi capotul ei acopereau rufăria zdrenţuită, iară albiturile frumos spălate, bine-mpăturate şi călcate cu lustru erau păstrate-n dulap, dimpreună cu hainele, bine scuturate şi periate.

Îi mai rămăseseră lui Pascal douăzeci şi unu de metri din cei peste optzeci. A mai vândut acum încă doisprezece, ca s-o poată duce-n toată lărgimea. Nouă metri erau destul şi para destul pentru ei amândoi.

Să tot trăieşti şi să nu te mai saturi de viaţă!

Răsplătite i se păreau lui Pascal cu vârf şi-ndesat toate necazurile şi multele amărăciuni ale celor patruzeci de ani de salahorie poliţienească şi răsplătite ar şi îl fost dacă-n lumea aceasta n-ar fi lege nestrămutată că trecător e tot ceea ce intră-n fiinţă şi că omul se naşte pentru ca să poată muri.

S-antimplat adică tocmai acum că Pascal, de atita timp orfan, a rămas şi văduv, om în adevăr lipsit de orişice razăm în lumea aceasta.

Ar mai fi fost oare cu putinţă ca el să nu se pătrundă de gândul că durerile lui sunt ale tuturor a şi că orişicare e dator să-şi deie silinţa de a le alina!?

Pomenindu-se deodată singur, el nu mai ştia ce să facă şi-ncotro să apuce, dar nu-i rămânea decât să facă ceea ce neapărat trebuia şi abia acum a ieşit la iveală firea lui cea adevărată, caracterul lui.

„Eu nu mai pot să trăiesc! Am să mor şi eu, azi, mâine, în curând am neapărat să mori” îşi zicea el, cuprins de simţământul că nu e-n stare să ieie asupra sa răspunderea pentru propriul său fel de a fi şi era 296

hotărât să-şi facă testamentul ca să se ştie lămurit cui lasă casa cu locul ei şi cu cele ce se aflau în ea.

Deocamdată avea să facă-nmormântarea scumpei răposate.

Mare dandana… Supărări peste supărări!

Nici nu-şi dăduse încă moarta bine sufletul, şi-au început să deie năvală babele din vecini; unele, ca s-o bocească, altele, ca s-o scalde şi s-o gătească, iar altele, ca să-i deie îndrumări, ce anume are să facă de ochii lumii, toate ca să ieie parte la durerea lui şi să capete drept semn de vecinică pomenire câte ceva din cele rămase de la răposata.

Peste puţin au început să vie şi câte-o rudă depărtată şi câte-o prietenă din copilărie, iară Pascal, de ochii lumii, trebuia să le intre tuturor a-n voie.

Era zăpăcit de-i venea să-şi smulgă părul din cap când s-a pomenit cu stăpânul cioclilor de la pompele funebre, care a venit să-i spună că are să-şi cumpere fără de-ntirziere loc la cimitir şi să ieie înţelegere-n ceea ce priveşte înmormântarea, coşciug, dric, decor funebru, luminări de tot felul, popi şi dascăli, colivă şi celelalte, toate celelalte. Îi venea să-şi ieie lumea-n cap şi să se ducă încât să i se peardă urma, dar de ochii lumii trebuia să rămâie şi să le facă ori să le suferă toate.

Mai era apoi Sevasta, verişoara, Clio şi Olimpia, nepoatele, şi Smaranda, buna, foarte bună, de tot bună prietenă a răposatei. Buna rânduială cerea ca el să le cumpere haine de doliu şi tot ceea ce se mai cuvenea…

— Şi asta!? a suspinat Pascal, dar de ochii lumii s-a supus.

Tot nu era însă destul nici atât.

Un om care a intrat băiat de cincisprezece ani în poliţie şi-a făcut peri cărunţi ca poliţai are mulţi prieteni şi multe cunoştinţe bune. Tot de ochii lumii avea să-i poftească la pomană, căci toţi luau parte la durerea lui.

„O, scumpa şi neuitata mea! zicea Pascal în gândul lui. Uşor a fost pentru tine să mori, dar greu afară din cale e pentru mine să te văd înmormântată!”

A făcut însă şi pomana după rânduiala stabilită de cucoana Smaranda, care se pricepea la de aceste:

Ţuică binecuvântată de preot, cu măsline şi bucăţele de prescură;

Borş cu perişoare;

Sărmăluţe cu smântână, cu vin negru;

Pilaf cu pui, vin alb de Drăgăşani;

Friptură de berbec;

Colivă.

Pascal se uită la meseni, fierbea-n el şi se cătrănea văzându-i cum îmbucă cu toţii ca nişte haple, mâncând cu nesaţiu cu toţii dintr-ale lui cum n-ar fi mâncat niciunul dintr-ale sale.

I se păreau nişte potrivnici nemiloşi, care se potrivesc între dânşii puindu-se-npotriva lui.

Dar în lumea aceasta nu e nimic dăinuitor. Pe când unele intră-n fiinţă, altele se strecoară prin fiinţă şi iar altele ies din fiinţă. Cele rele trec şi ele întocmai ca cele bune, şi Pascal a scăpat, în sfârşit, şi de grelele încercări ale înmormântărei. Putea acum să-şi facă, precum avuse de gând, testamentul, pentru ca nu cumva să-l găsească nepregătit moartea-n gândul lui foarte apropiată.

Abia acum a ajuns însă să-şi dea seama că e lucru foarte greu să-ţi faci testamentul.

Se-ncredinţase cât de mult se iubesc oamenii între dânşii, cum unii iau parte la durerile altora şi cum fiecare îi sare într-ajutor nu numai de-aproapelui său, ci până chiar şi celui mai depărtat. Ţiind deci seamă de aceasta, el trebuia să se gândească bine mai înainte de a-şi scrie testamentul, să-şi facă inventarul avutului şi să chibzuiască bine cui ce dă, pentru ca să nu jignească pe unii, dându-le prea puţin altora.

A stat omul pe gânduri, s-a plimbat în sus şi în jos prin casă şi iar a stat pe gânduri, iar s-a plimbat prin casă, până ce l-a răpus foamea.

Scotocind apoi, ca orişice om flămând, prin dulapuri, a dat peste rămăşiţă de pomană şi a început să mănânce cu poftă, parcă n-ar fi mâncat dintr-ale sale, ci în socoteala altora, mai întâi o bucăţică de friptură, apoi câteva îmbucături de pilaf şi la sfârşit o sarma, două, trei, patru

sarmale, şi peste ele câteva pahare de ţuică, apoi câteva pahare de vin.

Luminat acum asupra rostului celui adevărat al lucrurilor din lume, el s-a înduioşat de-i venea să plângă.

„Auzi dumneata, lume ticăloasă! Afurisită lume! îşi zicea. Să dau eu banii mei pentru lucruri pe care le bagi în pământ ori le mistui în flacără! Gite mâncărigustoase şi băuturi bune mi-aş fi cumpărat eu pe banii aceia!”

Cu gândul acesta a fost răpus de somn, cum fusese mai înainte răpus de foame. Şi e lucru ştiut că omul care mănâncă cu poftă, bea bine şi doarme dulce se deşteaptă voios, iar la voie bună omul e ispitit şi de porniri bune, şi de rele îndemnuri, după cum se nimereşte.

Stătea Pascal şezând la marginea patului şi se scărpina din când în când în dosul urechii.

Nu mai ştia, parcă, de ce adică are să-şi facă el testamentul.

„Şi cum rămâne, îşi zicea, dacă mi s-ar întâmpla nenorocirea ca să nu mor atât decurindeumse cuvine!?”

Parcă un demon îl ispitea, şoptindu-i la ureche că el n-a trăit încă, ci abia de aici înainte are să trăiască.

Aşa cum se simţea acum, după ce a mâncat, a băut şi a dormit bine, el era pornit mai mult spre viaţă decât spre moarte. Era, dacă e vorba, om în toată puterea. Răposata, care era cu zece ani mai în vârstă decât dânsul, n-avea nici peri cărunţi în cap, nici zbârcituri în faţă. Cu atât mai vârtos n-avea el, care era cu zece ani mai tânăr. Zece ani mai în vârstă ea şi zece ani mai tânăr el fac – zece şi zece – douăzeci.

Se ivea de la sine gândul de a se căsători din nou, luându-şi soţie cu douăzeci de ani mai tânără decât dânsul. Păcat ar şi îl fost să n-aibă cui lăsa bunătatea de pensiune ce i se cuvenea după o slujbă urmată cu credinţă timp de patruzeci de ani lungi şi grei.

Da! El trebuia fără doar şi poate să se gândească bine mai înainte de a-şi face testamentul.

Deocamdată se căia, mereu se căia că a vândut cea din urmă părticică din locul casei şi banii luaţi i-a cheltuit

când cu înmormântarea.

Cum rămânea însă cu ochii lumii?

De ochii lumii el era cel mai nenorocit dintre toţi văduvii.

Să vi-l închipuiţi cum era, om mărunţel şi cam crăcănat, oacheş şi cu barba-n cioc, îmbrăcat în cel mai adânc doliu: ghete negre, pantaloni negri, jiletcă neagră, plaston negru, manşete negre, cravată neagră, guler negru, clacul cel negru, mănuşi negre, batistă neagră, toate negre drept dovadă despre cea mai neagră suferinţă. Nu-i vorba, ochii i se furişau când la dreapta, când la stângaşi gândurile zburau la fel de fel de drăcii, dar el îşi urma drumul smerit şi cu capul plecat pe deplin încredinţat că toţi trecătorii pecare-i întâlnea se uită cuprinşi de-nduioşare după el şi-şi zic:

„Iată, acesta e Pascal săracul, nu numai orfan încă din timpul copilăriei, ci văduv la cea mai frumoasă vârstă. Săriţi să-l mângâiaţi”.

Nu sărea, ce-i drept, nimeni, căci oamenii sunt sfiicioşi; el era însă hotărât să nu lepede niciodată doliul, căci nu mai era nevoie să i se spele manşete, cămeşi şi gulere, nici mai ales să i se scrobească şi să i se calce, şi astfel scotea ceva din carnetele banilor cheltuiţi cu-nmormântarea.

Ca să scoată şi câteva din capete, el trecea pe la cei ce mâncaseră cu atâta poftă la pomană. Lasă că pretutindeni lua cel puţin dulceaţă şi cafea, pe aiurea chiar şi câte o ţuică ori câte un pahar de vin cu ceva pe deasupra, dar el mai ştia să-şi facă şi altfel treburile.

Se ducea, a bunăoară, la cocoana Smaranda şi sta şi sta uitându-se mai în tavan, mai ţintă la pământ şi oftând din când în când, până ce vedea că stăpâna casei, femeie dulce la fire şi prietenă duioasă, începea să suspine şi ea.

— Nu ştiu ce-o să se aleagă de mine, zicea apoi Pascal, vorbind pe tânguite. Nu mai pot! Mă prăpădesc. E la noi în curte un şoc. Când mă uit la el, mă podidesc lacrămile, căci îmi aduc aminte cum îi. aduna răposta florile, ca să le usuce şi să-mi fiarbă ceai în timpul iernii,

când aveam guturai.

Cocoana Smaranda ştergea o lacrimă.

— Tot aşa mă podidesc lacrimile, urmă el, când văd cei doi corcoduşi, din care aduna corcoduşele verzi ca să-mi acrească borşul după plac. Nu se gândea Profira, săraca, decât să-mi îndulcească viaţa, să-mi pună cea mai bună bucăţică la o parte, să-mi gătească toate trufandalele… Nu… aceste sunt lucruri care nu se pot uitai

— Trec, toate trecl ziceacocoana Smaranda ştergând una după alta două lacrimi.

— Nu, stăruia dânsul cu desăvârşire muiat. Sunt grozave serile, mai ales cele cu lună plină. Ştii prea bine că locul casei noastre s-a ngustat încetul cu încetul, încât azi pare de tot adânc, peste patruzeci şi cinci de metri pe numai nouă. Tot a mai rămas încă câte ceva din pomătul odinioară atât de frumos: câţiva corcoduşi, doi zarzări, un cais, un vişin, nucul din fund, iar mai departe câte un şoc, câte un salcâm, tufişuri de oţetari, cum s-a nimerit să răsară din seminţele aduse de vânt. Printre toate cresc apoi bălării, ici urzici, colo cucutănaltă, mai departe bozii, brusturi, câte un laur, pelin… Eu stau singur-singurel în faţa casei, care se află cam la mijloc, şi orişiunde mă uit, o văd parcă pe dânsa purtând grijă de toate. Când trece cineva pe uliţă, prin faţa portiţei, eu pe dânsa o zăresc. Sus, pe cerul plin de stele strălucitoare, se iveşte luna şi-şi revarsă lumina asupra celor de dimprejurul meu, iară jos adie vântul răcoritor, puind în mişcare pomi, copaci şi bălării. În umbrele mişcate eu pe ea şi iar pe ea o văd, încât îmi vine să fug. Intru-n casă: ea mă priveşte parcă în prag, cum mă privea odinioară. Vreau să trec la stânga, în salonaşul plin de cele rămase de la dânsa, şi nu îndrăznesc. Trec la dreapta, în iatac, unde ne sunt paturile şi dulapurile cu haine şi cele cu fel de fel de albituri. Fug mai departe în odaia de lângă bucătărie, unde ne aveam sufrageria, cu toate ale ei. Nu! eu nu mai pot să trăiesc, simt că-mi este apropiat, de tot apropiat sfârşitul, şi viuă îngrijare mă cuprinde când mă întreb: Cui o să rămână, în paza cui o să las celemulte, scumpe şi frumoase pe care le-

a lăsat dânsa!?

Cocoana Smaranda, care ştia prea bine cât de multe, de scumpe şi de frumoase sunt aceste, se simţea răpusă şi, ca să-i deie îndrumare şi să-i vie într-ajutor, îl pofti la masă.

Pascal, care ştia că om pe om n-are să se jignească, a intrat în voile bunei prietene a scumpei răposate şi s-a supus, gata de a mânca cu aceeaşi poftă ca cocoana Smaranda la pomană.

Când pofteşti apoi pe cineva la masă, porţi de grijă şi pentru mâncări ceva mai bune, şi când adaugi un tacâm, sporeşti şi mâncările cu un fel. Pentru ca să fie deci totdeauna pregătită, a rămas ca duminicile Pascal să ieie masa la cocoana Smaranda.

El s-a supus şi la aceasta.

Tot aşa a păţit-o apoi şi cu cocoana Sevasta, care ţinea cu orice preţ să-l aibe toate joile la masă.

Mai erau şi cele două nepoate: Clio şi Olimpia, de care nu putea să scape, iar vinerile trecea pe la metocul mănăstirii Cernica, unde-l avea bun prieten pe ieromonahul Pahomie. Era zi de post adică, şi buna rânduială cerea să ieie masa dimpreună cu cel mai cuvios dintre părinţi.

Aceste nu erau decât începuturi.

Un om care şi-a făcut anii de pensiune în poliţie are, precum ştim, mulţi prieteni şi încă mai mulţi cunoscuţi, se pricepe la multe treburi şi ştie să umble pe toate drumurile.

Dacă i se-ntâmpla vreunuia să aibă vreo treabă pe la primărie, pe la percepţiune, pe la prefectură ori pe la orişicare altă dregătorie, alerga Pascal şi-i punea treburile la cale mai bine decât orişicine.

Dacă vreun altul era nevoit să se mute, Pascal alerga să-i caute locuinţă.

Dacă iară altul căuta o slugă, Pascal i-o găsea.

Dacă aveai ceva de vânzare ori voiai să cumperi ceva, n-aveai nevoie să plăteşti anunţuri la *Universul*, căci Pascal era bun şi pentru aşa ceva.

În acelaşi timp el avea catastiful lui, în care îi erau trecuţi toţi prietenii şi toţi cunoscuţii mai cumsecade, când îşi au ziua onomastică ori aniversarea naşterei ori a căsătoriei, şi-n largul cerc al cunoştinţelor lui, nici botez, nici logodnă, nici nuntă, nici mai ales pomană fără de dânsul nu era cu putinţă.

Era fără de margini iubirea lui de oameni şi de aceea alerga fără de răgaz, şi azi şi mâne, ca să le vie altora într-ajutor. E apoi o cestiune de bun-simţ să-i cauţi pe oameni când poţi să-i găseşti acasă, deci asupra mesei, căci atunci tot omul de treabă se-ntoarce la căminul său. Şi nu era el omul morocănos şi necruţător care răspunde: „Nu!” când i se zice: „Să ne faci *cinstea* de a sta cu noi la masă”. Pe aceia pe care îi iubeşti îi şi cinsteşti. Dacă alerga deci pentru doi mânca pentru trei.

Tot smerit ca dintru început, tot văduv nemângâiat, tot gata să moară îndată ce-i va sosi ceasul, el o ducea de azi pe mâne, ostănind mereu de dragul altora, om de bună-credinţă, care e cu desăvârşire hotărât să lase după ceva fi murit tot ceea ce-i va fi rămas din cele ce i-au lăsat naşul său şi scumpa sa soţie.

Când I? Aceasta nu atârna de dânsul.

Aştepta doară şi el să scape de zbuciumul acestei lumi, şi câtă vreme nu i se făcea parte la mângâierea aceasta, nu-i rămânea decât să-şi caute mulţumirea alinând suferinţele altora.

Dimineţile se scula pe la şase, ba în timpul verii chiar înainte de cinci, punea halatul ca în timpurile fericite, îşi făcea cafeluţa şi bea, tot ca în timpurile fericite, cafea şi ciubuc. Trecea apoi la dulapul cu proviziuni, care era şi acum plin de toate bunătăţile, rahat de Sira, zaharicale şi bomboane, stafide, smochine şi curmale, icre, sardele şi peştemannat, ghiuden, pastramă şi şuncă, tot ceea ce-i dorea inima şi-i reamintea pe scumpa lui răposată. I se cuveneau toate omului care ostănea atât de mult din iubire către alţii, şi până pe la zece, când ieşea la munca zilei, el era al său şi numai al său.

Nu mai era ispitit şi acum de gândul de a se căsători.

Prost ar fi fost dacă ar fi intrat, aşa zicea el, slugă, care nu primeşte, ci plăteşte simbrie. Iar dacă ar fi venit aşa, pe neaşteptate, cineva să-l vadă, el ar fi încuiat dulapul, s-ar fi şters pe buze şi ar fi început să geamă, ca orişice om rămas singur în lume, singur şi lipsit de orişice razăm.

Mai era şi că-i lucru urât să stai singur în casă pustie. Nici că s-ar fi putut zice că n-are cuvinte de a geme.

Cine-i aşternea, adică, patul? El însuşii

Cine-i mătura prin casă şi-i ştergea praful? El însuşii o făcea o dată pe săptămână, dar o făceai

Cine-i curăţa ghetele şi-i peria hainele? El însuşi!

Cine-i spăla ciorapi, batiste şi gulere? El însuşi!

Plastronul negru, cravata neagră, gulerul negru şi manşetele negre îi veneau, ce-i drept, într-ajutor. Când era însă la mijloc vreo nuntă ori vreo logodnă, el îşi călca pe inimă şi de dragul celor cu pricina se lepăda de doliu.

El era în adevăr singur în lume şi lipsit de orişice razăm. Bunătatea inimii lui le covârşea însă toate şi-l ajuta să răzbească.

Într-una din zile, alergând ca de obicei în treburile altora, a întâlnit în calea lui pe Leanca, o femeie de vreo treizeci şi doi de ani, voinică şi sprintenă, care venea din când în când să-i spele răposatei.

— Bună ziua!

— Sărut mâna!

— Ce mai faci?

— Iacă bine.

Din vorbă în vorbă Pascal a aflat că Leanca trăieşte spălând pentru unii acasă la ei, pentru alţii acasă la ea, unde plăteşte chirie treizeci şi doi lei pe lună, şi că mai avea şi un copil de vreo cinci anişori. Dac-ar fi întrebat-o cine-i tata copilului, n-ar fi fost în stare să dea răspuns căci nu semăna bietul cu niciunul dintre cei ce ar fi putut să-i fie tată. Tot iubirea de oameni era şi aici la mijloc.

— E păcat, Leanco! mare păcat! a zis Pascal. Treizeci şi doi lei sunt bani mulţi în vremea de azi. De ce să-i plăteşti când mai ai şi copil… Uite! La mine stă goală bucătăria şi odaia în care ne aveam sufrageria când trăia

răposata. Mai sunt şi copaci de care-ţi poţi lega frânghiile pentru întinsul rufelor. De ce să plăteşti chirie când n-ai nevoie!?

Leanca-l ştia pe Pascal mare bunătate de om, dar la aceasta tot nu s-ar fi aşteptat. De! Nenorocirea îndulceşte peste măsură firea omenească.

S-a mutat Leancal Ar fi fost oare cu putinţă să nu se mute!?

Abia de aici înainte a ajuns să cunoască în toată întinderea ei iubirea de oameni a lui Pascal.

Ştiind adică prea bine că părinţii au slăbiciune pentru copiii lor, iar copiii au slăbiciune pentru zaharicale, Pascal, căruia nu-i lipsea niciodată din dulap zaharicalele, lua totdeauna câteva şi-n buzunar – pentru copiii părinţilor. Era deci iubit de copii, prin urmare şi de părinţii acestora. Copil era şi băietul făr' de tată pe care îl adusese Leanca-n casă.

— Ce vrei, Leancă? a zis el când aceasta i-a mulţumit. Tu ştii că eu parte de copii n-am avut, n-am pe nimeni în lume şi mă întreb în fiecare zi cui o să-i las ceea ce mi-a rămas de la alţii. Slăbiciuni omeneşti.

„Ce-ar fi adică dacă m-aş pomeni că şi-l face moştenitor!" şi-a zis Leanca, şi dacă ea avea casă fără chirie, el şi-a făcut slugă fără simbrie.

Când el a început să-şi aştearnă patul şi să măture prin casă, ea l-a dat la o parte şi-a măturat ea şi prin tindă, ba chiar şi prin faţa casei.

— Bine, Leanco, nu vreau să te supăr: să-ţi faci plăcerea! a zis el.

Altă dată el voia să-şi cureţe ghetele şi să-şi perie hainele. Dânsa i-a luat din mână peria, şi el iar i-a făcut pe plac.

Dar altă dată ea nu l-a lăsat să-şi spele ce avea de spălat şi el s-a supus. I-a dat în cele din urmă voie până chiar şi să cureţe bălăriile din curte, ca să-şi poată întinde mai uşor sforile pentru uscatul rufelor.

Ştiind cât de dulce e mulţumirea de a osteni de dragul altora, el nu era în stare s-o lipsească de

mulţumirea aceasta, care i se cuvine orişicărui muritor.

Iar altă dată el a început să se plângă că îl doare şi-l junghie prin toate încheieturile. Om tânăr nu mai era, şi la o vârstă oarecare tot insul simte că îi scârţâie mai ici, mai colo câte ceva.

— Să-mi cauţi, Leanco, o babă, ca să mă tragă, căci sufăr rău de tot în toate mădularile, a zis el tot gemând.

— Ce să mai caut baba 1? a răspuns ea. La aşa ceva mă pricep eu mai bine decât toate babele.

El s-a supus şi de astă dată, căci nu-l ierta firea s-o jignească.

Del E fiecare cum îl iartă puterile.

Oamenii care sunt cum trebuie să fie rar de tot se ivesc şi umblă cu capul ridicat, de-i vezi de la mari depărtări. Pascal, om cum oamenii în aievea sunt, se strecura pitiş pe încâlcitele cărări ale vieţii şi căuta să răzbească, dându-şi silinţa să le fie tuturor a pe plac.

Mărunt şi cam crăcănat, cum îl ştim, el mai era, săracul, şi din ce în ce mai plecat din spinare şi cu barba în cioc din ce în ce mai căruntă, cu obrazul din ce în ce mai plin de zbârcituri şi cu ochii din ce în ce mai strânşi, smerit când trecea de-a lungul uliţilor, smerit când le făcea altora cinstea de a lua masa cu dânşii, smerit şi blajin la zile onomastice, la nunţi şi la pomeni, dulce la fire chiar şi faţă cu Leanca şi pornit spre răzvrătire numai când la primărie, pe la perceptorat, pe la prefectură ori pe la vreo altă dregătorie umbla în treburile altora.

Ştiindu-şi ani de zile de-a rândul mereu apropiată moartea, el şi-a făcut atât inventarul, cât şi conceptul de testament, în care făcea mereu schimbări, după cum îi erau visurile şi după cum i se păreau purtările oamenilor.

Suflet bun şi stăpânit de gând curat, el era hotărât ca în clipa morţii să se lepede de toate cele pământeşti şi nu cerea decât ca ceilalţi să-i îndulcească până atunci viaţa.

DIN ALTĂ LUME

Afară vremuia şi-n casă era mai mult frig decât cald.

Nu ningea, ce-i drept, nici nu ploua, dar bătea vânt aspru, care din când în când, vuia prin hornuri a pustiu, şi

norii, mai mult decât cenuşii, duşi în goană mare despre răsărit spre apus peste cerul posomorât, se-ngrămădeau ca-n toiul iernii.

Râul, posomorât şi el, o aştepta pe soţia sa Laura, care plecase cu verişoara ei Evelina să-şi înjghebeze găteala pentru balul mascat.

Era de mult acum de când aştepta, tot aştepta, şi timpul îi trecea oarecum tiriş: de ce nu se mai întorcea?

„Pe unde o va fi purtând verişoara ei? Ce va fi făcând pe acolo I? Cu cine-şi va fi petrecând timpul I?”

Aşteptarea e lucru urât totdeauna, pretutindeni şi-n toate împrejurările. Te saturi în curând de ea până chiar şi acasă la tine, în satul tău ori în oraşul unde-ţi petreci viaţa şi-n care-ţi sunt bine cunoscute toate uliţile, cu toate casele din ele, până-n cele mai mici amănunte, şi cu toţi oamenii adăpostiţi în ele. Închizi ochii şi le vezi în gândul tău toate ca-n aievea, încât poţi să-l urmăreşti pretutindeni pe cel aşteptat.

Ţi-e însă parcă stai în lumea basmelor când te afli, cum se afla dânsul, într-un hotel dintr-un oraş străin, din ţară străină, şi aştepţi pe cineva care a plecat şi nu se mai întoarce. Degeaba ar fi să-ţi închizi ochii. E-ntunerec în toate părţile, şi la tot pasul te aştepţi să-ţi iasă-n cale cine ştie ce.

Ele plecaseră pe la opt, şi vorba era ca să fie întoarse înainte de zece.

El scoase ceasornicul din buzunar.

Erau abia nouă şi un pătrar.

— Aş! peste putinţă! grăi dânsul şi puse ceasornicul la ureche pentru ca să vadă dacă nu cumva s-a oprit. Ticăloşie! Trebuie să fie cel puţin unsprezece. Trei ceasuri, dacă nu chiar mai mult, au trecut de la plecarea lor.

El sună ca să vie chelnerul.

— Cât e ora la dumneata? îl întrebă.

Chelnerul îşi scoase ceasornicul şi se uită cu multă băgare de seamă la el.

— Opt şi un pătrar, îi zise apoi.

— Nu se poate I întâmpină Râul, scos din răbdare.

Ceasornicul dumitale întârzie.

— Nu se poate, stărui chelnerul. E ora oficială.

— Oficială, neoficială! exclamă Râul. Ţară ticăloasă, oraş fără de rost, în care toate ceasornicele întârzie.

Trecuseră adică una după alta cinci nopţi, în care abia pe la două-trei după miezul nopţii ajunsese să se culce: minune nu era dacă toate ceasornicele îi erau în întârziere.

Lucru tot atât de firesc era să le vadă toate strâmb.

Una ar fi fost dac-ar fi plecat ea singură, şi alta era c-a plecat cu verişoara ei Evelina, care mai ales în împrejurări ca cele de acum nu-i părea de loc femeie în care poţi să ai încredere. Prea vorbea iute şi prea îi jucau ochii-n cap. Cine ştie unde a dus-o, cu cine s-au întâlnit, ce fac, de ce întârzie 1?

Frământat de asemenea gânduri urâte, el se plimba din ce în ce mai îndârjit prin casă.

„Am să mă maschez – a zis ea – încât mira-m-aş mult m-aş mira dacă m-ai cunoaşte”.

„De ce aşa, ca eu să n-o pot cunoaşte? îşi zise el. E învederat că e la mijloc o mişelie. Cine s-o cunoască?

Fără doar şi poate e cineva cu care vrea să-şi petreacă timpul chiar şi-n faţa mea, fără ca eu s-o cunosc. La urma urmelor, rostul balurilor noastre nici nu poate să fie decât acesta! Se schimonoseşte fiecare aşa, ca numai unul singur, cel anumit, să ştie cine se află-n dosul măşcii”.

Asta le-ntrecea toate.

Îi venea lui Raul să plece-n urma lor, şi ar fi şi făcut-o aceasta dac-ar fi ştiut încotro are să apuce şi unde trebuie să le caute pentru ca să le poată găsi.

„Te pomeneşti – îşi zise iar – că ele nici nu se mai întorc. Nu le-am înţeles bine. În adevăr vorba e că dacă înainte de zece nu se întorc, am să le caut la bal. Altfel nici n-ar mai avea înţeles spusa ei, că n-o s-o cunosc sub masca ei. Cum să n-o cunosc dacă mergem împreună la bal!?”

Aşa se desfăşură-n capul omului un gând dintr-altul şi cel frământat de presupuneri se-nteţeşte el însuşi prin sine.

Îşi pierduse Râul într-atâta sărita, încât era în stare să spargă toate oglinzile şi, trântindu-se pe divanul din fundul odăii, închise ochii, ca să-şi croiască planul, cum are să se ducă, ştiricind din om în om, şi să nu se oprească până ce n-o va fi găsit.

Ceea ce ar mai fi putut să-l ţie în loc erau numai cele câteva nopţi în care abia pe la două-trei a ajuns să se culce.

Aţipit abia, el sări-n picioare şi sună iar, ca să vie chelnerul.

— Nouă şi jumătate, îi zise acesta, intrând cu ceasornicul în mână.

— Nu de aceasta e vorba, întâmpină Râul. Să-mi dai un costum şi o mască: vreau să mă duc la balul mascat.

Chelnerul se uită cu ochi mari la el şi dete din umeri.

— Costum? zise. De unde să-l iau? Ar fi, poate, să-ţi dau unul din costumele mele, iară mască poţi să găseşti acolo şi să ţi-o alegi după plac.

— Bun, grăi Râul. Dă-mi costumul. Pe cel mai jerpelit, numai soios să nu fie!

Cât dai în palme, el fu apoi îmbrăcat ca orişicare chelner adevărat şi, luându-şi o servietă pe umăr şi câte un pistol încărcat în fiecare dintre buzunările pantalonilor, o porni furtunatec pe urma celor două femei necredincioase, şi dus a fost, încât nici el însuşi nu era-n stare să-şi dea seamă cum a ajuns, chelner cu mustaţa rasă şi cu favoritele de un cot, în mijlocul sălii în care se-ndesuiau fel de fel de măsci, tot slugi şi numai slugi, bucătărese, spălătorese, femei de casă, rândăşiţe, bucătari, rindaşi, vizitii, feciori de casă, toţi şi toate fiecare cu uneltele ce i se cuveneau, o-ntreagă lume de slugi, încât te mirai de unde-au putut să se adune atâţia.

Râul stetea năuc în mijlocul lor, ţinându-şi la spate mâna stângă cu servieta şi netezindu-şi din când în când favoritele lungi cu dreapta.

În sala cea mare, de tot mare, nu era numaiindesuială, ci totodată şi un zgomot de-ţi venea săcrezi că te afli-n fundul iadului: unii chiuiau, alţii râdeau

cu hohote, iar alţii răcneau, şi pe ici, pe colo, fie câte unul, fie câte una plângea, şi mai multe orchestre cântau una peste alta. Unii urcau apoi scările din fund, alţii coborau scările spre subsol, şi iar alţii jucau răzbind printre ceilalţi.

Aşa ceva Râul nu mai văzuse, ba n-ar mai fi văzut nici alţii. Era ceva ce numai în închipuirea omenească e cu putinţă. De unde ar fi putut el s-o găsească şi s-o cunoască aici pe Laura lui f?

Putea dânsa să-şi petreacă-n draga ei voie cu orişicine după placul ei, căci el, chiar şi dacă s-ar fi împiedicat de ea, n-ar fi fost în stare s-o cunoască.

Deodată, cineva care se afla-n dosul lui îl apucă de mâna pe care şi-o ţinea la spate şi-i scoase servieta. „Asta e dânsa 1” îşi zise el şi se-ntoarse. Era în adevăr dânsa, dar altă dinsă. În faţa lui se afla o femeie subţirică şi înaltă, îmbrăcată-n Pierrot, nu tocmai tânără, nici afară din cale frumoasă, dar o adevărată întrupare a ispitei, oacheşă cu faţa prelungă, cu obrajii supţi şi cu bărbia cam ascuţită, cu buzele roşii şi parcă arse de văpaia firii, cu dinţii mărunţi şi cu nişte ochi mari sub gene lungi şi dese, înfundaţi oarecum sub un cearcăn larg.

Râul, mai buimac de cum fusese, nu-şi putea lua ochii de pe dânsa şi stetea la îndoială dacă vede o mască croită cu multă măiestrie ori o faţă machiată. Uitându-se la mâna ei şi la degetele ei subţiri şi lungi, era încredinţat că dânsa nu e Laura.

Mai era apoi şi că-n dosul ei stetea o matahală de om îmbrăcat ca arnăut, în fustanelă creaţă şi la brâu cu hanger şi cu pistoale.

— Eşti un caraghios! îi zise ea. îmbraci hainele jerpelite ale unui chelner şi-ţi uiţi în degete inelele cu diamante, care preţuiesc o avere întreagă. Nici această mână mică, albă şi moale nu se potriveşte apoi cu favoriţii câlţoşi pe care-i mingii cu ea. Ce cauţi aici, omule?

Râul stete câtva timp zăpăcit: nu se putea dumiri ce are să-i răspundă.

— Dar tu ce cauţi? întrebă-n cele din urmă. Şi de ce n-ai pus mască viind la bal mascat?

— Eu ce caut? îi răspunse ea. Am un soţ care nu se mulţumeşte cu o singură femeie şi am venit să-mi caut şi eu, drept răzbunare, încă un bărbat, iar de mască n-am nevoie, căci unde nimeni nu mă cunoaşte, pot să-mi vadă toţi faţa, cum în adevăr o am, mască e şi asta.

Râul se-nvioră.

— Am, zise, şi eu soţie care aleargă pe la baluri mascate fiindcă nu se mulţumeşte cu un singur bărbat.

— Şi-ai venit – adăugă dânsa – ca să te răzbuni căutându-ţi şi tu încă una.

— Nul răspunse el. Vreau s-o fac de ruşine: s-o prind şi s-o duc acasă. Vreau, la nevoie, chiar mai mult: am în fiecare buzunar câte un pistol.

Femeia cea ispititoare râse cu hohote.

— Eşti un nebuni strigă dânsa. În vreme ce tu o cauţi, cuprins de mânie, ea stă ascunsă în dosul măşcii şi-ţi ride-n dos dimpreună cu celălalt, cine-o fi. Scoate, omule, masca, pentru ca să te cunoască, şi ia-mă de braţ, pentru ca, văzându-te cu mine, ea să crape de necaz.

„Aşa el îşi zise el. Zis-a şi dânsa că n-am s-o cunosc după ce-şi va fi pus masca”.

— Dai da! – adăugă apoi iuind-o de braţ şi scoţându-şi masca. Să zicem că tu eşti cealaltă.

— Să zicem şi să facem, adăugă şi dânsa, apoi o porniră razna printre cei indesuiţi, urcară scările, cutreierară cele de sus, coborâră, ca să cutreiere cele de jos, încât era peste putinţă ca ea să nu-i fi văzut dacă era de faţă.

Uitându-se mereu cu încordată luare-aminte şi la dreapta şi la stânga, ca doară s-o scoată pe Laura din dosul vreunuia dintre măscile pocite, Râul a ameţit în cele din urmă, încât nu mai era-n stare să-şi dea seamă când e dus la dreapta şi când la stânga.

— Am s-o fac eu să-şi peardă sărita şi să-şi scoată şi ea masca, grăi cealaltă şi-i făcu un semn arnăutului, care se ţinea pas cu pas de dânşii.

În vreme ce arnăutul se depărtă, ea îl luă pe Râul şi-l duse la o masă, îl pofti să şadă şi se aşeză şi ea pe

genunchii lui.

„S-o văd acum dacă e în stare s-o înghită şi aceasta”, îşi zise ea.

Râul se simţea în mare strâmtorare. Se aştepta-n fiecare clipă s-o vadă pe Laura izbucnind de sub masca ei. Cea de pe genunchii lui era însă atât de uşoară şi se alipea cu atâta mlădiere de el, încât era peste putinţă să n-o pipăie, s-o cuprindă cu braţele şi s-o strângă la piept, ca să se-ncredinţeze că e trupul viu în aievea.

— N-o fi cumva prea mult? întrebă.

— Dă înainte! îl îmbărbătă dânsa. Mai e până la cele neiertate!

Drept dovadă ne-ndoioasă, ea îi cuprinse gâtul cu braţele şi-l sărută.

Măscile-şi căutau însă fiecare de drumul ei, şi de sub niciuna din ele nu izbucnea mânia la care se aşteptau.

Erau lucruri pe care acolo, prin sălile acelea, le mai făceau şi alţii.

— Să vii cu mine, grăi dânsa peste câtva timp. Să vedem, ce va face când ne va vedea plecând împreună.

La ieşire arnăutul cel cu fustanelă creaţă îi aştepta cu cai înşelaţi, şi peste puţin ei goneau în treapăt întins de-a lungul unei alee de plopi înalţi.

Era o noapte de steteai la îndoială dacă te mai afli ori nu pe faţa pământului.

După vântul cel aspru urmaşe o adiere lină şi blindă. Partea despre apus a cerului mai era încă acoperită de nori, şi fulgi mari şi de tot rari fluturau prin văzduh, dar despre răsărit luna plină se ridica pe un cer aproape negru de-nseninat ce era şi-şi revărsa lumina printre ramurile desfrunzite ale copacilor. Pe jos, pe sub copitele cailor, fişiiau frunzele spulberate şi bătaia copitelor răsuna departe în liniştea nopţii de toamnă târzie.

Departe, spre fundul văii largi, la loc ceva mai ridicat, se vedea din când în când, după cum cotea drumul, un castel cu ferestri de tot mari, din ale căror geamuri se răsfrângea ca un fel de văpaie lumina lunii.

Erau toate cum numai prin vis poate să le vadă omul

pierdut în somn.

Sosiţi la scara cea mare a castelului, ei au descălecat, şi în vreme ce arnăutul a plecat cu caii, el şi ea au urcat scările şi-au intrat în sala cea mare.

Nu-i aştepta nimeni; nimeni nu le ieşea în cale să-i primească: era parcă într-o casă pustie.

Văzându-se în mijlocul sălii celei lungi, late şi de tot înalte în tavan, pe care n-o lumina decât luna pătrunsă prin ferestrele cele de tot mari, Râul era cuprins de un fel de fiori reci.

„Ce cauţi tu aicil? se-ntrebă dânsul. Câte şi mai câte ţi se pot întâmpla pe urma îndrăznelii talei?”

Ochii lui cu atât mai vârtos erau îndreptaţi spre dânsa.

Ieşind din sala cea mare, ei intrară în o încăpere mai mică şi bine luminată, în mijlocul căreia se afla o masă încărcată de toate bunătăţile, atât mâncări cât şi băuturi.

— Unde ne aflăm? o-ntreabă dânsul.

— Aici e acasă la mine, răspunse ea.

— Del întâmpină dânsul. Am trecut, aşa mi se pare, peste cele iertate.

— Aşi grăi dânsa. i\Iai sunt multe pân-acolo.

— Şi dac-ar fi ca el să se-ntoarcă şi să mă găsească aici?

— Cel pornit în calea păcatelor nu mai e în stare să se întoarcă. Apoi, la urma urmelor, ceea ce face el mi se iartă şi mie.

Râul stete câtva timp pe gânduri.

— Aceasta parcă nu, zise peste câtva timp. Eu mă tem, şi lucruri pe care te temi a le face nu pot să fie iertate. Tot atât de puţin pot să fie iertate lucrurile pe care ţi-e ruşine de a le fi făcut.

— Vorbă să fie I întâmpina dânsa. Se pierde uşor atât ruşinea, cât şi temerea.

— Tot e mai bine ca ea să se teamă şi să se ruşineze! strigă dânsul.

Frumoasă vorbă, dar omul, pornit odată în căile păcătuirii, nu se opreşte când vrea, ci când poate, şi nu

intră de bunăvoie, ci cade orbiş în păcat.

E greu să nu mănânci când ţi-e foame şi ai în faţa ta masa încărcată de fel de fel de bucate, greu e să nu bei când băuturi ameţitoare ţi se toarnă în pahar, greu e să nu strângi în braţe femeia care-ţi şade pe genunchi.

„Şi dac-ar fi să nu fie adevărat ceea ce-mi închipuiesc eu despre dânsa? Cu cât dispreţ s-ar uita ea la minei?”

Zicând-o aceasta, el se zbătea ca să scape.

A şi scăpat, căci în clipa aceea, scuturat de o mână uşoară, el s-a deşteptat din somn şi s-a pomenit în faţa Laurei, care-i arăta ceasornicul.

Erau zece fără un sfert.

Scăpase Râul, dar tot îi era ruşine de cele ce visase.

DĂSGĂLAŞUL Nuvelă

„Grea viaţă, şi nu se mai sfârşeşte”, suspină Zamfir, moşneagul scurt şi costeliv pe care de ia Domneşti până la Jilava şi până la Argeş toată lumea-l ştia cântând cu glas subţire în strana bisericii de la Vârtej, pe la-nmormântări, pe la nunţi şi pe la cumetrii.

Gântase în timpul tinereţelor sale în Dealul Filaretului, la biserica Guţitul-de-Argint, unde sunt icoane făcătoare de minuni. Le mergea bine popilor, dar rău nu-i mergea nici lui. După ce i-a murit baba, s-a mutat cu toate acestea la Vârtej, în casa părintească, şi a lăsat să-i crească părul lung şi barbă ca la popi.

Îi ziceau Dăscălaşul nu numai pentru că-i mersese vestea ca psalt şi tipicar iscusit, ci şi pentru că era sfătos şi de multe ştiutor, un adevărat zoaiaş, care pătrunde tainele firii, ba chiar şi vrac, care pe mulţi vindeca de boli grele.

Acum el şedea în pridvorul casei aşezate pe coastă şi se uita îngindurat peste lunca cea largă a Sabarului.

Era-n ajunul zilei de Sf. Dumitru.

Pe cer se-ngrămădiseră mai multe straturi unul peste altul norii cenuşii, pe care vânturile de toamnă îi goneau pe unii-ncoa, pe alţii-ncolo, încât lumina zilei se perdea într-un fel de amurg posomorât. De mai multe zile acum ploua rar şi mărunt, dar fără-ncetare, din când în când printre picăturile oarecum cernute prin sită deasă flutura

şi câte un fulguşor de zăpadă şi-n răceala umedă se vărsau la vale undele galbene ale Sabarului unit cu Giorogirla, ducând cu ele frunzele scuturate din copacii de pe ţărmuri, ici plopi, colo sălcii ori arini, mai rar salcâmi.

În amurg, vite plouate, minate de copii plouaţi, se întorceau de la păşunea udă, şi mari stoluri de ciori şi de stăncuţe zburau cârâind peste luncă spre zăvoaiele de pe Argeş. În burniţa revărsată peste toate se perdea tot ceea ce ar fi putut să înveselească inima omului şi-nzecite se înfăţişau şi cele mai neînsemnate dintre multele griji ale vieţii.

„Urâtă lume!” suspină iar Dăscălaşul.

Două zile mai avea, numai două, şi legea-l silea să deşerte casă, care încă-n timpul verii fusese vândută. Era casa în care s-a născut şi-n care a petrecut partea cea mai mare a vieţii sale.

I-o dăduse, dimpreună cu pogoanele, de zestre Sandei, singurul său copil, care mai era-n viaţă, iar aceasta, rămasă văduvă, a vândut-o.

O ştia aceasta de mult şi a avut destul timp pentru ca să-şi facă rost de alt adăpost pentru zilele de bătrâneţe. Nu putea însă să se-mpace cu gândul că fata lui îl scoate din casa pe care el i-o dăruise, şi aştepta şi azi, şi mâine să se-ntâmple ceva, un fel de minune, în urma căreia dânsul să şi moară în casa în care s-a născut. Ştia că nu-i rămâne decât să plece, dar nu era-n stare să se-nchipuiască pe sine trăind în altă casă, nici adunându-şi puţinele rămăşiţe ale avutului său, ca să le ducă nu ştia unde.

Ar mai fi trecut şi aceasta: un moşneag ca dânsul o duce cum o duce, şi când nu mai poate s-o ducă, nu se sperie de moarte. El nu era însă singur şi mai avea şi altele pe sufletul lui.

Măritată după un orzar din gura Oborului, Sanda s-a încurcat cu altul şi a fugit de la bărbat, părăsindu-şi singurul copil, Leanca, o fată de vreo cinci ani, care, după moartea tatălui, a rămas la bunicul său.

„Ce faci cu fata!?” se-ntreba acum moş Zamfir.

Citind prin tot felul de cărţi bisericeşti, stând de

vorbă fie cu sine însuşi, fie mai cu unul, mai cu altul dintre cei de seama lui, tălmăcind visuri, vedenii şi închipuiri, el se-ndrumase spre ştiinţa tăinuită, care numai la-ntunerec şi pe şoptite e trecută de la om vrednic la alt om vrednic, şi nu se înspăimânta, ci se înduioşa, se-nveselea, se însenina când se gândea la moartea care de toate-l scapă pe om.

Chiar şi dacă şi-ar fi dorit-o însă, chiar nici acum când lumea i se părea atât de urâtă, nu-l ierta firea să şi-o voiască.

Cum rămânea cu Leanca? Unde o ducea? Sub ocrotirea cui o lăsa?

Stând aşa singur cu gândurile lui şi uitându-se la cele ce se petreceau împrejurul lui, el a fost covârşit încetul cu încetul de amărăciune, încât vedea negru şi numai negru în faţa ochilor săi.

Îşi făcea, înainte de toate, cele mai aspre mustrări nu numai pentru starea în care se afla, ci şi pentru felul său de a fi.

Om era el I? Ce fel de fiinţă trebuia să fie pentru ca la vârsta în care se afla să n-aibă căpătâi şi să nu ştie cu ce-şi va potoli mâine foamea?

„O viaţă ai avut şi ai petrecut-o şi pe aceasta-n flecărul” îşi zicea, scârbit de sine însuşi.

Era-n timpul tinereţelor sale om cu dare de mână, care-şi ara ogoarele cu patru boi înjugaţi şi avea o pereche de cai frumoşi, slăbiciunea lui. În loc de a se pune cu hărnicie pe treabă, el şi-a părăsit gospodăria, dându-şi-o în arendă, şi a plecat la Bucureşti, ademenit de gândul că-n oraş viaţa e mai plăcută.

A şi avut adeseori zile în care nu picura, ci curgea, în loc însă de a se pune pe treabă, ca să-şi agonisească, precum se zice, bani albi pentru zile negre, el îşi ţinea cai la grajd, căruţa-n şopron şi puşcă-n cui, pentru ca, întovărăşit azi cu unul, mâine cu altul, să iasă la vânătoare – un alt păcat al lui. Rar era omul care ştia tot atât de bine ca dânsul unde şi când are să caute vânatul; pentru ca să-l şi găsească, era-n stare să piardă zile întregi bătând câmpii şi călcând prin smârcuri, şi se socotea cel mai

vrednic om când se-ntorcea cu un vătui, cu o raţă-sălbatică ori cu o păturniche, cu un sitar ori cu câteva prepeliţe.

Minunat era şi acum timpul pentru vânătoare de sitari, şi ochii se umplură de mânie.

Îl vedea parcă jos în vale pe Wili franzelarul, cel mai stăruitor dintre tovarăşii lui de vânătoare, care în clipa aceasta i se părea un fel de satană ispititor. E-n firea omului să caute a se dezvinovăţi, şi moş Zamfir era încredinţat că de multe ori şi-ar fi căutat de treabă dacă n-ar fi fost la mijloc Wili, care nu-l lăsa-n pace, ci-l zgândărea mereu şi-l fura cu vorba.

Wili ar fi putut, ce-i drept, să se plângă şi el cam în acelaşi fel.

„Dai îşi zise moş Zamfir. Îi este uşor lui l „Pe când eu am ajuns ca vai de mine, el s-a îmbogăţit, căci munceau alţii-n locul lui în vreme ce noi cutreieram căutând vânatul”.

Dar lucrurile tot n-ar fi ajuns unde se aflau dacă acum răposatul său ginere n-ar fi fost un om bleg, care nu ştie să-şi chivernisească avutul şi să-şi păzească cinstea casei. Prăbuşirea a urmat abia după ce Sanda a căzut în păcat.

Iară Sandal? O nenorocită de femeie care merge cum e pornită şi se duce încotro îi dai brâncil Mişel e celălalt, care a scos-o din minţi şi a ademenit-o să se lepede nu numai de soţul şi de părintele, ci până chiar de copilul ei.

Orişicât de stăruitor şi-ar fi zis-o însă aceasta, el tot nu scăpa de gândul că şi el, ba chiar şi mai mult decât toţi este el însuşi vinovat, şi amărăciunea încă mai vârtos îl împingea spre gândul că la mijloc e un mare păcat, care numai prin moarte poate să fie ispăşit.

„Cu bine nu poate să se sfârşească acestea!” îşi zise ridicându-se ca să treacă în casă.

II

Deşteptându-se dimineaţa zilei următoare din somn, moş Zamfir s-a uitat împrejurul său buimac şi mai amărât de cum fusese seara.

Era deprins să tălmăcească visuri, fie pe ale sale, fie

pe ale altora, şi de obicei era voios ori posac după cum îi erau visurile şi după cum şi le tălmăcea. Acum era necăjit, căci ştia c-a visat multe, c-a văzut în vis pe Wili, pe răposatul său ginere, pe Leanca, dimpreună cu alţi copii, dar nu era-n stare să-şi dea seamă ce anume a visat. Mai era şi foarte supărat pe Sanda, fără ca să ştie de ce.

Pe deasupra burniţa era mai deasă şi ploaia se mai înteţise, iară el era hotărât să plece la Bucureşti, ca să-i spună Sandei că n-o mai ţine pe Leanca, să şi-o ia, să facă ce-o şti cu ea.

Trebuia să se sfârşească odată, cât mai curând, chiar azi, nu mai departe.

„Unii o să râdă, iar altora o să le fie milă de minei" Aşa mi se şi cuvine! Seceră fiecare ce-a semănat!" îşi zise îmbrăcându-şi cojocul îmbrăcat pe dos, apoi îşi încărcă puşca, fără de care om ca dânsul nu pleacă în drum ce trece peste câmpul pustiu, unde mulţi şi multe i se pot ivi în cale.

Umblat de cotigi de ale laptagiilor şi de care încărcate cu zarzavat, drumul ce duce de la Vârtej la Bucureşti trece pe ici, pe colo prin băltoace şi e plin de noroi. Moş Zamfir a luat-o deci pe la Nefliu şi pe la fort, drum mai puţin umblat, dar şi mai pustiu. Era pe aici mai puţin noroi, dar plăcere nu-i să umbli prin burniţă ceasuri întregi fără ca să vezi fiinţă vieţuitoare, şi bătrânul era din ce în ce mai răzvrătit împotriva a toate.

Se zăreau prin ceaţa deasă cele dintâi case de la marginea Bucureştilor când el se apropia de o vărzărie şi o puşcă se descărcă, apoi un iepure gonit de un copoi trecu în depărtare peste drum, ceea ce e de pează-rea.

„Să fie al dracului cel ce-a ochit şi nu te-a nemeritl" zise moş Zamfir, şi în acelaşi timp se ridică din şanţ vânătorul, un om mai mult bătrân decât tânăr, nu tocmai înalt, cu deosebire bine hrănit şi cu obrajii rotunzi, plini, rumeni şi râzători.

„E Wili, franzelarul, chiar el!" zise moş Zamfir, gata s-apuce fie la dreapta, fie la stânga, ba chiar să se-ntoarcă înapoi. Era însă peste putinţă, căci Wili, în clipa în care l-a

văzut, l-a şi recunoscut şi a pornit spre el, strigând în gura mare: „Uite, bravo! minunat!”

Minunate erau pentru el toate cele neaşteptate. Dacă ar fi căzut în vreo groapă, el ar fi râs din toată inima, ar fi râs dacă s-ar fi răsturnat căruţa în care şedea, ar fi râs chiar dacă i-ar fi căzut casa-n cap.

Ajuns el şi moş Zamfir faţă-n faţă, unul râzând şi altul cu sprâncenele încreţite, era parcă ziua şi noaptea când dau pept.

— Minunat! În adevăr minunat! strigă Wili când află că moş Zamfir are să-şi deşerteze mâine casa şi nu ştie unde are să se mute. Să ştii că norocul nu e numai orb, ci totodată şi vagabond, care poate orişiunde să-ţi iasă-n cale. Uite, eu caut de atâta timp un portar, om vrednic de toată încrederea, care stă la poartă şi trece în condică pâinea care iese fie în căruţă, fie cu coşul. Mult l-am căutat şi nu l-am găsit, şi iată că l-am găsit acum unde nici prin gând nu mi-a trecut.

Moş Zamfir se uită încruntat la el şi-l măsură din creştet până în călcâie. El slugă în viaţa lui numai lui Dumnezeu i-a fost, numai la uşa bisericii a stat de pază, era o neruşinare ceea ce-i spunea franzelarul, şi-i venea să întoarcă puşca pentru ca să-l lovească cu patul ei în cap.

N-a făcut-o aceasta, ci s-a mărginit să i se strâmbe în nas şi să-şi caute de drum.

Umilit era, dar cu mult mai umilit se simţea şi orbit de mânie a sosit la Sanda.

Iar mânia, făcându-l pe om nemilos, îl dezbracă de firea omenească şi îl coboară în rând cu fiarele codrului.

— De! a zis Sanda. Dacă zici că nu mai poţi să o ţii, nu-mi rămâne decât s-o iau. De soarta ei nu poate să scape. Îi plâng de milă, dar e trecută de anii copilăriei şi o să răzbească cum i-o fi dat prin viaţă. Sunt o nemernică, o simt aceasta, şi moartea ar fi pentru mine scăpare, dar omul nu moare când e sătul de viaţă, ci când îi vine rândul, şi de aceea are să se ferească de tot ceea ce-i face nesuferită viaţa. Mă trec fiorii când mă gândesc ce are să sufere fiind trasă şi împinsă ca copil oropsit în casa

aceasta şi mă cutremur gândindu-mă ce am să sufăr eu de pe urma suferinţelor ei. Dacă zici însă că nu mai poţi s-o ţii, nu-mi rămâne decât să o iau. Toate cele suferite sunt răsplata păcatului în care am căzut. Mai am, precum ştii, şi băiatul, care s-a născut câteva luni după ce am venit la casa aceasta. El nu-l poate suferi. „De unde pot eu să ştiu dacă e ori nu e al meu? zice. Cum ţi-ai înşelat bărbatul cu mine, puteai să mă înşeli şi pe mine, fie cu el, fie cu altul”. O să sufere amândoi, fata şi băiatul, ca să mi se împlinească canonul.

— Nu cumva ai vrea să te scap şi de băiat pentru ca viaţa ta să fie mai uşoară şi omul care te-a împins la păcat, să fie mai ferit de griji? întâmpină bătrânul.

— N-o vreau aceasta, răspunse Sanda. Vorbesc numai, îţi spun cum stau lucrurile, îţi mărturisesc că nu sunt vrednică de milă şi nu mă plâng, ci îmi plâng copiii.

— Nici n-am milă nici de tine, nici de dânşii, ci mă căiesc de a fi ajuns om fără căpătâi, grăi bătrânul. O vorbă tot am să schimb cu omul care mi-a surpat casa şi mi-a întunecat zilele bătrâneţelor, urmă el cu îndârjire.

— Asta te rog să n-o faci, stărui dânsa. De ce să înăspreşti lucrurile? Cui ar putea să-i fie aşa ceva de vreun folos? Sunt doi ani acum de când trăiesc cu el. Deoarece el zice că nu-i trebuie nici pogoane, nici casă la ţară, mi-am vândut zestrea, pogoanele şi casă, ca să-i aduc zestre banii luaţi pe aceste, căci are şi ei doi copii şi nu poate nimeni să-l socotească vinovat dacă nu bucuros trage pentru alţii de la gura copiilor săi.

Ochii bătrânului iar se umplură de mânie.

— fără eu, strigă dânsul, să-mi trag de la gură pentru ca să se îndulcească alţii.

Sanda clătină cu toată hotărârea din cap.

— Aceasta n-o cere nimeni, zise ea. Dacă nu mai poţi sau nu mai vrei să ţii fata, am să mă duc s-o iau şi el n-are să mă oprească. Trebuia însă să-ţi mărturisesc că viaţa celor doi copii ai mei are să fie amară şi încă mai amară au să mi-o facă pe a mea. Te-am rugat dar să nu mai faci şi altele pentru sporirea suferinţelor noastre, care sunt, aşa

cred, şi ale tale.

— Nul nu! întâmpină el îndârjit. Destul. S-a sfârşit! dacă nu ţi-a fost ţie milă de mine, nu îmi este nici mie milă de tine, nici de copiii tăi. Puţin îmi pasă ce are să se aleagă de voi. Destul am trăit pentru alţii; puţinele zile ce-mi mai rămân am să le trăiesc pentru mine şi numai pentru mine! Am ajuns să nu ştiu unde am să-mi pun căpătâiul: ia-ţi fata şi lăsaţi-mă în pace. Treaba voastră e cum vă descurcaţi I

Vedea parcă în depărtare iepurele trecându-i peste drum şi, temându-se ca nu cumva să i se întâmple ceva, a ieşit oarecum cu ochii închişi şi s-a întors vijelios acasă.

III

Pentru ca să nu mai treacă pe unde i-a trecut iepurele peste drum şi unde l-a întâlnit pe Wili, Dăscălaşul a ieşit din oraş pe Calea Craiovei spre Bragadir.

Ploaia încetase şi aerul era limpede. Lumina soarelui răzbea pe ici, pe colo, printre norii mai răsfiraţi. Prin grădinile de la dreapta şi prin cele de la stânga stoluri de vrăbii ciripeau a timp frumos, iar ciorile nu mai zburau, ci îşi căutau hrană prin gunoaiele risipite în toate părţile din belşug.

Bălăcind prin noroi şi prin băltoace, bătrânul a ajuns încetul cu încetul să nu-şi mai poată da seama de ce s-a tulburat, cum şi-a pierdut aşa deodată sărita, care e păcatul ca numai prin moarte poate să fie ispăşit. Un singur lucru îl mai supăra: că mâine are să deşerte casa şi nu ştia încă unde are să se mute.

Şi supărarea aceasta era însă mică acum după ce a scăpat de fată. Aşa, numai el singur, îşi găsea uşor un colţ în vreuna din casele de la Vârtej.

„La urma urmelor, îşi zise, aşa e viaţa cea adevărată, aşa e lumea în aievea trăită; e fiecare cum s-a nimerit să fie, cu păcatele şi cu nevoile sale adevărate; scapă fiecare cum îl taie capul şi îl iartă puterile. Mai cuminte decât mine nu sunt nici alţii şi mai cumsecade decât Sanda nu sunt nici altele”.

Abia după ce a sosit acasă l-a răzbit iar gânduri ca cele ce-l făcuseră să plece prin ploaie la Bucureşti.

I-a spus adică fetei, nepoatei sale, că are să vie mama ei ca s-o ieie şi s-o ducă la Bucureşti, unde va şi rămânea.

Leanca începu să salte de bucurie.

Nu doară că-şi iubea mama afară din cale, dar era o schimbare, şi oraşul are în gândul orişicui farmecele lui.

Bătrânul se înduioşă.

„Sărmana de ea! îşi zise. Nu ştie unde se duce şi ce-o aşteaptă. Umblu să scap de dânsa eu, care îi sunt bunic, chiar mai mult decât părinte; dar celălalt, care nu îi este nimic şi mai are pe capul lui încă trei?”

Îi era învederat că mai mult va avea să sufere şi celălalt copil dacă va avea şi pe sora sa lângă dânsul, şi Sanda de asemeni va suferi cu doi copii mai mult decât cu unul singur. Horopsiţi au să fie amândoi nu numai de tatăl lor cel master, ci şi de mama lor.

„Da, urâte belele sunt copiii”, grăi dânsul.

Era peste putinţă să nu-şi aducă aminte povestea copiilor pe care părinţii i-au horopsit şi i-au dus în pădure ca să-i mănânce lupii.

„Lupii n-o să-i mănânce, zise el iar; ce o să iasă însă nişte copii care în fiecare clipă sunt ghiontiţi?”

Îi era şi milă şi ruşine de ceea ce făcea şi-i venea să-şi facă mustrări pentru reaua-credinţă cu care căuta să scape de sarcina purtării de grijă pentru nepoata sa.

Nu degeaba îi trecuse iepurele peste drum.

Din clipa în care Wili îl poftise să-i fie portar, nu mai era adevărat că nu are unde s-o ducă pe Leanca. Lucru greu nu era să numere jimblele, franzelele şi cornurile pe care le scot din curte unii în căruţe, alţii în coşuri.

Putea apoi să-şi ieie la casă o babă. Era la mijloc numai încăpăţânarea lui de om, care nici de dragul nepoţilor săi nu vrea să intre slugă la casa altuia.

Deşi obosit de drum, el se plimba neastâmpărat prin casă, şi numai seara târziu a ajuns să se culce.

Nu era numai Leanca ea singură care nu-l lăsa să doarmă.

„Ia-mă şi pe mine I Scapă-mă 1 – striga parcăbăiatul – că o să te căieşti toată viaţa ta de a mă fi lăsat la casa

omului căruia îi sunt nesuferit”.

Adormit în cele din urmă, el se zbătea în culcuşul lui, încât fruntea îi era plină de sudori reci.

Târziu după miezul nopţii, spre revărsatul zorilor de zi, el a tresărit speriat din somn şi s-a uitat împrejurul său, mulţumindu-i lui Dumnezeu c-a visat numai.

Îl văzuse adică pe băiatul acela zdrenţăros, murdar, plin de bube şi cu părul vâlvoi, lihnit de foame şi îmbrâncit de unii la dreapta, iar de alţii la stânga, luat în ghionturi până chiar şi de sora lui mai mare.

„Dai – grăi bătrânul – zice că nu ştie dacă e ori nu al său copilul, eu nu mă îndoiesc că mi-e nepot, fiul fiicei mele, şi nu ştiu dacă, lepădindu-mă de el, nu m-aş zbate tot ca acum şi în visul ce urmează după moarte. Nenorocitul de minei Te pomeneşti că în vreme ce eu stau pe gânduri, Wili şi-a găsit portari” urmă el sărind din pat, ca să se îmbrace şi să plece fără de întârziere la Bucureşti.

Îi era parcă, deşteptat din somn, s-a născut din nou şi îşi dorea ca viaţa cea nouă să-i fie destul de lungă pentru ca să poată scoate la capăt ceea ce avea de gând.

Împăcare

Nuvelă

— Ce mai faci, maică? Cum o duci cu bătrâneţele? întrebă părintele Hariton arhimandritul, care de vreo douăzeci de ani stăruia în obiceiul de a trece de sfintele sărbători pe la schit.

— Mulţumesc, preacuvioase părinte, de întrebare, îi răspunse maica Teofana. Iată, mă zbat şi eu cu viaţa, aşteptând şi azi, şi mâine să-mi vie rândul.

— Dacă te-am înţeles bine, aşteptarea ţi se pare prea lungă, întâmpină călugărul. Eu te văd însă tot în putere şi dau cu socoteala că mult mai ai încă de aşteptat.

— Eşti şi preacuvioşia-ta om bătrân acum, grăi călugăriţa, iară eu eram tot babă şi când ai venit – diacon tinerel şi sprinten – cu preasfinţia-sa întâia oară pe la noi. Abia pe ici, pe colo, câte una dintre maicile de atunci mai e în viaţă, deşi multe erau mai tinere decât mine, ba am dus la groapă şi câteva dintre cele venite mai în urmă. Prea

sunt ani mulţi trecuţi peste mine.

Arhimandritul îi tăie vorba:

— Şi-ţi sunt, zise zâmbind, cei trecuţi în altă lume parcă mai mult decât cei rămaşi aici. Pe când unii te mângâie şi te cheamă, ceilalţi te mâhnesc şi te alungă.

— Cam aşa, părinte, stărui dânsa. Mă iartă I Am scăpat vorba şi n-am grăit-o dinadins, ca să mă plâng. După ce mi-ai dat însă răspunsul, se cuvine să-ţi mărturisesc că aşa e cum ai zis. Trăiesc aici în această lume strâmtă; mă supără, în adevăr mă mâhnesc cei în viaţă. Prea se ceartă maicile între ele – urmă rostind vorbele mai pe şoptite – şi se ceartă şi cu mine când fac, din păcate, încercarea de a le împăca.

Călugărul râse cu hohote înăbuşite.

— Sunt, maică, certăreţe, grăi dânsul, dar tot aşa erau şi mai-nainte, şi nu numai ele sunt certăreţe. Totdeauna şi pretutindeni sunt porniţi oamenii spre încăierare şi se gâlcevesc mereu, precum în bătaia vântului fâşie frunzele şi freamătă codrul. Ceea ce ne face nesuferită sarcina vieţii nu e însă nici mulţimea anilor trăiţi, nici supărările ce [ne] fac alţii, urmă el potolit, îndeosebi, nouă bătrânilor ni se desfăşură viaţa sufletească mai ales aducându-ne aminte cele de mult trecute. Dacă fericită ni-a fost copilăria şi de bucurii curate am avut partea în timpul tinereţelor, inima mereu ni se înveseleşte şi viaţa ni-e dar din mila Domnului, iar dacă lipsită de soare ne-a fost copilăria şi în zbuciumări ne-am trăit tinereţele, viaţa ni-e canon de pocăinţă. Pentru dar avem să-i mulţumim Domnului, iar canonul avem să-l împlinim cu îndelungă răbdare. Ai avut, se vede, în trecutul mai mult sau mai puţin depărtat o mare mâhnire, care mereu ţi se reiveşte în suflet şi-ţi face prea de tot sarcina vieţii. Dacă n-ar fi aceasta, ai trece nepăsătoare şi pe lângă cei ce se ceartă, şi peste orişice neajuns al firii omeneşti.

Maica Teofana, femeie înaltă şi sfrijită, numai carne uscată pe oase, dar cu ochii tot plini de văpaie, rămase o clipă cu privirea ţintă la pământ, apoi îşi ridică încet capul.

— Da, grăi, o fi, părinte, şi aceasta, ba e mai ales

aceasta, dacă nu chiar şi numai aceasta. O, Doamne, unde e omul care nu are în viaţa lui mâhniri, mai mici, mai mari, după cum le simte el însuşi în sufletul său 1 Da! – urmă înviorată – copilărie fericită şi tinereţe plină de bucurii am avut şi eu, şi nici mâhnirile nu mi-au lipsit. Una însă, îndeosebi, una le covârşeşte pe toate, şi ai, părinte, dreptate când îmi spui că aceasta le întunecă pe toate şi-mi face pline de adâncă mâhnire zilele bătrâneţelor.

— Ai pornit, maică, pe calea cea bună, stărui călugărul. Dă înainte! Spune ceea ce ai pe suflet! Adu-ţi acumaşi întoatezilele aminte de adevărul că bucuriiie împărtăşite cresc, dar durerile împărtăşite scad. Uşurează-ţi sufletul.

— Împlinisem, preacuvioşia-ta, vârsta de treizeci şi opt de ani când am rămas văduvă cu un băiat de vreo patru ani, Ion al meu, începu ea. Au trecut peste cincizeci de ani de atunci, şi resimt şi acum durerea de care eram cuprinsă atunci, căci răposatul fusese om de o rară bunătate. Orişicât de adâncă mi-ar fi fost durerea, ea se perdea în faţa mângâierii ce mi se revărsa în suflet când mă uitam la copilul meu, care era frumuşel, plin de viaţă şi mi se părea deştept – mare minune.

— Aşa este! – grăi călugărul – copiii sunt sarcină, şi pentru ca părinţii să se simtă îndemnaţi a purta sarcina aceasta, bunul Dumnezeu a orânduit ca orişicare părinte să se încânte de copilul său.

— Nu, părinte, nu! stărui dânsa. El era în adevăr aşa cum îl vedeam eu. Mai avusesem patru copii, şi niciunul nu se putea semui cu el, era în adevăr frumos, plin de viaţă, cuminte şi foarte deştept. Aceasta o spuneau toţi, şi erau mulţi cei ce-l ştiau şi prinseră slăbiciune de el, căci avea obrajii rotunji şi rumeni, dinţi albi, părul neted peptănat, mâinile curate, îmbrăcămintea bine îngrijită şi mai ales ochii vioi şi faţa luminată. Răposatul fusesezidar. Casămai agonisească ceva şi-n timpul iernii, când n-avea de lucru, el cutreiera mahalelele vânzând „terchea-berchea”, burtă pentru ciorbă acră, şi câteodată picioare de viţel pentru piftii. După moartea lui, cutreieram eu mahalalele şi mai

vindeam şi păsări, precum şi ouă, totdeauna proaspete. Câştigam destul pentru ca să putem trăi bine amândoi şi să mai şi pun câte ceva la o parte. Neavând cu cine să-mi las băiatul, îl luam cu mine şi mai aveam şi mulţumirea că ochii tuturor a se opreau asupra lui. Erau multe casele pe la care treceam în fiecare săptămână de câteva ori şi pretutindenea lumea se bucura că l-am adus şi pe el cu mine. Mă văd şi acum în gândul meu purtându-l de ici până colo, mândră şi fericită de a-i fi mamă, şi ai, părinte, multă dreptate: bucuria mea de atunci mi se reiveşte mărită în suflet şi-mi însenineză zilele bătrâneţelor.

— Răsplata iubirii adevărate, grăi călugărul.

— Slăbiciunea de mamă a unui singur copil, afară de care nu mai are pe nimeni în lume şi pe care şi-l gândeşte drept un fel de minune, urmă dânsa. L-am dat apoi la şcoală şi mulţi ani de-a rândul numai prin el şi pentru el am trăit. Totdeauna cuminte, silitor şi supus, cel dintâi între cei de seama lui, el era fala mea şi fericirea vieţii mele. Gândul îmi era dus mereu la el, nopţile îl vedeam în vis şi neîncetat eram stăpânită de îndemnul de a alerga şi de a osteni ca să-l ţin la şcoli pentru ca să scot din el om ales, om de frunte, la care toţi să se uite cu sfială.

— Orişice ar fi urmat mai târziu – grăi iar călugărul – ai făcut ceea ce firea-ţi poruncea şi nu ai niciun cuvânt de a te plânge.

— Nici că m-am plâns vreodată, stărui dânsa. După ce se pornise pe calea cea bună Ioan al meu, nu mai putea să urmeze nimic ce pentru mine ar fi fost un cuvânt de a mă plânge. Unii mă fericeau, alţii mă pizmuiau, iară eu eram ameţită de o bucurie neistovită căci el mergea mereu înainte. Am ajuns în cele din urmă să-l văd inginer de frunte, vestit între cei de seama lui. Un singur lucru îmi mai lipsea: să-i sărut cununiile şi să-l ştiu şi om la casa lui, soţ şi cu voinţa lui Dumnezeu, părinte… Mi-a fost dat şi aceasta: cum insăl? curul? urmă ea cuprinsă de adâncă durere. Am aflat de la alţii că s-a logodit cu o fată frumoasă şi bogată, şi mi-e şi ruşine să-ţi spun, părinte, s-a cununat fără să mă fi poftit la nuntă, apoi a plecat în

călătorie lungă, iar după ce am aflat că s-a întors, m-am dus să-mi văd nora şi am plecat plângând de la casa lui, căci era în stare să mă puie să iau masa cu slugile lui. Asta nu se uită, preacuvioşia-ta, nu se iartă şi-i face şi celui mai răbdător om nesuferită viaţa.

Părintele Hariton clătină din cap.

— Însuţi ţi-ai făcut-o, grăi dânsul. Dându-i mereu zor să meargă mai departe, tot mai departe şi să se ridice, ai rămas însăţi tot unde fuseseşi mai-nainte, tot mai departe în urma lui şi tot mai înstrăinată de el. Nu, maică! Iubirea părintească e nesecată şi de aceea nesecată e şi răbdarea părintelui.

— Nu! strigă dânsa. Nu e în viaţa mea clipă în care nu-mi aduc aminte de aceasta, şi gândindu-mă la umilirea mea, îmi reamintesc toate suferinţele vieţii mele şi nu mai e cu putinţă mulţumirea omenească pentru mine.

— Un semn învederat că nu din dragoste curată ai alergat şi-ai ostenit, ci râvnind ca prin el să te ridici însăţi din ce în ce mai mult, stărui călugărul. Părintele iartă. N-ar ierta fraţi şi surori, dacă i-ar avea, n-ar ierta rude, nu au să ierte oamenii în mijlocul cărora trăieşte, dar mama le iartă toate când îşi vede copilul ajuns departe. Şi dacă nesuferită-ţi este viaţa, nu suferi pe urma celor săvârşite de dânsul, urmă el, ci fiindcă nu ai iubit îndeajuns pentru ca să treci cu vederea neajunsurile fiului tău, să ierţi şi să te împaci, nu atât cu el, cât cu tine însăţi.

Maica Teofana iar rămase cu capul plecat şi cu ochii ţintă la pământ.

— Auzi, femeie încăpăţânată, mamă cu sufletul înhăinit! urmă arhimandritul. Zece, poate chiar douăzeci de ani au trecut de atunci, şi tot se mai canoneşte ea însăşi pe sine. Nu te iartă cerul dacă nu eşti iertătoare şi nu te primeşte pământul fără ca să te fi împăcat. Ori nu cumva ai fi voit ca el să te puie în capul mesei, pentru ca să te facă de râsul celorlalţi meseni, cu care nu erai în stare să te potriveşti nici la vorbe, nici la port, nici la apucături!?

Mult s-a zbuciumat maica Teofana până ce n-a ajuns să se hotărască într-un fel. Îşi dădea, nu-i vorbă, seamă că

are arhimandritul dreptate, dar n-o ierta firea să se umilească în faţa fiului său, şi întreaga fiinţă i se răzvrătea când se gândea, că nora ei şi nepoţii ei ar putea să se uite din sus în jos la ea.

În cele din urmă şi-a călcat pe inimă.

Era în ajunul zilei de Bobotează, după care urma ziua lui. În loc de obişnuitul ger, de care crapă copacii, se nemerise însă o zi cu soare, ca pe la sfârşitul lunii martie, cer senin şi limpede, adiere lină, căldură dulce, care scoate gângăniile de tot felul de prin adăposturile lor, ziuă parcă rânduită anume ca să ademenească pe baba, care în atâtea rânduri făcuse drumul până în oraş, mergând încetişor timp de trei, cel mult patru ceasuri.

Dacă pleca pe la unu, sosea acolo pe la asfinţit.

Era însă cu inima îndoită, se hotărî cu anevoie, pleca-n silă şi trecuseră două ceasuri când s-a pus, în sfârşit, pe drum.

Nu era nici acum prea târziu, şi mergând întins, sosea pe înserate. Ea mergea însă oarecum făcând doi paşi înainte şi unul înapoi, mereu ispitită de gândul de a se întoarce. La dreapta şi la stânga drumului câmpul era apoi acoperit cât vedeai cu ochii plin de ciori şi de stăncuţe, care ciriiau întruna, iar despre răsărit se ridica o ceaţă deasă ce se-ntindea mereu, ca să cuprindă tot cerul.

Mai era mult până-n amurgul serii când ciorile s-au ridicat în stoluri mari, dese şi nesfârşit de lungi, iar cerul a început să se posomorească şi s-a prefăcut ici verde, colo portocaliu şi iar mai departe roşu ca para focului. În acelaşi timp s-a pornit o adiere din ce în ce mai rece şi mai înteţită. Când s-a ivit apoi în depărtare luminile felinarelor din oraş, s-a pornit şi ninsoarea. La început pe ici, pe colo câte un fulguşor mărunt, ca cernut prin sită deasă, apoi din ce în ce mai des şi mai cu viscolire.

Se întorcea iarna, ca să intre în drepturile ei, iar baba-şi urma drumul zgriburând, apoi rebegită şi-n cele din urmă cu mădularile înţepenite de oboseală şi de gerul din ce în ce mai aspru.

Orişicât de dureros i-ar fi fost gândul că se umileşte

în faţa celor ce umiliţi aveau să stea în faţa ei, era împăcată în sufletul ei ştiind că împlineşte porunca firii aducând jertfa aceasta.

Erau încă tot departe luminile felinarelor de la marginea oraşului când ea a sosit la o cruce de piatră care, ieşită din piua ei, zăcea culcată la pământ.

Amorţită cum era, atât de frig, cât şi de oboseala trupească şi sufletească, ea s-a aşezat pe piatra rece ca să mai răsufle, şi aţipind peste puţin, se vedea pe sine şezând în capul mesei mari.

Acolo au găsit-o trecătorii în dimineaţa zilei următoare, acoperită de zăpadă.

OM DE CARACTER Nuvelă

Se nimerise ca el şi ea să se-ntâlnească în căile-ncălcâte ale vieţii.

El, dl. corban, măsura toată ziua cu metrul mai şifon, mai olandă, mai mătăsuri ori catifele, mai fel de fel de alte pânzeturi ori stofe pentru rochii, şi gura nu-i mai tăcea. Era ca numai puţini priceput în ale lipscăniei. Ştia provenienţa mărfurilor, le constata din pipăite calitatea, era bine dumerit asupra preţurilor, le spunea toate ca-nvăţate pe de rost şi toate erau bine rânduite-n capul lui ca-ntr-un catastif purtat cu îngrijire. Era apoi totdeauna spilcuit de l-ai fi luat cel puţin drept procuror general, şi prietenii îi mai ziceau şi „*Literatul*”. Nu doară că şi-ar fi pierdut timpul liber făcând încercări literare, dar serile, duminicile şi zilele de sărbători citea tot ceea ce-i cădea-n mână, umbla la teatru ca la şcoală, asista la conferinţe şi astfel nu numai avea slăbiciunea dea le spune altora ceea ce a citit, dar era totodată şi mare măiestru în ceea ce priveşte gesturile şi alegerea vorbelor.

Ea, d-şoara Didina, şedea tăcută şi cam înţepată la casă, lua banii în primire şi-i înregistra, era neted peptănată şi de o excepţională simplitate în găteala ei. Frumoasă nu s-ar fi putut zice că e, dar era plăcută, o femeie înaltă şi voinică, curată în toate amănuntele înfăţişării ei şi ademenitoare când îşi deschidea gura.

El, om cu fălcile late şi cu picioarele prea scurte, mai

avea şi mustaţa răsucită ca penele din coada răţoiului. Era însă ceva ce-i apropia.

Dinsa-l socotea mai presus de alţii pentru că el purta grijă de mamă-sa, care era văduvă săracă, de frăţiorul său şi de cele două surori ale sale, iară el îi zicea ei „bună şi cuminte" fată fiindcă purta şi ea grijă de mama ei, tot văduvă, şi de doi frăţiori ai săi.

Rar se-ntâmpla să aibă timp ca să schimbe câte o vorbă. Din când în când, însă, ochii lor se-ntâlneau şi atunci ea zâmbea ca o fată cuminte. D. Corban, deşi om aşezat, zâmbea şi el, drept dovadă că ştia ce va să zică buna-cuviinţă.

La amiază zi el se ducea la birtul economic din apropiere, ca să îmbuce-n pripă ceva, iară ea se retrăgea în iatacul din fund, îşi desfăcea legăturica şi-şi potolea foamea cu cele aduse de acasă, totdeauna puţine, dar îi era multă pofta de mâncare şi de aceea obrajii îi erau plini, rotunji şi rumeni, de ai fi luat-o drept fetişcană dacă n-ai fi ştiut-o trecută de douăzeci şi patru de ani.

Câteodată, la-nceput mai rar, apoi ceva mai deseori, întorcându-se, el aducea un carton de prăjituri, pe care le mâncau amândoi împreună, ceea ce le făcea amândurora o deosebită plăcere, încât îţi venea să zici că mare păcat ar fi fost ca alţii să fi mâncat prăjiturile acelea.

Serile plecau împreună. Se nimerise că mama lui avea o casă de zestre în strada Traian, mai spre Calea Dudeştilor, iar mama ei şedea spre Delea. Făceau deci drumul stând de vorbă până la Hala Traian unde se despărţeau, căutându-şi fiecare de drum. Când vremuia însă, fieplointe, fie vânt mai aspru, fie viscolire, el n-o lăsa singură, ci făcea ocol, ducând-o pinacasă la ea.

Aşa s-a urmat vara, când se-ntorceau în ziua mare, toamna, când făceau drumul prin amurgul serii, cu atât mai vârtos iarna, când îi prindea noaptea prin mahalalele pline de câini, şi mult ar mai fi dus-o tot aşa dacă n-ar mai fi fost în lume şi alţii.

Mai măsura însă cu metrul alăturea cu el. Corban şi d. Ilie Jalea, care n-avea mamă văduvă, dar moştenise

împreună cu sora sa, acum fată mare, o casă cu loc larg, pentru care i se oferiseră peste o sută de mii de lei. Deoarece nu rămâne nimeni bucuros slugă la altul când poate să tragă nădejde de a fi stăpân, îi umbla lui Jalea prin cap gândul că, puind la un loc partea sa din moştenire, priceperea lui Corban şi zestrea surorii sale, ar putea să deschidă o prăvălie, fie chiar şi mai spre Piaţa Sf. Anton.

Corban, tot slugă la altul şi el, ce-ar fi putut să zicăl?

Neguţător şi om de bună chibzuinţă, el mai era şi fiu, precum şi frate, şi n-avea să peardă din vedere că norocul ai să-l prinzi când îţi flutură pe dinainte, căci nu poţi să ştii dacă mai are ori nu să se-ntoarcă.

Avea, ce-i drept, să se lipsească de mulţumirea de a vedea pofta cu care d-ra Didina mânca prăjituri, şi ochii nu i se mai îndreptau spre casă decât pe furiş, când ea se uita, din întâmplare, în altă parte, dar aceste sunt lucruri peste care trece orişicare om ce ştie să se stăpânească pe sine însuşi.

Mai greu îi era când îşi dedea seamă că se cuvine s-o dumirească pe fată asupra cuvintelor, pentru care trebuia neapărat să facă ceea ce avea de gând. Aceasta se mai putea însă amina, căci era-n toiul verii, iar lucrurile abia pentru Sf. Dimitrie erau plănuite, şi ei îşi căutau serile de drum parcă toate ar fi cum atâta timp fuseseră.

Gura lumii se pornise însă, şi în curând a ajuns şi d-ra Didina să nu-şi mai îndrepteze privirile decât tot pe furiş, când ea se uita, din întâmplare, în altă parte.

Îi era greu fetei şi se simţea umilită, adânc jignită.

Pe-nserate dar, când se-ntorceau, ca de obicei, spre Hala Traian, erau tăcuţi, ca şi când n-ar mai fi avut ce să-şi spună unul altuia.

— Mi s-a spus că e frumuşică sora lui Jalea şi n-a-mplinit încă vârsta de douăzeci de ani, grăi dinsa-n cele din urmă, parcă numai aşa, ca să nu tacă. Cum o cheamă?

El se uită stăruitor la ea.

— Dai îi zise. Şi de ce mă-ntrebi?

Se uită şi dânsa stăruitor la el.

— De ce mă mai întrebi când ştii prea bine că am de ce să te-ntrebl? îi răspunse ea.

— Aşa-i! zise el iar şi-şi urmă câtva timp pe tăcute drumul.

Nu doară că n-ar fi ştiut ce să-i spună. Erau în capul lui toate bine lămurite, dar ea-l luase prea repede şi el nu ştia de unde s-o-nceapă.

— Dacă e aşa – urmă peste câtva timp – te-ntreb şi eu: eşti ori nu mâhnită că ai să le faci şi altora parte din ceea ce câştigi pe urma ostenelilor dumitale?

Ea stete puţin pe gânduri.

Aşa, trecând de-a lungul mahalalei, îi era greu să spună ceea ce gândea, dar o pornise odată şi nu-i rămânea decât să meargă înainte.

— Îmi dau seamă de ce-mi pui întrebarea, zise ea. Dai Ai dreptate! Face fiecare ceea ce se potriveşte cu firea lui. Cea mai viuă şi mai adevărată dintre mulţumirile vieţii mele e să pun în mâna mamii mele bănişorii ce iau drept leafă. De câte ori mă gândesc la aceasta, mă simt mai presus de alte fete şi sunt încântată de mine însămi, iar mulţumirea aceasta o s-o am orişicât aş mai trăi. Nu-i aşa că asta e ceea ce voiai să-ţi spun? urmă dânsa, apăsând asupra vorbelor. Ai şi dumneata asemenea mulţumiri. Îţi mai spun însă şi că am avut mai multe partide, dar am rămas fată mare şi-o să fiu azi-miine fată bătrână nu doară fiindcă aş fi având slăbiciune pentru vreunul care nu mi-a cerut mâna, ci pentru că ţin ca nimeni să nu aibă căderea de a se pune între mine şi mama şi de a cere să mă lipsesc de mulţumirea de care îţi vorbii.

Dl. Corban s-ar fi simţit în alte împrejurări jignit de această mărturisire. În starea sufletească în care se afla acum, el era încântat de-nţelepciunea fetei, şi încă mai încântat ar fi fost dacă ea nu ar fi stăruit cu atâta-ndărătnicie-n hotărârile ei şi s-ar fi măritat, ca să nu i se mai pună acum în cale.

— Aşa e, domnişoară, îi zise dar; ţine fiecare să fie stăpân pe sine însuşi şi să facă, nesupărat de nimeni, ceea ce după cea mai bună a lui convingere trebuie să facă.

Dumneata n-ai avut nicio slăbiciune, aşa zici, urmă el, apăsând şi el asupra vorbelor. Eu am avut şi am o mare slăbiciune, dar sunt om de caracter şi nu m-aş ierta niciodată pe mine însumi dacă m-aş şti vinovat de a mă fi lăsat să fiu răpus de slăbiciunea mea.

— Tot aceasta am zis-o şi eu, întâmpină dânsa; deosebirea e numai că-n gândul meu slăbiciunea adevărată e numai aceea care te răpune.

— Nu! grăidânsul, clătinându-ndărătnicie din cap. Nu e bărbat în adevăratul înţeles acela care-ntr-o clipă de slăbiciune săvârşeşte fapta şi apoi toată viaţa lui se căieşte-n fiecare clipă şi-şi face mustrări pentru c-a săvârşit-o.

— Aşa e în romanele pe care le citeşti dumneata, întâmpină iar dânsa.

— Nu! strigă el luându-şi avânt. În viaţa trăită în aievea este aşa. Ziseşi adineoară c-ai avut mai multe partide, dar ai rămas fată mare. Foarte fireşte ¡Căsătoria este şi ea o afacere, ca orişicare alta: intri-n ea dacă-ţi vine la socoteală. Dacă vreuna din acele partide ţi s-ar fi potrivit, pentru ca încă mai vârtos să-ndulceşti viaţa mamei şi a fraţilor, ţi s-ar fi făcut urgisit cel ce te-ar fi înduplecat să n-o primeşti, şi muma şi fraţii, ba chiar şi alţii l-ar fi blestemat pe adimenitorul acela. Aşa e, ori nu-i aşa!?

D-şoara Didina ridică mai întâi un umăr, apoi celălalt, dar nu mai zise nimic.

Ştia acum că el era hotărât s-o facă şi-i dedea dreptate. Vorba era numai să nu spună c-o face pentru ca ea să nu-i fie urgisită şi pentru ca alţii să n-o blesteme. O făcea pentru că daravera îi venea la socoteală, căci fata era tânără şi frumuşică, avea zestre şi pe deasupra şi un frate cu care se putea întovărăşi. Aceasta tot mai trebuia să i-o spună.

— De! zise dar; pe dumneata n-are, pe cât ştiu eu, nimeni să-şi dea silinţa de a te-ndupleca să nu faci ceea ce vei fi având de gând.

El o-nţelesese.

— Şi chiar şi dac-ar fi să fie cineva, îi răspunse, zadarnic i-ar rămânea toate silinţele.

De aici înainte nu mai aveau ce să-şi zică: mergeau stând fiecare numai cu sine însuşi de vorbă.

„Ei şi!? Puţin îmi pasă! îşi zicea dânsa. Eu prăjiturile n-am să i le mai mănânc, de zâmbit n-am să-i mai zâmbesc, acasă cu el n-am să mă mai întorc”.

„Asta-i! îşi zicea dânsul. De unde şi până unde s-a pomenit să-mi ceară socoteală despre ceea ce fac ori nu fac!?”

Se minţeau amândoi, şi unul pe altul, şi fiecare pe sine.

El îşi dedea din ce în ce mai bine seamă că purtările pe care le-a avut faţă cu dânsa n-au fost aşa ca să poată zice acum că puţin îi pasă, şi-i era greu să se mai uite-n faţa ei.

Ea era din ce în ce mai mâhnită şi-şi făcea mustrări pentru că a fost proastă şi nu s-a măritat când căsătoria ar fi fost pentru dânsa o afacere care putea să-i vie la socoteală.

Ziua următoare li se făcea amândurora negru înaintea ochilor când se gândea el la metrul cu care măsura, iară ea la casa unde avea să stea toată ziua, acum înspăimântător de lungă.

„Ei! o să treacă şi aceasta! îşi zicea el. Nu e nevoie cu care omul nu se deprinde voind cu tot dinadinsul”.

Tot aşa zicea şi dânsa. E însă prea de tot greu să te siluieşti zi cu zi de dimineaţă până seara zâmbind, pentru ca să nu simtă nimeni că inima îţi este plină de amărăciune. Cei dimprejurul lor îşi vor fi căutat fiecare de treburile sale, dar atât lui, cât şi mai ales ei li se părea că simt ceva, şoptesc între dânşii, ba chiar chicotesc prin colţuri. Îi venea ei mereu să ţipe, să sară-n picioare şi să fugă de la casa unde ochii tuturor a erau îndreptaţi asupra ei. Iară el mereu era ispitit să apuce mai pe unul, mai pe altul de pept şi să-l scuture zicându-i: „Ce rizi, domnule!? De unde şi până unde te-ai pomenit să-ţi viri nasul unde nu-ţi fierbe oala!?”

Aşaau trecut două, trei zile, au trecut cinci, trecut-au şi opt: slabă ca toate femeile duioase din fire, d-ra Didina n-a mai putut în cele din urmă s-o ducă tot aşa şi – fie ce-o fi! – a rămas acasă, ceea ce a pus la grea-ncercare virtutea bărbătească a domnului Corban.

După-ntorsătura pe care o luaseră lucrurile în desfăşurarea lor, urma ca el să răsufle mai uşor acum, după ce nu mai era osândit s-o vadă toată ziulica în faţa lui. Nu era însă la mijloc numai slăbiciunea.

K

e care el ştia să şi-o stăpânească cu atâta bărbăţie, ecunoştea şi el că unul din amândoi trebuia să plece, dar se-ntreba din ce o să trăiască ea şi mama şi frăţiorii ei dacă ea nu mai venea să-şi ia bănişorii.

„Ba te pomeneşti că-n strâmtoarea ei, nu-i rămâne decât să se mărite după cine ştie ce secătură! îşi zise. Asta pe urma purtărilor mele uşuratice. Am să plec eu, care, după Sf. Dumitru, tot n-am să mai fiu aici!”

Om de caracter, el trebuia să i-o spună aceasta fără de-ntirziere şi s-o-nduplece a se-ntoarce la casa ei. La amiază zi n-a mai plecat dar la birtul economic, ci s-a dus puşcă-n Delea, ca să-şi facă datoria, şi abia după aceea să-mbuce undeva ceva.

A găsit pe mama ei, o femeie cu nişte ochelari mari pe un nas tot mare şi el.

— De! i-a zis aceasta. Mai ştiu şi eu ce-a apucat-o!? Se zbate toată noaptea şi nu mai poţi vorbi cu ea. Din fată cuminte ce-a fost s-a făcut o zănatecă. E dusă acum la mătuşa ei, verişoară-mea Corbeanca, tocmai dincolo de cimitirul Bellu, pe şoseaua Giurgiului.

D. Corban, plin de năduşeli, rămase uluit.

Tocmai dincolo de cimitirul Bellu!

Câte şi mai câte nu mai e-n stare să facă o femeie scoasă din sărite, care nu are destulă bărbăţie spre a se stăpâni pe sine!?

Cel mai apropiat gând al lui a fost să oprească o birjă şi să se arunce în ea. Pe acolo însă unde se afla el nu prea umblă birje; a luat-o deci pe jos, cu nădejdea dea prinde-n

drum o birjă. I-a şi ieşit una-n cale, dar tocmai pe la Maidanul Dulapului, şi mare risipitor ar fi trebuit să fie ca să mai dea banii pe birjă şi acum, când putea să-şi urmeze drumul pe jos, iute şi tot mai iute, deşi era zăduf, dar era neliniştit de temerea ca nu cumva în vreme ce el aleargă pe ici, ea să se întoarcă a-ndelete pe dincolo. Trecut de cimitirul Bellu pe şoseaua Giurgiului, a întrebat mai pe unul, mai pe altul şi-a dat peste puţin nu însă de Corbeanca, ci de bărbatul ei, un om posac, din care numai cu cangea puteai să scoţi vorbele.

— Didina? grăi dânsul. Nu-i aici.

— Dar a venit aici.

— Da, a venit, dar a plecat.

D-l corban răsuflă o dată din greu şi-şi şterse năduşeala din faţă.

„Cine, păcatele mele, m-a pus să intru-n daraveri cu asemenea femeie!?” îşi zise cătrănit.

— Unde a plecat? întrebă apoi.

— Unde să plece!? Cu Tănase, cu fata şi cu mă-sa la Copăceni, ca să adune ouă şi să se scalde la podul de pe Argeş.

D-l corban rămase într-un fel de aiurire.

Cu Tănase? Să se scalde la podul de pe Argeş, unde apa e adâncă şi plină de vuitori.

Îi era greu să-ntrebe cine e acel Tănase şi ce rost are.

— Şi când e vorba să se întoarcă? întrebă.

— Vorbă şi asta! Nu vezil? îi răspunse posacul cu sprâncene îmbinate arătând spre Bragadiru, unde cerul era acoperit de nori negri, din care scăpărau din când în când fulgere. Te pomeneşti că-i prinde furtuna, încât o să fie nevoiţi să miie la părintele Radu.

— Uleul suspină dl. corban scărpinându-se în dosul urechii.

Citise el multe romane, dar niciunul dintre ele nu-l zguduise ca-ntâmplările petrecute acum în aievea. El, omul totdeauna bine chibzuit, nu mai ştia ce să facă, încotro s-o apuce şi simţea că nu mai e stăpân pe sine însuşi. Flămând şi obosit era, la cerul acoperit în mare parte de nori se

uita, la treburile lui din prăvălie se gândea şi, cu toate aceste, era ispitit să plece-n urma ei la Copăceni, acum, numaidecât, în grabă mare. Mai fusese el la Jilava, ca să se scalde-n Sabar, şi la Copăceni, ca să pescuiască-n Argeş, şi-i erau bine cunoscute locurile, dar acum drumul îi părea de tot scurt să-l faci într-o răsuflare. Era o nebunie, dar trebuia neapărat s-o facă după ce venise odată pânaici.

Să se sfârşească odată. Să se aleagă într-un fel.

Nu trecuse încă de la cele din urmă case, când sau şi pornit tunetele, din ce în ce mai dese şi mai apropiate, lanceput spre Vârtej şi Măgurele, apoi spre Cotroceni şi Băneasa, în urmă spre Plumbuita şi Pantelimon, ba chiar şi spre Dudeşti şi Cioplea. Se-ngrămădeau din toate părţile nouri cenuşii, se vărsa mai ici, mai colo puhoiul, într-o clipă-n alta se strâmta cercul în care se vedea strâns, şi din când în când începeau să cadă picături mari şi deocamdată rare. El se uita din când în când înapoi, la dreapta şi la stânga, ca să vadă de unde se stârneşte vântul vârtejit ca să-i aducă furtuna, dar fie ce-o fi! îşi urmă drumul cu paşi laţi şi ţeapăn călcaţi.

„Iat-o”! îşi zise înviorat când se ivea înaintea lui la oarecare depărtare vreo căruţă ori vreo trăsură.

„Nu el” zicea apoi mirat după ce se încredinţa că s-a înşelat, şi drumul nu-i mai părea şi acum scurt, dar nu-i rămânea decât să-l facă, deşi tot nu ştia ce are să-i zică şi să-i facă ei după ce-o va fi găsit.

Aşa a sosit târziu după-amiazăzi la răscruci, unde un drum apucă la dreapta spre sat, la casa popii, iar celălalt se urmează înainte spre podul de pe Argeş.

„Ce faci, omule? se-ntrebă. Mergi înainte: te pomeneşti că să află la casa popii şi pleacă de acolo prin dosul tău înapoi. Apuci la dreapta: te pomeneşti că ea se află la pod şi pleacă tot prin dosul tău”.

El se-ntinse ursuz pe iarba de la marginea drumului. Ud leoarcă – nu de ploaie, ci de năduşeli – el se uita cu jale la pantalonii lui cu dungă şi la jacheta lui croită după cel din urmă fason, haine scumpe şi pline acu de praf şi stropite peste praf de ploaie.

„Ce-am ajunşi?” se tângui. Făcutu-m-am din om neom pe urma slăbiciunii mele! o să râdă până chiar şi ea de mine”.

Îi era ruşine lui însuşi de sine şi-i venea să fugă şi să se ascundă, când o zări, în sfârşit, în brişculiţa ce venea despre sat, trasă de un cal minat de Tănase, băiatul de vreo treisprezece ani. I-o fi venit lui să fugă dar, după ce se ridică-n picioare, neajunsurile firii omeneşti îl ţinură ca înfipt în pământ.

D-ra Didina rămase încremenită când îl zări la marginea drumului şi opri brişculiţa. Li-a fost apoi destul să se uite o dată unul în ochii şi-n faţa celuilalt pentru ca să se-nţeleagă şi să le fie orişice vorbă de prisos.

— Dumneata de ce ai venit aici? întrebă dânsa zăpăcită şi stăpânindu-şi firea ca să n-o înece plânsul.

— Mă mai întrebi? răspunse el. Am venit pentru că n-am crezut şi nu pot nici acum să cred că ai venit aici numai ca să aduni ouă şi să te scalzi în apa Argeşului.

— Fireşte că nu de aceea am venit, grăi dânsa. Ştiam că ai să te superi, şi dac-aş fi rămas acasă, tot n-aş fi putut să mă stăpânesc şi m-aş fi dus la prăvălie. La mătuşa mea de asemenea nu puteam să rămân: şi de acolo mă duceam.

D. Corban era foarte strâmtorat. Urma să-i spună că trebuie să se ducă fiindcă n-are să se mai ducă el. Asta nu mai era însă-n stare s-o spună.

— O să mergem, zise, amândoi, cum am mers pân-acum.

Ea se uită când la Tănase, când la sora lui, când la mătuşa sa: nu putea dânsa să spună-n auzul lor aceea ce îi era în gând.

— O să fie parcă n-ar fi fost nimic, adăugă dânsul.

— Şi-o să râdă toţi ceilalţi de noi, întâmpină dânsa.

D. Corban stete puţin pe gânduri.

— Pentru ca să nu ridă, grăi apoi, nu mergem nici mâine, iar poimâine – urmă mai pe şoptitele spunem că ne-am logodit.

D-ra Didina rămase cu ochii-n pământ şi nu zise nici „da”, nici „ba”.

De asfinţite soarele a ieşit de sub nori şi, uitându-se înapoi, a-nflăcărat tăriile cereşti şi a vestit pe cei plouaţi că ziua următoare are să fie frumoasă, iar peste câtva timp lună plină s-a ivit, mare şi roşie, spre răsărit şi a-nceput să se ridice prin văzduhul limpede pe cerul înseninat. Ea era sus când Tănase, mamă-sa, soră-sa, Didina şi Corban se-ntorceau indesuiţi în brişculiţă şi înaintau pe drumul înălbit de lumina revărsată din lună.

Era frumos şi bine, răcoare şi aer împrospătat. În liniştea nopţii de vară cântau greierii, ţârâiau cosacii, orăcăiau broaştele, se răsfăţau prin zăvoaie privighetorile şi prin apele revărsate bubuia din când în când boul-de-baltă.

— Asta am fi putut noi s-o facem şi fără ca să venim pe aici, grăi dânsa într-un târziu.

— Ferit-a Sfântul! răspunse el. Trebuia să trec prin toate ca să mă-ncredinţez că slăbiciunea ein adevăr mai tare decât mine.

— Da! întâmpină dânsa. Aşa zici acum. De unde ştiu eu dacă mai târziu n-o să-ţi fiu urgisită şi alţii mă vor blestema pentru că…

— Asta nu! – o întrerupse el – căci pe când tu ai fugit de mine, eu am alergat după tine.

O MOŞTENIRE GREA

Nuvelă

„Bine e să fii pensionar, aşa-şi zicea nenea Iorgu Calbac în fiecare zi de mai multe ori. Lasă că te culci când îţi vine somnul, te scoli când ţi se urăşte de a mai sta culcat şi-ţi petreci ziua după pofta inimii tale, dar mai e şi că n-ai să te căciuleşti când şefului de birou, când directorului de serviciu, când vreunuia dintre cei mai mari decât aceştia, care au fiecare toanele lui”.

Pensioara nu şi-o socotea, ce-i drept, răsplată deopotrivă cu munca ce săvârşise în timp de patruzeci de ani lungi şi grei. El şi-a petrecut viaţa la ghişeul de la poştă, unde s-a deprins a chivernisi mii şi mii în fiecare zi, aşa ca să iasă totdeauna cu obrazul curat, deşi purta în spinare şi a căpătuit cinci copii, trei băieţi şi două fete,

care-i luau fiecare în felul său bucăţica de la gură. Ştia dar şi acum, când scăpase de aceştia, să-şi stăpânească firea şi să-şi împartă cele trei sute pe lună fără ca să se încurce.

E purcească din înţelepciunea omenească vorba veche că e bogat săracul care ştie să se mulţumească cu puţin, şi tot înţelept e şi cel ce s-a pătruns de gândul că bucata pe care i-o dai altuia e mai dulce decât cea înghiţită de tine însuţi.

Rămas văduv, nenea Iorgu a dat mobila şi ce mai avea prin casă Mariei, fiica sa mai mică, care se măritase după un şef de staţiune, şi n-a păstrat pentru sine decât un pat, un dulap pentru haine şi albituri, o masă de brad, trei scaune şi un cuier. Atât îi era lui destul pentru ietăcelul pe care l-a luat cu chirie în fundul curţii unei case din dosul Gişmigiului. Cu cât mai puţine-i rămâneau, cu atât mai mică îi era bătaia de cap.

Dimineţile, după ce se scula, mătura şi dereteca în ietăcelul lui, îşi văcsuia încălţămintea şi-şi peria hainele, se spăla şi se îmbrăca, apoi se punea să-şi facă pe-ndelete cafeluţa, pe care o lua sorbind rar şi câte puţin din ea, ca să-i simtă în deplin gustul.

Dacă timpul e frumos, iese apoi la plimbare prin Gişmigiu, câteodată chiar la Şosele, iar dacă plouă, se duce în Piaţa Mare şi umblă de ici până colo, ca să se dumerească asupra preţurilor, vechea lui slăbiciune.

Masa şi-o ia la un birt economicos, apoi se-ntoarce acasă şi trage un pui de somn, iar pe la patru se duce la cafenea, unde stă de vorbă cu prietenii săi, tot pensionari ca dânsul. Stă la o cafeluţă până pe înserate, când iese şi mai face o plimbare de la Piaţaepiscopiei până la colţul bulevardului şi înapoi, o dată, de două ori, fie chiar şi de trei ori, apoi se-ntoarce acasă şi-şi ia gustarea de cină, totdeauna puţin, ca să nu-şi încarce stomacul mai înainte de a se fi culcat, mai puţină brânză, mai câteva măsline, mai două ouă fierte la maşină, ori în timpul iernii la gura sobei, ceva mezeluri, câteodată chiar şi numai pine cu ceapă. Azi ca ieri şi mine ca azi, viaţă de om cumpătat şi cu bună rânduială, care e deprins a se mulţumi cu puţin.

Putea să şi fie mulţumit, căci avea mereu poftă de mâncare, dormeanopţilebine, eramereu sănătos, sprinten şi-n voie bună, de puteau să-l pizmuiască şi cei mai bogaţi oameni.

Cu desăvârşire ferită de mâhniri nu era însă nici a lui viaţă.

Erau, mai înainte de toate, între prietenii lui şi oameni care, pe lângă pensiunea mai mare decât a lui, aveau oarecare stare, şi i se întâmpla din când în când că mai unul, mai altul dintre aceştia, întâlnindu-l fie la cafenea, fie în timpul plimbărilor sale, ţinea să-i facă cinste şi-l poftea la un apetitiv. Nu era apoi nenea

Iorgu omul lipsit de bună-creştere, care-n asemenea împrejurări îşi jigneşte prietenii, şi primea cu plăcere. Gusta el bucuros şi-o sardea, şi-o felie de caşcaval ori de şuncă, şi câte un pateu, şi bea fie un ţap de bere, fie o ţuiculiţă, fie un pahar de vin bun, unul, două, ba chiar şi mai multe, căci era om plin de duh şi nepreţuit tovarăş la chef.

Nefiind deprins cu asemenea îmbuibări, el pleca cam ameţit, şi dacă era asupra mesei, nu se mai ducea la birtul economicos, ci se-ntorcea acasă, din ce în ce mai posomorât, în cele din urmă ursuz.

Avea şi el, ca orişicare om, păcatele lui, şi când i se-ntâmpla să ameţească, îşi pierdea voia bună. Aducându-şi adică aminte de nevoile cu care s-a luptat în timpul copilăriei şi-n al tinereţelor sale, de sarcinile ce i-au încărcat în spinare cei cinci copii ai săi, de umilirile ce-a suferit din partea şefilor săi de tot felul, de toate neajunsurile îndelungatei sale vieţi, el se pătrundea din ce în ce mai mult de simţământul că e mare canon să trăieşti în lumea aceasta.

Nici că s-ar fi putut zice că nu are omul dreptate. După ce a petrecut o lungă viaţă punându-şi mereu sie însuşi frâu, se cuvenea să-şi petreacă bătrâneţele în oarecare lărgime. Chiar şi dacă n-ar fi râvnit cu tot dinadinsul la mulţumirea de a da „revanşă”, cinstind şi el pe alţii, îl mihnea afară din cale gândul că nu-i este dată

putinţa de a-şi face sie însuşi cinste.

Ajuns apoi odată cu gândul aici, el îşi dădea seamă, cuprins de durere, că niciunul dintre copiii săi nu s-a învrednicit să-i poată îndulci zilele bătrâneţelor. Cel mai mare dintre aceştia, tot Iorgu şi el, ajunsese, ce-i drept, maior, dar avea patru copii, şi chiar şi dacă nu i-ar fi avut, îi plăcea să trăiască, încât chiar nici leafa de general nu i-ar fi fost destul. Elvira, fata lui mai mare, funcţionară la poştă, era măritată după dirigintele unui oficiu poştal, avea şi ea păcatul femeilor cumsecade, o casă plină de copii. Coralia nu-şi întemeiase încă bine casă, iar Costică, cel mai mic dintre băieţii lui, era student la Facultatea de litere şi o ducea numai el ştia cum, dând lecţiuni particulare. Unul singur ar fi putut să facă ceva.

Anton, bărbierul, care a ştiut să învârtească lucrurile, încât avea la loc bun casă frumoasă, jos salonul lui de bărbierie, şi o băcănie la colţ; iar în etagiu, două apartamente date cu chirie. Acesta se făcuse însă zgârcit şi cămătar, încât nici până la vârsta de treizeci şi şase de ani nu s-a căsătorit, şi mai era şi supărat pentru că fraţii şi surorile lui intraseră în rândul boierilor, iar din el n-au scos părinţii săi decât un biet de bărbier.

Erau triste şi dureroase adevărurile acestea, dar nenea Iorgu se culca, îşi dormea somnul, şi dimineaţa, deşteptat cu capul limpede, iar zicea că bine e să fii în lumea aceasta pensionar, care-şi petrece viaţa după pofta inimii sale.

Aşa ar fi zis în toate clipele vieţii lui dacă mai unul, mai altul dintre prietenii lui n-ar fi ţinut, din păcate, să-l cinstească, poftindu-l la un apetitiv, de la care se întorcea mai mult ori mai puţin ameţit, purtându-şi capul sus, călcând ţeapăn şi cu băgare de seamă, ca nu cumva să se răstoarne pământul ce i se clătina sub picioare, şi dorindu-şi multe, de care nu putea să aibă parte. I se desfăşura viaţa cum curge râul lin şi limpede, dar când pe ici, pe colo de câte un bolovan răsturnat în albia sa, se-nvultoreşte şi se tulbură pe o clipă, apoi iar se alină şi se limpezeşte.

El tot mai bucuros da decât lua, şi mulţumirea lui era

să-şi tragă de la gură ca să le poată face parte altora. Era aceasta moştenire rămasă de la răposaţi.

II

Nu trece zi lăsată de Dumnezeu, ceas nu trece, nici clipă fără ca să moară ici un om, colo altul, mulţi în toate părţile, fiecare în felul lui. Mirare nu are dar să ne cuprindă că i-a venit şi lui Anton rândul şi a murit aşa, pe neaşteptate.

Primind vestea dureroasă, fraţii lui, maiorul şi studentul, şi surorile lui, una soţia dirigintelui şi alta soţia şefului de staţiune, au grăbit să-i facă înmormântarea şi să împartă între dânşii moştenirea rămasă de la el.

Avea fiecare dintre dânşii nevoie de partea ce i se cuvenea. Ei ştiau, ce-i drept, că moştenirea tatălui lor i se cuvine, dar era lucru de sine înţeles că acesta renunţă la ea în folosul lor. Au şi plecat cu toţii la tribunal, ca nenea Iorgu să-şi facă declaraţiunea de renunţare, dar, sosiţi în sala de aşteptare, au fost nevoiţi să aştepte, ca să le vie rândul.

Nu e însă lucru mai supărător decât să aştepţi în sala de aşteptare a judecătoriei, unde toţi forfotesc, fiecare în treburile sale, şi supărarea e cu atât mai mare când îţi dai seamă că aşteptarea nu e de niciun folos.

„Cu ce m-am ales după ce-mi va fi venit rândul? Ce câştig după ce voi fi făcut renunţarea? Aşa se întreba el. E oare lucru cuminte să renunţ, pentru ca dintr-o moştenire destul de însemnată să se facă patru mici, care-n timp au să fie risipite?”

El îşi cunoştea copiii: îl ştia pe Iorgu, maiorul, ce poamă e; îşi închipuia ce are să facă celălalt, studentul, când va pune mâna pe părticica lui; despre cele două fete nu mai era vorba. Era învederat c-o să se îmbuibe un timp oarecare şi-o să se deprindă cu belşugul şi-apoi o să fie toţi patru, viaţa lor întreagă, nemulţumiţi cu sărăcia în care au trăit până acum şi o să fie nevoiţi a trăi şi-n viitor.

„Un apetitiv care te-ameteşte şi te scoate din minţi, apoi te lasă cu inima friptă!” îşi zise el şi hotărârea îi era luată.

— Să ne-ntoarcem, dragii mei, acasă, că degeaba ne-am mai pierdut timpul aşteptând aici, le zise el copiilor săi. Eu am chivernisit viaţa mea întreagă averi mari fără ca să mă fi încurcat vreodată, ştiu să chivernisesc şi să-mi stăpânesc firea şi e mai cuminte să iau eu în primire averea rămasă de la fratele vostru şi s-o sporesc.

Aşa a zis, căci acesta îi era gândul, şi aşa a şi rămas să fie. Nu era nenea Iorgu om care sufere, ca copiii lui să treacă peste vorba lui, şi bun îi şi era de altminteri gândul.

Lucrurile nu ies însă totdeauna aşa cum şi le plănuieşte omul.

În fundul curţii caselor pe care nenea Iorgu le luase în primire ca bun chivernisitor al moştenirii rămase de la răposatul său fiu se afla fosta locuinţă a acestuia, două odăi bine mobilate, un iatac în care dormeau cei doi ucenici ai bărbieriei, un alt iatac în care şedea Ioana, care purta grijă de gospodăria răposatului, şi o mică bucătărie.

Nenea Iorgu, bun chivernisitor, a dat bărbieria în arendă, şi arendaşul, unul din fostele calfe, om cu rosturile lui, nu avea nevoie şi de locuinţa din fundul curţii. Mult a stat noul stăpân al casei pe gânduri, dar în cele din urmă tot nu i-a rămas decât să părăsească iatacul în care petrecuse atâtea zile plăcute şi să se mute în fundul curţii sale, luând-o dimpreună cu celelalte şi pe Ioana, care era femeie sprintenă, curăţică şi cu deosebire pricepută intru ale gospodăriei.

Nu mai mătura de aici înainte şi nu mai deretica prin casă, nu-şi mai văcsuia încălţămintea şi nu-şi mai curăţa hainele, cafeluţa nu şi-o mai făcea el însuşi. Se şi cuvenea ca la vreme de bătrâneţe să fie cruţat.

Având-o la îndemână pe Ioana, nu mai avea nevoie să prânzească la birtul economic. Ştia Ioana nu numai să gătească bucate foarte bune, ci să-şi aleagă atât la băcănie, cât şi pentru oamenii ajunşi la vârsta în care se afla dânsul.

Dimineţile dar el nu se ducea în piaţă numai pentru ca să se dumirească asupra preţurilor, ci şi pentru ca să cumpere, şi o lua şi pe Ioana cu coşul cel mare, pe care-l

umplea potrivit cu stăruinţele ei. Mult se oprea şi mai ales pe la măcelării, căci omului ajuns la vârsta lui îi prieşte din când în când câte o fleicuţă, câte o vrăbioară, câte un muşchiuleţ, câte un uger de vacă, câte-o pulpă de berbec şi ce se mai cuvenea pe lângă aceste, pe care Ioana ştia să i le gătească atât de bine.

Apoi, la bătrâneţe firea, ea însăşi, cere câte un pahar de vin, iar vinul ori să fie bun, ori să nu-l bei. Umbla deci nenea Iorgu mereu de ici până colo, ca să guste vinurile şi să-şi găsească un izvor de vinuri „naturale" şi curate.

E însă lucru trist să-ţi petreci viaţa-n singurătate şi mai ales să stai la masă. Când avea deci câte o bucată bună, el îl poftea pe fiul său, studentul, care venea bucuros să-i ţie bunului său tată de urât. Bun, bucuros era dânsul şi când Ioana şi-a dat părerea că e păcat să stea gol iatacul în care dormeau mai înainte ucenicii. După ce el s-a mutat apoi acolo, erau doi care-şi dădeau silinţa să-i facă bătrânului plăcută viaţa.

Ţinea nenea Iorgu şi acum să se ducă la cafenea, ca să stea de vorbă cu prietenii săi, dar nu mai mergea singur, ci dimpreună cu fiul său, şi tot el plătea, dar fiul său comanda – ori ceaiul cu rom şi cu gogoaşă, mâine cafea cu lapte şi cu o bucată de cozonac ori cu pesmet de Braşov.

A început apoi nenea Iorgu să le dea „revanşă" celor ce-l poftiseră ori îl pofteau la un apetitiv, iar serile Ioana îi punea şi câte ceva cald pe masă.

El era tot cel de mai-nainte, dar felul de a vieţui îi era cu totul altul.

Omul nu numai mâncând şi bând trăieşte.

El, care-şi petrecuse zilele vieţii la ghişeu, era deprins să fie totdeauna bine şi curat îmbrăcat. Nu i se părea nimic mai frumos decât haina veche şi bine păstrată. Acum i se părea că tot mai frumoasă e haina nouă şi bine croită, mai ales fiind bună şi frumoasă şi stofa din care era făcută. Iar fiul său îl încredinţa că are multă dreptate şi-n ceea ce priveşte multe alte amănunte ale vieţii de toate zilele.

E apoi cu desăvârşire netăgăduit adevărul că omul nu numai de hrană trupească are nevoie pentru ca viaţa să i se desfăşure cu bine, iară hrana sufletească e distracţiunea. Hrana aceasta o găsea stând de vorbă cu prietenii săi, tot mai priincios îi era însă dacă mai adăuga la ea şi o partidă de table, una de domino ori una de cărţi, ba din când în când şi câte o plimbare, ceea ce-i făcea mult bine unui om ajuns la vârsta lui.

Mai ales serile, după ce se scula de la cina atât de bine gătită de Ioana, nu îi era iertat să se culce numaidecât. Ar fi fost lucru mai mult ori mai puţin primejdios. Îngrijind deci de sănătatea bătrânului său tată, fiul stăruia ca acesta să mai petreacă un ceas, două fie la un cinematograf, fie la un concert, fie chiar la teatru, ceea ce nu-l supăra pe bătrânul.

Era o viaţă plină de amănunte plăcute, de care nenea Iorgu nu se mai sătura, dar voia bună de mai-nainte el n-ajungea s-o mai aibă. Era mereu posomorât şi ursuz, parcă s-ar fi întors de la un apetitiv.

El a rămas tot bunul chivernisitor, care nuse-ncurcă niciodată; îşi făcuse socoteala veniturilor pe care le are, le împărţise aceste pe trimestre şi pe luni, hotărâse cu multă chibuzinţă cât era să cheltuiască pentru hrană, cât pentru cheltuiala casei şi pentru plata Ioanei, cât pentru îmbrăcăminte şi cât pune în fiecare lună la o parte pentru sporirea averii ce-o să le rămâie după moartea lui copiilor şi nepoţilor săi drept moştenire. Pentru plăcerile şi comodităţile vieţii nu cheltuia decât ceea ce mai rămânea, şi când ajungea la fundul sacului, strângea băierile pungii şi zicea: „Atât şi mai mult nul”.

Zicea el aşa, dar tocmai de aceea era ursuz, mereu supărat de simţământul că pentru noul său fel de a vieţui are prea puţin. Îi era nesuferită supărarea aceasta, şi ca să scape de ea, niţel câte niţel iar le dădea băierilor drumul.

„Eil – îşi zicea dându-se pe brazdă – şi o să pun la loc luna viitoare ceea ce iau acum din partea socotită pentru sporul averii”.

Se împrumuta omul dintr-un buzunar ca să aibă ce

scoate din celălalt, dar tocmai de aceea îi era încă mai mare şi mai nesuferită supărarea luna viitoare când sosea termenul de plată şi se încredinţa că iar e nevoit să se împrumute.

„Da! îşi zicea acum. Ce să-mi faci? Nevoile vieţii. O să pun la loc trimestrul viitor".

O zicea el aceasta, dar era din ce în ce mai strivit de simţământul că numai cel tare e în stare să se stăpânească pe sine însuşi şi că el nu mai e destul de tare ca să se înfrâneze.

Purtând povara acestui simţământ, nenea Iorgu nu mai umbla cu capul ridicat şi nu mai călca ţeapăn şi apăsat, deşi îi era şi acum parcă i se clătina cu totul altfel pământul sub picioare.

Era, dacă e vorba, cel mai nevinovat om, care se mărgineşte a se folosi de drepturile sale, şi cu toate aceste, umbla cu ochii în pământ şi se uita din când în când împrejurul său sperios, ca omul care se ştie vinovat de a fi asuprit şi despuiat pe ceea ce se reazemă cu încredere pe el şi-n toată clipa se aştepta să fie tras la răspundere.

III

Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu minte ca să judece şi să poată deosebi ceea ce e bun de ceea ce e rău, iar omul se foloseşte de darul dumnezeiesc pentru ca să se încredinţeze pe sine însuşi că e bine ceea ce se simte ispitit a face.

Nu-l trăgea nimeni pe nenea Iorgu la răspundere, dar se judeca el însuşi pe sine şi nu-l ierta firea să se asuprească. Avea, dacă e vorba, toată dreptatea când îşi zicea că i se cuvine să-şi petreacă în toată lărgimea puţinele zile de viaţă ce-i mai rămâneau. A suferit, a răbdat, a muncit, s-a canonit destul în timpul lungii sale vieţi: prost ar fi fost dacă şi-ar mai fi tras de la gură şi acum, când nu era nevoit.

Destul era să păstreze averea rămasă de la fiul său aşa cum a luat-o în primire, ba vinovat nu putea să-l scoată nimeni nici dac-ar mai fi micşorat-o.

Aşa vedea el lucrurile judecându-se pe sine însuşi, şi

mult n-a stat pe gânduri, ci s-a împrumutat cu câteva mii de lei când medicul, un om priceput într-ale lui, a stăruit să facă o cură de vreo patru săptămâni la Karlsbad. Sănătatea mai presus de toate!

Una e însă când e s-o faci şi alta după ce ai făcut-o, şi el nu mai era omul liniştit şi totdeauna voios care fusese mai-nainte.

Plecat adică odată la drum, se căia de a fi făcut-o, şi-i era greu să facă ceea ce făcea.

Nu doară că se socotea vinovat şi-şi făcea mustrări, dar îşi cunoştea copiii şi ştia că dânşii, maiorul şi cele două surori ale lui, se socotesc nedreptăţiţi şi sunt porniţi cu mânie asupra fratelui lor, studentul, în gândul lor un linguşitor viclean, care profită de slăbiciunile bătrânului său părinte ca să se îndulcească.

„Ba, zicea el, îmi aşteaptă cu nerăbdare moartea, ca să poată pune mâna fiecare pe partea ce i se cuvine din moştenire. Iar lumea, totdeauna părtinitoare şi pornită spre răutăţi, le dă dreptate. Urât e să trăieşti în lumea aceasta!”

I se făcuse negru înaintea ochilor când se gândea că e plecat, cu toate aceste, în drum lung şi costisitor spre a-şi căuta de sănătate, ca să-şi lungească viaţa.

Sosit la Karlsbad, nenea Iorgu, mai posomorât şi mai ursuz decât orişicând, s-a dus la medicul ce-i fusese recomandat.

Acesta l-a pipăit şi l-a ciocănit cum ştia dânsul, apoi s-a uitat la el strâmbând din nas.

— Dai i-a zis. De scăpat ai să scapi dacă vei face cura cuvenită trei ani de-a rândul, dar sunt multe lucrurile pe care n-ai să le faci; multe mâncările din care n-ai să guşti, multe băuturile de care trebuie să te fereşti.

Mai negru i se făcea lui nenea Iorgu înaintea ochilor.

— Dacă-i aşa, de ce să mai trăiesc? ce rost mai are pentru mine viaţa!?

Umblând ca să-şi facă plimbările prescrise, el căuta cele mai strâmte poteci, pe unde era mai deasă şi mai întunecată pădurea, şi tresărea speriat când i se ivea fie în

faţă, fie în dos vreun om ca dânsul.

Mereu era ispitit de gândul de a împărţi între copiii săi averea rămasă de la răposatul lor frate. Iar i se însenina, parcă, cerul când îşi aducea aminte cum îşi mătura şi deretica prin casă, cum îşi văcsuia încălţămintea şi-şi curăţa hainele, cum îşi făcea cafeluţa:

„Am s-o fac! îşi zicea din ce în ce mai hotărât. E cel dintâi dintre lucrurile ce am să fac după ce mă voi fi întors acasă”.

O zicea aceasta şi după ce s-a întors, dar se amina mereu de azi pe mine şi de mine pe poimine. Era pentru dânsul moştenirea aceea o mare pacoste, de care voia să scape, dar nu e uşor să te lipseşti de ceea ce poate să-ţi îndulcească viaţa.

„Ce te mai tot zoreşti aşa? îi şoptea, parcă, cineva la ureche. Azi-mine o să-ţi vie şi ţie rândul şi o să-şi ia fiecare dintre dânşii partea la care râvnesc cu mult nesaţiu copiii tăi, pentru care atâta timp ţi-ai tras de la gură şi care acum îţi doresc moartea”.

Mergea deci omul posomorât şi ursuz, ducându-şi pe gifiite spre mormânt greaua sarcină a vieţii.

RENAŞTERE

Da! – îmi zise el – eram prieteni, deşi nu ne potriveamnicilagânduri, nici la simţăminte. Lui îi era adecă milă de mine pentru că tot mai cred, iară mie îmi era milă de el pentru că-l ştiam lipsit de mângâierea credinţei. El mai trecuse apoi patru ani la Facultatea de medicină, unde se deprinsese a privi întreaga vieţuire sufletească drept un fel de aiurire purcească din funcţionarea organelor trupeşti. Stăruia deci cu un fel de încăpăţânare în gândul că temelia fericirii omeneşti e neadormita purtare de grijă a fiecăruia pentru sine însuşi. Râdeademinecândâispuneamcăobârşiaa toată fapta bună el compătimirea firească a omului, şi fie la o ceaşcă de cafea, fie plimbându-ne pe la locuri mai dosnice, petreceam ceasuri întregi, ca să mă convingă că durerilevieţiitoate ar înceta dacă n-ar fi atât de mulţi oamenii care, alergând după fel de fel de fantasmagorii, nu poartă din destul grijă de sine înşişi. După părerea lui,

statele şi popoarele erau însoţiri pentru apărarea intereselor pozitive ale celor întovărăşiţi, şi i se înfipsese în minte gândul că măsura iubirii de ţară şi de neam e ura împotriva celor ce nu sunt din aceeaşi ţară şi de acelaşi neam ca tine. În felul acesta făcuse din ură o mare virtute, şi una din mulţumirile vieţii lui era să deie dovezi despre ura lui.

Mai era şi de o zgârcenie adeseori mojicească, încât se făcea fie de râs, fie nesuferit. Noi, colegii lui de la Universitate, ţineam cu toate aceste la el, căci era de bună-credinţă şi cu inima deschisă, îşi spunea gândul fără incongiur, de puteai să pui temei pe el, şi era o adevărată mulţumire sufletească să stai de vorbă cu el.

Când s-au pornit mişcările pentru intrarea în război, el era în fruntea celor ce spărgeau fereştri şi huiduiau pe neutraliştii urgisiţi. Rău nu-i şedea, căci mai avea şi mutră de zurbagiu – om scurt şi îndesat, cu părul cam creţ şi totdeauna vâlvoi, cu privirea-ncruntată şi răstit la vorbă.

Rândul la oaste n-a voit, se-nţelege, să-l facă mai în dosul frontului, ca sanitar, ci a stăruit să intre-n linia luptătorilor.

— Aceasta – i-am zis eu – nu se potriveşte de loc cu principiul că fiecare de sine însuşi are să poarte grijă. Dacă ţineai la principiul acesta, trimiteai pe alţii în foc.

— N-ai dreptate, mi-a răspunsei. Ura e o patimă care orbeşte pe cel stăpânit de ea, şi omul nu are numai interese materiale. Pe mine nu gândul de a alina suferinţe şi de a scăpa vieţi mă-n-cântă şi mă adimeneşte: râvnesc la mulţumirea de a da lovituri şi de a-mi vedea duşmanii murind în chinuri grele.

Mulţumirea aceasta diavolească i-a fost dată s-o aibă din plin şi cu prisos şi a gustat-o cu atât mai vârtos cu cât tatăl său, om în toată puterea, a fost unul dintre cei mulţi care au murit de tifos exantematic.

După ce germanii şi aliaţii lor au început să se retragă, el a grăbit la Câmpulung, unde-i rămăsese de la tatăl său o casă şi altă avere destul de frumoasă.

Duşmanii erau plecaţi de trei zile când el a sosit cu

cele dintâi trupe române acasă, şi chiar ziua aceea a plecat la Dragoslave, ca să vadă ce s-a ales de herestraiele şi de depozitul de scânduri pe care tatăl său le avuse pe Dâmboviţa.

Mă aflam, din întâmplare, la Nămăieşti când el s-a oprit la mănăstire, ca să mai răsufle calul de la brişculiţa cu două roate în care venise.

Ne bucuram amândoi de revedere, căci în tot timpul războiului nu numai că nu ne văzuserăm, darnici n-am auzit unul de altul.

Deoarece el era hotărât să se întoarcă până seara acasă şi astfel era grăbit, ca să mai putem sta de vorbă, l-am însoţit cu atât mai vârtos cu cât eram doritor să văd locurile unde românii i-au ţinut pe duşmani atâta timp în loc.

Ştiindu-mi părerile în ceea ce priveşte războiul, el nu-mi vorbea despre faptele ce săvârşise pe câmpul de luptă. Ţineam însă eu să aflu dacă şi după grozăviile războiului el mai stăruie ori nu în vederile lui de mai-nainte.

— Vrei să-ţi vorbesc cu inima deschisă, după cum îmi este firea, îmi zise el. Abia acum am ajuns să-nţeleg de ce-n scurgerea vremurilor atâtea şi atite milioane dintre cei mai destoinici oameni s-au prăpădit pe câmpul de luptă. Nu e pentru bărbatul adevărat nimic mai presus de pornirea delicioasă de care e cuprins războinicul când dă pept cu moartea. Moare în chinuri grele un duşman, iar colo, unul dintre tovarăşii de luptă, şi, minat de-un fel debeţie, de o patimă oarbă, de o nebunie, răzbeşti printre morţi şi peste trupurile celor ce se zbat în chinuri. Cu cât mai mare e primejdia pe care-o înfrunţi, cu atât mai dulce e simţământul de a fi trecut prin ea şi dacă ai scăpat1 aştepţi cu nerăbdare ziua de mâine ca să te arunci iar în foc. N-o-nţelege aceasta decât echilibristul, care aleargă sărind într-un picior, dansează, se dă peste cap pe o funie întinsă la o mare înălţime.

Ziua trecută fusese lapoviţă, iar peste noapte ninsese, acum însă ninsoarea încetase şi negurile se risipiseră, tot mai era înnourat cerul, iar culmile munţilor

de pre Laota se vedeau. Trecând peste Mateiaş în valea Dâmboviţei, drumul apucă pe sus, de-a lungul coastei prăpăstioase, de unde albia râului strâmtorat între stânci nu se poate vedea, dar s-aude vijiitul furtunatec al apelor revărsate peste bolovanii risipiţi în calea lor. Măreţia sălbatică a locurilor e fioroasă şi încă mai fioroasă ţi-o fac tranşeele şi gropile de adăpost risipite la dreapta şi la stânga drumului.

— Vezi tu, urmă dânsul, pe mine tranşeele acestea mă facsătresalt. Locurile acestea sunt parcă anume croite pentru cele mai crâncene lupte, şi-i pizmuiesc pe cei ce s-au luptat aici. Aud bubuitul tunurilor, răpăitul mitralierelor, şuieratul gloanţelor, răcnetele de atac, vaietele şi gemetele celor ce trag de moarte şi văd cum ici unul, colo altul să prăvăleşte-n adâncime.

Deodată calul se dete sforăind la o parte.

La marginea despre prăpastie a drumului zăceau întinşi la pământ doi oameni, după toate semnele unul mort, iar celălalt, un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, bălan şi voinic, greu rănit, care-şi ridică puţin capul şi-şi întoarse faţa spre noi.

Departe spre fundul prăpastiei zăcea răsturnat cu roatele în sus un automobil, care-n căderea lui se oprise-n nişte copaci. Era învederat că, trecând cu mare iuţeală peste şanţul din faţa noastră, automobilul s-a săltat şi i-a aruncat la mare depărtare pe cei doi ce se aflau în el, apoi şi-a schimbat direcţiunea şi s-a prăvălit.

Cel mai apropiat gând îmi era că nu putem să-l lăsăm pe mort şi mai ales pe rănit în starea în care se aflau.

Prietenul meu se uită lung la mine.

El îi ura pe ruşi, pe bulgari, pe sârbi, peste tot pe slavi, pecareii socoteacei mai primejdioşi dintre duşmanii neamului românesc. Încă mai mult îi ura însă pe maghiarii care nu înţelegeau că trebuie să caute prietenia românilor, căci şi pentru poporul maghiar sunt slavii cei mai primejdioşi dintre duşmani. Îi ura deci şi pe austrieci, precum şi pe germani, pentru că îi sprijineau pe maghiari. S-ar fi putut apoi ca mortul şi rănitul să fie chiar maghiari.

— Ba bine că nu, îmi zise dar. Nici cioclu, nici agent sanitar nu sunt şi n-am fost niciodată.

Eu stăruii însă.

El îmi aruncă o căutătură în care mila se-mbina cu luarea în bătaie de joc, dar ca să nu mă jignească, opri şi ne deterăm jos, apoi îngenunche lângă rănit, îi pipăi pulsul şi-l examină în amănunte, în vreme ce acesta-l roagă să-i dea apă, vorbind în o românească pocită cu accentul maghiar.

Atât i-a mai lipsit prietenului meu.

— Aşi Apă? Dar de unde s-o iaul? şopti cu un gest parcă era gata să dea cu piciorul în el.

Întorcându-se apoi spre mine, el dete din umeri.

— Îmi pare foarte rău, zise, dar ăstuia nu mai poţi să-i dai niciun ajutor. Nu e, ce-i drept, rănit în înţelesul obicinuit al cuvântului; dar în cădere i s-au frânt două coaste şi i s-a scrântit încheietura de la şold, ba sunt şi semne de leziuni interne, căci a început să aibă fierbinţeli. În tot cazul, nu e transportabil.

Ce puteam să fac? în brişculiţă n-avea loc, iar în spinare nu puteam să-l iau: nu-mi rămânea decât să-mi urmez drumul, cuprins de adâncă mâhnire, alăturea de el, care era tăcut şi ursuz.

Peste câtva timp sosirăm la un şipot.

— Iată apăl zisei eu.

— Apă, da – răspunse el cam pe răstite – dar cum i-o duci? O iai în pumni ori i-o duci în gură? Dă-l încolo! urmă peste puţin cu necaz. Necuratul ni l-a scos în cale, ca să ne strice cheful. I-o fi lui sete, dar încă mai mare decât setea îi este nevoia de oblojeli reci.

El se mişca neastâmpărat şi, cuprins de nerăbdare, trăgea dând cu biciul în cal, deşi apucaserăm la vale şi era mai mare nevoia de a-l opri.

— Om tare la fire, urmă el. Zace de cel puţin două zile acolo şi tot se mai ţine. Nu-i vorba, de scăpat mare minune ar fi dacă ar scăpa, dar tot mai trăieşte, în vreme ce celălalt a murit, după toate semnele, de cel puţin două zile. De! ce să-i faci? urmă iar. Ştiu c-o să zici că una e să

mori la margine de drum şi alta să-ţi dai cea din urmă răsuflare la adăpost. Aşa-i însă la război: câţi dintr-ai noştri s-au prăpădit aşa? t

— Treci cu vederea că nu mai suntem în război, îi zisei eu.

Aceasta-l scoase din răbdări.

— Ei bine! zise. La urma urmelor, dacă ţi-e atât de mare nevoia, am putea să improvizăm un fel de targă de crăci şi să-l ducem până la cel mai apropiat canton, care nu mai poate fi departe. Mare mizeriei grăi prietenul meu, stăpânindu-şi mânia. Cum, păcatele mele, să-njghebez targa dacă nu am topor, ba nici măcar un cuţit mai mare? Dai – urmă aruncându-mi o căutătură încruntată – să le vii şi altora într-ajutor când n-ai altă treabă şi eşti în stare s-o faci. Te pomeneşti însă că, pierzându-mi timpul pe aici, n-o să mă mai pot întoarce acasă şi tot nu mai fac nicio treabă…

— Ei bine! – îi zisei – să ne căutăm de drum.

— Lasă-mă în pacel se răsti el. Dacă te-ai apucat de-o treabă, ai s-o scoţi la capăt. Tot vom fi găsind noi pe aici pe undeva două crăci rupte, fie de vânt, fie-n toiul luptelor, iar dacă avem crăcile, alcătuim cu chiu, cu vai targa.

Căutând apoi la dreapta şi la stânga, mai la deal, mai la vale, am şi găsit în cele din urmă două crăci potrivite, am pus pe ele de-a curmezişul altele mai scurte, am aşezat pe aceste cetină şi, bombănind mereu: „Ce mizeriei”, el a înjghebat targa.

— Haid-l Pune minai s-o ducem la rănit, îmi zise apoi. Ca să nu zici că n-avem şi noi, cei mai cu minte, ceea ce voi numiţi inimă.

Gândul lui era să le facă pe toate numai pentru ca să nu mă mâhnească pe mine. Văzându-mă însă pe mine mulţumit, era mulţumit şi el, şi gustând dulceaţa mulţumirii de a fi săvârşit o faptă bună, era din ce în ce mai îndeplin stăpânit de îndemnul de a merge mai departe pe calea în care pornise.

Era înduioşătoare grija cu care s-a pus să pregătească culcuşul pentru rănit. I se părea lucru neiertat

să-l culce pe cetină; a-ntins deci peste cetină pătura calului, apoi şi-a dezbrăcat paltonul, ca să i-l pună căpătâi.

Toate bune şi frumoase; făcându-şi însă anii la facultatea de medicină, el se dumirise că e lucru prinejdios să ridici pe un om cu coaste frânte şi cu înâheietura de la şold scrântită fără ca să-i fi făcut mailainte un bandaj provizoriu, iar în asemenea împreurări nu-ţi rămâne decât să scoţi fâşii din cămaşa de De trupul tău. Eram gata să-i dau pentru aceasta cănaşa mea; el n-a voit cu niciun preţ s-o primească, ci, drept nouă dovadă de prietenie, a sfâşiat-o pe a sa.

Altă pacoste.

Îl luam noi pe nenorocitul acela după ce îi va fi făcut bandajul şi-l duceam undeva la adăpost. Cum riminea însă căruţa şi calul? Ce făceam dacă găseam cantonul ruinat? Mai era apoi şi mortul, la care el aruncă o căutătură lungă.

— De! zise. Nu. Nici pe acesta nu putem să-l lăsăm aici – hoit părăsit la margine de drum. Nu e, la urma urmelor, nici cine, nici dobitoc.

Dacă am fi avut unelte, i-am fi săpat groapa acolo unde l-a ajuns moartea şi l-am fi înmormântat, după obiceiul rămas din bătrâni, la margine de drum. Aceasta nu eram însă în stare s-o facem, ceea ce ne mihnea pe amândoi.

— Dau cu socoteală – zise el necăjit – că înjghebând targa, am ostenit fără rost. Tot n-o să ne rămâie decât să căutăm fie la canton, fie chiar în sat un car cu boi, ori o căruţă, în care-l ducem şi pe rănit mai bine decât pe targă.

— Fără îndoială, întâmpinai eu, dar pierdem timp şi n-o să te mai poţi întoarce azi acasă.

El se scărpină în dosul urechii.

— Ei bine! – strigă încă mai necăjit – o să ne întoarcem la noapte. Ne-a căzut odată în cap beleaua aceasta, avem să le facem toate ca să scăpăm de ea.

În vreme ce el a făcut bandajul, eu am plecat cu brişculiţa la vale. Mult a trebuit apoi să alerg încoace şi încolo la vale şi la deal, căci cantonul n-avea nici uşi, nici ferestri, iar prin sat numai pe ici, pe colo mai rămăsese

câte o casă întreagă. Nici nu puteam apoi să-l lăsăm pe rănit în seama orişicui şi abia târziu am dat peste o babă pricepută şi sfătoasă, care era în stare să-i poarte de grijă.

Cu toată graba mea, era deci cam târziu după – amiază zi când m-am întors la deal ca un car, aducând cu mine şi doi oameni cu uneltele cuvenite ca să sape groapa.

— Să fie ai dracului toţi nemţii de pe faţa pământului l strigă dânsul când îi spusei în ce stare am găsit

— Dar nu nemţii au luat uşile şi ferestrile, ci ai noştri, zise unul dintre cei doi oameni.

— Nu le-ar fi luat dacă n-ar fi venit nemţii, întâmpină el.

— Dar le-au luat abia alaltăieri, după ce au plecat nemţii, grăi celălalt.

El se uită zăpăcit când la oameni, când la mine.

— De! răspunse peste puţin. Tot ceea ce se poate. Războiul e o mare nenorocire, în urma căreia oamenii se insălbăticesc.

L-am ridicat apoi pe rănit în car, unde baba îi făcuse culcuş potrivit, şi rămânea ca-n vreme ce noi îl duceam, cei doi săteni să sape groapa şi să-l înmormânteze pe mort.

Ei se uitară nedumeriţi la noi.

— Cum adică să-l înmormântăm? întrebă unul dintre dânşii. Nu cumva aşa, fără coşciug?!

— Lasă c-a murit, ca un dobitoc, fără luminare şi fără ca să-i fi închis cineva ochii, adăugă celălalt, cel puţin la înmormântare să aibă parte de rânduiala cerească.

— Ce să-i faci? le răspunsei eu. Aşa e în vreme de război. Câte şi câte mii dintre ai noştri au murit şi au fost îngropaţi aşa, de nu mai ştie nimeni unde le zac oasele?!

— Urât lucru!

— Mai rău decât păgânesc!

Prietenul meu strâmbă din nas, dar nu zise nimic.

— Ei bine! grăii eu. Săpaţi-i groapa, c-o să-l înmormântăm noi când ne întoarcem.

Coborând încetul cu încetul la vale, el era posomorât şi tăcut, iar trecând prin sat, pe lângă casele ruinate, el trăgea din când în când, aşa, bolborosind pentru sine, câte

o înjurătură.

— Nu ştiu nici eu ce să mai zic, grăi apoi într-un târziu. Mi-e greu să spun că oamenii aceia n-au dreptate, ba mi-e parcă mă bucur când îi aud vorbind aşa. Pentru mort, ce-i drept, totuna dacă o fi îngropat cu ori fără de coşciug, dacă o fi mistuit de foc pe rug, fie-n cuptor, dacă o fi mâncat de viermi ori de fiară flămânde: leşul e şi el tot hoit! Nu e însă totuna pentru cei rămaşi în viaţă şi e lucru neiertat să-i jigneşti pe aceştia, neţiind seamă de obiceiurile şi de credinţele lor. Ai grăit adevărul când li-ai spus că mulţi dintre ai noştri tot aşa au fost îngropaţi, urmă el; când era însă cu putinţă, tot le făceam înmormântare după obiceiul pământului. Vor mai fi rămas prin vale pentru scânduri ca să înjghebăm un coşciug.

— Eu nu zic nu, îi răspunsei, dar dau cu socoteală că atunci n-o să te mai poţi întoarce nici la noapte acasă.

— Chiar şi dacă 1 întâmpină dânsul... Ştie omul când şi unde pleacă, dar nu când şi cum se întoarce. Am dat peste beleaua aceasta şi eu mă gândesc mereu ce vor fi zicând sătenii despre noi dacă l-am îngropa pe mortul acela ca pe un cine.

— Bună părere n-au să-şi facă, zisei eu, fără îndoială greşită, dar bună nu.

Aici era ajuns când am ajuns la casa babei.

Baba l-a dus mai departe.

Ea începu să-l bocească pe tinerelul mamii, pe voinicul şi frumuşelul mamii şi să întrebe dacă are mamă şi bunică, fraţi şi surori, poate chiar şi soţie şi copii, care toţi îl doresc şi plâng, toţi aşteaptă cu inima încleştată însănătoşirea lui.

— Trebuie, măiculiţă, să-i vestiţi cât mai curând, ca să ştie şi să vie, dacă poţi – stărui dânsa – că nu e leac mai bun decât ochii celor ce te iubesc.

— De, babă dragă, îi zisei, în vremuri ca cele de azi nu poţi să trimiţi ştiri nici dintr-un sat în celălalt, dar de cum la mari depărtări.

— Mare păcat! se văicări dânsa. E urgia lui Dumnezeu. A căzut blestemul părinţilor pe capul nostru,

de şi-au pierdut oamenii minţile şi s-au făcut mai răi decât fiarele codrilor.

Prietenul meu iar tăcu, făcându-şi de lucru pe lângă rănit, pe care-l ispiti, ca să afle cine anume e mortul şi unde i se află familia.

— Baba are toată dreptatea, zise el. Când va fi cu putinţă, avem să-i vestim pe ai lui, dacă n-o fi cumva prea târziu, ba avem să-i punem mortului la căpătâi o cruce cu numele lui, ca trecătorii să ştie că om e îngropat acolo şi că ai lui să-l poată găsi dacă-l vor fi căutând vreodată. Gel puţin atâta mângâiere li se cuvine celor rămaşi în viaţă.

Baba se uită sperioasă când la mine, când la el.

— Se poate l? grăi dânsa. Nu se poate, maică. Nu cumva credeţi că un om îngropat aşa poate să aibă odihnă-n lumea cealaltă? Nuli Umblă fără de astâmpăr şi nemângâiat de aici până colo şi cerşeşte mereu luminare aprinsă, tămâie pe jăratec şi dezlegarea prin rugăciuni făcută de preot. Ciocli să nu vă faceţi, dragii mei, că dacă-ar fi să nu vi se arate ca strigoi, o să-l vedeţi mereu în vis, o să vă căiţi toată viaţa şi o să vă hulească toţi cei ce ştiu. Tot omul are după moarte să fie îngropat în legea lui.

— Aşi Bazaconii băbeştii grăi dânsul.

Deşi pe deplin convins însă că cel ce-a murit e mort şi nu mai poate să supere pe nimeni cerând mai una, mai alta, nu se îndoia nici că poate să-l viziteze, nici mai ales că hula lumii îi urmăreşte pe cei ce nu ţin seamă de deprinderile ei. Mai era apoi şi alta. Luase-n gândul lui hotărârea că are să vestească familia mortului cum şi unde l-a îngropat pe acesta şi-i era greu să nu poată spune că i-a făcut şi înmormântare creştinească.

— La urma urmelor, zise dar, popa unguresc e la bărăţia din Câmpulung şi lucru afară din cale greu n-ar – i s-a i-l aducem, ca să nu se poată zice că noi, românii, suntem neam de oameni haini din fire.

Da, dar lucrurilese-ncurcau şi dandanaua se făcea din ce în ce mai mare.

Rănitul, zdruncinat, precum se vede, de drum, avea fierbinţeli şi pulsul îi era accelerat. Îi făcea oblojeli eci şi-i

arăta şi babei cum are să le facă după ce vom fi plecat noi. Se temea însă de vreo complicaţiei, ar Pi trebuit să aibă termometru, pentru ca să-şi poată da seamă dacă nu cumva e nevoie să-i lase sânge, şi nu prea avea încredere-n babă. Dacă mai era apoi vorba săracă mortului înmormântare creştinească, erau nevoiţi să-l aducă şi pe el la casa babei.

— Aşa n-o să te mai poţi întoarce nici la noapte acasă, îi zisei iar.

— Se-nţelege că nu! răspunse el îndârjit. Nu vezi, că se-nserează şi eu tot n-am ajuns să văd de treburile mele?! Toate merg alandala. Nu m-apuc bine de una şi dau cu socoteală că n-am pornit-o bine, trebuie să încep alta. Se-nţelege că n-o să mă pot întoarce, urmă el, plimbându-se încă mai îndârjit prin casă. Cum să mă întorc, dacă pentru una am venit şi alta fac, nu-ncep bine una şi la alta trec? Afurisit să fie cel ce-a pornit războiul.

Eu mă uitai zâmbind la el.

— Războiul l-aţi pornit voi, cei ce n-aveţi răbdare ca să aşteptaţi ceea ce vine-n virtutea desfăşurării fireşti a lucrurilor, îi zisei. Închipuindu-vă că puteţi fie să grăbiţi, fie să împiedicaţi ceea ce trebuie să vie. vă avântaţi…

— Nu! strigă el. Eu şi alţii ca mine, care ne-am avântat, am fost îmbrânciţi în valurile apei adânci: nu ne-a rămas decât să dăm dinmânişi din picioare. În vreme ce noi sângeram pe câmpul de luptă ori răbdam prin tranşee de foame şi de frig şi eram mâncaţi de păduchi, ei chefuiau departe-n dosul nostru şi adunau bogăţii pentru zilele viitoare. Pe urma lor am ajuns de batjocura lumii, încât le suntem tuturor a urgisiţi şi nu mai are nimeni încredere în noi. Nu I – urmă el – noi am fost unii amăgiţi, iar alţii siliţi. Băgaţi odată-n război, am mers orbeşte înainte. Uite, tocmai ca acum: am pornit-o şi nu-mi rămâne decât s-o duc până-n capăt. Ce ştiu eu!? multe se pot întâmpla în timpul nopţii care vine şi nu m-aş ierta niciodată eu însumi pe mine dacă din vina mea ar muri omul acesta înainte de vreme. Nu mă iartă firea nici să-l las în purtarea de grijă a babei, nici să iau eu însumi răspunderea pentru cele ce se

vor mai întâmpla. Mă zbucium şi nu ştiu ce să fac ca să fiu mulţumit eu însumi de mine. Abia acum am ajuns să-mi dau seamă că cea mai mare dintre toate crimele e fapta prin care-ţi faci neamul urgisit.

Mult am chibzuit apoi până ce n-am ajuns să luăm în cele din urmă hotărârea că el rămâne să poarte grijă de rănit, iară eu mă-ntorc singur la Câmpulung, ca să aduc de acolo un medic şi un preot pentru înmormântarea mortului, pe care cei doi oameni urma să-l ducă la canton, închizând uşa cu crăci.

Sarcina ce am luat asupra mea întorcându-mă la Câmpulung era cu mult mai grea de cum ne închipuiserăm noi.

Era târziu după miezul nopţii când am sosit la Câmpulung, obosit de drum şi de alte osteneli ale zilei, şi abia pe la amiază am ajuns să ies ca să caut medic şi să iau înţelegerea cu popii de la bărăţie.

Erau la Câmpulung mai mulţi medici, între care şi unul militar german, care rămăsese acolo cu vreo douăzeci de greu răniţi, care nu puteau să fie transportaţi; niciunul dintre dânşii nu putea însă să plece decât după ce vor fi fost împlinite anumite forme.

Unul spunea că nu poate să-şi părăsească clienţii, altul ţinea să ştie cine are să plătească, medicul militar român, care sosise cu primele trupe române în localitate, era de părerea că întreaga afacere privea Crucea Roşie, iară medicul militar german era, după părerea celor în drept, prizonier de război, care numai cu voia comandamentului românesc şi sub paza militară ar fi putut să plece.

Încă mai mari erau greutăţile în ceea ce-l privea pe preot. Mi s-a spus adică la bărăţie că preoţii catolici n-au voie să prohodească decât pe cei ce-n timpul vieţii lor au făcut parte din singura mântuitoarea biserică romano-catolică. Întrebarea era deci dacă mortul de la Dragoslave a fost ori nu fiu al bisericii romano-catolice. Pentru ca să pot da răspunsul la întrebarea aceasta, am fost nevoit să trimit un om călare la prietenul meu, care mi-a dat

următorul răspuns:

„Iubite amice.

Vestea ce mi-aţi trimis m-a luminat asupra lumii în care mi s-a petrecut viaţa de până acum.

Celor ce te întreabă de plată răspunde-le că am să plătesc eu, drept adaos la ceea ce am pierdut în timpul războiului, iar medicului care va fi luând hotărârea de a se jertfi venind aicispune-i că stau zişi noapte la căpătâiul bolnavului şi am nădejdea că el va scăpa. Temperatura le urcă, ce-i drept, încetul cu încetul, dar el e de o constituţiune puternică şi, după părerea mea, e nevoie să i se lase sânge *cât mai curând, ceea ce cu răspunderea mea nu cutez să fac.*

De preot nu mai e nevoie.

Mortul e calvinist şi s-ar cutremura-n coşciug dacă prohodul i l-ar face un popă romano-catolic, care pentru el nu e preot.

Abia acum am ajunssăinţeleg de ce românii austăruit cu atâta hotărâre în aşa-zisa lege strămoşească. A trecut adică din întâmplare pe aici părintele Serafim, călugăr de la mănăstirea Stinişoara, care-n timpul războiului a stat adăpostit la schitul din gura Peşterei. i-am spus că preotul romano-catolic n-are voie să prohodească pe creştinii care-n viaţa lor n-au fost fii ai bisericii papale.

«Noi, taicămi-a zis el – suntem datori să prodohim pe orişicine, fie creştin, fie păgân, căci oamenii, orişicare le-ar fi credinţele ori rătăcirile, toţi sunt fiii lui Dumnezeu şi fraţi între dânşii, şi orişicit de deosebiţi ar fi în timpul vieţii, după moarte sunt deopotrivă. Dz aceea îndeosebi noi românii nu suntem în stare să prigonim pe alţii pentru că ţin la neamul şi la legea lor şi dispreţuim pe cei ce se leapădă de obiceiurile, de credinţă şi de legea lor.»

Aşa mai înţeleg şi eu legea creştinească.

Romano-catolicii duc mai departe Tiradiţiunile romanilor, pentru care erau barbari toţi cei de nu erau romani, ale elinilor, cari dispreţuiau pe cei ce nu erau elini, ale evreilor, care numai între dânşii se iubeau, şi ale tuturor celor ce nu erau în stare să se ridice până la

girului iubirii de oameni. Tot astfel creştinii din Orient duc mai departe tradiţiunile lui Mohamed, care spunea că Dumnezeu i-a pus sabia-n mână ca să stârpească pe cei ce nu-i primesc învăţăturile. De aceea trăiesc popoarele din Europa în harţă necurmată.

Am rugat deci pe părintele Serafim să-l prohodească pe mort după rânduiala bisericii noastre şi, vestind familia mortului despre cele petrecute, voi avea mângâierea sufletească de a-i putea spune că noi românii avem inimă şi pentru duşmanii noştri.

Dă, iubite amice, zor cu facerea formelor, ca să mi-l poţi aduce mai curând pe medic".

Am şi dat zor, dară formele erau multe şi întortocheate.

După îndelungate şi cu deosebire amănunţite discuţiuni, cei în drept au ajuns în sfârşit să se dumirească ntre dânşii că nenorocitul de la Dragoslave are să fie socotit drept prizonier de război. Urma deci ca medicul german să iasă la faţa locului şi să ia cuvenitele măsuri pentru aducerea lui la ceilalţi răniţi, tot prizonieri de război şi ei.

Abia ziua a patra am putut dar să plec din Câmpulung, împreună cu medicul german, luat pe răspunderea mea.

L-am găsit pe rănit încă-n viaţă, numai însă pentru ca medicul să-şi poată exprima mirarea c-a putut s-o ducă timp atât de îndelungat şi să ne-ncredinţeze că n-ar fi scăpat nici dacă i s-ar fi lăsat sânge. Ceea ce se făcuse pentru el n-a putut decât să-i aline suferinţele şi să-i uşureze moartea.

Prietenul meu era cu toate acestea nemângiiat:

— Şi tu tot mai stărui că e bun şi drept dumnezeul căruia te închini, îmi zise el, răpus de amărăciune adâncă. Drept răsplată pentru bunele mele îndemnări, pentru ostenelile mele, pentru faptele pornite din cea mai curată iubire nu mi se cuvenea oare mulţumirea de a fi scăpat de moarte pe omul acesta I?

— Vezi cu desăvârşire greşit lucrurile, i-am răspuns.

Te întreb dacă-ţi pare ori nu rău de ceea ce ai făcut. Te căieşti de a fi avut acele îndemnuri bune? Eşti mâhnit de a fi ostenit săvârşind fapte pornite din iubire curată? Îţi faci oare o mustrare?

— Asta nul strigă dânsul. Mă simt, din contră, înălţat în propriul meu gând, mai vrednic de a mă socoti om. Sunt mulţumit, chiar mândru de mine însumi, şi mulţumit şi mândru am să mă simt totdeauna când îmi voi aduce aminte de ceea ce am făcut. Tocmai de aceea mi-a fost foarte scump omul acesta. Stând ziua şi noaptea la căpătâiul lui, deşi numai prin gesturi puteam să ne-nţelegem, ne-am apropiat sufleteşte şi sunt cuprins de adâncă durere văzându-l mort în faţa mea.

— Ei bine! am stăruit eu. Bun e Dumnezeu, drept şi înţelept pentru că l-a făcut pe ora aşa ca să se răsplătească pe sine însuşi prin mulţumirea ce i se revarsă în suflet de câte ori săvârşeşte vreo faptă pornită din adevărată iubire şi de câte ori îşi aduce aminte de asemenea fapte ale sale. De aceea sunt atât de dulci şi de senine bătrâneţele omului care şi-a petrecut viaţa săvârşind fapte bune, şi numai omul dezbrăcat de firea omenească poate să fie hain şi asupritor.

— O fi întâmpină dânsul. Nu mai zic nici eu că nu, dar omul acesta, de ar fi trăit, totdeauna şi pretutindeni ar fi vorbit bine şi numai bine despre români, şi una din cele mai senine mulţumiri ale vieţii e să fi săvârşit fapte pe urma cărora neamul tău câştigă iubirea şi încrederea obştiilor omeneşti. De mulţumirea aceasta m-a lipsit moartea lui.

— Neamul, iubitul meu prieten, sunt oameni mulţi, i-am zis, şi numai prin faptele bune multora se ridică-n gândul obştesc. De aceea cel ce-şi iubeşte cu adevărat neamul este neadormit, stăruitor ca fraţii săi să nu asuprească pe nimeni, să deie fiecăruia ceea ce i se cuvine şi-n toate împrejurările să se înalţe pin fapte pornite din iubire curată.

O AVENTURĂ GALANTĂ

„Nostimă!

— Pui de drac Împieliţatl” îşi zise Nicu, răsucindu-şi mustăcioara.

De! tânăr cu temperament, băiat de bani gata, sublocotenent de roşiori, trăit de câteva luni acum într-o garnizoană dosnică şi scăpat, în sfârşit, pe câteva săptămâni în concediu, ce-ar fi avut să caute în lume dacă nu femei frumoase?

Nu-i vorbă, nici afară din cale frumoasă, nici cu deosebire elegantă nu era, dar avea talie minunată, se mlădia ca o păuniţă în mersul ei şi trăgea şi ea cu ochiul – aşa, mai pe furiş, ca să nu bage de seamă domnul cam bătrânior, după toate semnele, soţul ei, care-i scosese biletul şi se dusese acum să expedieze bagajul.

Trenul nu era încă aranjat şi se plimbau ea în sus şi Nicu în jos, ea în jos şi el în sus, uitându-se la fiecare întâlnire ea la el şi el la ea, căci gând cu gând se potriveşte când inimile bat la fel.

El pleca la Sinaia, unde avea de gând să-şi petreacă concediul, iar dânsa-şi luase biletul pentru trenul de Galaţi, care pleca cu vreun sfert de ceas mai înainte.

Ei şi? Nu era lucru mare să-şi ieie şi el bilet până la Ploieşti, iar de acolo-şi schimbă trenul.

S-o facă?… să n-o facă?

N-ar fi făcut-o, poate, dar straşnic jucau ochii în capul ei, încât parcă-i zicea în fiecare clipă: „Dă înainte”.

Ea însă nu era singură; ce făcea cu morocănosul acela? cum îl dădea la o parte? cum trecea peste el? cum îl prostea?

Tocmai aceasta-l ispitea pe Nicu, care, simţindu-se irezistibil, se sucea şi se învârtea ca curcanul care se umflă în pene.

Femei sunt, la urma urmelor, destule. E plină lumea de ele! Pentru oamenii ca dânsul însă farmec adevărat au numai femeile măritate, care se cuceresc cu anevoie şi la care răzbeşti trecând cu inima în dinţi prin mii şi mii de primejdii.

După ce bagajul fu expediat, ea se depărtă, ca să iasă pe peron, dar se uită în câteva rânduri înapoi ca cea mai

rafinată actriţă, parcă ar fi voit să-i zică: „Nu mai sta pe gânduri!”

„Haid-l o iau cu asalt!” îşi zise el, apoi îşi luă bilet până la Ploieşti, îşi expedie şi bagajul până acolo şi grăbi în urma ei.

Altă încurcătură însă.

El îşi luase, ca de obicei, bilet de clasa întâi, iar ea se urcase în clasa a doua.

„Ei şi-l îşi zise el iar. Parcă cu bilet de clasa I nu poţi să treci în clasa a II-a?”

Da, se poate; dar dacă soţul ei, cârcotaş ca toţi soţii, i se pune-n faţă, i se uită în ochi şi-i zice: „Dumneata, domnule sublocotenent, de ce ai trecut din clasa I? ce cauţi aci? de unde te-ai pomenit tocmai în vagonul acesta?”

Era o mică prostie ceea ce făcea el.

Cum adică, cum ar fi putut să se apropie de dânsa?

Două minute mai înainte de a se fi pus trenul în mişcare, el simţi că-i trece un fel de junghi prin inimă şi că picioarele încep să-i tremure; bătriiorul nu pleca şi el şi ea rămânea singură.

Acum erau hotărâte toate.

Nu o dată li se întâmplă oamenilor tineri că urmăresc cu o stăruinţă oarbă vreo femeie, iar în clipa când se văd, în sfârşit, aproape de ea, se opresc cuprinşi de spaimă şi-o iau la fugă.

De acest simţământ oarecum copilăresc era cuprins Nicu văzând c-a rămas singură tânăra femeie care-i trăsese cu ochiul.

Nu-i mai venea acum să dea asalt.

Deşi de abia împlinise douăzeci şi doi de ani, cocoana Lucica, mama lui, n-avea dorinţă mai fierbinte decât să-l vadă cât mai curând căsătorit cu vreuna din fetele drăguţe şi bune pentru care avea dânsa slăbiciune.

De zestre n-avea nevoie şi putea să-şi aleagă după plac. El însă voia luptă şi ţinea să se mai bucure de libertate, să-şi mai petreacă tinereţele cu prietenii lui.

„O să te încurci, băiete, cu vreo smintită ori cu vreo ticăloasă – îi zicea dânsa – încât o să-ţi muşti degetele că

nu o să ştii cum o să scapi, şi o să-mi amărăşti şi mie viaţa. Câte nu sunt mumele care o pat aşa!?”

„Aş! vorbe de babă fricoasă!” îşi zicea el, care cunoştea lumea mai bine.

Nu vedea el cum se petrec lucrurile în societate?

Unul zboară ca fluturele din floare în floare, altul toacă pe vreo bătrâioară, iar altul e tocat de una mai tânără, pune coarne vreunui prostănac de bărbat ori îşi are puiculiţa ascunsă unde numai el o ştie, şi toţi se simt bine.

„O duci cât o duci, iar după ce te-ai săturat, dai acolo ceva şi scapi”, îşi zicea el.

Acum însă se temea.

De unde ştia el ce poate să iasă de aci, până unde se duce şi cum se încurcă.

„O las eu, dar nu mă lasă ea, îşi zise. Nu! N-am să trec în clasa a II-a”.

Nici n-a trecut până la Chitila.

De la Chitila până la Buftea e lung drum, şi-l străbaţi cu anevoie aşa singur, căci îţi ard scândurile sub picioare când o vezi pe dânsa stând pe coridorul vagonului la fereastră. Între Buftea şi Periş el a trecut dar, aşa, de încercare, ca să dovedească că poate s-o facă şi fără de nicio teamă, că e om cu virtute, care nu se încurcă dacă nu vrea.

Ea stătea sfiicioasă ca o mironosiţă, cum se cuvine unei femei care călătoreşte singură, iar el se făcea din ce în ce mai îndrăzneţ.

Pe la podul Ialomiţei el a pornit atacul, constatind că e foarte cald.

— Da, domnule, răspunse ea, fără ca să-şi ridice ochii.

— Călătoriţi la Iaşi?

— Nu, domnule.

— La Galaţi?

— Da, domnule.

— Lung drum, aşa singură!

— Da, domnule, foarte lung.

— Soţul dumneavoastră e bucureştean?

— Soţul meu? strigă dânsa ridicând ochii şi uitându-se la el oarecum ruşinoasă, ca orişice femeie cumsecade care călătoreşte singură. Nu, adăugă peste puţin. Cardini mai are la Bucureşti oarecari afaceri, vreo două-trei zile.

— „Cardini? îşi zise Nicu în gândul lui. Care va să zică, doamna Cardini, iar soţul ei mai are treabă la Bucureşti”.

Mare ispită pentru un locotenent ieşit abia de curând în lume.

De la Ialomiţa la Ploieşti drumul e însă de tot scurt: abia ai intrat în vorbă, abia ţi-ai aruncat mrejele şi ai şi sosit.

Ce era adică dacă lua bilet spre Buzău?

La Sinaia nu-l aştepta nimeni, bani avea cu ridicata şi putea să se întoarcă şi mâine şi poimâine şi peste câteva zile la Sinaia.

„Haid!” îşi zise, iar după ce sosi la Ploieşti, îşi luă bilet până la Galaţi.

Ce nu faci de dragul unei femei tinere, care-şi aştepta bărbatul abia peste câteva zilei?

Om cu gânduri ascunse, el a început s-o ieie pe departe, şi s-o descoasă, ca să afle ce-ar zice ea dac-ar voi s-o întâlnească la Galaţi, undeva la vreun loc mai retras. Ea se cutremură: la Galaţi, unde toată lumea o cunoşteal? Peste putinţă.

El nu era însă om care se sperie de greutăţi.

Era tocmai pe la amiază când se apropiau de Focşani.

— Ar fi, zise, o minunată idee să ne oprim, să luăm masa aici, să facem o plimbare prin oraş şi să urmăm cu trenul deseară drumul spre Galaţi.

Ea se uită speriată la el, voi să-i întoarcă spatele, dar Nicu, oştean în putere, nu se da, s-a avântat în luptă crâncenă şi a ieşit în cele din urmă biruitor.

Degeaba! În faţa unui om ca dânsul nu putea să reziste o femeie care călătoreşte singură şi-şi aştepta bărbatul abia peste câteva zile.

Abia acum se simţea el ridicat în şea.

Opriţi odată, au căutat cel mai bun restaurant din

oraş, au luat o masă cum el ştia s-o comande, au deschis o sticlă de şampanie, apoi încă una, şi inimile s-au încălzit, sufletele s-au apropiat, încât toată lumea-i credea însurăţei.

Ţiind apoi s-arăte că nu e numai berbant, ci şi galant, au ieşit după masă la plimbare şi s-au oprit ici la un magazin de modă, colo la un giuvaiergiu.

În zadar, însă, căci ea strâmbă mereu din nas. Nu-i era nimic pe gust.

Cine vine de la Bucureşti nu se poate mulţumi cu ceea cegăseştela Focşani. Acolo ar fi voit ea să-l plimbe, să-i pună galantonia la încercare.

El avea însă planurile lui, croite cu multă viclenie.

Va fi fost de vină el, va fi fost ea, vor fi fost amândoi, destul c-au scăpat trenul. Ea era nemângâiată, deznădăjduită iar el râdea, bucurându-se-n fundul inimii lui.

— Nu e nimic, doamnă, îi zise, un episod plin de haz, de care mai târziu vă veţi aduce cu plăcere aminte. Ne întoarcem în oraş, luăm o odaie pentru dumneavoastră, altă pentru mine, mai petrecem o seară împreună, iar mine dimineaţă ne urmăm drumul, şi soţul dumneavoastră n-are să afle nimic.

— Nu, domnule, nul îi răspunse ea. Aici nu rămân cu niciun preţ. Ce să fac eu la Focşani? Pun biletul de bagaj în plic şi-l trimit la Galaţi, ca să nu-mi zacă bagajul la gară, iar eu mă-ntorc la Bucureşti. Sosesc acolo pe la zece, trag la o prietenă şi spun că am uitat ceva.

Nicu rămase zăpăcit, ca pescuitorul care a scăpat peştele cu undiţă cu tot.

— Dar soţul dumneavoastră ce o să zică? întâmpină el.

— N-am nevoie să-l văd, grăi dânsa. Bucureştii sunt mari, el umblă cu trebile lui, şi aş putea să stau şi mai multe zile fără ca să ne-ntllnim.

Mai multe zilei? În gândul acesta era şi pentru dânsul mult farmec.

Ar fi râs camarazii lui cu hohote dac-ar fi aflat că el a

plecatla Sinaia şi s-a pomenit la Focşani, că sărămiie acolo ca un caraghios.

Cu totul altfel se prezentau însă lucrurile dacă se întorcea cu dânsa la Bucureşti şi petrecea acolo câteva zile.

Ar fi mai fi stat, poate, la gânduri, dar trenul nu aştepta.

„Haid-l" zise dar şi acum şi iar şi-a luat bilet.

În zadar 1 e adevărat că ştie omul unde pleacă, dar nu poate să ştie unde va ajunge.

Ce se va fi întâmplat apoi pe drum, cum va fi potrivit el lucrurile, destul că de la gară ei au plecat în aceeaşi trăsură şi el n-a dus-o la prietena ei, ci, mai de nevoie, mai cu dragă inimă, la hotel, unde n-au luat două odăi, ci deocamdată una singură.

— Ce mi-ai făcut, domnule 1? se tângui dânsa când se văzu singură, în sfârşit, cu dânsul. Ce o să se aleagă de minei?

Nicu, stăpân acum, se plecă ca s-o mângâie, strângând-o în braţe şi sărutând-o.

Ea nu mai făcea fasoane, ci se lăsa în voile lui ca o biată mieluşea jertfită care se supunea cu ochii închişi. După ce s-au coborât însă în restaurant, ca să-şi ieie supeul, ea s-a mai dezgheţat. Iar s-a făcut însă ruşinoasă când s-au întors în odaia lor.

Nu voia odată cu capul ca dânsul să aprindă becul şi ţinea să se dezbrace pe întuneric. El însă ţinea cu atât mai vârtos să o vadă în cămaşă şi, în cele din urmă, după ce ea s-a dezbrăcat, tot a aprins prin surprindere becul. Cuprinsă de o spaimă, ea a fugit într-un colţ. El după ea. Era ceva nespus de încântător. Numai începutul e însă greu, şi el era din ce în ce mai mirat şi mai încântat de rafinăriile ei. Pornită odată pe calea cea bună, ea era parcă toată viaţa şi-ar fi petrecut-o împreună cu dânsul şi ar fi fost în stare să fugă cu el în străinătate.

Ameţit de simţimintul celei mai depline biruinţe şi de fericirea omului ce nu mai are nimic de dorit, Nicu ar fi fost în stare s-o facă şi aceasta, căci o dată sunt tinereţe,

dar pentru aşa ceva erau prea puţin cele trei mii de lei pe care i le dăduse cocoana Lucia, ba şi din aceştia cheltuise o bună parte.

Dimineaţa zilei următoare ea nu se mai ruşina, da' era nemângâiată.

Ca s-o mângâie, dânsul a scos-o la plimbare, şi acum dânsa nu mai strâmba din nas nici pe la magaziile de modă, nici pe la giuvaiergii, ci ţinea să arate că are gust şi ştie să aleagă. A şi ales, incitmai pe înserate Nicu era neliniştit de gândul că n-o să-i ajungă banii pentru cele două-trei zile ce dânsa putea să petreacă la Bucureşti şi a început să mai strângă băierile pungii.

Femeie de o delicateţă rară, ea a simţit lucrul acesta şi a început să-şi facă, cuprinsă de o vie durere, pregătirile de plecare.

„Adio! parcă zicea. Adio pentru vecie!"

El ce putea să-i facă!?

Acum era mâhnit, peste puţin se bucura că scapă, dar în cele mai multe clipe îi era ruşine, şi atunci îi venea să alerge şi să caute vreun camarad care îi mijloceşte un împrumut de vreo mie de lei, ca să iasă cu obrazul curat din încurcătură.

Un om ca dânsul găsea totdeauna, fie chiar şi cu camătă ceva mai mare, ajutor la strâmtorare.

„Uite! – îi şoptea însă la ureche un glas tainic – vezi, aşa se încurcă oamenii tineri".

Nul ei era om cu virtute, care nu se dă; a lăsat-o să plece, cu durerea-n inimă şi curuşinea-n obraz, dar a lăsat-o parcă n-ar fi fost niciodată nimic între el şi ea.

După plecarea ei, însă, umbla buimac, ca omul care nu mai ştie ce să facă.

Să plece, în sfârşit, la Sinaia!?

Abia vreo şaizeci de lei îi mai rămăseseră.

Să ceară bani de acasă?

Îi era greu.

Tot numai la un camarad putea să-şi găsească scăparea.

Lua vreo cinci sute de lei, cu care o ducea mai pe

sărăcie vreo două-trei săptămâni, apoi scria acasă.

I-a şi găsit unul dintre camarazi un bancher, care, om bine informat, o ştia şi pe cocoana Lucia.

Acesta se uită însă lung la el.

— Cinci sute de lei? îi zise. Numai atât 1? Oameni ca dumneata nu se încurcă cu sume atât de meschine: cel puţin cinci mii!

Altă ispită!

N-avea Nicu decât să-şi pună iscălitura pe o bucată de hârtie şi făcea de ruşine pe orişicine care ar fi îndrăznit să-l ieie drept un pârlit.

Făcea, nu-i vorbă, o prostie şi se încurca, dar avea şi o satisfacţie, şi nu-i mai era de niciun folos bogăţia dacă nu se folosea de ea ca să-şi facă cheful.

„Haid!” zise şi acum şi luă banii, apoi plecă cu cel mai apropiat tren, dar nu la Sinaia, ci la Galaţi.

Ar fi râs camarazii lui cu hohote dac-ar fi aflat că se plimbă zăpăcit prin oraşul depărtat şi caută, el singur nu ştia pe cine, pe o doamnă Cardini, cum ştia el, pe care nimeni n-o ştia acolo.

„O găsesc! – îşi zicea el – îi dau de urmă, o scot din fundul pământului. De mine nu scapă!” îşi zicea cutreierind străzi şi pieţe şi grădini publice, ca doară să deie, din întâmplare, de undeva peste ea.

Pretutindeni pe unde ajungea, pe pereţii caselor, pe uluci, pe porţi erau lipite mari afişe, prin care i se aducea publicului iubitor de artă la cunoştinţă că seara se va da la grădina „Paradis” o mare reprezentaţiune extraordinară pentru debutul domnişoarei Evelina, celebra cantatrice lirică şi melodramică, a căreia sosire de mult anunţată fusese amânată în urma unei împrejurări neprevăzute.

„Acolo am neapărat b-o găsesc!” îşi zise el, convins că de la o asemenea reprezentaţiune extraordinară o damă ca dânsa nu poate să lipsească.

Seara, dar, el a fost între cei dintâi sosiţi la grădina „Paradis” şi a rămas înfipt la intrare, ceva mai la o parte, ca nu cumva să-i treacă cineva pe nevăzute.

Venea lumea ca la comedie, dedea năvală ca la

pomană, dar frumoasa lui, gingaşa lui, dorita lui nu se ivea nicăiri, şi e urât lucru să stai şi să aştepţi fără ca să ştii dacă o să vie ori nu cine-ţi este în gând.

Nicu însă, om neînfrânt, nu s-a mişcat de la locul lui nici după ce s-a început reprezentaţia.

Deodată s-a pornit un vifor de aplauze şi de urlete frenetice: domnişoara Evelina, celebra cantatrice ea însăşi, se prezentase pe scenă cu un mare buchet de flori şi făcea cu multă graţie complimentele la dreapta şi la stânga.

Nicu rămase pe o clipă într-un fel de aiurire.

Îi semăna leită graţioasa cantatrice cu doamna Cardini a lui: aceeaşi faţă, aceiaşi ochi, aceleaşi buze, aceleaşi braţe, aceeaşi talie, aceleaşi pulpi. Ce păcat 1? el o cunoştea, slavă Domnului, destul de bine, până în cele mai ascunse amănunte.

„Ei! drăcia dracului – zise peste puţin – dar asta nu seamănă, ci e chiar ea! Spurcăciunea naibii 1”.

Îi venea să se ascundă sub vreo masă, ca nu cumva ea să-l zărească şi să alerge la dânsul, şi se uita sperios împrejur, parcă toată lumea îi striga, râzând cu hohote: „Care va să zică de dragul ăştia ai umblat tu pe la Focşani şi ţi-ai cheltuit banii pe la Bucureşti şi-ai subscris poliţe şi alergi ca un smintit pe aici. Subţire cavaler! Deştept băiat!”

S-a mai uitat o dată spre scenă, apoi şi-a luat capul între umeri şi-a ieşit ca pe furiş din grădină, hotărât acum să se întoarcă, nici acum însă nu la Sinaia, ci acasă, şi să-i spună mamei sale că tot are ea dreptate când vrea să-l ştie căsătorit.

TOVĂRĂŞIE NEPOTRIVITA

Nuvelă

Ilie Gondac, croitorul de haine preoţeşti, ba-n urmă şi de odăjdii bogate, dar şi scump plătite, n-a avut decât doi copii, o fată, Lina, şi un băiat, Costel. Deoarece treburile îi mergeau din ce în ce mai bine, a măritat-o pe Lina după Spiricâ, cea mai pricepută şi mai harnică dintre calfele sale, iar pe Costel l-a dat, ce-i drept, la învăţătură, dar după câţiva ani s-a răzgândit şi l-a oprit în prăvălie, unde

lucra cu şase, câteodată până chiar şi cu zece calfe şi mai făcea şi multă vânzare.

Rezămindu-se pe doi stâlpi, norocosul socru şi tată a ajuns în curând să-şi poată purta căciula pe-o ureche, să-şi ia beţigaşul cu bumb de argint şi să-şi petreacă cea mai plăcută parte a timpului mai plimbându-se pe Podul Mogoşoaiei ori pe la Şosele, mai stând de vorbă cu prieteni de ai săi când într-o cafenea, când în vreo berărie şi încheindu-şi munca zilei în vreunul din varieteurile zgomotoase.

Deşi popii sunt oameni care-şi ţin strânse băierile pungii, ceea ce ieşea din prăvălia aceea era destul pentru ca să poată trăi-n toată lărgimea atât socrul, cât şi ginerele, care în curând s-a învrednicit să aibă casă plină de copii, precum şi cumnatul ginerelui, care n-a întârziat nici el cu însurătoarea şi nici în ceea ce priveşte copiii nu se lăsa mai prejos.

A păţit-o însă şi Condac cel norocos cum o pat cei mai mulţi dintre oameni: l-a ajuns moartea când ardea de dorinţa de a se mai bucura de viaţă.

Prăvălia cea mănoasă le-a rămas celor doi cumnaţi în tovărăşie.

Mare-ncurcătură.

Câtă vreme a trăit bătrânul, el era stăpân, lua din câştig cât vrea şi le făcea celor doi tovarăşi după toată dreptatea parte. N-avea, la urma urmelor, nici ginerele, nici fiul cuvinte de a se plânge.

Acum erau amândoi deopotrivă stăpâni, şi nu mai încăpea nicio îndoială că i se cuvenea fiecăruia dintre dânşii câte jumătate din câştig.

Da! Dreaptă era însă împărţeala aceasta numai dacă amândoi munceau la fel, ori dacă niciunul, nici altul nu lua parte la munca din atelier, ci-şi purtau ca răposatul, Dumnezeu să-l ierte, amândoi căciula pe-o ureche, îşi luau beţigaşul şi umblau fiecare în treburile sale, în vreme ce alţii muncesc pentru dânşii.

Spiricâ nu era însă om pe care firea-l iartă să-şi petreacă astfel viaţa.

El se răsfăţa aşa-zicând dacă lua între degete şi pipăia o pănură bună, se uita cu plăcere la bucata croită ori la cea cusută de dânsul şi se simţea mângâiat în sufletul lui când ieşea din mâinile sale o haină bine croită. Nu se simţea deci nicăieri atât de bine ca în atelierul de croitorie şi de aceea dimineţile la ora opt îl găseai totdeauna la locul lui. Stătea până la amiazăzi, apoi pleca la masă, iar după masă se-ntorcea la două şi stătea până la şase. Croia omul, încerca haine ori lucra în rând cu calfele, totdeauna liniştit şi întins, cu învederată plăcere, şi niciodată nu se simţea obosit. Când se-ntâmpla, cu toate acestea, ca cineva să-i vie după ora unsprezece ca să-i ia măsură ori să-i încerce o haină, el îl poftea să vie după masă, iar dacă-i venea după prinz la aproape şase, îl amâna pe mine.

Aceasta-l supăra pe Costel şi-l făcea să ieie el măsura ori să-ncerce haina.

Încă mai rău se supăra Costel când se întâmpla ca cumnatul său să îi zică vreunui muşteriu: „Avem mult de lucru: mai-nainte de vreo două săptămâni nu suntem în stare să vă dăm lucrul gata”.

Când era vorba de aşa ceva, Costel intra în atelier cu noaptea-n cap, le ţinea pe calfe la ore suplimentare şi era-n stare să stea la lucru până-n miezul nopţii, încât Spiricâ râdea pe sub mustaţă de el.

— Mai dă şi tu zor, că schilod nu eşti, îi zicea Costel cumnatului său.

— Ţie mai uşor ţi-e să te mai potoleşti mulţumindu-te cu mai puţin, îi răspundea spiricâ.

Nu era chip să se potrivească unul cu altul.

Spiricâ n-avea de loc nevoie să-şi dea zor.

Umbla îmbrăcat în haine de şaiac, pe care şi le croia el însuşi după pofta inimii sale, îşi purta copiii potrivit cu starea tatălui lor, ţinea la casa lui – pentru toate o singură slugă – mânca după împrejurări, mai borş cu perişoare, mai tocană de berbec, mai varză cu carne, mai mămăligă cu brânză, şi bea la masă apă proaspătă, curată, limpede şi rece, n-avea deci nevoia să se opintească şi să se lipsească

de mulţumirea de a petrece câte un ceas, două cu soţia sa şi cu copiii săi.

Costel, fiul lui Ilielondac, era cu totul altfel de om.

Om de statură mai mult decât mijlocie, subţirel şi cam supt la faţă, el păşea mărunt ca orişice croitor adevărat, îşi purta braţele bălăbănite şi se mlădia la tot pasul, dă-i la dreapta, dă-i lastânga. Pentru haine îşi lua cea mai bună şi mai frumoasă ştofă, iară croitul şi-l alegea după cel mai nou fason. Masa îi era încărcată totdeauna cu fel de fel de bunătăţi, şi vinul bun nu lipsea niciodată de pe ea. Dintre copiii săi avea o fată la pension şi doi băieţi la liceu. Pe deasupra mai ţinea la grajdul din fundul curţii şi un cal, pe care duminicile şi zilele de sărbători îl punea la cabrioletă, în care-şi încărca nevasta şi copiii, ca să-i scoată la plimbare când se nimerea ca timpul să fie frumos. Orişicit de-ntins ar fi muncit, nu agonisea Costel mai mult decât ceea ce îi trebuia. Deşi doar adeseori gâfâia şi mereu seplingea că e grea viaţa, el nu putea să ţie seamă de stăruinţele cumnatului său şi să se mai potolească.

Ar fi fost oare cu putinţă ca doi oameni atât de deosebiţi să se nărăvească?

Spiricâ-l plângea pe cumnatul său pentru că, râvnind la prea multe, nu se sătura niciodată şi astfel se istovea muncind peste măsură.

Costel îl plângea pe cumnatul său pentru că, petrecându-şi viaţa în trândăvie nu agonisea destul pentru ca să poată trăi cumsecade.

Nu rămânea decât să-şi ieie fiecare partea şi de acolo înainte să-şi caute amândoi de treabă şi să rămâie rude bune şi prieteni cu inima curată.

Pentru aceasta însă unul dintre amândoi ar fi trebuit să plece, lucru de tot greu, căci prăvălia lui Ilie Condac era vad vechi, pe care niciunul dintre dânşii nu voia să-l părăsească. Spiricâ ţinea să rămâie pentru că dânsul era-n atelier mai vechi decât cumnatul său, iar acesta se socotea mai în drept de a rămânea căci era fiu adevărat al lui Ilie Gondac.

Mai era apoi la mijloc şi cocoana Lina, care ţinea la soţul şi la copiii săi, dar era în acelaşi timp şi soră mai mare a lui Costel, pe care-l ştia de când era cât pumnul şi pentru care avea mare slăbiciune. Ea îi dădea soţului său dreptate, dar nu se putea împăca nici cu gândul ca fratele ei cel adevărat să plece din prăvălia tatălui său, în care şi-a făcut ucenicia.

S-ar fi socotit cea mai nenorocită dintre femeile de pe faţa pământului dacă de Paşti, de Crăciun, de Rusalii, de Sf. Constantin şi Elena, de Sf. Spiridon şi de încă câteva zile-n timpul anului n-ar fi stat dimpreună cu toţi ai săi la masă cu Costel dimpreună cu toţi ai lui: masă mare şi încărcată, veselie multă şi gălăgie pornită din răsfăţări erau pentru dânsa floarea vieţii.

Tot cam la fel îşi îndrumase cucoana Lina şi bărbatul.

Apropiindu-se deci sfintele Paşti, Spirică era dus msreu cu gândul la dealul Filaretului, unde răposatul le lăsase copiilor săi moştenire o vie rară, opt pruni, trei cireşi, patru caişi, doi meri, cinci peri şi o odaie încăpătoare. Acolo-şi făcuseră obiceiul să petreacă sărbătorile Paştilor, ale Rusaliilor şi zilele de toamnă, când erau copţi strugurii, cei mari şi cei mici, claie peste grămadă.

De data aceasta Paştile se nimerea să cadă deodată cu ziua de Sf. Gheorghe, şi iarba era verde şi deasă, copacii înfrunziseră, pomii erau încărcaţi de flori, albinele zbârnâiau printre ramuri şi privighetorile începuseră să cânte ziua toată şi toată noaptea. Spirică o vedea pe cucoana Lina gătind borşul, îşi vedea copiii ciocănind cu verii lor ouăle roşii, se vedea pe sine însuşi făcând focul, ca să frigă mielul tras în frigare, îl vedea pe cumnatul său desfundând sticla de pelin… masăntinsă şi-ncăreată, chiote şi râsete, băuturi, adevărate zile de sărbătoare.

— Păcat ar fi, mare păcat, cumnate, să ne învrăjbim pentru un lucru de nimic, îi zise dar într-una din zile lui Coste! Nu doară că cine ştie ce, dar omul ţine mai presus detoatela pacea casei sale, şi o ştii pelina cât e de stăruitoare cina i-a intrat ceva în cap. Noi am putea, la

urma urmelor, să rămânem amândoi în prăvălie şi fără ca să mai fim tovarăşi.

— Cum ar fi adică aşa ceva cu putinţă? întrebă Costel.

— N-ai văzut tutungerii în care-şi are şi câte un ceasornicar prăvălia? întâmpină Spiricã.

— Noi suntem însă amândoi croitori, stărui Costel.

— Cu atât mai bine, răspunse Spiricã. Lucrăm la aceeaşi masă, fiecare în socoteala sa. N-ai decât să te mulţumeşti tu lucrând cu şase calfe, căci mă mulţumesc şi eu să lucrez cu trei şi să iau pe seama mea cerămine de la tine.

— Dar dacă nu rămâne nimic? grăi Costel.

— De aşa ceva nu mă tem, îl încredinţă Spiricã. Muncesc de atâta timp în prăvălie, ştiu ce intră-n ea şi ce iese din mâinile noastre.

Costel ar fi voit să lucreze el singur fie chiar şi cu zece calfe, dar o ştia pe Lina, care îi era soră mai mare şi deprinsă a le orândui toate după buna ei chibzuinţă. Acum, în ajunul sfintelor sărbători, nu-i dădea mâna să se pună în pizmă cu ea.

— De! – zise dar – să vedem, poate că e bine şi aşa.

Cam aşa a şi rămas apoi, deşi lucrul era neobicinuit.

Ştiind cele trecute, Spiricã nu se-ndoia că cumnatul său va lucra şi-n viitor dimpreună cu calfele sale pe la miezul nopţii şi nu-i va lăsa câteodată şi lui de lucru. Gândul acesta nu-l supăra însă. Mai vârtos se bucura că va putea să-şi petreacă timpul ieşind la aer cu copiii săi ori stând de vorbă când cu unul, când cu altul dintre prietenii săi.

Nici că s-ar putea zice c-au dus-o rău: îşi purta treburile fiecare potrivit cu firea sa.

Eu le-am făcut cunoştinţa vreo douăzeci de ani în urmă.

Costel se făcuse ţir, era nervos afară din cale şi se plângea că-i tremură mâinile şi picioarele, că nu vede bine şi că are adeseori ameţeli, ba mai şi tuşeşte mult. Tot îşi mai ţinea şase calfe, dar el însuşi nu mai lucra-n rând cu

ele.

Cel mai mare dintre copiii lui, o fată măritată după un căpitan, o ducea greu de tot, căci leafa lui de căpitan nu-i ajungea, iar de la tatăl ei puţin ajutor putea să capete, căci mai era acasă o fată, acum cam bătriioară. Unul dintre băieţi era funcţionar la poştă, iar altul avocat. Bine n-o duceau nici ei. Trăgeau însă nădejde că după moartea tatălui lor li se va mai uşura traiul, deşi cheltuielile erau multe, felurite şi mari.

I se înăcrise omului viaţa. Umbla posomorât de ici până colo. Se ducea din când în când mai pe la unul, mai pe la altul dintre copiii săi, ca să se mai învioreze, dar încă mai posomorât se-ntorcea acasă, căci prea erau multe greutăţile vieţii.

Spiricã, deşi cu câţiva ani mai în vârstă, era tot om în putere, rumen la obraji, vioi şi neobosit. Lăsase, ce-i drept, prăvălia în seama fiului său Iorgu, dar tot se amesteca în toate, şi dacă nu găsea altă treabă, lucra în rând cu calfele.

Deşi posomorât nu era, se ducea şi el mai la unul, mai la altul dintre copii şi să se bucure de nepoţii săi azi mai mulţi decât ieri.

Tănase, celălalt fecior al lui, era tovarăş la o neguţătorie de postavuri. Sanda, cea mai mare dintre fetele lui, era preoteasă prin preajma Oborului. Lina, cealaltă fată, era măritată după un cherestegiu. Orişiunde se ducea, inima i se-nveselea, şi el din ce în ce mai vârtos se pătrundea de gândul că e bine să trăieşti în lumea aceasta, în care n-ai decât să râvneşti la puţin pentru ca să ai totdeauna destul nu numai pentru tine însuţi, ci şi pentru alţii.

Primăvara însă, când toate se premenesc şi atât de multe intră-n fiinţă, el nicăieri nu-şi petrecea timpul atât de bucuros ca la Costache, cel mai tânăr dintre feciorii săi, care era preot într-un sat de pe aci de prin apropiere şi avea o gospodărie întinsă, şi grădină de legume, şi pomet, şi curte plină de păsări, şi vacă cu viţel, şi scroafă cu purcel, şi oiţe cu mieluşei, casă cu rosturi multe, în care nu te mai saturi să ostăneşti.

CEAS RÂU

Nu, nu mai era chip! Aşa nu mai putea Laie s-o ducă!

Fusese sâmbătă spre duminică Ana pe la dânsul, ca să-l vadă, să-i spună ce-a mai aflat şi să-i aducă o pâine, o bucată de slănină şi ceva brânză, iar acum era joi spre vineri şi ea nu mai venea şi nu mai venea.

E grozav lucru să stai la marginea bălţii aşa singur, cu gândurile tale şi cu frica în vine, mereu treaz, ca nu cumva să fii apucat fără de veste, şi gata în toată clipa de a te strecura pitulat prin păpuriş spre trestia înaltă, ca să ţi se piardă urma.

Lasă că nu mai avea ce să mănânce, lasă că-l omora singurătatea şi nerăbdarea de a şti ce s-a mai petrecut, dar îşi dorea nevasta, care nu mai venea şi nu mai venea.

Nu, aşa nu mai era chip s-o ducă!

Ah, ce nemernică e firea omenească!

Om cu rostul lui, scăpat din oaste, voinic, vesel, harnic şi sănătos, n-ar fi avut decât să rămâie ceea ce era pentru ca să-şi petreacă viaţa în tignă.

„Hm! – suspină el – afurisit să fie ceasul în care i-am văzut pe Şişcă şi pe Graur!”

Ei au pus la cale spargerea, ei l-au ameţit şi l-au momit, ei l-au luat nici singur nu mai ştie cum şi tot ei s-au dat de gol; cum ar fi putut să creadă că nu-l vor da, după ce au fost odată prinşi, de gol şi pe el?

Nevoie n-aveau s-o facă, şi din el, dacă ar fi fost în locul lor, n-ar fi putut nimeni să scoată nimic; nu-i socotea însă oameni cu destulă virtute şi de aceea aştepta cu inima încleştată să vadă cum vin lucrurile.

Luase, când a plecat de acasă, înţelegere cu nevastă-sa ca să spună, dacă l-ar fi căutând cineva, că el s-a dus la lucru unde va fi găsind şi are să se întoarcă – ea nu poate să ştie când – apoi să vină ca să se înţeleagă ce au să facă mai departe. Cinci săptămâni de zile ea venise aproape în fiecare noapte, ca să-i spună că nimeni nu-l caută: nu era a bine că acum nu mai vine!

Ori i se urâse, ori se temea, ori nu mai voia să aibă legătură cu el.

Îi zvâcnea, când se gândea la aceasta, şi i se tulbura tot sângele în vine, căci de la dânsa îi venea, la urma urmelor, tot răul.

Dacă Şişcă şi Graur îl vor fi dat în adevăr de gol, vinovată era numai dânsa, care nu-i putuse suferi la casa ei şi-l pusese în vrajbă cu dânşii.

Pe urma ei căzuseră toate relele pe capul lui.

Ce uşoară şi ferită de griji îi era viaţa mai înainte de a o fi luat pe dânsa şi ce puţin i-ar fi păsat dacă singur ar fi fost şi acum de cele ce pot să-l ajungă 1

Treci, când stai singur în lume, şi prin bine şi prin rău şi puţin îţi pasă; ea însă nu-l lăsa nici să moară, nici să trăiască în pace.

Cum, Doamne, să poată muri, când ea îi făcuse atât de dragă viaţa!

Şi tot mai uşor se împăca cu moartea decât cu gândul că ea ar putea să trăiască şi fără dânsul, ba poate chiar şi cu altul.

El porni cu pas hotărât spre sat: ce-o fi să fie, mai rău de cum erau lucrurile tot nu puteau să vie!

Se mângâiase el, stând aşa singur, cu gândul că ar putea, la urma urmelor, să trăiască ei şi aşa, stând el ascuns.

Se deprind oamenii cu toate şi n-are, aşa zicea el, să-i mai poarte nimeni grija după ce va fi stat câteva săptămâni ascuns pe la marginea bălţii.

Crezându-l dus în lume, îl vor da încetul cu încetul uitării şi el va putea să se întoarcă şi să stea ascuns în casa lui. Era mult farmec în gândul acesta, dar Ana nu era încântată de el.

— O să ţi se urască în cele din urmă, zicea dânsa; o să vie o zi în care o să uiţi că trebuie să te ascunzi şi-o să te dai de gol. Să ne ducem unde nimeni nu ne ştie!

Da! să te duci, dar cum să te strecori prin lumea aceasta plină de îngrădiri şi de pânditori?

Tot era mai bine aici, la marginea bălţii, unde cale de un ceas nu putea nimeni să se apropie fără ca să-l zăreşti: şi fiecare zi petrecută aici era un scump adaos la viaţa fără

de silă.

El, cu toate acestea, se ducea spre sat, stăpânit cu desăvârşire de simţimintul că orişicum ar fi mai bine decât aşa. Ba, spre a se îmbărbăta el însuşi pe sine, începu în cele din urmă să râdă.

De ce adică să stea el ascuns, de ce să-şi lase nevasta singură, de ce să se muncească însuşi pe sine, când nimeni, la urma urmelor, nu voia să-i facă niciun rău? Era numai o părere a lui, ceea ce-l făcea să se teamă, că Şişcă şi Graur îl vor da de gol.

Grea-i viaţa când nu ţi-e curat cugetul: ai culcuş moale şi nu poţi să dormi; ai hrană bună şi nu-ţi tigneşte; te vrea toată lumea şi tu te fereşti de ea!

„Da, da! – zise el – zici tu că are să mi se urască mie fiindcă a început să ţi se urască ţie; zici c-o să mă dau într-o zi de gol fiindcă simţi că ai fi tu într-o ziinstaresămădai degol, ca să scapi de mine!”

Spurcat gin dl

Cum oare să nu meargă, dus de el, cu pas din ce în ce mai grăbit înainte?

Deodată el se opri.

Ochiul lui, deprins de atâta timp cu scrutarea depărtărilor în timp de noapte, umbla şi acum oarecum el de el, şi departe, de tot departe, pe câmpul întins, el zărise două negreţe cari se mişcau, parcă fără ca să-şi schimbe locul, cum nu se mişcă decât oamenii cari se duc şi vin pe acelaşi drum cu tinet Orişice ar fi fost acele negreţe, e foarte greu să mergi înainte, când eşti deprins să te ascunzi, îndată ce vreo fiinţă omenească se iveşte în preajma vederii tale.

Laie nici că se mai întreba dacă vin ori se duc cele două negreţe: îi era destul că le-a zărit, pentru ca toate să se răstoarne de-a valma în capul lui.

Spaima e, fie chiar din senin venită, întunecătoare, şi Laie o luă iar înapoi spre baltă, mai mult pe pitite decât mergând omeneşte.

Abia ajuns în trestie, a început iar să răsufle în toată lărgimea lui şi să se întoarcă la gândurile care-l luaseră să-

l ducă spre sat.

Nu! prea era de nesuferit viaţa lui; smintit ar fi trebuit să fie ca să creadă că poate o femeie să aibă destulă virtute ca să fie legată de un om cu asemenea viaţă.

— E peste putinţă 1 răcni el tare, încât glasul îi răsună departe peste câmpia deschisă şi se sperie el însuşi de sine.

Era peste putinţă!

Dacă ea, femeie, l-ar fi văzut fugind, s-ar fi depărtat cuprinsă de groază şi n-ar mai fi avut inimă să se întoarcă vreodată în viaţa lui şi a ei. El, munte de om, care ar fi fost în stare să spargă ziduri de piatră şi să ţie piept singur cu şapte, el a fugit ca din faţa unei puteri necovârşite, încât viermele, care e vierme, dacă l-ar fi văzut, numai cuprins de milă s-ar fi putut uita la dânsul; dar ea, femeie slabă, ce-ar fi făcut dacă s-ar fi ştiut urmărită ca dânsul?

Nu! Aşa nu mai putea s-o ducă!

Tot mai bine fie mort, fie în fundul ocnei 1

Ea însă ce se făcea? Cum rămânea?

Noaptea toată şi ziua următoare toată el s-a zbătut, muncit de întrebarea aceasta, aşteptând mereu ca s-o vadă ivită despre sat şi încredinţându-se la fiecare clipă el însuşi pe sine că ea n-are să vie, că nu mai cutează, nu mai vrea să aibă legături cu dânsul.

„Dac-a fi în ceas bun, bine, iar dac-ar fi în ceas rău, să fie!” zise el vineri spre sâmbătă şi porni din nou spre sat.

Cum lupul mânat de foame se duce în timp de iarnă geroasă spre stina în care ştie adăpostită turma de oi, aşa înainta Laie spre casa lui, fricos şi privind mereu în toate părţile, oprindu-se din când în când, ca să vadă şi să audă mai bine, dar hotărât să meargă înainte şi gata să dea piept cu orişicine care i s-ar pune în drum.

Sosit acasă, el ascultă puţin la fereastra neluminată, apoi bătu încet, încât era peste putinţă ca Ana, dacă doarme, să-l audă.

Ana tresări cu toate acestea din somn şi se ridică

speriată în culcuşul ei.

Încă în ziua când au venit să-l caute şi să ştiricească unde a plecat, ea a luat hotărârea de a se lepăda de el şi s-a şi lepădat. N-a spus, ce-i drept, nimănui în lumea aceasta că ştie unde se află el, dar nici n-a zis că nu ştie, ci numai că n-ar putea să ştie chiar nici dacă el i-ar fi spus unde se duce, iară el a zis să spună că nu ştie nici el unde o să ajungă şi când o să se întoarcă. De atunci n-a mai supărat-o nimeni; dar ea era destul de deşteaptă pentru ca să simtă că e păzită în casa ei, că l-ar da de gol şi ar fi năpăstuită şi ea dacă s-ar mai duce la el. Nu s-ar fi dus însă nici dacă nu s-ar fi temut de aceasta; din clipa în care-l ştia părtaş la vinovăţie cu Şişcă şi cu Graur, ea se socotea desfăcută de el.

Şi dacă ar fi să vină acasă?

„Dacă vine ziua – îşi zicea dânsa – îl prind, iar dacă vine noaptea, ori nu-i deschid, ori fug prin fereastra din dos”.

Un gând o stăpânea pe dânsa: că şi dânsa e părtaşă la vina lui, c-a ştiut, ori c-a voit să-l scape.

Nu era însă în stare să-l vândă, şi de aceea, orişicât de greu îi era, stetea singură acasă, tremurând mereu, dormind nopţile iepureşte şi tresărind în toată clipa din somn.

Nu putea nici acum să-şi dea seamă dac-a auzit în aievea, ori i s-a părut numai în vis că cineva bate la fereastră şi rămase ascultând, cu răsuflarea oprită şi cu inima încleştată a omului gata de a săvârşi o faptă grea.

Ştia ce are să facă şi nici că şi-ar fi putut închipui că el o va abate de la hotărârea ei.

Ea rămase deci nemişcată, ca înfiptă, în culcuşul ei şi după ce el bătu din nou în geam.

Era un deget de om care atinsese geamul, un deget ca toate degetele; ea simţea, cu toate acestea, că al lui e degetul, ba din zăngănitul geamului socotea toată stăruinţa, toată durerea deznădăjduirii lui. Lacrimile o năpădiră şi-i venea să răcnească, dar ea nu putea să-l scape şi nu voia să fie părtaşă la soarta lui.

„Ah! sărmana de mine! suspină ea încet. De ce nu m-a născut mama moartă!”

Era bărbatul ei omul care bătea la fereastră şi era om să-l sorbi cu ochii şi să mergi cu el şi la moarte; iară ea nu putea să-l primească în casă. Ştia că pânditorii sunt prin apropiere şi-l vor prinde dacă va mai sta câtva timp la fereastră; ea însă nu putea să-i dea niciun ajutor.

Câinii din vecini începură să latre.

Ana îşi opri iar răsuflarea şi-şi închise ochii, parcă ar fi voit să nu mai vadă, să nu mai audă, să nu mai ştie nimic.

Îi vedea cum vin, cum se apropie, cum îl zăresc, îl înconjoară şi-l prind – viu dacă se dă, ori mort dacă nu vrea să se dea.

Ea sări din pat, alergă să deschidă uşa, apoi, scoţând capul prin crăpătura uşii deschise, şopti stăruitor:

— Laie, fugi, fugi, că te pândesc şi vin să te prindă!

Drept răspuns, el făcu câţiva paşi mari până la uşă şi trecu pragul.

— Las să mă prindă – grăi cu glasul înecat – că tot e mai bine decât acum.

— Nu, Laie, nu! răspunse ea dându-se un pas napoi; nu crezi nici tu ceea ce zici. Dumnezeu îmi vede sufletul şi ştie ce aş vrea eu: degeaba aş vrea însă să te ajut, că nu te pot, şi nu ţi-e de niciun folos dacă mă vor lua şi pe mine deodată cu tine.

— Îmi eşti nevastă, întâmpină el, şi nu mă poţi părăsi când mi-e mai grea viaţa.

— Bine – zise Ana muiată – dacă crezi că trebuie s-o fac şi asta, nu am încotro. Se vede c-aşa mi-a fost dată. Eşti mai tare decât mine şi nu aş putea nici altfel să te opresc când vrei să intri în casa ta. Eu te-am rugat să ai milă de mine şi stau, dacă zadarnică mi-e rugămintea, neputincioasă în faţa ta.

El intră în casă şi se lasă istovit pe un scaun, apoi se uită lung la dânsa.

Era întuneric în casă, dar el vedea, fiindcă o simţea, aşa cum o ştia, femeie cu trup de viespe, nu prea naltă, dar

nici scurtă, bălană, cam ciupită de vărsat, dar cu buzele rumene şi cu ochi neastâmpăraţi, aspră la fire şi rea de gură, dar duioasă şi dulce când e cu tragere de inimă.

— Când au venit să mă caute? întrebă el.

— Duminică dimineaţa, răspunse ea, şi de atunci stau mereu la pândă – încât i-aş fi dus pe urma ta dacă aş fi venit să te văd. Trebuie să fie şi acum pe aici prin apropiere.

Laie scoase pistolul încărcat şi-l aşeză pe masă.

Ana se cutremură.

Nu-i mai rămânea decât să fugă şi era hotărâtă la aceasta. Aştepta numai o clipă potrivită.

— Dă-mi ceva să mănânc, zise el, că-mi vine să leşin!

Grozav lucru!

Cum putea dânsa să fugă mai înainte de a-i fi pus ceva pe masă!?

Laie se afla acasă la el şi ştia prea bine unde are să caute ca să găsească ceva de mâncare. Deşi lihnit de foame, el era trupeşte şi sufleteşte istovit, încât nu mai era în stare să facă nimic şi, aşezat o dată pe scaun, nu s-ar fi mişcat nici chiar dacă prigonitorii lui s-ar fi ivit în pragul casei.

Şi de ce adică să se mişte? De ce să se mai ostenească?

Orişice ar fi făcut el, soarta nu şi-o putea schimba. Singurul lui simţământ era că orişicum ar veni lucrurile, mai rău de cum îi era nu putea să-i fie.

Iară Ana se uita cu inima îndoită la el. Era pe poliţa din tindă şi pâine şi nişte fasole gătită de post, ea însă se temea să iasă în tindă. Prea era, dacă a ieşit odată, ispitită să nu se mai întoarcă şi parcă era păcat să-l părăsească în starea în care îl vedea. Îi era bărbat omul acesta, trăiseră atâtea zile bune împreună, se deprinsese cu gândul că tot cu dânsul o să-şi petreacă toată viaţa, şi dacă nu putea să-i dea niciun ajutor, nu s-ar fi iertat viaţa ei toată dacă ar mai fi sporit şi ea chiar acum necazurile vieţii lui atât de grele.

Ce bine ar fi fost, Doamne, dacă lucrurile s-ar fi urmat fără ca să mai facă ceva!

— Ai ceva? întrebă el într-un târziu.

— Am, răspunse ea şi ieşi în tindă.

Ea stete o clipă pe gânduri.

Câinii din vecini nu mai lătrau. Degeaba asculta, căci ei nu mai lătrau. Dac-ar fi lătrat şi acum, ea n-ar mai fi stat pe gânduri, ci s-ar fi dus şi ar fi scăpat odată de munca sufletească, dar ei nu mai lătrau; se vede că tot nu-l zăpsise nimeni; fără ca să-şi dea bine seamă de ceea ce face, ea închise uşa despre curte, apoi luă pâinea şi blidul cu fasole de pe poliţă şi se întoarse în casă.

Îi era deodată parcă n-a fost bărbatul ei niciodată urmărit, şi după ce el începu să mănânce, ea se uită cu mulţumire la el, căci mare e mulţumirea de a vedea mâncând cu poftă pe cel ţie apropiat.

— Şi de duminică n-au mai venit să mă caute? întrebă el după ce-şi mai astâmpără foamea.

— Nu, răspunse ea, ci stau numai de pândă, ca să vadă unde mă duc şi să apuce urma ta.

El mânca, dus cu gândul, mai departe.

— Uite – urmă iar peste câtva timp – vor fi stând ori nu la pândă, ei nu m-au simţit şi n-ar crede, dacă li s-ar spune, că mă aflu acasă: am să rămân ascuns aici, iar tu te duci de mâine să mă cauţi, ca să mă caute şi ei aiurea.

— Nu – grăi Ana, cuprinsă de fiori reci – asta nu se poate. Eu nu ştiu să mint, nici să mă prefac, şi ar fi destul să se uite în ochii mei pentru ca să ştie că eşti ascuns acasă.

El nu mai zise nimic; ea însă ar fi rămas cuprinsă de groază dacă ar fi putut să vadă căutătura lui.

— Ce vrei atunci să fac? întrebă el peste câtva timp.

— Doamne! – zise ea suspinând – nu ştiu ce să fac eu, de unde aş putea să-ţi spun ţie, ce ai să faci?

— Hm! – întâmpină el cu amărăciune – ţi-e uşor ţie, care n-ai decât să tragi odată cu ochiul ca să scapi de mine. Eu am să rămân aici, şi pe sufletul tău să fie dacă mă vei da în mâna lor.

Ana se îndărătnici şi-şi strânse buzele.

— Nu mă lua aşa, că nu mă las să mă iei, zise ea. Poţi

să rămâi, dar eu îţi spun că mult timp n-o să poţi sta fără ca ei să simtă că te afli aici, fiindcă eu, chiar şi dac-aş voi, nu ştiu să mă prefac. Eu însă nu vreau: proastă aş fi dac-aş voi când ştiu că nu pot şi mişca aş fi dacă nu ţi-aş spune adevărul.

— Eu rămân, grăi el, şi o să vezi tu că o să ştii să mă păzeşti.

Ridicându-se apoi de la masă, el îşi luă pistolul şi-l puse sub perna de la căpătâiul patului, apoi se întinse, aşa îmbrăcat cum era, în patul aşternut.

Ce putea Ana să-i facă?

Se afla acasă la el, culcat în patul lui. Ar fi voit ca să-i zică să se ducă în podul casei unde era mai bine ascuns, dar n-o ierta firea când ştia că de atâtea săptămâni n-a odihnit în culcuş moale.

Nu-i rămânea decât să-l păzească.

Ea se aşează pe scaunul de pe care se ridicase el şi rămase nemişcată şi stăpânindu-şi oarecum răsuflarea, ca nu cumva să-i tulbure somnul.

De unde putea să ştie dacă nu acesta e cel din urmă somn al lui?

Zolit cum era, adormi îndată ce-şi puse capul pe perină, şi nu e singurătate mai grea decât cea petrecută priveghind la căpătâiul celui ce doarme dus: arcă nu mai ştii dacă stai treaz, ori visezi şi tu

ţi-e p
cu el.

Era peste putinţă ca Ana să stea aşa până dimineaţă. Lasă că-i era urât şi o treceau fiori reci când se gândea câte se pot întâmpla până în zori de zi, dar ca şi făcea mustrări pentru că n-a făcut ceea ce atât de tare se hotărâse a face şi l-a primit în casă, a rămas cu el, ba mai stătea şi acum.

În cele din urmă se ridică hotărâtă, îşi luă hainele de pe lada de la picioarele patului, se îmbrăcă tiptil, apoi tot tiptil ieşi din casă în tindă şi din tindă în curte.

Nu putea dânsa să mai stea cu un făcător de rele, pe care, dacă nu azi, mâine îi luau, ca să-l ducă poate pe toată viaţa în temniţă. În zadar erau toate, traiul lor era sfârşitl

în curte însă se opri.

Câinii din vecini iar începură să latre, cum latră câinii numai când simt om străin prin apropiere. Cuprinsă de temerea că acum vin, în adevăr se apropie prigonitorii lui, ea se întoarse repede în casă, ca să-l deştepte şi să-i spună ca să fugă ori să se ascundă.

— Ce-i? strigă el, sărind în picioare când ea-l atinse puţin, ca să-l deştepte.

— Fugi – şopti dânsa cu glasul înecat de spaimă – că vin să te prindă.

El stete puţin buimăcit.

— Nu se poate, grăi apoi; ar fi venit ei de mult dacă m-ar fi zărit când am venit.

Deşteptat, cum fusese, din somn, el ar fi fost în stare să jure c-au trecut mai multe ceasuri de când se afla acasă: era peste putinţă ca ei să-i fi lăsat atâta timp.

Câinii, însă, câinii lătrau a om străin, ba, ascultând mai cu dinadins, Laie auzi în cele din urmă prin liniştea nopţii şi paşi de oameni ce înaintează încet şi cu măsură. Cuprins iar de groază, el îşi luă pistolul de la căpătâi şi ieşi în tindă. Un singur lucru putea să facă: să se urce în pod prin gaura din tindă. Scară nu era însă la gaura podului.

Deznădăjduit, el sări pe vatră şi se prinse cu amândouă mâinile, la un noroc, de cuierul pe care Ana îşi atârna vasele, ca să se salte şi să se ridice în horn. Nu era însă făcut cuierul acela ca să poarte atâta greutate, şi în clipa când Laie-şi dete vânt ca să se salte, cuiele ieşiră din peretele slab şi Laie se răsturnă cu vase cu tot pe vatră, încât răsună casa de spărtura hârburilor.

Acum erau toate sfârşite.

Omul însă nu se dă cu una, cu două când ştie că nu-i rămâne decât moartea ori lungi ani de muncă silnică: în vreme ce Ana rămase cu inima încleştată şi cu răsuflarea oprită, Laie scoase pistolul, încordă cocoşul şi ieşi pe uşa deschisă, ca să-şi facă drum printre prigonitorii lui.

Ea-şi închise ochii şi-şi astupă urechile, ca să nu vadă, nici să audă.

Pândarii de noapte, cari dăduseră şi noaptea aceasta

ca şi nopţile trecute mereu târcoale împrejurul casei, dar nu-l zăriseră pe Laie, se opriră miraţi din drumul lor când auziră zgomotul vaselor căzute pe vatră. Chibzuit şi târziu la hotărâre cum e românul, unul dintre dânşii întrebă pe celălalt ce-o fi aia, iar celălalt dete cu socoteala că trebuie să meargă să vadă, pentru ca să poată spune mâine dimineaţă ce s-a petrecut peste noapte la casa lui Laie. Nu erau ei puşi ca să-l prindă pe Laie, ci numai să-i caute urma; frumos lucru ar fi fost însă dacă, aşa pe neaşteptate, ar fi putut să-l lege cot la cot.

Vorba era numai dacă e ori nu pe aici prin apropiere şi dacă se va lăsa ori nu să fie legat, şi fiindcă Laie nu prea semăna a om care se lasă, ei s-au mai gândit puţin şi au intrat cu băgare de seamă pe portiţa care se afla în faţa casei, la depărtare de abia vreo douăzeci de paşi de la uşa tindei.

Ieşind în curte, Laie i-a văzut chibzuindu-se şi s-a oprit lângă perete. Neputându-şi da seama dacă l-au văzut ori nu şi ei pe el, s-a tras în dosul uşii, care se deschidea în afară, şi-a aşteptat să vadă ce vor face.

Aici a rămas şi după ce ei au intrat pe portiţă şi, pe când ei înaintau cu băgare de seamă spre casă, el îi aşteptă cu inima încleştată şi cu cocoşul încordat, gata să tragă şi să descarce în ei, îndată ce vede că ei l-au zărit şi vor să-l prindă.

Prigonitorii lui Laie trecură pe lângă uşă şi intrară în tindă, fără ca să-şi dea seamă că nu prea e lucru obişnuit ca noaptea uşa tindei să stea deschisă.

Ana, văzând că timpul trece fără ca să se întâmple ceva, începu să asculte cu luare-aminte. Nu putea să-şi dea seama ce se va fi făcut Laie: căciula îi rămăsese pe masă, lângă blidul din care mâncase fasolea.

Un singur pas ar fi avut să facă pentru ca s-o ia şi s-o arunce sub pat, dar în clipa când ea voi să facă pasul acesta, se şi auziră paşii în tindă şi ea se opri.

— Ce-a fost aici? întrebă unul din pânditori cam cu jumătate de gură.

— Ce hodorogeală? adaose celălalt.

Ana stete o clipă pe gânduri.

Era îmbrăcată, acum, în cap de noapte şi căciula rămăsese pe masă: ea nu putea să umble cu minciuna.

— Ce să fie? răspunse dar cu glas limpede. Laie s-a întors peste noapte acasă şi i-am spus că-i căutaţi urma. Simţind apoi că vă apropiaţi, el a ieşit şi voind, precum se vede, să se urce în pod, s-a atârnat de cuierul cu vase şi l-a răsturnat.

— Aş, dete cu socoteala unul dintre pânditori. Nu se poate: l-am fi văzut noi dac-ar fi venit.

„N-ai spune tu dac-ar fi adevărat!" adăugă celălalt în gândul lui.

— Şi unde e acum Laie? întrebă unul dintre dânşii.

— Nu ştiu, răspunse Ana. Nu e treaba mea să vă pun la cale: chiar şi dac-aş şti, n-aş putea să vă spun. A fost aici, a ieşit şi nu ştiu ce s-a făcut; căutaţi-l dacă vreţi să-l găsiţi, dar băgaţi de seamă că are pistolul încărcat şi cocoaşele sunt încordate.

Pândarii iar steteră pe gânduri.

Ar fi trebuit poate să caute prin casă şi prin prejurul casei, pentru ca să se încredinţeze: era însă peste putinţă ca ea să vorbească aşa dacă Laie ar fi fost în adevăr prin apropiere.

Apoi nici nu erau puşi ca să-l prindă pe Laie.

Împăcaţi cu gândul că au fost şi au cercetat, ei se întoarseră iar în uliţă, unde le era locul.

Nu sunt cu putinţă slujitori mai blajini decât aceştia: Ana tremura, cu toate acestea, ca frunza de plop.

— Mai bine moartă, zise ea, decât trăind asemenea viaţă I

Ea nu putea, cu toate acestea, să facă ceea ce voia. Numai acum simţea cât de mare e slăbiciunea ce-a prins-o de el şi ce grozavă are să fie viaţa pentru dânsa după ce-l vor fi dus pe el. Mai grozavă însă era nehotărârea ei de acum, neliniştea şi temerea neîncetată.

— Fă, Doamne, să se aleagă într-un fel, suspină ea, cuprinsă de simţământul că în zadar se frământă, căci nu poate şti ce are să facă.

Laie, îndată ce pânditorii se depărtară, ieşi din dosul uşii şi se întoarse cu câteva sărituri în casă.

Anasedete speriată înapoi.

Îl crezuse dus, şi acum, când vedea c-a fost aci, cu totul aproape de cei ce umblau să-l prindă, îi era ca şi când ar fi văzut moartea trecând prin faţa ei.

— Care va să zică – şopti el plin de venin – n-ai aşteptat decât să vie pentru ca să mă dai în mâinile lori?

„— E ea. N-ar fi avut decât
— Ce voiai sa iacă rai,
să se uite bine împrejurul lor

pentru ca să afle adevărul; şi dacă pe tine te-a cuprins spaima în faţa acestor oameni atât de blajini, nu poţi cere ca eu să nu mă sperii în faţa altor oameni mai isteţi, cari ne vor veni mâine şi vor cerceta mai bine. Nu ţi-ar fi ţie de niciun folos, vai însă ar fi de capul meu dacă m-ar prinde cu minciuna.

Laie simţea că aşa este, şi mai înainte, când era muiat de foame şi de osteneală, i-ar fi dat dreptate; acum însă, după ce-şi potolise foamea şi se mai odihnise, ieşise iar în el la iveală firea lui cea adevărată şi nu se mai putea împăca cu gândul că ea o să aibă o soartă deosebită de a lui.

— Ştiam eu, zise el, că ţi-ai rupt gândul de la mine şi n-aştepţi decât să mă vezi odată prins pentru ca să te dai la altă viaţă.

Ana se înduioşă.

— Aşa ar trebui să fie şi aşa am şi voit eu, dar văd acum că nu se poate, întâmpină ea cu glas tânguios. Ce adică am greşit eu ca să fiu vrednică de suferinţele prin care trec şi de soarta ce mă aşteaptă? Te socoteam, când m-ai luat, om cinstit, şi Dumnezeu, care-mi vede sufletul, mă ştie că nu m-aş fi dus după tine dac-aş fi avut vreun prepus.

— Nici că m-aş fi încărcat cu păcatul dacă mi-ai fi fost şi atunci nevastă! o întrerupse el cu spaimă, ca şi când ar fi vrut să-i facă mustrări pentru că nu îi era nevastă şi atunci.

— Zic şi eu că nu, grăi dânsa. Nu te-ar fi iertat firea,

şi chiar dacă da, m-aş fi simţit vinovată şi eu. Cum să mă simt însă vinovată când tu nu mi-ai spus nimic, nici mai înainte de a mă fi luat, nici după aceea? Cum să mă socotesc legată de tine şi acum, după ce văd că m-ai înşelat şi nu eşti, cum te credeam, omul cu care pot să trăiesc?

Laie începu să tremure de mânie.

— Nu te temi tu să mi-o spui aşa în faţă şi să mă osândeşti aşa, fără judecată, mai aspru decât orişice judecător? grăi el, stăpânindu-şi mânia.

— De ce să mă tem? răspunse ea liniştită. Ce rău ar putea să mă mai ajungă? Chin mi-a fost viaţa câtă vreme ai stat ascuns pe marginea bălţii, chin îmi este de când te-ai întors acasă, chin mi-ar fi dac-am fugi amândoi, ca să ne ascundem aiurea, şi chin are să-mi fie după ce te vor fi prins pe tine, şi scăpată aş fi fost numai dacă m-aş fi lepădat, cum am voit, de tine în clipa când am aflat adevărul. Tu vezi însă că nu m-am lepădat, că nu pot să mă lepăd şi grozav mă ceartă Dumnezeu pentru păcatul de a fi prins slăbiciune de un om ca tine? De ce să mă mai tem, Laie – urmă ea cu patimă – când numai moartea mai poate să mă ajungă, iar moartea mi-e mai ademenitoare decât viaţal Nu, Laie, dacă ai fi om cu virtute, n-ai mai sta pe gânduri, ci le-ai curma odată toate cu pistolul acela, care nu mai poate să-ţi fie de alt folos, căci tot mai bine e să nu fim decât să fim precum suntem. Dar nu eşti om, Laie, ci fire de vierme, care se zvârcoleşte şi vrea să trăiască până chiar şi călcat în picioare.

— Nu-i adevărat! strigă Laie tare de răsunară zăngănind ferestrele, apoi, îmbărbătat, el ridică pistolul şi-l descărcă în pieptul ei, încât ea se răsturnă cu un ţipăt uşor, ca uluită, la picioarele lui.

Când însă el îndreptă pistolul spre pieptul său, mâna începu să-i tremure, şi a doua ţeavă se descărcă tot în Ana, după ce căzu la pământ.

„Orişicât de ticăloasă, numai viaţă să fel” acesta era singurul gând care-l stăpânea, şi când cei doi pânditori, auzind descărcăturile, alergară la faţa locului, ei îl

scoaseră de sub pat ca pe un câine care nu mai cutează să muşte.

MITOCANUL

De! ce să-i faci mitocanului? Orişicit l-ai ciopli şi l-ai polei, el tot îşi dă în petec.

Sosit de la Paris cu diploma de arhitect în buzunar, Voicu era coconaş cu obrazul subţire ca orişicare fecior de boier şi nu se mai putea întoarce în căscioara din Mahalaua Iancului, care se mai dărăpănase în timpul celor din urmă şase ani de când mumă-sa rămăsese văduvă.

Nu împlinise încă vârsta de unsprezece ani când ai luat bursa de la liceul „Sf. Sava", mai petrecuse şase ani în străinătate şi pierduse deprinderea de a trăi în casă cu ferestre mici, cu tavanul scund şi muruită pe jos. A tras dar, cum se cuvenea unui tânăr cu poziţiunea lui, la hotel.

Muma lui însă tot mumă îi rămânea: ziua următoare s-a gătit, a oprit o birjă şi s-a dus s-o vadă.

Era dator s-o facă aceasta.

E însă mare lucru învăţul din copilărie.

N-a stat niciun sfert din ceasul pentru care venise şi a şi început să-şi facă planul cum are s-o repare casa şi cum are s-o împrejmuiască. Ba a rămas şi de prânz, şi după prinz s-a dus cu mumă-sa la ţaţa Marghioala, în Mahalaua Oborului, unde frate-său Duţu avea o mică rotărie, iar vărul său Tudor era tovarăş la o băcănie.

S-a dus şi s-a încurcat.

Şase ani sunt o bucată bună de viaţă şi şase ani se împlineau peste câteva luni de când ei nu se văzuseră: cum, Doamne, să nu se încurce!? Ici un sfert de ceas, colo altul şi încă unul: nici nu simţi când te apucă seara. Apoi dacă e vorba, nici nevastă, nici copii, nici treburi de vreun mare zor nu-l aşteptau acasă, şi tare era bine pe acolo pe la Obor, unde-şi petrecuse copilăria.

Ce păcat că nu mai putea să trăiască în lumea aceasta, unde toţi îl întâmpinau râzând cu bucurie, toţi îi vorbeau cu inima deschisă, toţi umblau în voile lui, toţi se făleau cu el, încât până seara, întreagă mahalaua ştia că s-a întors fratele lui Duţu şi vărul lui Tudor de la Paris.

Nimeni însă nu-l putea opri de a se întoarce cât mai des în ea.

Aşa zicea Voicu când se întorcea la oţel.

Ziua următoare Voicu a început să bată pe la uşile miniştrilor şi mult are să alerge cine a pornit o dată în calea aceasta, mai ales când nu-i purtat de cineva care are iarba-fiarelor ca să-i şi deschidă uşile la care bate. Îşi închipuise Voicu că toţi miniştrii au să se sperie când vor afla că el e Voicu Dicu, care a luat premiul întâi în toate clasele şi se întoarce acum cu diplomă în ţară: miniştrii însă nici că-l ştiau cine e.

Iară el venise în postul Paştilor anume pentru că era în ajunul campaniei şi ţinea să nu se plimbe, ci să-şi înceapă cât mai curând lucrarea. Văzând însă că degeaba umbla pe la ministere, a început să caute vreun antreprenor care ştie să-i preţuiască cunoştinţele, priceperea şi hărnicia.

Una după alta au trecut dar zilele, ba trecut-au şi săptămânile, fără ca Voicu să mai fi putut trece pe la Obor.

Şi e mai greu lucru să fii mamă, să-ţi ştii feciorul în apropiere şi să-l aştepţi în zadar şi azi, şi mine, când ai mare zor de el.

Se nimerise, aşa-i soarta, că rotăria lui Duţu se află tocmai peste drum de dogăria (lui) Ciungu, care nu era om sărac şi avea trei fete şi doi băieţi.

Cât pentru băieţi, ei nu-l supărau pe Duţu, dar între fete era una, cea mijlocie, Uţa, care nu-i lăsa lui Duţu nicio zi ţicnită. De! fată, n-ai ce să-i faci, dacă el era, ce-i drept, cu vreo zece ani mai mare decât dânsa, dar voinic, chipeş şi voios. Nu putea să nu-l vadă când îi era mereu în faţă, iar el ar fi văzut-o de orişiunde, căci mult era nostimă şi nerăbdătoare de a-l vedea c-o vede.

Ciungu însă, Ciungu îşi perdea sărita când o vedea pe Uţa stând de vorbă cu pârlitul acela”, care face trei roate într-o săptămână şi vinde două în trei. Nu de nasul unui asemenea om era Uţa, care mai avea şi zestre de două sute de galbeni. Uţa însă nu se uita la roate, ci la ochii şi la mustaţa lui Duţu; de aceea, certată, necertată,

mai pe faţă, mai pe furiş, ea stetea de vorbă cu Duţu de câte ori numai putea.

Ce păcat era adică dacă stetea de vorbă cu el?

Trecuseră doi ani şi mai bine la mijloc, şi Uţa, care nu-şi făcea inimă rea când tatăl ei o certa, nu s-ar fi simţit nenorocită dacă ar mai fi trecut alţi doi tot aşa.

Acum însă, de când cu întoarcerea lui Voicu de la Paris, Ciungu nu-şi mai certa fata, ba stătea şi el de vorbă cu Duţu.

Ce-i drept, mai multe roate nici nu făcea, nici nu vindea vecinul de peste drum, dar avea frate arhitect, şi un om harnic ca dânsul frumoasă rotărie îşi putea face dacă avea un capital de două sute de galbeni şi ceva credit pe deasupra.

Mare lucru ar fi fost dacă acum, până în Paşti, ar mai fi trecut Voicu pe la frate-său, ba ar fi stat aşa, ca din întâmplare, de vorbă şi cu vecinul de peste drum. Aşa dedea cu socoteală bătrâna, care avea o deosebită slăbiciune pentru Uţa.

Voicu însă uitase, parcă, pe ai săi.

— Să te duci, maică – îi zise ea în cele din urmă lui. Duţu – să vezi ce e cu el.

Duţu ţinea mult la Voicu, care era cu cinci ani mai mic decât dânsul; acum însă era supărat pe el.

— Eu nu mă duc – răspunse dar – dacă nu vine el. El ştie unde are să ne găsească; eu însă n-am mai umblat pe la oţeluri şi te pomeneşti c-o să-i fie boierului ruşine că are frate ca mine.

Bătrâna era foarte mâhnită, căci ţinea la Duţu, dar Voicu era mulţumirea sufletului ei şi se simţea lovită ea însăşi când el era grăit de rău. Orişice ar fi făcut Voicu era bine făcut, şi ea nu era în stare să-l judece.

Şi avea dreptate bătrâna.

Două zile în urmă Voicu a venit să-i spună că s-a învoit, în sfârşit, cu un antreprenor, care-i dă patru sute de lei pe lună şi parte la câştig, şi s-a mutat de la oţel în strada Fântânii, unde au trei binale. El însă oprise birja, fiindcă era grăbit: trebuia acum să se pună pe lucru,

pentru ca să arate ce poate, şi să-şi facă reputaţiunea, care e cel mai bun capital.

Era dar foarte strâmtorat când mumă-sa îi zise să dea drumul birjei şi să treacă şi pe la frate-său.

— Trebuie, maică, îi zise ea. Ţi-e frate şi are să se mâhnească dacă află c-ai fost pe la mine şi n-ai trecut şi pe la el.

— Ei, răspunse Voicu, tocmai pentru că mi-e frate şi nu om străin are să-i treacă supărarea dacă îi vei spune că eram grăbit şi nu ştiu unde-mi stă capul.

Nu-i rămânea bătrânei decât să-i spună fără înconjur că mai e la mijloc şi fata vecinului de peste drum.

Voicu se uită lung la mumă-sa.

Dac-ar fi avut timp de a se gândi şi ar mai fi cunoscut-o şi pe Uţa, el le-ar fi înţeles toate. Grăbit, însă, cum era, el nu putea să înţeleagă din puţinele vorbe ale mumei sale decât că Mitocanul de peste drum crede că lumea se sperie de două sute de galbeni pe care îi dă drept zestre fetei sale, iar Duţu e destul de prost ca să alerge după o fată pe care nu vor să i-o dea.

— Cu atât mai vârtos nu mă duc, grăi el îndărătnic. Auzi dumneata! Dacă nu m-ar avea frate pe mine, nu i-ar da fata! şi lui nu îi roşesc obrajii? El tot e gata s-o ia? Sunt destule fete în Bucureşti: un om ca Duţu poate să aleagă şi dintre cele cu zestre mai bună.

— Dar dacă numai asta-i place?

— Aş! prostii! grăi Voicu. S-a trezit de mult vorba că numai una îi place omului. Parcă nu sunt om şi eu? Una-ţi place azi şi alta mâine; femeie să fel

— Vorbeşti şi tu ca toţi oamenii cărora nu le-a plăcut încă niciuna, întâmpină bătrâna zâmbind; n-are decât să-ţi cadă una tronc la inimă, nesuferite au să-ţi fie toate celelalte.

Ce prostie! Parcă într-o femeie se reazemă lumea?

Dar Voicu era grăbit şi nu mai putea să lungească vorba.

Om slab de fire, el luă pe mumă-sa în birjă, ca să meargă împreună la Duţu.

Se mustra c-o face, dar o făcea ca să scape.

Când birja s-a oprit în faţa rotăriei, Duţu ar fi voit să-şi tragă câteva palme. Îl vedea pe frate-său că nu e în apele lui şi le înţelegea toate: prea mare era nedreptatea pe care i-o făcuse!

Vecinul de peste drum se răsfăţa în faţa dogăriei pline de fel de fel de găleţi, ciubere şi puţini şi se simţi crescut cu o palmă când Voicu ridică pălăria şi-l salută ca pe un om cu care vrei să legi o vorbă de alta.

Duţu era topit, umilit ca cel mai nemernic dintre toţi muritorii; nu-i rămânea însă decât să treacă şoseaua şi să-şi prezinte fratele.

N-ar fi fost Ciungu omul care era dacă n-ar fi văzut că şi la dreapta şi la stânga şi peste drum toţi stăteau cu gurile căscate şi se uitau ca la o minune. De! mai rar dogari ca Ciungu, şi încă mai rar rotarii cari au frate ca Voicu, şi, la urma urmelor, fiecare şi zicea în gândul lui: „Ăsta e dintr-ai noştri!”

Ciungu era, ce-i drept, mitocan, dar ştia ce se cuvine: cu oameni ca Voicu nu sta de vorbă în uliţă; îl pofti deci pe vecinul său de peste drum, dimpreună cu frate-său şi cu mumă-sa, în casă, la; o dulceaţă servită pe tavă de argint şi la o cafea turnată în ceşti înflorite.

La asta nu se aşteptase Voicu: n-avea însă încotro; a intrat o dată în horă şi nu-i rămânea decât să joace. Mult ar fi dat, însă, dac-ar fi putut să scape cât mai curând şi, strâmtorat cum era, se simţea grozav de stângaci mai ales când trebui să dea faţă şi cu muma fetei.

Deodată însă el se dezmetici, adică drept vorbind îşi pierdu şi puţina stăpânire de sine ce-i mai rămăsese.

Uţa, o fată ca de vreo optsprezece ani, cam înaltă şi plină la obraji, mai mult smeadă decât oacheşă, cu un zâmbet de copil răsfăţat în ochi şi împrejurul gurii şi curată şi fragedă ca mărgăritarele stropite de roua dimineţii, intră cu tava de dulceţuri şi se duse mai întâi la bătrâna.

Pe când bătrâna lua tacticos şi bătrâneşte dulceaţa, ochii ei se furişau hoţeşte la Voicu, care uitase că mai sunt

şi alţii de faţă şi se pierduse în privirea ei. Nu! Aşa fete nu văzuse el pe unde umblase.

De la bătrâna, Uţa trecu la Voicu.

Tava îi tremura în mână, însă nu de emoţiune, ci fiindcă îi era greu să-şi stăpânească râsul. Şi-l stăpânea, nu-i vorbă, dar ochii ei şi gropiţele din obrajii ei se mişcau cu neastâmpăr: îi venea să arunce tava cât colo, să sară la Voicu, să-l apuce şi să-l sărute. N-a făcut-o, dar s-a uitat o dată drept şi deschis în ochii lui, încât Voicu se simţi parc-ar şti-o de copilă mică, parcă ar fi purtat-o în braţe, şi nu-şi mai putea stăpâni râsul.

— Del – acum îl înţeleg şi eu pe Duţu – grăi el cu inima deschisă, ca şi când în casa aceasta ar fi crescut.

Duţu era foarte supărat, iar bătrâna se uita mirată la fiul său.

Nu! Prea o luase repede!

Aşa zicea şi Ciungu în gândul lui.

Erau strâmtoraţi cu toţii, de nu mai ştiau cum să iasă din încurcătura aceasta.

— Doamne! grăi Uţa, cuprinsă de neasiimpir. Ce să mai umblăm cu mofturi? Parcă nu ştim cu toţii care dintre noi ce gândeşte!

Ea-şi acoperi apoi faţa cu amândouă mâinile şi începu să plângă.

Aşa sunt femeile: acum râd ca nişte nebune şi, cât baţi în palme, încep, te miri de ce, să plângă.

Bătrânele amândouă, deşi foarte voioase, începură să plângă şi ele.

— Ei, lăsaţi acum plânsul, că nu se prăpădeşte lumea, grăi Ciungu supărat; îi mai dau o sută de galbeni pe deasupra; să fie trei!

— Ia lasă galbenii, întâmpină Duţu dezgheţat. Parcă n-am fi putut noi face lucru acesta şi acum doi ani!

— Ba să nu-i lase, grăi Uţa, că ne trebuie şi nouă. De ce adică să fim noi săraci şi ei să se uite peste drum parcă n-am fi fost oameni ca dânşii?

Ce mai puteai să zici?

Dacă e vorba, Voicu era acela care dăduse lucrurile

fără înconjur pe faţă şi după el se luase Uţa, iar celorlalţi nu le mai rămânea decât să-şi deschidă şi ei inimile.

Voicu găsea ceva frumos în această lipsă de sfială şi peste două zile iar a găsit un sfert de ceas ca să treacă pe la Obor: prea îi era nesuferită lumea în care trăia şi i se deschidea inima când se întorcea aici.

După Paşti s-a făcut nunta, iar după nuntă au urmat zilele albe cu duminici petrecute pe la grădina lui Eliad, pe la Tei, pe la Pantelimon, pe la Băneasa, pe la Herăstrău.

Voicu nu putea să lipsească niciodată. El îi făcuse, la urma urmelor, bărbat şi nevastă şi nu se putea lipsi de mulţumirea de a-i vedea ce bine trăiesc; iară Uţii nu i-ar fi priit nimic dacă n-ar fi fost de faţă şi Voicu.

Peste săptămână el stetea de dimineaţa până seara cu zidarii, cu dulgherii şi cu ţiganii salahori, serile, obosit, se culca, cum se zice, deodată cu găinile, iar duminicile şi zilele de sărbători alerga la Obor: se făcuse de nu-l mai cunoşteau prietenii, pecari nu-i mai vedea decât din întâmplare, şi pierduse în câţiva ani toată poleiala pe care i-o dăduse Parisul în timp de aproape şase ani.

Toate au însă sfârşitul lor firesc.

Mai spre iarnă, tocmai când arhitecţii au destul timp de plimbare, Voicu nu mai avea ce să caute pe la Obor. Luase Duţu obiceiul de a ieşi numai cu nevasta, fără Uţa nu putea să iasă.

De sărbători au avut bucurie la casă; după sărbători au tras un chef de botez şi apoi fraţii nu se mai vedeau decât, vorba românului, din Paşti în Paşti.

Voicu luase peste vară câteva zidiri la ţară, unde alţi arhitecţi cu obrazul mai subţire nu bucuros mergeau; iară Duţu lucra cu trei calfe, mai ţinea şi doi ucenici şi nu putea să lase rotăria. Ei însă tot fraţi erau şi nu-l ierta firea pe Voicu să nu vie la Obor când se nimereau câte două sărbători una după alta.

Aşa au şi rămas lucrurile: avea fiecare treburile lui şi, în vreme ce Duţu umplea magazia de roate şi Uţa umplea casa de copii, Voicu îşi cumpărase loc şi aduna material ca să-şi zidească casă sus în Dealul Spirii.

Mare chef au tras apoi când Voicu a ajuns să-şi sfinţească casa.

Erau adunaţi cu toţii: bătrâna cu feciorul ei Duţu şi cu nora ei Uţa, Ciungu cu nevastă-sa, cu fetele şi nurorile, cu feciorii şi cu ginerii săi, Tudor cu nevasta şi peste toţi o droaie de copii, tot unul mai mic decât celălalt.

Uţa era cu toate acestea posomorâtă.

Prea era mare şi largă şi frumoasă, prea boierească casa lui Voicu: aşa numai pentru sine nu şi-o zidise omul, şi Uţa, femeie prevăzătoare şi mumă a patru copii, dedea cu socoteală că mai curând ori mai târziu o să fie şi o stăpână în casa aceasta.

Vreo cocoană năzuroasă, care nici că se mai uită la rudele soţului său.

I se închidea inima când se gândea la aceasta.

Şi, totuşi, păcat de aşa casă să trăieşti singur cuc în ea.

Mai întâi Ciungu, care era cel mai bătrân dintre dânşii şi ştia mai bine decittoţi ceilalţi ce mare lucru e să ai oameni aleşi între nemoşteniile tale, a închinat paharul în sănătatea viitoarei.

Apoi şi-a dat şi bătrâna focul pe faţă, mărturisind că atâta dorinţă mai are şi ea în lumea aceasta.

Duţu n-a zis nimic, dar şi-a mângâiat copilaşii şi a cuprins-o pe Uţa cu braţul, apoi s-a uitat în ochii fratelui său ca şi când ar fi voit să zică: „Nu e pe lumea aceasta mai frumos dar de la Dumnezeu!”

Voicu râdea de el.

De ce oare şi-ar fi zidit casa dacă nu acesta i-ar fi fost gândul?

Râdea şi Uţa, dar râdea de dânşii.

Iară Uţa, muiere cu gura rea, s-ar fi simţit umilită dacă n-ar fi spus fără de înconjur ceea ce gândea.

— Vorbiţi şi voi ca ăl din poveste, care şi-a dorit să fie împărat, grăi dânsa. Ăsta nu e om care-şi ia nevastă. Vă pomeniţi că-l ia pe el una care-l face să ne închidă uşa înaintea nasului.

Erau grăite în glumă vorbele acestea. Voicu se simţea

cu toate acestea atins de ele.

Nici unul 1 dintre cunoscuţii lui, ajuns odată ceva mai în capul mesei, nu mai voia să ştie de rudele sale, ba se sfia până chiar şi de părinţii săi. El dispreţuia pe asemenea oameni, iar acum Uţa, pe care o socotea femeie cu judecată, îl punea în rând cu dânşii.

— Îmi pare rău – zise el mâhnit – că nici acum nu mă cunoşti. Eu n-aş putea să trăiesc cu o femeie care n-ar ţinea şi la voi.

Uţa se uită zâmbind la el. Nu se-ndoia că el aşa simte cum vorbeşte: nu putea însă nici el să ştie cum are să simtă după ce va fi prins vreo slăbiciune, şi era om făcut să aibă mari slăbiciuni.

Asta şi-o mărturisea şi Voicu şi de aceea era foarte fricos.

Când începuse a-şi aduna material pentru casă, el era hotărât să se însoare îndată ce-şi va fi zidit casa. Îi era urâtă singurătatea şi nu e lucru mai uşor decât să te însori după ce ai o carieră bună şi ţi-ai mai adunat şi avere, ca să poţi alege după plac.

— Casa era însă sfinţită şi el nici măcar alegerea nu şi-o făcuse.

Erau multe cari îi plăceau şi multe dintre acestea s-ar fi simţit fericite dacă el le-ar fi cerut mâna, fiindcă, deşi cam rustic, el era om deştept, voios, cu foarte bună reputaţiune şi simpatic. Idealul lui era însă o femeie frumuşică şi curată, deşteaptă şi săracă, un fel de Uţă, pentru care căsătoria cu dânsul ar fi fost un mare noroc; iar ochii lui se opreau asupra femeilor frumoase şi elegante, fete din familii mai înstărite, unele cu zestre mai mare decât averea lui şi nici nu-i era nimic mai urât decât bărbatul care, căsătorindu-se, intră slugă la stăpân.

A trecut dar anul şi-au mai trecut şi alţi ani şi Voicu a început să simtă că e mai greu să-ţi alegi nevastă decât să-ţi zideşti casă.

Voicu, cel mai mare dintre băieţii lui Duţu, intrase în şcoala comercială, iară Voicu, fratele lui Duţu, trăia tot singur cuc în casele din Dealul Spirii care nu mai erau

nouă. Şi nu numai casele se învechesc; se cam învechise şi stăpânul lor, care se uita din zi în zi mai îngrijat la perii cărunţi de pe tâmplele lui.

De, om tocmai tânăr nu prea era, şi, neînsurat, omul care nu mai e tânăr se simte totdeauna mai bătrân de cum în adevăr e.

Lasă că cei mai mulţi dintre prietenii lui de odinioară erau de mult oameni cu rost şi cu copii mari, iar prietenii lui de acum erau cu câte zece ani mai tineri decât dânsul, se sporeau însă din zi în zi şi fetele care îi plăceau, dar nu se mai uitau la dânsul. Ajunsese în cele din urmă că nu mai credea ca vreuna să-l ia şi pe el.

Nici că se putea altfel!

Pe stradă, pe la binale şi prin birturi nu poate nimeni să-şi găsească nevastă; iar prin casele oamenilor nu intra Voicu.

Nu i-ar fi rămas dar decât să primească ajutorul cocoanei Firichii din Calea Moşilor, care trecea foarte adeseori pe la bătrâna şi avea pe fiecare deget mai multe, şi mai tinere şi mai potrivite la vârstă, tot una şi una, cari l-ar fi luat bucuros; el însă dispreţuia pe oamenii cari nu-şi aleg ei înşişi nevasta şi nu voia să stea de vorbă cu cucoana Firica, ba nici că voia să vadă portretele pe care ea le lăsa din când în când la bătrâna.

Un singur lucru îl mai muia pe Voicu: perii cărunţi, care se făceau din zi în zi mai deşi.

Când se gândea la aceştia, el tot se uita fie chiar şi numai din curiozitate la portretele cucoanei Firichii.

— Uite! – îi zise într-una din zile bătrâna, scoţând la iveală un portret – de ce adică n-ai lua-o pe aceasta? Ce boboc de fată! Familie bună… zestre de opt mii de galbeni…

Voicu se uită cu un fel de jale la portret.

O cunoştea, aşa, de pe stradă, cum atât de multe îi erau cunoscute: era Olga, fiica cofetarului Bondoc. Adevărat boboc de fată, dar una dintre multele cari nu se mai uitau la dânsul.

— Bine, mamă, grăi dânsul, şi dumneata m-ai lăsa s-o

iau pe asta?

— Adică de ce să n-o iai? răspunse bătrâna. Nu ţi-e destul de tânără, destul de frumoasă? N-are destulă zestre?

— Ba mi-e prea tânără şi prea frumoasă pentru zestrea ce-o are, zise el. Nu vezi dumneata că asta e o mofturoasă care nici nu se uită la oameni ca mine?

Bătrâna se uită adânc jignită la el.

— S-ar simţi, grăi dânsa, foarte fericită dac-ar găsi un bărbat ca tine. Nu degeaba au trimis-o pe cocoana Firica la mine.

— Aş! – întâmpina el – au trimis-o părinţii, cari umblă să scape cât mai curând de ea şi-i caută, ca oameni cu minte, un bărbat mai aşezat. Asta este dintre femeile cari şi cheltuiesc zestrea îndoit şi te fac în fiecare zi să simţi că ţi-au adus-o, şi dacă m-ar lua, ar face-o numai pentru ca să scape de părinţii ei. Apoi vorba Uţei, chiar dintru început v-ar trânti uşa în nas!

Obrajii bătrânei se umplură de sânge.

— Asta e, vezi, asta! strigă ea cătrănită. De mult ai fi tu însurat dacă nu te-ai uita în gura Uţei. Cauţi mereu şi nu găseşti, fiindcă ai voi să iei nu numai pentru tine, ci totodată şi pentru noi. Apoi asta n-o găseşti nici într-o mie, nici între zece mii: ori e de seama ta şi nu mai e de a noastră, ori e de a noastră şi nu mai e de a ta; amândouă nu sunt cu putinţă.

— Dacă ţine la mine, grăi Voicu, trebuie să ţină şi la voi.

— Vorbeşti şi tu parc-ai fi Uţa, răspunse bătrâna; de unde să ţie dacă nu te cunoaşte? Stăi, aşteaptă, rabdă: asta vine cu timpul.

— Nu! – zise el cu toată hotărârea – eu nu pot să fac ceea ce e împotriva firii mele!

Vorba e numai că hotărârile unui om care a ajuns să nu-şi mai poată număra perii cărunţi foarte uşor se schimbă când e la mijloc vreo femeie care e şi tânără şi frumuşică.

Cocoana Firica, femeie trăită în lume, nu voia să-l

siluiască pe Voicu. O încercare însă nu putea să-i strice. Goreanu, unul dintre prietenii lui Voicu, luase de curând în căsătorie pe o verişoară a Olgăi; ce ar fi fost adică dacă s-ar fi întâlnit ca din întâmplare la Goreanu?

Cucoana Firica îşi dedea parola de onoare că are să pună lucrurile la cale astfel încât chiar nici nevasta lui Goreanu să nu bănuiască nimic.

Vorba era numai că e greu de tot să pofteşti la casa ta o fată şi un flăcău fără ca să bănuieşti nimic, şi încă mai greu e ca un om de curând căsătorit să ştie ceva ce n-are să afle şi nevasta lui.

Cucoana Firica puse lucrurile la cale aşa ca Olga să vie după-amiază cu lucrul la prietena ei şi să rămâie şi la masă, iar dl. Goreanu să-l aducă apoi şi pe Voicu, ca din întâmplare, la masă.

Goreanu însă nu putea să aducă la masă un prieten pe care nevastă-sa nu-l cunoştea încă fără ca să spună o vorbă, iar pe nevasta lui n-o răbda firea să nu-i spună verişoarei că are să fie Voicu la masă.

Olga nu-l cunoştea pe Voicu, dar îl ştia de la muma ei, care vorbise despre dânsul, ba-i arătase chiar şi portretul lui.

— Nu mă duc! zise ea foarte hotărâtă.

Hotărârile unei fete trecute abia de şaptesprezece ani sunt însă tot ca ale flăcăilor cu peri cărunţi.

Mai ales după ce verişoara ei a încredinţat-o că Voicu nu bănuieşte nimic, Olga s-a dus din curiozitate femeiască, aşa zicea dânsa.

Şi tocmai fiindcă era curioasă, Olga era nerăbdătoare, cuprinsă de un fel de fierbinţeli.

Voicu chiar mai mult decât dânsa.

Îi părea rău că s-a lăsat să fie tras în încurcătura aceasta. Se simţea parc-a luat asupra sa o sarcină grozav de grea şi e legat pe vecie din clipa în care a luat înţelegerea cu prietenul său. Viind deci la Goreanu, el se mângâia cu gândul că încercarea o să rămâie zadarnică.

Tot e mai bine să stai singur decât să-ţi legi viaţa de toanele unei femei care nu e, la urma urmelor, pentru tine!

Cu totul altfel i se prezentau lucrurile după ce’s. – a văzut faţă în faţă cu ea.

Nu era sărmanul obişnuit să vadă femeile atât de aproape şi nu fusese în viaţa lui atât de înaintat, ca acum, spre căsătorie. Prea era nostimă: ar fi fost în stare s-o ia chiar şi fără de voia ei!

Vorba e numai că Olga nu se uita la el. Şerpoaică neastâmpărată alte dăţi, acum era înţepată şi scurtă la vorbă: voia parcă să-i arate că nici că vrea să ştie de oameni ca dânsul.

Iar Voicu nu era omul care ştie să se apropie de femeile tinere şi să le deschidă inima: tot înţepat şi scurt la vorbă era şi el. Se îndărătnicise omul şi parc-ar fi fost în stare să-i zică: Lac să fie, că broaşte sunt destule.

Şi totuşi!

Fetele tinere se simt foarte măgulite, înălţate oarecum în gândul lor când ştiu că un om mai matur şi mai aşezat are slăbiciune de ele, şi n-avea Olga decât să se uite la dânsul pentru ca să vadă că el a venit anume ca s-o vadă.

Era foarte greu să-i ţii la un loc pe amândoi şi te aşteptai în toată clipa să-i vezi luânau-se la ceartă; dl. şi d-na Goreanu se uitau cu toate aceste râzând unul la altul.

— Să-i lăsăm singuri! şopti ea după masă şi ieşi ca să vadă de treburile casei.

Lui Goreanu îi plăcea ideea.

— Să mă ierţi, zise el peste puţin şi se duse după nevastă-sa.

Voicu era foarte strâmtorat. Olga însă, care îi vedea strâmtorarea, se simţea oarecum la largul ei, parcă l-ar fi prins şi ar putea să facă tot ceea ce voia cu dânsul.

Ea rămase câtva timp tăcută, aşteptând să vadă ce va zice el. Văzând apoi că el nu zice nimic, ea îşi ridică ochii şi se uită drept în ochii lui.

Voicu se uită şi el drept în ochii ei şi parcă le venea amândurora să râdă.

Dac-ar fi fost Uţa la mijloc, ea ar fi zis: „Ce să mai umblăm cu mofturi?” Olga era însă mai mofturoasă; ea ar

fi voit ca el să se apropie de dânsa şi să-i zică ceva, şi fiindcă el nu se apropia şi nu zicea nimic, ea îi întoarse mâhnită spatele şi se uită pe fereastră. Îi venea să plângă şi îi era ruşine; ar fi voit să răcnească şi nu-i şedea bine.

El se apropie sfiicios de dânsa.

— Domnişoară – grăi apoi încet – n-ai de ce să te superi pe mine. Eu n-am înţeles lucrurile aşa, dar verişoara dumitale vrea să-şi facă o jucărie cu noi.

— Ce vrei dumneata cu mine? răspunse ea, uitându-se iar în ochii lui.

El apucă, fără ca să-şi dea seama, mâna ei, şi e lucru mare să ţii în mâna ta mâna ei.

— Nu mai vreau, zise, decât ceea ce vrei şi dumneata. Aş fi foarte fericit dacă ai voi ceea ce doresc eu, dar înţeleg că e lucru foarte greu. Sunt cam bătrân.

— Ba nu eşti – răspunse ea îndărătnică – dar dumneata nu mă cunoşti; eu sunt zburdalnică, capriţioasă şi nu te cunosc. Mi-e oarecum frică de dumneata.

— Nu – zise el râzând – frică nu poate să-i fie de mine nimănui.

Şi deodată parcă se răsturnară toate lucrurile: acum se simţea el în largul lui, încât o prinsese parcă şi putea să facă tot ceea ce voia cu dânsa.

— O să ne cunoaştem mai bine, zise el şi, tot fără ca să-şi dea seama, luă mâna ei în amândouă mâinile lui, se uită drept în ochii ei deschişi, apoi îi atinse puţin obrazul şi o mângâie ca pe un copil.

Ea se ridică oarecum speriată şi aşa, depărtaţi unul de altul, îi găsi dl. Goreanu când se întoarse.

Vedea că s-au schimbat lucrurile, dar nu putea să-şi dea seama ce s-a petrecut între Voicu şi Olga, care era supărată de-i venea să plângă.

Văzându-l pe Voicu sfiicios, ea-l luase drept un om blajin, cu care poate să facă tot ceea ce voieşte. Nu era dar câtuşi de puţin supărată când a rămas singură cu el; îşi închipuia că are să se joace cu el ca şoarecele cu pisica. Era însă prea tânără pentru asemenea joc, el o luase prea serios şi lucrurile au ieşit cu totul altfel. Ar fi voit deci să

mai stea cu el pentru ca s-o poată cârmi şi era supărată că aceasta nu mai e cu putinţă şi el rămâne cu impresiunea pe care o primise.

Nici că era bună impresiunea aceasta. Prea iute se petrecuseră lucrurile.

Dupăceatita timp îşi făcuse planuri de căsătorie, Voicu se înfipsese încetul cu încetul în gândul că e foarte greu să câştigi o femeie. Olga i-a părut dar femeie admirabilă, de care nu îndrăznea să se apropie, numai însă câtă vreme ea a fost rece, scurtă la vorbă, oarecum neapropiată; acum vedea într-însa pe copila uşuratică ce se arunca orbiş în braţele celui dintâi venit numai ca să scape de disciplina părintească şi să poată trăi mai liber.

Erau toate stricate: acesta era simţământul de care erau cuprinşi cu toţi în clipa despărţirii.

Abia seara, când se află singur, a mai început Voicu să se răzgândească.

Copilă uşuratică? Dai însă tare drăguţă! Păcat! Putea, aşa simţea el, să facă tot ceea ce voia cu dânsa şi e foarte greu să găseşti o femeie cu care poţi face tot ceea ce vrei.

S-ar fi bucurat, la urma urmelor, dacă ar fi putut să mai stea singur cu dânsa, ca s-o cunoască mai bine.

S-ar fi bucurat, dar nu era omul care ştie să pună la cale o întâlnire.

Tot cocoana Firica trebuia să-i vie într-ajutor, un lucru pe care foarte bucuros îl făcea.

Cocoana Firica ţinea însă ca alergătura sănu-ifie degeaba: l-a purtat dar pe Voicu cu vorba de azi pe mâine, până ce n-a putut să-l ia cu frumosul, ca să-l ducă drept la casa viitorilor săi socri, ceea ce era deopotrivă cu peţirea.

Nu era Voicu hotărât s-o facă, dar a făcut-o din slăbiciune omenească, iar după ce a făcut-o, se simţea angajat şi nu se mai putea întoarce. Astfel s-a pomenit fără de voia lui legat, de nu se mai putea mişca. Ce-i drept, mâna domnişoarei Olga n-o ceruse, dar, vorba Uţei, ştia fiecare dintre dânşii ce vor ceilalţi, era foarte bine primit la casa lui Bondoc, şi Olga, copila cea uşuratică, putea să

facă tot ceea ce voieşte cu dânsul: celelalte se înţelegeau de sine.

O singură greutate mai era la mijloc: doamna Bondoc, care era cocoană, şi domnişoara Olga, care crescuse în „pension”, cu fete din „case bune”, ţineau ca mama lui Voicu să nu fie poftită la logodnă. La nuntă da, ziceau ele, dar nu şi la logodnă. Ţineau ca logodna să se facă fără de zgomot.

Voicu s-a învoit, ca să scape de greutatea aceasta.

Îi era foarte greu s-o facă, dar a făcut-o.

Logodna nu era de loc fără de zgomot. Venise, din contra, multă lume la ea şi dansul s-a urmat până în zori de zi.

Voicu se simţea singur, părăsit, nebăgat în seamă, afară din cale strâmtorat în mijlocul acestei lumi străine pentru dânsul; se mângâia însă cu gândul că la nuntă îi va avea şi pe ai săi împrejurul său.

Se mângâia; din când în când însă tot sângele îi năvălea spre obraji; se gândea cum ar fi primită în mijlocul acestei societăţi mama lui şi Uţa, la care atât de mult ţinea, şi-i era ruşine de poziţiunea falşă în care intrase.

Cine era, la urma urmelor, acest Bondoc? Cine era doamna Bondoc? Cine erau toate aceste cocoane gătite şi sulemenite?

Şi totuşi câteva zile în urmă, când doamna Bondoc a scăpat vorbă că ar fi mai bine dacă el nu şi-ar pofti pe ai săi nici la nuntă, el n-a fost în stare să-i aducă aminte că vorba era ca să-i poftească. Era hotărât să se retragă, şi trei zile nici n-a mai dat pe la casa lui Bondoc. A patra zi a trecut însă pe la mamă-sa, ca să-i spună că el nu se poate hotărî, iar de la bătrâna nu s-a mai întors acasă la el, ci la Bondoc.

Era cuprins de simţământul că intra rob, dar altfel nu putea să facă, şi peste câteva zile Uţa ştia că Voicu n-are s-o poftească nici la nuntă.

— Nu – zise ea îndârjită – lucrul acesta n-are să se facă. Am să mă duc şi nepoftită! Nu vezi tu c-au făcut o păpuşă din el? Dacă se lasă acum să-l poarte de nas,

jucăria lor are să fie toată viaţa lui. Duţule! – adăugă ea aprinsă – adu-ţi aminte de ajutorul pe care ţi l-a dat el când erai să te însori: trebuie să-l ajuţi şi tu pe dânsul!

— Cum, păcatele mele, să-l ajut? răspunse Duţu. Dacă e slab, eu nu pot face om din el. Aşa a fost şi aşa şi are să rămână toată viaţa lui!

Trebuia, cu toate acestea, să facă ceva dacă voia să mai aibă trai bun cu Uţa, care nu era deprinsă a suferi să nu i se facă voile. Nu degeaba era el fratele lui Voicu: trebuia să facă tot ceea ce-i spune nevasta când era să scape pe fratele său de sub stăpânirea viitoarei lui neveste.

— E, zicea Uţa, ruşine pentru un bărbat să se lase ca nevastă-sa să-l poarte de nas!

Duţu se uită lung la ea.

— Tocmai de aceea – răspunse el zâmbind – n-am să mă amestec în aceasta: n-o să stric eu norocul fratelui meu numai ca să fac chefurile tale.

— Auzi? Să-i strici norocul? grăi Uţa. Vai de aşa noroci

Degeaba, cu Uţa nu putea Duţu s-o scoată la capăt.

Ca să scape de gura ei, duminică înainte de amiază el s-a gătit şi s-a dus la Bondoc.

N-ar fi fost, dacă l-ar fi întrebat cineva, în stare să spună ce voieşte să facă; el însă ştia ce voieşte şi se simţea destul de deştept ca să se descurce.

— Aş putea – întrebă el pe unul dintre băieţii din prăvălie – să vorbesc cu domnul Bondoc?

Băiatul îl trimise la „cantor”, unde Bondoc îşi făcea socotelile de peste săptămână.

Duţu, care nu mai era sărac ca odinioară şi nu uita niciodată că are frate arhitect, se duse fără de sfială, poate chiar prea îndrăzneţ la fereastra contoarului, apoi, după ce se uită pe fereastră şi-l văzu pe Bondoc la masă, coti, deschise uşa şi intră ca la el acasă.

Bondoc se uita cam mirat la mitocanul fercheş şi ţanţoş.

— Vin, grăi Duţu, ca din partea fratelui meu Voicu şi aş dori să grăiesc, dacă se poate, o vorbă cu cocoana

dumitale şi să văd pe coconiţa, mireasa fratelui meu.

Bondoc era strâmtorat. Nu că l-ar fi supărat, poate, purtarea lui Duţu, dar îl băga în răcori gura nevestei sale, care atât de mult ţinea să n-aibă a face cu mitocănimea viitorului ei ginere. Nu-i vorba, tot un fel de mitocancă era şi ea, dar se ridicase şi ţinea la ochii lumii, avea ambiţiunea ca nimeni să nu poată zice: „Se vede că e neam de mitocani”.

Tocmai de aceea cel mai cuminte lucru era să-l scoată pe Duţu cât mai curând din prăvălie, pentru ca nu cumva băieţii să prindă de veste şi să bată toba cea mare.

— Sunt foarte vesel – zise el dar cam strâmtorat – şi o să vedem dacă nevastă-mea e acasă.

Poftindu-l apoi să iasă pe uşa din dos şi să urce scările, îl introduse chiar în salon, unde nechemat n-avea nimeni voie să intre, şi-l rugă să aştepte puţin.

Rămas singur, Duţu se uită împrejurul său şi examină cu ochii mobila şi tablourile din perete.

„Până-aci – grăi el zâmbind – toate merg de minune: mă pomenesc că mă opreşte şi la masă, numai să scape de mine”.

El se aşază apoi pe canapeaua de sub oglinda cea mare.

La asta nu-l poftise Bondoc. Duţu ştia însă ce voieşte, era fratele lui Voicu şi acolo îi era locul. Cocoana, dacă era de altă părere, n-avea decât să cheme slugile şi să-l dea pe scări.

Cucoana se supără când auzi că a venit fratele lui Voicu şi că bărbatul ei l-a poftit chiar în salon. Era de părere că de asemenea oameni nu mai poţi scăpa dacă nu ştii să-i ţii la cuvenita depărtare, înţelesese însă şi ea că nu-i rămâne decât să-l ia cu binele şi intră, însoţind pe soţul ei, cu zâmbetul pe buze, în salon. Când îl văzu însă tolănit pe canapea, ea-şi pierdu sărita: la atâta obrăznicie nu se aştepta.

Duţu însă nu-şi pierdu sărita: ridicându-se după canapea, se închină puţin, apoi înaintă spre dânsa şi întinse mâna, ca să apuce pe a ei şi s-o sărute, după cum

cerea buna-cuviinţă.

Doamna Bondoc îşi dedea seama că nu-i rămâne decât să-i dea mâna. Era însă femeie, şi femeile, când sunt supărate, nu prea sunt în stare să se stăpânească.

— Ce pofteşti dumneata? întrebă ea înţepată şi fără să-i dea mâna.

— Nici nu ştiu cum să-ţi spun, răspunse el zâmbind. Am venit să vă rog să nu ne poftiţi nici la nuntă, fiindcă n-am putea, dacă ne-aţi pofti, să venim şi s-ar mai supăra şi frate-meu.

— Nici nu e vorba să vă poftim, grăi dânsa mai potolită. Dumneata ştii cum e lumea: ar fi greu pentru dumneavoastră…

— Prea bine, o întrerupse el. De când cu logodna, nu mai am trai bun cu nevasta şi cu socrii; n-aş mai vrea să mă stric şi cu frate-meu. Şi dacă vi-e ruşine dumneavoastră de noi, ni-e încă mai ruşine nouă de ruşinea dumneavoastră1

Asta trecea toate mărginilel

Obrajii doamnei Bondoc se umplură de sânge, iar dl. Bondoc, care ştia că toate în capul lui au să se spargă, era în stare să-l apuce pe Duţu de piept ca să-l dea pe scări.

Duţu era însă foarte mulţumit de ceea ce făcuse. El nu mai aşteptă deci să fie poftit, ci se închină cu plecăciune.

— Fără supărare! grăi şi plecă, hotărât în gândul lui să se ducă drept în Dealu Spirii, ca să-i mai spună şi lui Voicu ceea ce avea pe inimă.

La drumul jumătate însă el se opri şi se întoarse acasă, la Uţa lui.

La urma urmelor, cu Uţa avea el să-şi petreacă viaţa; puţin îi păsa de toată cea lume. N-avea nici frate-său decât să se descurce cum va fi ştiind cu Olga lui.

Asta era însă lucru cu mult mai greu.

De când se logodise, Voicu nu mai era în apele lui. Îi era mereu ca şi când toate s-ar petrece fără de voia lui; se simţea parcă s-a dat rob pe toată viaţa şi nu-i rămâne decât să-şi poarte lanţurile.

După prinz, când s-a dus să vadă pe Olga, n-a găsit decât pe viitorul său socru, care era strâmtorat şi nu ştia cum să-i spună cele petrecute şi să-l vestească că Olga şi muma ei sunt foarte supărate, afară din cale supărate.

Voicu se îmbărbătă.

— Eu cred, zise el, că am şi eu cuvinte de a fi supărat şi supărările n-au, precum se vede, să mai înceteze. Cel mai cuminte lucru e să le curmăm de pe acum: doamna Bondoc poate să-şi găsească ginere mai potrivit cu pretenţiunile d-sale.

Grăindu-le aceste, else-nchină şi se depărtă, împăcat cu gândul că e mai bine aşa.

Da, mai bine ar fi fost dacă n-ar fi gustat din plăcerile timpului de logodnă, dacă Olga n-ar fi fost atât de drăguţă şi dacă perii cărunţi n-ar fi fost atât de deşi pe tâmplele lui. Se deprinsese el de mult cu gândul că are să fie stăpânit viaţa lui toată de Olga, care îi era din zi în zi mai lipită de suflet: de stăpânirea aceasta nu se temea. Aşa, din când în când, însă tot se ivea în sufletul lui îndoiala: parcă tot ţinea el prea mult la Olga şi Olga ţinea prea puţin la dânsul. Când îndoiala aceasta se ivea în sufletul lui, îi venea să se ducă la Obor, ca să-i mulţumească lui Duţu pentru că l-a scăpat.

Nu mai era însă în stare să meargă nicăieri, nici la Duţu, nici mai ales la Bondoc.

Iară Olga?

Sunt curios neam de oameni femeile.

Întrebată dacă iubeşte ori nu pe Voicu, ea ar fi fost în stare să zică că nu, dar îl stimează, ţine la el, îl pune mai presus de alţii. După ce au trecut vreo două zile fără ca ea să-l fi văzut, a cuprins-o un neastâmpăr care creştea din minut în minut. Nu-şi mai găsea locul, nu mai avea poftă de mâncare, nu mai putea să doarmă: se simţea cea mai nenorocită fiinţă de pe faţa pământului.

Şi atâta fată avea Bondoc, căci cei doi băieţi pe care-i mai avea nu erau fete.

Sâmbătă cocoana Firica a alergat toată ziua de la Bondoc în Dealu Spirii şi din Dealu Spirii în Mahalaua

Vergului, iar duminică după-prinz Bondoc a pus caii la trăsură şi s-a dus cu nevasta şi cu fata să facă vizitele cuvenite: la muma lui Voicu, la fratele lui, la socrii acestuia.

Apoi era bine, de tot bine.

LA RĂSCRUCI

SPRE CASĂ

— O fi, cum zici, purtarea de grijă a lui Dumnezeu, n-o fii? nu ştiu! grăi Tănase urmându-şi pe-ndelete drumul; ştiu, însă, că vrednicia omului multe poate să-nfrunte.

Andrei se opri pe o clipă şi se uită cuprins oarecum de grijă la dânsul.

— Mi-e, parcă, frică să te ascult de câte ori te aud vorbind aşa, îi zise. Nu-i a bine când îndoiala se furişează în inima omului.

— Se vede că şi după trei ani petrecuţi în oaste tu tot popă ai rămas, întâmpină Tănase aşa, mai în glumă.

— Nu e popia, ci copilăria, răspunse Andrei, şi dânşii îşi urmară iar câtva timp drumul în tăcere.

Se întorceau de la oaste acasă, după ce-şi făcuseră Tănase anul de voluntar, iar Andrei cei trei ani rânduiţi de lege pentru oamenii de rând. Veniseră pe calea ferată până la acea mai apropiată staţiune şi mai aveau până la Răscruci, unde şedeau părinţii lui Tănase, cale de vreo trei ceasuri, pe care acum toamna o făceau cu plăcere pe jos. Deşi cu vreo patru ani mai mare, Andrei îi fusese încă în seminar bun prieten lui Tănase, şi-n timpul petrecut la oaste, unde Tănase îl găsise sergent-major, prietenia aceasta se mai strânsese.

— Tu ştii, urmă Andrei, că în seminar nu prea am fost îndrumaţi spre credinţă şi cei mai mulţi dintre noi vorbeau ca tine, iar după ce am ieşit din seminar, am dat prea adeseori de preoţi sfătoşi, care nu cred ceea ce zic în biserică şi afară de biserică îşi mărturisesc cu un fel de fală îndoielile. Nul – stărui el – popia nu el Am primit dimpreună cu întocmirile apusene prea multe din păcatele apusenilor. Dezbrăcându-ne hainele părinteşti, ne-am lăpădat şi de slăbiciunile lor şi ne temem că nu cumva să

nu mai fim socotiţi în rând cu oamenii luminaţi dacă ne vom mărturisi credinţa rămasă din timpul copilăriei în inimile noastre.

— Nu putem s-o mărturisim dacă n-o mai avem, întâmpină iar Tănase.

Andrei iar se opri puţin din drum.

— Aşi – îi zise – nu puteţi să n-o aveţi! Nu se pierde credinţa atât de uşor cum ţi se pare ţie, căci ea e temelia vieţii din copilărie. Mi-e drag – urmă el mergând înainte – satul meu, mi-e dragă casa părintească, îmi sunt dragi văile şi dealurile, dragi îmi sunt oamenii de la noi, fiindcă cea mai fericită parte din viaţa mea e copilăria, în care mi s-a croit sufletul, şi o dulceaţă nespusă se revarsă în toată fiinţa mea când îmi reamintesc zilele copilăriei. E peste putinţă să uit zilele acestea, care dau farmec întregii mele vieţi, şi când mi le reamintesc, trebuie neapărat să se reivească în sufletul meu şi simţămintele de care eram stăpânit atunci. Ar trebui să mănstrăinez de toţi ai mei, să uit pe mama şi să mă lepăd de ea pentru ca să piară din mine simţămintele în care ea m-a crescut. Nu, Tănase! ceea ce tu zici e peste putinţă. Fără credinţă, cu adevărat necredincioşi nu pot să fie decât oameni cărora soarelenu le-a luminat anii copilăriei, care n-au avut parte de iubire, copii horopsiţi, munciţi, chinuiţi, iar aceştia se fac suflete înhăinite, cari nu iubesc, ci îşi petrec zilele în vrajbă cu semenii lor. Tu şi eu şi toţi oamenii ca noi trebuie neapărat să credem şi să nădăjduim!

Drumul lor trecea printr-un stejariş amestecat pe ici, pe colo cu tei, cu ulmi, cu plopi, cu carpeni şi cu frasini, al căror frunziş, pişcat de brumă, îşi pierduse verdeaţa şi se făcuse ici galben, colo roşiatic şi iar mai departe portocaliu ori roşu ca sângele de bou, iar sub paşii lor fişiau frunze scuturate înainte de timp. Ieşind ei în luminişul din culmea dealului, li se deschide deodată o vedere largă peste valea Teleajenului, care se întindea în faţa lor tăcută până la munţii pierduţi în ceaţa albăstrie a depărtării, unde ei vedeau în gândul lor Suzana şi Cheia.

— Vom fi iubind, grăi Tănase, şi locurile. Uite, urmă,

arătând spre fundul văii. E oare cu putinţă să nu iubeşti acest cuib de vieţuire netulburată 1?

Andrei dete din cap.

— Numai locurile de care se leagă reamintiri plăcute le iubim, răspunse el. Ceea ce ne dă mulţumirea iubirii sunt oamenii cari ne-au făcut viaţa plăcută.

— Ai dreptate, Andrei, grăi Tănase. Mi-e, precum ştii, mai dragă decât orişicine soră-mea Ileana, şi de câte ori mă gândesc la dânsa, îmi aduc aminte şi de locurile în care mi-am petrecut copilăria. Ai multă dreptate. Acasă mă văd mai rar, şi când mă văd acasă, mi-l aduc aminte pe tata, gospodarul neobosit, care lucrează fără de răgaz ca să adune pentru copiii lui şi să-şi întemeieze starea. îl ştiu om sărac şi l-am văzut cum s-a ridicat în cele din urmă cel mai de frunte la Răscruci, fruntaş între fruntaşii din valea Teleajenului. Bucuriile copilăriei mele au fost clăi de grâu şi coşarc pline de porumb, zăcătoare de prune şi butoaie cu ţuică, care de poame şi cules de vie, şi nu pot să-mi aduc aminte de copilăria mea fără ca să văd în faţa hanului carele drumeţilor, pe care tata atât de bine ştia să-i îndulcească cu vorba lui nesecată, încât nu erau în stare să treacă fără de a se opri puţin la casa lui.

— Dai îl întrerupse Andrei. Dumnezeu i-a binecuvântat lucrarea fiindcă era pornită din îndemn curat. El nu împarte mila ca noi oamenii făcând cu mâna largă dar din puţin, ci-i luminează pe cei iubiţi de dânsul, ca să apuce totdeauna caleace-i duce la izbândă şi le întăreşte inima umplând-o de nădejde, ca să meargă cu hărnicie înainte. N-a fost nenea Ghiţă numai gospodar vrednic, ci totodată şi om deştept, care a ştiut cum să-şi apuce treaba şi cum s-o scoată la capăt, un chivernisitor cumpănit, care le potriveşte toate bine, iar aceasta nu se-nvaţă, ci vine de la voia lui Dumnezeu.

— Eu te fericesc, îi zise Tănase, uitându-se la el cu un fel de mirare, în care era amestecată şi oarecare milă.

— Nu ştiu dacă mă vei fi fericind ori nu în adevăr, răspunse Andrei; te-ncredinţez, însă, că eu însumi mă simt fericit. Câte nevoi mari au căzut pe capul meu, prin toate

numai neclintita mea credinţă în purtarea de grijă a lui Dumnezeu m-a ajutat să trec cu inima liniştită. Am fost, precum ştii, nevoit să rămân acasă după ce tata, fie iertat, a murit şi ne-a lăsat rău încurcaţi: n-aş fi crezut niciodată că n-o să mă mai întorc în seminar, ca să-mi urmez studiile. Când însă, toamna viitoare, era să mă întorc, a venit vorba despre măritişul surorii mele. Ai şi tu soră şi o să vezi odată ce lucru mare e să ţi-o ceară un om la care ţii şi să nu i-o poţi da. Îl ştiam pe Vasile din seminar, şi nu mă-ndoiam că nu e zestrea ceea ce-l ţine în loc, dar avea nevoie neapărată de vreo 2000 lei ca să-şi ia parohia şi să-şi întemeieze casă, şi-mi sângera inima când o găseam pe soră-mea plângând pe-nfundate prin unghere. Aş fi fost în stare să mă vând pe ani de zile înainte ca să-i pot ajuta: am mai stat dar un an acasă, iar după trecerea acestui an am fost luat în oaste. Ce făceam eu dacă nu era în sufletul meu credinţa că aşa vrea Dumnezeu, care ştie mai bine decât mine ce mi se cuvine şi-mi pune pedeci ca să mă îndrumeze pe calea ce mi-a croiţi? Nu-i, Tănase, trai binecuvântat fără de credinţă, şi sufleteşte mort mi se pare omul care şi-a pierdut credinţa.

El se opri deodată cu privirea îndreptată spre vale.

Cotind la dreapta, zărise casele mari şi frumoase pe care Băltac şi le zidise în timpul celor doi ani de când ei nu mai fuseseră pe acasă.

— Să fie oare ale lui Băltac?! zise el.

— Adică de ce nu? grăi Tănase. Nu degeaba a învârtitmă-sa atâta timp treburile la curtea boierească.

Nu ştie nimeni cine i-a fost tată; chiar însă dacă nu i-ar fi, cum se zice, bătrânul, a ştiut Rada să se folosească de neputinţele lui ca să adune ceva pentru băiatul ei. A luat apoi şi zestre cu slăbănoaga lui şi e om zgârcit şi fără de inimă.

— Om al zilei de astăzi, care ştie că lumea nu te preţuieşte după ceea ce eşti prin tine însuţi, adăugă Andrei, ci se întreabă ce ai şi cu cine te însoţeşti. Şi dacă-i vorba, urmă Andrei, cam aşa şi trebuie să fie. Nu se poate vedea ceea ce e în sufletul tău, şi nici deşteptăciunea, nici

ştiinţa nu-ţi sunt de vreun folos dacă eşti nevoit, ca să poţi trăi, a le pune în serviciul celui ce are şi poate să-ţi dea.

Vorbind aşa şi cotind iar la stânga în mersul lor la vale, ei se apropiară de casele cele mari şi frumoase, un han încăpător, în partea de jos cârciumă şi băcănie, iar sus o mai largă încăpere, cu cerdac mare pentru drumeţii mai aleşi, la dreapta „pavilionul" obicinuit în partea locului pentru horă, iar în fundul curţii grajdurile, şopronul şi un pătul.

Din cerdac se uita de-a lungul drumului ce şerpuia la deal un om îmbrăcat nemţeşte, mărunt şi slab, cu faţa latră, suptă şi veştedă, dar cu ochii vii şi neastâmpăraţi, nu tânăr, dar mai mult sleit de puteri decât bătrân de zile.

Îi zărise încă la cotitură pe cei doi călători şi nu putea să-şi dea seamă cine sunt şi ce rost vor fi având.

Tănase, tânăr înalt şi mlădios, mai mult bălan decât oacheş, i se părea după umbletul lui legănat un coconaş, care numai pentru pierdere de vreme umblă pe jos, iar Andrei, om mai scurt şi spătos, cu faţa cam colţuroasă şi cu mustaţa mare, deşi îmbrăcat ţărăneşte, avea în cap o şapcă militară, şi nici după umblet, nici mai ales după gesturi nu semăna de loc a ţăran de rând.

— Da, grăi Andrei după ce se mai apropiară de han. El e!

Îl cunoşteau amândoi bine pe Băltac. Era vad vestit la hanul lui, şi nu o dată făcuseră şi ei popas aici.

— Pare însă că s-a mai spălat, adăugă Tănase.

Aşa şi era.

Rămas de vreun an şi jumătate văduv, zgârcitul de mai înainte se făcuse om cu mâna largă.

„Abia de aici înainte am să trăiesc şi eu!" şi-a zis şi şi-a zidit casele, s-a mobilat boiereşte, şi-a cumpărat trăsură uşoară, ţinea cai frumoşi şi iuţi, se îmbrăca totdeauna ca de sărbătoare, îşi da în toate împrejurările silinţa să arate că nu degeaba şi-a ţinut până acum strânsă punga şi că-i dă mâna să-i facă trai bun fericitei care-i va fi soţie. De ce folos iar şi îl fost averea dacă nu şi-ar fi îndulcit viaţa din ea!? împlinise vârsta de patruzeci de ani şi voia să-şi

trăiască pe plac zilele ce-i mai rămâneau.

El tresări puţin când îl recunoscu pe Tănase, feciorul bunului său prieten Ghiţă Chelaru şi fratele Ilenei celei frumoase.

— Ce-mi văzură ochii! strigă el scoborând treptele cerdacului. Bun sosit din cale lungă! Mă vei şi uitat de când nu ne-am mai văzut!

Nu-l uitase nici Tănase, nici Andrei, căci nu se uită şi totdeauna plăcuţi sunt oamenii pe care-i ştii din timpul copilăriei. Era neprefăcută bucuria revederii, şi peste puţin Tănase, Andrei şi Băltac şedeau la masa din cerdac ca trei vechi şi buni prieteni, şi pe când Tănase şi Andrei îşi spuneau păţăniile, Băltac îi dumirea asupra celor petrecute pe acasă în timpul cât au lipsit dânşii.

Aşa află Tănase că tatăl său, Chelarul, trecuse ca ieri pe înserate spre Tohani, ca să cumpere vinuri de la Lina Văduva.

Nu i-a spus Băltac şi că tot în cerdacul în care se aflau a petrecut cu lăutari, nici că era în voie bună când a plecat mai departe, nici mai ales că umblă des şi stă mult pe la Lina, care e o femeie voioasă şi are pivniţă vestită; tot îl mihnea însă pe Tănase gândul că n-o să-l găsească acasă pe tatăl său, la care ţinea mult.

Sunt însă trecătoare mâhnirile când se întâlnesc oamenii ce nu s-au văzut de mult. Vorba trece de-a valma de la un lucru la altul şi nu prea ai timp să te gândeşti la ceea ce ai aflat până ce iar alta ţi se spune.

Mai erau apoi şi la han, unde unul iese, altul intră.

Nu-şi încălziră încă bine locurile, când la colţ se ivi, coborând despre vii, cocoana Paula, cu Viorel, băiatul ei.

Era nevasta subprefectului cocoana Paula şi venise numai aşa, în treacăt, la Băltac; ca să-i facă însă plăcere, a mai rămas şi făcea de vreo trei săptămâni acum cură de struguri la aer curat.

Cei doi tineri o ştiau bine ca cocoană foarte simandicoasă şi se simţeau strâmtoraţi gândindu-se că au să stea aşa plini de praful drumului în faţa ei.

Erau, nu-i vorba, prin partea locului şi oameni cari o

ştiau şi din timpul când o chema Păuna şi umbla desculţă ca celelalte fete din satul ei, precum şi din timpul când Naie Văleanu, prefectul, o luase la casa lui, ca să-i dea oarecare spoială; tocmai de aceea însă cea mai neadormită grijă a ei era să nu-şi dea de gol începuturile, vorbea mereu despre nenea Naie, prefectul, ori nenea Naie, deputatul, unchiul ei, şi în vorbă, în îmbrăcăminte, în apucături, până chiar şi în mers se arăta cucoană mare, ca nimeni să nu-şi mai aducă aminte ce a fost ea odinioară. Numai acasă la ea, când nimeni n-o vedea, se lăsa să fie cum în adevăr era, şi singur d. Moină, soţul ei, ştia cine l-a luat de bărbat.

Viorel, băiat plin de viaţă, nu putea suferi pasul domol al mamei sale. Mai ales când văzu în cerdac şapca militară, el o porni înainte şi urcă în săltate treptele cerdacului.

Era om făcut Viorel.

Mai avea, ce-i drept, câteva săptămâni până la vârsta de unsprezece ani, dar era fiul mamei sale, trecea în clasa a doua, le ştia toate şi ţinea să se vire pretutindeni, un adevărat copil al timpului, căruia nu-i lipseau decât anii pentru ca să fie om mare.

Nu înţelegea Băltac cum adică Tănase şi Andrei.

Î

e cari îi ştia seminarişti, au ajuns să-şi facă rândui a oaste.

— Nimic mai desluşit! îi zise Tănase. Eu am luat bacalaureatul ca să trec la Facultatea de drept şi mi-am făcut anul de voluntar ca să scap de taxă, iar pe Andrei nu l-a găsit asentarea în seminar, de unde plecase cu un an mai înainte, ci acasă.

— Foarte cuminte! strigă Viorel, copilul deştept. Nu se poate prostie mai mare decât să te faci preot după ce ţi-ai ros timp de doisprezece ani coatele pe băncile şcolilor. Eu, ce-i drept, n-aş fi ales ca dumneata: azi nu mai preţuieşte nimic licenţa în drept. Dar asta e chestiune de gust! Dumneata însă – urmă el îndreptându-se spre Andrei – dumneata cu ce te-ai ales dacă ai plecat din seminar? de

ce folos îţi este învăţătura dacă nici măcar popă nu mai poţi să fii?

Andrei îl măsură lung şi din sus în jos, şi de jos în sus. Mirat nu era, căci sunt mulţi azi copiii deştepţi ca Viorel, dar îi era greu să-l ia în serios şi nu-l ierta firea să-şi bată joc de un copil nevinovat.

— Mi-am făcut, îi zise, şi eu gustul şi am ajuns, precum vezi, sergent-major în oastea României. Şi-adăugă peste puţin, mai mult pentru ceilalţi decât pentru copil – nu stă nicăiri scris că nu pot să fac şi de aici înainte cei doi ani de seminar ce-mi mai lipsesc.

— Ai fi în stare să mai umbli şi de aci înainte la şcoală? întrebă hangiul.

— Cu multă plăcere! – îi răspunse Andrei – şi mulţi au mai făcut aşa. Vorba e numai să am din ce trăi.

Cucoana Paula trecu prin faţa cerdacului, dar nu urcă treptele, ci trecu în curte, ca să urce scara din dos.

Nu-i şedea ei bine să stea de vorbă cu orişice trecător care face popas la han.

II

NEVOI ŞI IAR NEVOI

Scăpătase soarele în dosul munţilor când Tănase şi Andrei au sosit la Răscruci, dar prin amurgul prelungit al văii tot mai putea Tănase să vadă că nu sunt la casa părinţilor săi lucrurile cum le lăsase el.

Şindrila din acoperişul caselor era învechită, neagră aproape, iar de pe pereţi căzuse pe ici, pe colo tencuiala. Stâlpii ulucilor de împrejmuire începuseră să putrezească şi se culcaseră în bătaia crivăţului. Gunoiul lăsat de carele drumeţilor nu mai fusese de mult rinit şi sta mormane prin curte şi prin faţa casei. Zăcătoarele de prune de sub şopron şi butoaiele scoase din pivniţă pentru culesul viei erau hodorogite. Via cea frumoasă ce se întindea din sus de case nu fusese stropită, şi mana-i uscase toată frunza, iar vestita lor prunişte fusese mâncată de omizi şi era plină de uscătură.

Le vedea Tănase toate şi nu-i venea să-şi crează ochilor. Era, parcă, în faţa unei averi rămase fără stăpân, şi

o jale nelămurită îi cuprindea sufletul.

Ce s-a întâmplat aici? Unde era Chelarul cel vrednic şi priceput la toate? Neadormitul purtător de grijă ce s-a făcut el?

Cu inima din ce în ce mai grea se apropia de casa părintească: simţea că dureroase lucruri o să afle şi-i venea să se întoarcă înapoi, ca să rămâie în neştiinţă.

Nu tot aşa şi Andrei.

Privindu-le toate cu ochii sufletului său, el nu le vedea cum erau acum, ci cura le ştia de odinioară, şi inima i se umplea de bucurie. Petrecuse ani de zile de-a rândul câte o săptămână, două la casa aceasta, unde toţi îl iubeau ca pe un bun povăţuitor ăl mai tânărului său prieten şi unde avea s-o revadă acum pe Ileana, femeie în toată puterea. Nu-i făgăduise ea, ce-i drept, niciodată c-o să-l aştepte, dar a lăsat-o fată mare, şi acum, după trei ani, tot fată mare o găsea, deşi mulţi o vor fi peţit. Ce-i pasă lui de şindrila din acoperiş, de tencuiala căzută din pereţi, de stâlpii culcaţi de crivăţ ori de mormanele de gunoi, când ştia că peste puţin va sta faţă în faţă cu ea! Vedea numai ce-i doreau ochii.

Şi aşa şi trebuia să fie.

Tănase nu le mai vedea nici el celelalte după ce mumă-sa se ivi în cerdac, iar Ileana, zărindu-i, porni în fuga mare spre dânşii. Bucuria curată şi viuă le covârşeşte toate, şi cel ce e vesel în sufletul lui îşi păstrează veselia şi în mijlocul celor mai grele nevoi.

Nu mai ştiau Elena şi Maria, mama ei, ce să le facă şi ce să le zică în clipa neaşteptatei revederi. Îi întrebau pe sărite de toate nimicurile, le întrebau şi ei tot aşa şi nu mai ajungeau nici ele, nici dânşii să dea răspuns.

Întocmai însă precum valurile se domolesc după ce încetul cu încetul se aşază vântul, s-au potolit în cele din urmă şi ei, şi pe când Tănases-a retras într-un colţ, vorbind mai pe şoptite cu mamă-sa, Ileana şi Andrei au rămas în cerdac stând faţă în faţă şi nemaiştiind nici el, nici ea ce să mai întrebe.

Nu mai întreba Maria, ci spunea, spunea mereu şi-şi

vărsa tot focul, iar Tănase asculta şi dedea mereu din cap. „Nu se poate! zicea el 1 Minciunii Nu crede! Câtă răutate!? Nu lăsa să te prostească! Nu!” Nu-l ierta pe el firea să creadă ceea ce mama lui îi spunea, şi sângele îi năvălea în obraji când vedea că din când în când câte o lacrămă se ivea în ochii mamei sale.

— Şi te-ai gândit aşa câteodată şi la mine? întrebă în cele din urmă Andrei.

— Ba bine că nu! îi răspunse Ileana cu inima deschisă. N-a trecut zi dată de Dumnezeu fără ca mama şieusănefi întrebat ce vei mai fi făcând şi cum ţi-o fi mergând. Nu eşti dumneata în stare să-ţi închipuieşti cât de mult ţine mama la dumneata şi ce mult s-a bucurat când a aflat că sunteţi cu Tănase în acelaşi batalion.

Andrei se simţea foarte strâmtorat.

— Totdeauna, îngână el, lelea Maria a fost cu inimă bună şi duioasă faţă de toţi.

— Nu tocmai faţă de toţi, întâmpină Ileana; sunt şi oameni pe care nu poate să-i sufere: ne iubeşte însă pe Tănaseşipemineşiştiecă ne eşti bun din toată inima.

— Cu cei buni nu poţi să fii decât bun – răspunse Andrei şi mai strâmtorat – şi cu cât mai mult trăieşti cu dânşii, cu atât mai mult ţi se lipesc de inimă.

Peste faţa Ilenei trecu un fel de suflare dureroasă.

— Uite! – zise ea vorbind rar şi cam în silă – tata nu e aşa. De la un timp încoace el pare a-şi fi schimbat gândul.

— Care gând? întrebă Andrei – şi cum şi l-a schimbat?

— Să vezi, răspunse ea căutând oarecum vorbele. Mai-nainte vorbea şi el ca noi. În urmă râdea de vorbele noastre, iar acum se supără când ne aude vorbind.

Andrei rămase câtva timp nemişcat şi cu răsuflarea oprită, ca omul prins fără de veste asupra unei fapte rele. Înţelegea parcă de ce anume se supără tatăl fetei şi-l vedea în gândul lui pe Viorel cel deştept. El făcu un pas spre Ileana, îi luă mâna şi se uită stăruitor în ochii ei.

— Ce-l face să se supere? întrebă vorbind mai încet.

Ileana nu ştia încă să-şi ascundă gândurile.

— Zice că eşti om fără de rost, răspunse ea. Dar ce-mi pasă mie de asta!?

Andrei începu să tremure. Îi venea să intre în pământ de ruşine şi-ar fi voit să fugă şi să nu se mai uite înapoi.

— El are dreptate! grăi dânsul cu hotărâre.

— Ba nu are, răspunse ea cu-ndărătnicie. Iarba creşte la plointe şi se usucă în timp de secetă: ceea ce e-n inima omului e fiindcă trebuie să fie, şi n-ai nici să te miri, nici să te superi că este.

Andrei se uită lung la ea. O ştia de când era copilă mică şi totdeauna i-a fost dragă, niciodată nu şi-a gândit-o însă atât de limpede la cap.

— Aşa e, zise, cum zici, dar e păcat să te pui împotriva voinţei tatălui tău.

Ea dete din cap.

— Nu! răspunse. Păcat ar fi dac-aş face ceea ce el nu vrea; nu poate însă să fie păcat ceea ce simt numai, căci asta vine de la sine şi fără de voia mea.

— Faci, când stai de vorbă cu mine, căci el n-o vrea nici asta, întâmpină Andrei întorcându-se spre Tănase, care-n clipa aceea se depărta de mumă-sa stăpânindu-şi firea.

— Aş! zise ea-n pripă. Asta nu mi-o poate cere nimeni.

Vorba fusese ca vechii şi bunii prieteni să petreacă câteva zile împreună; dacă n-ar fi fost însă pe-nserate, ei s-ar fi despărţit fără de întârziere.

Le era amânduroraparcă li se prăbuşeşte casa-n cap.

Tănase ţinea să rămâie singur cu ai săi, ca să se dumirească pe deplin, şi-i cranesuferit gândul că Andrei, mai stând, ar putea să afle şi el câte ceva despre cele petrecute.

Andrei nu mai putea să stea într-o casă al căreia stăpân nu-l vedea bucuros. Nu-l ierta firea să mai stea de vorbă cu Ileana când ştia că aceasta-l supără pe tatăl ei. Nu mai avea el cesăcaute-n casa aceasta. O nenorocire era slăbiciunea lui pentru Ileana, cu cât mai mare slăbiciunea, cu atât mai cumplită nenorocirea.

Sărmana mama lui l Cum avea el să i-o spună aceasta 1?

— M-a răzbit foamea şi oboseala, grăi Tănase.

Dacă nu putea Tănase să plece, ei trebuiau să îmbuce în pripă ceva şi apoi să se despartă, culcându-se unul într-o parte, altul în alta.

— Şi pe mine, răspunse Andrei, care ţinea să rămâie şi el singur cu gândurile lui.

Ileana se duse dar în grabă la bucătărie, ca să spargă câteva ouă şi să le facă jumări, apoi le aşternu masa şi le mai aduse şi câteva bucăţi de brânză, şi nu se înnoptase încă când Andrei să zbătea în culcuşul lui, în vreme ce Tănase o ispitea pe Ileana, care era în toate mai dumirită decât mama ei.

— Rar îl mai pomeneşti treaz – aşa zisese bătrâna – îşi petrece tot timpul la văduva aceea şi e rău încurcat.

— Aşa şi le-nchipuieşte mama, grăi Ileana. E adevărat că e mereu în voie bună, dar beat nu l-am văzut niciodată. Îi place să stea de vorbă mai cu unul, mai cu altul, îi plac şi lăutarii, şi stă la Lina fiindcă acolo îşi găseşte totdeauna tovarăşi de petrecere; să nu crezi însă, Tănase, că are, cum zice mama, vreo legătură cu văduva aceea. Şi, dacă-i vorba, adăugă ea, a muncit destul şi destul a agonisit în viaţa lui: nu noi avem să-l judecăm dacă acum din al lui îşi mai îndulceşte viaţa.

— Da, i se cuvine 1 zise Tănase mai liniştit. Acum ne vine nouă rândul să muncim. Mima îmi spune însă că e rău încurcat.

— Multe va fi zicând mama, răspunse fata. Ea se gândeştemaimultlanoi decitlael şi-ar vrea să meargă toate ca mai-nainte, ceea ce nu e cu putinţă. Îl ştii pe tata, urmă ea punându-i o condică pe masă. Fiindcă nu ştie să scrie, nu uită nimic şi mi le spune mie toate, ca să le trec aici. Iată – urmă ea deschizând iar condica – vezi tu însuţi, ca să te încredinţezi. Are mulţi datornici şi stă bine după ce-i vor fi plătit aceştia, şi tu ştii bine că oamenii plătesc, mai curând, mai târziu, dar plătesc când pot.

Tănase frunzări câtva timp, ca să vadă cam ce fel de

oameni îi sunt tatălui său datornici, apoi o luă de la început şi făcu faţă cu faţă, foaie cu foaie adunarea, în vreme ce soră-sa sta-n picioare la spatele lui şi-i îndrepta greşelile făcute în pripă.

Urmând cu adunarea, el se făcea din ce în ce mai voios. Trecuse peste treizeci de mii de lei, o întreagă avere, şi tot mai erau foi de adunat.

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată că are atât de mult, zise el oprindu-se pe o clipă în lucrarea lui.

— Nici nu are, grăi dânsa. Nu toţi banii aceştia sunt ai lui. La vreme de nevoie s-a mai şi-mprumutat, ca să-i poată ajuta pe oameni.

— S-a mprumutat!? strigă Tănase, cuprins iar de grijă. Cu cât?

— Asta numai el ar putea să ţi-o spună, răspunse Ileana. Eu scriu numai ceea ce are să ia. Ceea ce are să dea, zice dânsul, au să scrie cei ce au să ia.

— Dar dacă scriu prea mult!? strigă iar Tănase. Va fi luat fără îndoială cu camătă: oamenii îi plătesc şi ei camătă?

— Tot numai el ar putea să ţi-o spună 1

— Nu ştii nici cam de la cine se împrumută şi cui îi este dator?

Ileana dete din umăr.

— Mie îmi spune numai pe aceia cărora le plăteşte când ia de la oameni, grăi dânsa. E văduva, e o cocoană, cine-o fi, e Băltac…

— Destul! o întrerupse el. Le ştiu acum şi celelalte!

Care va să zică tatăl său a ajuns mijlocitor al unor cămătari nemiloşi, cari trebuiau neapărat să-l ducă în cele din urmă la ruină.

Un singur simţământ îl stăpânea în clipa aceasta: că cineva trebuie să moară dacă e vorba să scape cei despuiaţi.

— Dar oamenii aceştia sunt ajunşi la sapă de lemn – strigă el ieşit din sărite – nu mai au nimic, nu mai pot să plătească: cine poartă greul carnetelor dacă ei nu plătesc I

— Plătesc, Tănase, grăi dânsa zâmbind a linişte

sufletească. Eu ştiu cât au plătit în timpul de când le port socotelile: muncesc, rabdă la foame şi la frig şi plătesc, mereu plătesc.

— Dar dacă nu găsesc de lucru!?

— N-ai decât să le cauţi, răspunse ea. I-am spus-o şi tatii de câte ori, ajuns în strâmtorare, se supăra, dar nu vrea să mă înţeleagă. Nu e sărac cel ce e sănătos şi are două braţe: dă-i de lucru, căci ai ce să iei de la el.

Nu se poate ceva mai apropiat de mintea omenească decât acest gând al Ileanei; Tănase se uita cu toate aceste cu un fel de mirare la ea.

Da! dânsa avea multă dreptate. N-ai decât să le dai oamenilor de lucru pentru ca să te salţi tu şi să-i scapi şi pe ei de nevoi. Dacă e vorba, toată bogăţia omenească din munca braţelor omeneşti s-a adunat, şi sunt puţin pentru cele câteva sute de oameni câteva zeci de mii de lei: li-e destul o vară ca să scape pe nesimţite şi să nu mai aibă nevoie de a se împrumuta.

— Aşa e, zise el, n-ai decât să le cauţi de lucru.

Trecuse miezul nopţii fără ca el să se fi simţit, cum zisese, răzbit de oboseală. Acum, când i se arătase calea de scăpare, deodată îi încetă şi încordarea sufletească şi el se ridică obosit, ca să se aşeze la odihnă.

Chiar mai înainte decât dânsul se liniştise Andrei.

S-a zbătut, ce-i drept, timp îndelungat în culcuşul lui, nemaiştiind încotro s-o apuce şi ce să facă, şi i se părea că nu mai poate să trăiască în lumea aceasta: a căzut însă în cele din urmă în genunchi şi s-a rugat lui Dumnezeu să-i potolească patimile şi să-i lumineze mintea, ca să nimerească calea ce-i este croită şi să-i înarmeze inima cu răbdare, ca să poată stărui în ea. S-a rezemat pe Dumnezeu şi a fost cuprins de un somn liniştit şi adânc, care i-a întărit trupul şi i-a lămurit sufletul.

Dimineaţa zilei următoare erau schimbaţi cu desăvârşire la fire amândoi, şi Tănase ar fi voit să-l mai oprească pe prietenul său, dar îi era neapropiat, scurt la vorbă, hotărât şi gata chiar în clipa deşteptării sale de plecare.

— E – zicea şi Ileana – firească dorinţa lui de a vedea, după trei ani, cât mai curând pe ai săi, dar nu era departe de acasă de la el până la Răscruci.

Şi-a plecat Andrei ca omul care a avut comori nemăsurate şi le părăseşte de bunăvoie, liniştit şi fără ca să se mai uite înapoi.

III

ICOANA VREMII

„Înainte, băieţii” le strigă Ghiţă lăutarilor când află că feciorul său a trecut spre Răscruci şi că era însoţit de Andrei al preotesei.

Se bucura că după doi ani o să-l vadă iar şi-i ardea să afle cum s-a făcut de când nu l-a mai văzut; nu mai avea însă până acasă decât cale de vreun ceas şi-i venea mai bine să meargă pe îndelete, ducându-şi buiestraşul de căpăstru, şi cu lăutarii după el, ca toată lumea să vadă că-i voios şi n-are de ce să fie mâhnit.

Numai din când în când îi venea să pună piciorul în scară şi să se salte în şea. Îi dedea zor gândul că Tănase era însoţit de Andrei, care n-avea, nu mai avea ce să caute la Răscruci. În zadar 1 S-au schimbat vremurile. De ce să-şi facă omul inimă rea, când poate să nu şi-o facăl?

Era însă om de fire vârtoasă Ghiţă şi nu s-a săltat în şea: aşa – ducându-şi calul de căpăstru şi cu lăutarii după el – a sosit acasă.

Îi şi şedea bine.

Înalt, spătos, cu faţa curată, rumenă şi totdeauna zâmbitoare, cu sprâncenele dese şi subţiri şi cu ochii vioi, el mergea mlădiindu-se la tot pasul, purtându-şi sus capul şi răsucindu-şi din când în când lunga mustaţă neagră, un om de rară frumuseţe, asupra căruia ochii tuturor a se opresc şi căruia toate îi şedeau bine. Îi era şi lelei Mariei destul să-l vadă ca să i le treacă toate cu vederea, şi curată a fost bucuria casei când el s-a ivit în depărtare, curată a rămas şi după ce el a sosit la ai săi.

Avea Ghiţă Chelarul ca numai puţini oameni darul de a face ca toţi să intre în voile lui şi de a nu lăsa pe nimeni să-l ducă unde el nu vrea să meargă.

S-a uitat o dată împrejur şi s-a încredinţat că Andrei plecase, n-a mai cercetat apoi de ce şi cum a plecat, şi i-ar fi tăiat orişicui vorba dacă ar fi voit să-i spună.

Abia după prânz, când a rămas singur cu Tănase, a adus vorba asupra lui Andrei.

— Bun băiat şi cuminte, grăi dânsul, şi mult m-aş fi bucurat dacă aş fi putut să-l am între ai casei mele.

— Şi de ce n-ai fi puţind să-l ai? întrebă Tănase, oarecum speriat.

— Pentru că şi-a stricat tot rostul, îi răspunse tatăl său. Ce-ar mai putea să iasă din el?! Ştie multă carte şi e vrednic ca numai puţini: azi însă lumea nu mai cercetează ce ştii şi la ce te pricepi, ci-ţi cere răvaş de drum.

— N-are decât să mai facă şi cei doi ani de seminar ce-i mai lipsesc, întâmpină Tănase, şi popă ca dânsul rar ai mai putea să găseşti.

Ghiţă se uită lung la dânsul.

Era amărât în sufletul lui, iar omul amărât trece cu vederea partea bună a lucrurilor şi vede în toate numai ceea ce i se pare rău.

— Dac-aş mai fi eu tot cel ce am fost, zise, ca să-i dau zestre şi să-l pot ţine doi ani la Bucureşti. Nu-i însă, băiete, cu putinţă. Au trecut – urmă uitându-se cu un fel de jale la fiul său, ajuns om acum în toată firea – s-au dus timpurile noastre, şi vremuri grele au dat peste noi: nu cel mai vrednic, ci cel mai stăruitor apucă azi înainte.

— Vrednicia în toate timpurile iese biruitoare! întâmpină Tănase, care, om cu ştiinţă de carte, se socotea mai cu minte decât tatăl său.

Chelarul îşi răsuci mustaţa măsurându-l de sus până jos.

Una din marile mulţumiri ale vieţii e să stai de vorbă cu fiul tău şi să-l poţi socoti mai presus de tine, un pas înainte în desfăşurarea neamului tău. Şi ar fi putut Ghiţă să-şi socotească feciorul mai presus decât sine. Înalt şi el şi bine făcut, mai semăna cu mama lui, care era bălană, şi era încă mai frumos. Numai zâmbetul necontenit al tatălui său îi lipsea. Ştia apoi multă carte, şi nu o dată îşi zicea

Chelarul: „Ce nu pot eu, o să poată el; ce nu mi-e dat mie, o să-i fie lui”. Orişicât de multe ar fi avut însă Tănase, era un lucru care-l punea pe tată mai presus de fecior: trăise mai mult, se frecase mult prin lume, învârtise multe daraveri, descurcase fel de fel de treburi cu fel de fel de oameni şi le judeca toate după cum ştia din păţăniile lui.

— În toate timpurile iese – grăi el – biruitoare vrednicia; vorba e numai că aceea ce azi e vrednicie nu e şi mâne. Voi, cari le ştiţi toate din cărţi, vă deprindeţi încetul cu încetul a vedea lumea nu cum ea în aievea e, ci cum vi-o arată cărţile. Nu-i aşa lumea adevărată I Vrednic era odată omul cinstit şi cu inima curată, care muncea întins şi cu pricepere şi ştia să-şi chivernisească avutul, ca să-l sporească pentru copiii săi şi pentru zilele bătrâneţelor sale; azi vrednic e cel ce ştie să adune bogăţii, orişicum le-ar fi adunând.

— Nu-i aşa, tată, îi răspunse Tănase; şi azi lumea huleşte pe cei ce se folosesc de mijloace urâte ca să se îmbogăţească.

— În cărţile voastre îi huleşte – întâmpină Ghiţă – dar în lumea cea adevărată nu mai cercetează nimeni cum te-ai înstărit, ci te saltă dacă ai stare şi te socoteşte nemernic dacă n-ai ştiut să te foloseşti de împrejurări ca să ţi-o faci. Da, de când cu telegraful şi cu calea ferată, nici nu mai e chip să-ţi faci prin muncă cinstită vreo stare mai însemnată, şi noi cei ce mai-nainte învârteam treburile tânjim muncind în sec. Ce treabă mai pot să fac eu cu cele două-trei miişoare ale mele, când mişună prin sate agenţii străinilor cu sute de mii şi le adună toate, ca să le ducă cu calea ferată 1? Acolo unde eu trebuie să caut ca să-mi găsesc socoteala, un câştig de zece bani, ei se mulţumesc cu două parale, fiindcă la sutele lui de mii două parale fac mult. Îmi urcă dar preţurile şi mă dă la o parte.

— Tocmai acesta e folosul noilor întocmiri, grăi Tănase. Căile ferate au ridicat preţul avuţiilor noastre şi au scos la iveală bogăţii cari mai înainte zăceau ascunse ori se prăpădeau, fiindcă nimeni nu se folosea de ele. Ce era odată şi ce e azi în ţara noastră? 1

Ghiţă iar se uită lung la el.

— Acesta e, îi zise, un lucru despre care tu nu eşti încă în stare să-ţi dai seamă. Noile întocmiri au fost puse la cale nu din dragoste pentru noi, ci pentru ca banii străinilor să fie întrebuinţaţi cu folos pentru cei ce îi aveau.

— Dar şi pentru noii? strigă Tănase.

— Eu simt în fiecare zi că nu-l răspunse Ghiţă. O să-ţi spun un singur lucru, din care o să te dumireşti tu, urmă el după o mică pauză. Cucoana Paula, nevasta subprefectului, pe care o ştii şi tu, are un prieten care ştie să găsească bani cu patru la sută şi o împrumută cu şase la sută. Băltac şi alţii iau de la dânsa cu zece şi-i împrumută pe sătenii nevoiaşi cu cincisprezece până la douăzeci la sută, după cum e nevoia omului.

Acum înţelegea Tănase rostul condicii pe care i-o arătase Ileana.

— Dumneata – întrebă el cam cu sfială, cu câte la sută te împrumuţi?

— Eu – îi răspunse tatăl său ca-n treacă t – nici nu iau, nici nu dau cu camătă.

— Tot ai însă şi datorii, şi datornici, întâmpină Tănase.

— Asta – grăi Ghiţă cam scos din răbdare – e o socoteală pe care tu n-o înţelegi. Nu cumva vrei să mă ispiteşti, ca să-mi ceri socoteală I? Vorba nu e ce fac ori nu fac eu, ci de ce nu pot să-l iau pe Andrei între ai casei mele. Am făcut – urmă el aşezat – puţină stare, pe care o am, lucrând cu sătenii. Azi sătenii muncesc ca să ţină traiul bun al slujbaşilor sporiţi din an în an, şi ca să plătească şi carnetele banilor cu care s-au făcut înnoirile de cari îmi vorbişi, şi carnetele lui Băltac, ale cucoanei şi ale prietenului ei: de unde să mai iau şi eu ca să-i dau fetei zestre şi să-mi ţin ginerele la Bucureşti?

— Andrei nu cere zestre, zise Tănase.

— Nu-mi dau eu însă fără zestre fata după un om care n-are nimic, îi răspunse Ghiţă. Asta se făcea mai înainte, când omul vrednic putea să se ridice din vrednicia lui. Azi trebuie să ai cheag dacă vrei să porneşti cu bine în

calea vieţii. L-ai văzut pe Băltac ce case frumoase a ridicat în locul cocioabei pe care a luat-o de zestrei?

— Nu cu vrednicia, ci cu mişelial strigă Tănase.

Ghiţă Chelarul se ridică, se plimbă puţin prin casă, apoi se opri în faţa feciorului său.

— Despre Băltac să nu vorbiţi aşa, îi zise el potolit. Subprefectul şi nevasta lui îi sunt prieteni; prefectul, când se abate pe aici, la el trage; chiar episcopul a mas la dânsul astă-vară, când a trecut spre Suzana: primarii şi notarii toţi îi sunt slugi. Nu te speria de cele douăzeci la sută: obrazul curat cu cheltuială se ţine.

El iar se plimbă şi iar se opri.

— Mă întorceam, urmă el, săptămâna trecută de la Ploieşti şi m-am dus să-mi iau un bilet de tren. Fiind zi de târg, era înghesuială la casă şi trebuia să aştept ca să-mi vie rândul. Pe când însă eu aşteptam, alţii, care-l cunoşteau pe casier, îi dădeau banii peste umărul meu, îşi luau biletul şi porneau mai departe. Până chiar şi sergentul, pus acolo ca să ţie buna rânduială, cumpăra bilete pentru cunoscuţii lui. N-am pierdut, ce-i drept, trenul, dar fierbeam în mine şi am făcut venin pentru un an de zile. Uite, aşa se petrec lucrurile în zilele noastre pretutindeni. Tu nu ştii ce va să zică sfănţuiala. Nu mai vorbesc de primarii şi de notarii de la sate, cari te poartă de azi pe mâine dacă nu-i cinsteşti, fie măcar şi numai cu o ţuică. Am luat însă, ca să le mai dau oamenilor de lucru, astă-vară asupra mea câteva poduri. Vai de capul meu prin câte am trecut până ce am ajuns să mă pot apuca de lucru, şi mi s-a înăcrit viaţa până ce am ajuns să-mi iau banii. Nu-mi cerea nimeni nimic, dar stăteam ceasuri întregi pe la uşile slujbaşilor mici şi mari ca să pot lua o iscălitură, şi mi-am mâncat tot câştigul cu drumurile, cu hotelurile şi cu mesele. Lui Băltac toate îi merg limpede şi iute. Când pleacă de acasă, un buzunar îi este plin de bilete de recomandaţie, iar celălalt ticsit cu mărunţiş, şi uşile îi stau deschise. Bine, băiete, asta-l ţine ceva! Unul, mai fără de ruşine, primeşte bani nenumăraţi. Altul îl roagă să-i caute fie ouă, fie pui, fie unt proaspăt, fie poame, fie ţuică veche,

fie un butoiaş de vin bun, fie cine mai ştie ce, iară el aleargă, caută, trimite şi uită să ceară preţul. A intrat în gândul tuturor ci că i se cuvine fiecăruia să tragă foloase din dregătoria în care se află, şi eu ştiu oameni foarte cumsecade cari nici nu cer, nici nu primesc, dar trec cu vederea sfănţuielele pe care le fac cei mai mărunţi. Băltac o pune şi asta-n socoteală, şi dacă-i judeci bine, puţin îi mai rămâne din cele douăzeci la sută. Vântură şi el şi cerne prin ciur mai rar, ca să-i rămâie şi câte un bob în pleavă.

— O fi pe ici, pe colo cum zici, grăi Tănase, dar peste tot nu-i aşa. Prea ţi se par toate posomorâte.

— Fiecăruia lucrurile îi sunt cum i se par, fiindcă altfel nu poate să le vadă, răspunse tatăl zâmbind. E păcatul meu că nu mă pot potrivi cu oamenii de astăzi, urmă peste puţin, cuprins de mâhnire. După mintea mea de om fără ştiinţă de carte, noi trebuia să muncim cu toţii mai mult, să cheltuim mai puţin, să adunăm fiecare câte ceva şi să facem numai îmbunătăţirile care se puteau face din al nostru. O să vie, aşa cred, timpul când toţi o vor înţelege-o aceasta, dar eu n-o s-o mai duc până atunci. Îmi trăiesc dar traiul aşteptându-mi sfârşitul, şi să nu te miri dacă mă vezi cum m-am făcut. Nu mai cred că bunele silinţe pot să mă ducă înainte, nu pot să mă mlădiez şi le las toate în voaia întâmplării. Eşti om făcut acum şi ai în tine toată credinţa tinereţelor tale: dacă te socoteşti mai îndemânatec decât mine, ia-le toate, pe timpul cât stai acasă, în seama ta, fă cum te taie capul, şi să vorbim peste două, trei luni de zile.

— Primesc I – strigă Tănase sărind în picioare – dar atunci trebuie să mă lămureşti despre toate.

— O să te lămureşti tu însuţi – îi răspunse tatăl său – din condica pe care o găseşti la Ileana. Când aveam bani, îi ajutam pe săteni fără camătă, şi rămâne să mă plătească în zile de lucru făcute fie la mine, fie în socoteala mea aiurea ori să-mi deie cu preţurile zilei prune, vin, porumb, ce vor fi având. Când nu aveam bani, luam pentru dânşii, ca să-i scap de carnete mari, de la cocoana cu zece, iar de la Băltac cu doisprezece la sută. Aceştia sunt însemnaţi în

condică cu cruce şi sunt trecuţi şi la cocoana ori la Băltac. N-ai dar decât să aduni pe cei însemnaţi cu cruce la o parte şi vezi cât am să iau eu de la oameni.

— Dar cu văduva cum stai? întrebă Tănase mai sfiicios.

— Cu dânsa am alte socoteli, care nu te privesc, îi răspunse Ghiţă. Îmi dă vin cu preţuri potrivite şi pentru mine, şi pentru a-i mei, şi plata se face după ce s-au petrecut vinurile. Asta e o socoteală pe care o poartă ea, şi grija mea e numai ca plata să se facă la timp.

„Care va să zică alergi în treburile ei”, ar fi voit Tănase să zică, dar n-a zis, şi rău ar fi fi făcut dacă ar fi zis, căci în adevăr în treburile sale şi-n ale oamenilor săi a alergat şi alerga Ghiţă Chelarul.

Nu prea stăruia însă nici el în gândul lui. Îi era destul c-a ajuns stăpân.

IV

SOCOTEALA DIN TÂRG

— Pe cine să te razămi, părinte!? grăi maica preotească, mama lui Andrei. Prea sunt răi oamenii.

— Sunt cum i-alăsat Dumnezeu, răspunse părintele Ilie, un om înalt şi uscăţiv, cu faţa arsă de soare şi cu barba cam rară; s-ar fi stins însă de mult seminţia omenească dacă cei mai mulţi dintre omeni n-ar fi buni şi cu minte. Eu – urmă el pornindu-se la vorbă – de puţină învăţătură am avut parte şi nu ştiu cum a ajuns tata să mă popească; mă ţin, cu toate aceste, mai bine decât cei mai mulţi dintre preoţii din judeţ, îmi fac treaba cum mă pricep, îmi caut de-ale mele, nu mă potrivesc cu cei ce nu sunt de seama mea, nu mă vede nimeni nici la cârciumă, nici pe la primărie, unde se urzesc de toate relele, şi o duc bine, destul de bine. O mie, două mii de lei se găsesc totdeauna în casa mea, ba chiar şi mai mult dacă dă Dumnezeu să meargă albinele bine. E binecuvântată albina: zboară de ici până colo, îşi caută însăşi hrana şi nu cere, ca să-ţi aducă câştig bun, decât puţină purtare de grijă. Asta i-o dă preoteasa, care toarce, urzeşte, ţese, coase, îşi ţine casă, îşi păzeşte copiii şi, aşa printre picături, mai dă din când în

când raită pe la stupină. O cunosc albinele ca pe matca lor, zbârnâie împrejurul ei ca-n timpul roirii, dar n-o supără niciuna, Doamne fereşte 1 Păcat ar fi – urmă schimbând iar vorba – ca Andrei să rămâie aşa la jumătate de drum. Carte ştie multă şi n-avem prin împrejurime preot care s-ar putea sămui cu el fie-n învăţătură, fie-n cele bisericeşti. Nu-i lipseşte decât forma, iar pe aceasta o capătă uşor.

— Aşa e, părinte, şi nu ştiu cum să-ţi mulţumesc pentru bunătatea pe care-o ai, răspunse preoteasa, dar Andrei stă pe gânduri, fiindcă se teme, aşa zice, că n-o să-ţi poată înapoia banii la timp.

Părintele Ilie se strâmbă puţin, parcă l-ar fi pişcat cineva şi ţine să nu-şi dea pe faţă durerea.

— Doamne, zise el, dar eu nu-i dau timp hotărât. Când o putea. Ş-o poate un om ca dânsull N-are, după ce se va fi întors, decât să-şi întindă mâna ca să ia zestre frumoasă.

Asta o ştia părintele bine, căci avea şi el o fetişcană de vreo cincisprezece ani.

— Aşa cred şi eu, grăi preoteasa, dar, uite, el mai stă pe gânduri, şi silă nu i se poate face.

Nu-i rămânea părintelui Ilie decât să se mulţumească cu acel „mai”, pe care preoteasa îl rostise cam apăsat, aşa i se părea lui.

— Mult – zise, aşa ca pentru dânsul – n-o să mai poată sta pe gânduri, căsc-ncepe anul şcolar, şi te pomeneşti, că n-o să-l mai primească în seminar.

Aşa şi era, şi Andrei stătea ca pe jeratec; nu-l ierta însă firea să ia o hotărâre, căci Tănase îi trimisese vorba că are să vie pe la dânsul după ce va fi pus lucrurile la cale. îl aştepta însă şi nu mai venea.

„O fi, gândea el, mai greu de cum i se va fi părut lui să le pună la cale”.

De tot greu era.

„Am – îşi zisese el după ce tatăl său le-a lăsat toate în purtarea lui de grijă – să-mi proptesc ulucile, să riñese curtea, să cârpesc acoperişul pe unde s-o fi strecurând ploaia şi să tencuiesc pereţii. Voi curăţi apoi pruniştea de

uscături, voi săpa via cu cazmaua, că-n timpul iernii umezeala să pătrundă mai bine la rădăcină, o voi tunde acum toamna înainte dengropare, ca să nu psardă prea mult suc la primăvară, şi rămâne apoi să port de grijă ca anul viitor să fie stropită de două ori”.

Pentru toate aceste îi trebuiau puţini bani şi multe zile de lucru.

Avea pe la oameni şi bani, şi zile de lucru.

Le avea însă pe hârtie, şi ca să le poată avea şi-n fiinţă, trebuia să-i cheme pe oameni casă se înţeleagă cu dânşii, căci nu putea face ca tatăl său, care, ştiindu-i pe toţi unde stau, se oprea în treacăt pe la dânşii şi le vorbaa, dacă-i găsea acasă, ori le lăsa vorbă.

A luat dar pe unul dintre datornici şi l-a trimis pe la ceilalţi. Asest trimis al lui îşi trecea însă ziua umblând de ici-colo şi nu era nebun ca să alerge: mai sta de vorbă cu unul, mai aştepta pe altul, care era dus şi trebuia să se întoarcă în curând, mai se abătea din drum, şi ziua trecea. Depărtările erau apoi mari, şi trimisul lui Táñase nici nu-i ştia pe toţi: trecea adsseori pe lângă casa omului înainte fără ca să se oprească şi era apoi nevoit să se întoarcă ori să facă acelaşi drum de două ori.

Nu era nici timpul bine ales.

În zile de lucru cam cu anevoie îi găseşti pe oameni, şi mai ales toamna unul e dus la muncă, altul a plecat la târg, iar altul are vreo daraveră pe la judecătorie – îşi face fiecare pregătirile pentru iarnă şi pentru primăvara viitoare.

Umbla dar omul pentru ca să aducă doi-trei într-o zi, pe care i-o socotea cu un leu, iară cu cei doi-trei care veneau de cele mai multe ori nu făcea nicio treabă.

Erau însă mulţi şi de aceia la care trimisul lui mergea degeaba. Ziceau că dânşii cu nea Ghiţă au daravera şi numai cu el au să se înţeleagă.

Ca să meargă lucrul mai cu spor, a început să trimită deodată câte trei oameni în trei părţi, ceea ce făcea câte trei lei pe zi.

A găsit fără îndoială destule zile de lucru ca să-şi facă

treburile, şi peste vreo două săptămâni casele, curtea şi preajma lor nu mai semănau a ceea ce au fost mai înainte, dar bani nu putea să scoată de la oameni, şi Ileana îi făcea mereu socoteala şi-i dovedea că toate îi ies prea scumpe.

— Ca să faci – îi zise dânsa – lucru cu folos, ai să-i pui să muncească fie pentru câştigul tău, fie la alţii şi să iei tu banii.

Asta o înţelegea Tănase, dar n-avea unde să le dea de lucru. Din zi în zi dar el era tot mai mult stăpânit de simţământul că românul e leneş şi netrebnic, că munca pe care o face el e proastă şi de aceea rău plătită, că abia o mică parte din an şi-o petrece muncind, că e flecar şi mincinos şi multe de acestea. El îşi mai şi mărturisea apoi gândurile, ceea ce era de prisos, căci n-avea nevoie să se pună în pizmă cu lumea şi să-şi facă nesuferită viaţa.

Iar Andrei îl aştepta şi-l aştepta să vie, cum îi trimisese vorbă.

„Ei bine! nu mai pot!” îşi zise în cele din urmă şi se hotărî să plece la un noroc, ca să n-o pată după spusa părintelui Ilie.

Scurmase ici şi colo, mai vânduse câte ceva, mai găsise la mumă-sa vreo cinci „piese” şi-şi făcuse optzeci de lei. Cu aceştia putea să ajungă la Bucureşti, să se înscrie în seminar şi să trăiască vreo două-trei săptămâni. Celelalte aveau apoi să vie după voinţa lui

Dumnezeu, împotriva căreia tot nu voia el să se pună. Era hotărât, în gândul lui, că pe la Răscruci nu dă. De ce să deal? Ce mai avea el să caute acolol? Ar fi fost o mişelie să le facă inimă rea celor ce voiau din toată inima să-i vie într-ajutor, dar nu puteau, precum se vede. Îi năvăleau lăcrămile în ochi când se gândea cum are să treacă tiptil şi pe furiş pe la Răscruci, unde atât de bucuros se oprea alte dăţi, dar aşa trebuia să facă.

Aşa a şi făcut; lăcrămile nu i s-au mai ivit însă în ochi.

Greu i-a fost numai să-şi ia hotărârea; după ce a luat-o însă o dată, a pornit la drum voios şi cu inima uşoară, ca omul care se ştie săvârşind o faptă bună. O, Doamnei Câţi sunt în lumea aceasta oamenii care au pornit în calea vieţii

aşa la un noroc, rezemându-se numai pe bunăvoinţa lui Dumnezeu, şi-au mers bine şi-au ajuns departe?!

Nu putea Băltac să-şi facă vreo închipuire despre zbuciumările sufleteşti prin care a trecut fostul sergent-major, care peste vreo trei săptămâni s-a întors îmbrăcat în o veche uniformă de seminarist.

— Zău că n-aş fi crezut că eşti în adevăr în stare să faci lucrul acesta, îi zise el, stând la îndoială.

— Asta să nu te pună în mirare, îi răspunse Andrei cu inima deschisă. Nu ştie omul nici el însuşi ce e şi ce nu e în stare să facă: de unde ar putea să ştie alţii!? Eu aşa vreau acum, nu ştiu însă dacă voi şi putea să fac cum vreau, ba se poate că mine-poimine nici n-o să mai voiesc. Într-un oraş ca Bucureştii se ivesc multe pentru un om ca mine, care a mai fost şi sergent-major în armată; te pomeneşti că-mi găsesc vreo căpătuială.

— Care va să zică n-ai plecat cu gând hotărât? întrebă Băltac, care-şi avea gândurile bine lămurite.

— Ba foarte hotărât, răspunse Andrei zâmbind, dar e mult de la voinţă până la putinţă. Am eu planurile mele, urmă el în voie bună. Sunt cântăreţ bun şi am slovă frumoasă. Tot mai sunt la Bucureşti cucoane bătrâne cărora le place să meargă la biserică, şi mare lucru n-ar fi dac-aş începea psalt la vreo biserică. Aş mai putea apoi să scriu la vreun birou şi sunt om căpătuit.

— Dar se poate să urmezi în acelaşi timp şi la seminar?

— Eu aşa ştiu, că dai îi răspunse Andrei, golind un pahar de vin, ca să-şi mai verse în el şi apă.

— Tot ar fi mai bine să te ţii de una, întâmpină Băltac.

— Asta nu se poate, grăi Andrei. Am plecat de acasă cu optzeci de lei şi nu pot să-mi închipuiesc de unde ar putea mama ori cumnatul meu să-mi mai trimită.

Băltac rămase câtva timp zăpăcit. I se părea peste putinţă ca să fie adevărat ceea ce îi spunea Andrei. Nu o dată îi spusese cucoana că e lucrul de mult hotărât, că Ghiţă Chelarul şi-l ia ginere pe Andrei şi-l face pe

cheltuiala lui popă. Să se fi schimbat oare lucrurile I?

— Bine, zise el, dar ai putea să găseşti pe cineva care-ţi vine-ntr-ajutor.

— Cine să-mi vină mie-ntr-ajutori exclamă Andrei.

— D-alde Tănase, prietenul, şi tatăl său, Chelarul, răspunse Băltac. Eu aşa ştiam, că vă socotiţi foarte aproape.

Pe Andrei îl trecură fiorii.

— Ştiu ce vrei să zici – grăi dânsul – vorbe de babă bătrânăl Băltac răsuflă o dată uşurat.

— Dac-aşa zici – grăi dânsul îndulcit – aşa şi trebuie să fie. N-ai însă decât să cauţi şi găseşti şi pe alţii cari sunt gata să te ajute. Iacă, dacă n-ai fi prea mândru şi-ai voi să primeşti, eu m-aş bucura să-ţi dau câteva sute de lei.

Andrei rămase privind cu ochii inholbaţi la el.

Baltac voia să-i dea câteva sute de lei? Cum? de ce?

Îi era parcă s-a ntors lumea pe dos.

— Cum să mi le dai? întrebă el.

— Mi-a mers vestea – răspunse Băltac – că sunt zgârcit şi râvnesc la câştig. N-am fost şi nu sunt. Am văzut însă că-n lumea aceasta trebuie să ai ceva dacă vrei ca oamenii să te bage-n seamă; mi-am dat dar silinţa să adun şi n-am risipit, ci am strâns. Acum, când am, mă bucur făcând ceea ce alţii nu pot să facă. Uite, ţi-o spun fără de înconjur: m-aş bucura dac-ai primi, pentru că ţi-ai schimba gândul şi li-ai spune celor ce mă hulesc că mint. Tot omul vrea să stea bine-n gândul altora, şi eu aş fi răsplătit cu prisos dac-aş şti că feciorul preotesei din Aluniş mă grăieşte de bine. Îţi dau, dacă primeşti, şi te rog să nu mă refuzi, şi când te vei lesni, îmi vei înapoia banii.

Îi era lui Andrei peste putinţă să nu primească. Prea ar fi fost aspru dacă l-ar fi refuzat. A putut să-l refuze pe părintele Ilie, care avea un gând ascuns şi voia să şi-l ţie legat. Băltac însă se apropia de dânsul cu inima deschisă, îi spunea fără înconjur că ţine să fie grăit de bine, şi se cuvine ca toată lumea să-l ştie şi să-l grăiască de bine pe cel ce săvârşeşte o faptă bună.

La un lucru nu se putea gândi Andrei: că Tănase,

soră-sa şi muma lor se vor simţi jigniţi când vor afla cele petrecute şi că Ghiţă Chelarul îl va lua în bătaie de joc. Prea era cu inimă curată pentru ca să-i poată trece prin minte şi asemenea gânduri.

Se gândea însă Băltac, care era mai trăit în lume şi-i cunoştea pe oameni mai bine.

V

FATA LUI CHELARU

— Fata mea face cum vreai grăi Chelaru. Eu o să-i spun care-mi este părerea şi care-mi sunt cuvintele, dar hotărârea de la placul ei atârnă. Din partea mea – adăugă întinzând mâna – vorba românului, lucrul e gata, numai să vrea şi fata.

Cocoana Paula îi strânse mâna cu multă căldură, cum ştia dânsa.

— Ca şi făcut, îi zise. Pe dumneata toţi te ascultă. Doar Tănase ar mai putea să-l mai ţie în loc.

— Dumneata, răspunse Ghiţă, eşti destul de isteaţă ca să-l ştii duce şi pe el cum vrei.

Aşa credea şi cocoana. Era în gândul ei peste putinţă să nu scoată la capăt un lucru de care s-a apucat odată. Nu Tănase avea s-o dea pe dânsa de ruşine.

A umblat el timp de câteva săptămâni buimac şi supărat pe toată lumea, plângându-se mereu că românul e netrebnic, dar în cele din urmă trebuia să ajungă şi el, ca tatăl său, la convingerea că fără de cheag nu se poate face brânză.

Sta serile la masă şi-şi făcea socotelele iar făcându-le, mereu îi răsunau în urechi vorbele: „Trebuie să muncim mai mult şi să cheltuim mai puţin, ca să ne facem cheag”.

În zadar I se apropia iarna, şi orişicit de mult ar fi voit, oamenii n-aveau unde să muncească. El numai de la primăvară înainte putea să ajungă la bani.

„Ce bine ar fi, ofta el, dacă românul ar avea vreo îndeletnicire, ca să muncească cu folos şi în timpul iernii 1”.

Fără îndoială că foarte bine ar fi fost şi pentru el, şi pentru datornicii lui; vorba era însă că nu are românul

asemenea îndeletnicire şi e nevoit să-şi petreacă pe tândălite viaţa în timpul iernii, adeseori de tot lungi.

Tot era însă un lucru la care se pricep şi românii şi care se poate face şi în timpul iernii: ei ştiu să taie lemne şi să le care.

Minunat lucru ar fi fost să ia în tăiere vreo pădure. Era chiar în apropiere o pădure care se punea în tăiere.

Da, dar ca să iei în tăiere o pădure, trebuie să ai bani, ca să depui cauţiunea la licitaţiune.

Şi iar îşi făcea Tănase socoteala şi se încredinţa că, luând pădurea în tăiere, nu numai şi-ar scoate banii de la oameni, ci ar mai şi câştiga.

N-avea însă bani ca să se prezinte la licitaţiune; îi da mereu brânci gândul că nu are tatăl său dreptate când zice că nici nu ia, nici nu dă cu camătă. De ce să nu iei când ţi-e mai mare câştigul decât camăta?

Iar umbla Tănase buimac şi cu gânduri ascunse, se zbătea ca peştele pe uscat şi-şi schimba dintr-o clipă într-alta hotărârile.

Mare uşurare ar fi fost pentru dânsul dacă ar fi putut să se sfătuiască cu cineva. Intrase însă, parcă, un duh rău în casa lor. Toţi aveau câte ceva pe inimă; toţi se făcuseră ursuzi şi neapropiaţi.

Ileana era pierdută mereu în gânduri, nu maizimbea şi se făcuse scurtă de tot la vorbă. De când fratele ei primise de la Bucureşti scrisoarea prin care Andrei îl vestea că după multă alergătură a ajuns, în sfârşit, să fie primit în seminar, ea se zbuciuma mereu, fără ca să-şi poată da seamă ce ar vrea şi ce n-ar vrea.

Lelea Maria perea văzând cu ochii. O rodea gândul că soţul el îşi petrece viaţa pe la văduva aceea, îi trecea, ce-i drept, focul când el se întorcea acasă. El stătea însă puţin, căci îi era nesuferită posomoreala pe care o vedea în feţele tuturora. Iar pleca dar în treburile lui, şi orişiunde s-ar fi dus, oriincotro ar fi plecat, lelea Maria tot la văduvă îl vedea şi tot mai tare se înteţea. O apuca câteodată un fel de turbare, încât îi venea să plece şi ea, să se ducă acolo şi să facă una nefăcută, ca să se sfârşească odată toate.

— Am şi eu un băiat I – îi zicea atunci lui Tănase – care mă vede chinuită şi batjocorită, dar nu are milă de mine şi nu sare să mă scape.

Tănase tăcea. Era mâhnit până în adâncul inimii lui, dar nu putea să facă nimic. Zadarnice i-ar fi fost silinţele de a o încredinţa că din senin îşi face inimă rea. Nici c-ar fi putut apoi el să se pună între tatăl său şi mama sa. Şi le avea şi el ale lui, şi nimeni dintre ai săi nu-i venea într-ajutor.

Nici muma, nici sora sa, nici mai ales tatăl său nu s-au împăcat niciodată cu gândul că n-are să se facă preot, cum se deprinseseră a şi-l gândi în viitor.

Nu înţelegeau de ce îi este nesuferită preoţia şi se simţeau jigniţi când el le mărturisea că s-ar simţi nenorocit dacă, făcându-se preot, ar fi nevoit să ia în căsătorie o fată lipsită de cultură, căci fete cu oarecare cultură nu vor să se facă preotese, chiar şi fete de preot fiind.

Nu se mai potrivea el şi nici nu se mai putea potrivi cu ai săi, cari nu vedeau lucrurile ca dânsul.

— Tu eşti, îi ziceau, mai cu minte decât noi şi faci cum te taie capul.

De capul lui a intrat voluntar în oaste şi tot de capul lui avea să-şi facă şi anii la Universitate. Nici mama lui, care nu prea ştia ce va să zică avocat, nici tatăl său, căruia avocaţii îi păreau cel mai rău soi de oameni, nu se nelinişteau văzând că-şi pierde timpul acasă.

S-ar fi bucurat chiar dacă el şi-ar fi schimbat gândul şi, luându-şi soţie o fată de seama lor, s-ar fi popit.

Umbla dar hăbăuc de ici până colo şi, umblând aşa, s-a pomenit în cele din urmă la Băltac, fără de gând hotărât, numai aşa, ca să-l ia pe departe şi să vadă ce-ar zice dacă ar fi vorba să înceapă ceva.

— Dar nenea Ghiţă ce zice? întrebă Băltac.

— El nu ştie nimic, răspunse Tănase. Nici nu ţine, de altminteri, să se amestece. Le-a lăsat toate în seama mea.

Băltac începu să clipească din ochi şi să-şi rupă unghiile – un obicei al lui la strâmtorare.

Era fără de margini dorinţa lui de a se pune bine cu

Tănase, dar când era vorba de bani, el nu era în stare să se avânte.

— E, fără îndoială, bun gândul de a-i pune pe oameni să lucreze în timpul iernii şi cu braţele, şi cu carele, grăi dânsul liniştit; nu numai îţi iei banii, dar le faci şi lor câştig. Dar – urmă el schimbând glasul – e lucru cu mult mai greu decât vei fi crezând să iei o pădure în tăiere. Lasă că trebuie să-ţi faci bine socotelile şi să ştii a ţi le face, dar ţi se poate întâmpla că lemnele zac ani de zile nevândute şi atunci pierzi mult la ele.

— De lemne e nevoie totdeauna, întâmpină Tănase.

— E, zise Băltac, dar mai taie şi alţii, cari ştiu mai bine să le vândă. Lucru cuminte e să începi tăierea numai după ce ai vândut lemnele.

Tănase începu să râdă.

— Cum să vând lemnele pe care nu le am? exclamă

— Se poate şi asta, şi neguţătorii pricepuţi aşa şi fac, răspunse Băltac. Se cumpără în fiecare an lemne pentru şcoli, pentru spitaluri, pentru dregătorii. Te prezinţi la licitaţiune şi iei asupra ta o sută, două sute, ori mai mulţi stânjeni de lemne, apoi începi să tai.

— Dar lemnele pe care le tai sunt verzi – îl întrerupse Tănase – şi nu mi le primesc.

— Le primesc dacă ştii să-ţi pui lucrurile la cale, întâmpină Băltac. Se aprinde cu anevoie lemnul verde, dar arde bine după ce a luat foc şi dă căldură multă. Cumperi dar câteva zeci de stânjeni lemne uscate şi dai la început din aceste, iar mai târziu, după ce ai tăiat, amesteci din ce în ce mai multe verzi în stânjeni.

Tănase se uită cu un fel de uimire la el.

Era învederat că aşa se putea şi aşa şi trebuia să se facă: îşi găsea socoteala şi nu înşela pe nimeni, căci lemne bune da.

Iar îl strivi însă simţământul că fără de bani nici

O treabă nu se poate face. Cum putea el să se prezinte la două licitaţiuni deodată şi să mai cumpere şi lemne?

Se putea şi asta.

Nu a voit, ce-i drept, Băltac să-l împrumute, dar
I s-a făcut tovarăş la parte.

— Nu vreau, i-a zis, să-ţi iau nimic dacă s-ar întâmpla să nu câştigi; numai din câştig ai dar să-mi dai cincisprezece la sută.

Tănase era foarte mulţumit şi oarecum ruşinat de gândul că-l socotise mai înainte om cu inima neagră pe Băltac.

Ei n-ar fi putut însă să facă nicio treabă fără de ajutorul cocoanei, care dedea bilete de recomandaţiune, ba şi alerga de la unul la altul când cerea nevoia. Au vârât-o dar şi pe ea cu câteva mii de lei în daraveră.

De aceea era dânsa atât de bine încredinţată că nu are Tănase s-o dea de ruşine, şi de sfinţii arhangheli Mihail şi Gavril, când a plecat la Răscruci, era gata până-n cele mai mici amănunte de logodnă.

Era, cu toate acestea, mare hopul pe care avea să-l mai treacă.

Tănase nu prea avea, ce-i drept, timp să se mai gândească şi la cele ce se petrec pe acasă. Alerga dimpreună cu Băltac, ca să-şi netezească drumul şi să-şi pună treburile la cale cât mai curând, căci oamenii stau gata cu topoarele şi cu carele, ca să taie pădurea şi să care lemnele. Cheltuia omul cu hotelurile, cu mesele şi cu celelalte, dar învăţa ceva şi se-ncredinţa că adevăr a grăit tatăl său când i-a spus că cocoana are trecere mare şi că lui Băltac îi stau toate uşile deschise.

„Mare lucru e să ai adunat ceva”, îşi zicea el adeseori şi se uita cu mult respect la Băltac, care adunase şi ştia să pună lucrurile la cale.

A râs cu toate aceste când a aflat, aşa, în treacăt, că Băltac umblă cu gândul de a peţi pe Ileana.

I se părea curată nebunie ca o stârpitură ca dânsul să ia în căsătorie o fată ca dânsa, şi tânără, şi voinică, şi frumoasă, şi deşteaptă. Dar nici nu era cu putinţă ca Ileana să nu-l ia în bătaie de joc.

A râs şi Ileana când tatăl ei a luat-o mai întâi mai pe departe şi cam în glumă, apoi mai fără de înconjur şi mai

stăruitor şi i-a spus că Băltac a făcut prin cocoana Paula întrebare dacă poate ori nu să vie la Răscruci ca peţitor. Cât era de mâhnită că nu mai ştia nimic despre Andrei, tot a râs cu hohote.

„E smintit”, îşi zicea dânsa.

Lelea Maria însă vedea lucrurile altfel.

Ţinea la fata ei şi se-ngrozea când se gândea c-ar putea s-o pată şi ea.

— Să te fereşti – îi zisese adeseori – de ţiflici cari umblă toată ziua hoinari şi se-mpiedică în toate fustele. Un bărbat mai matur ţine la casa lui şi-şi îngrijeşte nevasta ca pe o comoară nepreţuită.

Mai ştia apoi lelea Maria ce greu e să te lupţi cu nevoi, şi punea mult temei pe averea lui Băltac.

Nu voia însă Ileana să ştie de-aceste. Ea ţineanu să fie iubită, ci să iubească, căci numai iubirea pe care o simţi îţi umple viaţa de farmec, şi era gata să se lupte cu cele mai grele nevoi şi să muncească din greu de dragul unui om care ştie să i se facă iubit.

Când s-a văzut însă în faţa cocoanei a rămas zăpăcită şi a început să tremure.

Ştia prea bine ce vrea, dar îi era peste putinţă să-şi mărturisească gândul.

— Cum vor hotărî tata şi mama – grăi dânsa cu glas limpede – aşa are să fie.

— Nul grăi Chelaru. Eu ţin să faci din îndemnul tău şi cu toată inima ceea ce faci.

— Din îndemnul meu şi cu toată inima fac cum doriţi, îi răspunse ea. Aş minţi – urmă apoi uitându-se drept în ochii cocoanei – şi nu m-ar crede nimeni dac-aş zice că am vreo slăbiciune pentru el. Mi-e străin şi mă trece un fel de fior când mă gândesc că are să-mi fie soţ; chiar nesuferit dacă mi-ar fi însă, mă duc după el dacă aşa vreau tata şi mama şi-mi voi da silinţa să trăiesc bine cu dânsul.

— Aşa vorbeşte o fată înţeleaptă, grăi cocoana Paula, foarte mulţumită. Te încredinţez eu că o să-ţi fie drag după ce-l vei fi cunoscut mai de aproape, căci ţine mult la tine şi are să te poarte în palme. Dovada cea mai bună e că nu

cere nicio zestre, ci se mulţumeşte să te ia cum eşti.

— Bine, răspunse Ileana, dacă mă vrea şi el aşa cum poate să mă aibă, sunt puse toate la cale; numai vă rog să nu-mi daţi zor cu nunta. Lăsaţi-mi timp să mă obişnuiesc cu un lucru la care n-am gândit niciodată.

Tănase a rămas ca trăsnit din senin când a văzut că logodna se face. Părinţii lui îi păreau un fel de monştri care-şi jertfesc copila ca să scape de greutăţi, iar pe soră-sa n-o mai cunoştea.

— Ce vrei să faci? îi zise ea. Nu puteam să-mi batjocoresc părinţii în faţa străinilor. Dac-au putut ei să-şi dea părerea mai-nainte de a mă fi dumirit pe mine, nu pot eu să le fac ruşinea de a mă pune împotriva voinţei lor o dată mărturisite.

— Care va să zică, ai să te măriţi după acea pocitanie, să-l părăseşti pe Andrei? strigă Tănase.

— Nu o zic aceasta, îi răspunse ea. Nu însă de la mine, ci de la el are să vie stricarea logodnei. Mă vrea fiindcă nu mă cunoaşte; grija mea e să nu mă cunoască încât să-i piară pofta de a mă avea. Iar cât pentru Andrei – adaugă cu amărăciune – nu-l mai pot părăsi căci m-a părăsit el.

VI

ZILE NEGRE

— Dumneata ştii, zise Ileana, că eu am slăbiciune pentru Andrei? Am crescut împreună, i-a fost şi-i este lui Tănase bun prieten, e om foarte cumsecade, era odată vorba să mă mărit după el, şi nu mai pot să mă înstrăinez de dânsul…

— Asemenea slăbiciuni nu sunt lucruri de ruşine, îi răspunse Băltac, dar ele trec încetul cu încetul şi se uită în cele din urmă. O să-mi dau silinţa să-ţi fac viaţa atât de plăcută încât să nu te mai gândeşti la trecut.

Ileana îşi muşcă buzele.

Timpul de logodnă a fost rânduit de oamenii cu minte, pentru ca mirele şi mireasa să se poată apropia, să se cunoască bine şi să-şi dea seamă dacă se potrivesc ori nu la fire şi la apucături şi dacă nu cumva li-e pripită

hotărârea. Tot e mai bine să strici o logodnă decât să te nenoroceşti pentru toată viaţa.

Se înşela însă Ileana dacă credea că şi Băltac tot aşa vede lucrurile.

El era gata să se nenorocească, numai s-o aibă soţie, şi mărturisirea făcută de dânsa cu atâta lipsă de cruţare nu-l sperie de loc, ci mai vârtos îl înteţea.

În zadar I Nu-i este greu unui om rău din fire să se arate, cel puţin pe un timp oarecare, mai bun de cum e; e însă peste putinţă ca un om bun din fire să te înşele, făcându-te să crezi că e rău şi nesuferit. Prin inima ei deschisă Ileana se ridică şi se făcea încă mai dorită în gândul lui Băltac, care ştia că numai de oamenii cu gânduri ascunse ai să te temi.

Ea trebuia să meargă şi mai departe dacă era vorba să-l zguduie.

— Da, urmă dar, el are să treacă din când în când pe la casa noastră, mai des, mai rar, şi n-o să te superi, nici n-o să-ţi facă inimă rea dacă stau de vorbă cu el şi mă bucur că-l văd şi stărui să mai stea şi caut să rămâi singură cu dânsul, ca să-i spun fără de sfială ce am pe inimă.

Băltac iar începu să clipească din ochi şi să-şi rupă unghiile.

— De ce să mă supări? răspunse el rostind vorbele rar şi apăsat. Îl ştiu şi eu om cumsecade şi ţin la el. Şi – urmă şi mai apăsat – ca să vezi că-ţi spun adevărul, află că eu l-am ajutat să plece şi să stea la Bucureşti. Nu mi-a cerut, dar mi-a fost destul să aflu că e-n strâmtoare, ca să-l ajut cu câteva sute de lei. Om ca mine n-o face aceasta pentru orişicine: am făcut-o pentru că-l socoteam vrednic şi ţin să-l am prieten.

Ileana rămase zăpăcită ca-n faţa cocoanei, îi era peste putinţă să creadă ceea ce-i spunea el. Două gânduri se băteau în capul ei: unul, că Băltac nu e atât de mişel cum 11 socoteşte lumea; altul, că Andrei nu e atât de cumsecade cum 11 credea dânsa. În nenumărate rânduri vorbise Andrei cu adânc dispreţ despre. Băltac, şi acelaşi Andrei primise ajutor de la acelaşi Băltac. Era peste

putinţă 1 Trebuia să fie la mijloc ceva ce Băltac nu-i spusese, şi singur Tănase ar fi putut s-o dumirească asupra adevărului şi s-o scape din nesuferita zbuciumare sufletească.

Tănase era însă dus în treburile lui, la tăiere, lancărcare, la cărat şi la descărcare, mereu în voie bună, căci mergeau toate de minune.

Vânduse lemnele cu şaizeci şi patru de lei stinjenul şi cumpărase, cum a fost vorba, o sută douăzeci de stinjeni cu câte patruzeci şi doi lei stinjenul. Îi rămâneau dar de stânjen douăzeci şi doi de lei, din care le plătea cărăuşilor câte 15. Avea dar câştig de şapte lei la stânjen. Încă mai bun avea să fie câştigul în urmă, după ce va fi început să dea şi lemn verde. Şi era lucru pus la cale, că i se primeşte şi lemnul verde. Del îşi aveau Băltac şi cocoana pretutindeni oamenii lor.

Şi ce frumos era-n pădure I

Peste două sute de oameni lucrau risipiţi prin vale şi pe cele două coaste. Unii tăiau cu securile, ca să răstoarne copacii; alţii curăţau crăcile şi le strângeau grămezi-grămezi; iar alţii rătezau trunchiurile după măsură şi aruncau bucăţile-n carele cari stăteau gata, ca să le coboare la marginea drumului şi să le aşeze-n stânjeni.

Şi lucrând a-ndelete, dar întins, oamenii aici glumeau, colo-şi spuneau păsurile şi-n iar altă parte cântau, pretutindeni voioşi şi harnici.

Tănase, îmbrăcat în iţari de aba, cu un cojocel în spinare şi cu căciulă de miel în cap, umbla printre dânşii şi-i îndruma cum să apuce lucrul şi cum să-l împartă, ca să înainteze iute şi să aibă spor. Degeaba, orişicât de harnic ar fi, omul nu are spor la lucru dacă o ia orbiş înainte şi nu-şi dă seamă unde are să-nceapă şi cum are să urmeze, ce are să facă mai-nainte şi ce-n urmă şi nu o dată românul îşi pierde timpul şi osteneşte degeaba fiindcă, pornind-o rău, e nevoit să desfacă iar ce-a făcut.

Nu 1 N-avuse Tănase dreptate când zicea că e leneş românul şi flecar. Acum, când stătea ziua toată în mijlocul oamenilor şi lucra împreună cu dânşii, era din ce în ce mai

mult cuprins de simţământul că sunt nesecate comorile lor de viaţă şi că mare mulţumire e să le fii aproape şi să le deschizi inimile.

„Pus o dată în mişcare – îşi zicea el adeseori – poporul acesta merge, merge tot înainte, şi departe o s-ajungă”.

Într-una din zile, când şedea cu oamenii adunaţi după prânz împrejurul focului la care li se făcuse mămăliga, el se ridică deodată cu privirea îndreptată spre vale, de unde venea, parcă, călare Băltac, pe care nu-l mai văzuse de vreo două săptămâni.

Nu dăduse niciodată Băltac pe la pădure, dar era lucru firesc să dea, şi Tănase se bucura că poate să-i arate câtă treabă s-a făcut. Grăbi la vale, ca să-i iasă-n cale.

Era posomorât tovarăşul lui, rău posomorât, curat uluit era.

— Ce-îl? îl întrebă neliniştit. S-a întâmplat ceva?

— Bine nu-i, răspunse Băltac potolit. A căzut guvernul.

Tănase răsuflă o dată uşurat.

Nu ştia el încă ce va să zică căderea guvernului. Asta o ştia Băltac, care în atâtea rânduri rămăsese încurcat după căderea unui guvern. Alergi, stărui, cheltuieşti ca să-ţi faci pretutindeni oameni, care-ţi deschid uşile şi-ţi netezesc căile, şi deodată te pomeneşti că sunt măturaţi ca frunzele de crivăţ oamenii pe care ţi-ai făcut, şi iar trebuie să alergi, să stărui şi să cheltuieşti, ca să-ţi faci alţi oameni.

— Ce mă priveşte pe mine, răspunse Tănase, dacă guvernul cade ori se ridică I?

Băltac dete din umeri. Dacă nu-şi dedea tovarăşul său seama cum îl priveşte căderea guvernului, el nu era dator să-l dumirească. Nici nu cu gândul acesta venise. Abia acum îşi adusese aminte că Tănase era încă minor.

„Ce facem, îi zisese cocoana, cum ne descurcăm dacă nu i se primesc lemnele verzi şi nu poate să ne-napoieze banii 1?”

Nu-i rămânea în faţa acestei întrebări lui Băltac

decât să clipească din ochi, să-şi frângă unghiile şi să mărturisească că s-a pripit.

O pornise bine atunci când îl întrebase: „Ce zice nenea Ghiţă?” şi trebuia să urmeze înainte. Pare însă că i s-a pus un fel de ceaţă pe ochi şi s-a abătut din calea pe care şi-o croise.

— Nu te-o fi privind pe tine, grăi dânsul, dar mă picneşte rău pe mine, fiindcă ne privesc pe mine şi pe cocoana cu ochi răi ăştia cari au venit la putere. Şi – urmă el tărăgănind vorba – o păţi şi tu dacă află că suntem amestecaţi şi noi în daravera cu lemnele.

— Ce-ar putea să-mi facă?! strigă Tănase.

— Nu-ţi primesc lemnele ori te amânădeazipe mâine cu banii, răspunse Băltac.

— Dar am contract.

— De o mie de ori să-l ai, te joacă pe placul lor dacă vreau, şi e destul să ştie că-ţi suntem tovarăşi, pentru ca să nu-ţi dea răgaz. Ascultă-mă – urmă cu hotărâre – eu ştiu ce zic când te sfătuiesc să te desfaci de noi cât mai curând.

— Dacă aşa crezi, vei fi având dreptate, răspunse Tănase, tot nedumerit încă.

— E lucru mare schimbarea guvernului, urmă Băltac, fiindcă cei mari vin fiecare cu ai săi. O săptămână, două stau toate treburile baltă. Pe când unii, cei de azi, stau tăcuţi şi-ngânduraţi prin birourile lor, îşi pun în regulă hârtiile ori vorbesc pe şoptite prin colţuri, ceilalţi umblă chefuind cu lăutari, afumaţi toată ziua şi toată noaptea, se căciulesc pe la cei ajunşi la putere şi fac planuri de răzbunare. Sencepe apoi premenirea, şi peste vreo două săptămâni dai pretutindeni de oameni necunoscuţi, cari nu cunosc rostul treburilor şi nici nu vor, nici nu sunt în stare să te înţeleagă. Dă-i dar zor şi-ncarcă lemnele pe care le ai, ca să le predai cât mai curând şi să iei bani câtă vreme mai sunt prin slujbe ai noştri. Iar din banii aceştia – urmă el mai încet – te scapi de cucoana şi de mine şi rămâi cu cauţiunile şi cu lemnele ce mai sunt în pădure.

Tănase rămase câtva timp pe gânduri.

I se părea destul de bine aşa. Vorba era numai că-şi

cam încurcase socotelele. Luându-i pe oameni la lucru, el n-a ţinut seamă care dintre dânşii are şi care nu are cruce, ci-i luase şi pe cei cu cruce. N-avea dar să le plătească tovarăşilor săi numai ceea ce primise de la dânşii, ca să depună cauţiunile, să cumpere lemnele uscate şi să cheltuiască umblând cu Băltac spre a-şi netezi drumul, ci totodată şi zilele de lucru făcute de datornicii lor.

— Şi dacă n-ar fi destui banii ce-i iau acum, întrebă el, cum rămâne pentru rest?

— Eil – răspunse Băltac dând din umăr, ca şi când ar fi vorba de un lucru nensemnat – pentru rest ne rămâne dator nenea Ghiţă.

Tănase se uită neliniştit la el.

— Teamă mi-e că n-o să voiască, grăi dineul.

— De ce să nu voiască 1? întâmpină Băltac. Lemnele cu care rămâne fac de zece ori atât: după ce le va fi vândut, ne plăteşte pe noi, şi câştigul 11 păstraţi întreg.

Tănase nu era-n stare să-şi dea seamă cum au să se desfăşure lucrurile. Era burguit ca omul care, intrat în o învălmăşeală, se vede împins din toate părţile şi dus fără ca să ştie unde. A bine nu-i păreau însă lucrurile şi-l treceau parcă fiorii când se gândea cum

2 să stea în faţa tatălui său, pe care nu-l dumirise de loc asupra daraverii lui cu pădurea.

Şi cu drept cuvânt se temea.

— Bine, omule – îi zise tatăl său – dar tu ai pus în joc tot avutul meu şi te-ai mai băgat şi-n datorii…

— Fă-Ţi socoteala şi vei vedea că ajung să câştig sută-n sută, îl întrerupse el.

— Norocul tău să fel – grăi Ghiţă – dar dacă e aşa, nu mai e nevoie să iau asupra mea datoriile pe care le faci tu.

— Nu e – interveni Băltac – în adevăr nu e; ştii însă cum e cocoana Paula; ţine ca toate să fie în regulă. Tănase e, precum ştii, încă minor…

— Ce are afacel? strigă Tănase. N-am încheiat oare două contracte?

— Despre aceasta să nu vorbiţi, grăi Băltac. Le-ai încheiat fiindcă aveai a face cu oameni cari au trecut-o cu

vederea, dar…

Ghiţă Chelarul se făcu la faţă alb ca varul. Îi venea să răcnească, să frângă şi să spargă tot ceea ce

I se afla prin apropiere; nu putea însă el să-şi dea de ruşine feciorul şi nu voia să se pună în harţă cu cocoana şi cu viitorul său ginere.

— Ai toată dreptatea, grăi dinsul dându-se învins; le iau toate asupra mea. Le iaul

De aici înainte au mers apoi toate neted şi fără de împiedicare. În vreme ce camenii tăiau înainte la pădure, Tănase căra lemnele şi, verzi, uscate, cum erau, le preda, apoi lua banii şi se ducea cu ei la cocoana Paula.

Şi greu e afară din cale să iei banii şi să nu poţi să-i pui bine, ci să fii nevoit a-i da. Îi era lui Tănase, de câte ori da, parcă i se scot măselele una câte una, cu falcă cu tot. De unde ar mai fi avut el inimă şi gând şi pentru slăbiciunile surorii sale?

— Fii femeie cuminte 1 îi zicea el în pripă. Nu te uita la cerul senin, nici la stelele de pe el, ci la pământul de sub picioarele tale şi bagă de seamă să nu te dai peste capi Bucură-te că s-a găsit un prost care aleargă după tine cu blidul plin. Nu vezi tu că om e-n lumea aceasta numai cel ce are destul şi cu prisos?; noi ceilalţi, alergăm şi ostenim, ne căciulim în faţa lor, râdem când ne iau în bătaie de joc, ne terfelim înşine pe noi!

N-avea, cu toate acestea, încă nu avea Tănase cuvinte de a fi atât de amărât, căci abia peste vreo două săptămâni a urmat catastrofa la care nu se aşteptase.

Mai întâi i s-a refuzat lemnele, ca nefiind de calitatea prevăzută în contract.

Apoi i s-a pus sechestru pe lemnele din pădure şi-a pierdut cauţiunea şi s-au cumpărat lemne bune şi uscate în socoteala lui.

Sosind, în sfârşit, termenul de plată pentru pădurea luată în tăiere, Ghiţă Ghelarul şi-a pus cu lacrămile în ochi avutul întreg pentru el.

— Nu fi mâhnit, tată – grăi Ileana cu inima învârtoşată – că toate au să se întoarcă spre bine. Să fim

voioşi de nunta mea cu totul

VII ALINARE

„Aşa şi nu altfel – şi-a zis Andrei când a primit vestea – aşa se petrece viaţa în aievea, iar nu cum ni-o plănuim noi”.

Aflându-le toate, el a fost cuprins de o durere fioroasă şi s-ar fi dat rob pe toată viaţa dacă ar fi putut să-l ajute pe prietenul său şi să scape casa de la Răscruci, în care petrecuse atâtea zile fericite, dar el însuşi se simţea scăpat şi-i mulţumea lui Dumnezeu că l-a luminat şi i-a dat tăria de a stărui în hotărârile sale.

Îi era sfântă femeia care se jertfise de bunăvoie, dar se pătrundea din ce în ce mai tare de gândul că după cele petrecute el şi ea nu ar fi putut să aibă împreună decât o foarte tristă viaţă. Crescută în belşug, deprinsă a le preţui toate în bani şi lipsită de avântul care orbeşte pe om, ea nu putea să trăiască în sărăcie şi el s-ar fi simţit nenorocit neputând să i le dea toate după dorinţa inimii lui.

„Dai îi şoptea parcă un glas tainic. De dragul ei ai fi fost în stare să te ticăloşeşti şi să-ţi vinzi sufletul”.

Şi el avea dreptate.

Lin şi netulburată de nimic se desfăşura viaţa Ilenei.

Ţinuse Băltac s-o aibă de soţie fiindcă era împodobită de fire cu toate darurile care o fac pe femeie dorită şi-l incinta gândul că toţi se vor uita cu jind la ea, toţi îl vor ferici şi cu fală va ieşi cu ea în lume. Abia fiindu-i soţ, şi-a dat seama c-a găsit în ea şi multe pe care nu le căutase.

Se-mpăcase, biet de el, cu gândul c-o să fie posomorâtă şi ursuză şi-o să-i facă adeseori grea viaţa. Nu însăl Soţia lui o dată, ea şi-l avea soţ adevărat şi era mereu voioasă, mereu doritoare de a-i face voile şi de a fi de acelaşi gând cu dânsul, roabă a casei sale şi ajutoare neobosită a lui şi-n treburile casei şi-n multele lui daraveri cu alţi oameni.

Se mai împăcase Băltac şi cu gândul că cumnatul său şi socrul său vor căuta, în strâmtoarea la care ajunseseră, să tragă foloase din averea lui şi de trecerea lui, şi adeseori îşi făcea, stând aşa singur, socoteala cam cu cât o

să poată scăpa ca să nu se strice cu dânşii şi să nu-şi tulbure traiul cu soţia. Nici asta n-a ieşit cam se temuse el. Lasă că Ileana ţinea la casa ei, dar Ghiţă, mai ales acum, era prea mândru pentru ca să cerşească, iar Tănase, om trăit puţin în lume, nu-şi dedea seamă despre cele ce se petrec şi mereu Îşi închipuia că tot atât de uşor cum le-a încurcat are să le şi descurce toate.

Ostenind în întinsa ei gospodărie de dimineaţa până seara şi bucurându-se de sporul pe care-l vedea în toate, Ileana îşi petrecea viaţa în lucrare liniştită, azi ca ieri şi mine ca totdeauna, fără de bucurii mari, dar şi ferită de griji mistuitoare, şi nu o dată Băltac îşi zicea stând aşa singur: „Cum, Doamne, a căzut atâta noroc pe capul meu!?”, nu o dată era cuprins de simţământul că nu este el vrednic de viaţa pe care o are şi de temerea ca nu cumva s-o piardă.

Temerea aceasta se ivea în inima lui mai ales când Ileana şi el îşi aduceau aşa, din întâmplare, aminte de

Andrei, pe care-l ştiau ajuns destul de bine, psalt, precum dorise, la una din bisericile mai bogate şi ajutător în cele bisericeşti al părintelui Hariton, unul din arhiereii chemaţi adeseori la nunţi, la botezuri şi la înmormântări.

— Săracul de el! zicea Ileana şi nu era chip s-o [acă să vorbească despre el.

Ce-ar fi şi putut să vorbească? şi cui i-ar fi fost de vreun folos dacă ea l-ar fi jignit pe soţul ei dându-şi slăbiciunea pe faţă?

Se Împlinise anul de când Andrei se afla la Bucureşti, şi anul al doilea, în postul Paştilor, Băltac a primit de la el banii cu care-l împrumutase, dimpreună cu o scrisoare, în care îi mulţumea pentru bunăvoinţa lui şi-i făcea împărtăşiri despre felul cum îşi petrecea viaţa.

„Să-i spui, te rog – zicea el la sfârşitul scrisorii – şi Ileanei multe doriri de bine din partea mea. Mă gândesc adeseori la dânsa şi mă bucur din toată inima ştiind că o duceţi bineşi aveţi spor în toate, căci nu e în lumea aceasta nimic mai bun iecil căsnicia liniştită. Dumnezeu *să te răsplătească pentru ajutorul ce mi-ai dat la vreme de*

nevoie şi să vă aibă în buna lui pază.11

Ileana luă cam în pripă scrisoarea din mâinile soţului său, ca s-o mai citească şi ea.

Uitându-se la slova lui cea frumoasă şi dându-şi seamă că din mâinile lui a ieşit hârtia pe care o ţinea în minile ei, ea începu să tremure şi lacrămile i se iviră în cele din urmă în ochi.

Ea se uită râzând în faţa lui Băltac, îşi scoase batista, o ţinu câtva timp deasupra ochilor, apoi îşi şterse lacrămile.

— Asta-i acum!? grăi dânsul mai mult nerăbdător decât supărat. Tocmai acum ţi-a venit!?

— Nu cumva te miri? nu cumva te superi? îi răspunse ea. Fii om cuminte! Asta vine de la sine, şi nu totdeauna poate omul să-şi stăpânească firea. Tu vezi cât de frumos scrie, şi vai ar fi şi de tine, şi de mine dacă aş fi femeie care poate, citind scrisa lui, să nu se înduioşeze. Lasă-mă să plâng fără de sfială, că mai rele sunt lacrămile vărsate prin ascuns. Atâta mi-a mai rămas şi miel adăugă şi o porni pe plâns.

Dacă lucrul acesta i s-ar fi întâmplat lui Băltac mai demult, pe la începutul căsniciei lui, el şi-ar fi întors spatele şi-ar fi lăsat-o să-şi verse focul şi să se potolească; acum însă avea slăbiciune de dânsa şi îi venea, văzând-o plângând, şi lui să plângă.

— Dar, grăi dânsul, când o să înceteze aceasta 1?

— Niciodată I îi răspunse ea. Câte zile voi mai trăi pe pământ îmi voi aduce aminte de el şi îmi voi plânge într-una soarta. Dar ce-ţi pasăl? adaugă cu glasul schimbat. Ai vreun cuvânt de a te plânge de minei? Nu ţi-am fost şi nu-ţi sunt soţie credincioasă? Te-am supărat vreodată? Nu m-ai avut totdeauna şi în toate la îndemână? Fă-te că nu bagi de seamă şi lasă-mă, că-mi trece… Tu ştii că m-ai luat cum m-ai găsit, şi mai rea de cum mă credeai nu sunt.

Băltac asculta vorbele ei şi tăcea, fiindcă nu ştia ce să-i răspundă, dar îi era parcă i se întunecase deodată viaţa.

A trecut în curând şi asta, şi Ileana era tot ceea ce

fusese, dar nu o mai vedea el cum o văzuse, se uita adeseori pe furiş la ea, se temea s-o lase singură cu gândurile ei şi-şi dedea silinţa să-i facă viaţa plăcută, ca să uite cele trecute.

Dragă i-a fost şi din zi în zi tot mai dragă i se făcea femeia care îi era soţie, şi cu cât mai dragă îi era, cu atât mai des îl cuprindea simţământul că i-a făcut o mare nedreptate şi că foarte nesuferit trebuie să-i fie. Când simţământul acesta îl cuprindea, îi venea să-i cadă plângând în genunchi şi era în stare să-şi dea întregul avut câştigat cu atâta caznă ca s-o îndulcească.

Tocmai aceste silinţe ale lui îl făceau însă Ileanei din zi în zi mai nesuferit.

Ea a putut să aibă trai bun cu dinsul câtă vreme el s-a mulţumit cu ceea ce putea să-i dea din toată inima şi fără ca să-şi facă ea însăşi silă; acum, când cerea ceea ce era împotriva firii ei, el îi umplea inima când de milă, când de dispreţ, şi cu cât mai neastâmpărat alerga el după ea, cu atât mai vârtos fugea dânsa de el.

„Lasă-mă în pacel” îi zicea la început cam cu jumătate de gură şi cu oarecare cruţare.

„Caută-ţi de treabă şi nu te face de rist” îi zicea în urmă, aşa, cam în glumă.

N-a trecut însă mult şi ea nu-i mai zicea nimic, ci căuta singurătatea şi i se plângea mumei sale, când se întâlneau, că-i este din zi în zi tot mai greu traiul cu soţul ei.

— De ce, fată? întreba lelea Maria cu inima încleştată.

— Mai întrebi şi dumneata? îi răspunse fata. Parcă nu le ştii toate i? De când cu scrisoarea pe care a primit-o de la Andrei, nu mai are astâmpăr şi ni s-au răsturnat toate în casă.

Lelea Maria suspina şi tăcea, dar Ghiţă s-a ridicat în picioare când le-a aflat şi el şi îi venea să sară în şea şi să nu se oprească decât la Bucureşti.

— Să-mi lase fata în pace şi să nu-i strice casai strigă el tare, parcă ar fi voit să-l audă şi Andrei.

Nu s-a aruncat în şea şi nu l-a auzit Andrei, dar e scurt drumul de la Răscruci până la Bucureşti, mulţi 11 bat pe fiecare săptămână, şi în curând s-a dus vestea până la Andrei care era cu gândul mereu în valea Teleajenului, când la Aluniş, când la Răscruci, când mai ales la casele frumoase ale lui Băltac.

Ştia până în cele mai mici amănunte cum s-a încurcat Tănase şi cum i s-au prăbuşit deodată toate în cap. Nu-i era însă milă de el, căci 11 ştia om tânăr, şi omul tânăr din păţaniile sale învaţă şi dând cu capul când de un zid, când de altul se deprinde a umbla prin lume. Nu-i era milă nici de Ghiţă Chelarul, omul vârtos şi trecut prim multe, care se împăcase de mult cu gândul că toate sunt pornite spre rău. Îl durea însă inima când se gândea la lelea Maria, care era femeie slabă şi simţitoare şi se împăca mai anevoie cu soarta ei.

Mai făcuse Tănase şi greşeala de a nu se fi împăcat cu starea lucrurilor şi de a se fi încurcat în două procese, unul pentru pădurea pe care o luase în tăiere, iar celălalt pentru lemnele ce nu-i fuseseră primite.

Aşa e omul ajuns în primejdie: se agaţă şi de un pai. Simţea, ce-i drept, c-o să piardă procesele, dar le mai amina cu fel de fel de apucături, ademenit de gândul că mai curând ori mai târziu iar vor veni la putere oamenii lui şi ai lui Băltac şi ai cucoanei, şi atunci vor face ce vor face ca să-l scape.

O ducea dar şi o momea şi pe mama lui cu nădăjduiri deşerte, dar cu atât mai amară trebuia să fie lovitura, căci procesele sunt o nenorocire chiar şi pentru cei ce le câştigă.

O mângâiere adevărată şi deplină le mai rămăsese: că Ileana cea bună şi cuminte o duce bine şi se împacă cu soarta ei.

El sta sleit de putere şi cu ochii împăienjeniţi când a aflat că pierdută e şi mângâierea aceasta.

„Eul? zise oprindu-şi răsuflarea. Eu îi stric casai? O, Doamne, dar cum i-o strici? geam făcut şi ce fac ca să i-o strici? Nu cumva e destul să mai trăiesc şi eu în lumea

aceasta ca să i-o stric I? Ce n-aş fi oare în stare să fac ca să nu i-o strici?”

VIII REPAUS

— Eşti nedrept, sfinţia-ta, şi jigneşti pe alţii prin bunătatea ce-mi arăţi, grăi Andrei stând smerit în faţa părintelui Hariton, bătrânul arhiereu.

— Nu, fiule, îi răspunsese acesta, vorbind rar şi încet. Eşti tu acela care îi jigneşti ridicându-te mai presus de dânşii. Prea ţi-e limpede şi curat rostul la citire, prea îţi este frumoasă cântarea, prea e multă cuviinţa înfăţişării tale şi orişicât de plină ar fi biserica, toţi îşi opresc răsuflarea ca să te asculte, toţi se simt atinşi şi înălţaţi, toţi rămân cu ochii îndreptaţi spre tine când citeşti *Apostolul*, când cânţi vreun irmos ori când vii spre mine aducându-mi cădelniţa. Ridici slujba dumnezeiască luând parte la ea, şi de aceea ţin să te am lângă mine pretutindeni, ca să-mi împodobesc bătrâneţele cu tine.

Aşa sunt bătrânii cu inima curată şi doritoare de bine: le este viuă bucuria când câte un tânăr bine înzestrat li se iveşte în cale, şi pentru ca bucuria să le fie mai mare, îi măresc în gândul lor destoiniciile.

— Roagă-te, sfinţia-ta, pentru mine – îi zise Andrei – ca laudele pe care mi le faci să nu-mi slăbească inima, nici să-mi sminteascâ mintea, ca să-mi schimb hotărârea.

— Inima ta – întâmpină arhiereul – e far nestins, care-şi revarsă lumina departe şi le arată calea mântuirii celor ce rătăcesc prin noianul întunecat al vieţii. Ştiu cât ai suferit. N-ai spus-o nimănui, dar toţi am putut s-o vedem din ochii tăi, din duioşia glasului tău şi din blândeţea întregii tale fiinţe. Cum ar putea vorbele mele să te vatăme când durerea cea mare n-a putut nici ea să-ţi înăspreascâ firea, ci mai vârtos a potolit-o şi-a îndulcit-o!? Nu într-o clipă de deznădăjduire, ci din îndemn statornic îţi este luată hotărârea, şi bătrâneţele mele sunt pătrunse de credinţă că niciodată nu vei şovăi, niciodată nu te vei căi, ci totdeauna te vei simţi fericit de a te fi dat întreg Domnului, ca să mângâi pe cei ajunşi la deznădăjduire şi să dai prin tăria credinţei inimilor slabe tărie.

— Niciodată, părinte – răspunse Andrei ridicând glasul – totdeauna, preasfinte!

— Orişicât de greu mi-ar fi dar să mă despart de tine – urmă părintele Hariton înduioşat – îţi dau binecuvântarea mea şi te sfătuiesc numai să nu-ţi prelungeşti şederea la Cheia, ci să pleci cât mai curând, cel mai târziu înainte de Paşti, la Sfântul Munte.

— Povaţa preasfinţiei-tale mi-e lege neînduplecată I grăi Andrei, închinându-se cu fiască umilinţă.

Era toamnă, când frunzişul, pişcat iar de brumă, îşi pierduse verdeaţa şi se făcuse iar ici galben, colo roşiatic, portocaliu ori roşu ca sângele de bou. Fratele Agaton, tânărul călugăr, se plimba singuratec prin pădurile din preajma schitului Cheia, şi sub paşii lui fâşâiau iar frunzele căzute înainte de timp.

„S-a călugărit!?” strigă Tănase, cutremurându-se în toată fiinţa lui, şi cu o putere covârşitoare îl cuprinse pornirea de a se duce la el, ca să i se plângă şi să-şi afle mângâierea în vorbele lui.

Abia acum înţelegea de ce Ghiţă Chelarul umblă buimac şi nu mai dă pe acasă şi de ce Ileana a părăsit casa soţului său şi nu mai ştie unde să-şi pună căpătâiul.

Şi nu-şi mai purta Tănase capul sus, nu se mai înmlădia, umblând, în mersul lui, nu mai călca ţeapăn, nici nu mai privea plin de încredere Împrejurul său: slab şi istovit, cu ochii stinşi, cu părul lung şi nepeptănat, îmbrăcat în haine soioase şi zdrenţuite s-a oprit în faţa lui Agaton, care se uita la el lung şi cu ochii plini de o liniştită înduioşare.

— S-a risipit, grăi Tănase, avutul nostru şi casa ni s-a spart!

— Nu e nimici îi răspunse Agaton. Se adună în lumea aceasta lucrurile şi se risipesc şi iar s-adună. Eşti încă tânăr, îţi începi abia viaţa, şi-ţi rămâne destul timp ca să-ţi vii în fire. Viaţa omenească se desfăşoară cum râul curge ici prăbuşindu-se spumegos peste stânci colţuroase, colo şerpuind cu repeziciune printre livezi înflorite, iar mai departe vărsându-se lin printre lanuri bogate, azi limpede,

mâne tulbure îşi iar limpezit. Azi o boală grea te sleieşte de puteri, încât crezi că şi 8-au secat izvoarele de vieţuire, dar organismul încetul cu încetul se premeneşte şi mai curând ori mai târziu te simţi renăscut pentru o nouă viaţă. Tot astfel când nenorocirile se îngrămădesc deasupra capului tău şi ţi le spulberă toate, ai nădejde, căci nădejdeaţi dă răbdare şi tăria ca să lucrezi şi să aduni iar încetul cu încetul cele risipite.

Tănase dete din cap.

— Nu mai sunt eu în stare să stărui înainte, grăi dânsul. Mă cutremur când mă gândesc că aş avea să adun ce s-a risipit, să încep din nou de unde a pornit-o tata şi s-ajung la vârsta lui zbătându-mă ca dânsul. Altele au fost timpurile în care el şi-a petrecut tinereţele; azi, când mişeii întovărăşiţi lestăpânesc toate, noi, cari n-avem nimic, suntem osândiţi a ne petrece viaţa muncind în sec.

— Nu grăi de rău pe oamenii cu care trăieşti – îl înfruntă Agaton – şi nu te plânge de timpul în care te-ai ivit. Nu-i adevărat ceea ce zici, căci toate [nu] numai spre rău, ci mai spre bine de cum au fost sunt pornite în zilele noastre. Oameni răi şi nemernici, însetaţi de câştig şi porniţi spre răutate, au fost şi sunt pretutindeni şi totdeauna, şi dacă e adevărat, că azi sunt la noi mai mulţi decât aiurea şi-n alte timpuri, cu atât mai vârtos ies la iveală cei cu inima curată, cari prin bune silinţe şi prin muncă cinstită numai ţin să se ridice. Dacă e adevărat că sunt rari aceştia ei sunt cu atât mai preţuiţi, şi n-ai decât să stărui în rândurile lor pentru casă mergi cu pas încet, dar sigur înainte. Nu te plânge, urmă el, ci căieşte-te, căci nu în munca ta cinstită ai fost lovit, ci fiindcă ai râvnit să ajungi prin mijloace necinstite la un câştig mare. Trist ar fi dacă ai fi luat din izbândă îndemnul de a stărui în calea ce-ai apucat. Cine te-a pus să te-nsoţeşti cu oameni pe care în atâtea rânduri i-ai socotit mişeii?

De ce ai lăsat să te ispitească 1? Cum ai putut să li te dai unealtă!? Bucură-te – strigă călugărul – c-ai păţit-o chiar la prima-ncercare, trage-nvăţătură din suferinţele prin care treci şi roagă-te lui Dumnezeu să-ţi dea tărie, ca

să stărui de aici înainte în căile pe care totdeauna le-ai socotit bunel

— O! – se tângui cuprins de deznădăjduire Tănase – dac-aş putea să mă rog lui Dumnezeu, mi-aş găsi în mine însumi mângâierea şi n-aş mai umbla hăbăuc. Ştiinţa însă a omorât în mine credinţa 1

— Minţi, nenorocitule, şi-ţi spurci buzele grăind vorbe de ocară – strigă tânărul călugăr, cuprins de o căldură sfântă – Dumnezeu nu e numai putere şi izvor nesecat de puteri, ci totodată şi lumină nestinsă, şi ştiinţă a toate: cu cât mai multe ştim, cu cât mai în adânc pătrundem tainele firii, cu cât mai multe înţelegem, cu atât mai mult ne apropiem de fiinţa dumnezeiască, cu atât mai vârtos ni se-nalţă inima spre Dumnezeu, cu atât mai îndeplin îi cuprindem cu mintea fiinţa atoatecovârşitoare. Nu pentru că ştiţi multe, ci pentru că orbecăiţi prin întunericul neştiinţei voi, cei ce aţi învăţat câte ceva, v-aţi înstrăinat de legea părinţilor voştri. Învaţă, Tănase, învaţă mereu, ca să te luminezi şi să-ţi întăreşti inima. Bucură-te de lumina soarelui, ca să vezi scrutând cele de dimprejurul tău, iar nopţile aprinde-ţi opaieţul şi citeşte mereu, ca să te luminezi prin învăţătură şi să ajungi la cunoaşterea vecinicului adevăr.

Clopotul începu să sune tânguios la biserica schitului şi să răsune prelung în strâmtorile văii.

— Mă cheamă, adăugă el, la slujba dumnezeiască, şi nu pot să nu mă duc, dar mă voi întoarce cu sufletul mai limpezit la tine. Ruga-mă-voi lui Dumnezeu şi pentru tine, ca să-ţi dea dezlegare şi să te îndrumeze spre repausul sufletesc.

S-a dus să-şi facă datoria, dar nu l-a mai găsit când s-a întors, şi nu l-a mai găsit nimeni, căci nu-i viaţă când nu-i credinţă. Dumnezeu îndrumează numai pe cei ce-l au în sufletele lori

Nu mai putea el să ajungă în lumea aceasta la repaus, căci n-avea în sufletul lui nădejdea, care-i dă în vremuri de grea încercare omului răbdarea. Se cutremura când se gândea la mama lui zbuciumată; se cutremura

când vedea în gândul lui pe tatăl său, ajuns om fără de căpătâi; se cutremura ştiindu-şi sora cu viaţa stricată: nu mai ştia ce să facă cu sine însuşi şi nu mai avea în el tăria de a începe din nou.

A cutreierat zile întregi prin munţi şi prin codri, încât i s-a pierdut urma, şi abia vara viitoare ciobanii au dat în fundul unei prăpăstii adânci de oasele lui, curăţite de furnicile harnice.

nuvele, iii
Sărăcuţa de ea 9
Gogu şi Goguşor 14
„Hanul Ciorilor” 3°
Un om de-ncredere 43
Din ţigănie 58
1. Bumbu Ţiganul 58
2. Joimăriţa 66
3. Pepenaş 74
Leu-Paraleu 83
Sepi 88
Ilie Durac 103
Fiul cuiva 106
O încurcătură 113
Crucile roşii HS
Negrea Bătrânul 151
Pădureanca 162
nuvele, iv
Baba Dana 279
O răzbunare. Nuvelă 280
Sânvasii 286
Pascal, săracul 293
471
Din altă lume 307
Dăscălaşul. Nuvelă 315
Împăcare. Nuvelă 325
Om de caracter. Nuvelă 332
O moştenire grea. Nuvelă 343
Renaştere 354
O aventură galantă 369

Tovărăşie nepotrivită. Nuvelă 378
Ceas rău 385
Mitocanul 400
La răscruci 424
I. Spre casă 424
II. Nevoi şi iar nevoi 43!
III. Icoana vremii 436
IV. Socoteala din târg 444
V. Fata lui Chelaru 45°
VI. Zile negre 457
VII. Alinare 463
VIII. Repaus 465
Redactor: CONSTANTIN MOHANTJ Tehnoredactor: MINA CANTEMIR

Apărut I970. *Hârtie tipar înalt tip A de 63 g/m. Format 5*O X MO/16. Coli ed. 30, 10*. Coli tipar 36. *Planşe* tipo *10. A. nr*. 27 *014/1961. C.Z*. pentru bibliotecile mari şi mici *S59-O*.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 316 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii", Plata Scânteii nr. 1, Bucureşti – Republica Socialistă România